ای ضیاء الحق حسام الدین بیار
این سوم دفتر که سنت شد سه بار

O Light of the Truth, Husámu’ddín, bring (into verse and writing) this Third Book, for “three times” has become a sunna.

***

Ey Hak ziyası Hüsâmeddin, şu üçüncü defteri de meydana çıkar. Bir şeyin üç kere yapılması sünnettir.

بر گشا گنجینه‌ی اسرار را
در سوم دفتر بهل اعذار را

Open the treasury of mysteries; in respect of the Third Book leave excuses alone.

***

Üçüncü defterde sır hazinelerini aç, özürleri bir yana at.

قوتت از قوت حق می‌زهد
نه از عروقی کز حرارت می‌جهد

Thy power flows from the power of God, not from the veins which throb because of (bodily) heat.

***

Senin kuvvetin Allah kuvvetinden sızıp gelmekte… Hararetle atan damarlardan değil.

این چراغ شمس کو روشن بود
نه از فتیل و پنبه و روغن بود

This lamp, the sun, which is bright—it is not (made bright) by means of wick and cotton and oil.

***

Şu aydın güneş çırağı, fitille, pamukla, yağla, aydınlanmıyor ya.

سقف گردون کو چنین دایم بود
نه از طناب و استنی قایم بود

The vault of heaven, which is so enduring, is not supported by any tent-rope or pillar.

***

Böylece durup duran gök kubbenin ne ipi var, ne direği!

قوت جبریل از مطبخ نبود
بود از دیدار خلاق وجود

The power of Gabriel was not from the kitchen; it was from beholding the Creator of existence.

***

Cebrail’in kuvveti mutfaktan değil, varlığı yaratanın cemalinden.

همچنان این قوت ابدال حق
هم ز حق دان نه از طعام و از طبق

Likewise, know this power of theAbdálof God to be (derived) from God, not from viands and from trays (of food).

***

Hak Abdalının kuvveti de bil ki Hak’tandır; yemekten tabaktan değil.

جسمشان را هم ز نور اسرشته‌اند
تا ز روح و از ملک بگذشته‌اند

Their bodies too have been moulded of the Light, so that they have transcended the Spirit and the Angel.

***

Onların cisimlerini nurla da yuğurdular… Onlar bu yüzden ruhu da geçtiler, meleği de.

چونک موصوفی باوصاف جلیل
ز آتش امراض بگذر چون خلیل

Inasmuch as thou art endowed with the qualities of the Almighty, pass beyond the fire of the maladies (of the sensual self), like Khalíl.

***

Sen de ulu Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlandın... Halil'e olduğu gibi sana da ateş gül bahçesi haline geldi.

گردد آتش بر تو هم برد و سلام
ای عناصر مر مزاجت را غلام

To thee also the fire will becomecoolness and safety, O thou to whose complexion (constitution) the elements are slaves.

***

Ey unsurlar, mizacına köle olan, beş duyguyla altı cihet râm oldu.

هر مزاجی را عناصر مایه‌است
وین مزاجت برتر از هر پایه است

The elements are the substance of every complexion, but this complexion of thine is superior to every grade.

***

Her mizacın mayası anasırdır. Fakat senin şu mizacın, her mertebeden üstün.

این مزاجت از جهان منبسط
وصف وحدت را کنون شد ملتقط

This complexion of thine is of the simple (uncompounded) world; it has now gathered up (amassed and absorbed) the attributes of Unity.

***

Senin mizacın, şu yayılmış, şu geniş âlemden birlik vasfını bir araya derleyip toplayıvermiştir.

ای دریغا عرصه‌ی افهام خلق
سخت تنگ آمد ندارد خلق حلق

Oh, alas, the area of the people's understandings is exceeding narrow: the people have no throat.

***

Ne yazık, halkın anlayış sahası pek dar... Halkın havsalası yok!

ای ضیاء الحق بحذق رای تو
حلق بخشد سنگ را حلوای تو

O Light of the Truth, through the keenness of thy perception thy sweetmeat bestows a throat (even) on (one dull as) stone.

***

Fakat ey Hak ziyası, reyindeki isabet ve kudret, o kadar büyüktür ki helvan, taşa bile boğaz verir.

کوه طور اندر تجلی حلق یافت
تا که می نوشید و می را بر نتافت

Mount Sinai in the (Divine) epiphany gained a throat, so that it quaffed the wine; but it could not bear the wine.

***

Tur dağı, tecelliye uğrayınca boğazlandı, şarap içti, hatta o şaraba tahammül edemedi de

صار دكا منه وانشق الجبل
هل رايتم من جبل رقص الجمل

Thereby the mountain was shattered and cloven asunder: have ye seen a mountain amble like a camel?

***

Yarıldı, zerre zerre oldu. Hiç dağın deve gibi oynadığını gördünüz mü?

لقمه‌بخشی آید از هر کس به کس
حلق‌بخشی کار یزدانست و بس

Bestowal of mouthfuls comes (to pass) from every clustered fruit-tree (well-to do person), (but) bestowal of a throat is the work of God alone.

***

Herkes, herkese bir lokma bir şey verebilir ama boğaz bağışlamak, ancak Allah işidir.

حلق بخشد جسم را و روح را
حلق بخشد بهر هر عضوت جدا

He bestows a throat on the body and on the spirit; He bestows a separate throat for every part of you.

***

Allah, cisme de boğaz verir, ruha da. Her uzvuna ayrı, ayrı boğaz bağışlar.

این گهی بخشد که اجلالی شوی
وز دغا و از دغل خالی شوی

This He bestows at the time when you become Majestical and become void of vanity and deceit,

***

Fakat bu ihsanı, kendini ululuğa verdiğin, kötülükten ve hileden arındığın vakit yapar da

تا نگویی سر سلطان را به کس
تا نریزی قند را پیش مگس

So that you will not tell the King's secret to any one nor pour out sugar before flies.

***

Sen de padişahın sırrını kimseye söylemez, şekeri sineğe sunamazsın.

گوش آنکس نوشد اسرار جلال
کو چو سوسن صدزبان افتاد و لال

The secrets of the (Divine) Majesty are drunk in by the ear of that one who, like the lily, hath a hundred tongues and is dumb.

***

Ululuk şarabını o adamın kulağı içer ki sûsen gibi yüzlerce dili olduğu halde dilsizdir.

حلق بخشد خاک را لطف خدا
تا خورد آب و بروید صد گیا

The grace of God bestows a throat on the earth, to the end that it may drink water and make a hundred herbs to grow.

***

Allah’ın lütfu, su içsin de yüzlerce ot bitirsin diye toprağa da boğaz ihsan eder.

باز خاکی را ببخشد حلق و لب

تا گیاهش را خورد اندر طلب

Again, He bestows on the creature of earth (the animal) a throat and lip, in order that it may eat its (the earth's) herbage in desire.

***

Sonra topraktan yaratılan mahlûklara boğaz verir, dudak verir... Onlar da arayıp topraktan biten otları otlarlar.

چون گیاهش خورد حیوان گشت زفت
گشت حیوان لقمه‌ی انسان و رفت

When the animal has eaten its herbage, it becomes fat: the animal becomes a mouthful for Man and goes (disappears).

***

Hayvan, ot yedi de semirdi mi... insana gıda olur, ortadan kalkar.

باز خاک آمد شد اکال بشر
چون جدا شد از بشر روح و بصر

In turn it becomes earth and becomes a devourer of Man, when the spirit and the sight are separated from Man.

***

Fakat toprak da, ruh çıktı, insan görüşten ayrıldı mı insanı yiyip sömürür.

ذره‌ها دیدم دهانشان جمله باز

گر بگویم خوردشان گردد دراز

I beheld the atoms (of created existence) with their mouths all open: if I should tell of their food, it (the tale) would become long.

***

Zerreler gördüm: Hepsi ağızlarını açmışlar, gıdalarını söylesem söz uzar gider.

برگها را برگ از انعام او
دایگان را دایه لطف عام او

Provisions have (their) provision from His bounty; His universal grace is the nourisher of them that nourish.

***

Yaprakların gıdası onun kereminden… Dallara dadı, onun umumi ve şâmil lütfu.

رزقها را رزقها او می‌دهد
زانک گندم بی غذایی چون زهد

He bestoweth gifts (of sustenance) on the gifts (which sustain life), for how should wheat spring forth without (receiving) any sustenance?

***

Rızıkların rızkını o vermekte. Buğday, rızıksız nasıl baş gösterir, biter?

نیست شرح این سخن را منتهی
پاره‌ای گفتم بدانی پاره‌ها

There is no end to the explanation of this matter. I have told a portion: you may know the (remaining) portions (by analogy).

***

Bu sözün sonu gelmez. Ben, bir miktarını söyledim, öbürlerini sen anlayıver.

جمله عالم آکل و ماکول دان
باقیان را مقبل و مقبول دان

Know that all the world is eating and eaten; know that those who have everlasting life (in God) are fortunate and accepted.

***

Bil ki bütün âlem yiyen ve yenenden ibarettir. Hak’la bâki olanları da Hakk’a yönelmiş ve Hakk’ın makbulü olmuş bil.

این جهان و ساکنانش منتشر
وان جهان و سالکانش مستمر

This world and its inhabitants are (in the end) dispersed; that (other) world and its travellers are continuing (for ever).

***

Bu âlem de daima neşre uğrayıp durur, bu âlemdekiler de. O âlemle o âleme gidenlerse daimî ve ebedîdir.

این جهان و عاشقانش منقطع

اهل آن عالم مخلد مجتمع

This world and its lovers are cut off; the people of that (other) world are eternalised and united.

***

Bu âlemin de sonu yoktur, bu âleme âşık olanların da. O âlem ehliyse ebedî ve bir aradadır.

پس کریم آنست کو خود را دهد
آب حیوانی که ماند تا ابد

The (truly) noble, then, is he that gives to himself the Water of Life that remains unto everlasting.

***

Kerem ona derler ki insan, kendisini ebedî kılacak âbıhayatı kendisine versin.

باقیات الصالحات آمد کریم
رسته از صد آفت و اخطار و بیم

The noble one is (the very essence of)the good works which endure: he has been freed from a hundred banes and perils and fears.

***

Kerem sahibi, “Bâkıyât-us sâlihat”ın ta kendisidir. Yüzlerce âfetten, tehlikeden korkudan kurtulmuştur.

گر هزارانند یک کس بیش نیست
چون خیالاتی عدد اندیش نیست

If they (the noble) are thousands (externally), there is no more than one (in reality): ’tis not like the fancies of him that thinks of number.

***

Onlar, binlerce kişi olsalar yine bir kişiden fazla değildirler. Hayallere kapılanlar gibi sayı düşünmezler ki.

آکل و ماکول را حلقست و نای
غالب و مغلوب را عقلست و رای

(Both) the eater and the eaten have a throat and windpipe: (both) the victor and the vanquished have understanding and mental perception.

***

Yiyenle yenenin boğazı, gırtlağı var… Galiple mağlûbun aklı reyi.

حلق بخشید او عصای عدل را
خورد آن چندان عصا و حبل را

He (God) bestowed a throat on the rod of justice, (so that) it devoured all those many rods and ropes;

***

Allah adalet asâsına boğaz verdi de o kadar sopaları, o kadar ipleri yedi.

واندرو افزون نشد زان جمله اکل
زانک حیوانی نبودش اکل و شکل

And in it was no increase from all that eating, because its eating and its form were not animal.

***

Öyle olduğu halde o yemeden semirmedi, şişmedi. Yiyişi de hayvan yiyişi değildi, kendisi de hayvan değil.

مر یقین را چون عصا هم حلق داد
تا بخورد او هر خیالی را که زاد

To Faith also He gave a throat like (that of) the rod, so that it devoured every vain fancy that was born.

***

Allah her doğan hayali yesin diye yakına da, asâya verdiği gibi boğaz verdi.

پس معانی را چو اعیان حلقهاست

رازق حلق معانی هم خداست

Hence the spiritual and intelligible things, like the concrete (sensible) things, have throats, and the giver of food to the throat of the spiritual and intelligible things is also (none but) God.

***

Âyan gibi maaninin de boğazı vardır… Maaniyi rızıklandıran da Allah’tır.

پس ز مه تا ماهی هیچ از خلق نیست
که بجذب مایه او را حلق نیست

Therefore from the Moon to the Fish there is nothing in creation that hath not a throat in respect of its drawing sustenance (from God).

***

Balıktan aya kadar mahlûkattan hiçbiri yoktur ki gıdayı çekecek, yiyecek ağzı olmasın.

حلق جان از فکر تن خالی شود
آنگهان روزیش اجلالی شود

(When) the spirit's throat is emptied of thought for the body, then its apportioned sustenance becomes Majestical.

***

Nefsin boğazı vesveseden boşaldı mı ululuk vahyine konuk olur.

شرط تبدیل مزاج آمد بدان
کز مزاج بد بود مرگ بدان

Know that the necessary condition (for gaining this sustenance) is the transformation of the (sensual) nature, for the death of evil men is (arises) from (their) evil nature.

***

Fakat bil ki bunun şartı mizacı tebdil etmektir. Çünkü kötülerin ölümü kötü mizaçtandır.

چون مزاج آدمی گل‌خوار شد
زرد و بدرنگ و سقیم و خوار شد

When it has become natural to a human being to eat clay, he grows pale and ill-complexioned and sickly and miserable;

***

İnsanın mizacı toprak yemeye alışırsa rengi sararır, kötüleşir. İnsan hastalanır, düşkün bir hale gelir.

چون مزاج زشت او تبدیل یافت
رفت زشتی از رخش چون شمع تافت

(But) when his ugly nature has been transformed, the ugliness departs from his face, and he shines like a candle.

***

Fakat kötü mizacı değişirse kötülüğü gider, yüzü çırağ gibi parlar.

دایه‌ای کو طفل شیرآموز را

تا بنعمت خوش کند پدفوز را

Where is a nurse for the suckling babe?—that with kindness she may sweeten the inner part of its mouth,

***

Dadı, süt emer çocuğunu türlü, türlü nimetlerden gıdalandırır.

گر ببندد راه آن پستان برو
برگشاید راه صد بستان برو

And, though she bar its way to her teat, may open up for it the way to a hundred gardens (of delight)?—

***

Ama çoğunu memeden kesti mi ona yüzlerce bahçelerin, bostanların yolunu açar.

زانک پستان شد حجاب آن ضعیف

از هزاران نعمت و خوان و رغیف

Because the teat has become to that feeble (infant) a barrier (separating it) from thousands of pleasures and dishes (of food) and loaves (of bread).

***

Çünkü meme, o zayıf çocuk için binlerce nimetlerin, binlerce yemeklerin, binlerce ekmeklerin hicabıdır.

پس حیات ماست موقوف فطام
اندک اندک جهد کن تم الکلام

Our life, then, depends on weaning. Endeavour (to wean yourself) little by little. The discourse is (now) complete.

***

Hulâsa yaşamamız, sütten kesilmemize bağlıdır. Sen de yavaş, yavaş kendini gıdadan kesmeye çalış vesselâm.

چون جنین بد آدمی بد خون غذا
از نجس پاکی برد ممن کذا

When man was an embryo his nourishment was blood: in like fashion the true believer draws purity from filth.

***

İnsan, ana karnındayken kan emer, varlığı kanladır, bedenin nesçi kanla vücut bulur.

از فطام خون غذااش شیر شد
وز فطام شیر لقمه‌گیر شد

Through (his) being weaned from blood, his nourishment became milk; and through (his) being weaned from milk, he became a taker of (solid) food.

***

Kandan kesilince gıdası süt olur, sütten kesilince lokma yemeğe başlar.

وز فطام لقمه لقمانی شود
طالب اشکار پنهانی شود

And through (his) being weaned from food he becomes (a sage) like Luqmán; he becomes a seeker (hunter) of the hidden game.

***

Lokmadan kesildi mi Lokman kesilir, gizli matlûba talip olur.

گر جنین را کس بگفتی در رحم
هست بیرون عالمی بس منتظم

If any one were to say to the embryo in the womb, “Outside is a world exceedingly well-ordered,

***

Ana karnındaki çocuğa birisi dese ki: Dışarda pek düzgün, pek güzel bir âlem var…

یک زمینی خرمی با عرض و طول

اندرو صد نعمت و چندین اکول

A pleasant earth, broad and long, wherein are a hundred delights and so many things to eat,

***

Boyuna, enine geniş bir yeryüzü… Orada nice nimetler var, nice sonsuz yiyecek şeyler.

کوهها و بحرها و دشتها
بوستانها باغها و کشتها

Mountains and seas and plains, fragrant orchards, gardens and sown fields,

***

Dağlar, denizler, ovalar, bostanlar, bağlar, çayırlar…

آسمانی بس بلند و پر ضیا
آفتاب و ماهتاب و صد سها

A sky very lofty and full of light, sun and moonbeams and a hundred stars.

***

Pek yüksek, ziyadar bir gökyüzü… Güneş, ay ışığı, yüzlerce süha yıldızı.

از جنوب و از شمال و از دبور
باغها دارد عروسیها و سور

From the south-wind and from the north-wind and from the west-wind the gardens have (the appearance of) wedding-feasts and banquets.

***

Yıldızdan, poyrazdan, doğudan, batıdan esen yeller… Bağlar bahçeler gelin gibi süslenmekte, bezenmekte.

در صفت ناید عجایبهای آن
تو درین ظلمت چه‌ای در امتحان

Its marvels come not into (are beyond) description: why art thou in tribulation in this darkness?

***

O âlemdeki şaşılacak şeyler anlatılamaz ki… Sen, neden bu kapkaranlık yerde mihnetler içindesin?

خون خوری در چارمیخ تنگنا
در میان حبس و انجاس و عنا

(Why) dost thou drink blood on the gibbet of this narrow place (the womb) in the midst of confinement and filth and pain?”—

***

Bu daracık çarmıhta kan yemektesin; hapis içinde, pislikler içinde, sıkıntılar içindesin.

او بحکم حال خود منکر بدی

زین رسالت معرض و کافر شدی

It (the embryo), in virtue of its present state, would be incredulous, and would turn away from this message and would disbelieve it,

***

Çocuk, kendi haline bakıp bunları inkâr eder, bu elçilikten yüz çevirir, kâfir olur.

کین محالست و فریبست و غرور
زانک تصویری ندارد وهم کور

Saying, “This is absurd and is a deceit and delusion,” because the judgement of the blind has no imagination.

***

Olmayacak şey, hileden, yalandan başka bir şey değil, der. Kör adamın vehmi, bunu anlamaktan ne kadar uzak!

جنس چیزی چون ندید ادراک او

نشنود ادراک منکرناک او

Inasmuch as its (the embryo's) perception has not seen anything of the kind, its incredulous perception would not listen (to the truth);

***

Buna benzer bir şey görmediği için münkir idraki bunu da kavramaz.

همچنانک خلق عام اندر جهان
زان جهان ابدال می‌گویندشان

Just as in this world theAbdálspeak of that (other) world to the common folk,

***

İşte cihandaki halk da buna benzer. Abdal, onlara öbür âlemden bahsetti mi,

کین جهان چاهیست بس تاریک و تنگ
هست بیرون عالمی بی بو و رنگ

Saying, “This world is an exceeding dark and narrow pit; outside is a world without scent or colour”:

***

“Bu dünya kapkaranlık, dapdaracık bir kuyudur… Bu kuyunun dışında renksiz, kokusuz bir âlem var” dedi mi.

هیچ در گوش کسی زیشان نرفت
کین طمع آمد حجاب ژرف و زفت

Naught (of their words) entered into the ear of a single one of them, for this (sensual) desire is a barrier huge and stout.

***

Bu söz onların hiçbirinin kulağına girmez. Çünkü bu dünya tamahı, kuvvetli ve büyük yerdedir.

گوش را بندد طمع از استماع

چشم را بندد غرض از اطلاع

Desire closes the ear (and hinders it) from hearing; self-interest closes the eye (and hinders it) from beholding,

***

Tamah, kulağa bir şey duyurmaz. Garez, gözü kapar adama bir şey anlatmaz.

همچنانک آن جنین را طمع خون
کان غذای اوست در اوطان دون

Even as, in the case of the embryo, desire for the blood which is its nourishment in the low abodes

***

Nitekim o ana karnındaki çocuk da kana tamah ettiğinden, o aşağılık yurtlara kan, onun gıdası olduğundan.

از حدیث این جهان محجوب کرد
غیر خون او می‌نداند چاشت خورد

Debarred it from (hearkening to) the news of this world: it knows no breakfast but blood.

***

Tamah ona bu âleme sözü duyurmaz. Bedendeki kanı, gönlüne sevdirir.

آن شنیدی تو که در هندوستان
دید دانایی گروهی دوستان

Hast thou heard that in India a sage espied a party of friends?

***

Bilmem işittin mi? Akıllı, bir adam, Hindistan’ da dostlarından iki üç kişinin

گرسنه مانده شده بی‌برگ و عور
می‌رسیدند از سفر از راه دور

Left hungry, lacking provisions, and naked, they were coming from travel on a far road.

***

Uzak bir seferden geldiklerini, aç ve çıplak bir halde bulunduklarını gördü.

مهر داناییش جوشید و بگفت
خوش سلامیشان و چون گلبن شکفت

His wisdom's love was stirred (within him), and he gave them a fair greeting and blossomed like a rose-bush.

***

Bilgiden doğma merhameti coşup “ Hoş geldiniz” dedi, güller gibi açıldı.

گفت دانم کز تجوع وز خلا
جمع آمد رنجتان زین کربلا

“I know,” he said, “that anguish has gathered upon you from this Karbalá (of suffering) in consequence of hunger and emptiness;

***

“Biliyorum… Karnınız bomboş, pek açsınız. Açlıktan âdeta Kerbelâ’ya düşmüşsünüz, bu yüzden bütün mihnetlere uğramışsınız.

لیک الله الله ای قوم جلیل
تا نباشد خوردتان فرزند پیل

But, for God's sake, for God's sake, O illustrious company, let not your food be the young of the elephant!

***

Fakat dostlar, aman Allah için olsun sakın fil yavrusu yemeyin.

پیل هست این سو که اکنون می‌روید
پیل‌زاده مشکرید و بشنوید

The elephant is in this direction that ye are now going; do not tear in pieces the elephant's offspring, but hearken (to me).

***

Şimdi gideceğiniz yolda filler vardır… Benim öğüdümü can-ü gönülden dinleyin.

پیل‌بچگانند اندر راهتان
صید ایشان هست بس دلخواهتان

The young elephants are on your road: to hunt them down is what your hearts desire exceedingly.

***

Yolunuzdaki fil yavrularını avlamak istersiniz. Bu gönlünüze pek hoş gelir.

بس ضعیف‌اند و لطیف و بس سمین
لیک مادر هست طالب در کمین

They are very weak and tender and very fat, but their mother is searching (after them and) lying in wait.

***

Onlar pek kuvvetsiz. Pek lâtif ve semizdir. Fakat anaları pusudadır, onları korur.

از پی فرزند صد فرسنگ راه
او بگردد در حنین و آه آه

She will roam a hundred leagues' distance in quest of her children, moaning and making lament.

***

Yavrusunun ardından feryad-ü figan ederek yüz fersah yol yürür, evlâdını arar durur.

آتش و دود آید از خرطوم او

الحذر زان کودک مرحوم او

Fire and smoke issue from her trunk: beware of (hurting) those pitied (cherished) children of hers!”

***

Hortumundan ateşler saçar, dumanlar savurur. Yavrularına merhameti çoktur. Sakın ha yavrularını avlamayın” dedi.

اولیا اطفال حق‌اند ای پسر
غایبی و حاضری بس با خبر

O son, the saints are God's children: (both) in (their) absence and presence (He is) well aware (of what befalls them).

***

Yavrum, veliler de Allah çocuklarıdır. Onlar ortada olsun, olmasın… Allah, mallarını, canlarını korur, onların ahvalinden haberdardır.

غایبی مندیش از نقصانشان
کو کشد کین از برای جانشان

Do not deem absence (from Him) to be the result of imperfection on their part, for He takes vengeance for the sake of their spirits (which are one with Him).

***

Sakın noksanlarını bulup aleyhlerine gıybet etme. Onlar için kin güden, onların öcünü alan Allah’tır.

گفت اطفال من‌اند این اولیا
در غریبی فرد از کار و کیا

He said, “These saints are My children in exile, sundered from (My) dominion and glory;

***

Allah dedi ki: Bu veliler benim çocuklarımdır. Gariplik âlemindedirler, eşleri yoktur. Ne işleri vardır, ne güçleri.

از برای امتحان خوار و یتیم
لیک اندر سر منم یار و ندیم

(They are) despised and orphaned for the sake of probation, but secretly I am their friend and intimate.

***

Halkı imtihan için hor ve yetim görünürler. Fakat hakikatte dostları da benim, nedimleri de.

پشت‌دار جمله عصمتهای من
گوییا هستند خود اجزای من

All of them are supported by My protections: you may say they are in sooth parts of Me.

***

Hepsi de benim korumama arka vermiştir. Sanki onlar, benim cüzilerimdir.

هان و هان این دلق‌پوشان من‌اند
صد هزار اندر هزار و یک تن‌اند

Take heed! Take heed! These are My dervishes; they are a hundred thousand thousand and (yet) they are one body.”

***

Sakın, sakın! Bunlar benim hırka giyenlerimdir. Binlerce kişi arasında yüz binlerce kişidirler, fakat yine de hepsi bir vücuttur.”

ورنه کی کردی به یک چوبی هنر

موسیی فرعون را زیر و زبر

Else, how should a Moses have overthrown Pharaoh by means of one goodly rod?

***

Öyle olmasaydı bir tek Musa, bir tek sopa ile Firavunun altını üstüne getirebilir miydi?

ورنه کی کردی به یک نفرین بد
نوح شرق و غرب را غرقاب خود

Else, how should Noah have submerged East and West in his Flood by means of one evil curse?

***

Öyle olmasaydı Nuh, bir beddua ile doğuyu batıyı sulara gark edebilir miydi?

بر نکندی یک دعای لوط راد
جمله شهرستانشان را بی مراد

One prayer of the generous Lot would not have rased (to the ground) all their (his people's) city (and left them) in despair.

***

İhsan ve kerem sahibi Lût, zalimlerin şehirlerini perişan eyleyebilir, yerlere batırabilir miydi?

گشت شهرستان چون فردوسشان
دجله‌ی آب سیه رو بین نشان

Their city, resembling Paradise, became a lake of black water: go, behold the sign!

***

Cennete benzeyen şehirleri Karasu Diclesi oldu. Git de gör.

سوی شامست این نشان و این خبر
در ره قدسش ببینی در گذر

This sign and this information (admonition) lies in the direction of Syria: you will see it as you pass on the way to Jerusalem.

***

Bu Karasu Şam tarafındadır. Kudüs’e giderken yolda görürsün.

صد هزاران ز انبیای حق‌پرست
خود بهر قرنی سیاستها بدست

Hundreds of thousands of prophets who worshipped God— truly there have been chastisements (inflicted by them) in every generation.

***

Hakk’a tapan yüz binlerce peygamber yüzünden her devirde nice azaplar oldu.

گر بگویم وین بیان افزون شود
خود جگر چه بود که کهها خون شود

If I should tell on and if this narration should increase (in length), not only (men's) hearts but the (very) mountains would bleed.

***

Söylesem uzun sürer. Ciğerde ne oluyor ki? Dağlar bile kan kesilir.

خون شود کهها و باز آن بفسرد
تو نبینی خون شدن کوری و رد

The mountains bleed and again become solid, (but) you do not see them bleed: you are blind and reprobate.

***

Dağlar kan kesilir de sonra yine donar, kalır. Sen bu kan oluşu görmezsin, çünkü körsün, kötüsün… Bu görüşten ne kadar uzaksın!

طرفه کوری دوربین تیزچشم
لیک از اشتر نبیند غیر پشم

A marvellous blind man, (who is) far-sighted and keen-eyed, but sees naught of the camel except the hair!

***

Bu kör, ne şaşılacak şey kördür; uzağı görür, gözü de keskin. Fakat yalnız devedeki yükü görür.

مو بمو بیند ز صرفه حرص انس
رقص بی مقصود دارد همچو خرس

Man, from the parsimony of greed, inspects hair by hair: like a bear, he keeps dancing to no purpose.

***

İnsan hırsından her şeyi kıldan kıla görür, bilir ama oynayıp salınmasında hayır yoktur, bu oynayış şerle doludur.

رقص آنجا کن که خود را بشکنی
پنبه را از ریش شهوت بر کنی

Dance (only) where you break (mortify) yourself and (when you) tear away the cotton from the sore of lust.

***

Benliğini kıracak yerde oyna, salın da şehvet yarasının üstündeki pamuğu çek, kopar.

رقص و جولان بر سر میدان کنند
رقص اندر خون خود مردان کنند

(Holy) men dance and wheel on the (spiritual) battle-field: they dance in their own blood.

***

Erler, meydanda oynar, dolanır, kendi kanları içinde raks ederler.

چون رهند از دست خود دستی زنند
چون جهند از نقص خود رقصی کنند

When they are freed from the hand (dominion) of self, they clap a hand; when they escape from their own imperfection, they make a dance.

***

Varlıklarından kurtuldular mı ellerini çarpar… Noksanlarından ayrıldılar mı raksa girerler.

مطربانشان از درون دف می‌زنند
بحرها در شورشان کف می‌زنند

From within them musicians strike the tambourine; at their ecstasy the seas burst into foam.

***

Çalgıcıları, içlerinden def çalar… Denizler, onların coşkunluğunu görüp köpürür.

تو نبینی لیک بهر گوششان
برگها بر شاخها هم کف‌زنان

You see it not, but for their ears the leaves too on the boughs are clapping hands.

***

Sen görmezsin ama onların gayretinden yapraklar bile dalların üstünde el çırpar.

تو نبینی برگها را کف زدن
گوش دل باید نه این گوش بدن

You do not see the clapping of the leaves: one must have the spiritual ear, not this ear of the body.

***

Dalların el çırpışını görmüyorsun değil mi? Buna can kulağı gerek… Ten kulağıyla duyulmaz ki.

گوش سر بر بند از هزل و دروغ

تا ببینی شهر جان با فروغ

Close the ear of the head to jesting and lying, that you may see the resplendent city of the soul.

***

Baş kulağını alaya, yalana, dolana kapa da aydın can şehrini gör.

سر کشد گوش محمد در سخن
کش بگوید در نبی حق هو اذن

The ear of Mohammed draws out the hidden meaning in the words (of the religious hypocrites), for God saith of him in the Qur’án, “He is an ear.”

***

Muhammed’in kulağı, sözlerin iç yüzünü duyar. Allah, ona Kuran da “ Kulağın ta kendisi” der.

سر به سر گوشست و چشم است این نبی
تازه زو ما مرضعست او ما صبی

This Prophet is entirely ear and eye; we are refreshed by him: he is (as) the suckler and we (as) the (infant) boy.

***

Bu peygamber baştanbaşa kulaktır, gözdür. Onun merhameti sütninedir, biz de onun süt emer çocuklarıyız.

این سخن پایان ندارد باز ران
سوی اهل پیل و بر آغاز ران

This discourse hath no end. Go back to those who had to do with the elephant, and start at the beginning.

***

Bu sözün sonu gelmez. Sen yine o fil hikâyesine dön, yine o hikâyeye başla da onu anlat.

هر دهان را پیل بویی می‌کند
گرد معده‌ی هر بشر بر می‌تند

“The elephant takes a sniff at every mouth and keeps poking round the belly of every man,

***

Fil onların her birinin ağızlarını koklamakta… Hepsinin midelerinin etrafın da dönüp dolaşmakta.

تا کجا یابد کباب پور خویش
تا نماید انتقام و زور خویش

To see where she will find the roasted flesh of her young, so that she may manifest her vengeance and strength.”

***

Yavrusunu kim kebap edip yemişse, bularak öç almağa, kuvvetini göstermeye çalışmaktaydı.

گوشتهای بندگان حق خوری
غیبت ایشان کنی کیفر بری

You eat the flesh of God's servants: you backbite them, you will suffer retribution.

***

Sen de Allah kullarının etlerini yemekte, onların aleyhinde bulunup günah kazanmaktasın.

هان که بویای دهانتان خالقست
کی برد جان غیر آن کو صادقست

Beware, for he that smells your mouths is the Creator: how shall any one save his life except him that is true (to God)?

***

Kendinize gelin, sizin ağzınızı koklayan da Allah’tır. Doğrudan başka kim canını kurtarabilir?

وای آن افسوسیی کش بوی‌گیر
باشد اندر گور منکر یا نکیر

Woe to the scoffer whose smell shall be tested in the grave by Munkar or Nakír!

***

Bir adamın kabirde ağzını koklayan Münkir yahut Nekir olursa yazıklar olsun o acımağa değer kişiye!

نه دهان دزدیدن امکان زان مهان
نه دهان خوش کردن از دارودهان

There is no possibility of withdrawing the mouth from those mighty ones, nor of sweetening the mouth with medicinal ointments.

***

O ulu meleklerden ne ağzını gizlemeye imkân var, ne güzel kokularla iyi bir hale getirmeye çare.

آب و روغن نیست مر روپوش را
راه حیلت نیست عقل و هوش را

(In the grave) there is no water and oil to cover the face, there is no way of evasion (open) to intelligence and sagacity.

***

Mezara girene, onlara yaltaklanmak mümkün değil; akıl, fikir için hileye sapmaya yol yok!

چند کوبد زخمهای گرزشان

بر سر هر ژاژخا و مرزشان

How many a time will the blows of their maces beat upon the head and rump of every vain gabbler!

***

Saçma sapan söyleyen adamın başına gürzleri iner, pençeleri batar.

گرز عزرائیل را بنگر اثر
گر نبینی چوب و آهن در صور

Look at the effect of the mace of ‘Azrá’íl, (even) if you do not see the wood and iron in (their material) forms.

***

Azrail’in sopasını, demirini gözünle görmüyorsan gürzünün eserine bak!

هم بصورت می‌نماید گه گهی
زان همان رنجور باشد آگهی

Sometimes too they appear in (material) form: the patient (himself) is aware thereof.

***

Bazı zamanlar suret bakımından da görünür de onun için yalnız hasta, bunu anlar, duyar.

گوید آن رنجور ای یاران من
چیست این شمشیر بر ساران من

The patient says, “O my friends, what is this sword over my head?”

***

O hasta, dostlar, der; bu tepenin üstünde duran kılıç nedir ki?

ما نمی‌بینیم باشد این خیال
چه خیالست این که این هست ارتحال

(They reply), “We do not see it; this must be fancy.” What fancy is this? (Nay), for it is (the hour of) departure (to the other world).

***

Dinleyenler de “Biz öyle bir şey görmüyoruz. Bu, hayalden ibaret” derler. Hâlbuki ne hayali? Göçme zamanı bu!

چه خیالست این که این چرخ نگون
از نهیب این خیالی شد کنون

What fancy is this, from terror of which this inverted sphere (the sky) has now become (as insubstantial as) a phantom?

***

Ne hayali bu? Bu aşağılık felek bile bunun korkusuyla hayal haline geldi.

گرزها و تیغها محسوس شد
پیش بیمار و سرش منکوس شد

To the sick man the maces and swords became perceptible (visible), and his head dropped down.

***

Ölüm haline gelen hastanın önünde gürzlerle kılıçlar his âlemine girdiler.

او همی‌بیند که آن از بهر اوست

چشم دشمن بسته زان و چشم دوست

He sees that that (vision) is for his sake: the eye of foe and friend (alike) is barred from it.

***

O, bu kılıçların ona çekildiğini görür. Fakat ondan başka düşmanın gözü de bağlıdır, dostun gözü de…

حرص دنیا رفت و چشمش تیز شد
چشم او روشن گه خون‌ریز شد

Worldly greed vanished, his eye became keen: his eye became illumined at the moment of bloodshed (death).

***

Dünya hırsı gitti de o yüzden hastanın gözü kuvvetlendi; gözü, kan dökme zamanı aydınlandı.

مرغ بی‌هنگام شد آن چشم او
از نتیجه‌ی کبر او و خشم او

That eye of his, from the result of his pride and his anger, became (like) the cock that crows unseasonably.

***

Kibrinin, hışmının yüzünden gözü, vakitsiz öten horoza döndü.

سر بریدن واجب آید مرغ را

کو بغیر وقت جنباند درا

It is necessary to cut off the head of the bird that rings the bell (crows) at the wrong time.

***

Vakitsiz çan çalan, vakitsiz öten horozun başını kesmek vaciptir.

هر زمان نزعیست جزو جانت را
بنگر اندر نزع جان ایمانت را

At every moment thy particular spirit is struggling with death: in thy spirit's death-struggle look to thy faith!

***

Her an, canının bir cüz’ü ölüm halindedir. Her an can verme zamanındadır. Can verme ânında imanını gör, gözet!

عمر تو مانند همیان زرست
روز و شب مانند دینار اشمرست

Thy life is like a purse of gold: day and night are like him who counts the gold coins (the money-changer).

***

Ömrün, altın kesesine benzer, geceyle gündüz de para sayan adamdır.

می‌شمارد می‌دهد زر بی وقوف
تا که خالی گردد و آید خسوف

He (Time) counts and gives the gold without stopping, until it (the purse) is emptied and there comes the eclipse (death).

***

Bilmeden, anlamadan sayar durur, nihayet kese boşalır, ay tutulur.

گر ز که بستانی و ننهی بجای
اندر آید کوه زان دادن ز پای

If you take away from a mountain and do not put (anything) in the place (of what you have taken), the mountain will be demolished by that giving.

***

Dağdan alsan da yerine koymasan dağ bile yerin de kalmaz, yok olur gider.

پس بنه بر جای هر دم را عوض
تا ز واسجد واقترب یابی غرض

Therefore, for every breath (that you give out), put an equivalent in its place, so that by (acting in accordance with the text)and fall to worship and draw nighyou may gain your object.

***

Şu halde her an yerine karşılık koy ki: “Secde et de yaklaş” ayetinin maksadı neyse bulasın.

در تمامی کارها چندین مکوش
جز به کاری که بود در دین مکوش

Do not strive so much to complete (your worldly) affairs: do not strive in any affair that is not religious.

***

Bütün işlere böyle çalışma, dindeki işten başka iş için savaşma.

عاقبت تو رفت خواهی ناتمام
کارهات ابتر و نان تو خام

(Otherwise) at the end you will depart incomplete, your (spiritual) affairs marred and your bread unbaked.

***

Sonra sonunda tamamlamadan geçip gidersin. İşlerin sona ermez, ekmeğin de ham kalır.

وان عمارت کردن گور و لحد
نه به سنگست و به چوب و نه لبد

And the beautifying of your grave and sepulchre is not (done) by means of stone and wood and plaster;

***

O mezarını lâhdini yapma işi taşla, tahtayla, kilimle, keçeyle olmaz.

بلک خود را در صفا گوری کنی
در منی او کنی دفن منی

Nay, but by digging for yourself a grave in (spiritual) purity and burying (your) egoism in His egoism,

***

Kendine gönülde bir mezar kazman, onun benliğinin önünde bu benliği görmen gerektir.

خاک او گردی و مدفون غمش
تا دمت یابد مددها از دمش

And by becoming His dust and buried in love of Him, so that your breath may gain replenishments from His breath.

***

Onun toprağı olman, gamına gömülmen lâzım ki nefesin, nefesinden yardımlara nail olsun, nefesin kutlu ve tesirli bir hale gelsin.

گورخانه و قبه‌ها و کنگره
نبود از اصحاب معنی آن سره

A tomb with domes and turrets—that is not good (approved) on the part of the followers of Reality.

***

Mezara türbe yapmak, üstüne kubbe kurmak, mana sahiplerine makbul değildir.

بنگر اکنون زنده اطلس‌پوش را
هیچ اطلس دست گیرد هوش را

Look now at a living person attired in satin: does the satin help his understanding at all?

***

Bir bak da gör, diri iken atlaslara bürünen kişinin aklını o ipekler, o atlaslar hiç fazlalaştırır, onun reyine isabet verir mi?

در عذاب منکرست آن جان او
گزدم غم دل دل غمدان او

His soul is in hateful torment, the scorpion of grief is in his grief-laden heart.

***

Canı Münker ve Nekir’in azabına uğramış, gamlı gönlünde de gam akrepleri yer tutmuştur.

از برون بر ظاهرش نقش و نگار

وز درون ز اندیشه‌ها او زار زار

Outside, on his exterior, broideries and decorations; but within he is sorely lamenting from (bitter) thoughts,

***

Zahirini süslemiş, püslemiş ama içi düşüncelerden feryatlara düşmüş.

و آن یکی بینی در آن دلق کهن
چون نبات اندیشه و شکر سخن

While you may see another in an old patched frock, his thoughts (sweet) as the sugar-cane and his words (like) sugar.

***

Başka birini de görürsün ki eski elbiseler giyinmiş ama o köhne libaslar içinde kamışa benzer, sözü de şeker gibidir.

گفت ناصح بشنوید این پند من
تا دل و جانتان نگردد ممتحن

Said the sincere adviser, “Hearken to this counsel of mine, so that your hearts and souls may not be afflicted.

***

Öğütçü dedi ki “Bu öğüdümü tutun da gönlünüz, canınız belâlara düşmesin.

با گیاه و برگها قانع شوید
در شکار پیل‌بچگان کم روید

Be content with herbage and leaves, do not go in chase of the young elephants.

***

Otlara, yapraklara kaani olun, fil yavrularını avlamaya varmayın.

من برون کردم ز گردن وام نصح
جز سعادت کی بود انجام نصح

I have put off from my neck (I have discharged) the debt of admonition: how should the end (final result) of admonition be aught but felicity?

***

Ben boynumdaki öğüt borcumu ödedim. Öğüdü tutanın sonu, ancak kutluluktur.

من به تبلیغ رسالت آمدم
تا رهانم مر شما را از ندم

I came to deliver the message, that I may save you from (fruitless) repentance.

***

Ben, sizi nedametlerden kurtarmak için elçiliğimi yaptım.

هین مبادا که طمع رهتان زند
طمع برگ از بیخهاتان بر کند

Beware! Let not greed waylay you, let not greed for victual tear you up by the roots!”

***

Kendinize gelin, sakın tamah yolunuzu vurmasın. Tamah, yapraklarınızı ta kökünden söker, çıkarır.”

این بگفت و خیربادی کرد و رفت
گشت قحط و جوعشان در راه زفت

This he said, and gave a farewell and departed; their famine and hunger waxed great on the way.

***

Bunları söyleyip “Haydi, hayra karşı” diyerek onları uğurladı, selâmetledi, gitti. Onlar, yolda kıtlığa düştüler, susuzlukları artıkça arttı.

ناگهان دیدند سوی جاده‌ای
پور پیلی فربهی نو زاده‌ای

Suddenly, in the direction of a highroad, they espied a fat young elephant, newly born.

***

Ansızın yolda yeni doğmuş güzel bir fil yavrusu gördüler.

اندر افتادند چون گرگان مست
پاک خوردندش فرو شستند دست

They fell upon it like furious wolves, ate it clean up, and washed their hands.

***

Sarhoş kurtlar gibi başına üşüştüler. Onu tertemiz yiyip bu işten ellerini yıkadılar.

آن یکی همره نخورد و پند داد
که حدیث آن فقیرش بود یاد

One of the fellow-travellers did not eat (of it) and exhorted (the others to abstain), for the sayings of that dervish were remembered by him.

***

Yoldaşlarından biri, onlara öğüt verdi, o adamın öğüdü hatırındaydı.

از کبابش مانع آمد آن سخن
بخت نو بخشد ترا عقل کهن

Those words hindered him from (eating) its roasted flesh: old intelligence bestows on thee a new fortune.

***

Bu söz, adamın o fili kebap edip yemesine mâni oldu. Eski ve tecrübe görmüş akıl, sana yeni bir baht bağışlar.

پس بیفتادند و خفتند آن همه
وان گرسنه چون شبان اندر رمه

Then they all fell down and slept, but the hungry one (was awake) like the shepherd in the flock.

***

Onlar fil yavrusunu yiyip yattılar, uyudular. O aç adamsa sürüyü bekleyen çoban gibi uyanıktı.

دید پیلی سهمناکی می‌رسید
اولا آمد سوی حارس دوید

He saw a frightful elephant approaching: first she came and ran towards him who was keeping guard.

***

Birdenbire baktı ki kızgın bir fil çıkageldi. Önce o gözetleyene gelip çattı.

بوی می‌کرد آن دهانش را سه بار
هیچ بویی زو نیامد ناگوار

She smelt his mouth thrice: no disagreeable smell came from it.

***

Ağzını üç kere kokladı. Fakat ondan hiçbir kötü koku gelmedi.

چند باری گرد او گشت و برفت
مر ورا نازرد آن شه‌پیل زفت

She paced round him several times and went off: the huge queen-elephant did him no hurt.

***

Birkaç kere etrafın da dönüp dolaşarak gitti. O iri fil, adama hiç dokunmadı.

مر لب هر خفته‌ای را بوی کرد
بوی می‌آمد ورا زان خفته مرد

She smelt the lips of every sleeper, and the smell (of her young one's flesh) was coming to her from each of those slumbering men.

***

Uyuyanların hepsinin ağızlarını kokladı, hepsinden de koku aldı.

از کباب پیل‌زاده خورده بود
بر درانید و بکشتش پیل زود

He (each man) had eaten of the roasted flesh of the young elephant: the (mother) elephant quickly tore him to pieces and killed him.

***

Yavrusunu kebap edip yiyenleri hemencecik paraladı öldürdü.

در زمان او یک بیک را زان گروه
می‌درانید و نبودش زان شکوه

At once she set about rending the people of that company one by one, and she had no awe of (doing) it.

***

O anda hepsini de birer, birer paralıyor, onlardan hiç de ürkmüyordu.

بر هوا انداخت هر یک را گزاف

تا همی‌زد بر زمین می‌شد شکاف

She tossed each one in the air recklessly, so that he dashed on the earth and was cloven asunder.

***

Onların her birini havaya kaldırıp yere vurarak parçalamaktaydı.

ای خورنده‌ی خون خلق از راه برد
تا نه آرد خون ایشانت نبرد

O drinker of the people's blood, begone from the way, lest their blood wage war against thee.

***

Ey halkın kanını emen, bu işten uzaklaş, halkın kanı seni savaşa düşürmesin.

مال ایشان خون ایشان دان یقین

زانک مال از زور آید در یمین

Know for sure that their property is (as) their blood, because property comes into one's hand (is acquired) by strength (of body).

***

Bil ki halkın malı kanı demektir. Çünkü mal güçle, kuvvetle çalışmayla ele geçer.

مادر آن پیل‌بچگان کین کشد
پیل بچه‌خواره را کیفر کشد

The mother of those young elephants will exact vengeance: (her) retribution will slay him that eats the young elephant.

***

O fil yavrularının anaları kan güder, fil yavrusu yiyenden öç alır, öldürür.

پیل‌بچه می‌خوری ای پاره‌خوار
هم بر آرد خصم پیل از تو دمار

O eater of bribes, thou eatest the young elephant: from thee too the Master of the elephant will wring the breath.

***

Ey rüşvet alan, sen fil yavrusu yemektesin. Sana düşman olan fil, kökünü kazır, seni mahveder.

بوی رسوا کرد مکر اندیش را
پیل داند بوی طفل خویش را

The smell put to shame the deviser of fraud: the elephant knows the smell of her child.

***

Hilelere sapanı koku, rüsvay etti. Fil yavrusunun kokusunu bilir.

آنک یابد بوی حق را از یمن
چون نیابد بوی باطل را ز من

He that perceives the smell of God from (distant) Yemen, how should not he perceive the smell of falsehood from me?

***

Hak kokusunu Yemen’den duyan bendeki bâtıl kokuyu nasıl olurda duymaz?

مصطفی چون برد بوی از راه دور
چون نیابد از دهان ما بخور

Inasmuch as Mustafá (Mohammed) smelt (this) from far away, how should not he smell the odour from our mouths?

***

Mustafa, ta uzak yoldan koku alır da ağzımızda ki güzel kokuyu nasıl almaz?

هم بیابد لیک پوشاند ز ما
بوی نیک و بد بر آید بر سما

He does smell it, but he conceals (the fact) from us: the good and bad smells go up to Heaven.

***

Duyar, duyar ama yüzümüze vurmaz, örter. İyi koku da göklere çıkar, kötü koku da.

تو همی‌خسپی و بوی آن حرام
می‌زند بر آسمان سبزفام

Thou art sleeping, and (meanwhile) the smell of that unlawful deed (of thine) is beating on the azure sky.

***

Sen uyuyup durursun, o haram koku ise şu yeşil gökyüzüne urup durur.

همره انفاس زشتت می‌شود
تا به بوگیران گردون می‌رود

It accompanies thy foul breaths, it ascends to the smellers (examiners) in the celestial sphere.

***

Seni çirkin nefeslerine yoldaş olup felekte kokuları alanlara kadar gider.

بوی کبر و بوی حرص و بوی آز
در سخن گفتن بیاید چون پیاز

The smell of pride and the smell of greed and the smell of concupiscence will become, in speaking, like (the smell of) onions.

***

Kibir, hırs, şehvet kokusu, söz söylerken soğan gibi kokar.

گر خوری سوگند من کی خورده‌ام
از پیاز و سیر تقوی کرده‌ام

If thou take oath, saying, “When have I eaten them? I have abstained from onions and garlic,”

***

Yemin eder de “Ben onları ne zaman yedim? Soğandan da çekinmekteyim, sarımsaktan da” dersen

آن دم سوگند غمازی کند
بر دماغ همنشینان بر زند

The breath of thy oath will inform (against thee) and will strike upon the noses of those who sit beside thee.

***

O yalan yemini ederken nefesin, kovuculuk eder. Kokusu seninle beraber oturanların dimağına vurur.

پس دعاها رد شود از بوی آن
آن دل کژ می‌نماید در زبان

Many prayers are rejected because of the smell thereof: the corrupt heart shows in the tongue.

***

O koku yüzünden dualar reddedilir. O kötü kalp, sözle kendisini gösterir.

اخسا آید جواب آن دعا
چوب رد باشد جزای هر دغا

The answer to such a prayer is “Get ye gone”: the requital for every knave is the cudgel of repulse.

***

O duaya “Sesinizi kesin” cevabı gelir. Her azgının cezası onu kovan sopadır.

گر حدیثت کژ بود معنیت راست
آن کژی لفظ مقبول خداست

(But) if thy words be wrong and thy meaning right, that wrongness of expression is acceptable to God.

***

Fakat sözün eğri, özün doğru olursa o söz eğriliği, Allah’a makbuldür.

آن بلال صدق در بانگ نماز
حی را هی همی‌خواند از نیاز

The veracious Bilál in (uttering) the call to prayer used, from ardent feeling, to pronouncehayyaashayya,

***

O doğru sözlü Bilâl, ezan okurken “Hayyı alesselâ, Hayyı alelfelâh- Haydin namaza, Haydin felâha” cümlelerindeki “Hayyı- haydin” kelimesini “Heyyi” diye okurdu.

تا بگفتند ای پیمبر راست نیست
این خطا اکنون که آغاز بناست

So that they (some people) said, “O Messenger (of God), this fault is not right (permissible) now when ’tis the beginning of the edifice (of Islam).

***

Nihayet Peygamber’e dediler ki: “Ya Resulâllâh, bina yeni kuruluyor. Bu hata, hiç de doğru değil.

ای نبی و ای رسول کردگار
یک مذن کو بود افصح بیار

O Prophet and Messenger of the Creator, get a muezzin who speaks more correctly.

***

Ey Allah habercisi, ey Allah resulü, ey Allah meydanının tek binicisi, daha fasih bir müezzin getir.

عیب باشد اول دین و صلاح
لحن خواندن لفظ حی عل فلاح

At the commencement of religion and piety, it is a disgrace to mispronouncehayy ‘ala ’l-faláh.”

***

Din daha yeni kurulur, doğruluk düzenlik daha yeni meydana gelirken “Hayyı alelfelâh”’ı yanlış okumak ayıptır.

خشم پیغامبر بجوشید و بگفت
یک دو رمزی از عنایات نهفت

The Prophet's wrath boiled up, and he gave one or two indications of the hidden favours (which God had bestowed upon Bilál),

***

Peygamber’in hiddeti coştu. Gizli inayetlerden bir iki remiz söyleyip dedi ki :

3 – 177

کای خسان نزد خدا هی بلال
بهتر از صد حی و خی و قیل و قال

Saying, “O base men, in God's sight the (mispronounced)hayyof Bilál is better than a hundredhá's andkhá's and words and phrases.

***

“Ey aşağılık adamlar, Allah yanında Bilâl’in Heyyi’si yüzlerce hadan, hıdan, yüzlerce dedikodudan iyidir.

وا مشورانید تا من رازتان

وا نگویم آخر و آغازتان

Do not stir me to anger, lest I divulge your secret—(both) your end and your beginning.”

***

İşi çok karıştırmayın da sırrınızı açmayayım, önünüzü, sonunuzu söylemeyeyim.”

گر نداری تو دم خوش در دعا
رو دعا می‌خواه ز اخوان صفا

If thou hast not a sweet breath in prayer, go and beg a prayer from the pure (in heart).

***

Her duada güzel bir nefese sahip değilsen yürü, özü sözü doğru kardeşlerden dua iste.

گفت ای موسی ز من می‌جو پناه
با دهانی که نکردی تو گناه

He (God) said, “O Moses, beseech Me for protection with a mouth thou hast not sinned withal.”

***

Allah, “Ey Musa, bana suç etmediğin, kötü söylemediğin bir ağızla sığın, dua et” dedi.

گفت موسی من ندارم آن دهان
گفت ما را از دهان غیر خوان

Moses said, “I have not such a mouth.” God said, “Call unto Me by the mouth of others.”

***

Musa, “Bende o ağız yok deyince Allah, “Başkasının ağzıyla dua et”

از دهان غیر کی کردی گناه
از دهان غیر بر خوان کای اله

When didst thou sin by the mouth of others? Invoke (God) by the mouth of others, crying, “O God!”

***

Başkasının ağzıyla nasıl günah edebilirsin? Yarabbi diye başkasının ağzıyla çağır” buyurdu.

آنچنان کن که دهانها مر ترا
در شب و در روزها آرد دعا

Act in such wise that (their) mouths may pray for thee in the nights and days.

***

Sen de öyle muamelede bulun ki ağızlar, gece gündüz sana dua edip dursunlar.

از دهانی که نکردستی گناه

و آن دهان غیر باشد عذر خواه

Ask pardon by a mouth with which thou hast committed no sin—and that will be the mouth of others—

***

Günah etmediğim ağız, başkasının özürler dileyen ağzıdır.

یا دهان خویشتن را پاک کن
روح خود را چابک و چالاک کن

Or (else) make thine own mouth pure, make thy spirit alert and nimble.

***

Yahut da kendi ağzını temizle, ruhunu çevik bir hale getir.

ذکر حق پاکست چون پاکی رسید
رخت بر بندد برون آید پلید

Praise of God is pure: when purity has come, defilement packs and goes out.

***

Çünkü Allah adı temizdir, temizlik geldi mi pislik, pılısını pırtısını toparlayıp gider.

می‌گریزد ضدها از ضدها
شب گریزد چون بر افروزد ضیا

Contraries flee from contraries: night flees when the light (of dawn) shines forth.

***

Zıtlar, zıtlardan kaçar. Ziya parladı mı gece kalmaz.

چون در آید نام پاک اندر دهان
نه پلیدی ماند و نه اندهان

When the pure (holy) Name comes into the mouth, neither impurity remains nor (any) sorrows.

***

Ağza temiz bir ad gelince de ne pislik kalır, ne gamlar, kederler.

آن یکی الله می‌گفتی شبی
تا که شیرین می‌شد از ذکرش لبی

One night a certain man was crying “Allah!” till his lips were growing sweet with praise of Him.

***

Birisi her gece Allah der durur, bu zikrinden ağzı tatlılaşır, zevk alırdı.

گفت شیطان آخر ای بسیارگو
این همه الله را لبیک کو

The Devil said, “Prithee, O garrulous one, where is the (response) ‘Here am I’ to all this ‘Allah’?

***

Şeytan “Ey çok söz söyleyen, bunca Allah demene karşılık onun Lebbeyk demesi nerde?

می‌نیاید یک جواب از پیش تخت
چند الله می‌زنی با روی سخت

Not a single response is coming from the Throne: how long will you cry ‘Allah’ with grim face?”

***

Allah tahtından bir cevap gelmiyor. Böyle utanmadan, sıkılmadan ne vakte dek Allah deyip duracaksın” dedi.

او شکسته‌دل شد و بنهاد سر
دید در خواب او خضر را در خضر

He became broken-hearted and laid down his head (to sleep): in a dream he saw Khadir amidst the verdure.

***

Adamın gönlü kırıldı, başını yere koydu, yattı. Rüyada yeşiller giyinmiş Hızır’ı gördü.

گفت هین از ذکر چون وا مانده‌ای
چون پشیمانی از آن کش خوانده‌ای

He (Khadir) said, “Hark, you have held back from praising God: how is it that you repent of having called unto Him?”

***

Hızır “Kendine gel, niçin zikri bıraktın, çağırdığın addan nasıl usandın, zikrinden nasıl pişman oldun?” dedi.

گفت لبیکم نمی‌آید جواب
زان همی‌ترسم که باشم رد باب

He said, “No ‘Here am I’ is coming to me in response, hence I fear that I may be (a reprobate who is) driven away from the Door.”

***

Adam, cevap olarak “Lebbeyk sesi gelmiyor, kapıdan sürüleceğimden korkuyorum” deyince

گفت آن الله تو لبیک ماست
و آن نیاز و درد و سوزت پیک ماست

He (Khadir) said, “(God saith), That ‘Allah’ of thine is My ‘Here am I,’ and that supplication and grief and ardour of thine is My messenger (to thee).

***

Hızır ”Senin o Allah demen, bizim Lebbeyk dememizdir. Senin o niyazın derde düşmen, yanıp yakılman, bizim haberci çavuşumuzdur.

حیله‌ها و چاره‌جوییهای تو
جذب ما بود و گشاد این پای تو

Thy shifts and attempts to find a means (of gaining access to Me) were (in reality) My drawing (thee towards Me),
and released thy feet (from the bonds of worldliness).

***

Senin hilelere düşmen, çareler araman, seni kendimize çekmemizden, ayağını çözmemizdendir.

ترس و عشق تو کمند لطف ماست
زیر هر یا رب تو لبیکهاست

Thy fear and love are the noose to catch My favour: beneath every ‘O Lord’ (of thine) is many a ‘Here am I’ (from Me).”

***

Korkun da bizim lütfumuzun kemendidir, aşkın da. Her Yarabbi demende bizim, efendim, buyur dememiz gizli” dedi.

جان جاهل زین دعا جز دور نیست
زانک یا رب گفتنش دستور نیست

Far from this prayer is the soul of the fool, because to him it is not permitted to cry “O Lord.”

***

Bilgisiz adamın canı, bu duadan uzaktır. Çünkü Yarabbi demesine izin yok ki!

بر دهان و بر دلش قفلست و بند
تا ننالد با خدا وقت گزند

On his mouth and heart are lock and bolt, to the end that he may not moan unto God in the hour of bale.

***

Zarara, ziyana uğrayınca Allah’a sızlanmasın diye ağzında da kilit var, gönlünde de. Ağzı da bağlı, gönlü de.

داد مر فرعون را صد ملک و مال
تا بکرد او دعوی عز و جلال

He (God) gave to Pharaoh hundredfold possessions and riches, so that he claimed (Divine) might and majesty.

***

Firavuna yüzlerce mal, mülk verdi, o da nihayet ululuk, büyüklük dâvasına girişti.

در همه عمرش ندید او درد سر

تا ننالد سوی حق آن بدگهر

In his whole life that man of evil nature felt no (spiritual) headache, lest he should moan unto God.

***

O kötü yaradılışlı, Hakk’a sızlanmasın diye ömründe baş ağrısı bile görmedi.

داد او را جمله ملک این جهان
حق ندادش درد و رنج و اندهان

God gave him all the empire of this world, (but) He did not give him grief and pain and sorrows.

***

Allah, ona bütün dünya mülkünü verdi de dert, elem, keder vermedi.

درد آمد بهتر از ملک جهان
تا بخوانی مر خدا را در نهان

Grief is better than the empire of the world, so that you may call unto God in secret.

***

Dert, Allah’ı gizlice çağırmana sebep olduğundan bütün dünya malından yeğdir.

3 – 204

خواندن بی درد از افسردگیست
خواندن با درد از دل‌بردگیست

The call of the griefless is from a frozen heart, the call of the grieving one is from rapture:

***

Dertsiz dua soğuktur, bir şeye yaramaz. Dertli dua ve niyaz, gönülden, aşktan gelir.

آن کشیدن زیر لب آواز را
یاد کردن مبدا و آغاز را

(’Tis) to withdraw the voice under the lips, to bear in mind (one's) origin and beginning;

***

O gizlice niyazın, o önü sonu anman yok mu?

آن شده آواز صافی و حزین
ای خدا وی مستغاث و ای معین

(’Tis) the voice become pure and sad, (crying) “O God!” and “O Thou whose help is besought!” and “O Helper!”

***

İşte saf, halis ve hüzünlü dua odur. “Ey Allah’ım ey feryadıma erişen, ey yardımcım” demendir.

ناله‌ی سگ در رهش بی جذبه نیست
زانک هر راغب اسیر ره‌زنیست

(Even) the moan of a dog for His sake is not void of (Divine) attraction, because every one who desires (Him) is a brigand's captive—

***

Allah yolunda köpeğin sesi bile Allah cezbesiyledir. Çünkü Allah’a her yönelen, bir yol kesicinin esiridir.

چون سگ کهفی که از مردار رست

بر سر خوان شهنشاهان نشست

As (for example) the dog of the Cave, which was freed from (eating) carrion and sat at the table of the (spiritual) emperors:

***

Eshabı Kehf’in köpeği gibi… Pis şeyden kurtulunca padişahlar sofrasının başına oturdu.

تا قیامت می‌خورد او پیش غار
آب رحمت عارفانه بی تغار

Until the Resurrection, before the Cave it is drinking in gnostic wise without (any) pot the water of (Divine) mercy.

***

Mağaranın önünde kıyamete kadar dağarcıksız, heybesiz ârifcesine rahmet lokmasını, rahmet suyunu yiyip içmekte.

ای بسا سگ‌پوست کو را نام نیست
لیک اندر پرده بی آن جام نیست

Oh, there is many a one in a dog's skin, who hath no name (and fame), yet is not without that cup (of Divine knowledge) in secret.

***

Nice köpek postuna bürünmüş adsız sansız kişiler var ki perde ardında şarapsız kalmazlar.

جان بده از بهر این جام ای پسر
بی جهاد و صبر کی باشد ظفر

Give thy life for this cup, O son: how may victory be (won) without (spiritual) warfare and patience?

***

Oğul, bu şarap, için can ver. Savaşsız, sabırsız yenme olur mu hiç?

صبر کردن بهر این نبود حرج
صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

To show patience for the sake of this is no hardship: show patience, for patience is the key to joy.

***

Bunun için sabır güç bir şey değildir. Sabret, sabır, güçlüklerin, sıkıntıların anahtarıdır.

زین کمین بی صبر و حزمی کس نرست
حزم را خود صبر آمد پا و دست

From this ambush none escaped without some patience and prudence: to prudence, indeed, patience is the foot and hand.

***

Bu pusudan sabır ve ihtiyat etmeksizin kimse kurtulmadı. Sabır da ihtiyatın eli ayağıdır.

حزم کن از خورد کین زهرین گیاست
حزم کردن زور و نور انبیاست

Exercise prudence in eating (and drinking), for this (food and drink) is poisonous herbage: to exercise prudence is the strength and light of the prophets.

***

İhtiyatta bulun, bu zehirli otu yeme. İhtiyata riayet, peygamberlerin kuvvetinden, nurundandır.

کاه باشد کو به هر بادی جهد
کوه کی مر باد را وزنی نهد

He that jumps at every breath of wind is (like) straw, (but) how should the mountain attach any weight to the wind?

***

Her yelden oynayıp duran samandır. Dağ, hiç yele ehemmiyet verir mi?

هر طرف غولی همی‌خواند ترا
کای برادر راه خواهی هین بیا

On every side a ghoul is calling you—“Hark, O brother, (if) you wish (to find) the way, come (hither).

***

Her yanda bir gulyabani, seni çağırır, “Kardeş, gel, yol istiyorsan işte buracıkta.

ره نمایم همرهت باشم رفیق
من قلاووزم درین راه دقیق

I will show (you) the way, I will be your kind fellow-traveller, I am the guide (for you) on this intricate path.”

***

Yoldaş, sana yol göstereyim, yoldaşın olayım. Bu ince yolda ben sana kılavuzum” der.

نه قلاوزست و نه ره داند او

یوسفا کم رو سوی آن گرگ‌خو

She (the ghoul) is not the guide, and she does not know the way. O Joseph, do not go towards that wolfish one!

***

Fakat ne kılavuzdur o, ne de yol bilir. Yusuf, o kurt huylunun yanına az var!

حزم این باشد که نفریبد ترا
چرب و نوش و دامهای این سرا

Prudence is this, that you be not beguiled by the fat things and sweets and snares of the World;

***

İhtiyat ona derler ki seni bu dünyanın yağlı, ballı şeyleri, bu âlemin tuzakları, hileleri aldatmasın.

که نه چربش دارد و نه نوش او
سحر خواند می‌دمد در گوش او

For she hath neither fat nor sweet: she chants spells of magic and breathes (them) into your ear,

***

Çünkü bu âlemin ne tadı vardı, ne tuzu. Sihir okur da kulağına üfler durur.

که بیا مهمان ما ای روشنی
خانه آن تست و تو آن منی

Saying, “Come in as my guest, O light (of my eyes): the house is yours, and you are mine.”

***

“Ey nur gibi apaydın adam, ev senin sen de benimsin” der.

حزم آن باشد که گویی تخمه‌ام
یا سقیمم خسته‌ی این دخمه‌ام

Prudence is this, that you say (to her), “I have indigestion” or “I am ill, I am a sick man in this charnel-house”;

***

İhtiyat ona derler ki “Midem dolgun tokum”, yahut “Hastayım, bu mezardan hastalandım”,

یا سرم دردست درد سر ببر
یا مرا خواندست آن خالو پسر

Or “My head aches: take away my headache,” or “the son of my maternal uncle has invited me”—

***

Yâhut “ Başım ağrıyor, sen bunu geçirmeye bak” yahut da “ Benim dayımın oğlu çağırdı, davetliyim” deyip başından savasın.

زانک یک نوشت دهد با نیشها

که بکارد در تو نوشش ریشها

For she will give you one (draught of) honey (mixed) with (venomous) stings, so that her honey will plant in you (many) sores.

***

Çünkü bir şerbeti bile zehirlerle sunar, tatlısı vücudunda yaralar, bereler meydana getirir.

زر اگر پنجاه اگر شصتت دهد
ماهیا او گوشت در شستت دهد

Whether she give you fifty or sixty (pieces of) gold, she gives you, O fish, (nothing but) flesh on a hook.

***

Sana elli, altmış bile verse ey balık, o verdiği şey, oltada ettir.

گر دهد خود کی دهد آن پر حیل

جوز پوسیدست گفتار دغل

If she give, when does that deceitful one really give (aught)? The words of the swindler are (like) rotten walnuts.

***

Verdi, farz edelim, fakat o hilebaz nereden verecek? Hilebazın sözü çürümüş cevizdir.

ژغژغ آن عقل و مغزت را برد
صد هزاران عقل را یک نشمرد

Their rattling robs you of understanding and brain and does not reckon myriads of understandings (even) as one.

***

Onun gürültüsü aklını alır, beynini altüst eder. Yüz binlerce aklı bile bir pula saymaz.

یار تو خرجین تست و کیسه‌ات
گر تو رامینی مجو جز ویسه‌ات

(In travelling) your bag and your purse are your friend, (do not care for anything else): if you are Rámín, seek none but your Wísa.

***

Dostun, kesendir, hurcundur, Ramin’sen Vise’den başkasını arama.

ویسه و معشوق تو هم ذات تست
وین برونیها همه آفات تست

’Tis your essential self that is your Wísa and beloved, and all these external things are banes to you.

***

Vise de sensin, mâşukun da sen. Bu zâhiri şeylerin hepsi sana âfettir.

حزم آن باشد که چون دعوت کنند
تو نگویی مست و خواهان منند

Prudence is this, that when they (worldlings) invite you, you should not say, “They are enamoured and fond of me.”

***

İhtiyat ona derler ki seni davet ettiler mi bunlar, benim sarhoşum bunlar benim dostum, beni seviyorlar, beni istiyorlar demeyesin.

دعوت ایشان صفیر مرغ دان
که کند صیاد در مکمن نهان

Know that their invitation is (like) the bird's whistle which the fowler gives (while) concealed in (his) place of ambush:

***

Davetlerini, kuşlara çalınan ıslık bil. Avcı, pusuda gizlidir de kuş gibi örter durur.

مرغ مرده پیش بنهاده که این
می‌کند این بانگ و آواز و حنین

He has put forward a dead b[#]d, (pretending) that this (bird) is making this plaintive noise and cry.

***

Önüne de seslenen, öten, çığıran budur zannını vermek için bir ölü kuş koymuş.

مرغ پندارد که جنس اوست او
جمع آید بر دردشان پوست او

The birds think he is one of their kind: they gather round, and he rends their skins—

***

Kuşlar… Onu kendi cinsinden sanıp toplanırlar. O da onların derilerini yüzer.

جز مگر مرغی که حزمش داد حق
تا نگردد گیج آن دانه و ملق

Except, no doubt, the bird on which God has bestowed prudence, so that it may not be fooled by that bait and enticement.

***

Ancak Allah hangi kuşa ihtiyat ve tedbir duygusu vermişse o kuş o taneye, o tuzağa aldanıp gelmez.

هست بی حزمی پشیمانی یقین

بشنو این افسانه را در شرح این

Imprudence is assuredly (attended by) repentance. Hear the following story in explanation of this.

***

İhtiyatsızlık, tedbirsizlik, pişmanlıktan ibarettir. Bunu anlatan şu hikâyeyi de dinle.

ای برادر بود اندر ما مضی
شهریی با روستایی آشنا

In the past, O brother, there was a townsman (who was) intimate with a countryman.

***

Kardeş, eskiden bir şehirliye köylünün tanışıklığı vardı.

روستایی چون سوی شهر آمدی
خرگه اندر کوی آن شهری زدی

Whenever the countryman came to town, he would pitch his tent in the street of the townsman.

***

Köylü, şehre geldikçe şehirlinin mahallesine çadır kurar, evine kurulup otururdu.

دو مه و سه ماه مهمانش بدی
بر دکان او و بر خوانش بدی

He would be his guest for two or three months, he would be in his shop and at his table,

***

İki ay, üç ay ona konuk olur, dükkânına geçer oturur, sofrasına çökerdi.

هر حوایج را که بودش آن زمان
راست کردی مرد شهری رایگان

And the townsman would provide, free of cost, everything that he wanted during that time.

***

Şehirli, köylünün ne ihtiyacı varsa bedavaya yerine getirir, düzer koşardı.

رو به شهری کرد و گفت ای خواجه تو
هیچ می‌نایی سوی ده فرجه‌جو

(Once) he turned to the townsman and said, “Sire, are you never coming to the country for a holiday?

***

Köylü bir gün yüzünü şehirliye döndü de dedi ki: “A efendim, sen hiç köye gelmez, hiç seyre seyrana çıkmaz mısın?

الله الله جمله فرزندان بیار
کین زمان گلشنست و نوبهار

Bring all your children, (I beg you) in God's name, for this is the time of the rose-garden and the springtide;

***

Allah aşkına olsun bütün oğullarını getir. Şimdi tam gül mevsimi, ilkbahar.

یا بتابستان بیا وقت ثمر
تا ببندم خدمتت را من کمر

Or come in summer, in the fruit-season, that I may brace my belt to do you service.

***

Yahut da yazın meyve zamanı gel de hizmetine kemer kuşanayım.

خیل و فرزندان و قومت را بیار
در ده ما باش سه ماه و چهار

Bring your retinue and your children and kinsfolk, and stay in our village three or four months,

***

Soyunu sopunu, çoluk çocuğunu, akrabalarını getir, köyümüzde üç, dört ay kal.

که بهاران خطه‌ی ده خوش بود
کشتزار و لاله‌ی دلکش بود

For in spring the countryside is pleasant; there are sown fields and lovely anemones.”

***

Bahar çağında köy pek hoş olur, çayırlık, çimenlik, gönle ferah veren gönül çeken lâlelik kesilir”

وعده دادی شهری او را دفع حال
تا بر آمد بعد وعده هشت سال

The townsman was (always) putting him off with promises, until eight years had elapsed since the (first) promise (was given).

***

Şehirli, başından savmak için ona vaatte bulundu, vaadinin üstünden de sekiz yıl geçti.

او بهر سالی همی‌گفتی که کی
عزم خواهی کرد کامد ماه دی

Every year he (the countryman) would say, “When will you set out on the journey?—for the month of December is (already) come,”

***

Köylü, her yıl “Ne vakit geleceksin. Kış gelip çattı” der,

او بهانه ساختی کامسال‌مان
از فلان خطه بیامد میهمان

And he (the townsman) would make an excuse, saying, “This year we have a guest who has come from such and such a district;

***

O da “Bu yıl filan yerden konuk geldi.

سال دیگر گر توانم وا رهید
از مهمات آن طرف خواهم دوید

(But) next year I will run (down) to that part (of the country), if I can escape from the pressing affairs (which keep me at home).”

***

Müsaade edin de gelecek yıl, işten, güçten kurtulursam gelirim” der,

گفت هستند آن عیالم منتظر
بهر فرزندان تو ای اهل بر

He (the countryman) said, “My family are (anxiously) expecting your children, O benefactor.”

***

Köylü “ Ailem, ey kerem sahibi, çoluğunu, çocuğunu bekleyip duruyor” diye karşılık verirdi.

باز هر سالی چو لکلک آمدی
تا مقیم قبه‌ی شهری شدی

Every year he was coming back, like the stork, to reside in the townsman's pavilion,

***

Her yıl leylek gelince köylü de gelir, şehirlinin evine konardı.

خواجه هر سالی ز زر و مال خویش
خرج او کردی گشادی بال خویش

And every year the Khwája would expend his gold and wealth upon him and open his wings (wide).

***

Şehirli, her yıl altınından, malından köylüye harceder, onun üstüne kanat gererdi.

آخرین کرت سه ماه آن پهلوان
خوان نهادش بامدادان و شبان

On the last occasion, that paladin set dishes (of food) before him at morn and eve for three months.

***

Nihayet son defa o yiğit köylü, tam üç ay şehirliye misafir oldu, o da, ona sabah akşam sofra yaydı, yedirdi, içirdi.

از خجالت باز گفت او خواجه را

چند وعده چند بفریبی مرا

From shame he again said to the Khwája, “How long (nothing but) promises? How long will you deceive me?”

***

Köylü, utanıp yine “Efendim, kaç keredir vadettin, beni kaç kere beni kaç keredir aldattın bu, niceyedir?” dedi.

گفت خواجه جسم و جانم وصل‌جوست
لیک هر تحویل اندر حکم هوست

The Khwája said, “My body and soul are eager for the meeting, but every change depends on the decree of Him (God).

***

Şehirli dedi ki: “Canım da, bedenim de buluşmayı isteyip duruyor ama her hareket, onun takdiriyle.

آدمی چون کشتی است و بادبان
تا کی آرد باد را آن بادران

Man is like a ship or sail: (he must wait) to see when the Driver of the wind shall send the (favourable) breeze.”

***

İnsan yelkenli gemiye benzer. Rüzgârı estiren bakalım onu ne yana sürecek?”

باز سوگندان بدادش کای کریم

گیر فرزندان بیا بنگر نعیم

Once more he (the countryman) adjured him, crying, “O generous man, take your children and come and behold the pleasures (of the country).”

***

Köylü, yine şehirliye antlar vererek “ Ey kerem sahibi, çoluğunu çocuğunu al, gel de ikramı gör” deyip.

دست او بگرفت سه کرت بعهد
کالله الله زو بیا بنمای جهد

He took his hand three times in covenant, saying, “In God's name, come quickly, make the utmost effort!”

***

Elini tuttu. Üç kere ant verdi, “Allah için olsun gayret et, tez gel” dedi.

بعد ده سال و بهر سالی چنین
لابه‌ها و وعده‌های شکرین

After ten years—and every year the same sugared entreaties and promises—

***

Bunun üstüne on yıl geçti. Her yıl böyle lâflar eder, tatlı tatlı vaatlerde bulunurdu.

کودکان خواجه گفتند ای پدر
ماه و ابر و سایه هم دارد سفر

The Khwája's children said, “O father, the moon and the clouds and the shadows too have their journeys.

***

Şehirlinin çocukları “Baba ay da sefer eder, bulut da gölge de.

حقها بر وی تو ثابت کرده‌ای
رنجها در کار او بس برده‌ای

You have laid obligations on him, you have taken great pains on his account,

***

Köylü bunca hakkın geçti. Onun için nice zahmetler çektin.

او همی‌خواهد که بعضی حق آن
وا گزارد چون شوی تو میهمان

And he wishes to repay some part of that obligation when you become his guest.

***

O da, sen ona konuk olasın da hiç olmazsa bu hakların bir kısmını olsun ödemek ister.

3 – 262

بس وصیت کرد ما را او نهان
که کشیدش سوی ده لابه‌کنان

He gave us many injunctions in secret: ‘Bring him to the country,’ said he, ‘coaxing (him to come).’”

***

Bize, onu kandırın, köye getirin diye gizlice birçok ricalarda bulundu” dediler.

گفت حقست این ولی ای سیبویه
اتق من شر من احسنت الیه

He (the townsman) said, “This is true, but, O Síbawayh, be on thy guard against the malice of him to whom thou hast shown kindness.

***

Şehirli dedi ki: “Yavrucuğum, doğru ama iyilik ettiğin kişinin şerrinden sakın demişler.

دوستی تخم دم آخر بود
ترسم از وحشت که آن فاسد شود

Love is the seed (that bears fruit at the moment) of the last breath: I fear that it may be corrupted by estrangement.”

***

Dostluk, son demdedir. Korkarım ki bir şey olur da tohum bozulur”

صحبتی باشد چو شمشیر قطوع

همچو دی در بوستان و در زروع

There is a friendship like a cutting sword, (destructive) as December in the gardens and cornfields;

***

Sohbet vardır, keskin bir kılıca benzer, bostanı, ekini kış gibi kesip biçer.

صحبتی باشد چو فصل نوبهار
زو عمارتها و دخل بی‌شمار

There is a friendship like the season of spring, whence (come) restorations and produce incalculable.

***

Sohbet vardır, ilkbahar gibidir. Her tarafı yapar, sayısız meyveler verir.

حزم آن باشد که ظن بد بری
تا گریزی و شوی از بد بری

Prudence is this, that you think evil, so that you may flee and become quit of evil.

***

İhtiyat ve tedbir ona derler ki kötü zannı gideresin, kaçıp kötülüklerden kurtulasın.

حزم س الظن گفتست آن رسول
هر قدم را دام می‌دان ای فضول

The Prophet has said, “Prudence is (consists in) thinking evil”: know that for every footstep there is a snare, O fool!

***

Peygamber, “Tedbir sui zandır” dedi. A boşboğaz, her adımı bir tuzak bil.

روی صحرا هست هموار و فراخ
هر قدم دامیست کم ران اوستاخ

The surface of the plateau is level and broad, (but at) every step there is a snare: do not advance boldly.

***

Sahranın yüzü dümdüz ve geniştir ama her adımda bir tuzak var, küstahça koşmayı bırak.

آن بز کوهی دود که دام کو
چون بتازد دامش افتد در گلو

The mountain-goat runs on, saying, “Where is the snare?” As it speeds onward, the snare lights on its throat.

***

Dağ keçisi “Nerde tuzak?” diye koşar, fakat yürüdü mü tuzağa düşer, boğazından yakalanır.

آنک می‌گفتی که کو اینک ببین
دشت می‌دیدی نمی‌دیدی کمین

O thou who saidst “Where?” look and see! Thou sawest the plain, (but) thou didst not see the ambush.

***

Nerde tuzak diyordun ya, işte buracıkta, bak da gör. Ovayı gördün ama tuzağı görmedin.

بی کمین و دام و صیاد ای عیار
دنبه کی باشد میان کشت‌زار

Without ambush and snare and hunter, O cunning one, how should there be a sheep's tail (laid in a trap) amidst the cornfield?

***

A şaşkın, çayırlıkta tuzak, pusu ve avcı olmadıkça kuyruk mu olur?

آنک گستاخ آمدند اندر زمین
استخوان و کله‌هاشان را ببین

They that came along boldly on the earth—see their bones and skulls!

***

Bu yere küstahça gelenlerin kemiklerini, kellelerini gör!

چون به گورستان روی ای مرتضا
استخوانشان را بپرس از ما مضی

When you go to the graveyard, O you with whom God is pleased, ask their bones concerning that which is past,

***

Ey seçilmiş kişi, mezarlığa var da onların kemiklerine başlarından geçenleri sor!

تا بظاهر بینی آن مستان کور
چون فرو رفتند در چاه غرور

That you may see clearly how those blind intoxicated men went down into the pit of delusion.

***

O kör sarhoşlara bak da aldanış kuyusuna baş aşağı nasıl düştüler, açıkça gör!

چشم اگر داری تو کورانه میا
ور نداری چشم دست آور عصا

If you have eyes, do not walk blindly; and if you have not eyes, take a staff in your hand.

***

Gözün varsa körcesine gelme, gözün yoksa eline bir sopa al.

آن عصای حزم و استدلال را
چون نداری دید می‌کن پیشوا

When you have not the staff of prudence and judgement, make the (seer's) eye your leader;

***

Tedbir ve ihtiyat sopan yoksa bir gözlüyü kılavuz edin.

ور عصای حزم و استدلال نیست
بی عصاکش بر سر هر ره مه‌ایست

And if there is no staff of prudence and judgement, do not stand on every road without a guide.

***

Tedbir ve ihtiyat sopan yoksa kılavuzsuz her yolun başında durma.

گام زان سان نه که نابینا نهد
تا که پا از چاه و از سگ وا رهد

Step in the same fashion as a blind man steps, in order that your foot may escape from the pit and the dog.

***

Körün adım atması gibi ihtiyatla adım at da ayağın kuyudan da kurtulsun, köpekten de.

لرز لرزان و بترس و احتیاط

می‌نهد پا تا نیفتد در خباط

He (the blind man) plants his foot tremblingly and with fear and precaution, so that he may not fall into derangement.

***

Kör, bir kazaya uğramayayım diye titreye, titreye korkar ve ihtiyatlı adım atar.

ای ز دودی جسته در ناری شده
لقمه جسته لقمه‌ی ماری شده

O you who have jumped away from some smoke and fallen into a fire, you who have sought a mouthful (of food) and become a mouthful for a snake,

***

Ey dumandan kaçıp ateşe düşen… Lokma ararken yılana lokma olan,

تو نخواندی قصه‌ی اهل سبا
یا بخواندی و ندیدی جز صدا

You have not read the story of the people of Sabá, or you have read it and seen (heard) naught but the echo.

***

Seba halkının macerasını okumadın mı? Belki de okudun... Okudun ama sesten başka bir şey duymadın.

از صدا آن کوه خود آگاه نیست
سوی معنی هوش که را راه نیست

The mountain itself (which produces the echo) is not aware of the echo: the mind of the mountain hath no way (of access) to the meaning.

***

O dağ, sesi anlamaz ki... Dağın aklı manaya gidemez ki.

او همی بانگی کند بی گوش و هوش
چون خمش کردی تو او هم شد خموش

Without ear and mind, it goes on making a noise; when you are silent, it also becomes silent.

***

Dağ, akılsız, kulaksız ses verir durur. Fakat sen sustun mu o da susar.

داد حق اهل سبا را بس فراغ
صد هزاران قصر و ایوانها و باغ

God bestowed on the people of Sabá much ease—myriads of castles and palaces and orchards.

***

Allah Seba’lılara pek büyük bir genişlik ve rahatlık verdi, yüz binlerce köşk, hayvan ve bağ ihsan etti.

شکر آن نگزاردند آن بد رگان
در وفا بودند کمتر از سگان

(But) those bad-natured ones rendered no thanks for that (bounty): in fidelity they were less than dogs.

***

O kötü yaradılışlı adamlar buna şükretmediler. Vefada köpekten de aşağı oldular.

مر سگی را لقمه‌ی نانی ز در
چون رسد بر در همی‌بندد کمر

When to a dog there comes from the door a piece of bread, he will gird up his loins at the door.

***

Köpeğe bir kapıdan bir lokma ekmek verilse o kapıya bağlanır, hizmetkâr olur.

پاسبان و حارس در می‌شود
گرچه بر وی جور و سختی می‌رود

He will become the watcher and guardian of the door, even though violence and hard treatment befall him.

***

Kapıya bekçi kesilir. Ona eziyet edilse yiyeceği lâyıkıyla verilmese bile o kapıyı bırakmaz.

هم بر آن در باشدش باش و قرار
کفر دارد کرد غیری اختیار

Still will he stay and abide at that door: he will deem it ingratitude to prefer another.

***

Orada karar eder, başka bir kapıya gitmez.

ور سگی آید غریبی روز و شب
آن سگانش می‌کنند آن دم ادب

And (again), if a strange dog come by day or night (to a quarter of the town), the dogs there will at once teach him a lesson,

***

Oraya bir garip köpek gelse oradaki köpekler, onu gece gündüz tedibederler.

که برو آنجا که اول منزلست
حق آن نعمت گروگان دلست

Saying, “Begone to the place that is thy first lodging: obligation for that kindness is the heart's pledge (which it must redeem).”

***

İlk konağına git. Oradan nimetlendin, o nimetin hakkı, gönlünü oraya rehin etmendir derler.

می‌گزندش که برو بر جای خویش
حق آن نعمت فرو مگذار بیش

They will bite him, saying, “Begone to thy place, do not any more leave (unpaid) the obligation for that kindness.”

***

Yerine git, o nimetin hakkını bundan fazla terk etme diye onu ısırırlar.

از در دل و اهل دل آب حیات
چند نوشیدی و وا شد چشمهات

From the door of the spirit and spiritual men how long didst thou drink the water of life, and thine eyes were opened!

***

Sen de gönül ve gönül ehlinin kapısından bir hayli âbıhayat içtin, gözlerin açıldı.

بس غذای سکر و وجد و بی‌خودی

از در اهل دلان بر جان زدی

Much food from the door of the spiritual, (in the form) of (mystical) intoxication and ecstasy and selflessness, didst thou cast upon thy soul.

***

Canın, ehlin diller gönlünden nice şükür, vecit ve kendinden geçiş gıdaları yedi.

باز این در را رها کردی ز حرص
گرد هر دکان همی‌گردی ز حرص

Afterwards, through greed, thou didst abandon that door, and (now) thou art going round about every shop, like a bear.

***

Sonra da yine hırs yüzünden bu kapıyı bıraktın, hırs yüzünden her dükkânın etrafında dönüp dolaşmadasın.

بر در آن منعمان چرب‌دیگ
می‌دوی بهر ثرید مردریگ

For the sake of worthlesstharídthou art running to the doors of those (worldly) patrons whose pots are (full of) fat.

***

O çömleği yağlı ihsan sahiplerinin kapısına, arda kalasıca bir tirit için koşup duruyorsun.

چربش اینجا دان که جان فربه شود
کار نااومید اینجا به شود

Know that here (where the saints abide) the (meaning of) “fat” is that the soul becomes fat (flourishing), and (know that) here the plight of the desperate is made good.

***

Bil ki can, asıl burada yağlanır, ümitsiz bir hâle düşenin işi burada düzelir.

صومعه‌ی عیسیست خوان اهل دل
هان و هان ای مبتلا این در مهل

The table of the spiritual is (like) the cell of Jesus: O afflicted one, beware, beware! Do not forsake this door!

***

İsa’nın ibadet yeri, gönül ehlinin sofrasıdır. Kendine gel, kendine ey derde müptelâ, sakın bu kapıyı bırakma.

جمع گشتندی ز هر اطراف خلق
از ضریر و لنگ و شل و اهل دلق

From all sides the people would gather—blind and lame and palsied and clothed in rags—

***

Halk her taraftan toplanır, kör, çolak, kötürüm, topal… Hepsi.

بر در آن صومعه‌ی عیسی صباح

تا بدم اوشان رهاند از جناح

At the door of the cell of Jesus in the morning, that he by his breath might deliver them from tribulation.

***

Sabahleyin İsa’nın ibadet ettiği yerin kapısına gelir, onun nefesiyle illetten kurtulmayı umarak bekleşirdi.

او چو فارغ گشتی از اوراد خویش
چاشتگه بیرون شدی آن خوب‌کیش

As soon as he finished his litanies, that man of goodly religion (Jesus) would go forth at morning tide,

***

İsa, o güzel gidişli, evradını bitirince kuşluk çağı dışarı çıkar.

جوق جوقی مبتلا دیدی نزار
شسته بر در در امید و انتظار

And would see troops of afflicted feeble folk seated at the door in hope and expectancy.

***

Zayıf, perişan birçok dertlinin şifa ümidiyle kapıya oturup bekleştiğini görür.

گفتی ای اصحاب آفت از خدا
حاجت این جملگانتان شد روا

(Then) he would say, “O ye that are smitten, the wants of all you here present have been granted by God.

***

Dua ederde “Allah, hepinizin muradını verdi, maksatlarınıza eriştiniz.

هین روان گردید بی رنج و عنا
سوی غفاری و اکرام خدا

Hark, set off and go without pain or trouble towards the forgiveness and kindness of God.”

***

Şimdilik illetsiz zahmetsiz yürüyün, Allah’ın yargılama ve kerem etmesine doğrulun” der.

جملگان چون اشتران بسته‌پای
که گشایی زانوی ایشان برای

All, like tethered camels whose knees you unbind with foresight,

***

Hepsi ayaklara bağlı develere benzerken himmet edip bağlarını çözer.

خوش دوان و شادمانه سوی خان

از دعای او شدندی پا دوان

At his prayer would begin to run on their feet, hastening gladly and joyously to their homes.

***

Onlar da hemencecik sıhhat bulup onun duasıyla neşelenerek yürür giderlerdi.

آزمودی تو بسی آفات خویش
یافتی صحت ازین شاهان کیش

(So too) thou hast experienced many maladies in thyself, and hast gained health from these kings of religion (the saints).

***

Sen de bunca âfetlere uğradın, hepsinden tecrübeler gördün… Padişah meşrepli erlerden sıhhat buldun.

چند آن لنگی تو رهوار شد
چند جانت بی غم و آزار شد

How oft hath thy limping been turned into a smooth (easy) gait, how oft hath thy soul been made void of grief and pain!

***

Topallığın kaç kere düzeldi, canın kaç defa gamdan, mihnetten kurtuldu.

ای مغفل رشته‌ای بر پای بند

تا ز خود هم گم نگردی ای لوند

O heedless one, tie a string to thy foot, that thou mayst not become lost to (unconscious of) thyself even, O sluggard!

***

Sense gâfilcesine kendini de kaybetmemek için ayağına bir ip bağlamış durmaktasın be herif!

ناسپاسی و فراموشی تو
یاد ناورد آن عسل‌نوشی تو

Thy ingratitude and forgetfulness did not call to mind thy (former) drinking of honey.

***

Şükretmiyorsun, nail olduğun nimetleri unutmuşsun. Bu unutuş, o bal yediğin zamanları hatırına bile getirmiyor.

لاجرم آن راه بر تو بسته شد
چون دل اهل دل از تو خسته شد

Necessarily, that way (by which spiritual blessings were conveyed) became barred to thee, since the hearts of the "men of heart" were made sore by thee.

***

Hulâsa o yol, sana bağlandı. Çünkü gönül ehlinin gönlü, senden incindi, sana darıldı.

زودشان در یاب و استغفار کن
همچو ابری گریه‌های زار کن

Quickly overtake them and ask pardon of God; weep lamentably like a cloud,

***

Çabuk onları bul, kusur dile, tövbe et. Bulut gibi ağla, inle.

تا گلستانشان سوی تو بشکفد

میوه‌های پخته بر خود وا کفد

In order that their rose-garden may open its blossoms to thee, and that the ripe fruits may burst and reveal themselves.

***

De sana onların gül bahçeleri açılsın, sana olgun meyveler saçılsın.

3 – 314

هم بر آن در گرد کم از سگ مباش
با سگ کهف ار شدستی خواجه‌تاش

Pace round that same door: do not be less than a dog, if thou hast become (associated as) a fellow-servant with the dog of the Cave,

***

O kapıda dön, dolaş Eshabı Kehf’in köpeğiyle kapı yoldaşıysan köpekten aşağı olma.

چون سگان هم مر سگان را ناصح‌اند
که دل اندر خانه‌ی اول ببند

Because even dogs admonish dogs, saying, “Fix thy heart on thy first home,

***

Köpekler bile, gönlünü ilk eve bağla diye köpeklere nasihat ederler.

آن در اول که خوردی استخوان
سخت گیر و حق گزار آن را ممان

Hold fast to the first door where thou didst eat bones, and fulfil thy obligation: do not leave that (debt unpaid).”

***

Kemik yediğin ilk kapıya sıkı bağlan, hak gözetmeyi terk etme derler.

می‌گزندش تا ز ادب آنجا رود
وز مقام اولین مفلح شود

They keep biting him (the strange dog), that from a sense of duty he may go thither and be prospered by his first abode.

***

Edeplensin de oraya gitsin, kurtuluşu o ilk kapıda bulsun diye onu ısırırlar.

می‌گزندش کای سگ طاغی برو
با ولی نعمتت یاغی مشو

They bite him, saying, “O naughty dog, begone! Do not become an enemy to thy benefactor.

***

Isırırken şöyle derler "A azgın köpek, velinimetine isyan etme.

بر همان در همچو حلقه بسته باش
پاسبان و چابک و برجسته باش

Be attached, like the door-ring, to that same door; keep watch and be nimble and ready to spring.

***

Halka gibi o kapıya bağlan. O kapıda bekçilik et, o kapıda çevik davran, o kapıda sıçra.

صورت نقض وفای ما مباش
بی‌وفایی را مکن بیهوده فاش

Do not be the type of our breaking faith, do not recklessly make (our) disloyalty notorious.

***

Vefasızlığını apaçık gösterme, beyhude yere vefasızlığı fâş etme.

مر سگان را چون وفا آمد شعار

رو سگان را ننگ و بدنامی میار

Since fidelity is the badge by which the dogs are known, begone and do not bring opprobrium and ill-fame upon the dogs.”

***

Köpeklerin âdeti vefakârlıktır. Yürü be, bari köpeklerin adını kötüye çıkarma."

بی‌وفایی چون سگان را عار بود
بی‌وفایی چون روا داری نمود

Inasmuch as unfaithfulness has (always) been a disgrace (even) to dogs, how shouldst thou deem it right to show unfaithfulness?

***

Ulu Allah bile vefakârlıkla öğündü de “ Bizden gayrı ahdine kim vefa eder ki?” dedi.

حق تعالی فخر آورد از وفا
گفت من اوفی بعهد غیرنا

The high God hath boasted of faithfulness: He hath said, “Who but I am most faithful in keeping a promise?”

***

Hakları reddettikten, saymadıktan sonra isteğin kadar vefakâr ol. Bil ki bu vefa, vefasızlığın ta kendisidir.

بی‌وفایی دان وفا با رد حق
بر حقوق حق ندارد کس سبق

Know that faithfulness (to others when it is accompanied) with rejection of God is unfaithfulness: no one hath precedence over (hath a prior claim to) God's rights.

***

Çünkü hiç kimse Allah hakkından daha ziyade hak sahibi değildir ki.

حق مادر بعد از آن شد کان کریم
کرد او را از جنین تو غریم

Thy mother's right (only) arose after that Bounteous One had made her indebted (to Him) for thy embryo.

***

Ana hakkı bile Allah hakkından sonra gelir. Çünkü Allah, anayı senin ana karnındaki şekline borçlu etmiştir.

صورتی کردت درون جسم او

داد در حملش ورا آرام و خو

He bestowed on thee a form within her body, He gave ease to her during pregnancy and accustomed her (to the burden).

***

Allah, seni onun cisminde bir surete bürümüş, gebelik halinde ona seninle istirahat ve huzur vermiş, onu sana alıştırmış.

همچو جزو متصل دید او ترا
متصل را کرد تدبیرش جدا

She deemed thee as a part joined (to herself); His providence separated (from her) that which was joined.

***

O da seni kendisinin bir cüz’ü görmüştür. Allah’ın tedbiri anaya ilişik olan o cüz’ü ayırmıştır.

حق هزاران صنعت و فن ساختست

تا که مادر بر تو مهر انداختست

God hath prepared thousands of artifices and contrivances, so that thy mother hath thrown (her) love upon thee.

***

Allah, binlerce sanat ve fen düzdü de ana, sana sevgi bağladı, şefkat gösterdi.

پس حق حق سابق از مادر بود

هر که آن حق را نداند خر بود

Therefore God's right is prior to (that of) the mother: whoever does not recognise that right is an ass.

***

Şu halde Allah hakkı, ana hakkından öncedir, Allah hakkını bilmeyen eşektir.

آنک مادر آفرید و ضرع و شیر
با پدر کردش قرین آن خود مگیر

(If thou deny it), do not even admit that He created mother, teat, and milk, and united her with the father!

***

Anayı, ananın memesini, sütünü yaratan, onu babayla çift eden O’dur, O’na serkeş olma.

ای خداوند ای قدیم احسان تو

آنک دانم وانک نه هم آن تو

O Lord, O Thou whose beneficence is eternal, Thine is both that which I know and that which I know not.

***

Ey Allah, ey ihsanı kadîm olan, bildiğim de senindir, bilmediğim de.

تو بفرمودی که حق را یاد کن
زانک حق من نمی‌گردد کهن

Thou didst command, saying, “Remember God, because My right shall never grow old.

***

Sen, Allah’ı an, çünkü benim hakkım hiç eskimez.

یاد کن لطفی که کردم آن صبوح

با شما از حفظ در کشتی نوح

Remember the kindness which I did unto you that morn by protecting (you) in the ship (ark) of Noah.

***

O sabah çağında, sizin Nuh’un gemisinde koruduğumuzu, bu suretle lütuflarda bulunduğumu an.

پیله بابایانتان را آن زمان
دادم از طوفان و از موجش امان

At that time I gave to the stock of your fathers security from the Flood and from its waves.

***

O zaman sizin aslınızı, atalarınızı tufandan, tufan dalgasından korudum, onlara aman verdim.

آب آتش خو زمین بگرفته بود
موج او مر اوج که را می‌ربود

Water, like fire in (its deadly) nature, had covered the earth: its waves were sweeping away the highest peaks of the mountains.

***

Ateş huylu su, yeryüzünü kaplamıştı. Dalgası, dağların tepelerine kadar çıkıyordu.

حفظ کردم من نکردم ردتان
در وجود جد جد جدتان

I protected you, I did not spurn you, in the bodies of the ancestors of the ancestors of your ancestors.

***

Sizi reddetmedim, atanızın atasının atasının varlığında sizi korudum.

چون شدی سر پشت پایت چون زنم
کارگاه خویش ضایع چون کنم

Now that you have come to the head, how should I smite the sole of your foot? How should I let My workshop go to waste?

***

Mademki baş oldun, sana nasıl ayağımla vururum, kendi iş yurdumu nasıl ziyan ederim?

چون فدای بی‌وفایان می‌شوی

از گمان بد بدان سو می‌روی

How are you becoming devoted to the unfaithful and going in that direction from ill thoughts (of Me)?

***

Vefasızlara kendini feda ediyor, kötü bir zan yüzünden o tarafa doğru gidiyorsun.

من ز سهو و بی‌وفاییها بری
سوی من آیی گمان بد بری

I am clear of negligence and infidelities, (yet) you come to Me and think evil.

***

Bense unutmadan, vefasızlıktan berîyim. Benim yanıma gelsen bile kötü bir zanla gelirsin.

این گمان بد بر آنجا بر که تو
می‌شوی در پیش همچون خود دوتو

Think this evil thought against the place where you cringe before one like yourself.

***

Sen, hani kendine benzeyenlerin önünde iki kat olursun ya… İşte onlar hakkında kötü zanda bulun.

بس گرفتی یار و همراهان زفت
گر ترا پرسم که کو گویی که زفت

You got many powerful friends and companions: if I ask you, ‘Where (is so and- so)?’ you will say, ‘He is gone.’

***

Nice ulu ulu dostlar, yoldaşlar edindin. Sana, nerede onlar diye sorsam gittiler dersin.

یار نیکت رفت بر چرخ برین
یار فسقت رفت در قعر زمین

Your good friend is gone up to the highest Heaven, your wicked friend is gone to the bottom of the earth.

***

İyi dostun yüce göklere gitti kötülük dostunsa yerin dibine geçti.

تو بماندی در میانه آنچنان
بی‌مدد چون آتشی از کاروان

You are left in the middle (between them) so helpless (as you are), like a fire (left behind) from a caravan.”

***

Ara yerde sen kalakaldın, yardımsız, yardımcısız kervandan arta kalan ve sönmeye mahkûm ateşe döndün.

دامن او گیر ای یار دلیر
کو منزه باشد از بالا و زیر

O valiant friend, lay hold of the skirt of Him who is exempt from “above” and “below.”

***

Ey baba yiğit dost, yukardan, aşağıdan münezzeh olanın eteğini tut.

نه چو عیسی سوی گردون بر شود
نه چو قارون در زمین اندر رود

Neither doth He ascend to Heaven, like Jesus, nor go (down) into the earth, like Qárún (Korah).

***

O, ne İsa gibi göklere ağar, ne Karun gibi yerlere geçer.

با تو باشد در مکان و بی‌مکان
چون بمانی از سرا و از دکان

He is with you in space and in the spaceless (world) when you leave house and shop behind.

***

Sen yerden, yurttan alımdan, satımdan kaldın mı o, mekân âleminde de seninle beraberdir, Lâmekân âleminde de.

او بر آرد از کدورتها صفا
مر جفاهای ترا گیرد وفا

He brings forth purity from defilements, He takes your acts of wrong as faithful performance (of duty).

***

Bulanıklardan, duruluklar çıkarır, cefalarını vefa yerine tutar.

چون جفا آری فرستد گوشمال
تا ز نقصان وا روی سوی کمال

When you commit wrong, He sends chastisement, to the end that you may go back from imperfection towards perfection.

***

Cefakârlıkta bulunursan noksandan kurtulup kemâle erişesin diye kulağını burar.

چون تو وردی ترک کردی در روش
بر تو قبضی آید از رنج و تبش

When you have neglected a part of your orisons in the Way, there comes over you a painful and hot feeling of contraction.

***

Sülûkte virdini terk edersen zahmete, mihnete düşer, sıkıntıya uğrarsın ya.

آن ادب کردن بود یعنی مکن
هیچ تحویلی از آن عهد کهن

That is the corrective act (of God), meaning, “Do not make any change in the ancient covenant

***

İşte o tediptir. Yapma, o eski ahdi hiç değiştirme demektir.

پیش از آن کین قبض زنجیری شود
این که دلگیریست پاگیری شود

Before (the day when) this contraction shall become a chain, (and when) this which (now) grips the heart shall become a fetter gripping the foot.”

***

Bu iç sıkıntısı bir zincir şeklini almadan, bu gönlünü sıkan şey, ayağını bağlamadan önce.

رنج معقولت شود محسوس و فاش
تا نگیری این اشارت را بلاش

Your mental pain shall become perceptible to the senses and manifest. See (therefore) that you do not hold this indication as naught.

***

Bu işareti, beyhude zan etmemen için uğradığın o makul zahmet, duyguna hitap eder bir hâle gelir ve meydana çıkar.

در معاصی قبضها دلگیر شد
قبضها بعد از اجل زنجیر شد

The (spiritual) contractions (which occur) in (the case of) sins affect (only) the heart; after death (these) contractions become (actual) chains.

***

Suç işlediğin zaman iç sıkıntıları gönlünü kaplar, bu sıkıntılar, ecelden sonra ist zincir şekline bürünür.

نعط من اعرض هنا عن ذکرنا
عیشة ضنک و نجزی بالعمی

“Whosoever here (in this world) shall turn his back upon Our commemoration, We shall give him a straitened life (hereafter) and reward him with blindness.”

***

Burada bizi anmaktan çekinen kişiye dar bir yaşayış verilir ve körlükle cezalanır.

دزد چون مال کسان را می‌برد
قبض و دلتنگی دلش را می‌خلد

When a thief is carrying off people's property, contraction and straitness of heart prick his heart (conscience),

***

Hırsız, insanların mallarını çaldı mı bir iç sıkıntısı, bir darlık gönlünü tırmalamaya başlar.

او همی‌گوید عجب این قبض چیست
قبض آن مظلوم کز شرت گریست

(And) he says, “I wonder what this contraction is”: (say), “The contraction (distress) of the injured person who wept at thy wickedness.”

***

O, bu sıkıntı, bu darlık nedir ki, der. Şerrinden ağlayan mazlum yok mu? İşte onun sıkıntısı, onun darlığı.

چون بدین قبض التفاتی کم کند
باد اصرار آتشش را دم کند

When he pays no regard to this contraction, the wind of perseverance (in evil) blows (fans) its (the evil's) fire.

***

Bu darlığa, bu sıkıntıya pek aldırış etmezse bu inadının rüzgârı ateşini üfler.

قبض دل قبض عوان شد لاجرم
گشت محسوس آن معانی زد علم

The contraction that grips the heart turns into the grip of the policeman: inevitably those ideas become sensible (materialised) and display themselves.

***

Hulâsa gönül sıkıntısı, memurların sıkıştırması hâline gelir, o manalar, duyulur, görülür bir hâle gelip meydana çıkar.

غصه‌ها زندان شدست و چارمیخ
غصه بیخست و بروید شاخ بیخ

The pangs have become prison and the cross (crucifixion): the pang is (as) the root, and the root produces boughs.

***

Dertler, zindan ve çarmıh olur. Dert; köktür, kök; dal budak verir.

بیخ پنهان بود هم شد آشکار

قبض و بسط اندرون بیخی شمار

The root was hidden, it is (now) revealed. Consider (your) inward contraction and expansion as a root.

***

Kök gizliydi, meydana çıktı. Sen de darlığını, ferahlığını bir kök bil.

3 – 361

چونک بیخ بد بود زودش بزن
تا نروید زشت‌خاری در چمن

When it is a bad root, smite it quickly, so that an ugly thorn may not grow in the garden.

***

Kötü kökse hemencecik, çabucak onu sök ki çimenlikte çirkin bir diken çıkmasın.

قبض دیدی چاره‌ی آن قبض کن
زانک سرها جمله می‌روید ز بن

You have felt the contraction: seek a remedy for it, because all heads (excrescences) grow from the bottom (root).

***

İç sıkıntısı görünce ona bir çare bul. Çünkü dallar, hep kökten meydana gelir.

بسط دیدی بسط خود را آب ده
چون بر آید میوه با اصحاب ده

You have felt the expansion: water your expansion, and when the fruit appears, give it to your friends.

***

Genişlik gördün mü de onu sula, yetişip meyve verince dostlara dağıt.

آن سبا ز اهل صبا بودند و خام
کارشان کفران نعمت با کرام

Saba were folk given over to dalliance and foolish; ‘twas their practice to show ingratitude to the generous.

***

Seba’lılar, heveslerine uymuş ham kişilerdi. İşleri, güçleri büyüklerin nimetlerine karşı nankörlükte bulunmaktı.

باشد آن کفران نعمت در مثال
که کنی با محسن خود تو جدال

By was of illustration, it would be ingratitude to dispute with your benefactor,

***

Bu nankörlük, âdeta sana ihsan eden adama karşı kötülükte bulunmana, onunla savaşmana benzer.

که نمی‌باید مرا این نیکوی
من برنجم زین چه رنجم می‌شوی

Saying, “O do not want this kindness, I am annoyed by it: why art thou troubling (about it)?

***

Muselâ, o iyilik edene, ben bu iyiliği istemiyorum, bundan inciniyorum, neden beni incitiyorsun?

لطف کن این نیکوی را دور کن
من نخواهم چشم زودم کور کن

Do (me) a favour, take away this kindness; I do not desire an eye: blind me at once!”

***

Lütfet de bu iyiliği yapma. Ben, göz istemiyorum, beni kör et, dersin, işte bunun gibi.

پس سبا گفتند باعد بيننا
شيننا خير لنا خذ زيننا

Hence the people of Saba said, “ (O Lord), put a far distance between us: our blemish is better for us, take away our adornment.

***

Seba’lılar da “Şehirlerimiz birbirine çok yakın, onları uzaklaştır. Kötülük, çirkinlik bize daha iyi, bizim ziynetimizi güzelliğimizi al.

ما نمی‌خواهیم این ایوان و باغ
نه زنان خوب و نه امن و فراغ

We do not desire these palaces and orchards, nor fair women nor that safety and ease (which we now enjoy).

***

Biz, bu köşkleri, bağları, bahçeleri istemiyoruz. Ne güzel kadınlarla işimiz var, ne emniyet ve huzurla.

شهرها نزدیک همدیگر بدست
آن بیابانست خوش کانجا ددست

Towns near to each other are bad; the desert, where the wild beasts are, is good.”

***

Şehirler, birbirine pek yakın. Hâlbuki orada ne boş bir çöl, ne güzel bir ova var. Orada yırtıcı hayvanlar, canavarlar vardır” dediler.

يطلب الانسان فى الصيف الشتا

فاذا جاء الشتا انكر ذا

Man craves winter in summer, and when winter comes, he likes it not,

***

İnsan yazın kışı ister, fakat kış geldi mi bundan da vazgeçer, istemez.

فهو لا يرضى بحال ابدا
لا بضيق لا بعيش رغدا

For he is never content with any state (of things), neither with poverty nor with a life of plenty

***

Bir hâle katiyen razı olmaz. Ne darlıktan hoşlanır, ne genişlikten, boşluktan.

قتل الانسان ما اكفره

كلما نال هدى انكره

May Man be killed! How ungrateful he is!Whenever he obtains guidance, he spurns it.

***

Geberesi insan, efendisine ne de kâfirdir ya… Hidayete nail oldu mu tutar, inkâra sapar.

نفس زین سانست زان شد کشتنی
اقتلوا انفسکم گفت آن سنی

The carnal soul is of this sort, hence it ought to be killed : that Exalted One hath said, “Kill yourselves.”

***

Nefis, bu çeşit mahlûklardandır da onun için gebertilmeye lâyıktır… onun için ulu Allah “Öldürün nefislerinizi” demiştir.

خار سه سویست هر چون کش نهی
در خلد وز زخم او تو کی جهی

It is a triagonal thorn: however you may place it, it will pierce, and how will you escape from its stab?

***

Nefis, üç köşeli dikendir, ne çeşit koysan sana batar, ondan kurtulmana imkân mı var?

آتش ترک هوا در خار زن
دست اندر یار نیکوکار زن

Set the thorn on fire with renunciation of sensual passion, and cling to the righteous friend.

***

Heva ve hevesi terk etme ateşini vur şu dikene… İyi işli dosta uzat elini, sarıl ona!

چون ز حد بردند اصحاب سبا
که بپیش ما وبا به از صبا

When the people of Saba carried (their ingratitude) beyond bounds, saying, “In our opinion, pestilence is better than the zephyr,”

***

Seba’lılar, haddi aşınca bize veba, seher yelinden daha iyi diyecek derecede taşkınlık gösterince,

ناصحانشان در نصیحت آمدند
از فسوق و کفر مانع می‌شدند

Their counselors began to admonish (them) and restrain (them) from impiety and ingratitude;

***

Öğütçüler, onlara öğüt verdiler, kötülüklerine, küfürlerine mâni olmaya çalıştılar.

قصد خون ناصحان می‌داشتند

تخم فسق و کافری می‌کاشتند

(But) they sought to take the lives of their counselors, and sowed the seed of impiety and unthankfulness.

***

Fakat onlar öğütçülerin kanlarına kastediyorlar, kötülük ve kâfirlik tohumu ekiyorlardı.

چون قضا آید شود تنگ این جهان

از قضا حلوا شود رنج دهان

When the (Divine) decree comes to pass, this (whole) world becomes cramped (so that there is no escape); by the (Divine) decree sweetmeat becomes anguish to the mouth.

***

Kaza geldi mi bu cihan daralır, tatlı helva bile ağzında zehir kesilir demişler.

3 – 381

گفت اذا جاء القضا ضاق الفضا

تحجب الابصار اذ جاء القضا

He (the Prophet) said, “When the Decree comes, the (widest) expanse is narrow; when the Decree comes, the eyes are veiled.”

***

eksik

چشم بسته می‌شود وقت قضا
تا نبیند چشم کحل چشم را

The eye is bandaged at the time if the Decree, so that the eye does not see the eye’s collyrium.

***

Kaza gelince göz kapanır da göz gözü görmez olur.

مکر آن فارس چو انگیزید گرد
آن غبارت ز استغاثت دور کرد

When the cunning of that Horseman has raised the dust, the dust keeps thee off from calling for aid.

***

O atlının hilesi, bir toz kopardı mı o toz, seni yardım dilemeden bile uzaklaştırır.

سوی فارس رو مرو سوی غبار
ورنه بر تو کوبد آن مکر سوار

Go towards the Horseman, go not towards the dust; else the cunning of the Rider will beat upon thee.

***

Atlıya doğru yürü, toza doğru değil. Yoksa atlının tozu, seni ezer, bitirir.

گفت حق آن را که این گرگش بخورد
دید گرد گرگ چون زاری نکرد

God said, “He whom this wolf devoured, he saw the wolf’s dust; how did not he make piteous moan?”

***

Allah bu kurdun yediği adama “Kurdun tozunu gördü de neden feryat etmedi?

او نمی‌دانست گرد گرگ را
با چنین دانش چرا کرد او چرا

Did not he know the wolf’s dust? (Then), with such knowledge, why did he graze?

***

Kurdun kopardığı tozu bilemedi. Bunca bilgisiyle, bunca hüneriyle neden yayılıp otlamağa koyuldu?

گوسفندان بوی گرگ با گزند
می‌بدانند و بهر سو می‌خزند

Sheep know the smell of the harmful wolf and creep away in every direction.

***

Koyunlar bile kendilerine zarar verecek olan kurdun kokusunu duyar, ondan taraf taraf kaçarlar.

مغز حیوانات بوی شـیر را

می‌بداند ترک می‌گوید چرا

The brain of animals knows the smell of the lion and bids farewell to grazing.

***

Hayvan bile aslanı kokusundan anlar da otlamayı bırakır” der.

بوی شیر خشم دیدی باز گرد

با مناجات و حذر انباز گرد

Thou hast smelt the lion of (God’s) wrath. Turn back! Consort with prayer and dread!

***

Aslanın kızgınlığından bir koku aldın mı dön Allah’a sığınmaya, yalvarmaya koyul.

وا نگشتند آن گروه از گرد گرگ
گرگ محنت بعد گرد آمد سترگ

That multitude (of Saba) did not turn back from the wolf’s dust, and after the dust the wolf of tribulation came on his might.

***

Onlar, kurdun tozundan ürkmediler, çekinmediler. Tozun ardından o koca mihnet kurdu çatıp geldi.

بر درید آن گوسفندان را بخشم

که ز چوپان خرد بستند چشم

In wrath he tore to pieces those sheep which shut their eyes to the shepherd, Wisdom.

***

O koyunları, hışımla paraladı gitti. Onlar, akıl çobanından göz yummuşlardı.

چند چوپانشان بخواند و نامدند
خاک غم در چشم چوپان می‌زدند

How oft did the shepherd call them! And they came not: they were throwing the dust of resentment in the eyes of the shepherd,

***

Onları, çoban ne kadar çağırdı da gelmediler… Çobanın gözüne toz, toprak serptiler.

که برو ما از تو خود چوپان‌تریم

چون تبع گردیم هر یک سروریم

Saying, “Begone: we ourselves are better shepherds than thou. How should we become (thy) followers? We are chieftains, every one (of us).

***

“ Yürü be, biz senden ziyade çobanız… Her birimiz başız, uluyuz. Böyle olduğu hâlde nasıl sana uyarız?

طعمه‌ی گرگیم و آن یار نه
هیزم ناریم و آن عار نه

We are food for the wolf, and we are not for the Friend; we are fuel for the Fire, and we are not for dishonour.”

***

Biz kurtlara lokmayız, senin adamın değil. Ateşin odunlarıyız, utanma arlanma yok bizde” dediler.

حمیتی بد جاهلیت در دماغ
بانگ شومی بر دمنشان کرد زاغ

A heathen pride was in their brains: the raven croaked disaster over the traces of their habitation.

***

Bilgisizlik, akılda bir taassuptur ki buna tutulanların şehirlerinde kargalar şom, şom bağırışırlar, yerleri, yurtları harabeye döner.

بهر مظلومان همی‌کندند چاه
در چه افتادند و می‌گفتند آه

They were digging a pit for the oppressed” they (themselves) fell into the pit, crying “Alas!”

***

Onlar mazlûmlar için kuyu kazdılar ama kazdıkları kuyuya kendileri düştüler, ah etmeye başladılar.

پوستین یوسفان بکشافتند
آنچ می‌کردند یک یک یافتند

They tore the coats of the Josephs (the prophets and saints), and that which they gave they got, piece by piece.

***

Yusufların derilerini yüzdüler, fakat kendi yaptıklarını birer birer buldular.

کیست آن یوسف دل حق‌جوی تو
چون اسیری بسته اندر کوی تو

Who is that Joseph? Thy God-seeking heart, bound as a captive in thy abode.

***

O Yusuf kimdir? Senin Hak arayan gönlün. O gönül, bir esir gibi senin yurdunda bağlıdır.

جبرئیلی را بر استن بسته‌ای
پر و بالش را به صد جا خسته‌ای

Thou hast bound a Gabriel on a pillar, thou hast wounded his wings and plumes in a hundred places.

***

Bir Cebrail’i direğe bağlamış, koluna, kanadına yüzlerce yara açmış, perişan etmişsin de.

پیش او گوساله بریان آوری
گه کشی او را به کهدان آوری

Thou settest before him a roasted calf, thou fetchest (ground) straw and bringest him to the straw-barn,

***

Sonra da önüne kebap olmuş dana getiriyor, bazan da onu samanlığa götürüp

که بخور اینست ما را لوت و پوت

نیست او را جز لقاء الله قوت

Saying, “Eat; this is a dainty meal for us,” (although) for him there is no food but meeting God face to face.

***

Hadi ye, işte bizim yağlı gıdamız budur diyorsun. Hâlbuki ona Allah vuslatından başka gıda yoktur.

زین شکنجه و امتحان آن مبتلا
می‌کند از تو شکایت با خدا

On account of this torment and tribulation that afflicted (heart) is complaining of thee to God,

***

O dertlere düşmüş zavallı da bu işkenceden bu sınanmadan kırılıp senden Allah’a şikâyet ederek der ki:

کای خدا افغان ازین گرگ کهن
گویدش نک وقت آمد صبر کن

Crying, “O God, deliver (me) from this old wolf!” He (God) saith to it, “Lo, the hour is (wellnigh) come: have patience.

***

“ arabbi, bu kocamış kurttan elâman.” Allah da ona “Sabret, işte vakit geldi.

داد تو وا خواهم از هر بی‌خبر
داد کی دهد جز خدای دادگر

I will demand justice for thee from every heedless one: who gives justice but God, the Dealer of justice?”

***

Haberi olmayan her kişiden öcünü alacağım” der. Feryada erişen Allah’tan başka kim feryada erişir ki.

او همی‌گوید که صبرم شد فنا

در فراق روی تو یا ربنا

It (the heart) says, “ My patience is lost in separation from Thy face, O Lord.

***

O “Yarabbi, yüzünün ayrılığından sabrım bitti.

احمدم در مانده در دست یهود

صالحم افتاده در حبس ثمود

I am (like) Ahmad (Mohammad) left forsaken in the hands of the Jews, I am (like) Salih fallen into prison (amongst the people) of Thamud.

***

Yahudiler elinde âciz kalmış Ahmed’im Semud kavminin hepsine düşmüş Salih’im.

ای سعادت‌بخش جان انبیا

یا بکش یا باز خوانم یا بیا

O Thou that bestowed felicity on the souls of the prophets, either slay me or call me back (to Thee) or come (Thyself).

***

Ey Peygamberlerin canlarına kutluluk bağışlayan. Ya beni öldür, ya kendine çağır yahut da sen gel!

با فراقت کافران را نیست تاب
می‌گود یا لیتنی کنت تراب

(Even) the infidels cannot endure to be separated from Thee: he (every infidel) is saying, ‘O would that I had been dust!’

***

3 – 409

حال او اینست کو خود زان سوست
چون بود بی تو کسی کان توست

This is the state of him (the infidel) who in sooth belongs to that side (is beyond the pale): how (then) should one that belongs to Thee be (patient) without Thee?”

***

Kâfirlere bile ayrılığına tahammül yok… Onların bile her birisi, keşke toprak olsaydım, der.

حق همی‌گوید که آری ای نزه
لیک بشنو صبر آر و صبر به

God saith, “Yea, O pure (heart); but hearken (unto Me) and have patience, for patience is better.

***

“Kâfirin bile hâli böyle olursa senin ülkenden olanın hâli, sensiz ne olur?” der.

صبح نزدیکست خامش کم خروش
من همی‌کوشم پی تو تو مکوش

The dawn is near. Hush, do not wail! I am striving for thee, do not thou strive.”

***

Sabah yaklaştı, sus, çok coşma. Ben senin için çalışıp duruyorum, sen çalışma!”

شد ز حد هین باز گرد ای یار گرد
روستایی خواجه را بین خانه برد

It (this digression) has passed beyond bounds: return, O valiant friend. The countryman, mark you, took the Khwaja to his house.

***

Ey yiğit arkadaş, dön… Bu söz hadden aştı. Köylü, şehirliyi evine nasıl götürdü, onu söyle.

قصه‌ی اهل سبا یک گوشه نه
آن بگو کان خواجه چون آمد به ده

Put aside the story of the people of Saba: tell how the Khwaja came to the village.

***

Seba’lıların hikâyesi bir tarafta kalsın, daha iyi. Sen şehirlinin köye gelişini anlat.

روستایی در تملق شیوه کرد

تا که حزم خواجه را کالیوه کرد

The countryman used blandishments in ingratiating himself, until he made the Khwaja’s prudence crazy.

***

Köylü, yaltaklandıkça, yaltaklandı. Nihayet şehirlinin reyi, tedbiri elden gitti, şaşırdı, ahmaklaştı.

از پیام اندر پیام او خیره شد
تا زلال حزم خواجه تیره شد

He (the Khwaja) was distracted by message upon message, till the clear water of his prudence became turbid.

***

Köylünün haber üstüne haber salması, nihayet şehirlinin duru suyunu bulandırdı.

هم ازینجا کودکانش در پسند
نرتع و نلعب بشادی می‌زدند

On the same side his children in approval (of the country-man’s invitation) were joyously striking up “Let us frolic and play,”

***

Bir taraftan da çocukları neşeyle “Baba, gezer oynarız, ne olur?” demeye başladılar.

همچو یوسف کش ز تقدیر عجب

نرتع و نلعب ببرد از ظل آب

Like Joseph, whom by the wondrous (act of Divine) predestination (the words). “Let us frolic and play” carried off from his father’s shadow (protection).

***

Yusuf gibi. Onu da “Gezer oynarız” sözü tuhaf bir takdir neticesi babasın gölgesinden ayırdı.

آن نه بازی بلک جانبازیست آن
حیله و مکر و دغاسازیست آن

That is not (joyful) play; nay, ‘tis play with one’s life, ‘tis cunning and deceit and contrivance of fraud.

***

O oyun değil, canlı oynayış… Hile, düzen, hainlik.

3 – 419

هرچه از یارت جدا اندازد آن

مشنو آن را کان زیان دارد زیان

Whatsoever would fling you asunder from the Friend, do not listen to it, for it holds loss, loss.

***

Seni dostundan ayıran sözü dinleme sözde ziyan vardır, ziyan!

گر بود آن سود صد در صد مگیر
بهر زر مگسل ز گنجور ای فقیر

(Even) if the gain be a hundred hundredfold, do not accept it: do not, for the sake of the gold, break with the Treasurer, O dervish!

***

Hatta o sözde sad edenler sad vefkının faydası bile olsa aldırış etme. Altın için hazineyi bırakma yoksul!

این شنو که چند یزدان زجر کرد
گفت اصحاب نبی را گرم و سرد

Hear how many a rebuke, hot and cold (kindly and severe), God addressed to the Companions of the Prophet,

***

Şunu dinle, Allah, Peygamber’in eshabına iyi, kötü nice şeyler söyleyip kaç kere hitabetti.

زانک بر بانگ دهل در سال تنگ
جمعه را کردند باطل بی درنگ

Because, in a year of distress (famine), at the sound of the drum they (quitted) without tarrying (and) made void the Friday congregation,

***

Çünkü kıtlık yılında davul sesini duyunca Cuma namazını hemencecik bırakıverdiler.

تا نباید دیگران ارزان خرند
زان جلب صرفه ز ما ایشان برند

“Lest” (so they said) “others should buy cheap and get the advantage over us in respect of those imported goods.”

***

Başkaları daha ucuza almasınlar, o alışverişle bizim kârımızı onlar elde etmesinler dediler.

ماند پیغامبر بخلوت در نماز
با دو سه درویش ثابت پر نیاز

The Prophet was left alone in prayer with two or three poor men firm (in their faith) and full of supplication.

***

Peygamber, namazda kendini tamamıyla niyaza vermiş iki üç yoksulla kalakaldı.

گفت طبل و لهو و بازرگانیی
چونتان ببرید از ربانیی

He (God) said, “How did the drum and the pastime and a trading affair sunder you from a man of God?

***

Allah; “Davul sesi, abes işler ve alışveriş, Allah Rasülünden sizi nasıl ayırdı?

قد فضضتم نحو قمح هائما
ثم خليتم نبيا قائما

Ye have dispersed (and run) madly towards the wheat, and left a Prophet standing (in prayer).

***

Şaşkın bir halde buğdaya doğru dağılıverdiniz de Peygamber’i atakta yalnız bıraktınız.

بهر گندم تخم باطل کاشتید
و آن رسول حق را بگذاشتید

On account of the wheat ye sowed the seed of vanity and forsook that Messenger of God.

***

Buğday için olmayacak tohumlar ektiniz, o Hak Resulünü terk ettiniz.

صحبت او خیر من لهوست و مال
بین کرا بگذاشتی چشمی بمال

Companionship with him is better that pastime and riches: (look and) see whom thou hast forsaken, rub an eye!

***

Onun sohbeti oyundan da hayırlıdır, maldan da. Hele bir gör, kimi bıraktın. Gözünü ov da bak!

خود نشد حرص شما را این یقین
که منم رزاق و خیر الرازقین

Verily, to your greed did not this become certain, that I am the Provider and the best of them that provide?”

***

Hırsınızın yüzünden şunu yakînen bilmediniz mi ki rızık verici benim, rızık verenlerin hayırlısı benim.

آنک گندم را ز خود روزی دهد
کی توکلهات را ضایع نهد

He that giveth sustenance from Himself unto the wheat, how should He let thy acts of trust (in Him) be wasted?

***

Buğdaya güneşle rızık veren Allah, senin ona dayanmanı nasıl olur da zayi eder?

از پی گندم جدا گشتی از آن
که فرستادست گندم ز آسمان

For the sake of wheat thou hast become parted from Him who hath sent the wheat from Heaven.

***

Buğday için, gökyüzünden buğday gönderenden ayrıldın ha!

باز گوید بط را کز آب خیز
تا ببینی دشتها را قندریز

Says the falcon to the duck, “Arise from the water, that thou mayst see the plains diffusing sweetness,”

***

Doğan, Kaza “Sudan çık da şekerler akan ovaları bir gör” dedi.

بط عاقل گویدش ای باز دور
آب ما را حصن و امنست و سرور

(But) the wise duck says to him, “Away, O falcon! The water is our stronghold and safety and joy.”

***

Akıllı kaz dedi ki: “Ey sudan uzakta kalmış doğan, su bizim kalemizdir, huzurumuzdur, neşemizdir.”

دیو چون باز آمد ای بطان شتاب
هین به بیرون کم روید از حصن آب

The Devil is like the falcon. O ducks, make haste (to guard yourselves)! Beware, do not come out of your stronghold, the water.

***

Şeytan da doğan gibidir. Kazlar, koşun, kendinize gelin, su kalesinden dışarıya az çıkın.

باز را گویند رو رو باز گرد
از سر ما دست دار ای پای‌مرد

Say to the falcon, “Begone, begone! Turn back and keep the hand off our heads, O kind friend!

***

Doğana deyin ki: “Haydi yürü yürü, dön geri. Ey aşağılık adam, başımızdan el çek.

ما بری از دعوتت دعوت ترا

ما ننوشیم این دم تو کافرا

We are quit of thy invitation: (keep) the invitation for thyself: we will not listen to these words of thine, O infidel!

***

Biz senin davetinden uzağız, bu davet senin olsun. Biz senin şu nefesini içmeyiz bile a kâfir!

حصن ما را قند و قندستان ترا

من نخواهم هدیه‌ات بستان ترا

The stronghold (the water) is (enough) for us: let the sugar and sugar-fields be thine! I do not desire thy gift: take it for thyself!

***

Kale bizim olsun, şekerle şeker yurdu senin. Bize senin hediyenin lüzumu yok, al, senin olsun!

چونک جان باشد نیاید لوت کم
چونک لشکر هست کم ناید علم

Whilst there is life (in the body), food will not fail; when there is an army, banners will not fail.”

***

Can oldu mu gıda eksik gelmez elbet. Asker var mı, bayrak elbette bulunur!

خواجه‌ی حازم بسی عذر آورید

بس بهانه کرد با دیو مرید

The prudent Khwája offered many an excuse and made many a pretext to the (countryman who resembled the) obstinate Devil.

***

Tedbirli şehirli, birçok özürler getirdi, o merdut ifrite nice bahaneler serdetti.

گفت این دم کارها دارم مهم
گر بیایم آن نگردد منتظم

“At this moment,” said he, “I have serious matters (in hand); if I come (to visit you), they will not be set in order.

***

“Şimdi mühim işlerim var. Gelirsem onlar yüzüstü kalır. Düzene girmez.

شاه کار نازکم فرموده است
ز انتظارم شاه شب نغنوده است

The King has charged me with a delicate affair, and because of (anxiously) expecting me he has not slept during the night.

***

Padişah bana mühim ve nazik bir iş buyurdu, geceleri bile uyumuyor, benim bu işi başarmamı bekliyor.

من نیارم ترک امر شاه کرد
من نتانم شد بر شه روی‌زرد

I dare not neglect the King's command, I cannot fall into disgrace with the King.

***

Padişahın emrinden dışarı çıkamam, huzurunda yüzü kara olamam.

هر صباح و هر مسا سرهنگ خاص
می‌رسد از من همی‌جوید مناص

Every morning and evening a special officer arrives and requests of me (desires me to provide) a means of escape (from the difficulty).

***

Her sabah, her akşam hususi çavuşu gelip işin neticesini soruyor.

تو روا داری که آیم سوی ده
تا در ابرو افکند سلطان گره

Do you deem it right that I should go into the country, with the result that the King would knit his brows (in wrath)?

***

Reva görür müsün, köye geleyim de padişah, bana yüzünü assın, kaşlarını çatsın?

بعد از آن درمان خشمش چون کنم
زنده خود را زین مگر مدفون کنم

How should I heal (assuage) his anger after that? Surely, by this (offence) I should bury myself alive.”

***

Kızarsa kızgınlığına karşı ne çare bulurum, diriyken kendimi topraklara mı gömeyim?” dedi.

زین نمط او صد بهانه باز گفت
حیله‌ها با حکم حق نفتاد جفت

He related a hundred pretexts of this sort, (but his) expedients did not coincide with God's decree.

***

Daha da bu çeşit yüzlerce bahaneler etti, fakat hileleri, Allah takdirine eş olmadı.

گر شود ذرات عالم حیله‌پیچ
با قضای آسمان هیچند هیچ

If (all) the atoms of the world contrive expedients, they are naught, naught, against the ordinance of Heaven.

***

Âlemin zerreleri birbirine girse yine Allah’ın kaza ve kaderine karşı hiçtir hiç!

چون گریزد این زمین از آسمان
چون کند او خویش را از وی نهان

How shall this earth flee from Heaven, how shall it conceal itself from it?

***

Bu yeryüzü, gökten nasıl kaçabilir, yeryüzü kendini gökten nasıl gizleyebilir?

هرچه آید ز آسمان سوی زمین
نه مفر دارد نه چاره نه کمین

Whatsoever may come from Heaven to the earth, it (the earth) has no refuge or device or hiding-place.

***

Gökten yeryüzüne ne yağarsa yağar. Yeryüzü, ne kaçabilir, ne bir çareye başvurabilir, ne bir pusuda gizlenebilir.

3 – 450

آتش ار خورشید می‌بارد برو
او بپیش آتشش بنهاده رو

Is fire from the sun raining upon it, it has laid its face (low) before his fire;

***

Güneşten ateş yağsa yine o, gökten yağan ateşe karşı yüzünü yerlere döşemiştir.

ور همی طوفان کند باران برو

شهرها را می‌کند ویران برو

And if the rain is making a flood upon it and devastating the cities upon it,

***

Yağmur yağsa da tufanlar coşsa, üstündeki şehirler yıkılıp yerle yeksan olsa

او شده تسلیم او ایوب‌وار
که اسیرم هرچه می‌خواهی ببار

It (the earth) has become resigned to it (Heaven), like Job, saying, “I am captive: bring (on me) whatever thou wilt.”

***

O, yine Eyyup gibi teslim olmuştur, ben bir esirim, ne dilersen yağdır demektedir.

ای که جزو این زمینی سر مکش
چونک بینی حکم یزدان در مکش

O thou who art a part of this earth, do not lift up thy head (in rebellion); when thou seest the decree of God, do not withdraw (from it disobediently).

***

Sen de bu yeryüzünün bir cüzünün, baş çekme. Allah hükmünü görünce isyan etme.

چون خلقناکم شنودی من تراب
خاک باشی جست از تو رو متاب

Since thou hast heard “We created thee of dust,” (know that) He (God) hath required thee to be (humble and submissive as) dust: do not avert thy face (from Him).

***

“Sizi topraktan yarattık” sözünü duydun ya, demek ki senden toprak olmanı istiyor, yüz çevirme!

بین که اندر خاک تخمی کاشتم
گرد خاکی و منش افراشتم

(God saith), “Mark how I have sown a seed in the earth: thou art dust of the earth, and I have raised it aloft.

***

(Allah diyor ki:) “Toprağa nice tohum ektim. İnsan da toprağın bir tozundan ibaretti, onu ben yükselttim.

حملهٔ دیگر تو خاکی پیشه گیر
تا کنم بر جمله میرانت امیر

Do thou once more adopt the practice of earthiness (self-abasement), that I may make thee prince over all princes.”

***

Yine bir hamle et de kendine topraklığı sıfat edin, alçal. Ben de seni bütün beylere emir yapayım.

آب از بالا به پستی در رود
آنگه از پستی به بالا بر رود

Water goes from above to below; then from below it goes up above.

***

Su, yukardan aşağıya, akar da sonra aşağıdan yukarıya akar.

گندم از بالا بزیر خاک شد

بعد از آن او خوشه و چالاک شد

The wheat went beneath the earth from above; afterwards it became ears of corn and sprang up quickly.

***

Buğday, yukarıdan aşağıya, yerin dibine gider de ondan sonra yerden baş çıkarıp yükselir.

دانه‌ی هر میوه آمد در زمین
بعد از آن سرها بر آورد از دفین

The seed of every fruit entered into the earth; afterwards it raised up heads (shoots) from the buried (root).

***

Her meyvenin tohumu yerden biter de ondan sonra yerden baş verir.

اصل نعمتها ز گردون تا بخاک
زیر آمد شد غذای جان پاک

The source of (all) blessings descended from Heaven to the earth and became the nutriment of the pure (vital) spirit.

***

Nimetlerin aslı felekten ta yere kadar umumiyetle aşağıya geldiler, alçaldılar da temiz cana gıda oldular.

از تواضع چون ز گردون شد بزیر
گشت جزو آدمی حی دلیر

Forasmuch as it came down from Heaven on account of humility, it became part of the living and valiant man.

***

Tevazula felekten toprağa inince de diri ve yiğit adamın cüzü oldular.

پس صفات آدمی شد آن جماد
بر فراز عرش پران گشت شاد

Hence that inanimate matter (rain and sunlight) was turned into human qualities and soared joyously above the empyrean,

***

Bu suretle o cemad, insan sıfatlarını kazandı, arşın yücesine uçtu, neşelendi.

کز جهان زنده ز اول آمدیم
باز از پستی سوی بالا شدیم

Saying, “We came at first from the living world, and have (now) gone back from below to above.”

***

Önce diri âlemden geldik, sonra yine aşağılıktan yücelere çıktık.

جمله اجزا در تحرک در سکون

ناطقان که انا الیه راجعون

All particles (of phenomenal being), (whether) in movement (or) at rest, are speakers (and declare): “Verily, to Him we are returning.”

***

Diyerek bütün cüzüler, hareket ve sükûn hâllerinde “ Biz, şüphe yok, yine gerisin geri Allah’ ya dönüyoruz“ derler.

ذکر و تسبیحات اجزای نهان
غلغلی افکند اندر آسمان

The praises and glorifications of the hidden particles have filled Heaven with an uproar.

***

Gizli cüzlerin zikir ve tespihleri, gökyüzüne bir gulguledir salar.

چون قضا آهنگ نارنجات کرد
روستایی شهریی را مات کرد

When the Decree (of God) set out to (use) enchantments, the countryman checkmated a townsman.

***

Kaza, hileler düzmeye başladı mı köylü, şehirliyi matetti.

با هزاران حزم خواجه مات شد
زان سفر در معرض آفات شد

Notwithstanding thousands of (good) resolutions, the Khwája was checkmated, and from that journey (which he undertook) he fell into the midst of calamities.

***

Şehirli, binlerce rey ve tedbiri olduğu halde matoldu ve bu seferden afetlere uğradı.

اعتمادش بر ثبات خویش بود
گرچه که بد نیم سیلش در ربود

His reliance was upon his own firmness, (but) though he was (as) a mountain, a half-flood swept him away.

***

Kendi sebatına itimadı vardı, bir dağdı ama yarım bir sel, onu kapıp götürdü.

چون قضا بیرون کند از چرخ سر

عاقلان گردند جمله کور و کر

When the Decree puts forth its head from Heaven, all the intelligent become blind and deaf;

***

Kaza ve kader, felekten baş çıkardı mı akıllıların hepsi kör ve sağır olur…

ماهیان افتند از دریا برون
دام گیرد مرغ پران را زبون

Fishes are cast out of the sea; the snare catches miserably the flying bird.

***

Balıklar, kendilerini denizden dışarıya atarlar. Tuzak, uçan kuşu zebun eder.

تا پری و دیو در شیشه شود
بلک هاروتی به بابل در رود

Even genie and demon go into the bottle; nay, a Hárút goes into (the pit of) Babylon.

***

Peri ve şeytan, şişe içine girer. Hattâ Bâbil Harut’unu bile kaza ve kader kapar, avlar.

جز کسی کاندر قضا اندر گریخت

خون او را هیچ تربیعی نریخت

(All are lost) except that one who has taken refuge with the Decree: his blood no (astrological) quadrature (ever) shed.

***

Ancak kaza ve kaderden yine kaza ve kadere kaçan kişi kurtulur. Hiçbir tedbir onun kanını dökemez.

غیر آن که در گریزی در قضا

هیچ حیله ندهدت از وی رها

Except that you take refuge with the Decree, no contrivance will give you release from it.

***

Allah’ın kaza ve kaderinden yine Allah’ın kaza ve kaderine kaçan, kişiden başka hiçbir kimseyi, hiçbir hile, kaza ve kaderden kurtaramaz.

قصه‌ی اصحاب ضروان خوانده‌ای
پس چرا در حیله‌جویی مانده‌ای

You have read the story of the people of Zarwán: then why have you persisted in seeking expedients?

***

Darvan’lıların hikâyesini okumadın mı? Okuduysan niçin hileye sapmakta ısrar edip duruyorsun?

حیله می‌کردند کژدم‌نیش چند
که برند از روزی درویش چند

Several (noxious) men who stung like scorpions were contriving that they might cut off part of the daily bread of some poor folk.

***

Birkaç akrep iğneli kişi, birkaç yoksulun rızkını çarpmak için hileye, düzene giriştiler.

شب همه شب می‌سگالیدند مکر
روی در رو کرده چندین عمرو و بکر

During the night, the whole night, they were devising a plot; many a ‘Amr and Bakr had put their faces together.

***

Gece vakti, sabaha kadar birkaç, Amır’la Bekir, yüz yüze verip hile düşündüler.

خفیه می‌گفتند سرها آن بدان
تا نباید که خدا در یابد آن

Those wicked men were speaking their inmost thoughts in secret, lest God should discover it.

***

Sırlarını, Allah anlamasın diye gizli söylüyorlardı.

با گل انداینده اسگالید گل
دست کاری می‌کند پنهان ز دل

Did the clay devise (evil) against the Plasterer? Is the hand doing any work that is hidden from the heart?

***

Sıvacıya çamur sıvamaya koyuldular. Hiç, el, gönülden gizli bir iş yapabilir mi?

گفت الا یعلم هواک من خلق
ان فی نجواک صدقا ام ملق

He (God) hath said, “Doth not He who created (thee) know thy desire, (doth not He know) whether in thy secret conversation there is sincerity or cajolery?”

***

Allah, “Seni yaratan, düşünceni, gizli konuşuşunda, fısıltısında doğruluk mu var, hile mi… bunu hiç bilmez mi?” buyurdu.

گفت يغفل عن ظعين قد غدا

من يعاين اين مثواه غدا

How should a traveller who has set out at morn be unheeded by One who sees plainly where shall be his lodging to-morrow?

***

Sabahleyin yola çıkanı gözüyle gören, ertesi gün nereye konacak, bundan sonra nasıl gâfil olur?

اینما قد هبطا او صعدا

قد تولاه و احصی عددا

Wheresoever he has descended or mounted, He hath taken charge of it andreckoned (it) up by number.

***

Yüzünü nereye döndürdüğünü, sayısını, yolunu, yordamını, ineceği, çıkacağı yeri nasıl bilmez?

گوش را اکنون ز غفلت پاک کن
استماع هجر آن غمناک کن

Now purge your ear of forgetfulness and listen to the separation (forlorn plight) of the sorrowful one.

***

Şimdi sen de kulağını gafletten temizle de o dertlinin ayrılık derdini dinle.

آن زکاتی دان که غمگین را دهی
گوش را چون پیش دستانش نهی

Know that when you set your ear to his tale, that is the alms which you give to the sad;

***

Onun derdine kulak astın, elemlerini dinledin mi bil ki bu, o dertliye verdiğin bir zekâttır.

بشنوی غمهای رنجوران دل
فاقه‌ی جان شریف از آب و گل

(For) you will hear the sorrows of the heart-sick—the starvation of the noble spirit by the water and clay (of the body).

***

Gönül hastalarının dertlerini dinler, yüce canın su ve toprak ihtiyacını anlarsan, bu bir zekâttır.

خانه‌ی پر دود دارد پر فنی
مر ورا بگشا ز اصغا روزنی

(Though it is) one filled with knowledge, it hath a house filled with smoke: open a window for it by listening.

***

Dertli adamın tereddütle dolu, dumanlarla dolu bir gönül evi vardır. Derdini dinlersen o eve bir pencere açmış olursun.

گوش تو او را چو راه دم شود
دود تلخ از خانه‌ی او کم شود

When your ear becomes a way of breath (relief) for it, the bitter smoke will decrease (and disappear) from its house.

***

Senin bu dinleyişin ona bir nefes yolu oldu mu gönül yurdunda o acı duman azalır.

غمگساری کن تو با ما ای روی
گر به سوی رب اعلی می‌روی

Show sympathy with us, O well-watered (prosperous) one, if you are faring to wards the most high Lord.

***

Yolcu, eğer yüce Allah’a gidiyorsa bize dertdaş ol, derdimize çare bul.

این تردد حبس و زندانی بود
که بنگذارد که جان سویی رود

This vacillation is a prison and gaol that will not let the soul go in any direction.

***

Bu tereddüt, bir hapistir, bir zindandır. Canın bir tarafa gitmesine müsaade etmez ki.

این بدین سو آن بدان سو می‌کشد
هر یکی گویا منم راه رشد

This (motive) draws (you) in one direction, and that (motive) in another, each (motive) saying, “I am the right way.”

***

Bu şu tarafa çeker, o bu tarafa. Her biri, doğru yol benim der.

این تردد عقبه‌ی راه حقست
ای خنک آن را که پایش مطلقست

This vacillation is a precipice on the Way to God: oh, blest is he whose feet are loosed (from its bonds).

***

Bu tereddüt, Allah yolunun tuzağı, sarp yeridir. Ne mutlu ayağı çözük kişiye.

بی‌تردد می‌رود در راه راست
ره نمی‌دانی بجو گامش کجاست

He fares on the right way without vacillation: (if) you do not know the way, seek (to find) where his footprints are.

***

O, doğru yolda tereddütsüz gider. Eğer yol bilmiyorsan öyle bir hür adamın adımı nerede? Onu ara!

گام آهو را بگیر و رو معاف
تا رسی از گام آهو تا بناف

Cleave to the footprints of the deer and advance safely, that from the deer's footprints you may attain to the musk-gland.

***

Ceylânın izini izle, her şeyden kurtulmuş bir halde yola düş de onun izini izleye, izleye nihayet miske erişesin.

زین روش بر اوج انور می‌روی
ای برادر گر بر آذر می‌روی

By means of this wayfaring you will ascend to the most luminous zenith, O brother, if you will walk on the fire (of tribulation).

***

Bu çeşit yürüyüşle zahiren ateşe bile girsen yine apaydın yücelere kadar varırsın.

نه ز دریا ترس نه از موج و کف
چون شنیدی تو خطاب لا تخف

(There is) no fear of sea or waves or foam, since you have heard the (Divine) allocution, “Be not afraid.”

***

Mademki “Korkma” hitabını duydun, ne denizden korkun var ne dalgadan, ne köpükten!

لا تخف دان چونک خوفت داد حق
نان فرستد چون فرستادت طبق

Know that it is (a fulfilment of)Be not afraid, when God hath given you the fear (which causes you to refrain from sin): He will send the bread, since He hath sent the tray to you.

***

Allah, sana Hak korkusunu verdi mi bunu “Korkma” hitabı say. Sana tabak yolladı mı ekmek de yollayacak demektir.

خوف آن کس راست کو را خوف نیست
غصه‌ی آن کس را کش اینجا طوف نیست

The fear (danger) is for that one who has no fear (of God); the anguish (is) for that one who does not frequent this place (where God is feared).

***

Korku, korkusu olmayan adamındır. Dert, burada dönüp dolaşmayan kimsenindir.

خواجه در کار آمد و تجهیز ساخت
مرغ عزمش سوی ده اشتاب تاخت

The Khwaja got to work and made preparations (for the journey): the bird, his resolve (to set out), sped rapidly towards the country.

***

Şehirli, işe koyuldu, hazırlığını tamamladı, azim kuşu köye doğru koşmaya, uçmağa başladı.

اهل و فرزندان سفر را ساختند
رخت را بر گاو عزم انداختند

His kinsfolk and children made ready for the journey and threw the baggage upon the ox of departure,

***

Ehli, çoluğu, çocuğu da yol hazırlığını görüp eşyalarını azim öküzüne yüklediler.

شادمانان و شتابان سوی ده
که بری خوردیم از ده مژده ده

Rejoicing and hastening towards the country, saying, “We have eaten some fruit (in anticipation) : give (us) the glad news of (arrival in) the country!

***

Neşeli bir halde koşa koşa yola düştüler. “Köyden istifadeler edeceğiz, bize köyden müjde ver, müjde!” diye diye köye doğru yöneldiler.

مقصد ما را چراگاه خوشست
یار ما آنجا کریم و دلکشست

The place for which we are bound is a sweet pasturage, and our friend there is kind and charming.

***

“Gittiğimiz yer güzel bir çayırlık, çimenlik. Orada da sevdiğimiz kerem sahibi bir dostumuz var.

با هزاران آرزومان خوانده است
بهر ما غرس کرم بنشانده است

He has invited us with thousands of wishes, he has planted for us the shoot of kindness.

***

Bizi binlerce istekle çağırdı. Bizim için ihsan ağacını dikti.

ما ذخیره‌ی ده زمستان دراز
از بر او سوی شهر آریم باز

From him we shall bring back to town the store of the country-side (to sustain us) during the ling winter.

***

Uzun kışın azığını köyden tedarik edip şehre getiririz gayri.

بلک باغ ایثار راه ما کند
در میان جان خودمان جا کند

Nay, he will give up the orchard for our sake, he will make a place for us in the middle of his soul.

***

Hatta dostumuz, bağını bile bize bağışlar. Bize canında yer verir.

عجلوا اصحابنا کی تربحوا
عقل می‌گفت از درون لا تفرحوا

Hasten, friends, that ye may get gain!” (But) Reason from within was saying (to them), “Do not rejoice!”

***

Yoldaşlar, çabuk olun da istifadeler edelim” diyorlardı. Fakat akıl, içeriden içeri “Övünmeyin!”

من رباح الله كونوا رابحين
ان ربى لا يحب الفرحين

Be gainers by the gain of God:lo, my Lord loveth not them that rejoice (overmuch).

***

Allah faydasıyla faydalanın. Şüphe yok, Rabbim, sevinen, öğünen kişileri sevmez.

افرحوا هونا بما آتاكم
كل آت مشغل الهاكم

Rejoice (but) moderatelyon account of what He causeth to come to you: everything that comes and is a source of preoccupation diverts you (from Him).

***

Allah’ın size ihsan ediverdiği şeylere sevinin, neşelenin. Sizi işgal eden şey, sizi Hak’tan alıkor aldatır.

شاد از وی شو مشو از غیر وی

او بهارست و دگرها ماه دی

Rejoice in Him, do not rejoice in aught except Him: He is (as) the spring, and (all) other things (as) the month of December.

***

Gamdan neşelenen, ondan başka bir şeyden neşelenme, sevinme. Dert ve gam bahardır, başka şeyler kış!

هر چه غیر اوست استدراج تست
گرچه تخت و ملکتست و تاج تست

Everything other than He is the (means of) leading you gradually to perdition, (even) though it is your throne and kingdom and your crown.

***

Ondan başka her şey, seni yavaş, yavaş helâke doğru götüren düşüncelerindir. İsterse sana taç, taht, mal, mülk olsun!

شاد از غم شو که غم دام لقاست

اندرین ره سوی پستی ارتقاست

Rejoice in sorrow, for sorrow is the snare of (means of attaining to) union (with God): in this Way the ascent is downwards.

***

Gamdan sevin… Gam vuslat tuzağıdır. Bu yolda aşağıya düşüş, hakikatte yükseliştir.

غم یکی گنجیست و رنج تو چو کان
لیک کی در گیرد این در کودکان

Sorrow is a treasure, and your pain is as the mine, but how should this (saying) catch hold of (make an impression on) children?

***

Gam bir hazinedir. Senin zahmet ve meşakkat çekişine maden. Fakat bu söz, çocuklara nerden tesir edecek?

3 – 511

کودکان چون نام بازی بشنوند
جمله با خر گور هم تگ می‌دوند

When children hear the name of “play,” they all run (after it) with the speed of a wild ass.

***

Çocuklar, oyun adını duydular mı hepsi de yaban eşeğiyle yarışa girişirler.

ای خران کور این سو دامهاست
در کمین این سوی خون‌آشامهاست

O blind asses, in this direction there are snares; in this direction there are bloodsheds (concealed) in ambush.

***

Ey yaban eşekleri, bu yanda tuzaklar var. Bu yandaki tuzaklarda kan içiciler var.

تیرها پران کمان پنهان ز غیب
بر جوانی می‌رسد صد تیر شیب

The arrows are flying, (but) the bow is hidden: from the Unseen World come upon youth a hundred arrows of hoary eld.

***

Oklar uçuşup durmakta, yay, gayb âleminde gizli. Gençlere yüzlerce ihtiyarlık okları erişmekte.

گام در صحرای دل باید نهاد
زانک در صحرای گل نبود گشاد

You must set foot on the plain of the heart (spirit), because in the plain of (the body’s) clay there is no opening (for spiritual progress).

***

Gönül ovasına adım atmak gerek. Çünkü bu ovada ferahlık, genişlik, neşe olamaz.

ایمن آبادست دل ای دوستان
چشمه‌ها و گلستان در گلستان

The heart is the abode of security, O friends; (it has) fountains and rose-gardens within rose-gardens.

***

Dostlar, gönül, eminliktir, huzur yeridir. Orada kaynaklar, gül bahçeleri içinde gül bahçeleri var.

عج الى القلب و سر يا ساريه
فيه اشجار و عين جاريه

Turn towards the heart and journey on, O night-travellers: therein are trees and (many) a flowing spring.

***

Yolcu, kalbe yürü, orada seyret, orada gez dolaş. Ağaçlar var orada, akan sular var orada.

ده مرو ده مرد را احمق کند
عقل را بی نور و بی رونق کند

Do not go to the country: the country makes a fool of a man, it makes the intellect void of light and splendour.

***

Köye gitme. Köy, adamı ahmak bir hâle sokar… Aklı nursuz, fersiz bir hâle getirir.

قول پیغامبر شنو ای مجتبی
گور عقل آمد وطن در روستا

O chosen one, hear the Prophet’s saying: “To dwell in the country is the grave of the intellect.”

***

Ey seçilmiş temiz adam, Peygamber’in sözünü dinle. Köyde yurt tutmak, aklın mezarıdır.

هر که را در رستا بود روزی و شام
تا بماهی عقل او نبود تمام

If any one stay in the country a single day and evening, his intellect will not be fully restored for a month.

***

Köyde sabah, akşam bir gün kalan kişinin aklı, bir ay yerine gelemez.

تا بماهی احمقی با او بود
از حشیش ده جز اینها چه درود

For a (whole) month foolishness will abide with him: what but these things should he reap from the parched herbage of the country?

***

Tam bir ay onun ahmaklığı gitmez. Köy otlarından da bundan başka ne biçilebilir ki?

وانک ماهی باشد اندر روستا
روزگاری باشدش جهل و عمی

And he that stays a month in the country, ignorance and blindness will be his (lot) for a long time.

***

Köyde bir ay kalan kişi, nice zaman bilgisiz ve kör kalır.

ده چه باشد شیخ واصل ناشده
دست در تقلید و حجت در زده

What is “the country”? The Shaykh that has not been united (with god), but has become addicted to conventionality and argument.

***

Köy nedir? Hakikate ulaşmamış, elini taklit ve huccete atmış şeyh!

پیش شهر عقل کلی این حواس
چون خران چشم‌بسته در خراس

Compared with the town, (which is) Universal Reason, these senses (of ours) are like asses (going round and round) in an ass-mill with their eyes bandaged.

***

Aklı kül şehrine karşı bu duygular, gözleri bağlı değirmen eşeklerine benzer.

این رها کن صورت افسانه گیر
هل تو دردانه تو گندمدانه گیر

Leave this (inner meaning) and take the outward form of the tale: let the pearlseed alone and take the cornseed.

***

Bunu geç de hikâyeye giriş, inciyi bırak. Buğday tanesini ele al.

گر بدر ره نیست هین بر می‌ستان
گر بدان ره نیستت این سو بران

If there is no way to the pearl, come, take the wheat; if there is no way for you in that (direction), push on in this direction.

***

İnciye yol yoksa hemencecik buğdayı al. O tarafa yol yoksa bu tarafa at sür.

ظاهرش گیر ار چه ظاهر کژ پرد
عاقبت ظاهر سوی باطن برد

Take its outward (form)! Though the outward (form) fly crookedly (not straight), the outward (form) at last will lead (you) to the inward (meaning).

***

Zahir, eğri büğrü uçsa bile sen zahirine bak. Zahir, nihayet insanı bâtına götürür.

اول هر آدمی خود صورتست
بعد از آن جان کو جمال سیرتست

In sooth, the first (stage) of every human being is the form; after that (comes) the spirit, which is beauty of disposition.

***

Her insanın evveli suretten ibarettir. Ondan sonra can gelir ki can, manevi güzellik, ahlâk güzelliğidir.

اول هر میوه جز صورت کیست
بعد از آن لذت که معنی ویست

How is the first (stage) of every fruit anything but the form? After that (comes) the delicious taste which is its real meaning.

***

Her meyvenin evveli suretten başka nedir ki? Ondan sonra lezzet gelir ki lezzet, meyvenin manasıdır.

اولا خرگاه سازند و خرند
ترک را زان پس به مهمان آورند

First they make or buy a tent; afterwards they bring the Turcoman (their beloved) as a guest.

***

Önce çadır kurarlar da sonra Türkü konuk çağırırlar.

صورتت خرگاه دان معنیت ترک

معنیت ملاح دان صورت چو فلک

Deem your form to be the tent, your real essence the Turcoman, regard your essence as the sailor, your form as the ship.

***

Bil ki suretin çadırıdır, mânan Türk. Mânan bil ki kaptandır, suretin gemi!

بهر حق این را رها کن یک نفس
تا خر خواجه بجنباند جرس

For God’s sake, quit this (topic) for a moment, so that the Khwaja’s ass may shake its bell (proceed on its journey).

***

Allah için şunu bir nefes olsun bırak da şehirlinin eşeği çanını çalsın!

خواجه و بچگان جهازی ساختند

بر ستوران جانب ده تاختند

The Khwaja and his children prepared an outfit and galloped on their beasts towards the country.

***

Şehirli ve çoluğu, çocuğu hazırlıklarını tamamladılar, eşyalarını katırlara yükleyip köye doğru yollandılar.

شادمانه سوی صحرا راندند
سافروا کی تغنموا بر خواندند

Merrily they rode a field; they chanted, “Travel, that ye may gain advantage”;

***

Hayvanlarını neşeli neşeli sürmekte, “Sefer edin de ganimet bulun” demekteydiler.

کز سفرها ماه کیخسرو شود
بی سفرها ماه کی خسرو شود

For by traveling the moon becomes (splendid, like) Kay Khusraw: how should it become an emperor (khusraw) without traveling?

***

Ay, sefer ede ede Keyhusrev olur. Tolunay hâline gelir. Sefer etmeksizin nasıl padişah kesilir ki?

از سفر بیدق شود فرزین راد
وز سفر یابید یوسف صد مراد

Through travel the pawn becomes a noble queen, and through travel Joseph gained a hundred objects of desire.

***

Beydak, seferle satrancın en üst hanesi olan ferzin hanesine gelir, ferzin olur. Yusuf, seferden faydalanır, yüzlerce muradına erişir.

روز روی از آفتابی سوختند
شب ز اختر راه می‌آموختند

By day they scorched their faces in the sun, by night they were learning the away from the stars.

***

Onların da gündüzün yüzlerini güneş yakıyor, geceleyin yıldızla yol buluyorlar,

خوب گشته پیش ایشان راه زشت
از نشاط ده شده ره چون بهشت

The bad road to them seemed good: from (their) delight in the country the road seemed like Paradise.

***

Kötü yol, onlara güzelleşiyor, köyün neşesiyle cennet gibi görünüyor, bu suretle gidip duruyorlardı.

3 – 538

تلخ از شیرین‌لبان خوش می‌شود

خار از گلزار دلکش می‌شود

From sweet-lipped ones (even) bitterness becomes sweet; from the rose-garden (even) thorns become charming.

***

Acı, tatlı dudakların tesiriyle tatlılaşır, diken, gül bahçesi dolayısıyla gönül çeker bir hâle gelir.

حنظل از معشوق خرما می‌شود
خانه از همخانه صحرا می‌شود

Colocynth turns into dates (when it comes) from the beloved; the (narrow) house is made (like) spacious fields by the house-mate.

***

Ebu Cehil karpuzu, sevgili yüzünden hurma kesilir, ev, evdeki dost yüzünden ova olur.

ای بسا از نازنینان خارکش
بر امید گل‌عذار ماه‌وش

Oh, (there is) many a dainty youth that suffers thorns (of anguish) in the hope of (winning) a rose-cheeked moon-like (sweetheart).

***

Gül yanaklı, ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazeninler diken zahmetini çekerler.

ای بسا حمال گشته پشت‌ریش

از برای دلبر مه‌روی خویش

Oh, (there is) many a porter, his back torn with wounds for the sake of the moon-faced one to whom he has lost his heart.

***

Ay yüzlü sevgilisi yüzünden niceler sırtı yaralı hamal olmuştur.

کرده آهنگر جمال خود سیاه
تا که شب آید ببوسد روی ماه

The ironsmith has blackened his beauty, that (when) night comes he may kissthe face of (a beloved like) the moon.

***

Gece gelsin de ay (yüzlü sevgilinin) yüzünü öpsün diye demirci, yüzünü simsiyah etmiştir.

خواجه تا شب بر دکانی چار میخ
زانک سروی در دلش کردست بیخ

The merchant (sits), racked, on a bench (in his shop) till nightfall, because (some one tall and slender as) a cypress has taken root in his heart.

***

Esnaf, gönlüne bir serviyi diktiğinden akşama kadar dükkânda çarmıha çakılmış gibi bekler durur.

تاجری دریا و خشکی می‌رود
آن بمهر خانه‌شینی می‌دود

A trader is faring over sea and land: he runs (makes those swift journeys) for live of one who sits at home.

***

Tacir, deniz demez, kara demez yürür durur ama evinde oturan bir sevgilinin aşkıyla koşup yeler.

هر که را با مرده سودایی بود
بر امید زنده‌سیمایی بود

Whoever has a passion for that which is dead, ‘tis in hope of (gaining) one who has the features of the living.

***

Kimin bir ölüye, bir taşa, toprağa sevdası varsa bir diri yüzlünün sevdasıyla sevdalanmıştır.

آن دروگر روی آورده به چوب
بر امید خدمت مه‌روی خوب

The carpenter turns his face (attention) to wood, in the hope of rendering service to a fair one whose face is like the moon.

***

Dülger, tahtaya yüz tutmuştur ama ay yüzlü güzeline hizmet etmek ümidiyle.

بر امید زنده‌ای کن اجتهاد
کو نگردد بعد روزی دو جماد

Do thou exert thyself in hope of the Living One who does not become lifeless after a day or two!

***

Sen de bir dirinin ümidiyle çalış, çabala ki o, bir gün sonra cansız bir hale geliversin.

مونسی مگزین خسی را از خسی
عاریت باشد درو آن مونسی

Do not from meanness choose a mean person as thy friend: that friendship in him is borrowed (unessential).

***

Aşağılık yüzünden bir saman çöpünü kendine munis olarak seçme. Onun munisliği ariyettir.

انس تو با مادر و بابا کجاست
گر بجز حق مونسانت را وفاست

If thy friends other than God possess constancy (permanence), where is thy friendship with the mother and father?

***

Ananla, babanla munistin, Allah’tan başka munislerin sana vefakârsa hani o ünsiyet?

انس تو با دایه و لالا چه شد
گر کسی شاید بغیر حق عضد

If any one but God is worthy to be relied upon, what has become of thy friendship with thy nurse and tutor?

***

Hak’tan gayrı birisiyle dostluk, yerindeyse dadınla, lalanla ünsiyetin ne oldu?

انس تو با شیر و با پستان نماند

نفرت تو از دبیرستان نماند

Thy friendship with the milk and the teat did not endure, thy shyness of (going to) school did not endure.

***

Sütle, memeyle olan ünsiyetin kalmadı. Mektepten nefret ederdin, o nefret de geldi geçti.

آن شعاعی بود بر دیوارشان
جانب خورشید وا رفت آن نشان

That (friendship) was a radiance (cast) upon their wall: that sign (of the Sun) went back towards the Sun.

***

O ünsiyet, onların duvarına varan güneş ziyasından ibarettir. O akis güneşe gitti.

بر هر آن چیزی که افتد آن شعاع
تو بر آن هم عاشق آیی ای شجاع

On whatsoever thing that radiance may fall, thou becomest in love with that (thing), O brave man.

***

Yiğidim, o ışık nereye düşerse sen ona âşık oluyorsun.

عشق تو بر هر چه آن موجود بود
آن ز وصف حق زر اندود بود

On whatsoever existent thing thy love (is bestowed), that (thing) is gilded with Divine qualities.

***

Her vara taallûk eden aşkın, Allah vasfından, meydana gelir, o şeyin yaldızından, o şeyin zahirî güzelliğinden değil.

چون زری با اصل رفت و مس بماند
طبع سیر آمد طلاق او براند

When the goldenness has gone to its original source and (only) the copper remains, (thy) nature is surfeited and proceeds to divorce (discard) it.

***

O şeyin altın yaldızı aslına gitti de bakırı kaldı mı insanın tabiatı doyar, onu boşlayıverir.

از زر اندود صفاتش پا بکش
از جهالت قلب را کم گوی خوش

Withdraw thy foot from that which is gilded by His qualities, do not from ignorance call the base alloy beautiful;

***

Onun yaldızlı, zahirî sıfatlarından ayağını çek. Bilgisizlikle kalpa pek hoş deme.

کان خوشی در قلبها عاریتست
زیر زینت مایه‌ی بی زینتست

For in base cointhe beauty is borrowed: beneath the comeliness is the substance uncomely.

***

Kalplardaki o hoşluk, o güzellik eğretidir. O süsün, püsün altında süssüzlük vardır.

زر ز روی قلب در کان می‌رود
سوی آن کان رو تو هم کان می‌رود

The gold is going from the face of the false coin into the mine (whence it came): do thou too go towards the Mine to which it is going.

***

Kalpın üstündeki altın, madenine gider. Sen de onun gittiği madene git.

نور از دیوار تا خور می‌رود
تو بدان خور رو که در خور می‌رود

The light is going from the wall up to the sun: do thou go to that Sun which ever goes (moves) in proportion (with eternal right and justice).

***

Duvardaki ışık güneşe varır. Sen de sana lâyık olan o güneşe git.

زین سپس پستان تو آب از آسمان
چون ندیدی تو وفا در ناودان

Henceforth take thou the water (that comes) from Heaven, forasmuch as thou hast not found faithfulness in the aqueduct.

***

Ondan sonrada mademki oluktan vefa görmedin, suyu yağmurdan iste.

معدن دنبه نباشد دام گرگ
کی شناسد معدن آن گرگ سترگ

The lure to catch the wolf is (the sheep’s tail; it is) not the place (shop) where the sheep’s tail came from: how should that fierce wolf know the place of provenance?

***

Kurdun tuzağı, kuyruk madeni değildir. O koca kurt, kuyruk madenini nereden tanıyıp bilecek?

زر گمان بردند بسته در گره
می‌شتابیدند مغروران به ده

They (the Khwaja and his family) imagined (that they would be) gold tied in knots, (so) the deluded (party) were making haste to (reach) the countryside.

***

O aldanmış kişilerde altını çıkınlamış sandılar da köye doğru koştular.

همچنین خندان و رقصان می‌شدند
سوی آن دولاب چرخی می‌زدند

Thus were they going alone, laughing and dancing and caracoling towards the water-wheel.

***

Gülerek oynayarak o dolaba doğru çark ura ura yürüdüler.

چون همی‌دیدند مرغی می‌پرید
جانب ده صبر جامه می‌درید

Whenever they saw a bird flying in the direction of the country, (their) patience rent its garments;

***

Köye doğru uçan bir kuş görseler sabırsızlıktan elbiselerini yırtıyorlar,

هر که می‌آمد ز ده از سوی او
بوسه می‌دادند خوش بر روی او

(And) they would kiss joyfully the face of any one who came from the country, from his (the countryman’s) neighbourhood,

***

Köyden bir adam geliyor görseler yüzünü, gözünü öpüyorlar,

گر تو روی یار ما را دیده‌ای
پس تو جان را جان و ما را دیده‌ای

Saying, “You have seen the face of our friend, therefore to the (beloved) Soul you are (as) the soul, and to us (as) the eye.”

***

“Sen bizim dostumuzun yüzünü gördün. Sen, bizim canımızın canısın, bizim gözümüzsün sen” diyorlardı.

همچو مجنون کو سگی را می‌نواخت
بوسه‌اش می‌داد و پیشش می‌گداخت

(They behaved) like Majnún, who was (seen) petting a dog and kissing it and melting (with fondness) before it:

***

Tıpkı Mecnun gibi. O da bir köpeği okşamakta, öpmekte, önünde yanıp erimekteydi.

گرد او می‌گشت خاضع در طواف
هم جلاب شکرش می‌داد صاف

He was pacing round it, stooping humbly in circumambulation; he was also giving it pure sugar-julep (to drink).

***

Etrafında eğilip bükülerek onu ululayıp ağırlayarak dönüp dolaşıyor, ona sâf şeker şerbeti veriyordu.

بوالفضولی گفت ای مجنون خام
این چه شیدست این که می‌آری مدام

An idle talker said, “O half-baked Majnún, what hypocrisy is this that thou art always displaying?

***

Bir herzevekil dedi: “A ham mecnun, bu yapıp durduğun şey ne delilik, ne sersemlik,

پوز سگ دایم پلیدی می‌خورد
مقعد خود را بلب می‌استرد

A dog's muzzle is ever eating filth; a dog scrapes its séant with its lips.”

***

Köpeğin ağzı daima pis şeyleri yer. Ardını bile diliyle temizler.”

عیبهای سگ بسی او بر شمرد
عیب‌دان از غیب‌دان بویی نبرد

He recounted the dog's faults at some length: no one who perceives faults (‘aybdán) has got (even) a scent (inkling) of him that knows the things unseen (ghaybdán).

***

Köpeğin ayıplarını bir hayli saydı döktü. Zaten ayıp gören gayp âleminin kokusunu bile alamaz.

گفت مجنون تو همه نقشی و تن

اندر آ و بنگرش از چشم من

Majnún said, “Thou art entirely (external) form and body: come within, and view it (the dog) through my eyes;

***

Mecnun dedi ki. “Sen, baştanbaşa suretten, cisimden ibaretsin. Gel de benim gözümle bir bak!

3 – 573

کین طلسم بسته‌ی مولیست این
پاسبان کوچه‌ی لیلیست این

For this (dog) is a talisman sealed by (the hand of) the Lord: this (dog) is the guardian of the abode of Laylá.

***

Bu köpek, bence Allah’ın bir çözülmez tılsımıdır. Bu köpek, Leylâ’nın mahallesinin bekçisi.

همتش بین و دل و جان و شناخت
کو کجا بگزید و مسکن‌گاه ساخت

Look at its high aspiration and its heart and soul and knowledge; (consider) where it chose (to live) and made its dwelling-place.

***

Himmetine bak, gönlüne, canına, irfanına dikkat et ki neresini seçmiş, neresini yurt edinmiş?

او سگ فرخرخ کهف منست
بلک او همدرد و هملهف منست

It is the dog of blessed countenance, (the dog) of my Cave; nay, it is the sharer of my grief and woe.

***

O benim mağaramın yüzü kutlu köpeği, hatta o benim dertdaşım, gamdaşım.

آن سگی که باشد اندر کوی او
من به شیران کی دهم یک موی او

The dog that stays in her abode, how should I give a single hair of it to the lions?

***

Onun mahallesinde yurt tutan köpeğin ayağının bastığı toprak bile ulu aslanlardan yeğdir.

ای که شیران مر سگانش را غلام
گفت امکان نیست خامش والسلام

Oh, since to her dogs the lions are (devoted) slaves, there is no possibility of speaking (further). Silence, and farewell!”

***

Ey köpeklerine aslanların köle olduğu sevgili.. anlatmaya imkân yok ki, sus vesselâm!..”

گر ز صورت بگذرید ای دوستان
جنتست و گلستان در گلستان

If ye pass beyond form, O friends, ’tis Paradise and rose-gardens within rose gardens.

***

Dostlar, suretten geçerseniz her yer sizin için cennettir. Gül bahçesi içinde gül bahçesidir.

صورت خود چون شکستی سوختی
صورت کل را شکست آموختی

When thou hast broken and destroyed thine own form, thou hast learned to break the form of everything.

***

Suretini kırdın, yaktın mı her şeyin suretini kırdın demektir.

بعد از آن هر صورتی را بشکنی
همچو حیدر باب خیبر بر کنی

After that, thou wilt break every form: like Haydar (‘Alí), thou wilt uproot the gate of Khaybar.

***

Artık her sureti kırar, Haydar gibi Hayber kapısını çekip koparırsın.

سغبه‌ی صورت شد آن خواجه‌ی سلیم
که به ده می‌شد بگفتاری سقیم

That simple Khwája was duped by form, for he was going to the country on (the strength of) infirm words (vain promises).

***

O saf şehirli de surete zebun oldu, köylünün kötü sözleriyle köye doğru yola düştü.

سوی دام آن تملق شادمان

همچو مرغی سوی دانه‌ی امتحان

(He was going) joyously towards the snare of that flattery, as a bird towards the bait of tribulation.

***

O yaltaklanma tuzağına tutularak neşeli neşeli gidiyordu. Taneyle sınanmaya giden kuşa benziyordu.

از کرم دانست مرغ آن دانه را

غایت حرص است نه جود آن عطا

The bird deemed the bait a mark of kindness (on the part of the fowler), (although) that gift is (really) the extreme of cupidity and is not munificence;

***

Kuş, o taneyi kerem ve ihsan yüzünden saçılmış sanır. Hâlbuki o ihsan hırsın son derecesidir.

مرغکان در طمع دانه شادمان

سوی آن تزویر پران و دوان

(So) in desire for the bait the little birds are merrily flying and running towards that imposture.

***

Kuşcağızlar taneye tamah ederek sevinip o hileye doğru uçar, koşarlar.

گر ز شادی خواجه آگاهت کنم
ترسم ای ره‌رو که بیگاهت کنم

If I acquaint thee (fully) with the joy of the Khwája, I fear, O wayfarer, lest I make thee late.

***

Şehirlinin sevinçlerini de anlatsam korkarım ki yolcu, seni yolundan alıkorum.

مختصر کردم چو آمد ده پدید
خود نبود آن ده ره دیگر گزید

I will abridge. When the village came in sight, it was not in sooth that village (which he was seeking), (so) he chose another road.

***

Onun için kısaca geçiyorum. Yolda bir köy göründü. Fakat o köylünün köyü değildi, başka bir yola saptı.

3 – 587

قرب ماهی ده بده می‌تاختند

زانک راه ده نکو نشناختند

For about a month they were hurrying from village to village, because they did not well know the way to the (countryman's) village.

***

Bir aya yakın bir müddet köyden köye dolaştılar. Çünkü köyün yolunu iyi bilmiyorlardı.

3 – 588

هر که در ره بی قلاوزی رود
هر دو روزه راه صدساله شود

If anybody goes on the way without a leader, every two days' journey becomes one of a hundred years.

***

Kılavuzsuz yola gidene iki günlük yol, yüz yıllık yol olur.

هر که تازد سوی کعبه بی دلیل
همچو این سرگشتگان گردد ذلیل

Whoever speeds towards the Ka‘ba without a guide becomes contemptible, like these bewildered men.

***

Kâbe’ye delilsiz giden bu başı dönmüş zavallılar gibi zillete düşer.

3 – 590

هر که گیرد پیشه‌ای بی‌اوستا
ریش‌خندی شد بشهر و روستا

Whoever takes up a trade (or profession) without (having) a teacher becomes a laughing-stock in town and country.

***

Ustaya müracaat etmeksizin bir sanat tutan kişi şehre de alay mevzuu olur, köye de!

جز که نادر باشد اندر خافقین
آدمی سر بر زند بی والدین

Except it be (a) singular (case), (in the whole world) between East and West does a descendant of Adam put forth his head (come to birth) without parents?

***

Doğuda da, batıda da anasız, babasız bir insan doğması pek nadirdir.

مال او یابد که کسبی می‌کند
نادری باشد که بر گنجی زند

He gains wealth who earns something; ’tis an extraordinary event when one hits upon a (buried) treasure.

***

Bir işe girişen, çalışan kişi mal kazanır. Ama nadir olarak bir adam, bir hazine de bulabilir.

مصطفایی کو که جسمش جان بود
تا که رحمن علم‌القرآن بود

Where is a Mustafá (Mohammed) whose body is spirit, so that the Merciful (God) should teach (him) theQur’án?

***

Fakat nerede bir Mustafa ki cismi can olsun da “Er rahman, Allemel Kur’an- Rahman, ona Kur’an’ı öğretti” sırrına ersin.

اهل تن را جمله علم بالقلم
واسطه افراشت در بذل کرم

For all those who are attached to the body He (God), in profusion of bounty, raised (the banner of) “He taught by the pen” as the means (of acquiring knowledge).

***

Ten ehlinin hepsi kalemle, okuyup yazmakla öğrenir, öğretir. Allah kereminin bolluğuyla kalemi, öğretiş ve öğrenişe vasıta halk etmiştir.

هر حریصی هست محروم ای پسر
چون حریصان تگ مرو آهسته‌تر

O son, every greedy person is deprived (of spiritual blessings): do not thou run like the greedy, (go) more slowly.

***

Oğul, her hırs sahibi mahrumdur. Harisler gibi öyle koşma, aheste aheste yürü.

اندر آن ره رنجها دیدند و تاب
چون عذاب مرغ خاکی در عذاب

On that journey they (the townsman's party) suffered pains and anguish like the torment of a land-bird in fresh water.

***

Şehirli ve çoluk çocuğu da o yolda karada yaşayan kuşun suda çektiği eziyet ve zahmet gibi eziyetler, zahmetler çektiler.

3 – 597

سیر گشته از ده و از روستا
وز شکرریز چنان نا اوستا

They became sick of the village and the country and of the sugared expressions of such an uninstructed boor.

***

Köye de karınları toktu artık, köylüye de. Öyle usta olmadan şeker yapmaya da doymuşlardı, hatta.

بعد ماهی چون رسیدند آن طرف
بی‌نوا ایشان ستوران بی علف

When, after a month, they arrived in that quarter, themselves without provisions and their beasts without fodder,

***

Bir ay sonra kendileri perişan, hayvanları yemsiz bir hâlde o köye vardılar.

روستایی بین که از بدنیتی
می‌کند بعد اللتیا والتی

See how the countryman, from evil intent, still inflicts (on them) calamities small and great,

***

Köylüye bak ki kötü niyeti yüzünden falan feşman diye zırvalamaya,

روی پنهان می‌کند زیشان بروز
تا سوی باغش بنگشایند پوز

And keeps his face hidden from them by day, lest they should open their mouths in the direction of his orchard.

***

Gündüzleri, bağına, bahçesine yüz tutmasınlar diye onlardan yüzünü gizlemeye koyuldu.

آنچنان رو که همه رزق و شرست
از مسلمانان نهان اولیترست

’Tis better that a face like that, which is wholly (composed of) hypocrisy and malice, should be hidden from Moslems.

***

Gizlediği yüz de zaten tamamıyla hile ve riyadan ibaretti. Öyle yüzün, Müslümanlardan gizli kalması daha iyi.

رویها باشد که دیوان چون مگس
بر سرش بنشسته باشند چون حرس

There are faces on which demons are settled like gnats, as (though they were) guardsmen.

***

Öyle yüzler vardır ki şeytanlar, sinek gibi başına üşüşür, bekçi gibi orada yurt tutar, otururlar.

چون ببینی روی او در تو فتند
یا مبین آن رو چو دیدی خوش مخند

When you behold his (such a one's) face, they (the demons) fall upon you: either do not behold that face, (or) when you have beheld (it), do not laugh pleasantly.

***

Bu çeşit adamların suratını gördün mü ya bakma yahut da mademki baktın, hoşlanıp gülme.

در چنان روی خبیث عاصیه
گفت یزدان نسفعن بالناصیه

Concerning such a wicked, sinful face God hath said, “Verily, We will drag (him) by the forelock.”

***

O çeşit habis ve âsi suratlar hakkında Allah, “Alnının perçeminden yakalar, çekeriz” dedi.

چون بپرسیدند و خانه‌ش یافتند
همچو خویشان سوی در بشتافتند

When they (the townsman's party) had made enquiry and found his (the countryman's) house, they hurried like kinsfolk to the door.

***

Konuklar, köylünün evini sorup buldular, akraba ve bildikleri gibi kapıya koştular.

در فرو بستند اهل خانه‌اش
خواجه شد زین کژروی دیوانه‌وش

(Thereupon) the people in his house bolted the door. At this perverseness, the Khwája became mad-like,

***

Köylünün evindekiler kapıyı kapadılar. Şehirli, bu aykırı hareketten deli gibi oldu.

لیک هنگام درشتی هم نبود
چون در افتادی بچه تیزی چه سود

But indeed it was no time for asperity: when you have fallen into the pit, what is the use of being enraged?

***

Fakat zaten sertlik gösterilecek zaman değildi. Kuyuya düştükten sonra sertliğin ne faydası var?

بر درش ماندند ایشان پنج روز

شب بسرما روز خود خورشیدسوز

Five days they remained at his door: (they passed) the night in the cold, the day itself in the blaze of the sun.

***

Tam beş gün, geceleri soğuktan üşüyerek, gündüzleri sıcaktan yanıp yakılarak kapısının önünde kaldılar.

3 – 609

نه ز غفلت بود ماندن نه خری
بلک بود از اضطرار و بی‌خری

Their remaining (there) was not from heedlessness or asininity; nay, it was from necessity and want of an ass.

***

Orada kalışları ne gafilliklerindendi, ne eşekliklerinden. Zaruretten, açlık ve susuzluk yüzündendi.

با لیمان بسته نیکان ز اضطرار
شیر مرداری خورد از جوع زار

From necessity, the good are (often) bound to the vile: from sore hunger the lion will eat a putrid carcase.

***

İyiler, zaruret yüzünden kötülerle bağdaşırlar. Adam, zaruret yüzünden ölü eti bile yer!

او همی‌دیدش همی‌کردش سلام
که فلانم من مرا اینست نام

He (the townsman) would see him (the countryman) and salute him, saying, “I am so-and-so, this is my name.”

***

Şehirli, köylüyü gördükçe selâm vermekte, “ Yahu, ben filan kişiyim, adım da şu” demekteydi.

گفت باشد من چه دانم تو کیی
یا پلیدی یا قرین پاکیی

“Maybe,” he said; “how should I know who thou art, whether thou art a dirty fellow or an honest gentleman?”

***

Köylü ”Olabilir. Fakat sen kimsin, nesin, ben ne bileyim? Belki kötü bir adamsın, belki temiz bir adam.

گفت این دم با قیامت شد شبیه
تا برادر شد یفر من اخیه

“This moment,” said he, “resembles the Resurrection, since a brother has cometo flee from his brother.”

***

Şehirli dedi ki: “Bu an, tam kıyamete benzedi: Kardeş, kardeşinden kaçmada!”

شرح می‌کردش که من آنم که تو
لوتها خوردی ز خوان من دوتو

He would explain to him (the countryman), saying, “I am he from whose table thou didst eat viands manifold.

***

Şehirli, köylüye “ Soframdan fazlasıyla yemek yemedin mi sen? Ben o adam değil miyim?

آن فلان روزت خریدم آن متاع

کل سر جاوز الاثنین شاع

On such and such a day I bought that merchandise for thee: every secret that goes beyond the two (who share it) is published (to all).

***

Filan gün sana feşman şey almadım mıydı, seninle buluşup görüşmez miydik?

3 – 616

سر مهر ما شنیدستند خلق
شرم دارد رو چو نعمت خورد حلق

The people heard the secret of our affection; (as a rule) when the gullet has received bounty, the face hath (signs of) bashfulness.”

***

Halk, aramızda ki sevgiyi duymuş, işitmiştir. Boğaz, nimet yerse yüz utanır” diye anlatıp duruyor.

او همی‌گفتش چه گویی ترهات
نه ترا دانم نه نام تو نه جات

He (the countryman) would say to him, “Why dost thou talk nonsense? I know neither thee nor thy name nor thy dwelling-place.”

***

Köylü de “Saçma sapan ne söylenip duruyorsun ki? Ne seni tanıyorum, ne adını, ne yerini!” diyordu.

پنجمین شب ابر و بارانی گرفت
کاسمان از بارشش دارد شگفت

On the fifth night there began such a (storm of) cloud and rain that the sky might (well) be astonished at its raining.

***

Beşinci gece gökyüzünü bulutlar kapladı, bir yağmur başladı ki gök bile bu yağışa şaşa kaldı.

چون رسید آن کارد اندر استخوان
حلقه زد خواجه که مهتر را بخوان

When the knife reached the bone, the Khwája knocked at the door, crying, “Call the master!”

***

Artık bıçak kemiğe dayanınca şehirli “Ev sahibini çağırın” diye kapının halkasını döğmeye başladı.

چون بصد الحاح آمد سوی در

گفت آخر چیست ای جان پدر

When (at last), in response to a hundred urgent entreaties, he came to the door, he said, “Why, what is it, my dear sir?”

***

Köylü, yüzlerce ısrardan sonra nihayet kapıya gelip “Babasının canı ne istersin, ne var” deyince

گفت من آن حقها بگذاشتم
ترک کردم آنچ می‌پنداشتم

He replied, “I abandon those claims (to thy gratitude), I renounce that (recompense) which I was fancying.

***

Şehirli, dedi ki: “Bunca haktan vazgeçtim, bütün zanlarımı, düşüncelerimi terk ettim.

پنج‌ساله رنج دیدم پنج روز
جان مسکینم درین گرما و سوز

I have suffered five years' pain: five days my miserable soul (hath been) amidst this heat and blaze.”

***

Zavallı cancağızım, beş günde bu sıcakta yanıp şu soğukta donarak beş yıllık zahmet çekti.”

یک جفا از خویش و از یار و تبار
در گرانی هست چون سیصد هزار

One injustice from kindred and friends and family is in heaviness as three hundred thousand,

***

Bildikten, dosttan, soydan gelen bir cefa, ağyarın üç yüz bin cefasına eşittir.

زانک دل ننهاد بر جور و جفاش
جانش خوگر بود با لطف و وفاش

Because he (the sufferer) did not set his mind on (anticipate) his (the friend's) cruelty and injustice: his soul was accustomed to kindness and faithfulness from him.

***

Çünkü insan, eşin dostun cevrü cefada bulunacağını ummaz, tabiatı daima onun lütfuna, vefasına alışmıştır.

هرچه بر مردم بلا و شدتست
این یقین دان کز خلاف عادتست

Whatsoever is tribulation and sore grief to men, know for sure that this is in consequence of its being contrary to habit.

***

İnsanların uğradıkları belâ ve mihnet, dikkat edersen anlarsın ki alışmadıkları şeylerden meydana gelir.

گفت ای خورشید مهرت در زوال
گر تو خونم ریختی کردم حلال

He (the townsman) said (further), “O thou the sun of whose love is in decline, if thou hast shed my blood, I acquit thee.

***

Şehirli: “Ey sevgi güneşi zevale erişen arkadaş, kanımı bile döksen helâl ederim.

امشب باران به ما ده گوشه‌ای
تا بیابی در قیامت توشه‌ای

On this night of rain give us a nook (to shelter in), so that at the Resurrection thou mayst obtain a viaticum (reward for the good work).”

***

Yalnız şu yağışlı gecede bize bir bucak ver de kıyametten sen de bunun ecrine nail ol” dedi.

گفت یک گوشه‌ست آن باغبان
هست اینجا گرگ را او پاسبان

“There is a nook,” he replied, “belonging to the keeper of the vineyard: he keeps watch there against the wolf,

***

Köylü, “Orada bağcının sığındığı bir bucak var. Bağcı, o bucakta kurtları bekler.

در کفش تیر و کمان از بهر گرگ
تا زند گر آید آن گرگ سترگ

(With) bow and arrow in his hand on account of the wolf, so that he may shoot if the fierce wolf should come.

***

Kurt gelirse öldürmek için eline yayını, okunu alır, bekler durur.

گر تو آن خدمت کنی جا آن تست
ورنه جای دیگری فرمای جست

If thou wilt do that service, the place is thine; and if not, have the kindness to seek another place.”

***

Sen de o zahmeti çekebilirsen ne âlâ, orası senin olsun. Fakat bu işi başaramazsan kendine başka bir yer ara” deyince,

گفت صد خدمت کنم تو جای ده
آن کمان و تیر در کفم بنه

He said, “I will do a hundred services, (only) give thou the place, and put that bow and arrow in my hand.

***

Şehirli dedi ki: “Sana yüzlerce hizmette bulunayım, sen tek yer ver. O yayı, oku da ver elime.

من نخسپم حارسی رز کنم

گر بر آرد گرگ سر تیرش زنم

I will not sleep, I will guard the vines; if the wolf raise his head, I will shoot the arrow at him.

***

Ben uyumam, üzümleri beklerim. Kurt gelirse tam kellesinden vururum.

بهر حق مگذارم امشب ای دودل
آب باران بر سر و در زیر گل

For God's sake do not leave me to-night, O double-hearted (hypocrite), (with) the rain-water overhead and the mud underneath!”

***

İkiyüzlü münafık. Allah için olsun sen beni gece vakti yağmur altında, çamur üstünde bırakma da!”

گوشه‌ای خالی شد و او با عیال
رفت آنجا جای تنگ و بی مجال

A nook was cleared, and he with his family went thither: (’twas) a narrow place and without room to turn.

***

O bucak boşaltılınca şehirli, çoluk, çocuğuyla beraber o daracık, o dönüp kımıldamağa bile imkânsız yere gitti.

چون ملخ بر همدگر گشته سوار

از نهیب سیل اندر کنج غار

Mounted upon one another, like locusts, (and crowded) from terror of the flood into the corner of the cavern,

***

Selden, mağara bucağına sığınmış çekirgeler gibi âdeta birbirlerinin üstüne binmişlerdi.

شب همه شب جمله گویان ای خدا
این سزای ما سزای ما سزا

During the night, the whole night, they all (were) crying, “O God, this serves us right, serves us right, serves us right.”

***

Bütün gece “Aman Yarabbi, sen acı. Biz değil buna, hatta bunun iki yüz misline bile lâyığız.

این سزای آنک شد یار خسان
یا کسی کرداز برای ناکسان

This is what is deserved by him that consorted with the vile, or showed worthiness for the sake of the unworthy.

***

Aşağılık kişilerle dost olanın, adam olmayanlara adamlık gösterenlerin lâyığı budur.

این سزای آنک اندر طمع خام
ترک گوید خدمت خاک کرام

This is what is deserved by him that in vain desire gives up paying homage to the dust of the noble.

***

Ham tamaha düşüp ulular kapısındaki hizmeti bırakan, buna lâyıktır.

خاک پاکان لیسی و دیوارشان
بهتر از عام و رز و گلزارشان

That you lick the dust and the wall of the pure (elect) is better (for you) than the vulgar and their vines and rose-gardens.

***

Temiz kişilerin taşını, toprağını öpüp yalamak aşağılık adamlara hizmetten, onların bağına, bahçesine nail olmaktan yeğdir.

3 – 640

بنده‌ی یک مرد روشن‌دل شوی
به که بر فرق سر شاهان روی

That you become a slave to a man of enlightened heart is better (for you) than that you should walk upon the crown of the head of kings.

***

Gönlü aydın bir ere kul olmak, padişahların başına taç olmadan daha iyi.

از ملوک خاک جز بانگ دهل
تو نخواهی یافت ای پیک سبل

From the kings of earth you will get nothing but the (empty) noise of a drum, O courier of (many) roads.

***

Ey yol çavuşu, ey aykırı yollarda koşup duran, sen şu toprak yüzündeki padişahlardan davul sesinden başka bir şey bulamazsın ki.

3 – 642

شهریان خود رەزنان نسبت بروح

روستایی کیست گیج و بی فتوح

Even the townsmen are brigands in comparison with the Spirit. Who is the countryman? The fool that is without spiritual gifts.

***

Şehirliler bile ruha nispetle yol uran hırsızlardan ibaretken köylü dediğim kim oluyor? Feyizden mahrum bir ahmak!

این سزای آنک بی تدبیر عقل
بانگ غولی آمدش بگزید نقل

This is what is deserved by him who, (when) the cry of a ghoul came to him, without rational foresight chose to move (towards the ghoul).

***

Aklına, tedbirine uymayıp gulyabani sesi duyunca o sese tabi olana bu layıktır” diyorlardı.

چون پشیمانی ز دل شد تا شغاف
زان سپس سودی ندارد اعتراف

When repentance has gone from the (core of the) heart to the pericardium after this it is of no use to acknowledge (one's sin).

***

Yaptığı işe candan gönülden nâdim oldu, oldu ama artık soğuk soğuk ah etmenin ne faydası var.

آن کمان و تیر اندر دست او
گرگ را جویان همه شب سو بسو

(With) the bow and arrow in his hand, he (was) seeking the wolf all night to and fro.

***

Şehirli de bütün gece elinde yayla ok, her yanı gezip dolaşmakta, her tarafta kurt araştırmaktaydı.

گرگ بر وی خود مسلط چون شرر
گرگ جویان و ز گرگ او بی‌خبر

The wolf, in sooth, was given power over him, like sparks of fire: (he was) seeking the wolf (outside), and (was) unaware of the wolf (within himself).

***

Hâlbuki asıl kurt, kıvılcım gibi ona sıçramış, musallat olmuştu da o bundan habersiz hâlâ kurt arıyordu.

هر پشه هر کیک چون گرگی شده
اندر آن ویرانه‌شان زخمی زده

Every gnat, every flea, had become as a wolf and inflicted a wound upon them in that ruined place.

***

Sivrisineklerle pireler, kurt gibi o viranede onların başına üşüşmüş, onları yaralayıp duruyordu.

فرصت آن پشه راندن هم نبود
از نهیب حملهٔ گرگ عنود

There was no opportunity even of driving away those gnats, because of (their) dread of an attack by the contumacious wolf,

***

İnatçı kurdun saldırması korkusuyla sivrisinekleri kovmaya da mecalleri yoktu.

تا نباید گرگ آسیبی زند
روستایی ریش خواجه بر کند

Lest the wolf should inflict some damage, (and then) the countryman would tear out the Khwája's beard.

***

Kurt gelir de sürüye bir ziyan verirse köylü şehirlinin saçını, sakalını yolardı.

این چنین دندان‌کنان تا نیمشب
جانشان از ناف می‌آمد به لب

In this wise (they were) gnashing their teeth till midnight: their souls were coming (up) from the navel to the lip.

***

Dertleri aşırı bir derecede, yürekleri ağızlarına gelmiş bir hâlde beklerken,

ناگهان تمثال گرگ هشته‌ای
سر بر آورد از فراز پشته‌ای

Suddenly the figure of a deserted (solitary) wolf raised its head (appeared) from the top of a hillock.

***

Ansızın bir tepeden saldırıp gelmekte olan bir kurt karaltısı göründü.

تیر را بگشاد آن خواجه ز شست
زد بر آن حیوان که تا افتاد پست

The Khwája loosed the arrow from the thumbstall and shot at the animal, so that it fell to the ground.

***

Şehirli, yayını kurup bir ok attı, hayvanı vurdu, tepeden aşağı düşürdü.

اندر افتادن ز حیوان باد جست
روستایی های کرد و کوفت دست

In falling, wind escaped from the animal: the countryman uttered a wail and beat his hands,

***

Hayvan düşerken bir yellendi. Köylü, duyup eyvah dedi, ellerini dizlerine vurdu.

ناجوامردا که خرکره‌ی منست
گفت نه این گرگ چون آهرمنست

(Crying), “O ungenerous (wretch), it is my ass-colt!” “Nay,” said he, “this is the devilish wolf.

***

“Be hey mürüvvetsiz, eşeğimin sıpasını vurdun” dedi. Şehirli, “Yok canım, dev gibi kurt.

اندرو اشکال گرگی ظاهرست
شکل او از گرگی او مخبرست

The features of wolfishness are apparent in it; its form makes (one) acquainted with its wolfishness.”

***

Karaltısına baksana, kurdun ta kendisi. Şeklinden de kurt olduğu anlaşılıp duruyor” dediyse de,

گفت نه بادی که جست از فرج وی
می‌شناسم همچنانک آبی ز می

“Nay,” he said, “I know the wind that escaped from its arse as well as (I know) water from wine.

***

Köylü, “Hayır. Yellendi ya... Tanıdım ben. Onun yellenmesini suyu şaraptan nasıl ayırt edersem öyle ayırt eder, anlarım.

کشته‌ای خرکره‌ام را در ریاض
که مبادت بسط هرگز ز انقباض

Thou hast killed my ass-colt in the meadows—mayst thou never be released from anguish!”

***

Çayırlıkta benim sıpamı vurdun, öldürdün. Dilerim, neşe yüzü görmeyesin” dedi.

گفت نیکوتر تفحص کن شبست
شخصها در شب ز ناظر محجبست

“Make a better investigation,” he replied; “it is night, and at night material objects are screened from the beholder.

***

Şehirli, “İyi, bak… Vakit gece. İnsan, geceleyin iyi göremez.

شب غلط بنماید و مبدل بسی
دید صایب شب ندارد هر کسی

Night causes many a thing to appear wrong and changed (from its proper aspect): not every one has the (power of) seeing correctly by night.

***

Gece ekseriye adamı yanıltır, başka şeyler gösterir. Herkes geceleyin gördüğünü fark edemez.

هم شب و هم ابر و هم باران ژرف
این سه تاریکی غلط آرد شگرف

(Now there is) both night and clouds and heavy rain withal: these three darknesses produce great error.”

***

Hele bu gece hem karanlık, hem bulut var, hem şiddetli yağmur yağmada. Bu üç karanlık, adamı pek yanıltır.” dedi ama

گفت آن بر من چو روز روشنست
می‌شناسم باد خرکره‌ی منست

He said, “To me ’tis as (manifest as) bright day: I know (it), it is the wind of my ass-colt.

***

Köylü “Hayır. Bu bana gün gibi aşikâr. Tanırım ben, bu yellenme, benim eşeğimin sıpasının yellenmesi.

در میان بیست باد آن باد را
می‌شناسم چون مسافر زاد را

Amongst twenty winds I know that wind as the traveller (knows) his provisions for the journey.”

***

Yolcu, azığı nasıl tanırsa ben de yüz yel arasında bile o yeli tanırım” deyince,

خواجه بر جست و بیامد ناشکفت

روستایی را گریبانش گرفت

The Khwája sprang up, and losing patience he seized the countryman by his collar,

***

Şehirli dayanamadı, sıçrayıp köylünün yakasına yapıştı.

کابله طرار شید آورده‌ای
بنگ و افیون هر دو با هم خورده‌ای

Crying, “O fool and cutpurse, thou hast shown hypocrisy: thou hast eaten both beng and opium together.

***

Dedi ki: “A hilebaz sersem, a bunak mendebur, sen hem afyon yutmuş, hem esrar içmişsin.

در سه تاریکی شناسی باد خر
چون ندانی مر مرا ای خیره‌سر

Amidst three darknesses thou knowest the wind of the ass: how dost not thou knowme, O giddy-head?

***

Bu üç karanlık içinde eşeğin yellenmesini tanıyorsun da beni nasıl tanımıyorsun be hey avare!

3 – 666

آنک داند نیمشب گوساله را
چون نداند همره ده‌ساله را

He that knows a colt at midnight, how should he not know his own ten years' comrade?”

***

Gece yarısı eşek sıpasını tanıyan adam, güpegündüz dostunu nasıl tanımaz?

خویشتن را عارف و واله کنی
خاک در چشم مروت می‌زنی

Thou art feigning to be distraught (with love of God) and a gnostic: thou art throwing dust in the eyes of generosity,

***

Kendini dalgın ve arif gösteriyor da mürüvvetin, vefanın gözüne toprak serpiyorsun.

که مرا از خویش هم آگاه نیست
در دلم گنجای جز الله نیست

Saying, “I have no consciousness even of myself: in my heart there is no room for aught but God.

***

Benim kendimden bile haberim yok, gönlüme Allah’tan başka hiçbir şey sığmıyor ki.

آنچ دی خوردم از آنم یاد نیست
این دل از غیر تحیر شاد نیست

I have no recollection of what I ate yesterday: this heart takes joy in nothing except bewilderment.

***

Dün yediğim bile aklımda değil. Bu gönül, hayretten başka bir şeyden neşelenmiyor diye kendini müstağrak gösteriyorsun ama

عاقل و مجنون حقم یاد آر
در چنین بی‌خویشیم معذور دار

I am sane and maddened by God: remember (this), and (since I am) in such a state of selflessness, hold me excusable.

***

Asıl akıllı, fakat Allah mecnunu benim, bunu hatırında tut da şu kendimde olmayışımı mazur gör.

آنک مرداری خورد یعنی نبید
شرع او را سوی معذوران کشید

He that eats carrion, that is to say, (drinks) date-wine—the (religious) Law enrols him amongst those who are excused.

***

Bir insan, şer’an murdar olan hurma şarabı içse kendinde değilse şeriat, onu mazur tutar.

مست و بنگی را طلاق و بیع نیست
همچو طفلست او معاف و معتقیست

The drunkard and eater of beng has not (the right of) divorce or barter; he is even as a child: he is a person absolved and emancipated.

***

Sarhoş ve esrarkeşin karı boşaması ve bir şey satması, makbul ve muteber değildir. O, çocuğa benzer, yaptığı affedilir, hürdür, serbesttir.

مستیی کید ز بوی شاه فرد
صد خم می در سر و مغز آن نکرد

The intoxication that arises from the scent of the unique King—a hundred vats of wine never wroughtthat(intoxication) in head and brain.

***

Asıl tek padişah olan Allah’tan gelen sarhoşluksa insana yüz küpün şarabından ziyade tesir eder, yüz küpün şarabından ziyade adamın aklını alır.

پس برو تکلیف چون باشد روا
اسب ساقط گشت و شد بی دست و پا

To him (the God-intoxicated man), then, how should the obligation (to keep the Law) be applicable? The horse is fallen (out of account) and has become unable to move.

***

Haydi yürü artık böyle adama nasıl teklif olabilir ki? At düştü, elsiz, ayaksız bir hâle geldi.

بار کی نهد در جهان خرکره را
درس کی دهد پارسی بومره را

Who in the world would lay a load upon the ass-colt? Who would give lessons in Persian to Bú Murra?

***

Âlemde eşek sıpasına kim yük yükler? Ebumerre’ye kim Farsça okutabilir?

بار بر گیرند چون آمد عرج

گفت حق لیس علی الاعمی حرج

When lameness comes, the load is taken off: God hath said,It is no sin in the blind.

***

At topallamaya başladı mı, üstündeki yükü alırlar. Çünkü Allah “ Köre teklif yok” dedi.

3 – 677

سوی خود اعمی شدم از حق بصیر
پس معافم از قلیل و از کثیر

I have become blind in regard to myself, seeing by (the grace of) God: therefore I am absolved from the small (obligation) and from the great.”

***

Ben de kendime karşı kör, fakat Allah’ı görür oldum. Şu halde azdan da affedilmişim, çoktan da!

لاف درویشی زنی و بی‌خودی

های هوی مستیان ایزدی

Thou braggest of thy dervishhood and selflessness, (thou utterest) the wailful cries of those intoxicated with God,

***

Hâlbuki sen, dervişlikten dem vuruyorsun, kendinde olmadığını söylüyorsun, ebedî sarhoşlar gibi hayhuylarda bulunuyor, naralar atıyorsun.

که زمین را من ندانم ز آسمان

امتحانت کرد غیرت امتحان

Saying, “I know not earth from heaven.” The (Divine) jealousy hath tried thee, tried thee (and found thee wanting).

***

Yeri gökten fark etmiyorum diyorsun ama Allah gayreti seni bir sınadı ki!

باد خرکره‌ی چنین رسوات کرد

هستی نفی ترا اثبات کرد

Thus hath the wind of thy ass-colt put thee to shame, thus hath it affirmed the existence of thy self-negation.

***

Eşek sıpasının yellenmesi seni böyle rüsvay etti, senin, ben yokum diye kendini nefyedişini reddederek, varlığını ispat etti.

این چنین رسوا کند حق شید را
این چنین گیرد رمیده‌صید را

In this wise doth God expose hypocrisy, in this wise doth He catch the quarry that has started away.

***

Allah, sersem adamı böyle rüsvay eder, kaçan avı böyle yakalar işte!”

صد هزاران امتحانست ای پسر
هر که گوید من شدم سرهنگ در

There are hundreds of thousands of trials, O father, for any one who says, “I am the captain of the Gate.”

***

Hey babam hey… Ben, padişah kapısına çavuş oldum diyene yüz binlerce sınama var.

گر نداند عامه او را ز امتحان
پختگان راه جویندش نشان

If the vulgar do not know him by (putting him to) the trial, (yet) the adepts of the Way will demand from him the token (of his veracity).

***

Halk, onu bu sınamayla tanımasa bile ileri gelenler, onun dâvasına delil ister, yolundan nişan sorarlar.

چون کند دعوی خیاطی خسی

افکند در پیش او شه اطلسی

When a churl pretends to be a tailor, the king will throw down a piece of satin in front of him,

***

Aşağılık bir adam, terzilik dâvasına kalkışsa padişah, onun önüne bir atlas kumaş atar.

که ببر این را بغلطاق فراخ
ز امتحان پیدا شود او را دو شاخ

Saying, “Cut this into a wide undervest (baghaltáq)”: from (as the result of) the trial there appear two horns on him.

***

Bundan bir geniş kaftan yap der. Bu sınamayla yersiz dâvaya kalkışanın başında iki boynuzdur peyda olur, öküzlüğü anlaşılıverir.

گر نبودی امتحان هر بدی
هر مخنث در وغا رستم بدی

Were there not a testing of every vicious person, every effeminate would be a Rustam in the fray.

***

Eğer kötüleri sınama olmasaydı her puşt, savaşta Rüstem kesilirdi!

خود مخنث را زره پوشیده گیر
چون ببیند زخم گردد چون اسیر

Even suppose that the effeminate has put on a coat of mail: as soon as he feels the blow, he will become as a captive.

***

Farz et ki puşt zırh giymiş, kaç para eder? Savaşa girişip sıkışınca esir olacak değil mi?

مست حق هشیار چون شد از دبور
مست حق ناید به خود تا نفخ صور

How will he that is intoxicated with God be restored to his senses by (the soft breath of) the west-wind? The God-intoxicated man will not come to himself at the blast of the trumpet (of Resurrection).

***

Allah sarhoşu, kasırgadan ayrılır mı hiç? O, sur üfürülünceye kadar kendine gelmez.

بادهٔ حق راست باشد بی دروغ
دوغ خوردی دوغ خوردی دوغ دوغ

The wine of God is true, not false: thou hast drunk buttermilk, thou hast drunk buttermilk, buttermilk, buttermilk!

***

Allah şarabı doğrudur, doğru… Yalanı yok. Sense şarap değil, ayran içmişsin, ayran içmişsin, ayran içmişsin!

ساختی خود را جنید و بایزید
رو که نشناسم تبر را از کلید

Thou hast made thyself out to be a Junayd or a Báyazíd, (saying), “Begone, for I do not know a hatchet from a key.”

***

Kendini Cüneyd ve Bayezid gösteriyorsun. Yürü be… Ben, baltayı kilitten fark edemem ki diyorsun ama.

بدرگی و منبلی و حرص و آز
چون کنی پنهان بشید ای مکرساز

How by means of hypocrisy, O contriver of fraud, wilt thou conceal depravity of nature and (spiritual) sloth and greed and concupiscence?

***

A düzenbaz, kötülüğü tembelliği, kızgınlığı ve ihtirası bu sersemlikle nasıl gizleyebileceksin?

خویش را منصور حلاجی کنی
آتشی در پنبه‌ی یاران زنی

Thou makest thyself a Mansúr-i Halláj and settest fire to the cotton of thy friends,

***

Kendini Mansur-ı Hallâc göstermede, dostların pamuğuna ateş urmadasın.

که بنشناسم عمر از بولهب
باد کره‌ی خود شناسم نیمشب

Saying, “I do not know ‘Umar from Bú Lahab, (but) I know the wind of my ass-colt at midnight.”

***

Ben Ömer’i Ebuleheb’den ayırt edemem de gece yarısı eşek sıpasının yellenmesini tanırım diyorsun ha!

ای خری کین از تو خر باور کند
خویش را بهر تو کور و کر کند

Oh, the ass that would believe this from an ass like thee, and would make himself blind and deaf for thy sake!

***

Senin gibi eşeğin bu sözüne inanan da kendisini, hatırım için kör ve sağır eden bir eşektir.

خویش را از رەروان کمتر شـمر
تو حریف رەریانی گه مخور

Do not count thyself one of the travellers on the Way; thou art a comrade of them that defile the Way: do not eat dung (do not talk rubbish)!

***

Kendini öyle pek yol erlerinden sanma. Sen yol kesicilerin adamısın, herze yiyip durma!

باز پر از شید سوی عقل تاز
کی پرد بر آسمان پر مجاز

Fly back from hypocrisy, hasten towards Reason: how shall the wing of the phenomenal (unreal) soar to Heaven?

***

Sersemlikten uç, akla doğru koş. Mecazi akıl, göklere uçabilir mi hiç?

خویشتن را عاشق حق ساختی

عشق با دیو سیاهی باختی

Thou hast feigned to be a lover of God, (but in truth) thou hast played the game of love with a black devil.

***

Kendini Allah âşıkı gösteriyorsun ama kapkara Şeytan’la aşkbazlık ediyorsun.

عاشق و معشوق را در رستخیز

دو بدو بندند و پیش آرند تیز

At the Resurrection lover and beloved shall be tied in couples and quickly brought forward (to judgement).

***

Kıyamet günü aâşıkla mâşuku birbirine bağlarlar da herkesin önüne çıkarıverirler.

3 – 699

تو چه خود را گیج و بی‌خود کرده‌ای
خون رز کو خون ما را خورده‌ای

Why hast thou made thyself crazy and senseless? Where is the blood of the vine? Thou hast drunkourblood,

***

Sen kendini nasıl oluyor da ahmak, dalgın gösteriyorsun? Üzümün kanı nerede? Sen bizim kanımızı içmişsin!

رو که نشناسم ترا از من بجه
عارف بی‌خویشم و بهلول ده

(Saying), “Begone, I do not know thee: spring away from me. I am a gnostic who is beside himself and (I am) the Buhlúl of the village.”

***

Yürü, benden uzaklaş hemen. Ben seni tanımıyorum. Kendini bilmeyen bir ârifim ben, köyün Behlûl’üyüm ben diyorsun ha!

تو توهم می‌کنی از قرب حق
که طبق‌گر دور نبود از طبق

Thou art conceiving a false opinion of thy nearness to God, thinking that the Tray-maker is not far from the tray;

***

Allah yakınlığına eriştin de sanat, sanatkârdan ayrı olmaz sanıyorsun ha!

این نمی‌بینی که قرب اولیا

صد کرامت دارد و کار و کیا

(And) thou dost not see this, that the nearness of the saints (to God) hath a hundred miracles and pomps and powers.

***

Şunu olsun görmez misin? Allah velilerinin eriştikleri yakınlıkta yüzlerce keramet, yüzlerce iş güç var.

آهن از داوود مومی می‌شود
موم در دستت چو آهن می‌بود

By David iron is made (soft as) a piece of wax; in thy hand wax is (hard) as iron.

***

Meselâ demir, Davud’un elinde mum oluyor… Hâlbuki senin elinde mum, demir kesiliyor!

قرب خلق و رزق بر جمله‌ست عام
قرب وحی عشق دارند این کرام

Nearness (to God) in respect of (His) creating and sustaining (us) is common to all, (but only) these noble ones possess the nearness (consisting) of the inspiration of Love.

***

Yaratma ve rızık verme yakınlığında herkes müsavidir, bu sıfatlar herkeste var. Fakat bu ulular, Allah aşkının vahyi yakınlığına sahip olurlar.

قرب بر انواع باشد ای پدر
می‌زند خورشید بر کهسار و زر

Nearness is of various kinds, O father: the sun strikes (both) on the mountains and on the gold (in the mine);

***

Babacığım, yakınlık da çeşit, çeşittir. Güneş dağa da vurur, altına da!

لیک قربی هست با زر شید را
که از آن آگه نباشد بید را

But between the sun and the gold there is a nearness (affinity) of which thebidtree hath no knowledge.

***

Fakat güneşin altına bir yakınlığı var ki söğüdün bundan haberi bile yok!

شاخ خشک و تر قریب آفتاب
آفتاب از هر دو کی دارد حجاب

(Both) the dry and fresh bough are near to the sun: how should the sun be screened off from either?

***

Kuru dal da güneşe yakındır, yaş dal da. Güneş hiç ikisinden de gizlenir mi ki?

لیک کو آن قربت شاخ طری
که ثمار پخته از وی می‌خوری

But where is the nearness of the sappy bough, from which you eat ripe fruit?

***

Fakat yaş taze dalın yakınlığı nerede? O daldan olgun meyveler devşirmede, olgun meyveler yemedesin.

شاخ خشک از قربت آن آفتاب
غیر زوتر خشک گشتن گو بیاب

From nearness to the sun let the dry bough get (if it can) anything besides withering sooner!

***

Fakat bir de bak, kuru dal, güneşe yakınlığından kuruluktan başka ne bulabilir?

آنچنان مستی مباش ای بی‌خرد
که به عقل آید پشیمانی خورد

O man without wisdom, do not be an inebriate of the sort that (when) he comes (back) to his wits he feels sorry;

***

Akıllı, aklın başına gelince pişman olacak bir sarhoşluğa düşme.

بلک از آن مستان که چون می می‌خورند

عقلهای پخته حسرت می‌برند

Nay, be one of those inebriates on account of whom, whilst they are drinking the wine (of Divine Love), mature (strong) intellects suffer regret.

***

O sarhoşlardan ol ki onlar şarap içmeye koyuldular mı olgun akıllar bile onlara hasret çeker.

ای گرفته همچو گربه موش پیر
گر از آن می شیرگیری شیر گیر

O thou who, like a cat, hast caught (nothing better than) an old mouse, if thou art pot-valiant with that wine (of Love), catch the Lion!

***

Ey kedi gibi kocalmış fareyi tutan, o şaraptan içmiş onunla gıdalanmışsan aslan tut aslan!

ای بخورده از خیالی جام هیچ
همچو مستان حقایق بر مپیچ

O thou who hast drunk of the phantom cup of Naught do not reel like them that are intoxicated with the (Divine) realities.

***

Ey hayale kapılıp aslı olmayan kadehten hayal şarabı içen, hakikat sarhoşları gibi sarhoşluk etme, o tarafa sarkıntılıkta bulunma!

می‌فتی این سو و آن سو مست‌وار
ای تو این سو نیستت زان سو گذار

Thou art falling to this side and that, like the drunken: O thou (who art) on this side, there is no passage for thee on that side.

***

Sarhoş gibi şu yana, bu yana düşüp durmadasın ama sana bu tarafa yol yok, o tarafa yürü.

گر بدان سو راه یابی بعد از آن
گه بدین سو گه بدان سو سر فشان

If thou (ever) find the way to that side, thenceforth toss thy head now to this side, now to that!

***

O yana yol bulursan ondan sonra bazen bu tarafa salın, bazen o tarafta.

جمله این سویی از آن سو کپ مزن
چون نداری مرگ هرزه جان مکن

Thou art all on this side, (therefore) do not idly boast of that side: since thou hast not (died) the death (to self), do not agonise thyself in vain.

***

Tamamıyla bu tarafa mensupken o tarafta dem varma. Madem ölümün gelmemiş, yalan yere can çekişme.

آن خضرجان کز اجل نهراسد او
شاید ار مخلوق را نشناسد او

He with the soul of Khadir, (he) that does not shrink from death—if he know not the created (world), ’tis fitting.

***

Fakat ebedî hayata erişen ve ecelden korkmayan Hızır canlı kişi, mahlûku tanımasa da caiz.

کام از ذوق توهم خوش کنی
در دمی در خیک خود پرش کنی

Thou sweetenest thy palate with the savour of false imagination; thou blowest into the bag of selfhood and fillest it:

***

Damağını vehmin zevkiyle çeşnilendirir, varlık tulumuna üfürür, kendini havayla şişirip gururlanırsın ama,

پس به یک سوزن تهی گردی ز باد

این چنین فربه تن عاقل مباد

Then, at one prick of a needle thou art emptied of wind— may no intelligent man's body be fat (swollen) like this!

***

Bir iğneyle o yel kaçıp gider. Dilerim akıllı adam, bu çeşit semirmesin!

کوزه‌ها سازی ز برف اندر شتا
کی کند چون آب بیند آن وفا

Thou makest pots of snow in winter: when they see the water how shall they maintain that (former) constancy?

***

Kışın kardan testiler yapıyorsun, iyi ama hiç onlar suya dayanır mı?

آن شغالی رفت اندر خم رنگ
اندر آن خم کرد یک ساعت درنگ

A certain jackal went into the dyeing-vat, stayed in the vat for a while,

***

Bir çakal boyacı küpüne düştü, orada bir müddet kaldı.

پس بر آمد پوستش رنگین شده
که منم طاووس علیین شده

And then arose, his skin having become particoloured, saying, ‘I have become the Peacock of ‘Illiyyín.”

***

Sonra postu boyanmış olarak çıkıp “Ben illiyyin tavusuyum, demeye başladı.

پشم رنگین رونق خوش یافته
آفتاب آن رنگها بر تافته

His coloured fur had gained a charming brilliance, and the sun shone upon those colours.

***

Postu boyanmış, pek güzel parlamış, güneş de o renklere vurmuştu.

دید خود را سبز و سرخ و فور و زرد

خویشتن را بر شغالان عرضه کرد

He beheld himself green and red and roan and yellow, (so) he presented himself (gleefully) to the jackals.

***

Çakal, kendini yeşil, kızıl, pembe ve sarı renklerde görüp o çeşitli renklerle öbür çakallara göründü.

جمله گفتند ای شغالک حال چیست
که ترا در سر نشاطی ملتویست

They all said, “O little jackal, what is the matter, that thou hast in thy head manifold exultation?

***

Hepsi de “A çakalcık, bu ne hâl? Fazlasıyla neşelere dalmışsın, pek memnunsun.

از نشاط از ما کرانه کرده‌ای
این تکبر از کجا آورده‌ای

Because of exultation thou hast turned aside from us (with disdain): whence hast thou brought this arrogance?”

***

Neşeden âdeta bizden nefret ediyorsun! Bu ululuğu nereden elde ettin?” dediler.

یک شغالی پیش او شد کای فلان
شید کردی یا شدی از خوش‌دلان

One of the jackals went to him and said, “O so-and-so, hast thou acted deceitfully or hast thou (really) become one of those whose hearts rejoice (in God)?

***

Fakat çakallardan biri “Sen ya hile yapıyorsun yahut da hakikaten bir neşeye sahip oldun, neşeliler arasına katıldın.

شید کردی تا به منبر بر جهی
تا ز لاف این خلق را حسرت دهی

Thou hast acted deceitfully to the end that thou mayest jump on to the pulpit and by thy palaver give this folk (the feeling of) regret.

***

Mimbere çıkmaya, lâfla ulu görünüp bu halkı, kendine meftûn etmeye kalkıştın.

3 – 729

بس بکوشیدی ندیدی گرمیی

پس ز شید آورده‌ای بی‌شرمیی

Thou hast striven much, (but) thou hast not felt any (spiritual) ardour; hence from deceit thou hast exhibited a piece of impudence.”

***

Bir hayli çalıştım, fakat bir aşk, bir hararet görmeyince hileye sapıp utanmazlığı ele aldım” dedi.

گرمی آن اولیا و انبیاست
باز بی‌شرمی پناه هر دغاست

(Spiritual) ardour belongs to the saints and prophets; on the other hand, impudence is the refuge of every impostor;

***

Doğruluk ve yanıp yakılma, velilere âdettir. Utanmazlık da her aşağılık kişinin sığındığı bir sanat.

که التفات خلق سوی خود کشند
که خوشیم و از درون بس ناخوشند

For they draw the people's attention to themselves, saying, “We are happy (with God),” though within (at heart) they are exceedingly unhappy.

***

Bu suretle neşeliyiz diye halkı kendilerine çekerler ama iç yüzlerine bakılırsa hiç de hoş değildirler.

پوست دنبه یافت شخصی مستهان
هر صباحی چرب کردی سبلتان

A person, who (on account of his poverty) was lightly esteemed, used to grease his moustaches every morning

***

Aşağılık bir adam, bir kuyruk parçası buldu. Her sabah bıyıklarını onunla da yağlar,

در میان منعمان رفتی که من
لوت چربی خورده‌ام در انجمن

And go amongst the munificent (the rich), saying, “I have eaten some wellgreased food at the party.”

***

Devlet sahiplerinin yanına varıp “Evde yağlı yemek yedim” der,

دست بر سبلت نهادی در نوید
رمز یعنی سوی سبلت بنگرید

He would gaily put his hand on his moustache as a sign, meaning, “Look at my moustache!

***

Sözünün doğruluğunu ispat için de, bıyıklarıma bakın gibilerden eliyle bıyıklarını sıvazlar.

کین گواه صدق گفتار منست
وین نشان چرب و شیرین خوردنست

For this is the witness to the truth of my words, and this is the token of my eating greasy and delicious food.”

***

“İşte sözümün doğruluğuna şahit... Bıyıklarım, yağlı, yağlı şeyler yediğime delil” demek isterdi.

اشکمش گفتی جواب بی‌طنین
که اباد الله کید الکاذبین

His belly would say in soundless (mute) response, “May God destroy the plots of the liars!

***

Karnı ise sessiz, sadasız “Allah, yalancıların düzenini kurutsun!

لاف تو ما را بر آتش بر نهاد
کان سبال چرب تو بر کنده باد

Thy boasting hath set me on fire: may that greasy moustache of thine be torn out!

***

Senin lâfın bizi ateşlere yaktı. O yağlı bıyığın kökünden kopsun.

گر نبودی لاف زشتت ای گدا
یک کریمی رحم افکندی به ما

Were it not for thy foul boasting, O beggar, some generous man would have taken pity on me;

***

A yoksul, şu kötü dâvan olmasaydı belki bir kerem sahibi bize acırdı.

ور نمودی عیب و کژ کم باختی
یک طبیبی داروی او ساختی

And if thou hadst shown the ailment and hadst not played false, some physician would have prepared a remedy for it.”

***

Yahut da noksanını, yoksulluğunu söyleseydin, bu yalanları, bu düzenleri düzüp koşmasaydın, bir doktor çıkarda derdine deva ederdi.” derdi.

گفت حق که کژ مجنبان گوش و دم

ینفعن الصادقین صدقهم

God hath said, “Do not move ear or tail crookedly:their veracity shall profit the veracious.”

***

Allah ”Ey eğri adam, kulağını, kuyruğunu sallama. Doğrulara, doğrulukları fayda verir” dedi.

گفت اندر کژ مخسپ ای محتلم
آنچ داری وا نما و فاستقم

Ne recurvatus in antro dormiveris, O tu qui passus es nocturnam pollutionem: reveal that which you have, andact straight;

***

A cenabet, mağarada eğri büğrü yatma. Neyin varsa göster, “doğrul, doğru ol”

ور نگویی عیب خود باری خمش
از نمایش وز دغل خود را مکش

Or if you tell not your fault, at least refrain from (idle) talk: do not kill yourself by ostentation and trickery.

***

Ayıbını söylemiyorsan bari sus, gösterişte, hileyle kendini öldürme!

گر تو نقدی یافتی مگشا دهان
هست در ره سنگهای امتحان

If you have got any money, do not open your mouth: there are touchstones on the Way,

***

Bir para elde ettiysen ağzını açma. Yolda sınama taşları var.

سنگهای امتحان را نیز پیش
امتحانها هست در احوال خویش

And for the touchstones too there are tests concerning their own (inward) states.

***

Sınama taşlarının önünde de halli hallerine sınamalar var, onlar da imtihanlara tabi!

گفت یزدان از ولادت تا بحین
یفتنون کل عام مرتین

God hath said, “From birth unto deaththey are tried every year twice.”

***

Allah, “Doğumdan bu ana kadar onlara her iki kere sınanırlar” dedi.

امتحان در امتحانست ای پدر
هین به کمتر امتحان خود را مخر

There is test upon test, O father: beware, do not (be ready to) buy yourself at the smallest test.

***

Babam, imtihan içinde imtihan var. Derlen toplan da ufacık bir imtihanla kendini satma!

بلعم باعور و ابلیس لعین
ز امتحان آخرین گشته مهین

Bal‘am the son of Bá‘úr and the accursed Iblís were disgraced at the ultimate test.

***

Bâbûr oğlu Bel’am’la melûn iblis, en son imtihanda alçaldılar.

او بدعوی میل دولت می‌کند
معده‌اش نفرین سبلت می‌کند

He (the boastful hypocrite), by his pretension, desires to be (reputed) rich, (but) his belly is execrating his moustache,

***

“O adam da kendi iddiasınca devletli görünürdü ya, fakat midesi, bıyığına lânet eder,

کانچ پنهان می‌کند پیدایش کن
سوخت ما را ای خدا رسواش کن

Crying, “Display that which he is hiding! He has consumed me (with anguish): O God, expose him!”

***

“Yarabbi, şu adamın gizlendiğini sen dışarıya vur, meydana çıkar. Bizi yaktı, yandırdı, sen onu rüsvay et” derdi.

جمله اجزای تنش خصم ویند
کز بهاری لافد ایشان در دیند

All the members of his body are his adversaries, for he prates of spring (while) they are in December.

***

Onun bedeninin bütün cüzleri, ona düşman olmuştu. O, bahardan dem vurdu ama onlar, kışın ta kendisindeydiler.

لاف وا داد کرمها می‌کند
شاخ رحمت را ز بن بر می‌کند

Vain talk repels acts of kindness and tears off the bough of pity from the trunk of the tree.

***

Adam, ihsandan, keremden dem vururdu ama merhamet dalını, ta kökünden kesmekteydi.

راستی پیش آر یا خاموش کن
وانگهان رحمت ببین و نوش کن

Bring forward (practise) honesty, or else be silent, and then behold pity and enjoy it.

***

Ya doğru ol, doğruluğunu göster yahut sus da merhamete eriş, sonra coş!

آن شکم خصم سبال او شده
دست پنهان در دعا اندر زده

That belly became the adversary of his moustache and secretly had recourse to prayer,

***

Adamın karnı da bıyıklarına düşman kesilmiş, gizlice el kaldırıp dua ediyor,

کای خدا رسوا کن این لاف لام
تا بجنبد سوی ما رحم کرام

Crying, “O God, expose this idle brag of the base, in order that the pity of the noble may be moved towards me.”

***

“Yarabbi, sen bu aşağılık herifi rüsvay et de kerem sahipleri bize merhamete gelsinler” diyordu.

مستجاب آمد دعای آن شکم

شورش حاجت بزد بیرون علم

The belly's prayer was answered: the ardency of need put out a flag.

***

Karnın duası kabul oldu. İhtiyaçtan doğan yanıp yakılma, dışarıya kadar bayrak açtı, görünür bir hale geldi.

گفت حق گر فاسقی و اهل صنم
چون مرا خوانی اجابتها کنم

God hath said, “Though thou be a profligate and idolater, I will answer when thou callest Me.”

***

Allah “ Beni çağırdın mı, suçlu da olsam, putperest de olsam ben, yine icabet ederim.

تو دعا را سخت گیر و می‌شخول
عاقبت برهاندت از دست غول

Do thou cleave fast unto prayer and ever cry out: in the end it will deliver thee from the hands of the ghoul.

***

Onun için duadan hiç çekinme; hiç usanma. Dua, nihayet seni gulyabani nefsin elinden kurtarır.” demiştir.

چون شکم خود را به حضرت در سپرد
گربه آمد پوست آن دنبه ببرد

When the belly committed itself to God, the cat came and carried off the skin of that sheep's tail.

***

Karın, kendini Allah’a ısmarlayınca ansızın bir kedi gelip o kuyruk parçasını kaptı, götürdü.

از پس گربه دویدند او گریخت
کودک از ترس عتابش رنگ ریخت

They ran after the cat, (but) she fled. The child (of the braggart), from fear of his scolding, changed colour (turned pale).

***

Ev halkı, kedinin peşine düştüler, fakat kedi koşup kaçtı. Babamın azarına uğrayacağım diye çocuğunun beti, benzi kaçtı.

آمد اندر انجمن آن طفل خرد
آب روی مرد لافی را ببرد

The little child came into (the midst of) the company and took away the prestige of the boastful man.

***

Babası, bir toplulukta otururken o çocukcağız gelip işi anlattı. O lâfla geçinen adamın şerefini bir paralık etti.

گفت آن دنبه که هر صبحی بدان
چرب می‌کردی لبان و سبلتان

It said, “The sheep's tail with which every morning you greased your lips and moustaches—

***

Dedi ki: “ Hani her sabah dudaklarını, bıyıklarını yağladığın o kuyruk parçası yok muydu?

گربه آمد ناگهانش در ربود
بس دویدیم و نکرد آن جهد سود

The cat came and suddenly snatched it away: I ran hard, but the effort was of no use.”

***

Kedi geldi, onu kapıverdi. Ardına düştük, bir hayli koştuk ama faydasız… Yakalayamadık ki!”

خنده آمد حاضران را از شگفت
رحمهاشان باز جنبیدن گرفت

Those who were present laughed from astonishment, and their feelings of pity began to be moved again.

***

Oradakiler şaşırıp gülüştüler, Bu hâle acıdılar.

دعوتش کردند و سیرش داشتند
تخم رحمت در زمینش کاشتند

They invited him (to eat) and kept him full-fed, they sowed the seed of pity in his soil.

***

Onu davet edip doyurdular, yeryüzüne benzeyen varlığına merhamet tohumunu ektiler.

او چو ذوق راستی دید از کرام
بی تکبر راستی را شد غلام

When he had tasted honesty from the noble, he without arrogance (humbly) became devoted to honesty.

***

O da ululardan doğruluk zevkini görünce ululuğu bırakıp doğruluğa kul oldu.

و آن شغال رنگ‌رنگ آمد نهفت

بر بناگوش ملامت‌گر بکفت

(In the fashion) that parti-colored jackal came secretly and tapped on the lobe of the rebuker’s ear.

***

O rengârenk çakal gizlice çıkagelip kendisini kınayanın kulağına dedi ki:

بنگر آخر در من و در رنگ من
یک صنم چون من ندارد خود شمن

“Prithee look at me and at my colour: truly the idolater possesses no idol like me.

***

“Hele bir bana, hele rengime bak. Şamanın bile böyle bir putu yoktur.

چون گلستان گشته‌ام صد رنگ و خوش
مر مرا سجده کن از من سر مکش

Like the flower-garden I have become many-hued and lovely: bow in homage to me, do not withdraw from me (in aversion).

***

Gül bahçesi gibi ne de güzel bir hale geldim, ne de hoş yüzlerce renklere boyandım. Benden baş çekme, secde et bana!

کر و فر و آب و تاب و رنگ بین
فخر دنیا خوان مرا و رکن دین

Behold my glory and splendour and sheen and radiance and colour! Call me the Pride of the World and the Pillar of the Religion!

***

Şu güzelliğime, şu letafetime, şu rengime bak da bana Fahri Dünya, Rükn-i din de!

مظهر لطف خدایی گشته‌ام
لوح شرح کبریایی گشته‌ام

I have become the theatre of the Divine Grace, I have become the tablet on which the Divine Majesty is unfolded.

***

Allah lütfuna mazhar oldum. Ululuk sırlarını şerheden levh haline geldim.

ای شغالان هین مخوانیدم شغال
کی شغالی را بود چندین جمال

O jackals, take heed, do not call me a jackal: how should a jackal have so much beauty?”

***

Çakallar, oraya toplandılar, mumun etrafındaki pervaneye döndüler.

آن شغالان آمدند آنجا بجمع

همچو پروانه به گرداگرد شمع

Those jackals came thitheren masse, like moths around the candle.

***

Hiç çakalda bunca güzellik mi olur?”

پس چه خوانیمت بگو ای جوهری

گفت طاوس نر چون مشتری

“Say then, what shall we call thee, O creature of (pure) substance?” He replied, “ A peacock (brilliant) as Jupiter.”

***

“Peki, a elmasım, sana ne diyelim?” diye sordular. Çakal: “Müşteri yıldızına benzer erkek aslan deyin” dedi.

پس بگفتندش که طاوسان جان
جلوه‌ها دارند اندر گلستان

Then they said to him, “The spiritual peacocks have displays (with the Beloved) in the Rose-garden:

***

Bunun üzerine dediler ki: “İyi ama can tavusları gül bahçelerinde salınır cilvelenirler.”

تو چنان جلوه کنی گفتا که نی
بادیه نارفته چون کوبم منی

Dost thou display thyself like that?” “No,” said he: “not having gone into the desert, how should I tread (the valley of) Mina?”

***

“Sen de öyle cilveleniyor musun?” Çakal: “Yok canım. Çöle düşmeden nasıl Mina’ya vardım diyebilirim?” dedi.

بانگ طاووسان کنی گفتا که لا

پس نه‌ای طاووس خواجه بوالعلا

“Dost thou utter the cry of peacocks?” “Nay,” said he. “Then, Master Bu’l-‘Alam thou art not a peacock.

***

”Peki, tavus kuşları gibi bağırabilir misin? Diye sordular. “Kara taştan kaynak mı çıkar hiç” diye cevap verdi.

خلعت طاووس آید ز آسمان
کی رسی از رنگ و دعویها بدان

The peacock’s garment of honour comes from Heaven: how wilt thou attain thereto by means of colours and pretences?”

***

Bunun üzerine dediler ki: “Tavusun güzellik elbisesi gökten gelir, ezelîdir. Hileyle dâva ile hiç, o güzelliği elde edebilir misin sen?

همچو فرعونی مرصع کرده ریش
برتر از عیسی پریده از خریش

Thouart even as Pharaoh, who bejeweled his beard and in his asinine folly soared higher that Jesus.

***

Firavun da saçını, sakalını süslemiş, eşekliğinden kendisini Musa’dan yüce göstermeye, ondan daha yücelere bir derece üstün uçmaya kalkışmıştı.

او هم از نسل شغال ماده زاد

در خم مالی و جاهی در فتاد

He too was born of the generation of the she-jackal and fell into a vat of riches and power.

***

O da, o boyacı küpüne düşen dişi çakalın soyundandı. O da mal ve mevki küpüne düşmüştü!

هر که دید آن جاه و مالش سجده کرد
سجده‌ی افسوسیان را او بخورد

Every one who beheld his power and riches bowed down to him in worship: he swallowed the worship of the idle mockers (worldlings).

***

Kim onun Mevkiini, malını gördüyse secde etti, o da o saçma sapan heriflerin secdelerine kandı.

گشت مستک آن گدای ژنده‌دلق
از سجود و از تحیرهای خلق

That beggar in tattered cloak became miserably drunken with the people’s worship and feelings of amazement.

***

O yamalı hırka giyen yoksul halkın secdesinden, malına mülküne karşı şaşırmasından âdeta kendinden geçmiş, bir sarhoşçuk oluvermişti!

مال مار آمد که در وی زهرهاست
و آن قبول و سجده‌ی خلق اژدهاست

Riches are a snake, for therein are poisons; and popular favour and worship is a dragon.

***

Mal, yılandır… Onda zehirler var. Halkın mal sahibini büyük sayması, ona secde etmesiyse ejderhadır âdeta.

های ای فرعون ناموسی مکن
تو شغالی هیچ طاووسی مکن

Ah, do not assume a virtue (which thou dost not possess), O Pharaoh: thou art a jackal, do not in any wise behave as a peacock.

***

A firavun, ululanıp durma. Sen bir çakalsın, tavusluk dâvasına kalkışma.

سوی طاووسان اگر پیدا شوی
عاجزی از جلوه و رسوا شوی

If thou appear in the direction of the peacocks, thou art in capable of (their) display and thou wilt be put to shame.

***

Tavusların arasına varsan âciz kalır, onlar gibi salınamaz, rüsvay olursun.

موسی و هارون چو طاووسان بدند
پر جلوه بر سر و رویت زدند

Moses and Aaron were as peacocks: they flapped the wings of display upon thy head and face.

***

Musa ile Harun, tavuslara benzerlerdi. Karşısında salındılar, cilvelendiler, seni perişan ettiler.

زشتیت پیدا شد و رسواییت
سرنگون افتادی از بالاییت

Thy foulness and disgrace were exposed, thou didst fall head-long from thy height.

***

Çirkinliğin meydana çıktı, rüsvay oldun gitti. Yücelikten aşağılıklara düşüverdin!

چون محک دیدی سیه گشتی چو قلب
نقش شیری رفت و پیدا گشت کلب

When thou sawest the touchstone, thou becamest black, like adulterated coin: the leonine figure vanished, and the dog was revealed.

***

Mehenk taşını görünce kalp akça gibi simsiyah oldun, üstündeki aslan nakşı gitti, köpekliğin meydana çıktı.

ای سگ‌گرگین زشت از حرص و جوش

پوستین شیر را بر خود مپوش

O foul mangy dog, through greed and exuberant insolence do not clothe thyself in the lion’s skin.

***

A uyuz çirkin köpek, hırsından, kızgınlığından aslan postuna bürünme. Aslan kükrer de seni sınar. O vakit üstünde aslan,

غره‌ی شیرت بخواهد امتحان
نقش شیر و آنگه اخلاق سگان

The roar of the lion will demand from thee the test (of thy sincerity). The figure of a lion , and then the dispositions of dogs!

***

Sureti olduğu, fakat hakikatte köpeklerin huylarına sahip olduğun anlaşılır.

گفت یزدان مر نبی را در مساق
یک نشانی سهل‌تر ز اهل نفاق

God said to the Prophet in the course (of theQur’án), “One sign of the hypocritical is easier (to perceive than other signs):

***

Allah, söz geliminde Peygambere dedi ki: “Münafıkların anlaşılması için en kolay ve görünür delil şudur:

گر منافق زفت باشد نغز و هول

وا شناسی مر ورا در لحن و قول

Though the hypocrite be big, handsome, and terrible, thou wilt recognise him in his perverse enunciation and speech.”

***

Münafık iri yarı, korkunç, zahiren babayiğit görünse bile sen onun sesinin tonundan ve sözünden tanır, anlarsın.

چون سفالین کوزه‌ها را می‌خری
امتحانی می‌کنی ای مشتری

When you are buying earthenware pots, you make a trial, O purchaser.

***

Testi aldığın zaman o testileri sınar, o testilere vurursun, değil mi?

می‌زنی دستی بر آن کوزه چرا
تا شناسی از طنین اشکسته را

You give the pot a tap with your hand: why? In order that you may know the cracked one by the sound (which it makes).

***

Neden vurursun? Sesinden kırık testiyi anlamak için.

بانگ اشکسته دگرگون می‌بود
بانگ چاووشست پیشش می‌رود

The voice of the cracked one is different; the voice is acháwúsh(beadle): it goes in front of it (the pot).

***

Kırık testinin sesi daha başka türlü olur. Ses, çavuşa benzer, önde gider.

بانگ می‌آید که تعریفش کند
همچو مصدر فعل تصریفش کند

The voice comes in order to make it known: it determines (the character of) it, as the verb (determines the form of) themasdar(verbal noun).

***

”Ses gelir de o şeyin ne olduğunu anlatır, onun ahvalini sayar, döker. Ses mastara benzer, fiil de o mastarı tasrif eder!

چون حدیث امتحان رویی نمود
یادم آمد قصه‌ی هاروت زود

When the subject of (Divine) probation cropped up, the story of Hárút at once came into my memory.

***

Sınama sözü gelince hemencecik Hârût hikâyesini hatırladım.

پیش ازین زان گفته بودیم اندکی
خود چه گوییم از هزارانش یکی

Before this (occasion), we had told a little of it: what, indeed, should we tell? (We can tell only) one (item) of its thousands.

***

Bundan önce de bu bahse dair az bir söz söylemiştik. Fakat zaten ne kadar söylesek ancak binde birini anlatabiliriz.

خواستم گفتن در آن تحقیقها
تا کنون وا ماند از تعویقها

I wished to speak of the (spiritual) truths (contained) in it, (but) till now they have remained (untold) on account of hindrances.

***

Bu vakayı adamakıllı anlatmak istedim ama şimdiye kadar söz, sözü açtı, birçok sebeplerle kalıp gitti.

حمله‌ی دیگر ز بسیارش قلیل
گفته آید شرح یک عضوی ز پیل

(Now) once again a little of its much shall be told—the description (as it were) of a single limb of the elephant.

***

H ele bir hamle daha edeyim de çoğundan azını, âdeta filin tek bir uzvunu söylemiş olayım.

گوش کن هاروت را ماروت را
ای غلام و چاکران ما روت را

Listen to (the tale of) Hárút and Márút, O thou to whose face we are (devoted) slaves and servants.

***

Ey yüzüne kul, köle olduğumuz, Hârût ve Mârût kıssasını dinle!

مست بودند از تماشای اله
وز عجایبهای استدراج شاه

They (Hárút and Márút) were intoxicated with the spectacle of God and with the marvels of the King's gradual temptation (of them).

***

Allah lütuflarını, padişahın lütuf şeklinde tecelli eden şaşılacak kahırlarını seyretmekten sarhoş olmuşlardı.

این چنین مستیست ز استدراج حق
تا چه مستیها کند معراج حق

Such intoxication arises (even) from God's gradual temptation, so that (you may judge) what intoxications are wrought by the ascension to God.

***

Allah’ın kahırlarında böyle sarhoşluklar varken Allah miracının ne sarhoşlukları var?

دانه‌ی دامش چنین مستی نمود

خوان انعامش چه‌ها داند گشود

The bait in His snare produced intoxication like this: what things, (then), can the table of His bounty reveal!

***

Tuzağındaki tane, insana böyle bir sarhoşluk verirse ya nimet sofrası ne yapar ne lütuflarda bulunur?

مست بودند و رهیده از کمند
های هوی عاشقانه می‌زدند

They were drunken and freed from the noose: they were uttering rapturous cries in the fashion of lovers;

***

Hârût da Mârût da sarhoş olmuşlar, bağlarını çözmüşler, kayıttan kurtulmuşlar, âşıkçasına hayhuylar ediyorlar naralar atıyorlardı.

یک کمین و امتحان در راه بود
صرصرش چون کاه که را می‌ربود

(But) in their road there was one ambush and trial: its mighty wind would sweep the mountain away like straw.

***

Fakat yolda öyle bir tuzak, öyle bir imtihan vardı ki kasırgası dağları bile saman çöpü gibi kapıp götürebilirdi.

امتحان می‌کردشان زیر و زبر

کی بود سرمست را زینها خبر

The (Divine) trial was turning them upside down, (but) how should one that is drunken have consciousness of these things?

***

Bu sınama bunları altüst etmekteydi. Fakat sarhoşun bunlardan ne haberi olabilir ki?

خندق و میدان بپیش او یکیست
چاه و خندق پیش او خوش مسلکیست

To him pit and open field are one, to him dungeon and pit are a pleasant path to tread.

***

Sarhoşun önünde hendek de birdir, meydan da. Ona kuyu da doğru yol kesilmiştir, hendek de!

آن بز کوهی بر آن کوه بلند
بر دود از بهر خوردی بی‌گزند

The mountain-goat runs up that high mountain for the sake of (getting) some harmless food.

***

Dağ keçisi, yüce dağ başlarında yiyecek arar, hiçbir zarara uğramadan koşar durur!

تا علف چیند ببیند ناگهان
بازیی دیگر ز حکم آسمان

Whilst he browses, suddenly he sees another trick played by the ordinance of Heaven.

***

Yiyecek bulmak, yayılmak üzereyken ansızın feleğin sınaması gelir çatar.

بر کهی دیگر بر اندازد نظر
ماده بز بیند بر آن کوه دگر

He casts his gaze upon another mountain: on that other mountain he espies a she-goat.

***

Öbür dağa bakar, orada bir dişi dağ keçisi görür.

چشم او تاریک گردد در زمان
بر جهد سرمست زین که تا بدان

Straightway his eye is darkened: he leaps madly from this mountain to that.

***

Derhal gözleri kararır. Bu dağdan ta o dağa sıçramak ister.

آنچنان نزدیک بنماید ورا
که دویدن گرد بالوعه‌ی سرا

To him it seems as near (and easy) as to run round the sink (in the court) of a house.

***

Dişi keçinin bulunduğu dağ, ona o kadar yakın görünür ki oraya sıçramak, ev kapısının etrafında koşup dolanmak kadar kolay gelir.

آن هزاران گز دو گز بنمایدش
تا ز مستی میل جستن آیدش

Those thousands of ells (are made to) appear to him (as) two ells, in order that from mad infatuation the impulse to leap may come to him.

***

Binlerce arşın yol ona iki arşınlık bir mesafe görünür, o sarhoşlukla sıçramak ister.

چونک بجهد در فتد اندر میان

در میان هر دو کوه بی امان

As soon as he leaps, he falls midway between the two pitiless mountains.

***

Sıçrayınca da iki amansız dağın arasında ki çukura düşüverir.

او ز صیادان به که بگریخته
خود پناهش خون او را ریخته

He had fled to the mountain (to escape) from the hunters: his very refuge shed his blood.

***

O avcılardan dağa kaçmıştı, kaçıp sığındığı yer, kanını döker.

شسته صیادان میان آن دو کوه
انتظار این قضای با شکوه

The hunters are seated between the two mountains in expectation of this awesome decree (of God).

***

Avcılarsa o iki dağ arasındaki yarda oturmuş, bu azametli kaza ve kaderin zuhurunu beklemekteler…

باشد اغلب صید این بز همچنین
ورنه چالاکست و چست و خصم‌بین

The capture of this (mountain-)goat is, for the most part, (accomplished) in this manner; else (it would be difficult, for) he is agile and nimble and quick to see the enemy.

***

Dağ keçisi, ekseriyetle böyle avlanır. Yoksa bu hayvan, pek yürük, pek çeviktir, düşmanını sezer, anlar.

رستم ارچه با سر و سبلت بود
دام پاگیرش یقین شهوت بود

Though Rustam have (a huge) head and moustache, lust will certainly be the snare to catch his feet.

***

Rüstem’in kellesi, kulağı yerindedir, sakallı, bıyıklı bir adamdır. Ama ayağını tutup onu kafese sokan tuzak, şehvettir.

همچو من از مستی شهوت ببر
مستی شهوت ببین اندر شتر

Be cut off, like me, from the intoxication of lust: look at the intoxication of lust in the camel!

***

Benim gibi şehvet sarhoşluğundan kesil, bu sarhoşluğu, devede seyret!

باز این مستی شهوت در جهان
پیش مستی ملک دان مستهان

Know, again, that this intoxication of lust in the (terrestrial) world is (to be) deemed of small account beside the intoxication of the angels.

***

Sonra da âlemdeki bu şehvet sarhoşluğu, bil ki meleklerin sarhoşluğuna karşı pek hordur, pek bayağıdır.

مستی آن مستی این بشکند
او به شهوت التفاتی کی کند

The intoxication of that one (the angel) breaks (reduces to insignificance) the intoxication of this one (the human being): how should he (the angel) show any propensity to lust?

***

O sarhoşluk, bu sarhoşluğu kırar, mahveder. Melek, nasıl olur da şehvete iltifat eder ki?

آب شیرین تا نخوردی آب شور
خوش بود خوش چون درون دیده نور

Until you have drunk sweet water, briny water is sweet, sweet as the light in the eye;

***

Tatlı suyu tatmadıkça acı su, insana gözünün nuru gibi hoş gelir.

قطره‌ای از باده‌های آسمان
بر کند جان را ز می وز ساقیان

(But) a single drop of the wines of Heaven causes the soul to be rapt away from the wine and cupbearers (of this world)—

***

Gökyüzü şaraplarının bir katrası bile insanı şaraptan da vazgeçirir, sâkilerden de!

تا چه مستیها بود املاک را
وز جلالت روحهای پاک را

So that (you may imagine) what intoxications befall the angels and the spirits purified by the Divine glory,

***

Artık düşün sen, meleklerin ne sarhoşlukları olur, tertemiz ruhlar, ululuktan ne mestîliklere düşer!

که به بوی دل در آن می بسته‌اند
خم باده‌ی این جهان بشکسته‌اند

Who have set their hearts on that wine at one smell (of it), and have broken the jar of this world's wine;—

***

Onlar, bu şaraptan bir koku alarak gönüllerini vermişler, bu âlem şarabının küpünü kırmışlardır.

جز مگر آنها که نومیدند و دور
همچو کفاری نهفته در قبور

Except, maybe, them that are in despair and far (from God), (outcasts) like infidels hidden (buried) in graves,

***

Ancak, ümitsiz ve o âlemden uzak olanlar, kâfirler gibi kabirlerinde gizlenmişler,

نا امید از هر دو عالم گشته‌اند
خارهای بی‌نهایت کشته‌اند

(Them that) have lost all hope of both worlds and have sown thorns without end.

***

İki âlemden de ümitlerini kesmişler, hadde hesaba gelmez dikenler ekmişlerdir!

پس ز مستیها بگفتند ای دریغ
بر زمین باران بدادیمی چو میغ

Therefore they (Hárút and Márút), because of their feelings of intoxication, said, “Alas, we would rain upon the earth, like clouds;

***

Hârût la Mârût, sarhoşluklarından “Ah ne olurdu, bulut gibi biz de yeryüzüne rahmet yağdırsak,

گستریدیمی درین بی‌داد جا
عدل و انصاف و عبادات و وفا

We would spread in this place of injustice (a carpet of) justice and equity and devotions and faithfulness.”

***

Bu zulüm yurduna adalet, insaf, ibadet ve vefayı yaysaydık” dediler.

این بگفتند و قضا می‌گفت بیست
پیش پاتان دام ناپیدا بسیست

This they said, and the Divine decree was saying (to them), “Stop! Before your feet there is many an unseen pitfall.”

***

Onlar bunu dedi ama kaza ve kader de “Durun ayaklarınızın önünde gizli tuzaklar pek çok.

هین مدو گستاخ در دشت بلا
هین مران کورانه اندر کربلا

Beware, do not run boldly into the desert of woe! Beware, do not push on blindly into the Karbalá (of tribulation),

***

Kendinize gelin de belâ çölüne küstahça gitmeyin… Kendinize gelin de körcesine Kerbelâ’ya at sürmeyin!

که ز موی و استخوان هالکان
می‌نیابد راه پای سالکان

For because of the hair and bones of the perished the travellers' feet find no way.

***

Çünkü o çölde helâk olanların kıllarından, kemiklerinden yolcu, ayak basacak yer bulamaz.

جمله‌ی راه استخوان و موی و پی

بس که تیغ قهر لاشی کرد شی

The whole way is (covered with) bones and hair and sinews: many is the thing that the sword of Vengeance hath made nothing.

***

Yol, baştanbaşa kıl, kemik, sinir doludur. Allah’ın kahır kılıcı, nice varları yok etmiştir!

گفت حق که بندگان جفت عون
بر زمین آهسته می‌رانند و هون

God hath said that (His) servants (who are) attended by (His) help walk on the earth quietly and meekly.

***

Allah, “Allah’ın inayetine erişen kullar, yeryüzünde yavaş ve mülâyim bir surette yürürler” dedi.

پا برهنه چون رود در خارزار
جز بوقفه و فکرت و پرهیزگار

How should a bare-footed man go into the thorn-thicket save with halting and reflection and cautiously?

***

Ayağı yalın olan dikenlikte nasıl yürür? Dura, dura. Düşüne, düşüne, ihtiyatla adım ata ata! diyordu.

این قضا می‌گفت لیکن گوششان
بسته بود اندر حجاب جوششان

The Decree was saying this (to them), but their ears were closed in the (muffling) veil of their hotheadedness.

***

Kaza bunu söylüyordu ama onların kulakları, coşkunlukları yüzünden tıkanmış, sağır olmuştu.

چشمها و گوشها را بسته‌اند
جز مر آنها را که از خود رسته‌اند

(All) eyes and ears have been closed, except for them that have escaped from themselves.

***

Varlıklarından kurtulanlardan başka herkesin gözlerini bağlamışlar, kulaklarını tıkamışlardır.

جز عنایت که گشاید چشم را
جز محبت که نشاند خشم را

Who but Grace shall open the eyes? Who but Love shall allay the (Divine) Wrath?

***

Gözleri, Allah inayetinden başka ne açar, kızgınlığı sevgiden başka ne yatıştırır?

جهد بی توفیق خود کس را مباد
در جهان والله اعلم بالسداد

Truly, may no one in the world have toil without (God's) prospering (it)! And God best knoweth the right course.

***

Dilerim, Allah ihsanı olmayan muvaffakiyete ulaşmak için çalışıp çabalama, dünyada kimseye mukadder olmasın, Doğruyu Allah daha iyi bilir.

جهد فرعونی چو بی توفیق بود
هرچه او می‌دوخت آن تفتیق بود

Inasmuch as Pharaoh's toil was unblest (by God), whatsoever he would stitch, that (stitching) was (in effect an act of) ripping asunder.

***

Firavunun çalışıp çabalaması, Allah ihsanı olan muvaffakiyete ulaşmamıştı. Allah muvaffakiyet vermediği için de diktiği yırtılıp sökülüyordu.

از منجم بود در حکمش هزار
وز معبر نیز و ساحر بی‌شمار

He had a thousand astrologers at his beck, and also a countless multitude of dream-interpreters and magicians.

***

Hükmünde binlerce müneccim, binlerce düş yorucu, binlerce büyücü vardı.

مقدم موسی نمودندش بخواب
که کند فرعون و ملکش را خراب

There was shown to him in a dream the coming of Moses, who would destroy Pharaoh and his kingdom.

***

Firavuna rüyasında Musa’nın doğacığını, Firavun’u ve saltanatını mahvedeceğini göstermişlerdi.

با معبر گفت و با اهل نجوم

چون بود دفع خیال و خواب شوم

He said to the interpreters and astrologers, “How may (the fulfilment of) the ill-boding phantasm and dream be warded off?”

***

Düş yorucularla müneccimlere “Bu hayâlin, bu kötü rüyanın delâlet ettiği şeyi nasıl defetmeli?” dedi.

جمله گفتندش که تدبیری کنیم
راه زادن را چو ره‌زن می‌زنیم

They all said to him, “We will contrive something, we will waylay the birth (of Moses), like brigands.”

***

Hepsi de dediler ki: “Bir tedbirde bulunalım, çocuğun doğmasına mâni olalım”

تا رسید آن شب که مولد بود آن
رای این دیدند آن فرعونیان

(They waited) till the night arrived on which the begetting (of Moses) took place; those Pharaoh's men deemed it advisable,

***

Doğum gecesi gelince Firavun kulları şu tedbiri kabul ettiler, şunu münasip gördüler:

که برون آرند آن روز از پگاه
سوی میدان بزم و تخت پادشاه

Early on that day, to bring forth the King's banquet and throne towards themaydán(public arena outside of the city),

***

O gün İsrailoğullarını erkenden meydana, padişahın huzuruna götüreceklerdi.

الصلا ای جمله اسرائیلیان
شاه می‌خواند شما را زان مکان

(Proclaiming), “Welcome, O all ye Israelites! The King calls you from that place (where ye are),

***

“Ey İsrail oğulları, haydin… Sizi padişah filân yerde huzuruna çağırıyor.

تا شما را رو نماید بی نقاب
بر شما احسان کند بهر ثواب

That he may show unto you his face unveiled, and do kindness unto you forthe sake of the (Divine) recompense”;

***

Sizi örtüsüz, nikapsız yüzünü gösterecek, sevaba ermek üzere size ihsanlarda bulunacak” diye tellâllar bağıracaklardı.

کان اسیران را بجز دوری نبود
دیدن فرعون دستوری نبود

For to those captives there was naught but farness (from Pharaoh's presence):the sight of Pharaoh was not permitted (to them).

***

Çünkü o esirler, Firavuna hiç yaklaşmazlardı, onu görmelerine izin yoktu.

گر فتادندی به ره در پیش او
بهر آن یاسه بخفتندی برو

If they fell in with him on the road, they would lie (flat) on their faces onaccount of the law.

***

Hatta yolda ona rastlasalar yüzükoyun yere kapanmaları emredilmişti.

یاسه این بد که نبیند هیچ اسیر
در گه و بیگه لقای آن امیر

The law was this: no captive in or out of season shall behold the countenanceof that Prince,

***

Kanun buydu: hiçbir esir, ister vakitli olsun, ister vakitsiz, o padişahın yüzünü göremeyecek.

بانگ چاووشان چو در ره بشنود
تا ببیند رو به دیواری کند

And whenever on the road he hears the shout of the (royal) beadles, he shall turn his face towards a wall, that he may not see;

***

Yolda çavuşların seslerini duydu mu, yüzünü görmemek için duvara dönecekti.

ور ببیند روی او مجرم بود
آنچ بتر بر سر او آن رود

And if he see his face, he shall be guilty of a crime, and the worst punishmentshall befall him.

***

Şayet yüzünü görürse mücrim sayılır, başına gelecek en kötü şeyler gelip çatardı.

بودشان حرص لقای ممتنع
چون حریصست آدمی فیما منع

They (the Israelites) had a greed for the inaccessible countenance, since Man isgreedy for that which has been forbidden.

***

Onlarda görmeleri men edilen o yüzü görmeyi pek isterlerdi. İnsan men edildiği şeye haristir derler.

ای اسیران سوی میدانگه روید
کز شهانشه دیدن و جودست امید

“O captives, go ye to the maydán, for there is hope (for you) of seeing (Pharaoh) and (experiencing) munificence from the King of kings.”

***

(Tellâllar bağırdılar:) “Esirler, meydana doğru koşun. Umulur ki padişahlar padişahı, size yüzünü gösterecek. İhsanlarda bulunacak!”

چون شنیدند مژده اسرائیلیان
تشنگان بودند و بس مشتاق آن

When the Israelites heard the glad news, they were thirsting and longingexceedingly for that (spectacle).

***

İsrailoğulları bu müjdeyi duyunca padişahın didarına susuz ve müştak olduklarından,

حیله را خوردند و آن سو تاختند
خویشتن را بهر جلوه ساختند

They swallowed the trick and hastened in that direction and made themselvesready for the (promised) unveiling.

***

Hileye inandılar. Süslenip püslenip o tarafa doğru koştular.

همچنان کاینجا مغول حیله‌دان
گفت می‌جویم کسی از مصریان

(’Twas) even as (when) here the crafty Moghul said, “I am seeking a certain one of the Egyptians.

***

Hani şunun gibi: Burada da hilekâr Moğollar, “Mısırlılardan birini arıyoruz.

مصریان را جمع آرید این طرف

تا در آید آنک می‌باید بکف

Bring the Egyptians together on this side, in order that he who is wanted may come to hand.”

***

Mısırlıları bu tarafa toplayın da aradığımızı ele geçirelim” derler.

هر که می‌آمد بگفتا نیست این
هین در آ خواجه در آن گوشه نشین

Whenever any one came, he said, "'Tis not this one: oh, come in, sir, and sit in that corner,"

***

Kim gelirse " hayır bu değil. Sen geç oracıkta otur" derler de,

تا بدین شیوه همه جمع آمدند
گردن ایشان بدین حیلت زدند

Till in this fashion they all were assembled, and they (the Moghuls) beheaded them by means of this trick.

***

Bu suretle herkes derlenip toparlandı mı bu hileyle hepsinin boynunu vururlar.

شومی آنک سوی بانگ نماز
داعی الله را نبردندی نیاز

(Through) the ill-starredness (which they incurred in consequence) of the fact that they would not obey God's summoner (and turn submissively) towards the call to prayer,

***

Onlar, ezan sesi duyunca Allah davetçisine uymazlardı ya… Onun şomluğu yüzünden.

دعوت مکارشان اندر کشید
الحذر از مکر شیطان ای رشید

The invitation of the deceiver inveigled them. O righteous man, beware of the deceit of the Devil!

***

Hilekâr Moğolların daveti, onları ölüme kadar çekti, sürdü. Akıllı kişi, sakın Şeytan’ın hilesinden!

بانگ درویشان و محتاجان بنوش
تا نگیرد بانگ محتالیت گوش

Hearken to the cry of the poor and needy, lest thine ear receive (with approval) the cry of a cunning rogue.

***

Yoksulların, muhtaçların seslerini içesiye duy da hilebaz kişinin sesi, kulağını tutup çekmesin!

گر گدایان طامع‌اند و زشت‌خو

در شکم‌خواران تو صاحب‌دل بجو

(Even) if the beggars (dervishes) are covetous and depraved, (yet) seek the man of heart (the spiritual man) amongst the gluttons.

***

Yoksullar, tamahkâr ve kötü huylu adamlarsa bile sen yine gönül sahibini onların içinde ara!

در تگ دریا گهر با سنگهاست
فخرها اندر میان ننگهاست

At the bottom of the sea there are pearls (mingled) with pebbles: glories are (to be found) amidst shames.

***

Denizin dibinde inciler, taşlarla karışık olarak bulunur. Övülecek şeyler, ayıplar, kusurlar arasında olur.

پس بجوشیدند اسرائیلیان
از پگه تا جانب میدان دوان

The Israelites, then, bestirred themselves mightily, running betimes towards the maydán.

***

İsrailoğulları coşarak erkenden meydana doğru koştular.

چون بحیلتشان به میدان برد او
روی خود ننمودشان بس تازه‌رو

When he (Pharaoh) by cunning had brought them into the maydán, he displayed his face to them, looking very fresh (cheerful and gay).

***

Firavun bu hileyle onları meydana götürünce güzelim yüzünü onlara gösterdi.

کرد دلداری و بخششها بداد
هم عطا هم وعده‌ها کرد آن قباد

He showed fondness and gave presents: that Emperor bestowed both gifts and promises.

***

Gönüllerini aldı, ihsanlarda bulundu, vaatler etti.

بعد از آن گفت از برای جانتان
جمله در میدان بخسپید امشبان

After that, he said: “For your lives' sake, do ye all sleep in the maydán tonight!”

***

Ondan sonrada “ Canınız için ne olur. Bu akşam hepiniz bu meydan da kalın, burada yatın uyuyun” dedi.

پاسخش دادند که خدمت کنیم
گر تو خواهی یک مه اینجا ساکنیم

They answered him, saying, “We will do service (to thee): if thou desire, we will dwell here a month.”

***

Cevap vererek dediler ki, “Sana kulluk eder, sözünü dinler hatta dilersen burada bir ay otururuz”

شه شبانگه باز آمد شادمان
کامشبان حملست و دورند از زنان

At nightfall the King came back (to the city), rejoicing and saying (to himself), “The conception is to-night, and they are far from their wives.”

***

Firavunun, geceleyin “Bu gece doğum gecesi, fakat hepside karılarından ayrı” diye sevinerek geri döndü.

خازنش عمران هم اندر خدمتش
هم به شهر آمد قرین صحبتش

‘Imrán, his treasurer, also came to the city in attendance upon him as his companion.

***

Haznedarı İmran da yanındaydı. Onunla konuşa konuşa şehre geldi.

گفت ای عمران برین در خسپ تو
هین مرو سوی زن و صحبت مجو

He said, “O ‘Imrán, do thou sleep at this door. Beware! go not to thy wife or seek to lie with her.”

***

Ona, “İmran, bu gece sen de burada yat, karının yanına gitme onunla buluşma” dedi.

گفت خسپم هم برین درگاه تو

هیچ نندیشم بجز دلخواه تو

He replied, “I will sleep at this portal of thine; I will think of naught but thy pleasure.”

***

İmran, “Peki, burada yatarım, senin gönlünün istediği şeyden başka bir şey düşünmem bile” dedi.

بود عمران هم ز اسرائیلیان
لیک مر فرعون را دل بود و جان

‘Imrán, too, was one of the Israelites, but he was (dear as) heart and soul to Pharaoh.

***

İmran da İsrail oğullarındandı. Fakat Firavuna âdeta gönüllü, candı.

کی گمان بردی که او عصیان کند
آنک خوف جان فرعون آن کند

How should he (Pharaoh) have thought that he (‘Imrán) would disobey (Pharaoh's orders) and do that which (was) the dread of Pharaoh's soul?

***

Firavun, onun isyan edeceğini, gönlünü korktuğu şeyi yapacağını nereden aklına getirecekti?

شب برفت و او بر آن درگاه خفت
نیم‌شب آمد پی دیدنش جفت

The King departed, and he (‘Imrán) slept at the door; at midnight his wife came to see him.

***

Firavun gitti, İmran da orada yatıp uyudu. Gece yarısından sonra karısı, onu görmeye geldi.

زن برو افتاد و بوسید آن لبش
بر جهانیدش ز خواب اندر شبش

The wife fell upon him and kissed his lips: she roused him from his slumber in the night.

***

Üstüne kapanıp dudaklarından öpmeye koyuldu. Gece yarısı, onu uykudan uyandırdı.

گشت بیدار او و زن را دید خوش
بوسه باران کرده از لب بر لبش

He awoke and saw that his wife was fair and that she rained kisses from her lips upon his.

***

İmran uyanıp karısını gördü. Kadın, hoşuna gitti, dudak dudağa öpüşmeye başladılar.

گفت عمران این زمان چون آمدی
گفت از شوق و قضای ایزدی

‘Imrán said, “How didst thou come at this time?” She said, “From desire (of thee) and from the Divine ordinance.”

***

İmran, “Bu zamanda nasıl geldin?” dedi. Kadın “Sana iştiyakımdan. Allah’ın kaza ve kaderi bu” diye cevap verdi.

در کشیدش در کنار از مهر مرد
بر نیامد با خود آن دم در نبرد

The man drew her lovingly into his arms; at that moment he did not rise to (did not engage in) battle with himself.

***

İmran, karısını sevgiyle kucakladı kendini tutamadı.

جفت شد با او امانت را سپرد

پس بگفت ای زن نه این کاریست خرد

Concubuit cum ea et depositum (semen) tradidit; then he said, “O wife, this is not a small matter.

***

Onunla buluştu ve emaneti ona verdi. Sonrada dedi ki: “Kadın, bu küçük bir iş değil!”

آهنی بر سنگ زد زاد آتشی
آتشی از شاه و ملکش کین‌کشی

A steel struck upon the stone, and a fire was born—a fire that shall take vengeance on the King and his empire.

***

Demir taşa çalındı, bir ateştir sıçradı. Hem de öyle bir ateş ki padişahtan da saltanatından öç alıcı, padişaha da, saltanatına da kin güdücü bir ateş.

من چو ابرم تو زمین موسی نبات
حق شه شطرنج و ما ماتیم مات

I am as the cloud, thou the earth, and Moses the plant. God is (as) the king on the chessboard, and we are checkmated, checkmated.

***

Ben buluta benziyorum sen yersin Musa’da nebat. Allah, satranç oyununda şahı sürüyor, bir yutulduk mu yutulduk!

مات و برد از شاه می‌دان ای عروس
آن مدان از ما مکن بر ما فسوس

Deem (both) checkmate and victory (to proceed) from the King, O spouse: do not deem them to be from us, do not jeer at us.

***

Hanım, yutulmayı da hakikî padişah olan Allah’tan bil, yutmayı da. O işi bizden bilip bize hayıflanma!

آنچ این فرعون می‌ترسد ازو
هست شد این دم که گشتم جفت تو

That of which this Pharaoh is afraid came into being at the moment when I lay with thee.

***

Firavunun korktuğu şey yok mu? Seninle buluştum, meydana geldi işte!

وا مگردان هیچ ازینها دم مزن
تا نیاید بر من و تو صد حزن

Do not reveal aught of these things, do not breathe a word, lest there come upon me and thee a hundred sorrows.

***

Sakın bunu kimseye söyleme, gizle de bana da yüzlerce türlü gam, gussa gelmesin, sana da.

عاقبت پیدا شود آثار این
چون علامتها رسید ای نازنین

In the end the effects of this will be made manifest, forasmuch as the signs have (already) appeared, O beloved.”

***

Sonucu, bunun eserlerini meydana çıkar çünkü nazeninin, alâmetleri belirdi!”

در زمان از سوی میدان نعره‌ها

می‌رسید از خلق و پر می‌شد هوا

Forthwith from the direction of the maydán loud cries were (heard) coming from the people, and the air was filled (with noise).

***

Tam o sırada meydandaki halktan naralar duyulmaya, yer, gök naralarla dolmaya başladı.

شاه از آن هیبت برون جست آن زمان
پابرهنه کین چه غلغلهاست هان

Thereupon the King, in terror, sprang forth bare-footed (from his chamber), saying, “Hark, what are these tumults?

***

Firavun, bu naralardan korkup sıçradı, gürültünün ne olduğunu anlamak için yalınayak koştu.

از سوی میدان چه بانگست و غریو

کز نهیبش می‌رمد جنی و دیو

What is the noise and uproar from the direction of the maydán, in fear whereof genie and demon are fleeing in dismay?”

***

Meydandan gelen ve dehşetinden cinleri, perileri bile korkutan bu nâralar, bu gürültüler nedir anlamak istiyordu.

گفت عمران شاه ما را عمر باد
قوم اسرائیلیانند از تو شاد

‘Imrán said, “May our King live (long)! The people of Israel are rejoicing on account of thee.

***

İmran, “ Padişahımızın ömrü uzun olsun… İsrailoğulları, lütfundan neşeleniyorlar.

از عطای شاه شادی می‌کنند
رقص می‌آرند و کفها می‌زنند

Because of the bounty of the King they are making merry and dancing and clapping their hands.”

***

İhsanlarına seviniyorlar, oynuyorlar, ellerini çırpıyorlar “dedi.

گفت باشد کین بود اما ولیک
وهم و اندیشه مرا پر کرد نیک

He (Pharaoh) said, “Maybe it is this, but it makes me very suspicious and anxious.

***

Firavun dedi ki” Olabilir. Fakat beni adamakıllı bir vehim, bir endişedir kapladı.

این صدا جان مرا تغییر کرد
از غم و اندوه تلخم پیر کرد

This sound hath marred my soul and aged me with bitter pain and grief.”

***

Bu gürültü, asabımı bozdu. Bu acı dertle, kederle âdeta beni kocattı.”

پیش می‌آمد سپس می‌رفت شه
جمله شب او همچو حامل وقت زه

The King was pacing to and fro, all night he was even as a woman in the hour of childbirth.

***

Padişah, bütün gece ağrısı tutmuş gebe kadın gibi bir yandan bir yana gidip geliyor.

هر زمان می‌گفت ای عمران مرا
سخت از جا برده است این نعره‌ها

Every moment he would say, “O ‘Imrán, these clamours have upset me mightily.”

***

Her an “İmran, bu nâralar, beni dehşetle yerimden sıçrattı” diyordu.

زهره نه عمران مسکین را که تا
باز گوید اختلاط جفت را

Poor ‘Imrán had not the courage to relate his intercourse with his wife,

***

Zavallı İmran’ın kudreti yoktu ki karısıyla buluştuğunu söylesin.

3 – 900

که زن عمران به عمران در خزید
تا که شد استاره‌ی موسی پدید

How the wife of ‘Imrán had stolen to his side, so that the star of Moses appeared.

***

Karısı gebe kalınca gökte Musa’nın yıldızının belirdiğini anlatsın.

هر پیمبر که در آید در رحم
نجم او بر چرخ گردد منتجم

Whenever any prophet enters into the womb, his star becomes conspicuous in the sky.

***

Her peygamber, ana rahmine düşünce yıldızı da gökte zuhur eder, parlamaya başlar.

بر فلک پیدا شد آن استاره‌اش
کوری فرعون و مکر و چاره‌اش

His star appeared in the sky, to the confusion of Pharaoh and his plots and devices.

***

Kör Firavunun hilelerine, tedbirlerine rağmen gökyüzünde Musa’nın yıldızı belirdi.

روز شد گفتش که ای عمران برو
واقف آن غلغل و آن بانگ شو

Day broke: he (Pharaoh) said to him (‘Imrán), “O ‘Imrán, go, inform thyself concerning that uproar and noise.”

***

Sabah olunca İmran’a “Git de o gürültünün, o patırtının ne olduğunu anla” dedi.

راند عمران جانب میدان و گفت

این چه غلغل بود شاهنشه نخفت

‘Imrán rode to the maydán and said, “What uproar was this? The King of kings has not slept.”

***

İmran, meydana koşup “Bu ne gürültüydü? Padişahlar padişahı uyuyamadı” deyince,

هر منجم سر برهنه جامه‌پاک
همچو اصحاب عزا بوسیده خاک

Every astrologer, with head bare and garment rent, kissed the earth (before him), like mourners.

***

Her müneccim, yaslılar gibi başı açık, yeni yakası yırtık bir halde toprağı öptü.

همچو اصحاب عزا آوازشان
بد گرفته از فغان و سازشان

Their voices were choked with lamentation, like mourners, and their guise (dishevelled).

***

Yaslılar gibi sesleri ses veriyor, feryatları ortalığı dolduruyordu.

ریش و مو بر کنده رو بدریدگان
خاک بر سر کرده خون‌پر دیدگان

They had plucked out their beards and hair; their faces were torn; they had cast earth on their heads, and their eyes were filled with blood.

***

Saçlarını, sakallarını yolup, yüzlerine vuruyorlar, gözleri kanlı yaşlarla doluyordu.

گفت خیرست این چه آشوبست و حال

بد نشانی می‌دهد منحوس سال

He (‘Imrán) said, “Is it well (with you)? What is this perturbation and emotion? Does the unlucky year give an evil sign?”

***

İmran “Hayrola. Bu ne feryat, bu ne hâl? Bu yomsuz yıl, kötü alâmetler mi gösteriyor yoksa?” dedi.

عذر آوردند و گفتند ای امیر
کرد ما را دست تقدیرش اسیر

They offered excuses and said, “O Amír, the hand of His predestination hath made us captive.

***

Özürler serdederek dediler ki: “Emîr Allah’ın kaza ve kaderi bizi esir etti.

این همه کردیم و دولت تیره شد
دشمن شه هست گشت و چیره شد

We have done all this, and (now) Fortune is darkened: the King's enemy has come into being and has prevailed.

***

Her çareye başvurduk, fakat padişahın devleti karardı, düşmanı dünyaya geldi, galip oldu.

شب ستاره‌ی آن پسر آمد عیان
کوری ما بر جبین آسمان

During the night the star of that boy became clearly visible, to our confusion, on the front of heaven.

***

Geceleyin gökyüzünde o çocuğun yıldızı göründü, bizi kör etti.

زد ستاره‌ی آن پیمبر بر سما
ما ستاره‌بار گشتیم از بکا

The star of that prophet shot up in the sky: we, from weeping, began to shed stars (glistening tears).”

***

O Peygamber’in yıldızı gökte yüceldi, biz de ağlamaya, yıldızlar gibi gözyaşları dökmeye başladık.”

با دل خوش شاد عمران وز نفاق
دست بر سر می‌بزد کاه الفراق

‘Imrán, with a right glad heart and from hypocrisy, was beating his hands on his head and crying, “Alas, all is lost.”

***

İmran, içinden sevindi, fakat zahiren “Eyvahlar olsun!” diye elini başına vurup,

کرد عمران خویش پر خشم و ترش
رفت چون دیوانگان بی عقل و هش

‘Imrán feigned to be wrathful and grim, he went (amongst them) senseless and witless, like madmen.

***

Kızgın suratı asık bir halde delliler gibi akılsız.

خویشتن را اعجمی کرد و براند
گفته‌های بس خشن بر جمع خواند

He feigned to be ignorant and pushed forward and addressed to the company (of astrologers) words exceeding rough.

***

Ve güya kendini bilmez bir halde müneccimlerin üstüne yürüyüp onlara bir hayli ağır sözler söyledi.

خویشتن را ترش و غمگین ساخت او
نردهای بازگونه باخت او

He made himself out to be bitterly annoyed and grieved, he played (with) reversed dice.

***

Kendini meyus ve mahzun göstererek sevincini gizliyor, onlara oyun oynuyordu.

گفتشان شاه مرا بفریفتید
از خیانت وز طمع نشکیفتید

He said to them, “Ye have deceived my King, ye have not refrained from treachery and covetousness.

***

“Padişahımızı aldattınız, hıyanetten, tamahtan vazgeçmediniz.

سوی میدان شاه را انگیختید

آب روی شاه ما را ریختید

Ye roused the King (to go) towards the maydán, ye let our King's honour go to waste.

***

Onu bu meydana kadar sürükleyip yüzünün suyunu döktünüz, şerefini hiçe saydınız.

دست بر سینه زدیت اندر ضمان
شاه را ما فارغ آریم از غمان

Ye put your hands on your breasts in warrant, saying, ‘We will set the King free from cares.’”

***

Ellerinizi, göğüslerinize koyup padişahı dertlerden kurtaracağız diye vaatlerde bulundunuz” dedi.

شاه هم بشنید و گفت ای خاینان
من بر آویزم شما را بی امان

The King too heard (how the astrologers excused themselves) and said, “O traitors, I will hang you up without quarter.

***

Padişah da bunu duyunca “Hainler, dedi, ben de sizi asayım da görün.

خویش را در مضحکه انداختم
مالها با دشمنان در باختم

I exposed myself to derision, I squandered riches on my enemies,

***

Kendimizi gülünç hallere soktuk, düşmanlara mallar ihsan edip ziyana girdik.

تا که امشب جمله اسرائیلیان
دور ماندند از ملاقات زنان

To the end that to-night all the Israelites might remain far away from meeting with their wives.

***

Bu gece bütün İsrailoğulları, karılarından uzak kaldılar diye,

مال رفت و آب رو و کار خام
این بود یاری و افعال کرام

Wealth and honour are gone, and all is done in vain: is this (true) friendship and (are these) the deeds of the noble?

***

Mal da gitti, şeref de. İşe gelince hiçbir şey olmadı. Bu mudur iyi adamların muaveneti, bu mudur iyi kişinin yapacakları iş?

سالها ادرار و خلعت می‌برید
مملکتها را مسلم می‌خورید

For years ye have been taking stipends and robes of honour and devouring kingdoms as ye pleased.

***

Yıllardır paralar, libaslar alıyor, ülkelerin servetini rahatça yiyip duruyorsunuz.

رایتان این بود و فرهنگ و نجوم

طبل‌خوارانید و مکارید و شوم

Was this (the only result of) your judgement and wisdom and astrology? Ye are lickspittles and deceivers and ill-omened.

***

Bu mu sizin tedbiriniz, bu mu nücum bilginiz? Siz besbedava lokma yiyen hilekâr ve şom kişilersiniz.

من شما را بر درم و آتش زنم

بینی و گوش و لبانتان بر کنم

I will rend you to pieces and set you ablaze, I will tear off your noses and ears and lips.

***

Sizi öldürür, parçalatır, ateşlere atar, burunlarınızı, kulaklarınızı, dudaklarınızı kestirir…

من شما را هیزم آتش کنم
عیش رفته بر شما ناخوش کنم

I will make you fuel for the fire, I will make your past pleasure unsweet to you.”

***

Sizi ateşe odun yapar, yiyip içtiklerinizi fitil fitil burnunuzdan getiririm.”

سجده کردند و بگفتند ای خدیو
گر یکی کرت ز ما چربید دیو

They prostrated themselves and said, “O Khedive, if (this) one time the Devil has prevailed against us,

***

Müneccimler, secde edip “Padişahım, Şeytan bu sefer bize galebe etti.

سالها دفع بلاها کرده‌ایم
وهم حیران زانچ ماها کرده‌ایم

(Yet) for years we have warded off afflictions: the imagination is dumbfounded by that which we have done.

***

Fakat yılardır nice belâlar defettik. Yaptıklarımıza vehim bile hayran olmakta.

فوت شد از ما و حملش شد پدید
نطفه‌اش جست و رحم اندر خزید

(Now) it (the prevention of this calamity) has eluded us, and his conception has occurred: semen ejus exsiliit et in uterum irrepsit;

***

Bu sefer tedbirimiz, hiçe çıktı. O Peygamber’in anası gebe kaldı, o, ana rahmine düştü.

لیک استغفار این روز ولاد
ما نگه داریم ای شاه و قباد

But (we crave) pardon for this, (and) we shall watch the day of birth, O King and Sovereign.

***

Düştü ama padişahım, suçumuzu, affettirmek için biz de doğum gününe dikkat ederiz.

روز میلادش رصد بندیم ما
تا نگردد فوت و نجهد این قضا

We shall observe (by the stars) the day of his nativity, that this event may not escape and evade us.

***

Bu fırsatı da kaçırmamak, kaza ve kaderin zuhuruna mâni olmak için doğacağı günü hesaplayacak, gözleyeceğiz.

گر نداریم این نگه ما را بکش
ای غلام رای تو افکار و هش

If we do not keep watch for this, kill us, O thou to whose judgement (our) thoughts and intelligence are slaves.”

***

Ey akıllarla fikirler, reyinin kulu, kölesi olan padişah, bunu da yapamazsak bizi öldür” derler.

تا بنه مه می‌شمرد او روز روز
تا نپرد تیر حکم خصم‌دوز

For nine months he was counting day after day, lest the arrow of the Decree that transfixes its enemy should fly (from the bow).

***

Firavun, düşmanları vurup öldüren takdir oku, yayından fırlamasın diye günden güne dokuz ayı sayıp duruyordu.

بر قضا هر کو شبیخون آورد
سرنگون آید ز خون خود خورد

Any one who makes a night-attack upon (lies in wait to oppose) Doom falls headlong and drinks of his own blood.

***

Takdirle savaşa girişen, takdire baskın yapmaya kalkışan, baş aşağı gelir, kendi kanına bulanır.

چون زمین با آسمان خصمی کند
شوره گردد سر ز مرگی بر زند

When the earth shows enmity to the sky, it becomes salty (barren) and presents a spectacle of death.

***

Yer, göğe düşmanlığa kalkışırsa çoraklaşır, ölü haline girer.

نقش با نقاش پنجه می‌زند
سبلتان و ریش خود بر می‌کند

(When) the picture (creature) struggles hand to hand with the Painter (Creator), it (only) tears out its own moustaches and beard.

***

Resim, ressamına pençe vurmaya kalkarsa kendi saçını sakalını yolmuş olur!

بعد نه مه شه برون آورد تخت
سوی میدان و منادی کرد سخت

After nine months the King brought out his throne to the maydán and made a strict proclamation.

***

Dokuz ay sonra padişah, yine tahtını meydana kurdurup tellâllar çağırttı.

کای زنان با طفلکان میدان روید
جمله اسرائیلیان بیرون شوید

“O women, go with your babes to the maydán; go forth, all ye of Israel.

***

Tellâllar, “Kadınlar, bütün israiloğullarının kadınları çocuklarıyla meydana gelsinler.

آنچنانک پار مردان را رسید
خلعت و هر کس ازیشان زر کشید

Just as last year robes of honour were bestowed on the men, and every one of them bore away gold,

***

Bundan önce erkekler, ihsanlara nail oldular. Elbiseler, altınlar elde ettiler.

هین زنان امسال اقبال شماست
تا بیابد هر یکی چیزی که خواست

Hark, O women, this year it is your fortune, so that each one (of you) may obtain the thing she desires.

***

Kadınlar, bu yıl devlet sizin. Herkes dilediği şeye nail olacak.

مر زنان را خلعت و صلت دهد
کودکان را هم کلاه زر نهد

He will give the women robes of honour and donations; on the children too he will put mitres of gold.

***

Padişah, kadınlara elbise verecek, ihsanlar edecek. Çocukların başlarına da altın külâhlar koyacak.

هر که او این ماه زاییدست هین
گنجها گیرید از شاه مکین

Take heed! Every one of you that has borne a child during this month shall receive treasures from the mighty King.”

***

Padişah diyor ki “Hele bu ay doğanlar yok mu, bilhassa onlar ihsanıma, hazinelerime ulaşacaklar” diye bağırdılar.

آن زنان با طفلکان بیرون شدند
شادمان تا خیمه‌ی شه آمدند

The women went forth with their babes: they came joyfully to the King's tent.

***

Kadınlar, sevindiler, çocuklarıyla çıktılar, padişahın otağına kadar gittiler.

هر زن نوزاده بیرون شد ز شهر
سوی میدان غافل از دستان و قهر

Every woman that had newly given birth went forth from the city to the maydán, unsuspicious of guile and vengeance.

***

Yeni doğurmuş olan her kadın, hileden, kahırdan emin bir halde şehirden çıkıp meydana yöneldi.

چون زنان جمله بدو گرد آمدند
هرچه بود آن نر ز مادر بستدند

When all the women were gathered around him, they (the King's officers) took away from the mothers whatever was male,

***

Kadınların hepsi toplanınca erkek çocukları analarının kucaklarından aldılar.

سر بریدندش که اینست احتیاط

تا نروید خصم و نفزاید خباط

And cut off its head, saying, “This is a precaution, that the (King's) enemy may not grow up and that disorder may not increase.”

***

Düşman doğmasına, felâket artmasın diye güya ihtiyata riayet ederek başlarını kestiler.

خود زن عمران که موسی برده بود
دامن اندر چید از آن آشوب و دود

‘Imrán's wife herself, who had brought Moses (with her), kept aloof from that turmoil and fume.

***

Musa’yı doğurmuş olan İmran’ın karısına gelince elini, eteğini çekmiş, o kargaşalıktan, o toz dumandan kurtulmuştu.

آن زنان قابله در خانه‌ها
بهر جاسوسی فرستاد آن دغا

That villain (Pharaoh) sent the midwives into the houses for the purpose of spying.

***

Fakat o alçak Firavun, evlere de hafiye olarak ebeler gönderdi.

غمز کردندش که اینجا کودکیست
نامد او میدان که در وهم و شکیست

They gave information of her, saying, “Here is a child: she (his mother) did not come to the maydán: (make inquiry), for she is under suspicion and doubt.

***

“Burada bir çocuk var. Anası, ürktüğü, şüphelendiği için meydana gelmedi.

اندرین کوچه یکی زیبا زنیست
کودکی دارد ولیکن پرفنیست

In this street there is a comely woman: she has a child, but she is an artful one.”

***

Bu sokakta güzel bir kadın var, bir de çocuk doğurmuş… Fakat pek akıllı, pek tedbirli bir kadın” diye kovaladılar.

پس عوانان آمدند او طفل را

در تنور انداخت از امر خدا

Then the officers came: she, by the command of God, cast the child into the stove.

***

Bunun üzerine memurlar eve gelince Musa’nın anası, Allah emriyle Musa’yı tandıra attı.

وحی آمد سوی زن زان با خبر
که ز اصل آن خلیلست این پسر

From that omniscient One revelation came to the woman that this boy is of the stock of the Friend (of God),

***

Bilen Allah’tan kadına “Bu çocuğun aslı Halil’dendir.

عصمت یا نار کونی باردا

لا تکون النار حرا شاردا

(And that) through the protection of (the Divine word), “O fire, be cool,” the fire will not be hot and untamed.

***

Ey ateş, soğu, yakma emrinin koruması yüzünden ateş yakmaz, bir zarar vermez” diye vahiy gelmişti.

زن بوحی انداخت او را در شرر
بر تن موسی نکرد آتش اثر

In consequence of the revelation the woman cast him amidst the sparks: the fire produced no effect on the body of Moses.

***

Kadın, vahiy üzerine Musa’yı ateşe attı. Fakat ateş Musa’yı yakmadı.

پس عوانان بی مراد آن سو شدند

باز غمازان کز آن واقف بدند

Then the officers went away without having attained their object, (but) again the informers, who were aware of it,

***

Memurlar, bunu görünce meyus olup muratlarına erişmediler, çekilip gittiler. Fakat kovucular, yine bu işi anlayıp,

با عوانان ماجرا بر داشتند
پیش فرعون از برای دانگ چند

Raised an altercation with the officers before Pharaoh for the sake of (earning) some petty coins,

***

Firavundan birkaç para koparmak için memurlara macerayı anlattılar.

کای عوانان باز گردید آن طرف
نیک نیکو بنگرید اندر غرف

Saying, “O officers, go back thither, and look very carefully in the upper rooms.”

***

O tarafa dönün, pencereden iyice bir bakın dediler.

باز وحی آمد که در آبش فکن
روی در اومید دار و مو مکن

Once more the revelation came: “Throw him into the water; keep thy face in hope and do not tear thy hair.

***

Musa’nın anasına yine “Çocuğunu suya at, saçını, başını yolma, ümitlen,

در فکن در نیلش و کن اعتماد
من ترا با وی رسانم رو سپید

Throw him into the Nile and put trust (in Me): I will bring thee to him happily.”

***

İtimat et, onu Nil’e at… Ben, onu yüzü ak olarak sana kavuştururum” diye vahiy geldi.

این سخن پایان ندارد مکرهاش
جمله می‌پیچید هم در ساق و پاش

This discourse hath no end. All his (Pharaoh's) plots (only) entangled his (own) legs and feet.

***

Bu sözün sonu gelmez ki. Firavunun bütün hileleri, yakasına, paçasına dolaşmaktaydı.

صد هزاران طفل می‌کشت او برون

موسی اندر صدر خانه در درون

He was killing hundreds of thousands of children outside, (whilst) Moses (remained) indoors in the upper part of the house.

***

O, dışarıda yüz binlerce çocuk öldürüyordu; Musa ise evinin içinde başköşede yetişmekteydi.

از جنون می‌کشت هر جا بد جنین
از حیل آن کورچشم دوربین

Wherever were embryos (new-born children), in his frenzy that far-seeing blind man was killing them by cunning devices.

***

O uzağı gören kör Firavun, hilelere sapıp deliliğinden nerede yeni doğmuş bir çocuk varsa öldürtmekteydi.

اژدها بد مکر فرعون عنود
مکر شاهان جهان را خورده بود

The craft of the iniquitous Pharaoh was a dragon: it had devoured the craft of the kings of the world;

***

İnatçı Firavunun hilesi ejderha idi, bütün âlem padişahlarının hilelerini yutmuştu.

لیک ازو فرعون‌تر آمد پدید
هم ورا هم مکر او را در کشید

But one that was a greater Pharaoh than it came into sight and swallowed both him and his craft.

***

Fakat ondan daha Firavun birisi zuhur etti. Onu da yuttu, hilesini de!

اژدها بود و عصا شد اژدها
این بخورد آن را به توفیق خدا

It (Pharaoh's craft) was a dragon: the rod (of Moses) became a dragon, and this devoured that by the aid of God.

***

O bir ejderha idi, asâ da bir ejderha oldu. Bu, onu Allah tevfikiyle sömürüp yutuverdi!

دست شد بالای دست این تا کجا
تا بیزدان که الیه المنتهی

Hand is above hand: how far is this (series)? Up to God, for unto Him is the end.

***

El üstünde el var… Nereye kadar bu. Ta son erişilecek menzile, ta Allah’a kadar!

کان یکی دریاست بی غور و کران
جمله دریاها چو سیلی پیش آن

For that (Omnipotence) is a sea without bottom or shore: beside it all the seas together are (but) as a torrent.

***

Çünkü o, öyle bir denizdir ki ne dibi var, ne kıyısı! Bütün denizler, ona karşı sele benzer.

حیله‌ها و چاره‌ها گر اژدهاست
پیش الا الله آنها جمله لاست

If (human) devices and expedients are a dragon, (yet) beside (there is no god) except Allah they all are naught.

***

Hileler, tedbirler ejderha ise Tek Allah önünde hepsi de hiçtir!

چون رسید اینجا بیانم سر نهاد
محو شد والله اعلم بالرشاد

Now that my exposition has reached this point, it lays down its head and expires; and God best knoweth the right course.

***

Sözün, buraya gelince yere baş koyup mahvoldu… Doğru yolu Allah daha iyi bilir!

آنچ در فرعون بود اندر تو هست

لیک اژدرهات محبوس چهست

That which was in Pharaoh, the same is in thee, but thy dragon is confined in the pit.

***

Firavunda olan yok mu? Sende de var. Fakat senin ejderha kuyuya hapsedilmiş!

ای دریغ این جمله احوال توست
تو بر آن فرعون بر خواهیش بست

Alas, all this (concerning Pharaoh) is what passes in thee: thou wouldst fain fasten it on Pharaoh.

***

Yazıklar olsun… Bunların hepsi de senin ahvalin. Fakat sen, onları Firavuna isnat etmek istersin.

گر ز تو گویند وحشت زایدت

ور ز دیگر آفسان بنمایدت

If they say it of thee, there arises in thee a feeling of estrangement; and (if they tell it) of another, it seems to thee a fable.

***

Senin hâlinden bahsettiler mi canın sıkılır, başkasından bahsettiler mi sana masal gelir.

چه خرابت می‌کند نفس لعین
دور می‌اندازدت سخت این قرین

What ruin is wrought in thee by the accursed sensual soul! This familiar casts thee exceeding far (from God).

***

Lâkin nefis seni ne de harap etmiş… Bu arkadaşın da seni hikâyelerle uzaklara atmakta!

3 – 975

آتشت را هیزم فرعون نیست
ورنه چون فرعون او شعله‌زنیست

Thy fire hath not Pharaoh's fuel; otherwise, it is one that throws out flames like Pharaoh.

***

Senin ateşine, Firavunun ateşine atılan odun atılmamakta, onun gibi fırsat bulamıyorsun sen. Yoksa fırsat bulsan senin ateşin de Firavunun ateşi gibi yalımlanır!

یک حکایت بشنو از تاریخ‌گوی
تا بری زین راز سرپوشیده بوی

Listen to a tale of the chronicler, in order that you may get an inkling of this veiled mystery.

***

Eski vakaları bilip söyleyenden bir hikâye dinle de bu üstü örtülü sırdan bir koku al.

مارگیری رفت سوی کوهسار
تا بگیرد او به افسونهاش مار

A snake-catcher went to the mountains to catch a snake by his incantations.

***

Bir yılancı, afsunlarla yılan tutmak üzere dağlara yüz tuttu.

گر گران و گر شتابنده بود
آنک جویندست یابنده بود

Whether one be slow or speedy (in movement), he that is a seeker will be a finder.

***

Arayan ister yavaş gitsin, ister hızlı, nihayet aradığını bulur.

در طلب زن دایما تو هر دو دست
که طلب در راه نیکو رهبرست

Always apply yourself with both hands (with all your might) to seeking, for search is an excellent guide on the way.

***

İki elini de aramadan çekme. Arama, yolda en iyi bir kılavuzdur.

لنگ و لوک و خفته‌شکل و بی‌ادب
سوی او می‌غیژ و او را می‌طلب

(Though you be) lame and limping and bent in figure and unmannerly, ever creep towards Him and be in quest of Him.

***

Topal olsan, sakat olsan bile, uyuklar gibi halde, hatta edepsizce sine de olsa ona doğru kımıldan, onu ara.

گه بگفت و گه بخاموشی و گه
بوی کردن گیر هر سو بوی شه

Now by speech and now by silence and now by smelling, catch in every quarter the scent of the King.

***

Gâh lâfla, gâh susarak, gâh şuraya, buraya boynunu uzatarak, o padişahın kokusunu almaya çalış.

گفت آن یعقوب با اولاد خویش
جستن یوسف کنید از حد بیش

Jacob said to his sons, “Make search for Joseph beyond (all) bounds.

***

Yakup, oğullarına “Yusuf’un kokusunu haddinden fazla arayın” dedi.

هر حس خود را درین جستن بجد
هر طرف رانید شکل مستعد

In this search earnestly direct your every sense towards every side, like one that is ready.”

***

Siz de her duygunuzu istidatlı bir hâle getirin de her yanda adamakıllı onu araştırın.

گفت از روح خدا لا تیاسوا

همچو گم کرده پسر رو سو بسو

He (Jacob) said, “Do not despair of God's breath (mercy)”; go thou (also) to and fro as one that has lost his son.

***

Allah, “Allah lütfundan meyus olmayın, ümit kesmeyin” dedi. Çocuğunu kaybetmiş Yakup gibi sen de bucak bucak yürü.

از ره حس دهان پرسان شوید
گوش را بر چار راه آن نهید

Inquire by means of the sense of the mouth, and lay your ears on the four roads of that (which ye seek).

***

Onu ağzınla sorup soruşturun. Dört yana kulak verip onu araştırın!

هر کجا بوی خوش آید بو برید
سوی آن سر کاشنای آن سرید

Whenever a sweet scent comes, smell in that direction, for ye are acquainted with that direction.

***

Nereden bir güzel koku alırsan koklayın. Ne taraftan o âşinanın kokusunu alırsanız o tarafa yürüyün!

3 – 987

هر کجا لطفی ببینی از کسی

سوی اصل لطف ره یابی عسی

Whenever thou art aware of a kindness from any one, ’tis possible thou mayst find the way to the source of the kindness.

***

Nerede bir kişiden lütuf görürsen o adama mukayyet ol… Belki o lütfun aslına yol bulursun, olur ya!

این همه خوشها ز دریاییست ژرف
جزو را بگذار و بر کل دار طرف

All these lovely things are from a deep Sea: leave the part and keep thine eye (fixed) upon the Whole.

***

Bütün bu hoşluklar, ulu bir denizdendir. Sen cüzü bırak da külle dön.

جنگهای خلق بهر خوبیست
برگ بی برگی نشان طوبیست

The wars of mankind are for the sake of Beauty; the garniture of ungarnishedness is the sign of the Túbá tree.

***

Halkın savaşları hep güzellik içindir, hep iyilik içindir. Fakat yoksulluk azığı yok mu, asıl saadet nişanesi odur.

خشمهای خلق بهر آشتیست
دام راحت دایما بی‌راحتیست

The angers of mankind are for the sake of Peace; restlessness is ever the snare for Rest.

***

Halkın kızışları sulh içindir ama rahata ulaşma tuzağı, daima rahatsızlıktır, zahmetle rahata ulaşılır.

هر زدن بهر نوازش را بود
هر گله از شکر آگه می‌کند

Every blow is for the sake of fondness; every complaint makes (thee) aware of gratitude (due for benefits received).

***

Her sille, okşamak içindir... Her şikâyet, insana şükretmeyi andırır.

بوی بر از جزو تا کل ای کریم
بوی بر از ضد تا ضد ای حکیم

Smell (all the way) from the part to the Whole, O noble one; smell (all the way) from opposite to opposite, O wise one.

***

Ey kerem sahibi, cüzden kül kokusunu al… Ey hakîm, zıttan zıddı istidlâl et!

جنگلها می آشتی آرد درست
مارگیر از بهر یاری مار جست

Assuredly wars bring peace; the snake-catcher sought the snake for the purpose of friendship.

***

Doğrusu savaşlar, barışa sebep olur. Yılancı da kim için yılan aradı.

بهر یاری مار جوید آدمی
غم خورد بهر حریف بی‌غمی

Man seeks a snake for the purpose of friendship and cares for one that is without care (for him).

***

İnsan, geçim için, rahatlık için yılan arar, gamdan kurtulmak için gam yiyip durur.

او همی‌جستی یکی ماری شگرف
گرد کوهستان و در ایام برف

He (the snake-catcher) was searching round about the mountains for a big snake in the days of snow.

***

O da o karda, kışta dağları dönüp dolaşmakta, iri bir yılan arayıp durmaktaydı.

اژدهایی مرده دید آنجا عظیم
که دلش از شکل او شد پر ز بیم

He espied there a huge dead dragon, at the aspect whereof his heart was filled with fear.

***

Derken bir dağda iri bir ölmüş yılan gördü. Şekli bile gönlünü dehşetle dolduruyordu.

مارگیر اندر زمستان شدید
مار می‌جست اژدهایی مرده دید

(Whilst) the snake-catcher was looking for snakes in the hard winter, he espied a dead dragon.

***

Yılancı, o şiddetli kış mevsiminde yılan ararken o koskoca ölü ejderhayı gördü.

مارگیر از بهر حیرانی خلق
مار گیرد اینت نادانی خلق

The snake-catcher catches snakes in order to amaze the people—behold the foolishness of the people!

***

Yılancı, halkı hayretlere düşürmek için yılan tutar. İşte sana halkın bilgisizliği!

آدمی کوهیست چون مفتون شود
کوه اندر مار حیران چون شود

Man is a mountain: how should he be led into temptation? How should a mountain become amazed at a snake?

***

İnsan, bir dağa benzer, dağ nasıl aldanır, nasıl olur da bir yılana hayran olur?

خویشتن نشناخت مسکین آدمی
از فزونی آمد و شد در کمی

Wretched Man does not know himself: he has come from a high estate and fallen into lowlihood.

***

Yoksul âdemoğlu kendisini tanımadı, bilmedi, fazilet makamından gelip bu noksan âlemine düşüverdi.

خویشتن را آدمی ارزان فروخت
بود اطلس خویش بر دلقی بدوخت

Man has sold himself cheaply: he was satin, he has sewn himself on (become attached) to a tattered cloak.

***

İnsan kendisini ucuz sattı. Atlastı, kendini bir hırkaya yamadı gitti!

صد هزاران مار و که حیران اوست
او چرا حیران شدست و ماردوست

Hundreds of thousands of snakes and mountains are amazed at him: why (then) has he become amazed and fond of a snake?

***

Yüz binlerce yılan ve dağ, ona hayranken o, niçin hayretlere düştü, yılan sevdasına kapıldı?

مارگیر آن اژدها را بر گرفت
سوی بغداد آمد از بهر شگفت

The snake-catcher took up that snake and came to Baghdád for the sake of (exciting) astonishment.

***

Yılancı, o ejderhayı tutup, halkı hayrete düşürmek için Bağdat’a geldi.

اژدهایی چون ستون خانه‌ای
می‌کشیدش از پی دانگانه‌ای

In quest of a paltry fee he carried along a dragon like the pillar of a house,

***

Birkaç para elde etmek için o çadır direği gibi ejderhayı çekip sürükledi.

کاژدهای مرده‌ای آورده‌ام
در شکارش من جگرها خورده‌ام

Saying, “I have brought a dead dragon: I have suffered agonies in hunting it.”

***

“Ölü bir ejderha getirdim. Avlamak için ne zahmetler çektin” diyordu.

او همی مرده گمان بردش ولیک
زنده بود و او ندیدش نیک نیک

He thought it was dead, but it was living, and he did not see it very well.

***

O, ejderhayı ölü sanıyordu. Fakat iyi dikkat etmemişti. Ejderha diriydi.

او ز سرماها و برف افسرده بود
زنده بود و شکل مرده می‌نمود

It was frozen by frosts and snow: it was alive, but it presented the appearance of the dead.

***

Kıştan, soğuktan donmuştu. Diriydi ama ölü gibi görünüyordu.

عالم افسردست و نام او جماد
جامد افسرده بود ای اوستاد

The world is frozen: its name is jamád (inanimate): jámid is (means) “frozen,” O master.

***

Âlem de donmuştur da adı cemad olmuştur. Üstadım, camit, donmuş demektir.

3 – 1009

باش تا خورشید حشر آید عیان
تا ببینی جنبش جسم جهان

Wait till the sun of the Resurrection shall become manifest, that thou mayst see the movement of the world's body.

***

Mahşer güneşi doğuncaya dek sabret de âlem cisminin hareketini gör.

چون عصای موسی اینجا مار شد
عقل را از ساکنان اخبار شد

When here (in this world) the rod of Moses became a snake, information was given to the intellect concerning motionless (inanimate) beings.

***

Musa’nın elinde asâ, yılan oldu ya… Bütün âlemi de buna kıyas et.

پاره‌ی خاک ترا چون مرد ساخت
خاکها را جملگی شاید شناخت

Since He (God) made thy piece of earth a man, thou shouldst recognise (the real nature of) the entire sum of the particles of earth:

***

Senin bir avuç topraktan ibaret olan varlığını nasıl bir cisim haline getirir? Bütün toprakları da bilgi ve anlayış sahibi bilmek gerek.

مرده زین سو اند و زان سو زنده‌اند
خامش اینجا و آن طرف گوینده‌اند

(That) from this standpoint they are dead and from that standpoint they are living; (that they are) silent here and speaking yonder.

***

Bunların hepsi de bu âleme göre ölü, fakat hakikat âleminde diridir. Burada susup duruyorlar ama orada söylemekteler.

چون از آن سوشان فرستد سوی ما
آن عصا گردد سوی ما اژدها

When He sends them from that quarter towards us, the rod becomes a dragon in relation to us.

***

Onları hakikat âleminden bize yolladılar mı işte asâ, bize ejderha kesilir.

کوهها هم لحن داودی کند
جوهر آهن بکف مومی بود

The mountains too make a song like that of David, and the substance of iron is (as) wax in the hand.

***

Dağlar, sese gelir, Davut’la beraber ırlar, ilahi okur, demir bile avucunda mum gibi yumuşar.

باد حمال سلیمانی شود
بحر با موسی سخن‌دانی شود

The wind becomes a bearer for Solomon, the sea becomes capable of understanding words in regard to Moses.

***

Rüzgâr, Süleyman’ı yüklenir, taşır; deniz Musa ile konuşur.

ماه با احمد اشارت‌بین شود

نار ابراهیم را نسرین شود

The moon becomes able to see the sign in obedience to Ahmad (Mohammed), the fire becomes wild-roses for Abraham.

***

Ay, Ahmet’in işaretini emrini anlar, fermanına uyar; ateş, İbrahim’e ağustos gülü olur…

خاک قارون را چو ماری در کشد

استن حنانه آید در رشد

The earth swallows Qárún (Korah) like a snake; the Moaning Pillar comes into (the way of) righteousness.

***

Toprak, Karun’u yılan gibi sömürür, yutar; Hannâne direği akla, fikre sahip olur...

سنگ بر احمد سلامی می‌کند
کوه یحیی را پیامی می‌کند

The stone salaams to Ahmad (Mohammed); the mountain sends a message to Yahyá (John the Baptist).

***

Taş, Ahmet’e selâm verir; Dağ Yahya’ya haber yollar…

ما سمعیعیم و بصیریم و خوشیم
با شما نامحرمان ما خامشیم

(They all say), “We have hearing and sight and are happy, (although) with you, the uninitiated, we are mute.”

***

Hepsi de bunlara “ Biz size karşı duyar, görürüz… sizinle hoşuz, neşeliyiz. Fakat namahremlere karşı susup durmaktayız” derler.

چون شما سوی جمادی می‌روید
محرم جان جمادان چون شوید

Forasmuch as ye are going towards (are inclined to) inanimateness (worldliness), how shall ye become familiar with the spiritual life of inanimate beings?

***

Ama siz bir cemada gidiyor, ona yöneliyorsunuz. Artık cematların canına, sırrına nasıl mahrem olursunuz ki?

از جمادی عالم جانها روید
غلغل اجزای عالم بشنوید

Go (forth) from inanimateness into the world of spirits, hearken to the loud noise of the particles of the world.

***

Cematlardan can âlemine gidin de âlemin cüzülerinin ahengini duyun!

3 – 1022

فاش تسبیح جمادات آیدت
وسوسه‌ی تاویلها نربایدت

The glorification of God by inanimate beings will become evident to thee; the doubts suggested by (false) interpretations will not carry thee away (from the truth).

***

O vakit cansız şeylerin tespihlerini apaçık duyarsın da tevil vesveselerine kapılmazsın.

چون ندارد جان تو قندیلها
بهر بینش کرده‌ای تاویلها

Since thy soul hath not the lamps (the lights necessary) for seeing, thou hast made interpretations,

***

Can âleminde kandiller yok da görmek için tevillere yapışıyorsun.

که غرض تسبیح ظاهر کی بود
دعوی دیدن خیال غی بود

Saying, “How should visible glorification (of God) be the meaning intended? The claim to see (that glorification) is an erroneous fancy.

***

“Tespihten maksat, nasıl olur da zahirî tespih olur? Bu tespihte bulunan bu cansız şeyleri görmek de sapıklıktan başka bir şey değil.

بلک مر بیننده را دیدار آن

وقت عبرت می‌کند تسبیح‌خوان

Nay, the sight of that (inanimate object) causes him that sees it to glorify God at the time when he regards its significance.

***

Doğrusu şu: onları gören, ibret alır da Allah’ı tespih eder.

پس چو از تسبیح یادت می‌دهد
آن دلالت همچو گفتن می‌بود

Therefore, inasmuch as it reminds you of glorification, that indication (which it gives to you) is even as (equivalent to its) uttering (the words of glorification).”

***

Sana Allah’ı tespih etmeyi hatırlıyor ya… İşte bu tespihe delil olmaları, onları tespih etmesi demektir” dersin.

این بود تاویل اهل اعتزال
و آن آنکس کو ندارد نور حال

This is the interpretation of the Mu‘tazilites and of those who do not possess the light of immediate (mystical) intuition.

***

İtizal ehlinin tevili budur işte. Hal nuruna sahip olmayan kişinin işi budur.

چون ز حس بیرون نیامد آدمی
باشد از تصویر غیبی اعجمی

When a man has not escaped from sense-perception, he will be a stranger to the ideas of the unseen world.

***

İnsan, duygudan çıkmadı mı gayb âlemine tamamıyla yabancıdır.

این سخن پایان ندارد مارگیر
می‌کشید آن مار را با صد زحیر

This discourse hath no end. The snake-catcher, with a hundred pains, was bringing the snake along,

***

Bu sözün sonu gelmez… Yılancı, o yılanı yüzlerce zahmetle çeke çeke,

تا به بغداد آمد آن هنگامه‌جو
تا نهد هنگامه‌ای بر چارسو

Till (at last) the would-be showman arrived at Baghdád, that he might set up a public show at the cross-roads.

***

Bağdat’a kadar geldi. o maceracı adam, çarşıda bir hengâmedir koparmak için,

بر لب شط مرد هنگامه نهاد
غلغله در شهر بغداد اوفتاد

The man set up a show on the bank of the Tigris, and a hubbub arose in the city of Baghdád—

***

Yılanı Şat kıyısına koydu. Bağdat şehrinde bir gürültüdür koptu,

مارگیری اژدها آورده است
بوالعجب نادر شکاری کرده است

“A snake-catcher has brought a dragon: he has captured a marvellous rare beast.”

***

“Bir yılancı ejderha getirmiş, acayip görülmemiş mefret bir şey. Nasıl da avlamış?” diye,

جمع آمد صد هزاران خامریش
صید او گشته چو او از ابلهیش

Myriads of simpletons assembled, who had become a prey to him as he (to it) in his folly.

***

Yüz binlerce ahmak adam toplandı, ahmaklıklarından onlar da yılancı gibi yılana avlandılar.

منتظر ایشان و هم او منتظر
تا که جمع آیند خلق منتشر

They were waiting (to see the dragon), and he too was waiting for the scattered people to assemble.

***

Onlar, yılanı görmek için bekleşiyorlardı. O da etraftaki halk tamamıyla toplansın diye bekliyordu.

مردم هنگامه افزون‌تر شـود
کدیه و توزیع نیکوتر رود

The greater the crowd, the better goes the begging and contributing (of money).

***

Halk, iyice toplansın da elime geçecek para çok olsun diyordu.

جمع آمد صد هزاران ژاژخا
حلقه کرده پشت پا بر پشت پا

Myriads of idle babblers assembled, forming a ring, sole against sole.

***

Yüz binlerce herzevekil toplandı, halka oldular. Bir ayak, bin ayaküstüne geldi!

مرد را از زن خبر نه ز ازدحام
رفته درهم چون قیامت خاص و عام

Man took no heed of woman: on account of the throng they were mingled together like nobles and common folk at the Resurrection.

***

Kalabalıktan erkeğin kadından haberi yoktu. Halkla ileri gelenler birbirlerine girmiş âdeta kıyametten bir alâmet olmuştu.

چون همی حراقه جنبانید او
می‌کشیدند اهل هنگامه گلو

When he (the snake-catcher) began to move the cloth (which covered the dragon), the people in the crowd strained their throats (necks),

***

Yılancı, yılanın üstündeki kilimi kımıldattıkça halk, parmaklarının ucuna basıp boyunlarını uzatıyordu.

و اژدها کز زمهریر افسرده بود
زیر صد گونه پلاس و پرده بود

And (saw that) the dragon, which had been frozen by intense cold, was underneath a hundred kinds of coarse woollen cloths and coverlets.

***

Ejderha, zemheriden donmuştu. Yüzlerce kilimin, kebenin altındaydı.

بسته بودش با رسنهای غلیظ
احتیاطی کرده بودش آن حفیظ

He had bound it with thick ropes: that careful keeper had taken great precaution for it.

***

Yılancı, ihtiyatı elden bırakmamış, onu kalın iplerle bağlamıştı.

در درنگ انتظار و اتفاق

تافت بر آن مار خورشید عراق

During the delay (interval) of expectation and coming together, the sun of ‘Iráq shone upon the snake.

***

Fakat halkın toplanmasını beklerken epeyce bir zaman geçmiş, Irak güneşi, yılanın üstüne vurmuştu.

آفتاب گرمسیرش گرم کرد
رفت از اعضای او اخلاط سرد

The sun of the hot country warmed it; the cold humours went out of its limbs.

***

Güneş onu epeyce ısıtınca azasından soğuk ahlât sıyrılıp gitmişti.

مرده بود و زنده گشت او از شگفت

اژدها بر خویش جنبیدن گرفت

It had been dead, and it revived: from astonishment (at feeling the sun's heat) the dragon began to uncoil itself.

***

O müddet zarfında ölü bir halde bulunan ejderha dirildi, kımıldamaya başladı.

خلق را از جنبش آن مرده مار
گشتشان آن یک تحیر صد هزار

By the stirring of that dead serpent the people's amazement was multiplied a hundred thousand fold.

***

Ölü yılanın kımıldadığını görünce halkın hayreti birken yüz bin oldu.

با تحیر نعره‌ها انگیختند

جملگان از جنبشش بگریختند

With amazement they started shrieking and fled en masse from its motion.

***

Şaşkınlıklarından naralar atarak hep birden kaçışmaya koyuldular.

می‌سکست او بند و زان بانگ بلند
هر طرف می‌رفت چاقاچاق بند

It set about bursting the bonds, and at that loud outcry (of the people) the bonds on every side went crack, crack.

***

Ejderha, halkın gürültüsünden çatır, çatır bağlarını koparmaya başladı. İplerin her biri bir yana düştü.

بندها بسکست و بیرون شد ز زیر
اژدهایی زشت غران همچو شیر

It burst the bonds and glided out from beneath—a hideous dragon roaring like a lion.

***

İplerini koparıp kilimin altından sıyrıldı. Bir de ne görsünler, aslan gibi kükreyen çirkin, mefret bir ejderha!

در هزیمت بس خلایق کشته شد
از فتاده و کشتگان صد پشته شد

Many people were killed in the rout: a hundred heaps were made of the fallen slain.

***

Kaçarken halk birbirini çiğnedi, birçok kişiler ayakaltında kalıp öldüler, ölülerden yüzlerce yığın oldu.

مارگیر از ترس بر جا خشک گشت
که چه آوردم من از کهسار و دشت

The snake-catcher became paralysed with fear on the spot, crying, “What have I brought from the mountains and the desert?”

***

Yılancı, ben meğerse dağdan, ovadan ne getirmişim diye korkusundan yerinde katılıp kaldı.

گرگ را بیدار کرد آن کور میش
رفت نادان سوی عزرائیل خویش

The blind sheep awakened the wolf: unwittingly it went towards its ‘Azrá’íl (Angel of death).

***

O kör koyun kurdu uyandırdı. Cahil, Azrail’in yanına kendi ayağıyla gitti.

اژدها یک لقمه کرد آن گیج را
سهل باشد خون‌خوری حجاج را

The dragon made one mouthful of that dolt: blood-drinking (bloodshed) is easy for Hajjáj.

***

Ejderha o ahmağı bir lokma ediverdi. Haccac’a kan dökmekten kolay ne var,

خویش را بر استنی پیچید و بست
استخوان خورده را در هم شکست

It wound and fastened itself on a pillar and crunched the bones of the devoured man.

***

Sonra da bir direğe sarılıp kendisini sıktı, karnında herifin kemiklerini çatır, çatır kırdı.

نفست اژدرهاست او کی مرده است
از غم و بی آلتی افسرده است

The dragon is thy sensual soul: how is it dead? It is (only) frozen by grief and lack of means.

***

Senin nefsinde bir ejderhadır. O, nereden öldü ki? Dertten, eline fırsat düşmediğinden dondu, yoksa!

گر بیابد آلت فرعون او
که بامر او همی‌رفت آب جو

If it obtain the means of Pharaoh, by whose command the water of the river (Nile) would flow,

***

Firavunun eline geçenler, onun da eline geçse neler yapmaz! Irmak bile, Firavunun emriyle akardı.

آنگه او بنیاد فرعونی کند
راه صد موسی و صد هارون زند

Then it will begin to act like Pharaoh and will waylay a hundred (such as) Moses and Aaron.

***

Onun eline de böyle bir kudret düşse hemen firavunluğa başlar, yüzlerce Musa’nın da yolunu vurur, yüzlerce Harun’un da!

کرمکست آن اژدها از دست فقر
پشه‌ای گردد ز جاه و مال صقر

That dragon, under stress of poverty, is a little worm, (but) a gnat is made a falcon by power and riches.

***

O ejderha, yoksulluk elinde bir kurtcağız kesilir. Mevki ve mal yüzünden bir sivrisinek büyür, çaylaklaşır!

اژدها را دار در برف فراق
هین مکش او را به خورشید عراق

Keep the dragon in the snow of separation (from its desires); beware, do not carry it into the sun of ‘Iráq.

***

Ejderhayı ayrılık karı içinde tut, sakın onu Irak güneşinin altına getirme.

تا فسرده می‌بود آن اژدهات
لقمه‌ی اویی چو او یابد نجات

So long as that dragon of thine remains frozen, (well and good); thou art a mouthful for it, when it gains release.

***

Ejderhan donmuş bir halde iken selâmettesin fakat kurtuldu, kendine geldi mi ona lokma olursun.

مات کن او را و آمن شو ز مات
رحم کم کن نیست او ز اهل صلات

Mortify it and become safe from (spiritual) death; have no mercy: it is not one of them that deserve favours;

***

Onu mat et de mat olmaktan emin ol. Ona pek acıma, o iyilik edilecek kişi değildir.

کان تف خورشید شهوت بر زند
آن خفاش مردریگت پر زند

For (when) the heat of the sun of lust strikes upon it, that vile bat of thine flaps its wings.

***

Üstüne şehvet güneşi vurdu mu o geberesice hemen yarasa gibi kanatlarını çırpmaya, uçmaya başlar.

می‌کشانش در جهاد و در قتال
مردوار الله یجزیک الوصال

Lead it manfully to the (spiritual) warfare and battle: God will reward thee with access (to Him).

***

Ercesine onu savaşa çek, babayiğitçe onunla vuruş… Allah, sana vuslatıyla karşılık versin!

چونک آن مرد اژدها را آورید
در هوای گرم خوش شد آن مرید

When that man brought the dragon into the hot air, and the insolent brute became well (again),

***

Hulâsa o adam ejderhayı getirip de o korkunç şey, sıcak havada kendine gelince,

لاجرم آن فتنه‌ها کرد ای عزیز
بیست همچندان که ما گفتیم نیز

Inevitably it wrought those mischiefs, my dear friend, (and others) too, twenty times as many as we have told.

***

O fitneleri meydana çıkardı. Hattâ azizim, söylediklerimizin yüz kat üstününü yaptı!

تو طمع داری که او را بی جفا
بسته داری در وقار و در وفا

Dost thou hope, without using violence, to keep it bound in quiet and faithfulness?

***

Sen ona zahmet, eziyet vermeden uslu, rahat ve vefakâr bir halde tutmayı mı umuyorsun?

هر خسی را این تمنی کی رسد
موسیی باید که اژدرها کشد

How should this wish be fulfilled for any worthless one? It needs a Moses to kill the dragon.

***

Bu, her aşağılık kişiye nasip mi olur? Ejderhayı öldürmeye bir Musa gerek.

صدهزاران خلق ز اژدرهای او
در هزیمت کشته شد از رای او

By his dragon hundreds of thousands of people were killed in the rout, as he had designed.

***

Yüz binlerce halk onun tedbiriyle mağlûp oldu, ejderhasından yılıp kaçtı, ölüp gitti!

گفت فرعونش چرا تو ای کلیم
خلق را کشتی و افکندی تو بیم

Pharaoh said to him, “Why didst thou, O Kalím, kill the people and cause fear to fall (on them)?

***

Firavun, Musa’ya “Ey Kelîm, sen neden halkı öldürdün, neden halka korku saldın?

در هزیمت از تو افتادند خلق
در هزیمت کشته شد مردم ز زلق

The people were put to flight and rout by thee; in the rout the folk were killed through slipping (and being crushed to death).

***

Halk, senden yılgınlığa düştü, kaçışırken ayaklar altında çiğnenip öldü.

لاجرم مردم ترا دشمن گرفت
کین تو در سینه مرد و زن گرفت

Necessarily, the folk have come to regard thee as their enemy; (both) men and women have conceived hatred of thee in their breasts.

***

Hulâsa, halk sana düşman kesildi. Sana karşı erkeğin gönlünde de kin var, kadının gönlünde de.

خلق را می‌خواندی بر عکس شد
از خلافت مردمان را نیست بد

Thou wert calling the people to (follow) thee, (but) it has turned out contrariwise: the folk cannot but resist thee.

***

Halkı kendine davet ediyorsun ama iş aksi çıktı. Sana aykırı hareket etmekten başka çareleri kalmadı.

من هم از شرت اگر پس می‌خزم
در مکافات تو دیگی می‌پزم

I too, though I am creeping (shrinking) back from thy malice, am concocting a plan to requite thee.

***

Ben de senin şerrinden kaçıyor, sana aşikâre karşı durmuyorum ama aleyhine çömlek kaynatıp duruyorum.

دل ازین بر کن که بفریبی مرا

یا بجز فی پس‌روی گردد ترا

Put away from thine heart the thought that thou wilt deceive me or that thou wilt get any follower but thy shadow.

***

Beni aldatmayı gönlünden çıkar, arkandan, gölgenden başka kimsenin geleceğini umma.

تو بدان غره مشو کش ساختی
در دل خلقان هراس انداختی

Be not deluded by that which thou hast contrived: thou hast (only) cast terror into the hearts of the people.

***

Bir iş becerdim, halkın gönlüne bir korkudur saldım diye mağrur olma.

3 – 1074

صد چنین آری و هم رسوا شوی
خوار گردی ضحکه‌ی غوغا شوی

Thou mayst bring (forward) a hundred such (devices), and thou wilt be exposed in the same way; thou wilt become despicable and the laughing-stock of the mob.

***

Bunun gibi yüzlerce iş becersen sonunda yine rüsvay olursun, hor hakir bir hale gelirsin, seninle alay eder, sana gülüşürler.

همچو تو سالوس بسیاران بدند
عاقبت در مصر ما رسوا شدند

Many have been impostors like thee, (but) in our Egypt they have been brought to disgrace in the end.”

***

Senin gibi nice hilebazlar vardı, bizim Mısır’ımız da nihayet rüsvay oldular” dedi.

گفت با امر حقم اشراک نیست
گر بریزد خونم امرش باک نیست

He (Moses) said, “I admit nothing as co-partner with the command of God: if His command shall shed my blood, there is no fear (on my part).

***

Musa, Firavuna dedi ki: “Ben, Allah emrine karışamam. Emreder de kanımı bile dökerse korkum yok.

راضیم من شاکرم من ای حریف
این طرف رسوا و پیش حق شریف

I am content, I am thankful, O adversary: here (I am) disgraced, but with God (I am) honoured.

***

Ben, bu âlemde rüsvay olayım, buna hem razıyım, hem de şükrederim… Tek Hak yanında yüce olayımda.

پیش خلقان خوار و زار و ریش‌خند
پیش حق محبوب و مطلوب و پسند

In the sight of the people (I am) contemptible and wretched and a laughingstock: in God's sight (I am) loved and sought and approved.

***

Halka karşı hor hakir olayım, benimle alay etsinler, bana gülsünler… Allah’a karşı sevgili olayım, o beni istesin, beğensin… Yeter bu bana.

3 – 1079

از سخن می‌گویم این ورنه خدا
از سیه‌رویان کند فردا ترا

I say this (merely as a matter) of words; otherwise (in fact), to-morrow (on the Day of Judgement) God will make thee one of the black-faced.

***

Bunları da söz olsun diye söylüyorum hani. Yoksa Allah seni yarın kara yüzlülerden edecek, bu muhakkak!

عزت آن اوست و آن بندگانش
ز آدم و ابلیس بر می‌خوان نشانش

Glory belongs to Him and to His servants (alone): recite (from the Qur’án) the sign thereof (made manifest) through Adam and Iblís.

***

Yücelik onundur, onun kullarınındır. Onun nişanesini Âdem’le İblisin hikâyesini oku da anla!

شرح حق پایان ندارد همچو حق
هین دهان بربند و برگردان ورق

The explanation of (the attributes of) God, like God (Himself), hath no limit. Take heed, close thy mouth and turn over a (new) leaf.”

***

Allah’ın zatına nasıl son yoksa hikmetlerine de son yoktur. Aklını başına al da ağzını yum, yaprağı çevir!”

گفت فرعونش ورق درحکم ماست
دفتر و دیوان حکم این دم مراست

Pharaoh said to him, “The leaf is under my authority; the book and register of authority is mine at this moment.

***

Firavun, Musa’ya “Yaprak bizim elimizde... Şimdi defter de bizim hükmümüzde, divan da bizim!

مر مرا بخریده‌اند اهل جهان
از همه عاقلتری تو ای فلان

The people of the world have chosen me: art thou wiser than all, O fellow?

***

Bütün âlem halkı beni seçmiş, beni kabul etmiş. A Musa, bütün âlemde en akıllı sen misin ki?

موسیا خود را خریدی هین برو
خویشتن کم بین به خود غره مشو

O Moses, thou hast vaunted thyself. Hark, begone! Have less regard for thyself, be not self-deluded.

***

A Musa, sen kendini beğenmiş, almışsın… Haydi oradan be… Kendini az gör, kendine güvenip gururlanma.

جمع آرم ساحران دهر را

تا که جهل تو نمایم شهر را

I will assemble the magicians of the world, that I may exhibit thy foolishness to the city.

***

Dünyanın sihirbazlarını toplayayım da bütün şehre senin bilgisizliğini göstereyim.

این نخواهد شد بروزی و دو روز
مهلتم ده تا چهل روز تموز

(But) this will not be done in a day or two: give me time (and wait) till the forty days (which end in the month) of Tamúz.”

***

Fakat bu, bir iki gün içinde olmaz. Bu yaz çağında bana kırk günceğiz mühlet ver” dedi.

گفت موسی این مرا دستور نیست
بنده‌ام امهال تو مامور نیست

Moses said, “This is not permitted to me: I am the slave (of God): the giving of time to thee is not commanded.

***

Musa dedi ki: “Bana bu hususta izin yok. Ben bir kulum, sana mühlet vermeye emir almadım.

گر تو چیری و مرا خود یار نیست
بنده فرمانم بدانم کار نیست

If thou art powerful and I in sooth have no ally, (yet) I am subject to His command: I have nothing to do with that.

***

Sen hükümdarsın, galipsin, benim yardımcım, dostum yok… Fakat Allah fermanına tabiim, başka bir şeyle işim yok.

3 – 1089

می‌زنم با تو بجد تا زنده‌ام
من چه کاره‌ی نصرتم من بنده‌ام

I will combat thee with all my might so long as I live; what have I to do with helping (God)? I am a slave.

***

Diri oldukça seninle canla başla savaşacağım. Ben kulum, yardımla, yardımcıyla ne işim var?

می‌زنم تا در رسد حکم خدا
او کند هر خصم از خصمی جدا

I will fight till the decision of God comes to pass: He (alone) separates every adversary from an adversary.”

***

Allah’ın hükmü zuhur edinceye kadar seninle uğraşacağım. Her hasmı düşmanından Allah ayırır”

گفت نه نه مهلتم باید نهاد
عشوه‌ها کم ده تو کم پیمای باد

He (Pharaoh) said, “Nay, nay, thou must appoint a certain respite: do not give cajoleries, do not talk vain things.”

***

Firavun, hayır dedi, mutlaka bir mühlet vermek gerek. Beni aldatıp durma, yel alıp poyraz satma.

حق تعالی وحی کردش در زمان
مهلتش ده متسع مهراس از آن

At once the high God made a revelation to him, saying, “Give him an ample respite: be not afraid of that.

***

Bu sırada ulu Allah’tan Musa’ya “ Ona bol, bol mühlet ver, korkma.

3 – 1093

این چهل روزش بده مهلت بطوع
تا سگالد مکرها او نوع نوع

Willingly give him these forty days, that he may bethink him of divers plots.

***

Bu kırk gün mühleti, ona gönül rızasıyla ver de çeşit, çeşit hileler düzsün.

تا بکوشد او که نی من خفته‌ام
تیز رو گو پیش ره بگرفته‌ام

Let him endeavour, for I am not asleep; bid him advance quickly, (for) I have barred the way in front (of him).

***

İstediği gibi çalıp çabalasın. Ben uyumuyorum ki. Ona söyle, hızlı gitsin, fakat yolu ben tuttum, pusuda ben varım.

حیله‌هاشان را همه برهم زنم
و آنچ افزایند من بر کم زنم

I will confound all their devices, and I will reduce to little that which they increase.

***

Onların hilelerini ben birbirine katar, onların arttırdıklarını ben eksiltirim.

آب را آرند من آتش کنم
نوش و خوش گیرند و من ناخوش کنم

Let them fetch water, and I will make (it) fire; let them get honey and sweets and I will make (it) bitter.

***

Su getirirlerse ateş haline sokar, şerbet içerlerse zehir yaparım.

مهر پیوندند و من ویران کنم
آنک اندر وهم نارند آن کنم

Let them join in a bond of love, and I will destroy it; I will do that which they conceive not.

***

Birbirlerine muhabbet bağlasalar sevgilerini yıkar, berbat ederim. Vehimlerine bile gelmeyen şeyleri yaparım ben.

تو مترس و مهلتش ده دمدراز
گو سپه گرد آر و صد حیلت بساز

Have thou no fear, and give him a lengthy respite; bid him bring together his host and prepare a hundred devices.”

***

Sen korkma, ona uzun bir müddet mühlet ver… Asker topla, yüzlerce hileler düz de” diye vahiy geldi.

گفت امر آمد برو مهلت ترا
من بجای خود شدم رستی ز ما

He (Moses) said, “The (Divine) command hath come. Go, the respite is (granted) to thee. I depart to my dwelling-place: thou art delivered from me.”

***

Musa, “Emir geldi, mühlet sana. Bizden kurtuldun, şimdilik ben yerime gidiyorum” dedi.

او همی‌شد و اژدها اندر عقب
چون سگ صیاد دانا و محب

He was going (on his way), and at his heels (went) the dragon wise and loving, like the hunter's dog.

***

Musa yola düştü, ejderha da bilgili ve dost bir av köpeği gibi peşine takıldı.

چون سگ صیاد جنبان کرده دم
سنگ را می‌کرد ریگ او زیر سم

Like the hunter's dog, wagging its tail: it made the stones (crumble as) sand beneath its hoof.

***

Av köpeği gibi kuyruğunu sallayarak gidiyor, ayaklarının altında taşları kum gibi eziyordu.

سنگ و آهن را بدم در می‌کشید
خرد می‌خایید آهن را پدید

With its breath it drew in stone and iron (to its jaws) and visibly chewed the iron into small fragments.

***

Taşı, demiri nefesiyle çekip sömürmekte, demiri apaşikâr bir surette ağzında ezip çiğnemekteydi.

در هوا می‌کرد خود بالای برج
که هزیمت می‌شد از وی روم و گرج

In the air it was making itself (rise) above the zodiac, so that Greeks and Georgians would flee from it in panic.

***

Havalanıp burçların üstüne çıkmakta, Rum, Gürcü… Herkes ondan kaçmaktaydı.

کفک می‌انداخت چون اشتر ز کام
قطره‌ای بر هر که زد می‌شد جذام

From its palate it cast out foam, like a camel: whomsoever a drop hit, he was smitten with tubercular leprosy.

***

Deve gibi ağzından köpükler saçıyordu. O köpüğün bir katresi kimin üstüne düşse cüzzam illetine tutuluyordu.

ژغژغ دندان او دل می‌شکست
جان شیران سیه می‌شد ز دست

The gnashing of its teeth would break the heart; the souls of black lions would be distraught (with terror).

***

Dişlerinin gıcırtısı, yürekleri yerinden oynatıyor, kara aslanların bile canları elden gidiyordu.

چون به قوم خود رسید آن مجتبی
شدق او بگرفت باز او شد عصا

When that chosen one (Moses) reached his kinsfolk, he took hold of the corner of its mouth, and it became again a staff.

***

O seçilmiş peygamber, kavminin yanına varınca ejderhayı boğazından yakaladı, ejderha asâ oldu yine.

تکیه بر وی کرد و می‌گفت ای عجب
پیش ما خورشید و پیش خصم شب

He leaned upon it, saying, “O wonder! to me (’tis clear as) the sun, to my enemy (’tis dark as) night.

***

Asâya dayandı da dedi ki: “Ne şaşılacak şey. Bizim yanımızda güneş, düşmana karşı gece!

ای عجب چون می‌نبیند این سپاه
عالمی پر آفتاب چاشتگاه

O wonder! How doth this host not see a whole world filled with the sun at morning tide?

***

Ne hayret edilecek şey ki bu ordu, kuşluk güneşiyle dopdolu olan bu âlemi görmüyor.

چشم باز و گوش باز و این ذکا
خیره‌ام در چشم‌بندی خدا

Eyes open, and ears open, and this sun! I am amazed at God's eye-bandaging.

***

Göz de açık, kulak da; sonra da bu zekâ… Allah’ın gözbağcılığına hayretteyim!

3 – 1110

من ازیشان خیره ایشان هم ز من
از بهاری خار ایشان من سمن

I am amazed at them, and they too at me: (we are) from one springtime, (but) they are thorns and I am jasmine.

***

Ben onlara şaşırıyorum, onlar da bana şaşırıyorlar. Baharın onlar diken, ben yasemin:

پیششان بردم بسی جام رحیق

سنگ شد آبش به پیش این فریق

I bore to them many a cup of pure wine: its juice turned to stone before this company.

***

Onlara nice lezzetli şaraplarla dolu kadehler sundum. Fakat onlara kadehteki şerbet taş kesildi.

دسته گل بستم و بردم به پیش
هر گلی چون خار گشت و نوش نیش

I twined a handful of roses and carried it to them: every rose became as a thorn, and the honey turned to poison.

***

Gül desteleri yaptım, götürdüm, her gül, diken oldu, şerbet zehir döndü.

آن نصیب جان بی‌خویشان بود
چونک با خویش‌اند پیدا کی شود

That (pure wine) is the portion allotted to the selfless: since they are with themselves (not freed from self), how should it be shown (to them)?

***

Bu kendisinden geçenlerin canlarına nasip olan bir şey. Onlar, kendilerine oldukça nasıl meydana çıkar?

خفته‌ی بیدار باید پیش ما
تا به بیداری ببیند خوابها

With us, one must needs be a waking sleeper, that in the state of wakefulness he may dream dreams.”

***

Yanımızda uyanık bir uyur gerek ki uyanıkken rüyalar görsün!

دشمن این خواب خوش شد فکر خلق
تا نخسپد فکرتش بستست حلق

Thought of created things is an enemy to this sweet (waking) sleep: until his (any one's) thought is asleep, his throat is shut.

***

Halkın düşüncelere dalması bu güzelim uykunun düşmanıdır. Halk, düşünceleri yatışmasın, uyumasın diye bu güzelim uykunun boğazını sıkar.

حیرتی باید که روبد فکر را
خورده حیرت فکر را و ذکر را

A (mystical) bewilderment is needed to sweep (such) thought away: bewilderment devours (all) thought and recollection.

***

Bir hayret lâzım ki düşünceleri silip süpürsün. Hayret, fikirleri de yok eder, zikirleri de!

هر که کاملتر بود او در هنر

او بمعنی پس بصورت پیشتر

The more perfect he is in (worldly) science, the more backward he is in reality and the more forward in appearance.

***

Hüner ve marifette kim daha kâmilse mana bakımından artta sureta ileridedir.

راجعون گفت و رجوع این سان بود
که گله وا گردد و خانه رود

He (God) hath said, “(Verily, to Him we are) returning”; and the return is in the same wise as a herd turns back and goes home.

***

Allah “Geri dönenler” dedi. Geri dönmek sürünün yazıdan gelip ağıla gitmesine benzer.

چونک واگردید گله از ورود
پس فتد آن بز که پیش آهنگ بود

When the herd has turned back from (after) going down to water, the goat that was the leader (now) falls behind (becomes the hindmost),

***

Sürü, yazıdan dönüp geldi mi giderken en önde olan keçi artta kalır.

پیش افتد آن بز لنگ پسین
اضحک الرجعی وجوه العابسین

And the lame hindmost goat is now in front: the return caused the faces to laugh of them that were frowning (before).

***

Giderken geride kalan topal keçiye gelince suratı asıkları bile güldürecek bir halde öne düşer.

از گزافه کی شدند این قوم لنگ
فخر را دادند و بخریدند ننگ

How did this party (the prophets and saints) become lame and give up glory and purchase ignominy in vain?

***

Bu kavim, laf olsun diye topal olmadılar ya… övünmeyi terk ettiler de ârı satın aldılar.

پا شکسته می‌روند این قوم حج
از حرج راهیست پنهان تا فرج

This party go on the pilgrimage (to Reality) with broken legs, (because) there is a secret way from straitness to ease.

***

Bu kavim, hacca ayakları kırık olduğu halde topallaya topallaya giderler. Sıkıntıdan kurtuluşa gizli bir yol vardır.

دل ز دانشها بشستند این فریق
زانک این دانش نداند آن طریق

This company washed their hearts (clean) of (the exoteric) kinds of knowledge, because this knowledge does not know this Way.

***

Bu tarife gönüllerini bilgilerden yıkayıp arıtmışlardır. Çünkü bu yol, zahirî bilgiyi tanımaz.

دانشی باید که اصلش زان سرست
زانک هر فرعی به اصلش رهبرست

(In order to tread this Way) one needs a knowledge whereof the root is Yonder, inasmuch as every branch is a guide to its root.

***

Bu yolda, aslı o âlemden olan bir bilgi gerek. Zira her feri, aslında yol gösterir.

هر پری بر عرض دریا کی پرد
تا لدن علم لدنی می‌برد

How should every wing fly across the breadth of the Sea? (Only) the esoteric knowledge will bear (thee) to the Presence (of God).

***

Her kanat, denizi aşacak kudrete nereden sahip olacak? Allah bilgisi gerek ki insanı Allah’a ulaştırsın.

پس چرا علمی بیاموزی به مرد
کش بباید سینه را زان پاک کرد

Why, then, should you teach a man the knowledge of which it behoves him to purify his breast?

***

Şu halde adama sonunda gönülden silinip arıtılması lâzım olan bilgiyi neye öğretirsin?

پس مجو پیشی ازین سر لنگ باش
وقت وا گشتن تو پیش آهنگ باش

Therefore do not seek to be in front: be lame on this side, and be the leader at the moment of return.

***

Öyleyse bu âlemde ileri gitmeye heves etme, topal ol da geri dönerken en öne düş.

آخرون السابقون باش ای ظریف
بر شجر سابق بود میوه‌ی طریف

O clever one, be thou (according to the Prophet's saying, “We are) the hindmost and the foremost”: the fresh fruit is prior to the tree.

***

Ey nazik adam, ileri giden son gelenlerden ol. Taze ve turfanda meyve, ağaca nazaran daha ileridedir, derecesi daha üstündür.

گرچه میوه آخر آید در وجود
اولست او زانک او مقصود بود

Although the fruit comes last into being, it is the first, because it was the object.

***

Gerçi meyve ağaçtan sonra vücuda gelir, fakat hakikatte evvel odur, çünkü ağaçtan maksat odur.

چون ملایک گوی لا علم لنا
تا بگیرد دست تو علمتنا

Say, like the angels, “We have no knowledge,” to the end that “Thou hast taught us” may take thy hand (come to thy aid).

***

Melekler gibi "Bizim bilgimiz yok" de de, “Ancak senin bildirdiğin bilgiyi biliriz” sırrı elini tutsun.

گر درین مکتب ندانی تو هجا

همچو احمد پری از نور حجی

If in this school thou dost not know the alphabet, (yet) thou art filled, like Ahmad (Mohammed), with the light of Reason.

***

Bu mektep de hecelemeyi bilmezsen Ahmed gibi akıl ve irfan nuriyle dolarsın.

گر نباشی نامدار اندر بلاد
گم نه‌ای الله اعلم بالعباد

If thou art not famous in the world, (yet) thou art not deficient: God knoweth best concerning His servants.

***

Şehirlerde ad san sahibi olmazsan, Allah kullarının halini daha iyi bilir ya, kaybolmazsın, merak etme.

3 – 1133

اندر آن ویران که آن معروف نیست
از برای حفظ گنجینه‌ی زریست

A treasure of gold is (hidden), for safety's sake, in a desolate spot that is not well-known.

***

Altın definesini bilinmeyen viranelere gizlerler?

موضع معروف کی بنهند گنج
زین قبل آمد فرج در زیر رنج

How should they deposit the treasure in a well-known place? On this account it is said, “Joy is (hidden) beneath sorrow.”

***

Hiç defineyi bilinen yere koyarlar mı? İşte kurtulmanın, halâs olmanın da zahmet ve meşakkatlerde gizlenmesi buna benzer.

خاطر آرد بس شکال اینجا ولیک
بسکلد اشکال را استور نیک

Here the mind may bring (suggest) many difficulties, but a good beast will break the tether.

***

Burada hatıra birçok şüpheler, tereddütler gelebilir ama iyi at, kösteklerini kırar, bukağıdan kurtuluverir.

هست عشقش آتشی اشکال‌سوز
هر خیالی را بروبد نور روز

His (God's) love is a fire that consumes difficulties: the daylight sweeps away every phantom.

***

Onun sevgisi, şüphe ve tereddütleri yakan bir ateştir. Gündüzün nuru, bütün hayalleri siler süpürür.

هم از آن سو جو جواب ای مرتضا

کین سال آمد از آن سو مر ترا

O thou with whom He is pleased, seek the answer from the same quarter from which this question came to thee.

***

Ey Allah rızasını elde eden, bu sual, sana o taraftan geldi, cevabını da o taraftan ara.

3 – 1138

گوشه‌ی بی گوشه‌ی دل شه‌رهیست
تاب لا شرقی و لا غرب از مهیست

The cornerless corner of the heart is a King's highway: the radiance that is neither of the east nor of the west is (derived) from a Moon.

***

Gönlün köşesiz köşesi yok mu? İşte o bucak, padişaha varan bir yoldur. Gönlün doğudan da olmayan, batıdan da olmayan aydınlığı, tek bir aydan meydana gelir.

تو ازین سو و از آن سو چون گدا
ای که معنی چه می‌جویی صدا

Why on this side and on that, like a beggar, O mountain of Reality, art thou seeking the echo?

***

Ey mana dağı, sen yoksullar gibi bu tarafa o tarafta neden ses arayıp durursun.

هم از آن سو جو که وقت درد تو
می‌شوی در ذکر یا ربی دوتو

Seek (the answer) from the same quarter to which, in the hour of pain, thou bendest low, crying repeatedly, “O my Lord!”

***

Derde düşünce iki büklüm olup “Yarabbi” diye yalvardığın taraf yok mu, bu sesi de o tarafta ara.

3 – 1141

وقت درد و مرگ آن سو می‌نمی
چونک دردت رفت چونی اعجمی

In the hour of pain and death thou turnest in that direction: how, when thy pain is gone, art thou ignorant?

***

Dert ve ölüm zamanı o tarafa yönelir, feryat ve figana düşersin. Dertten kurtulunca neden yabancıya dönüyor, hiç o tarafı aklına bile getirmiyorsun?

وقت محنت گشته‌ای الله گو
چونک محنت رفت گویی راه کو

At the time of tribulation thou hast called unto God, (but) when the tribulation is gone, thou sayest, “Where is the way?”

***

Mihnet zamanında “Allah” demeye başlar, sıkıntın geçti mi “Nerede ona yol ?” dersin.

این از آن آمد که حق را بی گمان
هر که بشناسد بود دایم بر آن

This is because (thou dost not know God): every one that knows God without uncertainty is constantly engaged in that (commemoration of Him),

***

Bu hal, şundan ileri geliyor: “Allah’ı şeksiz, şüphesiz bilen, tanıyan, daima onu anlar, ondan hiç ayrılmaz.

وانک در عقل و گمان هستش حجاب
گاه پوشیدست و گه بدریده جیب

While he that is veiled in intellect and uncertainty is sometimes covered (inaccessible to spiritual emotion) and sometimes with his collar torn (in a state of rapture).

***

Fakat akıl ve şüphe hicaplarında kalan kişiye Allah tecellisi, gâh örtülür, gâh yenini, yakasını yırtıp görünür.

عقل جزوی گاه چیره گه نگون
عقل کلی آمن از ریب المنون

The particular (discursive) intellect is sometimes dominant, sometimes overthrown; the Universal Intellect is secure from the mischances of Time.

***

Aklı cüzi gâh üstündür, gâh baş aşağı, Aklı Külli ise bütün hâdiselerden kurtulmuştur, emindir.

عقل بفروش و هنر حیرت بخر
رو به خواری نه بخارا ای پسر

Sell intellect and talent and buy bewilderment (in God): betake thyself to lowliness, O son, not to Bukhárá!

***

Akılla hüneri sat da hayreti satın al. Oğul, horluğa doğru git, Buhara’ya değil!

ما چه خود را در سخن آغشته‌ایم
کز حکایت ما حکایت گشته‌ایم

Why have I steeped myself in the discourse, so that from story-telling I have become a story?

***

Biz neye bu derece de söze daldık? Hikâye söyleyelim derken hikâye olduk gitti.

من عدم و افسانه گردم در حنین
تا تقلب یابم اندر ساجدین

I become naught and (unsubstantial as) a fable in making moan (to God), in order that I may gain influence over (the hearts of) them that prostrate themselves in prayer.

***

Ben yokum zaten ağlayıp, ağlayıp sızlayarak masal oldum gitti… Bu suretle secde edenler arasına katılayım, onlarla beraber yuvarlanayım bari.

این حکایت نیست پیش مرد کار
وصف حالست و حضور یار غار

This (story of Moses and Pharaoh) is not a story in the eyes of the man of experience: it is a description of an actual (spiritual) state, and it is (equivalent to) the presence of the Friend of the Cave.

***

İş bilen, söz anlayan adama bu söz, hikâye değil. Hâlimi anlatıyorum ben, sevgilinin huzurundayım ben!

آن اساطیر اولین که گفت عاق
حرف قرآن را بد آثار نفاق

That (phrase) “stories of the ancients,” which the disobedient (infidels) applied to the words of the Qur’án, was a mark of (their) hypocrisy.

***

Âsi, bunlar önce gelip geçenlere ait aslı yok masallar dedi ya… Kur’an hakkında söylenen bu söz, nifak eseridir.

لامکانی که درو نور خداست
ماضی و مستقبل و حال از کجاست

The man transcending space, in whom is the Light of God— whence (what concern of his) is the past, the future, or the present?

***

İçinde Allah nuru olan Lâmekân âleminde nerede geçmiş, nerede gelecek, nerede hâl,

ماضی و مستقبلش نسبت به تست
هر دو یک چیزند پنداری که دوست

His being past or future is (only) in relation to thee: both are one thing, and thou thinkest they are two.

***

Geçmiş, gelecek, sana göredir. Yoksa hakikatte ikisi de birdir. Fakat sen iki sanırsın.

3 – 1153

یک تنی او را پدر ما را پسر
بام زیر زید و بر عمرو آن زبر

One individual is to him father and to us son: the roof is below Zayd and above ‘Amr.

***

Bir adam, onun babasıdır, bizim oğlumuz, Zeydin altında olan dam, Amr’ın üstündedir.

نسبت زیر و زبر شد زان دو کس

سقف سوی خویش یک چیزست بس

The relation of “below” and “above” arises from those two persons: as regards itself, the roof is one thing only.

***

Damın altta, üstte oluşu, o iki adama göredir. Hakikatteyse dam tek bir şeydir, işte o kadar!

نیست مثل آن مثالست این سخن
قاصر از معنی نو حرف کهن

These expressions are not (exactly) similar to that (doctrine of spiritual timelessness): they are a comparison: the old words fall short of the new meaning.

***

Bu söz, onun misli değildir, bir misaldir ancak. Eski harfler, yeni manayı ifade edemez ki.

چون لب جو نیست مشکا لب ببند
بی لب و ساحل بدست این بحر قند

Since there is no river-marge, close thy lips, O waterskin: this Sea of candy hath (ever) been without marge or shore.

***

Ey tulum, burası mademki ırmak kıyısı değil, ağzını kapat. Bu şeker denizinin ne kıyısı var, ne kenarı!

چونک موسی بازگشت و او بماند
اهل رای و مشورت را پیش خواند

When Moses had returned (home) and he (Pharaoh) remained (with his own people), he called his advisers and counsellors to his presence.

***

Musa, dönüp Firavun kalınca bütün rey ve tedbir sahiplerini danışmak üzere çağırdı.

آنچنان دیدند کز اطراف مصر
جمع آردشان شه و صراف مصر

They deemed it right that the King and Ruler of Egypt should assemble them (the magicians) from all parts of Egypt.

***

Padişahın, Mısır sultanı olan Firavunun Mısır civarındaki bütün sihirbazları çağırmasını kararlaştırdılar.

او بسی مردم فرستاد آن زمان
هر نواحی بهر جمع جادوان

Thereupon he sent many men in every direction to collect the sorcerers.

***

Firavun hemen bütün sihirbazların toplanması için etrafa bir hayli adam gönderdi.

هر طرف که ساحری بد نامدار
کرد پران سوی او ده پیک کار

In whatsoever region there was a renowned magician, he set flying towards him ten active couriers.

***

Nerede ünlü bir büyücü varsa gelmesi için on haberci yolladı.

دو جوان بودند ساحر مشتهر
سحر ایشان در دل مه مستمر

There were two youths, famous magicians: their magic penetrated into the heart of the moon.

***

İki genç vardı ki büyü de pek şöhret bulmuşlardı. Sihirleri, aya bile tesir ederdi.

شیر دوشیده ز مه فاش آشکار
در سفرها رفته بر خمی سوار

They milked the moon publicly and openly; in their journeys they went mounted on a wine-jar.

***

Aydan apaşikâr süt sağarlar, bir yere gidecekleri vakit küplere binip giderler.

شکل کرباسی نموده ماهتاب
آن بپیموده فروشیده شتاب

They caused the moonshine to appear like a piece of linen: they measured and sold it speedily,

***

Ay ışığını bez şekline sokup ölçer, biçer satarlardı.

سیم برده مشتری آگه شده

دست از حسرت به رخها بر زده

And took the silver away: the purchaser, on becoming aware (of the fraud), would smite his hand upon his cheeks in grief.

***

Müşteri, para verip alır, sonra anlayınca eyvahlar olsun deyip hayıflanmaya, yüzüne vurmaya başlardı.

صد هزاران همچنین در جادوی

بوده منشی و نبوده چون روی

They were the inventors of a hundred thousand such (tricks) in sorcery, and were not (following others) like the rhyme-letter.

***

Onların, buna benzer nice sihirleri vardı ki herkes apaçık görür dururdu.

3 – 1166

چون بدیشان آمد آن پیغام شاه
کز شما شاهست اکنون چاره‌خواه

When the King's message reached them, (to this effect): “The king is now desiring help from you,

***

Onlara da “Padişah şimdi sizden bir çare aramakta.

از پی آنک دو درویش آمدند
بر شه و بر قصر او موکب زدند

Because two dervishes have come and marched in force against the King and his palace.

***

İki yoksul adam gelip padişahın köşkü önüne otağ kurdu.

نیست با ایشان بغیر یک عصا
که همی‌گردد به امرش اژدها

They have naught with them except one rod, which becomes a dragon at his (Moses') command.

***

Bir sopadan başka bir şeyleri yok. Fakat emirleriyle ejderha oluyor.

شاه و لشکر جمله بیچاره شدند
زین دو کس جمله به افغان آمدند

The King and the whole army are helpless: all have been brought to lamentation by these two persons.

***

Padişah da çaresiz kaldı, ordusu da. Bu iki kişinin elinden hepsi feryat ve figana geldi.

چاره‌ای می‌باید اندر ساحری
تا بود که زین دو ساحر جان بری

A remedy must be sought in magic, that maybe thou wilt save (their) lives from these two enchanters—”

***

Bunları defetmek için bir çare bulun. Karşılık olarak size hesapsız hazineler bağışlayacak” diye haber gönderdi.

آن دو ساحر را چو این پیغام داد
ترس و مهری در دل هر دو فتاد

When he (the messenger) gave the message to those two magicians, a (great) fear and love descended on the hearts of them both.

***

Bu haberi duyunca iki büyücünün de gönüllerine hem korku düştü, hem sevgi.

عرق جنسیت چو جنبیدن گرفت
سر به زانو بر نهادند از شگفت

When the vein of homogeneity began to throb, they laid their heads upon their knees in astonishment.

***

Cinsiyet damarı atmağa başladı, ikisi de hayretlerinden başlarını dizlerine koydular.

چون دبیرستان صوفی زانوست
حل مشکل را دو زانو جادوست

Inasmuch as the knee is the Súfí's school, the two knees are sorcerers for solving a difficulty.

***

Sofinin meşk yeri dizidir, müşkülü halletmek hususunda iki diz, âdeta sihirbazdır.

بعد از آن گفتند ای مادر بیا
گور بابا کو تو ما را ره نما

Afterwards they said, “Come, O mother, where is our father's grave? Do thou show us the way.”

***

O iki büyücü, bu haberi alıp hayrete daldıktan sonra annelerine “Anne, babamızın mezarı nerede? Bize göster” dediler.

بردشان بر گور او بنمود راه
پس سه‌روزه داشتند از بهر شاه

She took them and showed the way to his grave: then they kept a three days' fast for the sake of the King.

***

Anneleri, onlara rehberlik etti, babalarının mezarını gösterdi. Üç gün Allah rızası için oruç tuttular.

بعد از آن گفتند ای بابا به ما
شاه پیغامی فرستاد از وجا

After that they said, “O father, the King in consternation hath sent us a message

***

Sonra “Baba, padişah korkmuş, bize emir göndermiş...

که دو مرد او را به تنگ آورده‌اند
آب رویش پیش لشکر برده‌اند

(To say) that two men have brought him to sore straits and have destroyed his prestige with the army.

***

İki adam, onu sıkıştırmış, ordusunun önünde şerefine, haysiyetine dokunmuş.

نیست با ایشان سلاح و لشکری
جز عصا و در عصا شور و شری

There is not with them any weapons or soldiers; nothing but a rod, and in the rod is a calamity and bane.

***

Onların ne silâhları var, ne askerleri. Bir tek asaları var ama o asa da kıyametler koparıyormuş.

تو جهان راستان در رفته‌ای
گرچه در صورت به خاکی خفته‌ای

Thou art gone into the world of the righteous, though to outward seeming thou liest in a tomb.

***

Sen zahiren toprakta yatıp uyuyorsun ama hakikatte doğrular ülkesine gitmişsin.

آن اگر سحرست ما را ده خبر
ور خدایی باشد ای جان پدر

If that is magic, inform us; and if it be divine, O spirit of our father,

***

Eğer onların yaptıkları sihirse bize haber ver. Canım babacığımız, onlar Allah eriyse, yaptıkları iş Allah'tansa yine bildir.

هم خبر ده تا که ما سجده کنیم
خویشتن بر کیمیایی بر زنیم

(In that case) also inform us, so that we may bow down (before them) and bring ourselves in touch with an elixir.

***

De onlara uyalım, secde edelim, kendimizi bir kimyaya atalım (da halis altın olalım).

ناامیدانیم و اومیدی رسید
راندگانیم و کرم ما را کشید

We are despairing, and a hope has come; we are banished, and Mercy has drawn us (towards favour).”

***

Ümidi kesilmiş biçareleriz. Bize bir ümit ver Allah tapısından sürülmüşleriz, bizi o tapıya yine onun keremi çekti” diye yalvardılar.

گفتشان در خواب کای اولاد من
نیست ممکن ظاهر این را دم زدن

He cried, “O my dearest sons, it rests (with God) to declare this (matter) plainly.

***

Babaları, onlara rüyalarında dedi ki: “Oğullarım, bunu açıkça söylemeye imkân yok.

فاش و مطلق گفتنم دستور نیست
لیک راز از پیش چشمم دور نیست

It is not permitted to me to speak openly and freely, yet the mystery is not far from mine eye.

***

Apaçık ve olduğu gibi söylememe izin yok. Ama bu sır, uzak değil gözümün önünde.

لیک بنمایم نشانی با شما
تا شود پیدا شما را این خفا

But I will show unto you a sign, that this hidden thing may be made manifest to you.

***

Size bir nişane göstereyim de gizli şey aşikâr olsun.

نور چشمانم چو آنجا گه روید
از مقام خفتنش آگه شوید

O light of mine eyes, when ye go thither, become acquainted with the place where he sleeps,

***

Gözlerimin nurları, oraya varın da onun uyumakta olduğu yeri anlayın.

آن زمان که خفته باشد آن حکیم
آن عصا را قصد کن بگذار بیم

And at the time when that Sage is asleep, make for the rod, abandon fear.

***

O hakikat sahibi uyurken korkmayın asayı almaya kalkışın.

گر بدزدی و توانی ساحرست
چاره‌ی ساحر بر تو حاضرست

If thou shalt steal it and art able (to do so), he is a magician; the means of dealing with a magician is present with thee;

***

Eğer çalabilirseniz o sihirbazın biridir. Sihirbaza karşı çare bulmayı bilirsiniz siz.

ور نتانی هان و هان آن ایزدیست

او رسول ذوالجلال و مهتدیست

But if thou canst not (steal it), beware and beware! That (man) is of God: he is the messenger of the Glorious (God) and is (divinely) guided.

***

Yok, eğer çalamazsanız aman ha aman… Kendinize gelin, o, Allah eridir. Ululuk sahibi ve hidayet verici Allah’ın elçisidir.

3 – 1190

گر جهان فرعون گیرد شرق و غرب
سرنگون آید خدا آنگاه حرب

Though Pharaoh occupy the world, east and west, he will fall headlong: God and then war!

***

Yeryüzü doğudan batıya kadar Firavunla dolsa savaş zamanı Allah, yine onu üstün eder; Firavun, baş aşağı gelir.

این نشان راست دادم جان باب

بر نویس الله اعلم بالصواب

I give (thee) this true sign, O soul of thy father: inscribe it (in thy heart): God best knoweth the right course.

***

Babalarının canı yavrucuklarım, bu doğru nişaneyi verdim işte. Buna göre iş yapın, Allah doğrusunu daha iyi bilir.

جان بابا چون بخسپد ساحری
سحر و مکرش را نباشد رهبری

O soul of thy father, when a magician sleeps, there is none to direct his magic and craft.

***

Yavrularım, sihirbaz uyuyunca sihirinin, hilesinin hükmü kalmaz.

چونک چوپان خفت گرگ آمن شود
چونک خفت آن جهد او ساکن شود

When the shepherd has gone to sleep, the wolf becomes unafraid: when he sleeps, his exertion ceases;

***

Çoban uyudu mu kurt emin olur. Çoban uykuya daldı mı dikkati elden gider.

لیک حیوانی که چوپانش خداست
گرگ را آنجا امید و ره کجاست

But the animal whose shepherd is God—how hath the wolf hope or way (of getting) there?

***

Fakat bir hayvana Allah çobanlık ederse kurt, oraya nereden yol bulur, onu kapmayı nasıl umabilir?

جادوی که حق کند حقست و راست
جادوی خواندن مر آن حق را خطاست

The sorcery which God practises is real and true: ’tis wrong to call that real thing sorcery.

***

Hakk’ın yaptığı sihir, haktır, yerindedir. O yerli yerinde olan şeye sihirbazlık demek hatadır.

جان بابا این نشان قاطعست
گر بمیرد نیز حقش رافعست

O soul of thy father, this is the decisive sign: even if he (a prophet) die, God exalteth him.”

***

Babalarının canı yavrular, bu keskin bir nişanedir. O peygamber, zahiren ölse bile Allah yine onu yüceltir, kadrini yükseltir.

مصطفی را وعده کرد الطاف حق
گر بمیری تو نمیرد این سبق

The lovingkindnesses of God made a promise to Mustafá (Mohammed), saying, “If thou shalt die, (yet) this Lesson (the Qur’án) shall not die.

***

Allah’ın lütufları, Mustafa’ya vaatlerde bulundu da dedi ki: “Sen ölsen bile bu din, bu iman ölmez.

3 – 1198

من کتاب و معجزه‌ت را رافعم
بیش و کم‌کن را ز قرآن مانعم

I am exalting thy Book and Miracle, I am defending the Qur’án from those who would make it more or less.

***

Senin kitabını, mucizeni ben yüceltirim. Kur’an’dan bir şey eksiltmeye, ona bir şey katmaya yeltenen kişiye ben mâni olurum.

من ترا اندر دو عالم حافظم

طاعنان را از حدیثت رافضم

I am exalting thee in both worlds, I am driving away the scoffers from thy Tidings.

***

Ben seni iki cihanda da korurum. Sözünü kınayanları terk eder, onları hor hakir bir hale korum.

کس نتاند بیش و کم کردن درو

تو به از من حافظی دیگر مجو

None shall be able to make additions or omissions therein. Do not thou seek another protector better than Me.

***

Hiç kimse Kur’an’ı değiştirmeye kudret bulamaz; ona ne bir şey ilâve edebilirler, ne ondan bir şey eksiltebilirler. Sen benden daha iyi başka bir koruyucu arama!

رونقت را روز روز افزون کنم
نام تو بر زر و بر نقره زنم

Day by day I will increase thy splendour, I will strike thy name on gold and on silver.

***

Senin parlaklığını gün geçtikçe artırır, adını altınlara, gümüşlere bastırırım.

منبر و محراب سازم بهر تو
در محبت قهر من شد قهر تو

For thy sake I will prepare pulpit and prayer-niche: in (My) love (for thee) thy vengeance hath become My vengeance.

***

Senin için minberler, mihraplar kurdururum. Ben, seni öyle seviyorum ki senin kahrın, benim demektir.

نام تو از ترس پنهان می‌گوند
چون نماز آرند پنهان می‌شوند

They (thy followers), from fear, are uttering thy name covertly and hiding when they perform their prayers;

***

Şimdi adını korkudan gizlice söylüyorlar, namaz kılacakları zaman gizleniyorlar.

از هراس وترس کفار لعین

دینت پنهان می‌شود زیر زمین

From terror and dread of the accursed infidels thy Religion is being hidden underground;

***

Melûn kâfirlerin korkusundan dinin mağaralarda gizli kalıyor ya...

من مناره پر کنم آفاق را
کور گردانم دو چشم عاق را

(But) I will fill the world, from end to end, with minarets; I will make blind the eyes of the recalcitrant.

***

Bütün âlemi minarelerle dolduracağım, âsilerin gözlerini kör edeceğim ben.

چاکرانت شهرها گیرند و جاه
دین تو گیرد ز ماهی تا به ماه

Thy servants will occupy cities and (seize) power: thy Religion will extend from the Fish to the Moon.

***

Kulların şehirler alacak, mevkiler bulacak…

تا قیامت باقیش داریم ما
تو مترس از نسخ دین ای مصطفی

We shall keep it living until the Resurrection: be not thou afraid of the annulment of the Religion, O Mustafá.

***

Dinin balıktan aya kadar her tarafı kaplayacak.

3 – 1208

ای رسول ما تو جادو نیستی
صادقی همخرقەی موسیستی

O My Messenger, thou art not a sorcerer: thou art truthful, thou wearest the mantle of Moses.

***

Ey Peygamberimiz, sen sihirbaz değilsin, doğrusun… Sen de Musa’nın giydiği elbiseyi giymişsin, sen de onun gibi bir peygambersin.

هست قرآن مر تو را همچون عصا
کفرها را در کشد چون اژدها

To thee the Qur’án is even as the rod (of Moses): it swallows up (all) infidelities, like a dragon.

***

Kur’an’ın, Musa’nın asâsına benzer küfürleri ejderha gibi sömürüp yutar.

تو اگر در زیر خاکی خفته‌ای
چون عصایش دان تو آنچ گفته‌ای

If thou sleepest beneath a sod, (yet) deem as his rod that which thou hast spoken (My Word).

***

Sen, toprak altında uyursun ama o tertemiz söz asa gibi her şeye agâhtır.

قاصدان را بر عصایش دست نی
تو بخسپ ای شه مبارک خفتنی

Assailants have no power over his rod. Do thou (then) sleep, O King, a blessed sleep!

***

Kast edenlerin elleri o asaya ulaşamaz. Uyu ey padişah, uyu… Uykun mübarek olsun!

تن بخفته نور تو بر آسمان
بهر پیکار تو زه کرده کمان

(Whilst) thy body is asleep (in the tomb), thy Light in Heaven hath strung a bow for thy war (against the infidels).

***

Bedenin uyur ama nurun göklere ağar, düşmanlarını kahretmek için okunu kur, yayını ger.

فلسفی و آنچ پوزش می‌کند

قوس نورت تیردوزش می‌کند

The philosopher and that which his mouth doeth—the bow of thy Light is piercing him (and it) with arrows.”

***

Felsefeci, aleyhine söylenmeye yeltenir ama nurunun oku ağzını oklar, onu susturur.”

آنچنان کرد و از آن افزون که گفت
او بخفت و بخت و اقبالش نخفت

Thus He did, and (even) more than He said: he (the Prophet) slept (the sleep of death), but his fortune and prosperity slumbered not.

***

Hakikaten de öyle oldu, hatta bu vaatten de üstün şeyler vücuda geldi. O uyudu, fakat bahtı, ikbali uyumadı.

جان بابا چونک ساحر خواب شد
کار او بی رونق و بی‌تاب شد

“O soul of thy father, when a magician goes to sleep, his work becomes tarnished and dim.”

***

Babalarının canı yavrularım, sihirbaz uyudu mu işinin parlaklığı gider, sihrinin tesiri kalmaz.”

هر دو بوسیدند گورش را و تفت
تا بمصر از بهر آن پیگار زفت

Both (the magician's sons) kissed his grave and went away to Egypt for the purpose of this mighty struggle.

***

Bu sözleri duyup uyandılar, ikisi de kabri öpüp o ulu savaş için Mısır’a hareket ettiler.

چون به مصر از بهر آن کار آمدند
طالب موسی و خانه‌ی او شدند

When they came to Egypt for the sake of that enterprise, they sought after Moses and his house.

***

Mısır’a varınca Musa’yı, Musa’nın evini aramaya başladılar.

اتفاق افتاد کان روز ورود
موسی اندر زیر نخلی خفته بود

It chanced that on the day of their arrival Moses was asleep under a palm-tree,

***

Onların Mısır’a geldikleri gün de Musa, tesadüfen bir hurma ağacının altında uyumaktaydı.

پس نشان دادندشان مردم بدو
که برو آن سوی نخلستان بجو

So the folk gave them a clue to him, saying, “Go, seek yonder in the direction of the palm-grove.”

***

Sordukları adamlar onlara “Varın hurmalıkta arayın” dediler.

چون بیامد دید در خرمابنان
خفته‌ای که بود بیدار جهان

When he (the magician's son) came (thither), he espied amongst the date trees a sleeper who was the wake fullest man in the world.

***

Hurmalığa geldikleri zaman bir de baktılar ki hurma fidanlarının dibinde bir uyuyan var, fakat cihanın uyanığı!

بهر نازش بسته او دو چشم سر
عرش و فرشش جمله در زیر نظر

For pleasure's sake he had shut the two eyes of his head, (but) all Heaven and Earth were under his gaze.

***

Naz ederek baş gözlerini yummuş ama arş da gözlerinin önünde, ferş de!

ای بسا بیدارچشم و خفته‌دل
خود چه بیند دید اهل آب و گل

Oh, (there is) many a one whose eye is awake and whose heart is asleep: what, in truth, should be seen by the eyes of creatures of water and clay?

***

Gözleri açık, fakat gönlü uykuda nice adamlar var… Zaten su ve toprak ehli olanın gözü ne görebilir ki?

آنک دل بیدار دارد چشم سر
گر بخسپد بر گشاید صد بصر

(But) he that keeps his heart awake—though the eye of his head may sleep, it (his heart) will open a hundred eyes.

***

Fakat gönlü uyanık olanın baş gözü uyusa bile gönlünde yüzlerce göz açılır.

گر تو اهل دل نه‌ای بیدار باش
طالب دل باش و در پیکار باش

If you are not one of (illumined) heart, be awake (keep vigil), be a seeker of the (illumined) heart, and be (always) in strife (with your fleshly soul);

***

Gönül ehli değilsen uyanık ol, uyuma. Bir gönül iste, mücadeleye giriş.

ور دلت بیدار شد می‌خسپ خوش
نیست غایب ناظرت از هفت و شش

But if your heart hath been awakened, sleep sound: thy (spiritual) eye is not absent from the seven (heavens) and the six (directions).

***

Gönlün uyandı mı güzelce uyu. Gayri gözünden ne yedi kat gök kaybolur, ne altı cihet!

گفت پیغامبر که خسپد چشم من
لیک کی خسپد دلم اندر وسن

The Prophet said, “Mine eye slumbers, but when doth my heart slumber in drowsiness?”

***

Peygamber, “Gözüm uyur ama kalbim nasıl uyur, buna imkân mı var?” dedi.

شاه بیدارست حارس خفته گیر

جان فدای خفتگان دل‌بصیر

The King is awake: suppose the guardsman is asleep, (what does it matter?). May (my) soul be sacrificed to the sleepers whose hearts are seeing!

***

Bekçi farz et ki uyumuş fakat padişah uyanık ya. Gönül gözleri açık olduğu halde uyuyanlara can feda!

وصف بیداری دل ای معنوی
در نگنجد در هزاران مثنوی

The description of the heart's wakefulness, O spiritual man, would not be contained in thousands of rhymed couplets.

***

Ey manevi er, gönül uyanıklığını anlatmaya kalkışsam binlerce Mesnevi’ye sığmaz.

چون بدیدندش که خفتست او دراز
بهر دزدی عصا کردند ساز

When they (the magicians) saw that he was sleeping outstretched, they made preparations for stealing the rod.

***

Sihirbazlar, Musa’yı sırt üstü yatmış görünce asayı çalmaya kalkıştılar.

ساحران قصد عصا کردند زود
کز پسش باید شدن وانگه ربود

The magicians quickly approached the rod, saying, “We must go behind him and then snatch it (from him).”

***

Hemencecik asayı çalmak için Musa’nın ardından gidecekler, sopayı kapıvereceklerdi.

اندکی چون پیشتر کردند ساز
اندر آمد آن عصا در اهتزاز

When they prepared (to approach) a little nearer, the rod began to shake.

***

Onlar, azıcık yürüyüp bu işe niyetlenir niyetlenmez asa titremeye başladı.

آنچنان بر خود بلرزید آن عصا
کان دو بر جا خشک گشتند از وجا

The rod quivered upon itself in such wise (that) both (magicians) on the spot became petrified by the shock (of terror).

***

Öyle bir titremeye başladı ki her ikisi de korkudan yerlerinde katılıp kaldılar.

بعد از آن شد اژدها و حمله کرد
هر دوان بگریختند و روی‌زرد

After that, it turned into a dragon and made a rush (at them): both fled, and pale of countenance

***

Sonra asa ejderha oldu, onlara saldırdı. İkisi de sapsarı kesilip kaçmaya başladılar.

رو در افتادن گرفتند از نهیب

غلط غلطان منهزم در هر نشیب

Began to fall on their faces from affright, tumbling panic-stricken down every slope.

***

Korkudan her inişte sendeleyip yuvarlanarak yüz üstü düşüyorlar, kalkıp yine kaçmaya çalışıyorlardı.

پس یقینشان شد که هست از آسمان

زانک می‌دیدند حد ساحران

Then to them it became certain that he (Moses) was from Heaven, since they were seeing the limit of (the power of) magicians.

***

Katiyetle anladılar ki bu iş Allah işi, sihirbazların harcı değil bu!

بعد از آن اطلاق و تبشان شد پدید
کارشان تا نزع و جان کندن رسید

Afterwards diarrhoea and fever appeared in them, and their case reached the last gasp and the death-agony.

***

Korkularından âdeta sıtmaya, hummaya tutulmuş gibi titriyorlardı; ölüm haline gelmişlerdi.

پس فرستادند مردی در زمان
سوی موسی از برای عذر آن

Then at once they sent a man to Moses to excuse that (which they had done),

***

Yaptıkları işten dolayı özür dilemek üzere Musa’ya bir adam gönderdiler.

کامتحان کردیم و ما را کی رسد
امتحان تو اگر نبود حسد

Saying, “We have put (thee) to the test, and how should (the thought of) testing thee occur to us unless there be envy (as a motive)?

***

“Evvelce sana hased ediyor, seni kıskanıyorduk, o yüzden sınadık, yoksa seni sınamak kimin haddine düşmüş?

مجرم شاهیم ما را عفو خواه
ای تو خاص الخاص درگاه اله

We are sinners against the King (God): do thou crave pardon for us, O thou that art the elect of the elect of the Court of God.”

***

Sen bir Padişahsın, senin yanında biz mücrimiz, bizi affet ey Allah dergâhı haslarının hası! Diye ricada bulundular.

عفو کرد و در زمان نیکو شدند

پیش موسی بر زمین سر می‌زدند

He pardoned (them), and at once they became well; they were striking their heads upon the earth (prostrating themselves) in the presence of Moses.

***

Musa onları affetti, derhal iyileştiler, sıhhat buldular, Musa’nın önünde yere secde ettiler.

گفت موسی عفو کردم ای کرام
گشت بر دوزخ تن و جانتان حرام

Moses said, “I pardon (you), O nobles: your bodies and souls have become unlawful to (immune from) Hell.

***

Musa dedi ki: “Ey ulular, sizi affettim. Cehennem teninize haram oldu, canınıza da.

من شما را خود ندیدم ای دو یار
اعجمی سازید خود را ز اعتذار

Verily ('tis as though) I did not see you; O (my) two friends, make yourselves strangers to (refrain from) exculpation.

***

Ey dostlar, ben sizi görmemiş olayım, siz de beni görmemiş gibi davranın.

همچنان بیگانه‌شکل و آشنا

در نبرد آیید بهر پادشا

Come, even as ye are, alien in appearance (but) familiar (in reality), to combat for the King (God).”

***

Kalben âşina, fakat zahiren yabancı bir halde padişahın huzuruna benimle savaşmaya gelin!”

پس زمین را بوسه دادند و شدند
انتظار وقت و فرصت می‌بدند

Then they kissed the earth and departed: they were waiting in expectation of the time and opportunity.

***

Bunun üzerine sihirbazlar yeri öpüp gittiler, çağırıldıkları zamanı ve fırsat vaktini gözetmeye koyuldular.

تا بفرعون آمدند آن ساحران
دادشان تشریفهای بس گران

Those magicians came unto Pharaoh, and he gave them robes of honour exceedingly precious.

***

Sihirbazlar Firavunun huzuruna geldiler. Firavun onlara birçok ihsanlarda bulundu, elbiseler verdi.

وعده‌هاشان کرد و پیشین هم بداد
بندگان و اسپان و نقد و جنس و زاد

He made promises to them, and also gave them in advance slaves and horses and money and goods and provisions.

***

Onlara daha bir hayli ihsanlarda bulunacağına dair vaatlerde bulundu, önceden de kullar, atlar, ağır ve değerli şeyler, yiyecek ve içecek verdi.

بعد از آن می‌گفت هین ای سابقان

گر فزون آیید اندر امتحان

After that, he was saying, “Hark, O ye that are foremost (in your art), if ye prove superior in the trial,

***

Ondan sonra: “Ey devletimle ileri giden kişiler, imtihanda galip gelirseniz,

برفشانم بر شما چندان عطا

که بدرد پرده‌ی جود و سخا

I will scatter over you so many gifts that the veil of bounty and munificence will be rent.”

***

Size o derecede ihsanlarda bulunacağım ki cömertlik de utanacak” dedi.

پس بگفتندش به اقبال تو شاه
غالب آییم و شود کارش تباه

Then they said to him, “Through thy fortune, O King, we shall prevail, and his cause shall be ruined.

***

Sihirbazlar da cevaben dediler ki: “Padişahın sayesinde galebe edeceğiz, düşmanın bitik bir hale gelecek.

ما درین فن صفدریم و پهلوان
کس ندارد پای ما اندر جهان

We are heroes and champions in this art: no one in the world can resist us.”

***

Biz bu fende saflar bozan yiğitleriz. Âlemde kimse bizimle başa çıkamaz.”

ذکر موسی بند خاطرها شدست
کین حکایتهاست که پیشین بدست

The mention of Moses has become a chain (obstruction) to the thoughts (of my readers), (for they think) that these are stories (of that) which happened long ago.

***

Musa’nın anılışı, hatırları oraya bağlıyor, bu hikâyeler evvelce olup biten şeylere aittir zannını veriyor.

ذکر موسی بهر روپوشست لیک
نور موسی نقد تست ای مرد نیک

The mention of Moses serves for a mask, but the Light of Moses is thy actual concern, O good man.

***

Hâlbuki Musa’yı anmamız işi gizlemek için. Yoksa Musa’nın nuru, ey iyi adam, senin bugün elinde.

موسی و فرعون در هستی تست

باید این دو خصم را در خویش جست

Moses and Pharaoh are in thy being: thou must seek these two adversaries in thyself.

***

Musa da sende, Firavun da. Bu iki düşmanı da kendinde ara sen.

تا قیامت هست از موسی نتاج
نور دیگر نیست دیگر شد سراج

The (process of) generation from Moses is (continuing) till the Resurrection: the Light is not different, (though) the lamp has become different.

***

Musa, kıyamete kadar vardır. Nuru hep o nurdur, başka nur değil… Değişen yalnız kandildir.

این سفال و این پلیته دیگرست
لیک نورش نیست دیگر زان سرست

This earthenware lamp and this wick are different, but its light is not different: it is from Yonder.

***

Bu kandille fitil başka, fakat nuru başka nur değil, hep o âlemden.

گر نظر در شیشه داری گم شوی

زانک از شیشه‌ست اعداد دوی

If thou keep looking at the glass (lantern), thou wilt be lost, because from the glass arise the numbers of (the plurality inherent in) dualism;

***

Kandile bakarsan kayboldun gitti. Çünkü ikilik ve sayıya sığış, kandile göredir.

ور نظر بر نور داری وا رهی
از دوی واعداد جسم منتهی

But if thou keep thy gaze (fixed) upon the Light, thou wilt be delivered from dualism and the numbers (plurality) of the finite body.

***

Fakat nura baktın mı ikilikten de, önü, sonu bulunan cisim âleminin sayısından da kurtulursun.

3 – 1258

از نظرگاهست ای مغز وجود
اختلاف ممن و گبر و جهود

From the place (object) of view, O (thou who art the) kernel of Existence, there arises the difference between the true believer and the Zoroastrian and the Jew.

***

Ey varlık hulâsası, müminle Mecusi ve Yahudi’nin birbirlerine aykırılığı, hep bakış, görüş yüzündendir.

پیل اندر خانه‌ی تاریک بود

عرضه را آورده بودندش هنود

The elephant was in a dark house: some Hindús had brought it for exhibition.

***

Hintliler karanlık bir ahıra bir fil getirip halka göstermek istediler.

از برای دیدنش مردم بسی
اندر آن ظلمت همی‌شد هر کسی

In order to see it, many people were going, every one, into that darkness.

***

Hayvanı görmek için o kapkaranlık yere bir hayli adam toplandı.

دیدنش با چشم چون ممکن نبود
اندر آن تاریکیش کف می‌بسود

As seeing it with the eye was impossible, (each one) was feeling it in the dark with the palm of his hand.

***

Fakat ahır o kadar karanlıktı ki gözle görmenin imkânı yoktu. O, göz gözü görmeyecek kadar karanlık yerde file ellerini sürmeye başladılar.

آن یکی را کف به خرطوم اوفتاد
گفت همچون ناودانست این نهاد

The hand of one fell on its trunk: he said, “This creature is like a water-pipe.”

***

Birisi eline hortumunu geçirdi, “Fil bir oluğa benzer” dedi.

آن یکی را دست بر گوشش رسید
آن برو چون بادبیزن شد پدید

The hand of another touched its ear: to him it appeared to be like a fan.

***

Başka birinin eline kulağı geçti, “Fil bir yelpazeye benziyor” dedi.

آن یکی را کف چو بر پایش بسود
گفت شکل پیل دیدم چون عمود

Since another handled its leg, he said, “I found the elephant's shape to be like a pillar.”

***

Bir başkasının eline ayağı geçmişti, dedi ki: “Fil bir direğe benzer.”

آن یکی بر پشت او بنهاد دست
گفت خود این پیل چون تختی بدست

Another laid his hand on its back: he said, “Truly, this elephant was like a throne.”

***

Bir başkası da sırtını ellemişti, “Fil bir taht gibidir é dedi.

همچنین هر یک به جزوی که رسید
فهم آن می‌کرد هر جا می‌شنید

Similarly, whenever any one heard (a description of the elephant), he understood (it only in respect of) the part that he had touched.

***

Herkes neresini elledi, nasıl sandıysa fili ona göre anlatmaya koyuldu.

از نظرگه گفتشان شد مختلف
آن یکی دالش لقب داد این الف

On account of the (diverse) place (object) of view, their statements differed: one man entitled it “dál,” another “alif.”

***

Onların sözleri, görüşleri yüzünden birbirine aykırı oldu. Birisi dal dedi, öbürü elif.

در کف هر کس اگر شمعی بدی
اختلاف از گفتشان بیرون شدی

If there had been a candle in each one's hand, the difference would have gone out of their words.

***

Herkesin elinde bir mum olsaydı sözlerindeki aykırılık kalmazdı.

چشم حس همچون کف دستست و بس
نیست کف را بر همه‌ی او دسترس

The eye of sense-perception is only like the palm of the hand: the palm hath not power to reach the whole of him (the elephant).

***

Duygu gözü ancak avuca, ancak köpüğe benzer, avuç bütün fili birden elleyemez ki!

3 – 1270

چشم دریا دیگرست و کف دگر
کف بهل وز دیده‌ی دریا نگر

The eye of the Sea is one thing, and the foam another: leave the foam and look with the eye of the Sea.

***

Denizi gören göz başka, köpüğü gören göz başka. Köpüğü bırak da denizin gözüyle bak sen.

جنبش کفها ز دریا روز و شب
کف همی‌بینی و دریا نه عجب

Day and night (there is) the movement of foam-flecks from the Sea: thou beholdest the foam, but not the Sea. Marvellous!

***

Köpükler, gece gündüz denizden meydana gelir, onları deniz harekete getirir. Fakat sen ne şaşılacak şey, köpüğü görüyorsun da denizi göremiyorsun!

3 – 1272

ما چو کشتیها بهم بر می‌زنیم
تیره‌چشمیم و در آب روشنیم

We are dashing against each other, like boats: our eyes are darkened, though we are in the clear water.

***

Biz, gemilere benziyoruz. Aydın denizin içindeyiz de gözlerimiz görmüyor, birbirimize çarpıp duruyoruz.

ای تو در کشتی تن رفته به خواب
آب را دیدی نگر در آب آب

O thou that hast gone to sleep in the body's boat, thou hast seen the water, (but) look on the Water of the water.

***

Ey ten gemisine binmiş, uykuya dalmış adam, denizi gördün ama asıl denizin denizine bak!

آب را آبیست کو می‌راندش
روح را روحیست کو می‌خواندش

The water hath a Water that is driving it; the spirit hath a Spirit that is calling it.

***

Denizin de bir denizi var, onu sürüp duruyor. Ruhun da bir ruhu var, onu istediği tarafa çeker çevirir?

3 – 1275

موسی و عیسی کجا بد کفتاب
کشت موجودات را می‌داد آب

Where were Moses and Jesus when the (Divine) Sun was giving water to the sown field of existent things?

***

Güneş, bütün varlık ekinini suladığı vakit Musa neredeydi, İsa nerde?

آدم و حوا کجا بد آن زمان
که خدا افکند این زه در کمان

Where were Adam and Eve at the time when God fitted this string to the bow?

***

Allah bu yaya kiriş taktığı zaman Âdem neredeydi, Havva nerede?

این سخن هم ناقص است و ابترست
آن سخن که نیست ناقص آن سرست

This (manner of) speech, too, is imperfect and maimed; the speech that is not imperfect is Yonder.

***

Bu söz de noksandır, bu sözün de bir neticesi yoktur. Noksan olmayan söz o tarafa, hakikat âlemine ait olan sözdür.

3 – 1278

گر بگوید زان بلغزد پای تو
ور نگوید هیچ از آن ای وای تو

If he (the saint) speak from that (source), thy foot will stumble; and if he speak naught of that, oh, alas for thee!

***

eksik

ور بگوید در مثال صورتی
بر همان صورت بچفسی ای فتی

And if he speak in the likeness of a (material) form, thou wilt stick to that form, O youth.

***

Fakat sana söylense hemencecik o misale yapışır, o sureti hakikat sanırsın a yiğidim!

بسته‌پایی چون گیا اندر زمین
سر بجنبانی ببادی بی‌یقین

Thou art foot-bound on the earth, like grass: thou noddest thy head at a (breath of) wind, (though thou art) without certainty.

***

Ot gibi ayağın yere bağlı… Hakikate erişemez de bir yelle başını sallar durursun.

لیک پایت نیست تا نقلی کنی
یا مگر پا را ازین گل بر کنی

But thou hast no (spiritual) foot that thou shouldest make a departure or perchance drag thy foot out of this mud.

***

Ayağın yok ki bir yerden bir yere gidebilesin yahut çalışıp çabalayıp ayağını bu balçıktan kurtarasın.

چون کنی پا را حیاتت زین گلست
این حیاتت را روش بس مشکلست

How shouldest thou drag thy foot away? Thy life is from this mud: ’tis mighty hard for this life of thine to go (on the Way to God).

***

Nasıl kurtarabilir, nasıl bu balçıktan ayağının çekebilirsin? Hayatın bu balçıktan. Hayatını terk etmekse senin için pek müşkül bir şey!

چون حیات از حق بگیری ای روی
پس شوی مستغنی از گل می‌روی

(But) when thou receivest life from God, O dependent one, then thou wilt become independent of the mud and wilt go (aloft).

***

Fakat ey yoksul adam, Hak’tan hayat bulursan topraktan müstağni olur, bu balçığı o vakit terk edersin.

3 – 1284

شیر خواره چون ز دایه بسکلد
لوت‌خواره شد مرورا می‌هلد

When the sucking (babe) is separated from its nurse, it becomes an eater of morsels and abandons her.

***

Süt emen çocuk dadıdan vazgeçti mi yemek yemeğe başlar, artık onu bırakır gider.

3 – 1285

بسته‌ی شیر زمینی چون حبوب
جو فطام خویش از قوت القلوب

Thou, like seeds, art in bondage to the milk of earth: seek to wean thyself by (partaking of) the spiritual food.

***

Sen, topraktan biten taneler gibi yerin sütüne bağlanmış, ona bağlanmış, ona alışmışsın. Kalplerin gıdasına alış da bu sütten kesilmeye bak!

حرف حکمت خور که شد نور ستیر
ای تو نور بی‌حجب را ناپذیر

Drink the word of Wisdom, for it hath become a hidden (veiled) light, O thou who art unable to receive the unveiled Light,

***

Ey hicapsız nurları kabul etmeye istidadı olmayan kişi, hiç olmazsa harflerde gizlenmiş bir nur olan hikmet sözlerini duy, onları ye!

تا پذیرا گردی ای جان نور را
تا ببینی بی‌حجب مستور را

To the end that thou mayst become able, O Soul, to receive the Light, and that thou mayst behold without veils that which (now) is hidden,

***

Böyle böyle o hicapsız nuru da kabul etmeye istidat kazanır, gizli nuru da hicapsız olarak görürsün.

چون ستاره سیر بر گردون کنی
بلک بی گردون سفر بی‌چون کنی

And traverse the sky like a star; nay, (that thou mayst) journey unconditioned, without (any) sky.

***

Bu suretle yıldız gibi felekte seyreder, hatta felekten hariç keyfiyetsiz seferlere düşersin!

آنچنان کز نیست در هست آمدی
هین بگو چون آمدی مست آمدی

(’Twas) thus thou camest into being from non-existence. Say now, how didst thou come? Thou camest drunken (unconscious).

***

Yokluktan varlığa geldin ya… Kendine gel, geldin ama nasıl geldin Sarhoşça… Hiç kendinden haberin yok!

راههای آمدن یادت نماند
لیک رمزی بر تو بر خواهیم خواند

The ways of thy coming are not remembered by thee, but we will recite to thee a hint (thereof).

***

Geldiğin yollar aklında bile kalmadı. Fakat biz yine sana bir remiz söyleyecek, bir şey hatırlatacağız.

هوش را بگذار وانگه هوش‌دار
گوش را بر بند وانگه گوش دار

Let thy mind go, and then be mindful! Close thine ear, and then listen!

***

Bu aklı terk et de hakikî akla ulaş. Bu kulağı tıka da hakikî kulak kesil!

3 – 1292

نه نگویم زانک خامی تو هنوز
در بهاری تو ندیدستی تموز

Nay, I will not tell (it), because thou still art unripe: thou art in (thy) springtime, thou hast not seen (the month of) Tamúz.

***

Hayır hayır… Söyleyeceğim, çünkü henüz hamsın sen. Daha ilkbahardasın, Temmuzu görmedin bile!

3 – 1293

این جهان همچون درختست ای کرام
ما برو چون میوه‌های نیم‌خام

This world is even as the tree, O noble ones: we are like the half-ripened fruit upon it.

***

Ey ulular, bu cihan bir ağaca benzer; biz de bu âlemdeki yarı ham, yarı olmuş meyveler gibiyiz.

سخت گیرد خامها مر شاخ را
زانک در خامی نشاید کاخ را

The unripe (fruits) cling fast to the bough, because during (their) immaturity they are not meet for the palace.

***

Ham meyveler, daha iyice yapışmıştır, oradan kolay kolay kopmazlar. Çünkü ham meyve köşke, saraya lâyık değildir ki.

چون بپخت و گشت شیرین لب‌گزان
سست گیرد شاخها را بعد از آن

When they have ripened and have become sweet—after that, biting their lips, they take (but) a feeble hold of the boughs.

***

Fakat oldu da tatlılaştı, dudağı ısırır bir hale geldi mi artık dallara iyi yapışmaz, hemen düşüverir.

چون از آن اقبال شیرین شد دهان
سرد شد بر آدمی ملک جهان

When the mouth has been sweetened by that felicity, the kingdom of the world becomes cold (unpleasing) to Man.

***

O baht ve ikbal yüzünden adamın ağzı tatlılaştı mı insana bütün cihan mülkü soğuk gelir.

سخت‌گیری و تعصب خامی است
تا جنینی کار خون‌آشامی است

To take a tight hold and to attach one's self strongly (to the world) is (a sign of) unripeness: so long as thou art an embryo, thy occupation is blood-drinking.

***

Bir şeye sımsıkı yapışmak, bir şeyde taassup göstermek hamlıktır. Sen ana karnında çocuk halindeyken işin gücün ancak kan içmeden ibarettir.

چیز دیگر ماند اما گفتنش
با تو روح القدس گوید بی منش

Another thing remains (to be said), but the Holy Spirit will tell thee the tale of it, without me.

***

Söylenecek bir şey daha kaldı ama ben söylemeyeceğim, sana onu Ruhulkudüs bensiz söylesin.

نه تو گویی هم بگوش خویشتن
نه من ونه غیرمن ای هم تو من

Nay, thou wilt tell it even to thine own ear—neither I nor another than I (will tell it thee), O thou that art even I—

***

Hayır hayır… Ruhulkudüs değil, sen kendin, kendi kulağına söylersin… Orada hakikatte ne ben varım, ne benden başkası, sen de bensin zaten canım efendim!

همچو آن وقتی که خواب اندر روی
تو ز پیش خود به پیش خود شوی

Just as, when thou fallest asleep, thou goest from the presence of thyself into the presence of thyself:

***

Bu rüyaya benzer. Uykuya daldın mı kendinden geçer, fakat yine kendinden kendine gelmiş olursun.

بشنوی از خویش و پنداری فلان
با تو اندر خواب گفتست آن نهان

Thou hearest from thyself, and deemest that such or such a one has secretly told thee in the dream that (which thou hast heard).

***

Kendini duyar, dinler de senden başka gizli bir adam rüyada sana söz söylüyor sanırsın.

تو یکی تو نیستی ای خوش رفیق
بلک گردونی ودریای عمیق

Thou art not a single “thou,” O good comrade; nay, thou art the sky and the deep sea.

***

A güzelim yoldaşım, sen alelâde tek bir adam değilsin ki. Sen bir âlemsin, sen bir derin denizsin.

3 – 1303

آن تو زفتت که آن نهصدتوست
قلزمست وغرقه گاه صد توست

Thy mighty “Thou,” which is nine hundredfold, is the ocean and the drowning-place of a hundred “thou's.”

***

O senin muazzam varlığın yok mu. O belki dokuz yüz kattır. O, dibi, kıyısı bulunmayan bir denizdir, yüzlerce âlem, o denize dalar gark olup gider.

خود چه جای حد بیداریست و خواب
دم مزن والله اعلم بالصواب

Indeed, what occasion (is there) for the terms wakefulness and sleep? Do not speak, for God knoweth best what is right.

***

Zaten burası ne uyanıklık yeri, ne uyku yeri. Buradan bahsetme, Allah, doğrusunu daha iyi bilir.

دم مزن تا بشنوی از دم ز نان
آنچ نامد در زبان و در بیان

Do not speak, so that thou mayst hear from the Speakers that which came not into utterance or into explanation.

***

Bahsetme de asıl bu âlemden bahse muktedir olanlardan dile gelmez, söze sığmaz bahisler işit!

دم مزن تا بشنوی زان آفتاب

آنچ نامد درکتاب و در خطاب

Do not speak, so that thou mayst hear from the Sun that which came not into book or into allocution.

***

Bahsetme de o güneşten kitaba yazılmaz, hitaba girmez sözler duy!

دم مزن تا دم زند بهر تو روح
آشنا بگذار در کشتی نوح

Do not speak, so that the Spirit may speak for thee: in the ark of Noah leave off swimming!

***

Bahsetme de sana bu âlemden ruhun bahsetsin… Nuh’un gemisinde yüzgeçlik bahsini bırak!

همچو کنعان کشنا می‌کرد او

که نخواهم کشتی نوح عدو

(Be not) like Canaan, who was swimming and saying, “I do not want the ark of Noah, (who is) my enemy.”

***

Bu bahse girersen Kenan’a benzersin. Bana düşman olan Nuh’un gemisini istemem diye o da yüzmeye girişmişti.

هی بیا در کشتی بابا نشین
تا نگردی غرق طوفان ای مهین

(Noah said), “Hey, come and sit in thy father's ark, that thou mayst not be drowned in the Flood, O despicable one!”

***

Nuh, ona “Hey, gel, babanın gemisine gir de behey aşağılık oğul, tufana gark olma” demişti.

گفت نه من آشنا آموختم

من بجز شمع تو شمع افروختم

He answered, “Nay, I have learned to swim: I have lighted a candle other than thy candle.”

***

O, “Hayır, ben yüzme öğrendim. Senin mumundan başka bir mum yaktım” diye cevap verdi.

هین مکن کین موج طوفان بلاست
دست و پا و آشنا امروز لاست

(Noah said), “Beware! Do it not, for these are the waves of the Flood of tribulation; to-day hand and foot and swimming are naught.

***

Nuh, “Kendine gel, buna belâ tufanının dalgası derler. Bugün yüzme bilenin eli, ayağı bir işe yaramaz” dedi.

باد قهرست و بلای شمع کش
جز که شمع حق نمی‌پاید خمش

’Tis the wind of vengeance and the woe that extinguishes the candle (of contrivance). No candle but God's is enduring. Be silent!”

***

Fakat Kenan dedi ki: “Yok yok… Ben o yüce dağa çıkarım; o dağ beni her türlü belâdan kurtarır.”

گفت نه رفتم برآن کوه بلند
عاصمست آن که مرا از هر گزند

He said, “Nay, I will go up that high mountain: that mountain will protect me from every hurt.”

***

Nuh, “Aklını başına topla, şimdi dağ, bir saman çöpü mesabesindedir.

هین مکن که کوه کاهست این زمان
جز حبیب خویش را ندهد امان

(Noah said), “Beware! Do it not, for at this time the mountain is (but) a straw. He giveth safety to none except His beloved.”

***

Allah, kendi dostundan başkasına aman vermez” dediyse de Kenan,

3 – 1315

گفت من کی پند تو بشنوده‌ام
که طمع کردی که من زین دوده‌ام

He answered, “When have I listened to thy advice, that thou shouldst hope (as thou didst) that I am of this family?

***

Ben ne vakit senin öğüdünü dinledim ki benim de sana uyanlardan olmama tamah ettin,

3 – 1316

خوش نیامد گفت تو هرگز مرا
من بری‌ام از تو در هر دو سرا

Thy words were never pleasing to me: I am quit of thee in both worlds.”

***

Senin sözün bana hiç hoş gelmedi ki… Ben, iki âlemde de senden uzağım “ dedi.

3 – 1317

هین مکن بابا که روز ناز نیست
مر خدا را خویش وانباز نیست

(Noah said), “Beware, bábá, do it not, for (this) is not the day for disdain. God hath no kinship or partner.

***

Nuh, “Yapma yavrum, bugün, naz günü değildir… Allah’ın ne eşi var, ne benzeri!

تا کنون کردی واین دم نازکیست
اندرین درگاه گیرا ناز کیست

Until now thou hast shown (disdain), and at this moment there is disdain (on the part of God): whose disdain is of any effect in this Court?

***

Şimdiye kadar inat etmedin ama bu zaman, nazik bir zaman. Bu kapıda kimin nazı geçer ki?

لم یلد لم یولدست او از قدم
نه پدر دارد نه فرزند و نه عم

From eternity He is (the One that) begetteth not, nor is He begotten: He hath neither father nor son nor uncle.

***

O, ezelde “Doğmadı da, doğurmaz da” hakikatine mahzardır. Allah’ın ne babası var, ne oğlu, ne amcası!

ناز فرزندان کجا خواهد کشید
ناز بابایان کجا خواهد شنید

How will He suffer the disdain of sons? How will He hearken to the disdain of fathers?

***

Oğulların nazını nerden çekecek, babaların niyazını nerden duyacak?

نیستم مولود پیراکم بناز
نیستم والد جوانا کم گراز

(God saith), ‘I am not begotten: O old man, do not be proud. I am not a begetter: O youth, do not strut.

***

“Ey ihtiyar, ben doğmadım, bana az nazlan… Ey genç, ben baba değilim, öyle pek salınma!

نیستم شوهر نیم من شهوتی
ناز را بگذار اینجا ای ستی

I am not a husband, I am not connected with lust: here, O lady, leave off being disdainful.’

***

Ben koca değilim, şehvetim de yok… Hanım nazı bırak.

جز خضوع و بندگی و اضطرار
اندرین حضرت ندارد اعتبار

Excepting humility and slavishness and utter helplessness, naught hath consideration in this Presence.”

***

Bu hususta kulluktan, ihtiyaçtan, zaruretten başka hiçbir şeyin itibarı yok” demekte,

گفت بابا سالها این گفته‌ای
باز می‌گویی بجهل آشفته‌ای

He (Canaan) said, “Father, for years thou hast said this; (now) thou art saying (it) again: thou art deranged with folly.

***

Dedi ama Kenan: “Baba, yıllardır bu sözleri söylemektesin, yine de söylüyorum… Cahil misin ne?

چند ازینها گفته‌ای با هرکسی
تا جواب سرد بشنودی بسی

How many of these things hast thou said to every one, so that oftentimes thou hast heard a cold (rough) answer!

***

Bu sözleri herkese ne kadar söyledin de nice soğuk cevaplar aldın, kötü sözler duydun.

این دم سرد تو در گوشم نرفت
خاصه اکنون که شدم دانا و زفت

This cold breath (tiresome discourse) of thine did not enter my ear, (nor will it), especially now when I have become wise and strong.”

***

Bu soğuk sözlerin kulağıma bile girmedi, şimdi mi girecek? Artık ben bilgi sahibiyim, büyüdüm” diye cevap verdi.

گفت بابا چه زیان دارد اگر
بشنوی یکبار تو پند پدر

He (Noah) said, “Bábá, what harm will it do if thou listen once to the advice of thy father?”

***

Nuh, “A yavrum, bir kerecik olsun babanın öğüdünü tutsan ne olur?” dedi.

همچنین می‌گفت او پند لطیف
همچنان می‌گفت او دفع عنیف

On this wise was he (Noah) speaking kindly counsel, and on that wise was he (Canaan) uttering harsh refusal.

***

O, böyle güzel güzel nasihatler ediyor, Kenan’da bu çeşit ağır sözlerle karşılık veriyordu.

نه پدر از نصح کنعان سیر شد
نه دمی در گوش آن ادبیر شد

Neither did the father become weary of admonishing Canaan, nor did a single breath (word) enter the ear of that graceless man.

***

Ne babası, Kenan’a öğüt vermeden usandı, ne o kötü oğlun kulağına babasının bir sözü girdi!

اندرین گفتن بدند و موج تیز
بر سر کنعان زد وشد ریز ریز

They were (engaged) in this talk when a fierce billow dashed upon Canaan's head, and he was shivered to fragments.

***

Onlar, böyle konuşup dururlarken bir çevik dalgadır geldi. Kenan’ın başından aştı, onu boğup götürüverdi.

نوح گفت ای پادشاه بردبار
مر مرا خر مرد و سیلت برد بار

Noah said, “O long-suffering King, my ass is dead, and Thy Flood hath carried away the load.

***

Nuh, “Ey sabırlı padişahım, eşeğin öldü, yükümü sel götürdü.

وعده کردی مر مرا تو بارها
که بیابد اهلت از طوفان رها

Many times Thou didst promise me, saying, ‘Thy family shall be saved from the Deluge.’

***

Bana nice defalar, sana mensup olanlar tufandan kurtulacaklar diye vaatlerde bulundun.

دل نهادم بر امیدت من سلیم
پس چرا بربود سیل از من گلیم

I (in) simple (faith) fixed my heart on hope of Thee: why, then, has the Flood swept my garment away from me?”

***

Ben de âfım, senin vaatlerine kandım, ümitlendim… İyi ama neden sel kilimini aldı, götürdüAllah dedi ki: “O senin ehlinden, yakınlarından değil… Kendin de görmedin mi? Sen aksın o mavi!

گفت او از اهل و خویشانت نبود
خود ندیدی تو سپیدی او کبود

He (God) said, “He was not of thy family and kinsfolk: didst not thou thyself see (that) thou art white, he blue?”

***

Dişine kurt girdi mi çıkartmaktan başka hiçbir çaresi yoktur.

چونک دندان تو کرمش در فتاد
نیست دندان بر کنش ای اوستاد

When the worm (of decay) has fallen upon thy tooth, it is not a tooth (any more): tear it out, O master.

***

Çıkarmalı ki vücudun, onun yüzünden elemlere düşmesin… O, senin oğlundu ama sen onu terk et, benim bir şeyim değil de.”

تا که باقی تن نگردد زار ازو
گرچه بود آن تو شو بیزار ازو

In order that the rest of thy body may not be made miserable by it, become quit of it, although it was (once) thine.

***

Nuh, dedi ki: “Yarabbi, senden başka kimsem yok. Sana teslim olan ağyar sayılmaz.

گفت بیزارم ز غیر ذات تو
غیر نبود آنک او شد مات تو

He (Noah) said, “I am quit of aught other than Thy Essence; he that has died in Thee is not other (than Thou).

***

Sana karşı ne haldeyim, ihlâsım nasıl? Zaten biliyorsun.

تو همی دانی که چونم با تو من
بیست چندانم که با باران چمن

Thou knowest how I am to Thee: I am (to Thee) as the orchard to the rain, and twenty times as much—

***

Çayırlıklar, çimenlikler, nasıl yağmura muhtaçsa, nasıl yağmurdan yeşerir, yetişirse ben de sana öyle muhtacım, onlar gibi senden yetişmekteyim; hatta ihtiyacım onlardan yirmi kat fazla,

زنده از تو شاد از تو عایلی
مغتذی بی واسطه و بی حایلی

Living by Thee, rejoicing because of Thee, a pauper receiving sustenance without any medium or intervention;

***

Yoksul, seninle diridir, seninle neşelenir; vasıtasız, hailsiz senden gıdalanır, bende böyleyim işte.

متصل نه منفصل نه ای کمال
بلک بی چون و چگونه و اعتلال

Not united, not separated, O Perfection; nay, devoid of quality or description or causation.

***

Ey kemâl sahibi Allah ne seninleyim, ne senden ayrı. Seninle keyfiyetsiz, sebepsiz, illetsiz bir haldeyim.

ماهیانیم و تو دریای حیات
زنده‌ایم از لطفت ای نیکو صفات

We are the fishes, and Thou the Sea of Life: we live by Thy favour, O Thou whose attributes are excellent.

***

Biz balıklarız, hayat denizi sensin. Ey iyi sıfatlı Allah, senin lütfunla diriyiz.

تو نگنجی در کنار فکرتی
نی به معلولی قرین چون علتی

Thou art not contained in the bosom of any thought, nor art Thou joined with the effect, as a cause.

***

Sen düşünceye de sığmazsın, sebeple de izah edilemezsin.

پیش ازین طوفان و بعد این مرا
تو مخاطب بوده‌ای در ماجرا

Before this Flood and after it, Thou hast been the object of my address in (every) colloquy.

***

Bu tufandan önce de her macerada söz söylediğim sendin, tufandan sonra da söz söyleyeceğim sensin.

با تو می‌گفتم نه با ایشان سخن
ای سخن‌بخش نو و آن کهن

I was speaking with Thee, not with them, O Thou that art the Giver of speech (both) newly and of old.

***

Ben, seninle konuşuyorum, ey yepyeni sözler bağışlayan ve eski sözlere sahip olan Rabbim, onlarla değil.

نه که عاشق روز و شب گوید سخن
گاه با اطلال و گاهی با دمن

Is it not the case that the lover, day and night, converses now with the ruins (of the beloved's abode), now with the traces (of her habitation)?

***

Âşık, gece gündüz gâh çadır yerlerinde kalan çerçöpe, gâh harabelere hitap eder;

روی با اطلال کرده ظاهرا
او کرا می‌گوید آن مدحت کرا

To outward seeming, he has turned his face towards the ruins, (but) to whom is he (really) saying that song of praise, to whom?

***

Zahiren çadır yerlerinde kalan süprüntülere, çerçöpe yüz tutar, onlara hitap eder ama kimi övüyor, kimi?

3 – 1347

شکر طوفان را کنون بگماشتی
واسطه‌ی اطلال را بر داشتی

Thanks (be to Thee)! Now Thou hast let loose the Flood and removed the ruins which stood between (me and Thee).

***

Şükrolsun tufan gönderdin de o süprüntüleri, o yapı bakiyelerini ortadan kaldırdın.

زانک اطلال لیم و بد بدند
نه ندایی نه صدایی می‌زدند

(I thank Thee) because they were vile and evil ruins, uttering neither a cry nor an echo.

***

Çünkü onlar kötü ve aşağılık binalardı, kötü ve aşağılık yığınlardı. Bize ne sesleniyorlar, ne sesimize karşılık veriyorlardı!

من چنان اطلال خواهم در خطاب
کز صدا چون کوه واگوید جواب

I desire such ruins to speak with as answer back, like the mountain, by an echo,

***

Ben öyle yapılar isterim ki onlara hitap edince dağ gibi sesime ses versinler,

تا مثنا بشنوم من نام تو
عاشقم برنام جان آرام تو

So that I may hear Thy name redoubled, (for) I am in love with Thy soulsoothing name.

***

De adını iki kere duyayım. Ben canıma can olan, ruhuma istirahat veren adına âşığım.

هرنبی زان دوست دارد کوه را
تا مثنا بشنود نام ترا

That is why every prophet holds the mountains dear: ('tis) that he may hear Thy name redoubled.

***

Her peygamber, senin adını iki kere duysun diye dağı sever.

آن که پست مثال سنگ لاخ
موش را شاید نه ما را در مناخ

That low mountain, resembling stony ground, is suitable for a mouse, not for us, as a resting-place.

***

O alçak ve taşlık dağ, farenin, yurdu olmaya lâyıktır, bizim yurdumuz değil!

من بگویم او نگردد یار من
بی صدا ماند دم گفتار من

(When) I speak, it does not join with me: the breath of my speech remains without (any) echo.

***

Ben söyleyeyim de o bana yâr olmasın, sözlerim cevapsız kalsın, sesime ses bile vermesin ha!

با زمین آن به که هموارش کنی
نیست همدم با قدم یارش کنی

’Tis better that thou level it with the earth; it is not in accord with thy breath (voice): thou shouldst join it with thy foot.”

***

Öyle dağı yerle yeksan etmek… İnsana hemdem olmadığından onu ayaklar altına atıp ezmek daha iyi!

3 – 1355

گفت ای نوح ار تو خواهی جمله را
حشر گردانم بر آرم از ثری

He (God) said, “O Noah, if thou desire, I will assemble them all and raise them from (their graves in) the earth.

***

Allah: “Ey Nuh, eğer istiyorsan bütün boğulanları yeniden ve tekrar dirilteyim, yeryüzüne getireyim.

بهر کنعانی دل تو نشکنم
لیکت از احوال آگه می‌کنم

I will not break thy heart for the sake of a Canaan, but I am acquainting (thee) with (their real) states.”

***

Senin hatırını bir Kenan için kırmam ben. Fakat seni ahvalden haberdar ediyorum” dedi.

گفت نه نه راضیم که تو مرا
هم کنی غرقه اگر باید ترا

He (Noah) said, “Nay, nay, I am content that Thou shouldst drown me too, if it behove Thee (to do so).

***

Nuh, “Hayır hayır… Eğer beni de gark etmek istesen yine hükmüne razıyım.

هر زمانم غرقه می‌کن من خوشم
حکم تو جانست چون جان می‌کشم

Keep drowning me every instant, I am pleased: Thy ordinance is my (very) soul, I bear it (with me) as my soul.

***

Her an beni gark et. Hoşlanırım bundan, hükmün cana benzer, canla başla razıyım.

ننگرم کس را وگر هم بنگرم
او بهانه باشد و تو منظرم

I do not look at any one (but Thee), and even if I do look at (any one), he is (only) a pretext, and Thou art the (real) object of my regard.

***

Hiç kimseciğe bakmam, bakmam bile o bakış bahanedir, gördüğüm sensin.

عاشق صنع توم در شکر و صبر
عاشق مصنوع کی باشم چو گبر

I am in love with Thy making (both) in (the hour of) thanksgiving and (in the hour of) patience; how should I be in love, like the infidel, with that which Thou hast made?”

***

Şükür, zamanında da senin yaptığın işe, sana âşığım, sabır zamanında da. Kâfir gibi hiç senin yarattığına âşık olur muyum?

عاشق صنع خدا با فر بود
عاشق مصنوع او کافر بود

He that loves God's making is glorious; he that loves what He hath made is an unbeliever.

***

Allah hükmüne âşık olan nurlanır, yarattığına âşık olansa kâfir olur, diye cevap verdi.

دی سالی کرد سایل مر مرا
زانک عاشق بود او بر ماجرا

Yesterday an inquirer put a question to me, because he was fond of disputation.

***

Dün mübahaseyi seven birisi, bana bir sual sordu.

گفت نکته‌ی الرضا بالکفر کفر
این پیمبر گفت و گفت اوست مهر

He said, “This Prophet uttered the deep saying, ‘To be satisfied with infidelity is an act of infidelity’; his words are (conclusive like) a seal.

***

Dedi ki: “Küfre razı olmak küfürdür.” Bunu Peygamber söyledi, onun söylediği söz de doğrudur, yerindedir.

باز فرمود او که اندر هر قضا
مر مسلمان را رضا باید رضا

Again, he said that the Moslem must be satisfied (acquiesce) in every ordainment, must be satisfied.

***

Sonra da yine “Müslüman olan kişinin her türlü kazaya razı olması lazımdır” buyurdu.

نه قضای حق بود کفر و نفاق
گر بدین راضی شوم باشد شقاق

Is not infidelity and hypocrisy the ordainment of God? If I become satisfied with this (infidelity), ’twill be opposition (disobedience to God),

***

Kâfirlik ve münafıklık da Allah’ın kaza ve kaderiyle değil mi? Fakat buna razı olursak (ilk hadise göre) kötülük etmiş olmaz mıyız?

3 – 1366

ور نیم راضی بود آن هم زیان

پس چه چاره باشدم اندر میان

And if I am not satisfied, that too will be detrimental: between (these two alternatives), then, what means (of escape) is there for me?”

***

Razı olmazsak o da suç… Peki, ikisinin arasında hangi çareye başvuralım.”

گفتمش این کفر مقضی نه قضاست
هست آثار قضا این کفر راست

I said to him, “This infidelity is the thing ordained, it is not the ordainment; this infidelity is truly the effects of the ordainment.

***

Ona dedim ki: “Bu küfür, Allah’ın takdiriyledir ama Allah’ın hükmüyle, Allah’ın emir ve rızasıyla değildir. Bu küfür yalnız kaza ve kaderin eserlerindendir.

پس قضا را خواجه از مقضی بدان
تا شکالت دفع گردد در زمان

Therefore know (distinguish), sire, the ordainment from the thing ordained, so that thy difficulty may be removed at once.

***

Hocam, Allah'ın kaza ve kaderini, Allah'ın bilgisi olarak bil de şüphe ve tereddüdün kalmasın.

راضیم در کفر زان رو که قضاست
نه ازین رو که نزاع و خبث ماست

I acquiesce in infidelity in that respect that it is the ordainment (of God), not in this respect that it is our contentiousness and wickedness.

***

Küfrede razıyız, çünkü Allah’ın bilgisine muvafıktır, fakat bizim fenalığımızdan, bizim kötülüğümüzden meydana geldiğinden de razı değiliz.

3 – 1370

کفر از روی قضا خود کفر نیست
حق را کافر مخوان اینجا مه‌ایست

In respect of the ordainment, infidelity indeed is not infidelity. Do not call God ‘infidel,’ do not stand here.

***

Küfür Allah bilgisi olmak bakımından küfür değildir, Hakk’a kâfir deme, burada dur!

کفر جهلست و قضای کفر علم
هر دو کی یک باشد آخر حلم و خلم

Infidelity is ignorance, and the ordainment of infidelity is knowledge: how, pray, should hilm (forbearance) and khilm (anger) both be one (and the same)?

***

Küfür, cahillikten meydana gelir, fakat küfrün takdiri, Allah’ın bilgisidir, (Allah, kâfirin kâfirliğini ezelde bilir, bildiği gibi de zuhur eder). Rüya ve mülayimlik manasına gelen hilm ile sümük manasına gelen hilm nasıl bir olur?

زشتی خط زشتی نقاش نیست
بلک از وی زشت را بنمودنیست

The ugliness of the script is not the ugliness of the artist; nay, ’tis an exhibition of the ugly by him.

***

Çirkin resim, ressamın çirkinliğini icap ettirmez ya. Çirkini de yaptığına, yapabildiğine bir delil olur ancak.

قوت نقاش باشد آنک او
هم تواند زشت کردن هم نکو

The power (skill) of the artist is that he can make both the ugly and the beautiful.”

***

Hatta hem çirkin resmi, hem de güzel resmi yapabildiğinden ressamın, kuvvetli bir ressam olduğuna delildir.

گر کشانم بحث این را من بساز
تا سال و تا جواب آید دراز

If I develop the investigation of this (subject) methodically, so that question and answer become lengthy,

***

Bu bahsi açar, düzüp koşarsam sual ve cevaplar uzar gider.

ذوق نکته‌ی عشق از من می‌رود
نقش خدمت نقش دیگر می‌شود

The savour of Love's mystery will go from me, the form of piety will be deformed.

***

Ben de aşk nüktesinin zevkini kaybederim. Allah’a hizmet, başka bir şekle döner, maksat hidayetten dalâlet olur.

آن یکی مرد دومو آمد شتاب
پیش یک آیینه دار مستطاب

A certain man, whose hair was of two colours, came in haste to a highly esteemed barber.

***

Saçı sakalı kır bir adam, iyi bir berberin önüne gider de,

گفت از ریشم سپیدی کن جدا
که عروس نو گزیدم ای فتی

He said, “Remove the hoariness from my beard, for I have chosen a new bride, O young man.”

***

“Yiğidim, saçımdaki sakalımdaki akları ayır, yol. Bir yeni gelin aldım der.

ریش او ببرید و کل پیشش نهاد
گفت تو بگزین مرا کاری فتاد

He cut off his beard and laid the whole of it before him, and said, “Do thou pick out (the white hairs), for it happens that I have some important business.”

***

Berber, adamın sakalını dipten tıraş ederek kılları önüne kor da der ki: “Benim bir işim çıktı sen ayırıver!”

این سال وآن جوابست آن گزین
که سر اینها ندارد درد دین

That “pick (them) out” is dialectic, for religious emotion has no care for these things (hair-splitting disputes).

***

İşte bunun gibi bu sual, şu da cevabı, artık sen ayırıver… Din kaygısı, bunlarla uğraşmaya vakit bırakmaz.

آن یکی زد سیلیی مر زید را
حمله کرد او هم برای کید را

A certain man slapped Zayd on the neck; he (Zayd) at once rushed at him with warlike purpose.

***

Birisi Zeyd’e bir sille vurur. Zeyd de hileye sapıp onu dövmek üzere üstüne saldırınca,

گفت سیلی‌زن سالت می‌کنم
پس جوابم گوی وانگه می‌زنم

The assailant said, “I will ask thee a question, so answer me (first) and then strike me.

***

Adam: “Dur, senden bir şey soracağım, cevabını ver, sonra beni döv.

بر قفای تو زدم آمد طراق
یک سالی دارم اینجا در وفاق

I struck the nape of thy neck, and there was the sound of a slap: at this point I have a question (to ask thee) in concord:

***

Senin kafana vurunca şırak diye bir sestir çıktı. Şimdi burada dostça senden bir sualim var:

این طراق از دست من بودست یا
از قفاگاه تو ای فخر کیا

Was this sound caused by my hand or by the nape of thy neck, O pride of the noble?”

***

Bu şırak sesi benim elimden mi çıktı, yoksa senin kafandan mı ey ululların öğündüğü ulu zat?” dedi.

گفت از درد این فراغت نیستم
که درین فکر و تفکر بیستم

He (Zayd) said, “On account of the pain I have no leisure to stop (occupy myself) in this reflection and consideration.

***

Adamcağız dedi ki: “Acıdan kurtulmadım ki bu düşünceye dalayım.

تو که بی‌دردی همی اندیش این
نیست صاحب‌درد را این فکر هین

Do thou, who art without pain, ponder on this; he that feels the pain has no such thought. Take heed!”

***

Senin derdin yok, sen düşüne dur.” Dert sahibi böyle düşüncelere saplanamaz, kendine gel!

در صحابه کم بدی حافظ کسی
گرچه شوقی بود جانشان را بسی

Amongst the Companions (of the Prophet) there was scarcely any one that knew the Qur’án by heart, though their souls had a great desire (to commit it to memory),

***

Sahabenin ruhlarında Kuran’a karşı fevkalâde bir iştiyak vardı ama aralarında hafız pek azdı.

زانک چون مغزش در آگند و رسید
پوستها شد بس رقیق و واکفید

Because, inasmuch as its kernel had filled (them) and had reached maturity, the rinds became very thin and burst.

***

Çünkü bir meyve oldu mu kabuğu adamakıllı incelir, çatlar, dökülür.

قشر جوز و فستق و بادام هم
مغز چون آگندشان شد پوست کم

Similarly, the shells of the walnut and the pistachio-nut and the almond— when the kernel has filled them, the rind decreases.

***

Ceviz, fıstık ve badem bile olunca kabukları incelir.

مغز علم افزود کم شد پوستش
زانک عاشق را بسوزد دوستش

(When) the kernel, knowledge, increases, its rind decreases (and vanishes), because the lover is consumed by his beloved.

***

İlmin hakikati de kemâle gelince kışrı azalır. Zira sevgilisi, âşıkı yakar, yandırır.

وصف مطلوبی چو ضد طالبیست
وحی و برق نور سوزنده‌ی نبیست

Since the quality of being sought is the opposite of seeking, the Revelation and the flashing of the (Divine) Light consume the prophet with burning.

***

İstenen, sevilen kişinin vasfı, isteyen, seven kişinin vasıflarının zıddıdır. Vahiy ve nur şimşeği, peygamberi yakar.

چون تجلی کرد اوصاف قدیم
پس بسوزد وصف حادث را گلیم

When the Attributes of the Eternal have shone forth, then the mantle of temporality is burned.

***

Kadîm olan Allah’ın sıfatları tecelli edince hâdisin sıfatlarını yakar, mahveder.

ربع قرآن هر که را محفوظ بود
جل فینا از صحابه می‌شنود

Every one that knew a quarter of the Qur’án by heart was hearing from the Companions (the words), “Great is he amongst us.”

***

Sahabe arasında birisi Kur’an’ın dörtte birini ezberledi de duyuldu mu, sahabe, bu bizim ulumuzdur derdi.

جمع صورت با چنین معنی ژرف
نیست ممکن جز ز سلطانی شگرف

To combine the (outward) form with such a deep (inner) meaning is not possible, except on the part of a mighty (spiritual) king.

***

Böyle bir büyük mana ile sureti bir arada cem etmek, hayretlere düşmüş, mest olmuş padişahtan başka kimseye mümkün değildir.

در چنین مستی مراعات ادب
خود نباشد ور بود باشد عجب

In such (mystical) intoxication (as his) the observance of due respect (to the letter of the Qur’án) will not be there at all; or if it be, ’tis a wonder.

***

Böyle bir sarhoşluk âleminde edep kaidelerine riayet etmenin zaten imkânı yoktur, bu imkân bulunsa bile şaşılacak şeydir doğrusu!

اندر استغنا مراعات نیاز

جمع ضدینست چون گرد و دراز

To observe humility in (the state of spiritual) independence is to combine two opposites, like “round” and “long.”

***

İstiğna âleminde niyaza riayet etmek, yuvarlak bir şeyle uzun bir şeyi, zıddoldukları halde bir arada cem etmeye benzer.

خود عصا معشوق عمیان می‌بود
کور خود صندوق قرآن می‌بود

Truly the staff is loved by the blind; the (inwardly) blind man himself is a coffer (full) of the Qur’án.

***

Sopa, esasen körlerin sevgilisidir. Kör, Kur’an sandığına benzer ancak.

گفت کوران خود صنادیقند پر
از حروف مصحف و ذکر و نذر

He (a certain one) said, “In sooth the blind are coffers full of the words of the Qur’án and commemoration (of God) and warning.”

***

Körlerin sözleri, Mushaf harfleriyle, eski hikâyelerle, korkutuşlarla dolu sandıklardır.

باز صندوقی پر از قرآن به است
زانک صندوقی بود خالی بدست

Again, a coffer full of the Qur’án is better than he that is (like) an empty coffer in the hand.

***

Fakat Kur’an’la dolu sandık, boş sandıktan iyidir elbet.

باز صندوقی که خالی شد ز بار
به ز صندوقی که پر موشست و مار

Yet again, the coffer that is empty of (any) load is better than the coffer that is full of mice and snakes.

***

Yüksüz sandık fareler ve yılanlar dolu sandıktan daha iyidir.

حاصل اندر وصل چون افتاد مرد
گشت دلاله به پیش مرد سرد

The sum (of the matter is this): when a man has attained to union, the go between becomes worthless to him.

***

Hâsılı insan, vuslata erdi mi vasıta olan kadın, adamın gözüne soğuk görünmeye başlar.

چون به مطلوبت رسیدی ای ملیح
شد طلب کاری علم اکنون قبیح

Since you have reached the object of your search, O elegant one, the search for knowledge has now become evil.

***

Güzelim istediğin şeye ulaştın mı artık bilgi sahibi olmayı istemek kötüdür.

چون شدی بر بامهای آسمان
سرد باشد جست وجوی نردبان

Since you have mounted to the roofs of Heaven, it would be futile to seek a ladder.

***

Göklerin damlarına çıktıktan sonra da merdiven aramak manasızdır.

جز برای یاری و تعلیم غیر
سرد باشد راه خیر از بعد خیر

After (having attained to) felicity, the way (that leads) to felicity is worthless except for the sake of helping and teaching others.

***

Hayra ulaşan kişi, dostluk ve başkasına bir şey öğretmek maksatlarından başka bir maksatla yine hayır yolunu arar, o yoldan bahsederse bu iş, soğuk bir şeydir.

آینه‌ی روشن که شد صاف و ملی
جهل باشد بر نهادن صیقلی

The shining mirror, which has become clear and perfect— ’twould be folly to apply a burnisher (to it).

***

Aydın ayna saf ve cilâlı bir halde iken onu cilâlamaya kalkışmak bilgisizliktir.

پیش سلطان خوش نشسته در قبول
زشت باشد جستن نامه و رسول

Seated happily beside the Sultan (and) in favour (with him) —’twould be disgraceful to seek letter and messenger.

***

Padişah tarafından kabul edilip huzurunda oturduktan sonra mektup ve elçi araştırmak çirkin bir şeydir.

آن یکی را یار پیش خود نشاند
نامه بیرون کرد و پیش یار خواند

A certain man, (when) his beloved let (him) sit beside her, produced a letter and read it to her.

***

Sevgili âşıklarından birisini huzuruna çağırdı. Âşık aşk mektubunu çıkarıp sevgilisinin huzurunda okumaya başladı.

بیتها در نامه و مدح و ثنا

زاری و مسکینی و بس لابه‌ها

In the letter were verses and praise and laud, lamentation and wretchedness and many humble entreaties.

***

Mektupta beyitler, övüşler, ihtiyaç ve âciz yoksulluk… Birçok lâflar vardı.

3 – 1408

گفت معشوق این اگر بهر منست
گاه وصل این عمر ضایع کردنست

The beloved said, “If this is for my sake, (to read) this at the time of (our) meeting is to waste one's life.

***

Mâşuk dedi ki: “Eğer bu okuma, benim içinse vuslat zamanı ömür zayi etmektir bu!

من به پیشت حاضر و تو نامه خوان
نیست این باری نشان عاشقان

I am here beside thee, and thou reading a letter! This, at any rate, is not the mark of (true) lovers.”

***

Ben yanımdayım, sen mektup okuyorsun. Bu âşıklık alâmeti değil ki!”

گفت اینجا حاضری اما ولیک
من نمی‌یابم نصیب خویش نیک

He replied, “Thou art present here, but I am not gaining my pleasure well (completely).

***

Âşık dedi ki: “Doğru, sen buradasın ama ben, istediğim zevki, istediğim gibi bulamıyorum ki,

آنچ می‌دیدم ز تو پارینه سال
نیست این دم گرچه می‌بینم وصال

That which I felt last year on account of thee is non-existent at this moment, though I am experiencing union (with thee).

***

Geçen yıl senden aldığım zevki, şimdi vuslatına erişmiş olduğum halde alamıyorum.

من ازین چشمه زلالی خورده‌ام

دیده و دل ز آب تازه کرده‌ام

I have drunk cool water from this fountain, I have refreshed eye and heart with its water.

***

Ben bu kaynaktan arı, duru su içtim, o suyla gözümü de yeniledim, gönlümü de.

3 – 1413

چشمه می‌بینم ولیکن آب نی
راه آبم را مگر زد ره‌زنی

I am (still) seeing the fountain, but the water is not there: maybe some brigand has waylaid (and cut off) my water.”

***

Şimdi kaynağı görüyorum ama su yok. Yoksa suyolumu birisi mi kesti” dedi.

گفت پس من نیستم معشوق تو
من به بلغار و مرادت در قتو

She said, “Then I am not thy beloved: I am in Bulghár, and the object of thy desire is in Qutú

***

Mâşuk dedi ki: “Şu halde ben, senin sevgilin değilim. Ben Bulgar Türküyüm, sen Katu Türkü istiyorsun.

عاشقی تو بر من و بر حالتی
حالت اندر دست نبود یا فتی

Thou art in love with me and (also) with a state of feeling; the state of feeling is not in thy hand (in thy possession), O youth.

***

Sen bana değil, bir hale âşıksın. Fakat yiğidim, hal elde kalmaz ki.

پس نیم کلی مطلوب تو من
جزو مقصودم ترا اندرز من

Therefore I am not the whole of that which is sought by thee; I am (only) part of the object of thy quest at the present time.

***

Senin tamamıyla istediğin ben değilim. Âlemde istediğin şeyin bir kısımcağızı da ben de var.

خانه‌ی معشوقه‌ام معشوق نی
عشق بر نقدست بر صندوق نی

I am (only) the house of thy beloved, not the beloved (herself): (true) love is for the cash, not for the coffer (that contains it).”

***

Sevgilin değilim, sevgilinin eviyim. Hâlbuki aşk, peşindir, eldedir; sandıkta değil!

هست معشوق آنک او یکتو بود
مبتدا و منتهات او بود

The (real) beloved is that one who is single, who is thy beginning and end.

***

Sevgili, tek olan sevgiliye derler. Gelişin de ondandır, sonuncu gidişin de ona!

چون بیابی‌اش نمانی منتظر
هم هویدا او بود هم نیز سر

When thou findest him, thou wilt not remain in expectation (of aught else): he is both the manifest and also the mystery,

***

Onu buldun mu başkasını beklemezsin gayri. Ortada görünüp duran da odur, gizli olan da o!

میر احوالست نه موقوف حال
بنده‌ی آن ماه باشد ماه و سال

He is the lord of states of feeling, not dependent on any state: month and year are slaves of that Moon.

***

O hallere sahip bir hâkimdir, mahkûm değil. Aylar, yıllar, o ay yüzlünün kuludur, kölesidir.

چون بگوید حال را فرمان کند
چون بخواهد جسمها را جان کند

When he bids the “state,” it does his behest; when he wills, he makes bodies (become) spirit.

***

Dilerse söyler, hâle ferman eder… Dilerse hükmeder, cisimleri can haline getirir.

منتها نبود که موقوفست او
منتظر بنشسته باشد حال‌جو

One that is stopped (on the way) is not (at) the (journey's) end; he will be seated, waiting and seeking the “state.”

***

Bekleyip duran, oturup hal arayan, hal bekleyen kişi, işin sonuna varmış değildir.

کیمیای حال باشد دست او
دست جنباند شود مس مست او

His (the perfect saint's) hand is the elixir that transmutes the “state”: (if) he move his hand, the copper becomes intoxicated with him.

***

Sona varan kişinin eli, hal kimyasıdır, elini oynattı mı bakır, sarhoş bir hale gelir, altın olur.

گر بخواهد مرگ هم شیرین شود
خار و نشتر نرگس و نسرین شود

If he will, even death becomes sweet; thorns and stings become narcissus and wild-rose.

***

Dilerse söyler, hale ferman eder… Dilerse, hükdiken ve neşter, nerkis ve ağustos gülü kesilir.

آنک او موقوف حالست آدمیست
کو بحال افزون و گاهی در کمیست

He that is dependent on the “state” is (still) a human being: at one moment he is (made) greater by the “state,” at another moment he is in decrease.

***

Hâle mahkûm olansa hal gelince derecesi artan, halsiz kalınca rütbesi eksilen bir adamdır.

صوفی ابن الوقت باشد در منال
لیک صافی فارغست از وقت و حال

In similitude the Súfí is “the son of the time,” but the pure one (?áfí) is unconcerned with “time” and “state.”

***

Hulâsa sofi “İbn-al vakit” tir, fakat vakitten de kurtulmuştur, halden de.

حالها موقوف عزم و رای او
زنده از نفخ مسیح‌آسای او

“States” are dependent on his decision and judgement; (they are) vivified by his Messiah-like breath.

***

Haller, onun azmine onun reyine mahkûmdur. Haller, onun Mesih’in nefesine benzeyen nefesleriyle diridir.

عاشق حالی نه عاشق بر منی
بر امید حال بر من می‌تنی

“Thou art in love with thy ‘state,’ thou art not in love with me; thou art attached to me in the hope of (experiencing) the ‘state.’”

***

Sense hale âşıkısın, bana değil. Sen, bir hale sahip olmak ümidiyle benim etrafımda dönüp dolaşıyorsun.

آنک یک دم کم دمی کامل بود
نیست معبود خلیل آفل بود

He that at one moment is deficient and at another moment perfect is not He that was worshipped by Khalíl (Abraham): he is one that sinks;

***

Bir an eksilen, bir an artıp kemâl bulan hal, Halil’in mâbudu olamaz, batar gider.

وانک آفل باشد و گه آن و این
نیست دلبر لا احب افلین

And he that is liable to sink and is now that and (now) this is not the (true) beloved: “I love not them that sink.”

***

Batıp giden, gâh böyle, gâh şöyle olan güzel değildir, ben batıp gidenleri sevmem.

آنک او گاهی خوش و گه ناخوشست
یک زمانی آب و یک دم آتشست

He that is now pleasing and now unpleasing, at one time water and at one moment fire,

***

Bazen hoş, bazen nahoş olan, bir zaman su, bir zaman ateş kesilen,

برج مه باشد ولیکن ماه نه
نقش بت باشد ولی آگاه نه

May be the mansion of the Moon, but he is not the Moon; he may be the picture of the Adored One, but he is not conscious.

***

Ayın burcudur ama ay değil… Put gibi güzeldir, ama güzelliğinden haberi bile yok!

هست صوفی صفاجو ابن وقت
وقت را همچون پدر بگرفته سخت

The Súfí that seeks purity is ‘the son of the time’: he has clasped the ‘time’ tightly as (though it were) his father.

***

Saf sofi, "İbn-al vakit"tir ama vaktin babasıymış gibi vakti adamakıllı avucunun içine almıştır.

هست صافی غرق عشق ذوالجلال

ابن کس نه فارغ از اوقات و حال

The pure one (?áfí) is plunged in the Light of the Glorious (God); he is not the son of any one, (he is) free from ‘times’ and ‘states’—

***

Bu çeşit sofi, tamamıyla ululuk sahibi Allah’ın nuruna gark olmuştur. Kimsenin oğlu değildir o… vakitlerden de kurtulmuştur, hallerden de!

غرقه‌ی نوری که او لم یولدست
لم یلد لم یولد آن ایزدست

Plunged in the Light which is unbegotten: (the description) He neither begetteth nor is He begotten belongs to God (alone).

***

Doğurmayan nura batmıştır. Doğmayan, doğurmayan zatsa ancak Allah’tır.

رو چنین عشقی بجو گر زنده‌ای

ورنه وقت مختلف را بنده‌ای

Go, seek a love like this, if thou art (spiritually) alive; otherwise, thou art a slave to the changing “time.”

***

Diriysen yürü, böyle bir aşk ara… Yoksa birbirine aykırı vakitlere kulsun.

منگر اندر نقش زشت و خوب خویش
بنگر اندر عشق و در مطلوب خویش

Do not regard thy ugly or beauteous form; regard Love and the object of thy search.

***

Çirkin, güzel nakışlara bakma da kendi aşkına, kendi dileğine bak!

منگر آنک تو حقیری یا ضعیف
بنگر اندر همت خود ای شریف

Do not regard the fact that thou art despicable or infirm; look upon thy aspiration, O noble one.

***

Hor musun, zayıf mı? Buna bakma da ey kadri yüce kişi, himmetine, gayretine bak!

تو به هر حالی که باشی می‌طلب

آب می‌جو دایما ای خشک‌لب

In whatsoever state thou be, keep searching; O thou with dry lip, always be seeking the water,

***

Ne halde olursan ol, boş durma, ey dudakları kurumuş susuz, daima su araştır!

کان لب خشکت گواهی می‌دهد
کو بخر بر سر منبع رسد

For that dry lip of thine gives evidence that at last it will reach the springhead.

***

O susuz, o kupkuru dudağın yok mu? O dudak, sudan haber verme de… Nihayet kaynağa ulaşacağını bildirmede.

خشکی لب هست پیغامی ز آب
که بمات آرد یقین این اضطراب

Dryness of lip is a message from the water (to say) that this agitation (anxious search) will certainly bring thee to the water,

***

Dudak kuruluğu, suyu haber verir… Bu eziyet, bu susuzluk, muhakkak suya ulaşacağına delâlet der;

کین طلب‌کاری مبارک جنبشیست

این طلب در راه حق مانع کشیست

For this seeking is a blessed motion; this search is a killer of obstacles on the Way to God.

***

Bu aramak yok mu, kutlu bir iştir. Hak yolundaki bu istek, maniler giderir.

این طلب مفتاح مطلوبات تست
این سپاه و نصرت رایات تست

This search is the key to the things sought by thee; this (search) is thy army and the victory of thy banners.

***

Bu istek, dileklerinin anahtarıdır. Bu istek, senin ordundur, bayraklarının yardımcısıdır.

این طلب همچون خروسی در صیاح
می‌زند نعره که می‌آید صباح

This search is like chanticleer crowing and proclaiming that the dawn is at hand.

***

Bu istek, horoz gibi “Sabah geliyor” diye nara atarak müjdeler verir.

گرچه آلت نیستت تو می‌طلب

نیست آلت حاجت اندر راه رب

Although thou hast no equipment, do thou be ever seeking: equipment is not necessary on the Way of the Lord.

***

Âletin yoksa bile iste ara… Allah yolunda âlete ihtiyaç yoktur.

هر که را بینی طلب‌کار ای پسر
یار او شو پیش او انداز سر

Whomsoever thou seest engaged in search, O son, become his friend and cast thy head before him,

***

Oğul, kimi arayıcı görürsen ona dost ol, önünde baş indir.

کز جوار طالبان طالب شوی
وز ظلال غالبان غالب شوی

For through being the neighbour of the seekers thou (thyself) wilt become a seeker, and from the shadows (protection) of the conquerors thou (thyself) wilt become a conqueror.

***

De isteklilerin civarında sen de istekli ol… Galiplerin sayesinde sen de galebe et!

گر یکی موری سلیمانی بجست
منگر اندر جستن او سست سست

If an ant has sought (to attain) the rank of Solomon, do not look languidly (contemptuously) on its quest.

***

Karınca Süleymanlık dilerse onun bu dileğini hor görme, himmetine bak!

هرچه داری تو ز مال و پیشه‌ای
نه طلب بود اول و اندیشه‌ای

Everything that thou hast of wealth and (skill in) a handicraft (or profession)— was it not at first a quest and a thought?

***

Elinde mala, sanat ve hünere dair ne varsa önce onu istemez, düşünmez miydin, ona bu sayede nail olmadın mı?

آن یکی در عهد داوود نبی
نزد هر دانا و پیش هر غبی

In the time of the prophet David a certain man, beside every sage and before every simpleton,

***

Birisi, Davut Peygamber zamanında her akıllı ve ahmak adamın yanında,

این دعا می‌کرد دایم کای خدا

ثروتی بی رنج روزی کن مرا

Used always to utter this prayer: “O God, bestow on me riches without trouble!

***

Daima şöyle dua edip dururdu. “Yarabbi, bana zahmetsiz, eziyetsiz bir rızık bir servet ver.

چون مرا تو آفریدی کاهلی
زخم‌خواری سست‌جنبی منبلی

Since Thou hast created me a lazybones, a receiver of blows, a slow mover, a sluggard,

***

Beni tembel, hor, hakir, ağır ve miskin yaratan sensin.

بر خران پشت‌ریش بی‌مراد
بار اسپان و استران نتوان نهاد

One cannot place on sore-backed luckless asses the load carried by horses and mules.

***

Zayıf ve sırtı yaralı eşeklere, atlarla katırlara yüklenen yük yüklenemez ki.

کاهلم چون آفریدی ای ملی

روزیم ده هم ز راه کاهلی

Inasmuch as Thou, O perfect One, hast created me lazy, do Thou accordingly give me the daily bread by the way of laziness.

***

Yarabbi, mademki beni tembel yarattın, rızkımı da tembelliğime bakarak ben çalışmadan ver.

کاهلم من سایهٔ خسپم در وجود
خفتم اندر سایهٔ این فضل و جود

I am lazy and sleeping in the shade in (the world of) existence: I sleep in the shade of this Bounty and Munificence.

***

Yarabbi, ben tembelim varlık gölgesine yıkılmış, yatmışım. Bu ihsan ve cömertlik gölgesinde uyuyorum.

3 – 1456

کاهلان و سایه‌خسپان را مگر
روزیی بنوشته‌ای نوعی دگر

Surely for them that are lazy and sleeping in the shade Thou hast prescribed a livelihood in another fashion.

***

Tembellerle gölgelikte uyuyanlara da elbette başka çeşitte bir rızık vermişsindir.

هر که را پایست جوید روزیی
هر که را پا نیست کن دلسوزیی

Every one that has a foot (power to move) seeks a livelihood: do Thou show some pity towards every one that has no foot.

***

Ayağı olan rızık arar, ayağı olmayansa yanıp yakılır, durur.

رزق را می‌ران به سوی آن حزین
ابر را باران به سوی هر زمین

Send the daily bread to that sorrowful one: waft the rain-clouds towards every land.

***

O hüzün sahibinin rızkını da ayağına götür, bulutu yeryüzüne doğru sür!

چون زمین را پا نباشد جود تو
ابر را راند به سوی او دوتو

Since the land has no foot, Thy munificence drives the clouds doubly towards it.

***

Yeryüzünün ayağı olmadığından cömertliğin, bulutu ona doğru iki kat sürüp durmakta.

طفل را چون پا نباشد مادرش
آید و ریزد وظیفه بر سرش

Since the babe has no foot (means of seeking nutriment), its mother comes and pours the ration (of milk) upon it.

***

Çocuğun ayağı olmadığı için anası gelir, çocuğun başına nimet ve ihsanlarını yağdırır.

روزیی خواهم بناگه بی تعب
که ندارم من ز کوشش جز طلب

I crave a daily portion (that is bestowed) suddenly without fatigue (on my part), for I have naught of endeavour except the seeking.”

***

Yarabbi, senden zahmetsiz, eziyetsiz ve ummadığım bir rızık istiyorum. Zaten istemek den başka bir şeye çalıştığım nerede ki?”

مدت بسیار می‌کرد این دعا
روز تا شب شب همه شب تا ضحی

Thus was he praying for a long time, (all) day until night and all night until morning.

***

Birçok zaman gündüzleri geceye, geceleri ta kuşluk çağına kadar bu duayı eder dururdu.

خلق می‌خندید بر گفتار او
بر طمع‌خامی و بر بیگار او

The people were laughing at his words, at the folly of his hope, and at his contention,

***

Halk, onun sözlerine, ham tamahına, bu çalışıp çabalamasına gülerdi.

که چه می‌گوید عجب این سست‌ریش
یا کسی دادست بنگ بیهشیش

Saying, “Marvellous! What is he saying—this idiot? Or has some one given him beng (that is the cause) of senselessness?

***

Derlerdi ki “ Bu sersem ne söylüyor, yoksa birisi buna esrar mı yutturdu da aklını aldı.

راه روزی کسب و رنجست و تعب
هر کسی را پیشه‌ای داد و طلب

The way of (getting) daily bread is work and trouble and fatigue; He (God) hath given every one a handicraft and (the capacity for) seeking (a livelihood):

***

Rızık, kazançla, zahmet ve meşakkatle elde edilir. Herkes bir sanat, bir iş tutturmuş, rızkını öyle elde eder.

اطلبوا الارزاق فى اسبابها
ادخلو الاوطان من ابوابها

‘Seek ye your daily portions in the means thereof: enter your dwellings by their doors.’

***

Rızıkları, sebeplerine yapışarak elde edin... Evlere kapılarından girin denmiştir.

شاه و سلطان و رسول حق کنون
هست داود نبی ذو فنون

At present the King and ruler and messenger of God is the prophet David, one endowed with many accomplishments.

***

Şimdiki zamanda Allah elçisi, padişah ve sultan, hünerlere sahip olan Davut Peygamber’dir.

با چنان عزی و نازی کاندروست
که گزیدستش عنایتهای دوست

Notwithstanding such glory and pride as is in him, forasmuch as the favours of the Friend have chosen him out—

***

Yine de bu kadar yüceliğe, bu kadar naz ü naime sahip olduğu, dostun inayetleri onu seçmiş olduğu halde çalışıyor.

معجزاتش بی شمار و بی عدد

موج بخشایش مدد اندر مدد

His miracles are countless and innumerable, the waves of his bounty are tide upon tide:

***

Mucizelerin haddi, hesabı yok, ona ihsan dalgaları, birbiri üstüne gelip duruyor.

هیچ کس را خود ز آدم تا کنون
کی بدست آواز صد چون ارغنون

When has any one, even from Adam till now, had a (melodious) voice like an organ,

***

Âdem Peygamber’den bu zamana kadar öyle güzel sesli kimse gelmedi.

که بهر وعظی بمیراند دویست

آدمی را صوت خوبش کرد نیست

Which at every preaching causes (people) to die? His beautiful voice made two hundred human beings non-existent.

***

Her vaazında iki yüz kişi ölmekte… Güzel sesi insanları candan etmekte.

شیر و آهو جمع گردد آن زمان
سوی تذکیرش مغفل این از آن

At that time the lion and the deer unite (in turning) towards his exhortation, the one oblivious of the other;

***

Aslanlar, ceylânlar vaazına gelmekte… Ne onun bundan haberi var, ne bunun ondan!

کوه و مرغان همرسایل با دمش
هردو اندر وقت دعوت محرمش

The mountains and the birds are accompanying his breath (voice), both are his confidants in the hour of his calling (únto God);

***

Sesine dağlar da ses veriyor, kuşlarda. Onun davetine ikisi de mahrem.

این و صد چندین مرورا معجزات

نور رویش بی جهان و در جهات

These and a hundred times as many miracles are (vouchsafed) to him; the light of his countenance is (both) transcendent and immanent—

***

Onun, bunun gibi ve daha buna benzer yüzlerce mucizeleri var. Yüzünün nuru, cihetlere sığmıyor, bütün cihetleri de kaplamış.

با همه تمکین خدا روزی او
کرده باشد بسته اندر جست و جو

Notwithstanding all (this) majesty, God must have made his livelihood to be bound up with seeking and endeavour.

***

Bunca yücelikle beraber Allah, onun bile rızkını çalışmadan vermiyor. Rızıklanması çalışmasına bağlı.

3 – 1476

بی زره‌بافی و رنجی روزیش
می‌نیاید با همه پیروزیش

Without weaving coats of mail and (without) some trouble (on his part), his livelihood is not coming (to him), notwithstanding all his victoriousness.

***

Bunca yüceliğine rağmen zırh yapmadıkça, zahmet çekmedikçe rızkı gelmiyor.

این چنین مخذول واپس مانده‌ای
خانه کنده دون و گردون‌رانده‌ای

(Yet) a God-forsaken abandoned one like this, a low scoundrel and outcast from Heaven,

***

Hâlbuki sen böyle bayağı ve perişan bir halde kalmış, evinin bucağına kapanmış, felekzede olmuş gitmişsin.

این چنین مدبر همی خواهد که زود

بی تجارت پر کند دامن ز سود

A backslider of this sort, desires, without trading, at once to fill his skirt (pocket) with gain!

***

Hâlbuki bu adam bunca tersliği ile bunca adiliği ile beraber hemencecik, ticaretsiz eteğini kârla doldurmayı istemekte.

این چنین گیجی بیامد در میان

که بر آیم بر فلک بی نردبان

Such a crazy fellow has come forward, saying, ‘I will climb up to the sky without a ladder.’”

***

Bu çeşit ahmak bir herif ortaya çıkmışta gökyüzüne merdivensiz çıkayım diyor.”

این همی‌گفتش بتسخر رو بگیر
که رسیدت روزی و آمد بشیر

This one would say to him derisively, “Go and receive (it), for your daily portion has arrived and the messenger has come with the good news”;

***

Birisi alaya alıp “Haydi yürü, rızkın ulaştı, müjdeci geldi” demekte,

و آن همی خندید ما را هم بده
زانچ یابی هدیه‌ای سالار ده

And that one would laugh, (saying), “Give us too (a share) of what you get as a gift, O headman of the village.”

***

Öbürü gülüp “Sana gelenden bize de hediye ver” diye alay etmekteydi.

او ازین تشنیع مردم وین فسوس
کم نمی‌کرد از دعا و چاپلوس

(But) he was not diminishing his prayers and wheedling entreaties because of this abuse and ridicule from the people,

***

O ise halkın bu kınamasına, bu alayına hiç aldırış etmez duayı niyazı azaltmazdı bile.

تا که شد در شهر معروف و شهیر
کو ز انبان تهی جوید پنیر

So that he became well-known and celebrated in the town as one who seeks (to obtain) cheese from an empty wallet.

***

Böyle, böyle şehirde tanındı, boş ambardan peynir aramakta diye şöhret buldu.

شد مثل در خام‌طبعی آن گدا
او ازین خواهش نمی‌آمد جدا

That beggar became a proverb for foolishness, (but) he would not desist from this petitioning.

***

O yoksul ham tamahlılıkla darb-ı mesel oldu ama yine de bu istekten bu niyazdan ayrılmıyordu.

تا که روزی ناگهان در چاشتگاه
این دعا می‌کرد با زاری و آه

Until suddenly one day, (when) he was uttering this prayer with moaning and sighs at morningtide,

***

Nihayet bir gün kuşluk çağında yine ağlayıp inleyerek bu çeşit dua edip dururken,

ناگهان در خانه‌اش گاوی دوید
شاخ زد بشکست دربند و کلید

Suddenly a cow ran into his house; she butted with her horns and broke the bolt and key.

***

Birdenbire evine doğru bir öküz koştu. Boynuzu ile kapıya vurup kilidi kırdı.

گاو گستاخ اندر آن خانه بجست
مرد در جست و قوایمهاش بست

The cow boldly jumped into the house; the man sprang forward and bound her legs.

***

Küstahçasına eve girdi. Adam hemen sıçrayıp öküzü boynuzlarından bağladı.

پس گلوی گاو ببرید آن زمان
بی توقف بی تامل بی امان

Then he at once cut the throat of the cow without pause, without consideration, and without mercy.

***

Durmadan, aman vermeden hemencecik boğazını kesti.

چون سرش ببرید شد سوی قصاب
تا اهابش بر کند در دم شتاب

After he had cut off her head, he went to the butcher, in order that he might quickly rip off her hide forthwith.

***

Derisini, yüzdürmek için gövdesini alıp koşa koşa kasaba götürdü.

ای تقاضاگر درون همچون جنین
چون تقاضا می‌کنی اتمام این

O Thou that makest demands within (me), like the embryo— since Thou art making a demand, make easy

***

Ey doğacak çocuğun oynaması gibi bu manaları içimde oynatıp duran Allah, mademki bunun tamamlanmasını diliyorsun,

سهل گردان ره نما توفیق ده
یا تقاضا را بهل بر ما منه

The fulfilment of this (task), show the way, give aidance, or (else) relinquish the demand and do not lay (the burden) upon me!

***

Kolaylaştır, yol göster, muvaffakiyet ver. Yahut da bu isteği, bu iştiyakı gider, bizi muahaze etme.

چون ز مفلس زر تقاضا می‌کنی
زر ببخشش در سر ای شاه غنی

Since Thou art demanding gold from an insolvent, give him gold in secret, O rich King!

***

Mademki müflise altın ihtiyacını ilham ediyorsun, ey gani padişah, gizlice ona altın ihsan et.

بی تو نظم و قافیه شام و سحر

زهره کی دارد که آید در نظر

Without Thee, how should poesy and rhyme dare to come into sight at eve or morn?

***

Sen olmadıkça, senin inayetin lütfetmedikçe gece gündüz nazım ve kafiyenin ne değeri olabilir, bu çeşit meydana gelen şiire kim bakar ki?

نظم و تجنیس و قوافی ای علیم
بندهٔ امر تواند از ترس و بیم

Poesy and homonymy and rhymes, O Knowing One, are the slaves of Thy Command from fear and dread,

***

Ey bilgi sahibi padişah, nazım da, cinas da kafiye de korkudan senin emrine kuldur.

چون مسبح کرده‌ای هر چیز را
ذات بی تمییز و با تمییز را

Inasmuch as Thou hast made everything a glorifier (of Thee) —the undiscerning entity and the discerning (alike).

***

Sen, her şeyi, seni tespih eder bir hale koymuşsun, akıl ve temyiz sahibi olanlar da seni tespih eder, akıl ve temyiz sahibi olmayanlar da.

هر یکی تسبیح بر نوعی دگر
گوید و از حال آن این بی‌خبر

Each glorifies (Thee) in a different fashion, and that one is unaware of the state of this one.

***

Her birinin başka çeşit bir tespihi var. Bunun halinden onun haberi bile yok!

آدمی منکر ز تسبیح جماد
و آن جماد اندر عبادت اوستاد

Man disbelieves in the glorification uttered by inanimate things, but those inanimate things are masters in (performing) worship.

***

İnsan, cansız şeylerin tespih etmesini inkâr eder ama cansız şeyler, ona kullukta üstattır.

بلک هفتاد و دو ملت هر یکی
بی‌خبر از یکدگر واندر شکی

Nay, the two-and-seventy sects, every one, are unaware of (the real state of) each other and in a (great) doubt.

***

Hatta yetmiş iki milletin her biri öbürlerinin halinden bihaberdir… Hepsi de şüphe içinde kalmıştır.

چون دو ناطق را ز حال همدگر
نیست آگه چون بود دیوار و در

Since two speakers have no knowledge of each other's state, how will (it) be (with) wall and door?

***

Konuşan, söz söyleyen iki kişi bile birbirinin halinden haberdar olmazsa duvarla kapı, nasıl birbirini anlar, duyar?

چون من از تسبیح ناطق غافلم

چون بداند سبحه‌ی صامت دلم

Since I am heedless of the glorification uttered by one who speaks, how should my heart know the glorification performed by that which is mute?

***

Ben, söz söyleyen adamın bile tespihinden gafil olursam gönlüm, sessiz sedasız bir şeyin tespihini nasıl duyar?

هست سنی را یکی تسبیح خاص
هست جبری را ضد آن در مناص

The Sunní is unaware of the Jabrí's (mode of) glorification; the Jabrí is unaffected by the Sunní's (mode of) glorification.

***

Sünni, Cebri’nin tespihinden bihaberdir. Cebri’ye de Sünni’nin tespihini eser etmez.

3 – 1502

سنی از تسبیح جبری بی‌خبر
جبری از تسبیح سنی بی اثر

The Sunní has a particular (mode of) glorification; the Jabrí has the opposite thereof in (taking) refuge (with God).

***

Sünni’nin hususi bir tespihi vardır. Fakat Cebri’nin de bunun zıddı olan bir tespihi vardır ki, ona sığınır.

این همی‌گوید که آن ضالست و گم
بی‌خبر از حال او وز امر قم

This one (the Jabrí) says, “He (the Sunní) is astray and lost,” (being) unaware of his (real) state and of the (Divine) command, “Arise (and preach)!”

***

Bu, “O, sapıktır, yol azıtmıştır” der durur. Hâlbuki onun halinden de haberi yoktur, “Kün” emrinden de!

و آن همی گوید که این را چه خبر
جنگشان افکند یزدان از قدر

And that one (the Sunní) says, “What awareness has this one (the Jabrí)?” God, by fore-ordainment, hath cast them into strife.

***

O da, “Bunun hakikatten ne haberi var ki” demektedir. Allah takdir etmiş de onları savaşa düşürmüştür.

گوهر هر یک هویدا می‌کند
جنس از ناجنس پیدا می‌کند

He maketh manifest the real nature of each, He displays the congener by (contrast with) the uncongenial.

***

Bu suretle de her birinin aslını meydana çıkarır, bir cinse mensup olmayandan izhar eder.

قهر را از لطف داند هر کسی
خواه دانا خواه نادان یا خسی

Every one knows (can distinguish) mercy from vengeance, whether he be wise or ignorant or vile,

***

Herkes kahrı lütuftan ayırt eder, anlar… İster bilgi sahibi olsun, ister cahil, ister aşağılık!

لیک لطفی قهر در پنهان شده
یا که قهری در دل لطف آمده

But a mercy that has become hidden in vengeance, or a vengeance that has sunk into the heart of mercy,

***

Fakat kahır içinde gizli olan lütfu yahut lütuf içinde gizlenmiş bulunan kahrı,

کم کسی داند مگر ربانیی
کش بود در دل محک جانیی

No one knows except the divine (deified) man in whose heart is a spiritual touchstone.

***

Az kişi anlar. Meğerki gönlünde bir can mehengi olan Allah'a mensup bir er olsun.

باقیان زین دو گمانی می‌برند
سوی لانه‌ی خود به یک پر می‌پرند

The rest hold (only) an opinion of these two (qualities): they fly to their nest with a single wing.

***

Bundan başkaları kahırda gizli olan lütufla, lütufta gizli bulunan kahrı anlayamaz, şüpheye düşerler. Onlar, âdeta yuvalarına bir kanatla uçup ulaşmak isteyen kuşlara benzerler!

علم را دو پر گمان را یک پرست
ناقص آمد ظن به پرواز ابترست

Knowledge has two wings, Opinion one wing: Opinion is defective and curtailed in flight.

***

Bilginin iki kanadı vardır, şüpheninse tek. Zan noksandır, uçmaz.

مرغ یک‌پر زود افتد سرنگون
باز بر پرد دو گامی یا فزون

The one-winged bird soon falls headlong; then again it flies up some two paces or (a little) more.

***

Tek kanatlı kuş, çabucak baş aşağı düşer. Sonra uçmaya savaşır ama ya iki adımlık bir yer aşabilir, ya birazcık daha fazla.

افت خیزان می‌رود مرغ گمان
با یکی پر بر امید آشیان

The bird, Opinion, falling and rising, goes on with one wing in hope of (reaching) the nest.

***

Şüphe kuşu düşe kalka ümit yuvasına tek kanatla uçmaya savaşır.

چون ز ظن وا رست علمش رو نمود
شد دو پر آن مرغ یک‌پر پر گشود

(But) when he has been delivered from Opinion, Knowledge shows its face to him: that one-winged bird becomes two-winged and spreads his wings.

***

Fakat şüpheden kurtuldu da bilgi sahibi oldu mu o tek kanatlı kuş, iki kanatlı kesilir. Kanatlarını açar.

3 – 1514

بعد از آن یمشی سویا مستقیم
نه علی وجهه مکبا او سقیم

After that, he walks erect and straight, not falling flat on his face or ailing.

***

Ondan sonra yüzüstü, eğri büğrü değil, doğru yolda güzelce uçar gider.

با دو پر بر می‌پرد چون جبرئیل
بی گمان و بی مگر بی قال و قیل

He flies aloft with two wings, like Gabriel, without opinion and without peradventure and without disputation.

***

Cebrail gibi iki kanatlı şüphesiz, hilesiz, kıyl ü kalsiz uçar.

گر همه عالم بگویندش توی

بر ره یزدان و دین مستوی

If all the world should say to him, “You are on the Way of God and (are following) the right religion,”

***

Bütün âlem, ona “Sen Allah yolundasın, dinin doğru” dese,

او نگردد گرمتر از گفتشان
جان طاق او نگردد جفتشان

He will not be made hotter by their words: his lonely soul will not mate with them;

***

O onların lâfına güvenmez, o sözlerden gururlanmaz, onun tek canı, onlara çift olmaz.

ور همه گویند او را گمرهی
کوه پنداری و تو برگ کهی

And if they all should say to him, “You are astray: you think (you are) a mountain, and (in reality) you are a blade of straw,”

***

Yahut herkes “Sen yol azıtmışsın, kendini dağ sanıyorsun ama bir saman çöpüsün sen” dese,

او نیفتد در گمان از طعنشان

او نگردد دردمند از ظعنشان

He will not fall into opinion (doubt) because of their taunts, he will not be grieved by their departure (estrangement from him).

***

Onların kınamasına aldırış etmez, onların kininden, hasedinden dertlenmez.

بلک گر دریا و کوه آید بگفت
گویدش با گمرهی گشتی تو جفت

Nay, if seas and mountains should come to speech and should say to him, “You are wedded to perdition,”

***

Hatta dağla deniz bile söze gelse de “Sen sapıklıkla eş olmuşsun” dese,

هیچ یک ذره نیفتد در خیال
یا به طعن طاعنان رنجورحال

Not the least jot will he fall into phantasy or sickness on account of the taunts of the scoffers.

***

Bir zerre bile hayale düşmez, azıcık olsun kınayanların kınamasından elem duymaz.

3 – 1522

کودکان مکتبی از اوستاد
رنج دیدند از ملال و اجتهاد

The boys in a certain school suffered at the hands of their master from weariness and toil.

***

Bir mektebin talebesi, hocalarından bıkmışlar, çalışıp çabalamadan usanmışlardı.

مشورت کردند در تعویق کار
تا معلم در فتد در اضطرار

They consulted about (the means of) stopping (his) work, so that the teacher should be reduced to the necessity (of letting them go),

***

Ne yapıp yaparak bir iş becermek, bu suretle de muallimi derde düşürmek için birbirleriyle görüşüp danıştılar.

چون نمی‌آید ورا رنجوریی
که بگیرد چند روز او دوریی

(Saying), “Since no illness befalls him, which would cause him to take absence for several days,

***

“Hoca hiç hastalanmıyor ki birkaç günceğiz olsun mektebe gelmesin de rahat kalalım;

تا رهیم از حبس و تنگی و ز کار
هست او چون سنگ خارا بر قرار

So that we might escape from (this) imprisonment and confinement and work, (what can we do?). He is fixed (here), like a solid rock.”

***

Bu hapisten, bu darlıktan, bu çalışıp çabalamadan kurtulalım. Mermer kaya gibi yerinde durup duruyor” dediler.

آن یکی زیرکتر این تدبیر کرد
که بگوید اوستا چونی تو زرد

One, the cleverest (of them all), planned that he should say, “Master, how are you (so) pale?

***

İçlerinden birisi, en zekileriydi. Bir tedbir düşündü. “Hocam, nasılsın, neden böyle benzin sararmış?

خیر باشد رنگ تو بر جای نیست

این اثر یا از هوا یا از تبیست

May it be well (with you)! Your colour is changed: this is the effect either of (bad) air or of a fever.”

***

Hayrola, rengin kaçmış senin… Bu ya hava çarpmasından, ya sıtmadan derim.

اندکی اندر خیال افتد ازین
تو برادر هم مدد کن این‌چنین

(He continued), “At this he (the master) will begin to fancy a little (that he is ill): do you too, brother, help (me) in like manner.

***

Hoca, elbette bu sözden biraz olsun vehme düşer. Sen de bu çeşit sözlerle bana yardım edersin kardeşim.

3 – 1529

چون درآیی از در مکتب بگو
خیر باشد اوستا احوال تو

When you come in through the door of the school, say (to him), ‘Master, is your state (of health) good?’

***

Mektebin kapısından içeri girer girmez, “ Hayır ola hocam, bu halin ne” dedi.

آن خیالش اندکی افزون شود
کز خیالی عاقلی مجنون شود

(Then) that fancy of his will increase a little, for by a fancy a sensible man is driven mad.

***

Vehmi biraz daha artar, akıllı adam bile vehimle delirir gider.

آن سوم و آن چارم و پنجم چنین
در پی ما غم نمایند و حنین

After us let the third (boy) and the fourth and the fifth show sympathy and sorrow likewise,

***

Üçüncü, dördüncü, beşinci olarak gelenler de bizden sonra bu çeşit sözler söyler, açıklanırlar.

تا چو سی کودک تواتر این خبر
متفق گویند یابد مستقر

So that, when with one consent thirty boys successively tell this story, it may find lodgement (in his mind).”

***

Otuz çocuk da hep bu sözü söylerse adamı iyice vehim kaplar, iş olur biter” dedi.

هر یکی گفتش که شاباش ای ذکی
باد بختت بر عنایت متکی

Each (of the boys) said to him (the ringleader), “Bravo, O sagacious one! May your fortune rest on the favour (of God)!”

***

Çocukların hepsi de “Aferin zeki çocuk, bahtın daima yaver olsun, Allah sana yardım etsin” dediler.

متفق گشتند در عهد وثیق
که نگرداند سخن را یک رفیق

They agreed, in firm covenant, that no fellow should alter the words;

***

Birleşip hiç birisinin bu kavilden, bu karardan dönmeyeceklerine ait kuvvetlice ahdettiler.

بعد از آن سوگند داد او جمله را
تا که غمازی نگوید ماجرا

And afterwards he administered an oath to them all, lest any tell-tale should reveal the plot.

***

Sonra o zeki çocuk, içlerinden kimsenin bunu söylememesi için hepsine yemin ettirdi.

رای آن کودک بچربید از همه
عقل او در پیش می‌رفت از رمه

The counsel of that boy prevailed over all (the others), his intellect was going in front of the (whole) flock.

***

O çocuğun bu tedbiri, hepsinin tedbirinden üstün olmuştu, onun aklı, bütün çocukların aklından ileriydi.

آن تفاوت هست در عقل بشر
که میان شاهدان اندر صور

There is the same difference in human intellect as (there is) amongst loved ones in (their outward) forms.

***

Güzellerin bazıları, nasıl bazılarından üstün, bir kısmı da öbürlerinden aşağıysa insanların akılları da fazla yahut eksiktir.

زین قبل فرمود احمد در مقال
در زبان پنهان بود حسن رجال

From this point of view, Ahmad (Mohammed) said in talk, “The excellence of men is hidden in the tongue.”

***

Ahmed, “Erlerin güzelliği, dillerinin altında gizlidir” mealinde bir söz söyledi.

اختلاف عقلها در اصل بود
بر وفاق سنیان باید شنود

You must hear (and believe) in accordance with the Sunnís (that) the difference in (people's) intellects was original,

***

Akıllardaki aykırılık, yaratılıştadır. Bu hususta Sünnilerin sözünü dilemek, onların hükmünü kabul etmek gerek.

بر خلاف قول اهل اعتزال
که عقول از اصل دارند اعتدال

In contradiction to the doctrine of the Mu‘tazilites, who hold that (all) intellects were originally equal,

***

Bu hüküm itizal ehlinin sözlerine aykırıdır. Onlar, “Akıllar yaratılışta aynı derecededir,

تجربه و تعلیم بیش و کم کند
تا یکی را از یکی اعلم کند

(And who maintain that) experience and teaching makes them more or less, so that it makes one person more knowing than another.

***

Tecrübe ve öğreniş, aklı çoğaltır, azaltır, bu suretle bir adam, öbüründen daha bilgili olur” derler.

باطلست این زانک رای کودکی
که ندارد تجربه در مسلکی

This is false, because the counsel of a boy who has not experience in any course of action—

***

Bu söz bâtıldır. O zeki çocuk, herhangi ir meslekte tecrübe sahibi değildi ya.

بر دمید اندیشه‌ای زان طفل خرد

پیر با صد تجربه بویی نبرد

From that small child sprang up a thought (which) the old man with a hundred experiences did not smell out (detect and apprehend) at all.

***

Fakat o küçük çocuk, öyle bir tedbirde bulundu ki yüzlerce tecrübe sahibi ihtiyar, o tedbirinin kokusunu bile alamadı.

خود فزون آن به که آن از فطرتست
تا ز افزونی که جهد و فکرتست

Truly, the superiority that is from (any one's) nature is even better than the superiority that is (the result of) endeavour and reflection.

***

Zaten yaradılışta olan üstünlük, çalışıp çabalama, düşünüp taşınma ile elde edilen üstünlükten elbette iyidir.

تو بگو داده‌ی خدا بهتر بود
یاکه لنگی راهوارانه رود

Tell (me), is the gift of God better, or (is it better) that a lame person should (learn to) walk smoothly (without stumbling)?

***

Sen söyle, Allah vergisi mi daha iyi, yoksa topal eşeğin rahvan atı taklidi mi?

روز گشت و آمدند آن کودکان
بر همین فکرت ز خانه تا دکان

Day broke, and those boys, (intent) on this thought, came from their homes to the shop (school).

***

Ertesi gün oldu. Çocuklar, bu düşünceyle mektebe geldiler.

جمله استادند بیرون منتظر

تا درآید اول آن یار مصر

They all stood outside, waiting for that resolute fellow to go in first,

***

Hepsi de dışarıda bu fikri ortaya atan zeki çocuğu bekliyorlardı.

زانک منبع او بدست این رای را
سر امام آید همیشه پای را

Because he was the source of this plan: the head is always an Imám (leader and guide) to the foot.

***

Çünkü bu tedbirin kaynağı oydu. Baş, daima ayağın reisidir… Ayağı çekip götüren baştır.

ای مقلد تو مجو بیشی بر آن

کو بود منبع ز نور آسمان

O imitator (follower of convention and tradition), do not thou seek precedence over one who is a source of the heavenly light.

***

A mukallit, gök nurunun bir kaynağı olan kişiden üstün olmayı isteme.

او در آمد گفت استا را سلام
خیر باشد رنگ رویت زردفام

He (the boy) came in and said to the master “Salaam! I hope you are well. Your face is yellow in colour.”

***

Çocuk geldi, hocaya, selam verip “Hocam, hayır ola, benzin sararmış” dedi.

گفت استا نیست رنجی مر مرا
تو برو بنشین مگو یاوه هلا

The master said, “I have no ailment. Go and sit down and don't talk nonsense, hey!”

***

Hoca “Hasta filan değilim, saçmalama… Geç yerine otur” dedi.

نفی کرد اما غبار وهم بد
اندکی اندر دلش ناگاه زد

He denied (it), but the dust of evil imagination suddenly struck a little (made a slight impression) upon his heart.

***

Dedi ama hatırına da bir vehim tozudur kondu, az bile olsa gönlüne bir endişedir düştü.

اندر آمد دیگری گفت این چنین
اندکی آن وهم افزون شد بدین

Another (boy) came in and said the like: by this (second suggestion) that imagination was a little increased.

***

Derken öbür çocuk içeri girdi. O da öyle söyleyince o vehim arttı.

همچنین تا وهم او قوت گرفت
ماند اندر حال خود بس در شگفت

(They continued) in like manner, until his imagination gained strength and he was left marvelling exceedingly as to his state (of health).

***

Böyle böyle vehmi arttıkça arttı. Haline şaştı kaldı, hasta olduğuna hükmetti.

سجده‌ی خلق از زن و از طفل و مرد

زد دل فرعون را رنجور کرد

The people's prostrating themselves—women, children, and men—smote the heart of Pharaoh and made him ill.

***

Kadın, erkek, çoluk, çocuk… Halkın secde etmesi de Firavunun gönlüne tesir etti, hastalandı.

گفتن هریک خداوند و ملک
آنچنان کردش ز وهمی منهتک

Every one's calling him lord and king made him so tattered (infamous) from a vain imagination,

***

Herkes ona Allah’sın, padişahsın dedikçe vehimlendi, bu vehimle öyle bir dereceye geldi ki,

که به دعوی الهی شد دلیر
اژدها گشت و نمی‌شد هیچ سیر

That he dared to pretend to divinity: he became a dragon and would never be sated.

***

Allahlık, dâvasında yiğitleşti, ejderha kesildi, doymak nedir bilmez oldu!

عقل جزوی آفتش وهمست و ظن
زانک در ظلمات شد او را وطن

Imagination and opinion are the bane of the particular (discursive) reason, because its dwelling-place is in the darkness.

***

Aklı cüz'inin afeti vehimdir, zandır. Çünkü onun vatanı karanlıklar diyarındadır.

بر زمین گر نیم گز راهی بود
آدمی بی وهم آمن می‌رود

If there be a path half an ell wide on the ground, a man will walk safely without imagining;

***

Yerde yarım arşın enlikte bir yol olsa insan, hiç vehimlenmeden rahatça yürür.

بر سر دیوار عالی گر روی
گر دو گز عرضش بود کژ می‌شوی

(But) if you walk on the top of a high wall, you will stagger even if its width be two ells;

***

Fakat yüksek bir duvarın üstünde gitsen yolun genişliği iki arşın olsa yine eğri büğrü gidersin.

بلک می‌افتی ز لرزه‌ی دل به وهم
ترس وهمی را نکو بنگر بفهم

Nay, through (the force of) imagination and from trembling of heart, you will be (on the point of) falling. Consider well and understand the fear that is due to imagination.

***

Hatta gönlüne düşen vehim yüzünden belki de düşersin. Vehimden gelen korkuya iyice dikkat et de vehimin kötülüğünü anla.

گشت استا سست از وهم و ز بیم
بر جهید و می‌کشانید او گلیم

The master became unnerved by imagination and dread; he sprang up and began to drag his cloak along,

***

Hoca vehimden korkudan hastalandı. Yerinden sıçrayıp kalktı, kilimini başına örttü.

خشمگین با زن که مهر اوست سست
من بدین حالم نپرسید و نجست

Angry with his wife and saying, “Her love is weak: I am in this state (of health), and she did not ask and inquire.

***

“Zaten sevgisi az, ben bu halde, olduğum halde halimi sormadı bile.

خود مرا آگه نکرد از رنگ من
قصد دارد تا رهد از ننگ من

She did not even inform me about my colour: she intends to be freed from my disgrace.

***

Rengimin solukluğunu, benzimin uçukluğunu haber bile vermedi. Bana kastediyor, benden kurtulmaya yol arıyor.

او به حسن و جلوه‌ی خود مست گشت
بی‌خبر کز بام افتادم چو طشت

She has become intoxicated with her beauty and the display (of her charms) and is unaware that I have fallen from the roof, like a bowl.”

***

Kendi güzelliğinden kendi cilvesinden kendisi sarhoş olmuş. Benimse haberim bile yok… Hâlbuki leğenim, damdan düşmüş, rüsvay olmuş gitmişim” diye karısına kızgın bir halde,

آمد و در را بتندی وا گشاد
کودکان اندر پی آن اوستاد

He came (home) and fiercely opened the door—the boys (were following) at the master's heels.

***

Evine gelip kapıyı şiddetle açtı. Çocuklarda hocanın ardından geliyordu.

گفت زن خیرست چون زود آمدی
که مبادا ذات نیکت را بدی

His wife said, “Is it well (with thee)? How hast thou come (so) soon? May no evil happen to thy goodly person!”

***

Karısı, “Hayır ola, erken geldin. Allah esirgesin, başına kötü bir şey gelmesin de” dedi.

گفت کوری رنگ و حال من ببین
از غمم بیگانگان اندر حنین

He said, “Are you blind? Look at my colour and appearance: (even) strangers are lamenting my affliction,

***

Hoca dedi ki. “Kör müsün sen? Bir benzime, bir halime baksana. Yabancıların bile derdimle dertleniyor, feryada geliyor.

تو درون خانه از بغض و نفاق
می‌نبینی حال من در احتراق

(While) you, at home, from hatred and hypocrisy do not see the state of anguish I am in.”

***

Sen evimin içinde olduğun halde bana düşmanlığından, bana karşı münafıklıkta bulunduğundan yanıp yakıldığımı, görmüyorsun bile”

گفت زن ای خواجه عیبی نیستت
وهم و ظن لاش بی معنیستت

His wife said, “O sir, there is nothing wrong with thee: ’tis (only) thy vain unreal imagination and opinion.”

***

Kadın, “A hocam, senin bir şeyin yok. Bu endişen manasız ve saçma bir vehimden ibaret” dediyse de,

گفتش ای غر تو هنوزی در لجاج

می‌نبینی این تغیر و ارتجاج

He said to her, “O strumpet, are you still obstinately disputing (with me)? Don't you see this change (in my appearance) and (this) tremor?

***

“A kahpe inat mı ediyorsun? Halimde ki kırgınlığı, tir tir titrediğimi görmüyor musun?

گر تو کور و کر شدی ما را چه جرم
ما درین رنجیم و در اندوه و گرم

If you have become blind and deaf, what fault of mine is it? I am in this (state of) pain and grief and woe.”

***

Körsen benim ne cürmüm var? Ben kendi derdime düştüm, bu gussadan perişan bir haldeyim zaten” dedi.

گفت ای خواجه بیارم آینه
تا بدانی که ندارم من گنه

She said, “O sir, I will bring the mirror, in order that thou mayst know that I am innocent.”

***

Kadın “ Hocam, ayna getireyim de bak… Benim bir suçum var mı, yalan söylüyor muyum, anla” dediyse de hoca,

گفت رو مه تو رهی مه آینت
دایما در بغض و کینی و عنت

“Begone,” said he; “may neither you nor your mirror be saved! You are always (engaged) in hatred and malice and sin.

***

“Git, aynan da batsın, sen de bat. Zaten daima bana buğzetmede, daima bana kin gütmede, benimle inat edip durmadasın sen.

جامه‌ی خواب مرا زو گستران
تا بخسپم که سر من شد گران

Lay my bed at once, that I may lie down, for my head is sore.”

***

Yatağı yay, yorganı getir… Ben yatayım hele… Başım ağırlaştı” dedi.

زن توقف کرد مردش بانگ زد
کای عدو زوتر ترا این می‌سزد

The wife lingered; the man shouted at her, saying, “O hateful one, (be) quicker! This (behaviour) is worthy of you.”

***

Kadın biraz duraklayınca “Hadi behey düşman senin lâyığın bu laf, durmasana” diye bağırmaya başladı.

جامه خواب آورد و گسترد آن عجوز
گفت امکان نه و باطن پر ز سوز

The old woman brought the bed-clothes and spread them. She said, “There is no possibility (of speaking), and my heart is filled with burning (grief).

***

Kocakarı, yatak yorgan getirip döşedi. “İçi vehim ateşiyle dolu, imkân yok.

گر بگویم متهم دارد مرا
ور نگویم جد شود این ماجرا

If I speak, he will hold me suspect; and if I say nothing, this affair will become serious.”

***

Bir şey söylesem beni itham edecek. Fakat söylemesem de bu hastalık sahiden hastalık haline gelecek.

فال بد رنجور گرداند همی
آدمی را که نبودستش غمی

A man who has not suffered any pain is made ill by a bad omen.

***

Kötüye yorma, vehimlenme, insanı hiçbir hastalığı yokken hasta eder.

قول پیغامبر قبوله یفرض
ان تمارضتم لدینا تمرضوا

It is obligatory to accept the saying of the Prophet, “If ye pretend to be sick beside me, ye will become (actually) sick.”

***

Kabul edilmesi farz olan Peygamber hadisidir bu: Hasta değilken kendinizi hasta gösterirseniz sahiden hastalanırsınız.

گر بگویم او خیالی بر زند
فعل دارد زن که خلوت می‌کند

“If I tell him (that he is not ill), he will cast up (conceive) a vain fancy (and will think to himself), ‘My wife has an (evil) design, for she is making arrangements to be alone.

***

Hasta değilim desem, bu karı yalnız kalmayı istiyor, yapacağı bir iş var.

مر مرا از خانه بیرون می‌کند
بهر فسقی فعل و افسون می‌کند

She is getting me out of the house, she is plotting and cajoling for the purpose of some wickedness.'"

***

Beni evden atacak, sonra da ne kötülükte bulunacaksa bulunacak diyebilir" dedi.

جامه خوابش کرد و استاد اوفتاد
آه آه و ناله از وی می‌بزاد

She prepared his bed, and the master fell down (upon it): sighs and moans were arising from him.

***

Hoca, yorganını çekip uzandı, ahlayıp puflamaya, inim inim inlemeye başladı.

کودکان آنجا نشستند و نهان
درس می‌خواندند با صد اندهان

The boys sat there, reciting their lesson with a hundred sorrows in secret,

***

eksik

3 – 1585

کین همه کردیم و ما زندانییم
بد بنایی بود ما بد بانییم

Thinking, “We have done all this and (still) we are prisoners: it was a bad building (a badly devised plan), and we are bad builders.”

***

“Bunca işler işledik, bunca düzenler düzdük; yine de zindandayız. Kurduğumuz yapı, kötü yapıymış, biz de kötü kurucular!” diyorlardı.

گفت آن زیرک که ای قوم پسند
درس خوانید و کنید آوا بلند

The clever boy said, “O good fellows, recite the lesson and make your voices loud.”

***

O zeki çocuk, “Arkadaşlar, dersinizi bağıra bağıra okuyun” dedi.

چون همی‌خواندند گفت ای کودکان

بانگ ما استاد را دارد زیان

When they were reciting (loudly), he said, “Boys, the noise we are making will do the master harm.

***

Hepsi birden bağıra bağıra okumaya başlayınca dedi ki: “Çocuklar, bizim bağırmamız hocaya fena gelir.

درد سر افزاید استا را ز بانگ
ارزد این کو درد یابد بهر دانگ

The master's headache will be increased by the noise: is it worth while that he should suffer pain for the sake of (a few) pence?”

***

Bu gürültü hocanın baş ağrısını fazlalaştırır. Bu dert, bir kuruşa değer mi?

گفت استا راست می‌گوید روید
درد سر افزون شدم بیرون شوید

The master said, “He is speaking the truth: depart. My headache is worse: go out (of the house)!”

***

Hoca, doğru söylüyor, başımın ağrısı fazlalaştı. Hadi gidin!” dedi.

سجده کردند و بگفتند ای کریم
دور بادا از تو رنجوری و بیم

They bowed and said, “O honoured sir, may illness and danger be far from you!”

***

Çocuklar, yeri öpüp “Kerem sahibi, hastalık, senden uzak olsun” dediler.

پس برون جستند سوی خانه‌ها
همچو مرغان در هوای دانه‌ها

Then they bounded off to their homes, like birds in desire of grain.

***

Mektepten fırlayıp tanelere uçuşan kuşlar gibi evlerine koşuştular.

مادرانشان خشمگین گشتند و گفت
روز کتاب و شما با لهو جفت

Their mothers became angry with them and said, “A school-day and you at play!”

***

Anneleri kızarak “Bu gün mektep var. Sizse oyuna dalmışsınız” dedi.

عذر آوردند کای مادر تو بیست
این گناه از ما و از تقصیر نیست

They offered excuses (every one of them), saying, “Stop, mother! This sin does not proceed from us and is not caused by our fault.

***

Özür getirip dediler ki: “Dur hele anne, suç bizim değil, bizim kabahatimiz yok.

از قضای آسمان استاد ما
گشت رنجور و سقیم و مبتلا

By the destiny of Heaven our master has become ill and sick and afflicted.”

***

Nasılsa hocamız hastalandı, perişan bir hale geldi”

مادران گفتند مکرست و دروغ
صد دروغ آرید بهر طمع دوغ

The mothers said, “It is a trick and a lie: ye bring forward a hundred lies because of your greed for buttermilk.

***

Anneleri dedi ki. “Hile, düzen. Siz bir ayran için yüz yalan söylersiniz.

ما صباح آییم پیش اوستا

تا ببینیم اصل این مکر شما

In the morning we will come to (visit) the master, that we may see (what is at) the bottom of this trick of yours.”

***

Hele sabah olsun, hocanıza gideyim de bu hilenin aslını öğreneyim”

3 – 1597

کودکان گفتند بسم الله روید
بر دروغ و صدق ما واقف شوید

“Go in God's name,” said the boys; “inform yourselves as to our lying or telling the truth.”

***

Çocuklar, “Peki, git de doğru mu söylüyoruz, yalan mı, anla” dediler.

بامدادان آمدند آن مادران

خفته استا همچو بیمار گران

At morning those mothers came; (they found) the master in bed like one who is gravely ill,

***

Sabah olunca anneleri, hocayı dolaşmaya gittiler. Bir de baktılar ki hoca, ağır bir hastalığa tutulmuş, yatmakta.

هم عرق کرده ز بسیاری لحاف
سر ببسته رو کشیده در سجاف

Perspiring on account of the great number of coverlets, his head bandaged and his face enveloped in the quilt.

***

Fazla örtündüğü, başını bağladığı, yüzünü kapattığı için kan-tere batmış.

آه آهی می‌کند آهسته او
جملگان گشتند هم لا حول‌گو

He was moaning softly: they too all began to cry “Lá hawl.”

***

Hafif hafif ah etmekte. Hepsi Lâ havle demeye başladılar.

خیر باشد اوستاد این درد سر
جان تو ما را نبودست زین خبر

They said, “Master, we hope all will be well. This headache— by thy soul, we were not aware of it.”

***

“Hayrola hocam, bu baş ağrısı ne? Allah sağlık versin, vallahi hiç haberimiz yok” dediler.

گفت من هم بی‌خبر بودم ازین
آگهم مادر غران کردند هین

He replied, “I also was not aware of it; the whoresons (the scoundrelly boys) made me aware (of it), mark you.

***

Hoca” Benim de haberim yoktu. Bu kahpe oğulları haber verdiler işte,

من بدم غافل بشغل قال و قیل
بود در باطن چنین رنجی ثقیل

I did not notice (it), through being busy with discourse (teaching), (but) within (me) there was such a severe malady.”

***

Ben çalışıp çabalıyor, kıyl ü kaalle meşgul bulunuyordum, haberim bile yoktu. Meğerse içimde dehşetli bir hastalık varmış” dedi.

چون بجد مشغول باشد آدمی
او ز دید رنج خود باشد عمی

When a man is busy in earnest, he is blind to the sight of (unconscious of) his pain.

***

İnsan, bir işe ciddiyetle koyuldu mu hastalığını göremez, körleşir.

از زنان مصر یوسف شد سمر
که ز مشغولی بشد زیشان خبر

It has become an oft-told tale concerning the women of Joseph's Egypt that consciousness departed from them on account of their pre-occupation (with the beauty of Joseph).

***

Mısır kadınları da Yusuf’un güzelliğine daldılar, haberleri bile olmadı da,

پاره پاره کرده ساعدهای خویش
روح واله که نه پس بیند نه پیش

(Hence) they cut their fore-arms to pieces: (in such a case) the spirit is distraught, so that it looks neither behind nor before.

***

Ellerini, bileklerini paramparça ettiler. Hayrete düşen ruh, ne önü görür, ne ardı!

ای بسا مرد شجاع اندر حراب
که ببرد دست یا پایش ضراب

Oh, many a brave man in battle whose hand or foot is cut by blows (of the sword),

***

Nice babayiğit erler vardır ki savaşta elleri, ayakları kesilir de,

او همان دست آورد در گیر و دار
بر گمان آنک هست او بر قرار

And he bears that same hand into the combat, thinking that it remains firm (intact).

***

Yine savaştan el çekmez, kendini sağlam sanırlar.

خود ببیند دست رفته در ضرر
خون ازو بسیار رفته بی‌خبر

(Afterwards) indeed he will see that his hand has been injured (and that) much blood has gone from him unawares.

***

Fakat sonradan görür ki el kesilmiş, bir hayli de kan akmış da haberi bile yok!

تا بدانی که تن آمد چون لباس
رو بجو لابس لباسی را ملیس

(I mention this insensibility to pain) that you may know that the body is like a garment. Go, seek the wearer of the garment, do not lick (kiss) a garment.

***

Bil ki bu ten, elbiseye benzer. Yürü, bu elbiseyi giyeni ara, elbiseye sürünüp durma.

روح را توحید الله خوشترست
غیر ظاهر دست و پای دیگرست

To the spirit the knowledge of the Unity (of God) is sweeter (than care for the body): it hath a hand and foot different from those which are visible.

***

Ruha Allah’ı tevhit etmek hoş gelir. Görünmeyen bir başka el, ayak var.

دست و پا در خواب بینی و ایتلاف
آن حقیقت دان مدانش از گزاف

You may behold in dream the (spiritual) hand and foot and their connexion (with the spiritual body): deem that (vision) a reality, deem it not to be in vain.

***

Rüyada el, ayak görür, bir şey alır, bir yere gider, birisiyle görüşür, konuşursun ya… Onu hakikat bil saçma zannetme.

آن توی که بی بدن داری بدن

پس مترس از جسم و جان بیرون شدن

You are such that without the (material) body you have a (spiritual) body: do not, then, dread the going forth of the soul from the body.

***

Sen, bedensiz bir bedene sahipsin, gayri canının cisminden çıkacağından korkma.

بود درویشی بکهساری مقیم
خلوت او را بود هم خواب و ندیم

There was a dervish dwelling in a mountainous place: solitude was his bedfellow and boon-companion.

***

”Dağlarda oturan bir derviş vardı. Yalnızlık, onun arkadaşı ve nedimiydi.

چون ز خالق می‌رسید او را شمول
بود از انفاس مرد و زن ملول

Since the refreshing breeze (of favour) was coming for him from the Creator, he was weary of the breaths of man and woman.

***

Allah şarabını içmiş olduğundan erkeklerin sözlerinden de usanmıştı, kadınların sözlerinden de.

همچنانک سهل شد ما را حضر
سهل شد هم قوم دیگر را سفر

Just as staying at home is easy to us, so travelling is easy to another class of people.

***

Bize bir yerde oturup yerleşmek nasıl kolay geliyorsa bazı kimselere de bir yerden bir yere gezip durmak öyle kolay gelir.

آنچنانک عاشقی بر سروری
عاشقست آن خواجه بر آهنگری

In the same way as thou art in love with dominion, that worthy man is in love with the ironsmith's handicraft.

***

Sen, nasıl ululuğa âşıksan bir sanatkâr da mesela demirciliğe âşıktır.

هر کسی را بهر کاری ساختند
میل آن را در دلش انداختند

Every one has been made for some particular work, and the desire for that (work) has been put into his heart.

***

Herkesi bir iş için yetiştirmişler, gönlüne o işin meylini vermişlerdir.

دست و پا بی میل جنبان کی شود
خار وخس بی آب و بادی کی رود

How should hand and foot be set in motion without desire? How should sticks and straws go (from their place) without any water or wind?

***

Gönülde bir meyil olmadıkça el, ayak nasıl hareket eder. Su, rüzgâr olmadıkça çerçöp nasıl akar, savulur?

گر ببینی میل خود سوی سما
پر دولت بر گشا همچون هما

If thou see (that) thy desire (is) towards Heaven, unfold the wings of empire, like the Humá;

***

Kendinde göğe doğru çıkmaya bir meyil gördün mü hüma kuşu gibi devlet kanadını hemen aç!

ور ببینی میل خود سوی زمین
نوحه می‌کن هیچ منشین از حنین

But if thou see (that) thy desire (is) towards the earth, keep lamenting, cease not at all from moaning.

***

Fakat kendinde yeryüzüne bir meyil gördün mü feryat et, ağlayıp inlemeyi hiç bırakma.

عاقلان خود نوحه‌ها پیشین کنند

جاهلان آخر بسر بر می‌زنند

The wise, indeed, make lamentations at first; the foolish beat their heads at the last.

***

Akıllılar önceden feryat ederler, bilgisizlerse işin sonunda başlarına vururlar!

ز ابتدای کار آخر را ببین
تا نباشی تو پشیمان یوم دین

From the beginning of the affair discern the end (thereof), so that thou mayst not be repenting on the Day of Judgement.

***

Sen, işin önünde sonunu sor da kıyamet günü pişman olma.

3 – 1624

آن یکی آمد به پیش زرگری
که ترازو ده که بر سنجم زری

A certain man came to a goldsmith, saying, “Give me the scales, that I may weigh some gold.”

***

Birisi, kuyumcunun birine giderek “Altın tartacağım, bana terazini versene” dedi.

3 – 1625

گفت خواجه رو مرا غربال نیست
گفت میزان ده برین تسخر مه‌ایست

The master (goldsmith) said, “Go, I have no sieve.” “Give me the scales,” he replied, “and don't stop to jest like this.”

***

Kuyumcu dedi ki. “Babacığım, hadi git, bende kalbur yok!” Adam: “Alay etme benimle. Ver şu teraziyi” dedi.

گفت جاروبی ندارم در دکان
گفت بس بس این مضاحک رابمان

He said, “I have no broom in the shop.” “Enough, enough!” cried the other; “leave these jokes.

***

Kuyumcu dedi ki. “Dükkânımda süpürge yok” Adam: “Kâfi yahu, bırak alayı”

من ترازویی که می‌خواهم بده
خویشتن را کر مکن هر سو مجه

Give (me) the scales which I am asking for; don't make yourself out to be deaf, don't jump in every direction.”

***

Ben senden terazi istiyorum. Sağırlıktan gelme; şu tarafa, bu tarafa, bu tarafa gidip durma, ver teraziyi” dedi.

گفت بشنیدم سخن کر نیستم
تا نپنداری که بی معنیستم

He (the goldsmith) said, “I heard what you said, I am not deaf; you must not think that I am nonsensical.

***

Kuyumcu dedi ki. “Sağır değilim, sözünü duydum, söylediğim sözleri de manasız sanma.

این شنیدم لیک پیری مرتعش
دست لرزان جسم تو نا منتعش

I heard this (request), but you are a shaky old man: your hand is trembling and your body is not erect;

***

Sözünü duydum ama sen kuvveti, kudreti kalmamış bir ihtiyarsın, hiç şüphem yok, zayıflıktan elin titreyecek.

وان زر تو هم قراضه‌ی خرد مرد
دست لرزد پس بریزد زر خرد

And moreover that gold of yours consists of little tiny filings: your hand trembles, so the fragments of gold will drop (from it);

***

Tartacağın altın da külçe değil, tozu var, kırık dökük bir şey. Elin titreyecek, yere dökeceksin,

پس بگویی خواجه جاروبی بیار
تا بجویم زر خود را در غبار

Then you will say, ‘Sir, fetch a broom, that I may look in the dust for my gold.’

***

Sonra bana bir süpürge ver de toza, toprağa dökülen altınımı süpüreyim diyeceksin.

چون بروبی خاک را جمع آوری
گوییم غلبیر خواهم ای جری

When you sweep (with the broom), you will gather dust (along with the gold); you will say to me, ‘I want the sieve, O gallant man.’

***

Altını süpürüp bir yere toplayınca da güzelim, kalbur isterim diye tutturacaksın.

من ز اول دیدم آخر را تمام
جای دیگر رو ازینجا والسلام

I from the beginning discerned the end complete. Go from here to some other place, and farewell!”

***

Ben, işin sonunu önceden gördüm, iyisi mi hadi sen başka bir yere git!”

اندر آن که بود اشجار و ثمار
بس مرودی کوهی آنجا بی‌شمار

On that mountain were trees and fruits; there were many mountain-pears- (they were) numberless.

***

O dağlarda ağaçlar, meyveler, sayısız elmalar, armutlar, narlar vardı.

گفت آن درویش یا رب با تو من
عهد کردم زین نچینم در زمن

The dervish said, “O Lord, I make a covenant with Thee (that) I will not pluck any of these during the time (of my life).

***

Allah’a “Yarabbi seninle ahdım olsun. Bu ağaçlardan meyve toplamayayım.

جز از آن میوه که باد انداختش
من نچینم از درخت منتعش

I will not pluck from the raised-up (lofty) tress (aught) but the fruit that the wind has caused to fall.”

***

Rüzgârla yere düşen meyvelerden başka hiçbir meyve yemeyeyim, elimi hiçbir dala uzatmayayım.” dedi.

مدتی بر نذر خود بودش وفا
تا در آمد امتحانات قضا

For a while he kept his vow faithfully: (he kept it) till the tribulations of Destiny came on.

***

Bir müddet nezrine vefa etti. Fakat nihayet kaza ve kaderin imtihanları çıkageldi.

زین سبب فرمود استثنا کنید
گر خدا خواهد به پیمان بر زنید

On this account He (God) hath commanded, saying, “Make the exception: attach (the words) ‘if God will’ to your promise.

***

Bu yüzden, sözlerinizde daima inşallah deyin, ahitlerinizde de Allah dilerse sözünü söyleyin.

هر زمان دل را دگر میلی دهم
هرنفس بر دل دگر داغی نهم

Every instant I give to the heart a different desire, every moment I lay upon the heart a different brand.

***

Çünkü ben, gönle her zaman başka bir meyil verir, her an gönle başka bir dağ vururum.

3 – 1640

كل اصباح لنا شان جديد
كل شىء عن مرادى لا يحيد

At every dawn I have a new employment: nothing turns aside from that (course) which I have willed.”

***

Biz her sabah yeni bi işte, yeni bir güçteyiz. Her şey, bizim dileğimize göre meydana gelir denmiştir.

در حدیث آمد که دل همچون پریست
در بیابانی اسیر صرصریست

It has come down in the Traditions (of the Prophet) that the heart is like a feather in a desert, the captive of a violent blast.

***

Hadiste “ Gönül, ovada rüzgârlara tabi bir tüy benzer.

باد پر را هر طرف راند گزاف
گه چپ و گه راست با صد اختلاف

The wind drives the feather recklessly in every direction, now left, now right, with a hundred diversities.

***

Rüzgâr, tüyü her tarafa uçurur, gâh sola, gâh sağa götürür durur.” denmektedir.

در حدیث دیگر این دل دان چنان
کب جوشان ز آتش اندر قازغان

In another Tradition (the Prophet said), “Deem this heart to be as water boiling in a cauldron from (the heat of) fire.”

***

Başka bir hadiste de denmiştir ki: “ Bu gönlü ateş üstündeki kazanda kaynayan bir su bil!”

هر زمان دل را دگر رایی بود
آن نه از وی لیک از جایی بود

At every time the heart has a different resolution: that (resolution) is not (derived) from it, but from a certain place.

***

Gönlün her an başka bir dileği vardır. Fakat bu dilek kendisinden değildir, başka bir yerdendir.

پس چرا آمن شوی بر رای دل
عهد بندی تا شوی آخر خجل

Why, then, will you trust in the heart’s resolution and make a covenant, that in the end you should be shamed?

***

Şu halde gönlün reyine, gönlün dileğine neden emin olur da ahdeder, sonunda da pişman olur, nedamete düşersin?

این هم از تاثیر حکمست و قدر
چاه می‌بینی و نتوانی حذر

This too is from the effect of the(Divine) ordinance and decree, (that) you see the pit and cannot take precaution.

***

Fakat bu yine de Allah’ın hükmündendir. Allah’ın takdiridir. Kuyuyu görürsün de çekinmeye kudretin olmaz.

نیست خود ازمرغ پران این عجب
که نبیند دام و افتد در عطب

‘Tis no wonder, indeed, for the flying bird not to see the snare (and so) fall into destruction;

***

Uçan kuşun tuzağı görmeyip hapse düşmesine taaccüp edilmez ki.

این عجب که دام بیند هم وتد
گر بخواهد ور نخواهد می‌فتد

The wonder is that it should see both the snare and the net-pin and fall (into the snare) willy-nilly.

***

Şaşılacak şey şudur: Hem tuzağı görür, hem mıhı görür de yine sonunda ister istemez o tuzağa düşer!

چشم باز و گوش باز و دام پیش
سوی دامی می‌پرد با پر خویش

(With) eye open and ear open and the snare in front, it is flying towards a snare with its own wings.

***

Gözü açık kulağı açık, tuzak önde… Yine de kendi kanadıyla tuzağa doğru uçar!

بینی اندر دلق مهتر زاده‌ای
سر برهنه در بلا افتاده‌ای

You may see a nobleman’s son in a tattered cloak, bareheaded, fallen into affliction.

***

Bir kişizade görürsün… Çula, çuvala bürünmüş, baş açık, belâlara uğramış.

در هوای نابکاری سوخته
اقمشه و املاک خود بفروخته

(He is) consumed with passion for some ne’er-do-well, (he has) sold his furniture and properties.

***

Bir kahpenin sevdasıyla yanıp tutuşuyor. Elbiselerini, malını, mülkünü sarmış.

خان و مان رفته شده بدنام و خوار
کام دشمن می‌رود ادبیروار

His household (is) gone, (he has) become ill-famed and despised; he walks along like (one in) misfortune, to the joy of his foes.

***

Elindeki, avucundaki gitmiş, adı kötüye çıkmış hor hakir bir hale gelmiş, düşmanlarının isteği gibi tepesi üstüne yuvarlanıp gidiyor!

زاهدی بیند بگوید ای کیا
همتی می‌دار از بهر خدا

(If) he sees an ascetic, he will say, “O venerable sir, bestow on me a benediction for God’s sake,

***

Adamcağız bir zahit gördü mü “Ey ulu, Allah için bana bir himmet et.

کاندرین ادبار زشت افتاده‌ام
مال و زر و نعمت از کف داده‌ام

For I have fallen into this ugly misfortune and have let wealth and gold and happiness go from my hand.

***

Bu aşağılık ve kötü sevdaya düştüm, elimdeki maldan, altından, nimetten oldum.

همتی تا بوک من زین وا رهم
زین گل تیره بود که بر جهم

(Give me) a benediction, so that maybe I shall be delivered from this (woe) and maybe escape from this dark clay.

***

Bir himmet et, belki bu dertten kurtulur, bu kara balçıktan sıçrar, çıkarmı der”.

این دعا می‌خواهد او از عام و خاص

کالخلاص و الخلاص و الخلاص

He is begging this prayer of high and low, crying, “Release and release and release!”

***

Halktan da dua etmelerini istemektedir. İleri gelenlerden de..“ Aman, beni kurtarın, kurtarın, kurtarın!” demektedir.

دست باز و پای باز و بند نی
نه موکل بر سرش نه آهنی

His hand is free and his foot free, and there is no chain, no custodian (standing) over him, no iron (gyve).

***

Eli de açık, ayağı da. Ne onu bağlamışlar, ne başında bir adam var, ne ayağın da bukağı!

3 – 1658

از کدامین بند می‌جویی خلاص
وز کدامین حبس می‌جویی مناص

From what chain art thou seeking release, and from what imprisonment art thou seeking to escape?

***

A adam, hangi bağdan kurtulmak istiyor, hangi hapisten kaçmak diliyorsun?

بند تقدیر و قضای مختفی
کی نبیند آن بجز جان صفی

(From) the hidden chain of fore-ordainment and destiny, which none but the elect spirit may behold.

***

Hangi bağdan olacak? Tertemiz ruhtan başka kimsenin göremediği takdir bağından gizli olan kaza bağından!

گرچه پیدا نیست آن در مکمنست
بتر از زندان و بند آهنست

Though it is not visible, it is (there) in ambush; it is worse that prison and chains of iron,

***

Ortada değil görünmüyor, gizli ama zindandan da beter, demir zincirlerden de!

زانک آهنگر مر آن را بشکند
حفره گر هم خشت زندان بر کند

Because that (iron chain) the ironsmith may break, and the excavator may even dig up the bricks (foundations) of the prison;

***

Çünkü demir zincirleri demirci kırabilir, bir adam zindanın temelini kazıp duvarını yıkabilir.

ای عجب این بند پنهان گران
عاجز از تکسیر آن آهنگران

(But), O wonder, this heavy hidden chain the ironsmiths are powerless to shatter.

***

Fakat şaşılacak şey şu ki gizli olan kuvvetli bağı kırmaktan demirciler bile âcizdir.

دیدن آن بند احمد را رسد
بر گلوی بسته حبل من مسد

Vision of that chain (of Destiny) belongs to Ahmad (Mohammad): (he saw it) on the throat bound wit acord of palm-fibres.

***

O bağı Ahmed görebilir de, “Boynunda da hurma lifinden bir ip var” der.

دید بر پشت عیال بولهب

تنگ هیزم گفت حماله‌ی حطب

He saw a load of firewood on the back of Abu Lahab’s wife and said,the carrier of faggots(for Hell-fire).

***

Ahmed, Ebuleheb’in karısının sırtındaki odun yükünü gördü de ona “ Odun hamalı” dedi.

حبل و هیزم را جز او چشمی ندید
که پدید آید برو هر ناپدید

The cord and the firewood no eye beheld but his, for to him every unseen thing becomes visible.

***

İpi de ondan başka kimse görmedi, odunu da. Ona her görünmeyen şey, görünür.

باقیانش جمله تاویلی کنند
کین ز بیهوشیست و ایشان هوشمند

All the rest interpret it (falsely), for this (vision) arises from senselessness (spiritual rapture), and they are sensible-

***

Başkaları umumiyetle tevil ederler; bu akılsızlıktan böyle söylüyor derler. Sanki onların akılları başlarındaymış!

لیک از تاثیر آن پشتش دوتو
گشته و نالان شده او پیش تو

But from the effect of that (chain) his (the sufferer’s) back has been bent double, and he is moaning before you,

***

Tevil ederler ama hakikatte onun sırtı, o odun yükünün altında iki büklüm olmuştur, gözünün önünde feryat edip durmakta.

که دعایی همتی تا وا رهم
تا ازین بند نهان بیرون جهم

(And crying), ‘A prayer! A benediction !that I may be delivered and that I may escape from this hidden chain.”

***

Bana bir dua edin, bir himmet edin de kurtulayım, şu gizli bağdan sıyrılayım demektedir.

آنک بیند این علامتها پدید
چون نداند او شقی را از سعید

He who sees these signsclearly, how should not he know the damned from the blest?

***

Bu nişaneleri apaçık gören, nasıl olur da şakiyi saitten ayırt edemez.

داند و پوشد بامر ذوالجلال
که نباشد کشف راز حق حلال

He knows, and by command of the Almighty he conceals (it), for it would not be lawful to divulge the secret of God.

***

Bilir, tanır ama Allah sırrını açmak helâl olmadığından ululuk sahibi Allah’ın emriyle örter, gizler.

این سخن پایان ندارد آن فقیر
از مجاعت شد زبون و تن اسیر

This discourse hath no end. That dervish, through hunger, became feeble and his body a prisoner.

***

Bu sözün sonu yoktur, gelelim hikâyeye: O yoksul, açlıktan zayıf, perişan bir hale geldi, harekete bile mecali kalmadı.

پنج روز آن باد امرودی نریخت
ز آتش جوعش صبوری می‌گریخت

For five days the wind did not cause a single pear to drop, and on account of the fire (pangs) of hunger his patience was fleeing (deserting him).

***

Derviş tam beş gün armut ağacını silkmedi, fakat açlık ateşi de sabrını tüketmekteydi.

بر سر شاخی مرودی چند دید
باز صبری کرد و خود را وا کشید

He espied several pears on a bough, (but) once more he acted with patience and restrained himself.

***

Bir dalda birkaç armut gördü, fakat yine sabredip kendisini çekti.

3 – 1674

باد آمد شاخ را سر زیر کرد
طبع را بر خوردن آن چیر کرد

The wind came and lowered the end of the bough and caused his carnal nature to prevail for the eating of that (fruit).

***

Bu sırada bir rüzgâr geldi, dalı eğdi. Dervişin nefsi, onları yemeye yeltendi, galebe de etti.

جوع و ضعف و قوت جذب و قضا

کرد زاهد را ز نذرش بی‌وفا

Hunger and weakness and the strength of Destiny’s pull made the ascetic unfaithful to his vow.

***

Açlık, zayıflık, bir yandan da takdir, zahidi nezrine vefadan alıkoydu.

چونک از امرودبن میوه سکست
گشت اندر نذر وعهد خویش سست

When he had plucked fruit from the pear-tree, he became frail (false) in his vow and promise.

***

Ahdini bir yana bıraktı, daldaki armudu kopardı, yedi.

هم درآن دم گوشمال حق رسید
چشم او بگشاد و گوش او کشید

At the same instant God’s chastisement arrived: it opened his eye and pulled his ear.

***

Fakat hemencecik Allah azabı erişti, gözünü açtı, kulağını çekti.

بیست از دزدان بدند آنجا و بیش
بخش می‌کردند مسروقات خویش

In that place there were twenty thieves and more, dividing the things they had stolen.

***

Yirmi tane yahut daha fazla hırsız, oraya gelip konmuştu. Çaldıkları şeyleri aralarında pay ediyorlardı.

شحنه را غماز آگه کرده بود
مردم شحنه بر افتادند زود

The perfect had been apprised by an informer: the prefect’s men quickly fell upon them.

***

Birisi şahneye haber vermişti. Derhal şahnenin adamları oraya gelip hepsini yakaladılar.

هم بدان‌جا پای چپ و دست راست
جمله را ببرید و غوغایی بخاست

He (the officer in charge) cut off on the spot the left feet and right hands of them all, and a great hubbub arose.

***

Cellât, oracıkta hepsinin sol ayaklarıyla sağ ellerini kesmeye başladı. Bir gürültüdür koptu.

دست زاهد هم بریده شد غلط
پاش را می‌خواست هم کردن سقط

The ascetic’s hand too was cut off by mistake; he (the officer) was about to make his foot also fall (to the ground),

***

O arada zahidin eli de yanlışlıkla kesildi. Cellât, ayağını kesmek üzereyken,

در زمان آمد سواری بس گزین
بانگ بر زد بر عوان کای سگ ببین

(When), just in time, a very elect cavalier came up and shouted at the officer, “Look out, O dog!

***

Rütbesi pek büyük bir atlı gelip yetişti, cellâda “Behey köpek kendine gel.

این فلان شیخست از ابدال خدا
دست او را تو چرا کردی جدا

This is such-and-such a Shaykh andAbdal(exalted saint) of God: why have you severed his hand?”

***

Bu, filan Şeyhtir, Allah abdalıdır. Neden onun elini kestin?” diye bağırdı.

آن عوان بدرید جامه تیز رفت
پیش شحنه داد آگاهیش تفت

The officer rent his garment and went speedily to the prefect and gave him the information at once.

***

Cellât, elbisesini yırtıp giderek yana yakıla şahneye hali anlattı.

شحنه آمد پا برهنه عذرخواه
که ندانستم خدا بر من گواه

The prefect came bare-footed, begging pardon. “I did not know,” he said; “God will bear me witness.

***

Şahneye yalınayak geldi, Allah şahit ki bilmedim diye özürler dilemeğe,

هین بحل کن مر مرا زین کار زشت
ای کریم و سرور اهل بهشت

Pray now absolve me from this foul deed, O generous man and chief of the (destined) inhabitants of Paradise!”

***

Ey kerem sahibi, ey cennetliklerin ulusu, bu kötü işi affet, hakkını helâl eyle. Beni bağışla demeye başladı.

گفت می‌دانم سبب این نیش را
می‌شناسم من گناه خویش را

He (the Shaykh) said, “I know the cause of this (wound inflicted by the) knife: I recognise my sin.

***

Şeyh dedi ki: “Ben, bunun sebebini biliyor, suçumu anlıyorum.

من شکستم حرمت ایمان او

پس یمینم برد دادستان او

I violated the sanctity of His oaths: therefore His judgement (sentence) took my right hand away.

***

Ben onun yemininin hürmetini terk ettim, onun adaleti de benim (yeminimi) sağ elimi kestirdi!

من شکستم عهد و دانستم بدست
تا رسید آن شومی جرات بدست

I broke my covenant and knew ‘twas evil (to break it), so that (in consequence of my breaking it) that ill-omened audacity reached (recoiled upon) my hand.

***

Ben kötü olduğunu bildiğim halde ahdimden döndüm. Bunun kötülüğü elime geldi.

دست ما و پای ما و مغز و پوست
باد ای والی فدای حکم دوست

May my hand and my foot and brain and skin be offered in sacrifice, O governer, to the decree of the Beloved!

***

Ey vali, sevgilinin hükmüne elimiz de feda olsun, ayağımız da, beynimiz de, derimiz de!

قسم من بود این ترا کردم حلال
تو ندانستی ترا نبود وبال

‘Twas my (destined) lot. I absolve thee from this. Thou didst not know: thou hast no guilt (to answer for).

***

Bu, bana kısmetmiş! Sana helâl ettim. Sen bilmeyerek yaptın, bir suçun yok ki.

و آنک او دانست او فرمان‌رواست
با خدا سامان پیچیدن کجاست

And He that knew, He is the One whose command is (every-where) carried into execution: where is the power of struggling with God?”

***

Halimi bilenin, fermanı yürür. Allah emrine itiraz etmek nerede?”

ای بسا مرغی پریده دانه‌جو
که بریده حلق او هم حلق او

Oh, many the bird flying in search of grain whose gullet was cut by its gullet (greediness)!

***

Nice kuş vardır ki uçup tane arar… Boğazı, boğazının kesilmesine sebep olur.

ای بسا مرغی ز معده وز مغص

بر کنار بام محبوس قفص

Oh, many the bird that, through its belly (appetite) and pangs of hunger, was made captive in a cage on the edge of a terrace!

***

Nice kuş vardır ki açlık ve midesi yüzünden dam kenarında, kafes içinde mahpustur.

3 – 1695

ای بسا ماهی در آب دوردست
گشته از حرص گلو ماخوذ شست

Oh, many the fish that, because of its gullet’s greed, was caught by a hook in water hard to reach!

***

Nice balık vardır ki su içinde her şeyden eminken boğazının hırsı yüzünden oltaya tutulmuştur.

ای بسا مستور در پرده بده
شومی فرج و گلو رسوا شده

Oh, many the chaste (woman) in a curtained bower that was brought to open shame by the misfortune of lust and gluttony!

***

Nice namuslu, örtülü kadın vardır ki ferciyle boğazının şomluğundan rüsvay olmuştur.

ای بسا قاضی حبر نیک‌خو
از گلو و رشوتی او زردرو

Oh, many the learned and honest judge that was disgraced by greed and bribery!

***

Nice bilgili ve iyi huylu kadı vardır ki boğazının yüzünden rüşvet almış, utanıp yüzü sararmıştır.

بلک در هاروت و ماروت آن شراب
از عروج چرخشان شد سد باب

Nay, in the case of Harut and Marut that wine (of lust) debarred them from ascending to Heaven.

***

Hattâ Harut’la Marut bile o şarabı tatmışlardır da o şarap, onların göğe çıkmalarına mâni olmuştur.

با یزید از بهر این کرد احتراز
دید در خود کاهلی اندر نماز

On this account Bayazid took precaution: he observed in himself remissness in (the performance of) the ritual prayer.

***

Bayezid, bu yüzden çekindi, işte. Kendisinde namaz kılma hususunda bir tembellik gördü.

از سبب اندیشه کرد آن ذو لباب
دید علت خوردن بسیار از آب

(When) that possessor of the marrow (of spiritual knowledge) meditated concerning the cause, he perceived that the cause was (too) much water-drinking.

***

O çok akıllı şeyh, sebebini düşündü, fazla su içmesinde buldu.

گفت تا سالی نخواهم خورد آب
آنچنان کرد و خدایش داد تاب

He said, “For a year I will not drink water.” He acted accordingly, and God bestowed on him the power (to abstain).

***

“Tam bir yıl su içmeyeceğim” dedi. Dediğini de yaptı, Allah sabır ve tahammülünü verdi.

این کمینه جهد او بد بهر دین
گشت او سلطان و قطب العارفین

This was his least penance for the Religion’s sake: he became a (spiritual) sultan and the Pole of the Gnostics.

***

Onun bu pek ehemmiyetsiz mücahedesi, din içindi, bu yüzden de sultan oldu, arifler kutbu oldu.

چون بریده شد برای حلق دست
مرد زاهد را در شکوی ببست

Since the ascetic’s hand had been cut off by reason of his gullet (appetite), he closed the door of complaint.

***

Şeyhin de eli boğazı yüzünden kesildi ve o zahit adamın şikâyet kapısı bağlandı.

شیخ اقطع گشت نامش پیش خلق
کرد معروفش بدین آفات حلق

His name amongst the people came to be Shaykh Aqta’:the calamities (which he suffered because) of his gullet made him well-known by this (name).

***

Adı halk arasında “Şeyh-i Akta’- eli kesik şeyh-” kaldı, halk onu bu adla tanıdı.

در عریش او را یکی زایر بیافت
کو بهر دو دست می زنبیل بافت

A visitor found him in his hut, (and saw) that he was weaving a basket with both hands.

***

Onu birisi ottan, çöpten yapılmış bir gölgelikte ziyaret etti. İki elle zembil örmekte olduğunu gördü.

گفت او را ای عدو جان خویش
در عریشم آمده سر کرده پیش

He (the Shaykh) said to him, “O enemy of thine own life, thou hast come putting thy head into my hut.

***

Şeyh ona “Ey canının düşmanı, neden böyle küstahlık edip yanıma geldin?

این چراکردی شتاب اندر سباق
گفت از افراط مهر و اشتیاق

Why hast thou made such hot haste?” He replied, “From excess of love and longing.”

***

Neden izinsiz içeri girdin?” dedi. Adam, “ Sevgimden fazla iştiyakımdan” deyince,

پس تبسم کرد و گفت اکنون بیا
لیک مخفی دار این را ای کیا

Then he (the Shaykh) smiled and said, “Now come in, but keep this (thing) secret, O noble sir.

***

Şeyh gülümsedi de dedi ki: “Öyleyse gel… Fakat ey ulu kişi, bunu gizle.

تا نمیرم من مگو این با کسی

نه قرینی نه حبیبی نه خسی

Till I die, do not tell this to any one, neither to a comrade nor to a beloved nor to a worthless fellow.”

***

Ben ölmeden ne bir dosta, ne bir sevgiliye ne de bir aşağılık kişiye, hiç ama hiç kimseye söyleme!

بعد از آن قومی دگر از روزنش
مطلع گشتند بر بافیدنش

Afterwards other folk, (looking) through his window, became acquainted with his weaving.

***

Bundan sonra bir bölük halk onu iki elle zembili örerken penceresinden gördüler.

گفت حکمت را تو دانی کردگار
من کنم پنهان تو کردی آشکار

He said, “O Creator, Thou knowest the wisdom (the purpose in this). I conceal (my secret), Thou hast revealed it.”

***

Şeyh, “Yarabbi, hikmetini sen bilirsin. Ben gizliyorum, sen aşikâr ediyorsun” dedi.

آمد الهامش که یکچندی بدند
که درین غم بر تو منکر می‌شدند

The Divine inspiration came to him: “There were a number of people who were beginning to disbelieve in thee in (consequence of) this affliction,

***

Ona şöyle ilham geldi. “ Birkaç kişi, senin elinin kesik olması kınadılar, sana münkir oldular.

که مگر سالوس بود او در طریق
که خدا رسواش کرد اندر فریق

Saying, ‘Perchance he was a hypocrite in the Way (of God), so that God made him infamous among humankind.’

***

O herhalde yolda yalancıydı ki Allah, onu bu, taife arasında rüsvay etti dediler.

من نخواهم کان رمه کافر شوند
در ضلالت در گمان بد روند

I don not wish that that party should become infidels and in thinking evil (of thee) fall into perdition;

***

Ben onların kâfir olmasını, bu azgınlıkla, bu sapıklıkla, bu kötü şüpheyle geçip gitmelerini istemem.

این کرامت را بکردیم آشکار
که دهیمت دست اندر وقت کار

(Hence) We divulged this miracle- (namely), that We give thee a hand in thy working-time-

***

Ben de şu kerameti aşikâr ettim, iş işlediğin vakit sana iki el ihsan ettiğimi gösterdim.

تا که آن بیچارگان بد گمان
رد نگردند از جناب آسمان

To the end that these wretched evil-thinking men may not be turned back from the Lord of Heaven.

***

Ki o biçareler, hakkında kötü bir şüpheye düşüp de huzurumdan merdud olmasınlar.

من ترا بی این کرامتها ز پیش
خود تسلی دادمی از ذات خویش

Erstwhile, indeed, without these miracles I was giving thee consolation from My Person;

***

Ben sana bu kerametler olmaksızın da daha önce bizzat teselliler verdim.

این کرامت بهر ایشان دادمت
وین چراغ از بهر آن بنهادمت

This miracle I have given thee for their sake, and on that account have I bestowed on thee this (spiritual) lamp.

***

Bu kerametleri ise ancak onlar için verdim, bu mumu ancak onlar için yaktım.

تو از آن بگذشته‌ای کز مرگ تن

ترسی وز تفریق اجزای بدن

Thou art past being afraid of bodily death and dismemberment of the limbs.

***

Sen, ölümden, bedeninin cüzlerinin ayrılacağından korkmaktan geçtin.

وهم تفریق سر و پا از تو رفت
دفع وهم اسپر رسیدت نیک زفت

Vain imagination concerning the dismemberment of head and foot has gone from thee: there has come to thee, for a defence against imagination, a shield exceeding strong.”

***

Sende, başının, ayağının gideceğine dair korku kalmadı. Vehmi bırakmak, senin için ulu bir siper oldu.”

ساحران را نه که فرعون لعین
کرد تهدید سیاست بر زمین

Is it not (the fact) that the accursed Pharaoh threatened (the magicians with) punishment on the earth,

***

Firavun, sihirbazları yeryüzünde öldürmekle tehdit etmedi mi?

که ببرم دست و پاتان از خلاف
پس در آویزم ندارمتان معاف

Saying, “I will cut off your hands and feet on opposite sides, then I will hang you up: I will not hold you exempt (from punishment)”?

***

Sizin ellerinizi, ayaklarınızı çaprazına kestirir sizi asarım, affetmem demedi mi?

او همی‌پنداشت کایشان در همان
وهم و تخویفند و وسواس و گمان

He thought that they were (still) in the same imagination and terror and distraction and doubt,

***

O, sihirbazların vehme düşeceklerini, korkacaklarının, vesveseye uğrayacaklarını sanıyordu.

که بودشان لرزه و تخویف و ترس

از توهمها و تهدیدات نفس

So that they would be trembling and terrified and affrighted by the vain imaginings and threats of the carnal soul.

***

Titremeye başlayacaklarını, ürküp korkacakların, bu tehditlerden vehmedeceklerini umuyordu.

او نمی‌داست کایشان رسته‌اند
بر دریچه‌ی نور دل بنشسته‌اند

He did not know that they had been delivered and were seated at the window of the light of the heart;

***

Bilmiyordu ki onlar, bu işlerden kurtulmuşlar, gönül nurunun göründüğü pencerenin önüne oturmuşlar…

3 – 1726

این جهان خوابست اندر ظن مه‌ایست
گر رود درخواب دستی باک نیست

(And that) they had recognised (the difference of) their (bodily) shadows from their (real) selves, and were brisk and alert and happy and exulting;

***

Gölgelerinin, kendilerinden meydana geldiğini bilmişler, çevik bir hale gelmişlerdir.

گر بخواب اندر سرت ببرید گاز
هم سرت بر جاست و هم عمرت دراز

(And that), if the mortar of the Sky (Fortune) should pound them small a hundred times in this miry place (the material world),

***

Bu gül bahçesinde felek havanı, onları yüzlerce defa dövüp ezse bile,

گر ببینی خواب در خود را دو نیم
تن‌درستی چون بخیزی نی سقیم

(Yet), since they had seen the origin of this (corporeal) composition, they were not afraid of the derivatives (which belong to the domain) of imagination.

***

Bu terkibin aslını görmüş olduklarından artık vehmin ferilerinden pek korkmazlar.

حاصل اندر خواب نقصان بدن
نیست باک و نه دوصد پاره شدن

This world is a dream—do not rest in (false) opinion; if in dream a hand go (be lost), ’tis no harm.

***

Bu âlem, bir rüyadır, zanna kapılma sen. Rüyada bir el kesilse bile zararı yok.

این جهان را که بصورت قایمست
گفت پیغامبر که حلم نایمست

If in dream a pruning-fork has cut off your head, not only is your head (still) in its place but your life is (still) prolonged.

***

Rüyada başın kesilse de hakikatte yine başın yerindedir, ömrün de uzun olur.

از ره تقلید تو کردی قبول

سالکان این دیده پیدا بی رسول

If in dream you see yourself (cut) in two halves, you are sound in body when you rise, not sick.

***

Rüyada kendini ikiye biçilmiş görsen bile kalktın mı vücudun da sağlamdır, bir hastalığında yoktur.

روز در خوابی مگو کین خواب نیست
سایه فرعست اصل جز مهتاب نیست

The sum (of the matter is this): in dreams it is no harm for the body to be maimed or to be torn into two hundred pieces.

***

Hâsılı rüyada vücudunu noksan görmekten ne çıkar? Yüzlerce parçaya ayrılsan bile ne korkacaksın ki?

خواب و بیداریت آن دان ای عضد
که ببیند خفته کو در خواب شد

The Prophet said of this world, which is substantial in appearance, that it is the sleeper's dream.

***

Suretle kaim olan bu cihan hakkında da Peygamber, uyuyanın gördüğü bir rüya dedi.

او گمان برده که این دم خفته‌ام

بی‌خبر زان کوست درخواب دوم

You have accepted this (statement) conventionally, (but) the travellers (on the mystic Way) have beheld this (truth) clairvoyantly, without (relation from) the Prophet.

***

Sen, bu sözü taklit yoluyla kabul ettin, fakat salikler bunu rivayet edilmeden de gözleriyle gördüler.

3 – 1735

هاون گردون اگر صد بارشان
خرد کوبد اندرین گلزارشان

You are asleep in the daytime: do not say that this is not sleep. The shadow (reflexion) is derivative, the origin (of it) is naught but the moonlight.

***

Sen gündüzün de uykudasın. Bu uyku değil deme. Gölge feridir, asıl ise ancak ay ışığından ibarettir.

اصل این ترکیب را چون دیده‌اند
از فروع وهم کم ترسیده‌اند

Know, O comrade, that your sleep and waking (your life in this world) is as though a sleeper should dream that he has gone to sleep.

***

Ey yiğit, bil ki uykun da uyanıklığın da uyuyan adamın rüya içinde rüya görmesine benzer.

سایه‌ی خود را ز خود دانسته‌اند
چابک و چست و گش و بر جسته‌اند

He thinks, “Now I am asleep,” (and is) unaware that he is (really) in the second sleep.

***

Bu adam, kendisini uyuyorum sanır ama bilmez ki ikinci uykudadır, iki kat uyku içindedir.

کوزه‌گر گر کوزه‌ای را بشکند

چون بخواهد باز خود قایم کند

If the potter break a pot, he himself will restore it (to a perfect state) when he wishes.

***

Testici, bir testiyi kırarsa dilediği zaman yine yapar da.

کور را هر گام باشد ترس چاه
با هزاران ترس می‌آید براه

The blind man at every step is afraid of (falling into) the pit: he walks on the road with a thousand fears;

***

Kör, her adımda kuyuya, çukura düşmekten korkar da binlerce korkuyla yol yürür.

مرد بینا دید عرض راه را

پس بداند او مغاک و چاه را

(But) the seeing man has seen the width of the road, so he knows (all about) the hole and the pit;

***

Fakat gören kişi yolun enini, boyunu görür, çukuru, kuyuyu bilir.

پا و زانواش نلرزد هر دمی
رو ترش کی دارد او از هر غمی

His legs and knees do not tremble at any time: how should he look sour because of any affliction?

***

Her adımda ayakları, dizleri titremez. Her dertten yüzünü ekşitir mi ki?

خیز فرعونا که ما آن نیستیم
که بهر بانگی و غولی بیستیم

“Arise, O Pharaoh (and do thy worst)! for we are not such (so deluded) as to stop at every cry and (every) ghoul.

***

Sihirbazlar, “Ey firavun, halk, biz, her sesten, her gulyabaniden ürküp duracak adam değiliz.

خرقه‌ی ما را بدر دوزنده هست
ورنه ما را خود برهنه‌تر به است

Rend our (bodily) mantle! There is One who will sew (it again); and if not, truly the more naked we are, the better for us.

***

Bizim hırkamızı yırt, onu diken var… Olmasa bile çıplak olmamız daha iyi.

بی لباس این خوب را اندر کنار
خوش در آریم ای عدو نابکار

Without raiment we would fain clasp this Beauteous One to our bosoms, O enemy good-for-naught!

***

Bu güzeli çıplak olarak koçmamız daha hoş. A bir işe yaramaz, bir şey beceremez düşman!

خوشتر از تجرید از تن وز مزاج
نیست ای فرعون بی الهام گیج

There is nothing sweeter than to be stripped of the body and the (bodily) temperament, O stupid uninspired Pharaoh!”

***

Tenden mizaçtan soyunmaktan daha hoş bir şey yoktur, a ilhama mazhar olmayan sersem Firavun!” dediler.

گفت استر با شتر کای خوش رفیق
در فراز و شیب و در راه دقیق

Said the mule to the camel, “O good friend, in hill and dale and in the obscure (difficult) track

***

Katırın biri deveye “Arkadaş, yokuş olsun, iniş olsun en dar yolda bile,

تو نه آیی در سر و خوش می‌روی

من همی‌آیم بسر در چون غوی

Thou dost not tumble on thy head but goest happily along, while I am tumbling on my head, like one who has lost his way.

***

Sen güzelce gidiyor, hiç kapaklanmıyorsun. Bense durmadan tepesi üstü düşüp duruyorum.

من همی‌افتم برو در هر دمی
خواه در خشکی و خواه اندر نمی

At every moment I am falling on my face, whether (it be) in a dry place or a wet.

***

Yol ister kuru olsun, ister balçık… Daima yüzüstü kapaklanıyorum.

این سبب را باز گو با من که چیست
تا بدانم من که چون باید بزیست

Declare to me what is the cause of this, that I may know how I must live.”

***

Bunun sebebi ne? Bana bir söyle de ne yapmalı, nasıl etmeli anlayayım” dedi.

گفت چشم من ز تو روشن‌ترست
بعد از آن هم از بلندی ناظرست

He (the camel) said, “My eye is clearer than thine; furthermore, it is also looking from on high:

***

Deve dedi ki: “Benim gözüm senin gözünden daha kuvvetlidir, daha iyi görür.

چون برآیم بر سرکوه بلند
آخر عقبه ببینم هوشمند

When I come up to the top of a high hill, I regard attentively the end of the pass;

***

Yüce bir dağın başına çıktım mı en son çukuru bile görürüm.

پس همه پستی و بالایی راه
دیده‌ام را وا نماید هم اله

Then too God reveals to my eye all the lowness and loftiness of the way,

***

Allah, bütün inişleri çıkışları özüme gösterir.

هر قدم من از سر بینش نهم
از عثار و اوفتادن وا رهم

(So that) I take every step with (clear) sight and am delivered from stumbling and falling,

***

Her adımımı nereye atacaksam görür de öyle atarım. Bu yüzden de sürçmekten, düşmekten kurtulurum.

تو ببینی پیش خود یک دو سه گام
دانه بینی و نبینی رنج دام

(Whereas) thou dost not see two or three steps in front of thee: thou seest the bait, but thou dost not see the pain of the snare.

***

Sense iki üç adım ötesini görmezsin. Taneyi görürsün de tuzağı görmezsin.

يستوى الاعمى لديكم والبصير
فى المقام و النزول والمسير

Are the blind and the seeing equal before you (according to your opinion) in their abiding and their alighting and their journeying?”

***

Konak, iniş ve yürüyüş yerlerinde hiç körle gözlü bir olur mu?

چون جنین را در شکم حق جان دهد

جذب اجزا در مزاج او نهد

When God gives a spirit to the embryo in the womb, He implants in its (the spirit's) temperament (the desire of) drawing particles together.

***

Allah, ana karnında ki çocuğa can verdi mi mizacına vücudunu kuvvetlendirecek cüzüleri çekmek kabiliyetini verir.

از خورش او جذب اجزا می‌کند
تار و پود جسم خود را می‌تند

By means of food it draws the particles together and weaves the warp and woof of its body:

***

Yediği şeylerle bu cüzüleri çeker, bu suretle de cisminin nescini dokur durur.

تا چهل سالش بجذب جزوها
حق حریصش کرده باشد در نما

Till (the age of) forty years, God will have made it desirous of drawing particles together in (the process of) growth.

***

Allah, insana kırk yaşına kadar bu cüzüleri çekme kabiliyetini, bu hırsı verir, o da kendisini yetiştirir büyür, gelişir, kuvvetlenir.

جذب اجزا روح را تعلیم کرد
چون نداند جذب اجزا شاه فرد

The incomparable King taught the spirit to draw particles together: how should He (himself) not know how to draw particles together?

***

Ruha, cüzüleri çekmeyi öğreten o tek padişah, nasıl olur da cesedin cüzüleri bir araya getirmeyi bilmez?

جامع این ذره‌ها خورشید بود
بی غذا اجزات را داند ربود

The assembler of (all) these motes was the (Divine) Sun: He knows how to seize thy (bodily) particles (and draw them together again) without nutrition.

***

Bu ruh zerrelerini bir araya toplayan, sana hayat kabiliyetini veren güneş, gıda vasıtasıyla olmaksızın da varlığının zerrelerini toplayıp bir araya getirmeyi bilir.

3 – 1761

آن زمانی که در آیی تو ز خواب
هوش و حس رفته را خواند شتاب

At the moment when thou emergest from sleep, He quickly recalls the departed consciousness and sensation.

***

Uykudan uyanınca senden gitmiş olan akıl ve duyguyu yine sana iade eder.

تا بدانی کان ازو غایب نشد
باز آید چون بفرماید که عد

To the end that thou mayst know that those (faculties) have not become absent from Him, they come back (to thee) when He commands them to return.

***

Buna bak da ölünce de bil ki onlar kaybolmaz, Allah geri gel diye ferman etti mi gelirler.

هین عزیرا در نگر اندر خرت
که بپوسیدست و ریزیده برت

“Hey, ‘Uzayr, look upon thine ass which hath rotted and crumbled beside thee.

***

Allah dedi ki. “Uzeyr, eşeğine bir iyice bak. Çürümüş etleri dökülmüş…

پیش تو گرد آوریم اجزاش را
آن سر و دم و دو گوش و پاش را

We will collect its parts in thy presence—its head and tail and ears and legs.”

***

Onun cüz’ülerini gözünün önünde bir araya getirecek, başını, kuyruğunu, kulaklarını, ayaklarını düzüp koşacağım.

دست نه و جزو برهم می‌نهد
پاره‌ها را اجتماعی می‌دهد

There is no (visible) hand, and (yet) He is putting the parts together and giving a unitedness to the (scattered) pieces.

***

Görünürde bir el olmadığı halde bütün cüz’üleri bir araya getiren, cesedin parçalarını bir yere toplayan benim.

در نگر در صنعت پاره‌زنی
کو همی‌دوزد کهن بی سوزنی

Consider the art of a Tailor who sews old rags (together) without a needle:

***

Şu yama yamama sanatına bak hele. Eski palasları iğnesiz dikip durmada

ریسمان و سوزنی نه وقت خرز
آنچنان دوزد که پیدا نیست درز

No thread or needle at the time of sewing; He sews in such wise that no seam is visible.

***

Diktiği sıralarda ne ip var, ne iğne. Fakat öyle bir diker ki ortada terzi bile görünmez.

چشم بگشا حشر را پیدا ببین
تا نماند شبهه‌ات در یوم دین

“Open thine eyes and behold the resurrection plainly, that there may not remain in thee doubt concerning the Day of Judgement,

***

Gözünü aç da haşri apaşikâr gör… Kıyamette hiçbir şüphen kalmasın.

تا ببینی جامعی‌ام را تمام
تا نلرزی وقت مردن ز اهتمام

And that thou mayst behold My unitive power entire, so that at the time of death thou wilt not tremble with anxiety,

***

Varlık zerrelerini nasıl tamamıyla topluyorum, gör de ölürken bu hayata sarılıp titreme.

همچنانک وقت خفتن آمنی
از فوات جمله حسهای تنی

Even as at the time of sleep thou art secure from (hast no fear of) the passing of all the bodily senses:

***

Uyurken bedeninin duygularının mahvolmayacağından eminsin ya.

بر حواس خود نلرزی وقت خواب
گرچه می‌گردد پریشان و خراب

At the time of sleep thou dost not tremble for thy senses, though they become scattered and ruined.”

***

Uykun geldi mi duyguların dağılır, harap bir hale gelir ama mahvolacaklar diye korkup titremezsin”

بود شیخی رهنمایی پیش ازین
آسمانی شمع بر روی زمین

Formerly there was a Shaykh, a (spiritual) Director, a heavenly Candle on the face of the earth,

***

Bundan önce yol gösteren bir şeyh vardı. Yeryüzünde adeta göğe mensup bir çırağdı.

چون پیمبر درمیان امتان
در گشای روضه‌ی دار الجنان

One like a prophet amongst religious communities, an opener of the door of the garden of Paradise.

***

Ümmetler içinde peygambere benzer, halka cennet bahçelerinin kapılarını açardı.

گفت پیغامبر که شیخ رفته پیش
چون نبی باشد میان قوم خویش

The Prophet said that a Shaykh who has gone forward (to perfection) is like a prophet amidst his people.

***

Peygamber, “İleri giden şeyh, kavminin arasında peygambere benzer” dedi.

یک صباحی گفتش اهل بیت او
سخت‌دل چونی بگو ای نیک‌خو

One morning his family said to him, “Tell us, O man of good disposition, how art thou (so) hard-hearted?

***

Bir sabah evindekiler ona dediler ki: “A güzel huylu, nasıl da yüreğin katı, neden böylesin sen,

ماز مرگ و هجر فرزندان تو
نوحه می‌داریم با پشت دوتو

We with backs (bent) double are mourning for the death and loss of thy sons;

***

Biz, senin oğullarının ölümünden iki büklüm oluyor, zarı zarı ağlıyoruz da,

تو نمی‌گریی نمی‌زاری چرا
یا که رحمت نیست در دل ای کیا

Why art not thou weeping and lamenting? Or hast thou no pity in thy heart?

***

Sen hiç ağlamıyor, feryat etmiyorsun bile. Bu neden ki: Yoksa gönlünde merhamet mi yok.

چون ترا رحمی نباشد در درون
پس چه اومیدست‌مان از تو کنون

Since thou hast no pity within, what hope for us is there now from thee?

***

Yüreğinde merhamet yoksa senden ne umabiliriz ki?

ما باومید توایم این پیش‌وا
که بنگذاری توما را در فنا

We are in hope of thee, O guide, that thou wilt not leave us to perish.

***

Ey ulumuz, rehberimiz, kıyamette bizi bırakmaz diyoruz, ümidimiz sende.

چون بیارایند روز حشر تخت
خود شفیع ما توی آن روز سخت

When the throne is set up on the Day of Resurrection, ’tis thou that art our intercessor on that grievous day.

***

Mahşer günü tahtı bezedikleri zaman o şiddetli günde bize sen şefaat edersin diyoruz.

درچنان روز و شب بی‌زینهار

ما به اکرام تویم اومیدوار

On such a merciless day and night we are hopeful of thy kindness.

***

Öyle bir amansız günde senin ihsanına ümit bağlamışız.

دست ما و دامن تست آن زمان
که نماند هیچ مجرم را امان

Our hands will cling to thy skirt at that moment when security remains not to any sinner.”

***

Hiçbir mücrime aman verilmeyen o gün el bizim, etek senin!

گفت پیغامبر که روز رستخیز
کی گذارم مجرمان را اشک‌ریز

The Prophet has said, “On the Day of Resurrection how should I leave the sinners to shed tears?

***

Peygamber, “Kıyamet günü suçluları ağlar, inler bir halde nasıl terk ederiz?

3 – 1784

من شفیع عاصیان باشم بجان
تا رهانمشان ز اشکنجه‌ی گران

I will intercede with (all) my soul for the disobedient, that I may deliver them from the heavy torment.

***

Ben o gün canla başla onların suçlarını affettirir, onlara şefaat eder, onları ağır işkencelerden kurtarırım.

عاصیان واهل کبایر را بجهد

وا رهانم از عتاب نقض عهد

I will deliver by my efforts the disobedient and those who have committed capital sins from (suffering) punishment for breaking their covenant.

***

Suçluları, büyük günahlarda bulunanları çalışıp çabalar, ne yapıp yapıp Allah azabından halâs ederim.

3 – 1786

صالحان امتم خود فارغ‌اند
از شفاعتهای من روز گزند

The righteous of my community are, in sooth, free from (have no need of) my intercessions on the Day of Woe;

***

Ümmetimin iyileri zaten kurtulurlar, o azap günü benim şefaatime ihtiyaçları olmaz.

بلک ایشان را شفاعتها بود
گفتشان چون حکم نافذ می‌رود

Nay, they have (the right to make) intercessions, and their words go (forth) like an effective decree.

***

Hatta onlar bile suçlulara şefaat ederler, onların bile sözleri geçer, hükümleri yürür.

3 – 1788

هیچ وازر وزر غیری بر نداشت
من نیم وازر خدایم بر فراشت

No burdened one shall bear another's burden, (but) I am not burdened: God hath exalted me.”

***

Hiç kimse, başkasının suçunu almaz, yükünü yüklenmez… Yüklenmez ama yüklenen ben değilim ki, onların yüklerini alan, onları hafifleten Allah’tır.” dedi.

آنک بی وزرست شیخست ای جوان
در قبول حق چواندر کف کمان

O youth, the Shaykh is he that is without a burden and is like a bow in the hand (a mere instrument) in receiving (the command of) God.

***

Civanım, yükü olmayan şeyhtir. Allah onu eldeki yay gibi eline almış, kabul etmiştir.

شیخ کی بود پیر یعنی مو سپید
معنی این مو بدان ای کژ امید

Who is a “Shaykh”? An old man (pír), that is (to say), white-haired. Do thou apprehend the meaning of this “(white) hair,” O hopeless one.

***

Şeyh kime derler? İhtiyara, yani saçı sakalı ağarmış adama derler. Fakat ey ümitsiz adam, bunun manasını bil.

3 – 1791

هست آن موی سیه هستی او

تا ز هستی‌اش نماند تای مو

The black hair is his self-existence: (he is not “old”) till not a single hair of his self-existence remains.

***

Kara saç, kara sakal, onun varlığıdır. Varlığından tek bir kıl bile kalmamalı.

چونک هستی‌اش نماند پیر اوست
گر سیه‌مو باشد او یا خود دوموست

When his self-existence has ceased, he is “old” (pír), whether he be blackhaired or grizzled.

***

Birisinin varlığı kalmadı mı pir ona derler. İster saçı sakalı siyah olsun, ister kır.

هست آن موی سیه وصف بشر
نیست آن مو موی ریش و موی سر

That “black hair” is the attribute of (sensual) men; that “hair” is not the hair of the beard or the hair of the head.

***

O kara saç, kara sakal, insanlık sıfatıdır. Söylediğimiz kıl, sakal, bıyık kılları söylediğimiz saç baştaki değildir.

3 – 1794

عیسی اندر مهد بر دارد نفیر
که جوان ناگشته ما شیخیم و پیر

Jesus in the cradle raises a cry, saying, “Without having become a youth, I am a Shaykh and a Pír.”

***

İsa, beşikte “Genç olmadan şeyhsiz, piriz” diye bağırır.

گر رهید از بعض اوصاف بشر
شیخ نبود کهل باشد ای پسر

If he (the Súfí) has been delivered from (only) a part of the attributes of (sensual) men, he is not a Shaykh; he is grey (middle-aged), O son.

***

Oğul, insan, insanlık sıfatlarının bir kısmından kurtuldu mu şeyh olmaz, fakat olgun bir adam olur.

چون یکی موی سیه کان وصف ماست
نیست بر وی شیخ و مقبول خداست

When there is not on him a single black hair (of the self-existence) which is our attribute, (then) he is a Shaykh and accepted of God;

***

İnsanlık sıfatlarından bir tek kara kıl bile kalmadı mı şeyh olur, Allah’a makbul bir adam haline gelir.

چون بود مویش سپید ار با خودست

او نه پیرست و نه خاص ایزدست

(But) if, when his hair is white, he is (still) with himself (self-existent), he is not a Pír and is not the elect of God;

***

Fakat bir adam yaşlansa da saçı sakalı ağarsa hakikatte ne pirdir, ne Allah hası!

ور سر مویی ز وصفش باقیست
او نه از عرش است او آفاقیست

And if a single hair-tip of his (sensual) attributes is surviving, he is not of heaven: he belongs to the (material) world.

***

Varlığında insanlık sıfatlarından bir tek kıl bile kalsa mensup olamaz, âlem halkından birisidir o!

شیخ گفت او را مپندار ای رفیق
که ندارم رحم و مهر و دل شفیق

The Shaykh said to her (his wife), “Do not think, O gracious one, that I have not pity and affection and a compassionate heart.

***

Şeyh, kendisine bu sözü söyleyen karısına dedi ki: “Arkadaş, merhametim, şefkatim yok, yüreğim katı sanma,

بر همه کفار ما را رحمتست
گرچه جان جمله کافر نعمتست

I have pity for all the unbelievers, though the souls of them all are ungrateful.

***

Biz, kâfirler, Allah’a küfranı nimette bulunmuş olmakla beraber onlara acırız.

بر سگانم رحمت و بخشایش است
که چرا از سنگهاشان مالش است

I have pity and forgiveness for dogs, saying (to myself), ‘Why do they suffer chastisement from the stones (which are cast at them)?’

***

Hatta halk onları taşlıyor diye köpeklere acırız.

آن سگی که می‌گزد گویم دعا
که ازین خو وا رهانش ای خدا

I utter a prayer for the dog that bites, crying, ‘O God, deliver him from this (evil) disposition!

***

Ben beni ısıran köpeğe de dua eder, Yarabbi sen onu bu huydan vazgeçir,

این سگان را هم در آن اندیشه دار
که نباشند از خلایق سنگسار

Keep also these dogs in that (good) thought, so that they may not be stoned by the people.'"

***

Adamları ısırmasın da halkın taşını, topacını yemesin derim.

زان بیاورد اولیا را بر زمین
تا کندشان رحمة للعالمین

He (God) brought the saints on to the earth, in order that He might make them a mercy to (all) created beings.

***

Allah, velileri âlemlere rahmet olmak üzere yeryüzüne getirmiştir.

خلق را خواند سوی درگاه خاص
حق را خواند که وافر کن خلاص

He (the saint) calls the people to the Portal of Grace; he calls unto God, saying, “Give (them) release in full!”

***

Onlar, halkı Allah’ın haremine davet ederler, Hakk’a da “Yarabbi bunları sen kurtar” diye dua ederler.

جهد بنماید ازین سو بهر پند
چون نشد گوید خدایا در مبند

He earnestly strives to admonish them in regard to this, and when it does not succeed, he says, “O God, do not shut the door!”

***

Bu yüzden halka usanmadan öğüt verirler. Halk, öğütlerini kabul etmedi mi, “ Yarabbi, sen bunlara acı sen kapını kapama “ derler.

رحمت جزوی بود مر عام را
رحمت کلی بود همام را

To the vulgar belongs (only) the particular mercy; the universal mercy belongs to the hero (the perfect saint).

***

Halkın mazhar olduğu rahmet, cüz'i rahmettir. Fakat himmet sahibi er, külli rahmete mazhardır.

رحمت جزوش قرین گشته بکل
رحمت دریا بود هادی سبل

His particular (individual) mercy has been united with the universal: the mercy of the Sea is the guide on (all) the ways.

***

Allah’ın cüz’i rahmetine mazhar olan, küllî rahmete ulaştı mı rahmet denizi kesilir, yol gösterici olur.

رحمت جزوی بکل پیوسته شو
رحمت کل را تو هادی بین و رو

O (thou who hast the) particular mercy, become joined to the universal: deem the universal mercy the true guide, and go (forward).

***

Ey cüz’i rahmet, külle ulaş… Ey külli rahmet sen de yürü, halka yol göster.

تا که جزوست او نداند راه بحر
هر غدیری را کند ز اشباه بحر

So long as he is (only) a part, he does not know the way to the Sea: he makes out every pool to be like unto the Sea.

***

Cüz'i rahmete mazhar olan ve o mertebede kalan, denizin yolunu bilmez. Kuyuları da denize benzer sanır!

چون نداند راه یم کی ره برد
سوی دریا خلق را چون آورد

Inasmuch as he does not know the way to the Sea, how should he act as a guide? How should he lead the people towards the Sea?

***

Denizin yolunu bilmedikçe nasıl yol alır, halkı nasıl denize götürür, denize ulaştırır?

متصل گردد به بحر آنگاه او
ره برد تا بحر همچون سیل و جو

(When) he becomes united with the Sea, then he guides to the Sea, like a torrent or river.

***

Sel ve nehir gibi denize kadar akıp gitti mi o vakit denize ulaşır, denizle birleşir.

ور کند دعوت به تقلیدی بود
نه از عیان و وحی تاییدی بود

And if (before this) he call (the people to God), it is in a conventional fashion; it is not from vision and inspiration or any (Divine) aid.

***

Bundan önce halkı davet etse bile bu daveti taklittir. Yolu, varılacak makamı görerek yahut Allah’tan vahiy ve ilhamla, Allah kuvvetiyle değil!”

گفت پس چون رحم داری بر همه
همچو چوپانی به گرد این رمه

She (the Shaykh's wife) said, “Then, since thou hast pity on all, and art like the shepherd (going watchfully) around this flock,

***

Kadın, “Peki mademki herkese acıyorsun, bu sürünün çobanı gibi sürünün etrafında dönüp dolaşıyorsun demektir.

چون نداری نوحه بر فرزند خویش
چونک فصاد اجلشان زد بنیش

How mournest thou not for thine own sons, when Death, the Bleeder, has pierced them with his lancet?

***

Ecel cellâdı, oğullarını vurup öldürdüğü halde nasıl oluyor da kendi oğluna ağlamıyorsun?

چون گواه رحم اشک دیده‌هاست
دیده‌ی تو بی نم و گریه چراست

Since the evidence of pity is tears in the eyes, why are thine eyes without moisture and tearless?”

***

Gözyaşları, merhamete delildir, yürek yanmadıkça göz yaşaramaz, neden gözlerinde yaş yok, niçin ağlamıyorsun ya?” dedi.

رو به زن کرد و بگفتش ای عجوز
خود نباشد فصل دی همچون تموز

He turned towards his wife and said to her, “Old woman, verily the season of December is not like Tamúz (July).

***

Şeyh kadına yüz çevirip dedi ki. “Kocakarı, kış mevsimi, temmuz ayına benzemez.

جمله گر مردند ایشان گر حی‌اند
غایب و پنهان ز چشم دل کی‌اند

Whether they all are dead or living, when are they absent and hid from the eye of the heart?

***

İsterse hepsi ölsün, isterse diri kalsın… Gönül gözünden kaybolmuyorlar ki!

من چو بینمشان معین پیش خویش
از چه رو رو را کنم همچون تو ریش

Inasmuch as I see them distinct before me, for what reason should I rend my face as thou doest?

***

Onları gözümün önünde görüp dururken neden senin gibi yüzümü yırtayım?

گرچه بیرون‌اند از دور زمان
با من‌اند و گرد من بازی‌کنان

Although they are outside of Time's revolution, they are with me and playing around me.

***

Zamanın devranından çıktılar… Çıktılar ama onlar yine benimle beraber, etrafımda oynayıp duruyorlar!

گریه از هجران بود یا از فراق
با عزیزانم وصالست و عناق

Weeping is caused by severance or by parting; I am united with my dear ones and embracing them.

***

Ağlayış ya elemden olur, ya ayrılıktan. Hâlbuki ben aziz sevgililerimle vuslattayım, koşuşup duruyorum.

خلق اندر خواب می‌بینندشان
من به بیداری همی‌بینم عیان

(Other) people see them (their dear ones) in sleep; I see them plainly in (my) waking state.

***

Halk onları rüyada görür, bense uyanıkken onları apaşikâr görüyorum.

زین جهان خود را دمی پنهان کنم
برگ حس را از درخت افشان کنم

I hide myself for a moment from this world, I shake the leaves of sense perception from the tree (of my bodily existence).”

***

Bu cihandan kendimi gizledim mi, duygu yaprağını varlık ağacından silktim mi onlarla beraberim.

3 – 1824

حس اسیر عقل باشد ای فلان
عقل اسیر روح باشد هم بدان

Sense-perception is captive to the intellect, O reader; know also that the intellect is captive to the spirit.

***

Kadınım, duygu akla esirdir, fakat bil ki akılda ruhun esiridir.

دست بسته‌ی عقل را جان باز کرد
کارهای بسته را هم ساز کرد

The spirit sets free the chained hand of the intellect and brings its embarrassed affairs into harmony.

***

Can, aklın bağlı olan ellerini çözdü mü haline imkân bulunmayan işleri de yapar, düzer.

حسها و اندیشه بر آب صفا
همچو خس بگرفته روی آب را

The (bodily) senses and (sensual) thoughts are like weeds on the clear water— covering the surface of the water.

***

Duygularla düşünceler, duru suyun yüzünü çer çöp gibi kaplamıştır.

3 – 1827

دست عقل آن خس به یکسو می‌برد

آب پیدا می‌شود پیش خرد

The hand of the intellect sweeps those weeds aside; (then) the water is revealed to the intellect.

***

Aklın eli, onları bir tarafa atar, su meydana çıkar.

خس بس انبه بود بر جو چون حباب
خس چو یکسو رفت پیدا گشت آب

The weeds lay very thick on the stream, like bubbles; when the weeds went aside, the water was revealed.

***

Çerçöp habbeler gibi suyun yüzünü örter. Fakat bunlar bir tarafa sürüldü mü su görünür.

چونک دست عقل نگشاید خدا

خس فزاید از هوا بر آب ما

Unless God loose the hand of the intellect, the weeds on our water are increased by sensual desire.

***

Allah, aklın elini açmadıkça hava, suyumuzun yüzünü çerçöple, süprüntüyle doldurur.

آب را هر دم کند پوشیده او

آن هوا خندان و گریان عقل تو

Every moment they cover the water (more and more): that desire is laughing, and thy intellect is weeping;

***

Suyu daima örter; hava buna güler; akılsa ağlar durur.

چونک تقوی بست دو دست هوا
حق گشاید هر دو دست عقل را

(But) when piety has chained the hands of desire, God looses the hands of the intellect.

***

Allah korkusu, havanın ellerini bağlarsa Hakk aklın ellerini çözer.

پس حواس چیره محکوم تو شد
چون خرد سالار و مخدوم تو شد

So, when the intellect becomes thy captain and master, the dominant senses become subject to thee.

***

Hizmetkârın âkil olursa sana galip olan duygularda mahkûmun olur.

حس را بی‌خواب اندر کند
تا که غیبیها ز جان سر بر زند

He (who is ruled by the intellect), without being asleep (himself), puts his senses to sleep, so that the unseen things may emerge from (the world of) the Soul.

***

Gayba mensup sırlar, can âleminden zuhur etsin diye duyguları zahirî olmayan bir uykuya daldırır da,

هم به بیداری ببینی خوابها
هم ز گردون بر گشاید بابها

Even in his waking state he dreams dreams and opens withal the gates of Heaven.

***

İnsan uyanıkken rüyalar da görür, insana gök kapıları da açılır.

3 – 1835

دید در ایام آن شیخ فقیر
مصحفی در خانه‌ی پیری ضریر

Once upon a time a dervish Shaykh saw a Qur’án in the house of a blind old man.

***

Yoksul şeyhin biri, bir vakitler kör bir pirin evinde bir mushaf gördü.

پیش او مهمان شد او وقت تموز
هر دو زاهد جمع گشته چند روز

He became his guest in (the month) Tamúz: the two ascetics were together for several days.

***

Temmuz ayı idi, ona mihman olmuştu: O iki zâhit, birkaç gün bir araya gelmişlerdi.

گفت اینجا ای عجب مصحف چراست
چونک نابیناست این درویش راست

He said (to himself), “Oh, I wonder what the Book is (here) for, as this righteous dervish is blind.”

***

Kendi kendisine “Burada mushafın ne işi var? Bu adam kör” dedi.

اندرین اندیشه تشویشش فزود

که جز او را نیست اینجا باش و بود

(Whilst he was occupied) in this reflection, his perplexity increased: (he said to himself), “No one lives here except him.

***

Bu düşünceye düştü, huzuru kaçtı; “Burada bu körden başka kimse de yok, bu ne iş?

اوست تنها مصحفی آویخته
من نیم گستاخ یا آمیخته

He is alone, (and yet) he has hung a Book (on the wall). I am not (so) unmannerly or muddled (in my wits)

***

Burada yalnız o var, bir de buraya mushaf koymuş. Ben ne bunağım, ne sersem…

تا بپرسم نه خمش صبری کنم
تا به صبری بر مرادی بر زنم

As to ask (him the reason). Nay, hush! I will be patient, in order that by patience I may gain my object.”

***

Onun için hiçbir şey sormayayım, sabredeyim de sabırla muradıma erişeyim” dedi.

صبر کرد و بود چندی در حرج
کشف شد کالصبر مفتاح الفرج

He showed patience and was in a quandary for some time, (till at last) it (the secret) was disclosed, for patience is the key to joy (relief).

***

Sabretti, bir müddet gönlü sıkıldı, fakat nihayet meseleyi anladı. Çünkü sabır, genişliğin anahtarıdır.

رفت لقمان سوی داود صفا
دید کو می‌کرد ز آهن حلقه‌ها

Luqmán went to David, the pure of heart, and observed that he was making rings of iron,

***

Lokman, tertemiz Davud’un yanına gitmiş, onun demir halkalar yapmakta olduğunu görmüştü.

جمله را با همدگر در می‌فکند
ز آهن پولاد آن شاه بلند

(And) that the exalted King was casting all the steel rings into each other.

***

O yüce padişah demir halkalar yapıyor, halkaları birbirine takıyordu.

صنعت زراد او کم دیده بود
درعجب می‌ماند وسواسش فزود

He had not seen the armourer's handicraft (before), (so) he remained in astonishment and his curiosity increased—

***

Lokman silah yapma sanatını pek görmemişti, şaşırıp kaldı, vesveseleri arttı.

کین چه شاید بود وا پرسم ازو
که چه می‌سازی ز حلقه تو بتو

“What can this be? I will ask him what he is making with the interfolded rings.”

***

Bu nedir acaba, şunu bir sorsam, bu kat kat halkalarla ne yapıyorsun desem, dedi.

باز با خود گفت صبر اولیترست
صبر تا مقصود زوتر رهبرست

Again he said to himself, “Patience is better: patience is the quickest guide to the object of one's quest.”

***

Sonra yine kendi kendisine dedi ki: “ Dur hele sabır daha iyi. Sabır, adamı maksadına çabucak ulaştırır.

چون نپرسی زودتر کشفت شود
مرغ صبر از جمله پران‌تر بود

When you ask no question, the sooner will it (the secret) be disclosed to you: the bird, patience, flies faster than all (others);

***

Sormazsam iş daha çabuk anlaşılır. Sabırlı kuş, bütün kuşlardan daha iyi uçar.

ور بپرسی دیرتر حاصل شود
سهل از بی صبریت مشکل شود

And if you ask, the more slowly will your object be gained: what is easy will be made difficult by your impatience.

***

Fakat sorarsam maksadı daha geç anlarım, kolaycacık anlayacağım şey, bu sorgumla güçleşir.

چونک لقمان تن بزد هم در زمان
شد تمام از صنعت داود آن

When Luqmán kept silence, straightway that (work of making rings) was finished by David's craftsmanship.

***

Lokman, orada bir müddet sabredip durdu. Bu müddet içinde Davud da zırhı yapıp tamamladı.

پس زره سازید و در پوشید او
پیش لقمان کریم صبرخو

Then he fashioned a coat of mail and put it on in the presence of the noble and patient Luqmán.

***

Kerem ve sabır sahibi Lokman’ın önünde bedenine geçirip giyindi.

گفت این نیکو لباسست ای فتی
درمصاف و جنگ دفع زخم را

“This,” he said, “is an excellent garment, O young man, for warding off blows on the battle-field and in war.”

***

“Civanım, bu, savaşta yaralanmamak için güzel bir elbisedir” dedi.

گفت لقمان صبر هم نیکو دمیست
که پناه و دافع هر جا غمیست

Luqmán said, “Patience too is of good effect, for it is the protection and defence against pain everywhere.”

***

Lokman dedi ki. “Sabır da güzel bir iş. Her dertte ona sığınmak gerek, her gamı o giderir.”

صبر را با حق قرین کرد ای فلان
آخر والعصر را آگه بخوان

He (God) hath joined sabr (patience) with haqq (the real and permanent): O reader, recite attentively the end of (the Súra) Wa'l-'asr.

***

A kişi “Vel asri” suresinin sonunu dikkatlice oku da bak. Allah o surede sabrı hakla beraber andı, sabrı hakka eş etti.

صد هزاران کیمیا حق آفرید
کیمیایی همچو صبر آدم ندید

God created hundreds of thousands of elixirs, (but) Man hath not seen an elixir like patience.

***

Allah, yüz binlerce kimya yarattı ama insan, sabır gibi bir kimya görmedi.

مرد مهمان صبرکرد و ناگهان
کشف گشتش حال مشکل در زمان

The guest showed patience, and of a sudden the difficult case was unveiled to him all at once.

***

Konuk da sabretti. Ansızın müşkül halloldu, anlamak istediğini anladı.

نیم‌شب آواز قرآن را شنید
جست از خواب آن عجایب را بدید

At midnight he heard the sound of (recitation of) the Qur'án; he sprang up from sleep and beheld a marvel—

***

Gece yarısı Kur'an sesini duydu. Uykusundan sıçradı, şu acayip şeyi gördü:

که ز مصحف کور می‌خواندی درست
گشت بی‌صبر و ازو آن حال جست

That the blind man was reading correctly from the Qur’án. He became impatient and sought from him (an explanation of) that matter.

***

Kör, mushaftan Kur’an okumaktaydı. Hem de doğru olarak okuyordu. Sabırsızlandı, bu hali sordu, dedi ki:

گفت آیا ای عجب با چشم کور

چون همی‌خوانی همی‌بینی سطور

“Oh, wonderful!” he cried. “Thou with sightless eyes, how art thou reading, (how art thou) seeing the lines?

***

“Gözün kör olduğu halde şaştım doğrusu, bu satırları nasıl okuyabiliyorsun sen?

آنچ می‌خوانی بر آن افتاده‌ای
دست را بر حرف آن بنهاده‌ای

Thou hast touched that which thou art reading: thou hast laid thy hand upon the words of that (passage).

***

Okuduğun satıra bakmakta, elini okuduğun harflerin üstünde gezdirmektesin.

3 – 1860

اصبعت در سیر پیدا می‌کند
که نظر بر حرف داری مستند

Thy finger, in motion, makes it evident that thou hast thine eye resting on the words.”

***

Parmağını satırlar üstünde gezdirişinden anlaşılıyor, mutlaka harfleri görüyorsun.”

گفت ای گشته ز جهل تن جدا
این عجب می‌داری از صنع خدا

He replied, “O thou who hast been separated from the body's ignorance, dost thou feel this wonder at the work of God?

***

Kör dedi ki. “Ey ten bilgisizliğinden kurtulan, bunu Allah yapamaz mı ki? Neye şaşırıyorsun?

من ز حق در خواستم کای مستعان
بر قرائت من حریصم همچو جان

I begged of God, crying, ‘O Thou whose help is sought, I am (as) covetous of reading the Book as (I am) of life.

***

Ben Allah’a, ey yardımcım olan Allah, ey yardım dilenen Rabbim, adam canına nasıl düşkünse ben de Kur’an okumaya öyle düşkünüm.

نیستم حافظ مرا نوری بده
در دو دیده وقت خواندن بی‌گره

I do not know it by heart: at the time of reading it, bestow on my two eyes an untroubled light.

***

Fakat hafız değilim ki, Yarabbi Kur’an okuyacağım vakit gözlerime illetsiz bir nur ver,

باز ده دو دیده‌ام را آن زمان
که بگیرم مصحف و خوانم عیان

Give me back my eyes at that moment, so that I may take the Book and read it plain.’

***

Benim gözlerimi aç da Kur’an’ı elime alıp okuyayım diye dua ettim.

3 – 1865

آمد از حضرت ندا کای مرد کار
ای بهر رنجی به ما اومیدوار

From the Divine Presence came the cry (in response): ‘O man of (devotional) work, O thou that hast hope of Me in every grief,

***

Allah’tan ey Kur’an’a düşkün adam, ey her dertte bize yüz tutan, bizden ümidini kesmeyen kişi,

حسن ظنست و امیدی خوش ترا
که ترا گوید بهر دم برتر آ

Thou hast the good thought (of Me) and the fair hope that at each moment bids thee mount higher.

***

Senin bize karşı öyle bir hüsnü zan, o ümit, sana daima yücel, yüksel demekte.

هر زمان که قصد خواندن باشدت
یا ز مصحفها قرائت بایدت

Whensoever thou intendest to read (the Qur’án) or wantest the lection from (different) copies,

***

Ne vakit Kur’an okumak istersen, ne vakit mushafı eline alırsan,

من در آن دم وا دهم چشم ترا
تا فرو خوانی معظم جوهرا

At that moment I will restore thine eye, in order that thou mayst read, O venerable being.’

***

Ben de o zaman sana gözlerinin nurunu bağışlayacağım ey yaratılışı büyük kişi, diye nida geldi.

3 – 1869

همچنان کرد و هر آنگاهی که من

وا گشایم مصحف اندر خواندن

Even so He did, and whenever I open the Book to read,

***

Öyle de yaptı Allah'ım, ben ne vakit okumak üzere mushafı elime alır, açarsam,

آن خبیری که نشد غافل ز کار
آن گرامی پادشاه و کردگار

That all-knowing One who never becomes forgetful of His work, that honoured Sovereign and Maker,

***

Her şeyi bilen, hiçbir işten gafil olmayan o ulu padişah.

باز بخشد بینشم آن شاه فرد
در زمان همچون چراغ شب‌نورد

That incomparable King at once gives my sight back to me, like a lamp that makes an end of the (darkness of) night.”

***

O tek Allah, gece çırağı gibi gözlerimin nurunu ihsan etmekte”

زین سبب نبود ولی را اعتراض
هرچه بستاند فرستد اعتیاض

On this account the saint has no objection (to raise against the Divine ordainment): whatsoever He (God) takes away, He sends compensation.

***

Allah, ne alırsa ona karşılık ihsanda bulunur. Velî bu sebeple Allah’a itiraz etmez.

3 – 1873

گر بسوزد باغت انگورت دهد

در میان ماتمی سورت دهد

If He burn your vineyard, He will give you grapes; in the midst of mourning He will give you festivity.

***

Bağını mı yaktı? Sana bir bağ dolusu üzüm ihsan eder; yas içinde neşe verir.

آن شل بی‌دست را دستی دهد
کان غمها را دل مستی دهد

To the handless paralytic He gives a hand, to the (person who is a) mine of grief He gives the (joyous) heart of an intoxicated one.

***

O elsiz çolağa da el verir, gamlara maden olan kişiye neşeli, sarhoş bir gönül bağışlar.

لا نسلم و اعتراض از ما برفت
چون عوض می‌آید از مفقود زفت

(The feeling denoted by the words) “We will not submit” and (the desire to raise) objection have gone from us (saints), since there is coming a great recompense for what has been lost.

***

Kaybettiğimiz şey büyük ve değerli bir şey bile olsa mademki bize karşılık olarak ihsanlarda bulunuyor, şu halde itiraz etmemize imkân yok.

چونک بی آتش مرا گرمی رسد

راضیم گر آتشش ما را کشد

Inasmuch as heat comes to me without fire, I am content if He extinguish my fire.

***

Ortada ateş olmadığı halde bana hararet verdikten, beni ısıttıktan sonra ateşimi söndürse de razıyım.

بی چراغی چون دهد او روشنی
گر چراغت شد چه افغان می‌کنی

Inasmuch as He gives light without, any lamp—if your lamp is gone, why are you lamenting?

***

Mademki mumsuz da aydınlık vermekte, mumun sönüşüne neye feryat ediyorsun?

3 – 1878

بشنو اکنون قصه‌ی آن ره‌روان
که ندارند اعتراضی در جهان

Now listen to a story of those travellers on the Way who have no objection in the world.

***

Şimdi, dünyada hiç itiraz etmeyen yolcuların hallerini işit.

ز اولیا اهل دعا خود دیگرند
که همی‌دوزند و گاهی می‌درند

Those of the saints who make invocation are in sooth different (from these travellers): sometimes they sew and sometimes they tear.

***

Velîlerden dua edenler, gâh diken, gâh sökenler var. Bunlar başka.

قوم دیگر می‌شناسم ز اولیا
که دهانشان بسته باشد از دعا

I know another class of saints whose mouths are closed to invocation.

***

Bir de velilerden öylelerini tanırım ki ağızları yumulmuştur, hiç dua etmezler.

از رضا که هست رام آن کرام
جستن دفع قضاشان شد حرام

Because of the content (quietism) that is subservient to (possessed by) those noble ones, it has become unlawful for them to seek to avert Destiny.

***

O, ulular, Allah hükümlerine razı olmuşlardır, takdirin def’ine çalışmak onlara haramdır.

در قضا ذوقی همی‌بینند خاص
کفرشان آید طلب کردن خلاص

In (submitting to) Destiny they experience a peculiar delight: it would be (an act of) infidelity for them to crave release.

***

Bunlar, kaza ve kaderde hususi bir zevk bulurlar, bundan kurtulmayı dilemek onlarca küfürdür.

حسن ظنی بر دل ایشان گشود
که نپوشند از عمی جامه‌ی کبود

He (God) hath revealed to their hearts such a good opinion (of Him) that they do not put on the blue garb (of mourning) on account of any sorrow.

***

Allah bunların gönlüne öyle bir hüsnü zan vermiştir ki derde düşüp hiç yaslanmazlar, gök renkli yas elbisesi giymezler.

گفت بهلول آن یکی درویش را
چونی ای درویش واقف کن مرا

Buhlúl said to a certain dervish, “How art thou, O dervish? Inform me.”

***

Behlül, dervişin birine “Derviş, nasılsın? Anlat bakalım?” dedi.

گفت چون باشد کسی که جاودان
بر مراد او رود کار جهان

He said, “How should that one be, according to whose desire the work of the world goes on?—

***

Derviş, Dünyadaki işler daima bir adamın dilediği gibi olur;

سیل و جوها بر مراد او روند
اختران زان سان که خواهد آن شوند

According to whose desire the torrents and rivers flow, and the stars move in such wise as he wills;

***

Seller, ırmaklar muradınca akar, yıldızlar hükmünce hükmeder;

زندگی و مرگ سرهنگان او
بر مراد او روانه کو بکو

And Life and Death are his officers, going to and fro according to his desire.

***

Hayatla ölüm, ona çavuş olur, emrine uyup dilediği yere gider.

هر کجا خواهد فرستد تعزیت
هر کجا خواهد ببخشد تهنیت

He sends (what entails) condolence wheresoever he will; he bestows (what entails) felicitation wheresoever he will.

***

Nereye dilerse baş sağlığı haberi yollar, nereye dilerse kutlu olsun derse…

سالکان راه هم بر گام او
ماندگان از راه هم در دام او

The travellers on the Way (go) according to his pleasure; they that have lost the Way (are fallen) in his snare.

***

Yolcuların hepsi, onu izler, yolda kalanlar onun tuzağına tutulursa…

هیچ دندانی نخندد در جهان
بی رضا و امر آن فرمان‌روان

No tooth flashes with laughter in the world without the approval and command of that imperial personage.”

***

Onun fermanı, onun rızası olmadıkça âlemde hiçbir ağız gülmezse bu adamın hali nasıldır? İşte o haldeyim ben” dedi.

گفت ای شه راست گفتی همچنین

در فر و سیمای تو پیداست این

He (Buhlúl) said, “O King, thou hast spoken truly: ’tis even so: this is manifest in thy (spiritual) radiance and (glorious) aspect.

***

Behlûl, padişahım doğru söyledin. Bu hale sahip olduğun nurundan da belli, yüzünden de görünüp durmakta.

این و صد چندینی ای صادق ولیک
شرح کن این را بیان کن نیک نیک

Thou art this and a hundred times as much, O veracious one; but expound this (mystery) and explain it very well,

***

Böylesin, hatta yüz mislisin... Doğru ama bunu bir güzelce anlat.

آنچنانک فاضل و مرد فضول
چون به گوش او رسد آرد قبول

In such fashion that (both) the virtuous (wise) and the man given to vanity (folly) may assent when it comes to their ears.

***

Öyle bir anlat ki duyunca fazilet sahibi de kabul etsin, bir şeyden anlamaz adam da.

آنچنانش شرح کن اندر کلام
که از آن هم بهره یابد عقل عام

Expound it in thy discourse in such a way that the understanding of the vulgar may profit thereby.”

***

Herkesin aklının ereceği, fikrinin anlayacağı bir tarzda anlat.

3 – 1895

ناطق کامل چو خوان‌پاشی بود
خوانش بر هر گونه‌ی آشی بود

The perfect speaker is like one who distributes trays of viands, and whose table is filled with every sort of food,

***

Söz söyleyen kemal sahibi olursa söz söyleme sofrasını yaydı mı sofrası, her çeşit aşlarla doludur.

که نماند هیچ مهمان بی نوا

هر کسی یابد غذای خود جدا

So that no guest remains without provisions, (but) each one gets his (proper) nourishment separately:

***

Hiçbir konuk mahrum kalmaz. Herkes o sofrada kendi gıdasını bulur.

همچو قرآن که بمعنی هفت توست
خاص را و عام را مطعم دروست

(Such a speaker is) like the Qur’án which is sevenfold in meaning, and in which there is food for the elect and for the vulgar.

***

O sofra, Kur’an’a benzer; Kur’an’ın da yedi manası vardır; alelâde halk da ondan doyar, halkın bilgide, irfanda ileri gelenleri de” dedi.

3 – 1898

گفت این باری یقین شد پیش عام

که جهان در امر یزدانست رام

He (the dervish) said, “This at least is evident to the vulgar, that the world is subject to the command of God.

***

Derviş dedi ki: “ Herkesçe şu muhakkaktır ki âlem Allah emrine râm olmuştur.

هیچ برگی در نیفتد از درخت

بی قضا و حکم آن سلطان بخت

No leaf drops from a tree without the predestination and ordainment of that Ruler of Fortune.

***

O padişahın kaza ve kaderi olmadıkça ağaçtan yaprak bile düşmez.

از دهان لقمه نشد سوی گلو
تا نگوید لقمه را حق که ادخلوا

No morsel goes from the mouth towards the gullet till God says to that morsel, ‘Enter!’

***

Allah lokmaya, gir içeri diye emretmedikçe boğazdan lokma bile geçmez.

میل و رغبت کان زمام آدمیست
جنبش آن رام امر آن غنیست

The inclination and desire which is Man's nose-rein—its movement is subject to the command of that Self-sufficient One.

***

İnsanların yuları, dizgini olan, insanları dilediği yere sürüp götüren istekler de o gani Allah’ın emriyle meydana gelir.

در زمینها و آسمانها ذره‌ای
پر نجنباند نگردد پره‌ای

In (all) the earths and heavens not an atom moves a wing, not a straw turns,

***

Yeryüzünde olsun, göklerde olsun… Bir zerre bile onun hükmü olmadıkça kanat çırpmaz, harekete gelemez;

جز به فرمان قدیم نافذش
شرح نتوان کرد و جلدی نیست خوش

Save by His eternal and effectual command. To expound (this) is impossible, and presumption is not good.

***

Onun yürür ve kadim fermanı olmadıkça kımıldayamaz bile. Bunu anlatmaya imkân da yoktur, bu hususta ısrar da hoş değil.

کی شمرد برگ درختان را تمام
بی‌نهایت کی شود در نطق رام

Who may number all the leaves of the trees? How may the Infinite become amenable to speech?

***

Ağaçların yapraklarını kim sayabilir? Sonu olmayan şey, nasıl söze sığar?

3 – 1905

این قدر بشنو که چون کلی کار
می‌نگردد جز بامر کردگار

Hear this much, (however): since all action (in the universe) only comes to pass by the command of the Maker,

***

Sen şu kadar duy, mademki bütün işler, Allah’ın emrine tabi; Allah’ın emri olmadıkça hiçbir şey olmuyor.

چون قضای حق رضای بنده شد
حکم او را بندهٔ خواهنده شد

When the predestination of God becomes the pleasure of His servant, he (the servant) becomes a willing slave to His decree,

***

Allah’ın takdiri, kulun rızası olur; kul Allah takdirine rıza verir, onun hükmünü diler, isterse…

بی تکلف نه پی مزد و ثواب
بلک طبع او چنین شد مستطاب

Not (because of) tasking himself, and not on account of the (future) reward and recompense; nay, his nature has become so goodly.

***

Zorla yahut sevaba girmek için değil de bu razılık, kendiliğinden meydana gelir, ona hoş görünürse,

3 – 1908

زندگی خود نخواهد بهر خوذ

نه پی ذوقی حیات مستلذ

He does not desire his life for himself nor to the end that he may enjoy the life that is found sweet (by others).

***

Artık o kul yaşamayı bu lezzetli hayattan zevk almak için istemez. Hayatı kendisi için istenen bir şey olmaktan çıkar.

هرکجا امر قدم را مسلکیست
زندگی و مردگی پیشش یکیست

Wheresoever the Eternal Command takes its course, living and dying are one to him.

***

Ezelî emir, neyse ona uyarı hayatla ölüm, onun yanında bir olur.

بهر یزدان می‌زید نه بهر گنج
بهر یزدان می‌مرد نه از خوف رنج

He lives for God's sake, not for riches; he dies for God's sake, not from fear and pain.

***

Yaşarsa Allah için yaşar, mal, mülk ve hazine için değil… Ölürse Allah için ölür, korkudan hastalıktan değil!

هست ایمانش برای خواست او
نه برای جنت و اشجار و جو

His faith is (held) for the sake of (doing) His will, not for the sake of Paradise and its trees and streams.

***

İmanı, onun dileği, onun rızası içindir, cennet için, ağaçlar, ırmaklar için değil!

ترک کفرش هم برای حق بود
نه ز بیم آنک در آتش رود

His abandonment of infidelity is also for God's sake, not for fear lest he go into the Fire.

***

Küfrü terk edişi de cehenneme gideceğim diye korkudan değildir, Allah içindir.

این چنین آمد ز اصل آن خوی او
نه ریاضت نه بجست و جوی او

That disposition of his is like this originally: it is not (acquired by) discipline or by his effort and endeavour.

***

Bu ahlâk, ona ezelden verilmiştir; gözü ve sevgilinin cemalinin güzelliğiyle dolmuş aydın olmuştur.

آنگهان خندد که او بیند رضا
همچو حلوای شکر او را قضا

He laughs at the moment when he sees (the Divine) pleasure: to him Destiny is even as sugared sweetmeat.”

***

Bu çeşit kul, Allah rızasını görünce güler, neşelenir. Kaza, ona şekerle yapılmış helva gibi gelir.

بنده‌ای کش خوی و خلقت این بود
نه جهان بر امر و فرمانش رود

The servant (of God) whose disposition and character is (like) this—does not the world move according to his command and behest?

***

Bu kulun huyu ve yaradılışı böyle olursa âlem, onun emrine, onun fermanına tabi değil de nedir?”

پس چرا لابه کند او یا دعا
که بگردان ای خداوند این قضا

Then why should he make entreaty and cry in prayer, “O God, avert this destiny”?

***

Peki… Neden dua edip de Yarabbi, bu takdiri sen tebdil et diye yalvarsın?

مرگ او و مرگ فرزندان او
بهر حق پیشش چو حلوا در گلو

For God's sake his (own) death and the death of his children is to him like sweetmeat in the gullet.

***

İşte şeyhe göre Allah rızası bakımından kendi ölümü de evlâtlarının ölümü de helva gibiydi.

نزع فرزندان بر آن باوفا
چون قطایف پیش شیخ بی‌نوا

To that loyal one the death-agony of his children is like honeycakes to a destitute old man.

***

O vefakâr, o yoksul şeyhe evlât ölümü, kadayıf gibi gelmişti.

پس چراگوید دعا الا مگر

در دعا بیند رضای دادگر

Why, then, should he invoke (God), unless perchance he see the pleasure of the (Divine) Judge in (such) invocation?

***

O halde Allah rızasını, duada görmedikçe neden dua etsin?

آن شفاعت و آن دعا نه از رحم خود
می‌کند آن بنده‌ی صاحب رشد

That righteous servant does not make that intercession and invocation from his own mercifulness.

***

Doğru yolu bulan bu çeşit kulun şefaati de acımaktan değildir, duası da.

رحم خود را او همان دم سوختست
که چراغ عشق حق افروختست

He has burned up (consumed away) his own mercifulness at the moment when he has lighted the lamp of love of God.

***

O, Allah aşkının mumunu yakar yakmaz kendi acımasını da yakmış yandırmıştır.

3 – 1922

دوزخ اوصاف او عشقست و او
سوخت مر اوصاف خود را مو بمو

Love is the Hell-fire of his attributes, and it has burnt up the attributes of self, hair by hair.

***

Onun aşkı, vasıflarına cehennem kesilmiştir O, kendi vasıflarını kıldan kıla tamamıyla yakmıştır.

هر طروقی این فروقی کی شناخت
جز دقوقی تا درین دولت بتاخت

When did any night-traveller understand this distinction except Daqúqí? (He understood it), so that he sped into this (spiritual) empire.

***

Fakat geceleyin yol alanlar, bunları nereden anlayacaklar? Bunları Dekukî gibi yalnız bu devlete koşan, devlete ulaşan kişi bilir!

آن دقوقی داشت خوش دیباجه‌ای
عاشق و صاحب کرامت خواجه‌ای

That Daqúqí had a fair front; he was a (spiritual) lord who loved (God) and possessed miraculous gifts.

***

Dekukî, iyi bir hale sahipti. Âşık ve keramet sahibi bir zat.

3 – 1925

در زمین می‌شد چو مه بر آسمان
شب‌روان راگشته زو روشن روان

He walked on earth as the moon in heaven: by him the spirits of the night-travellers became illumined.

***

Yeryüzünde gökteki ay gibi seyreder dururdu. Gece yolcularının gönülleri, onunla aydınlanır, nurlanırdı.

3 – 1926

در مقامی مسکنی کم ساختی
کم دو روز اندر دهی انداختی

He would not make his abode in any one place, he would not spend two days in a village.

***

Bir yerde az otururdu, bir köyde iki günden fazla kalmazdı.

گفت در یک خانه گر باشم دو روز
عشق آن مسکن کند در من فروز

He said, “If I stay two days in one house, love of that dwelling-place is kindled in me.

***

“Bir evde iki günden fazla otursam kalbimde oranın sevgisi alevlenir.

3 – 1928

غرة المسكن احاذره انا

انقلى يا نفس سيرى للغنا

I am afraid of being beguiled by the dwelling-place: migrate, O my soul, and travel to independence.

***

Eve barka mağrur olmaktan çekinir, hadi ey nefis zenginleşmek, bir şey elde etmek için sefere düş derim;

لا اعود خلق قلبی بالمکان
کی یکون خالصا فی الامتحان

I will not accustom my heart's nature to locality, (and I do this) in order that it may be pure in the (hour of) trial.”

***

İmtihanda muvaffak olması için kalbimi hiçbir yere alıştırmam derdi.

روز اندر سیر بد شب در نماز
چشم اندر شاه باز او همچو باز

During the day he was (engaged) in travel, during the night in ritual prayer: his eye (was) open on the King, and he (himself was) like the falcon.

***

Gündüzleri yol yürür, sefer eder, geceleri ibadette bulunur, namaz kılardı. Gözü açıktı o erin… Padişahı görürdü, bir doğan kuşuna benzerdi.

منقطع از خلق نه از بد خوی
منفرد از مرد و زن نه از دوی

(He was) severed from the creatures (of God), (but) not on account of ill nature; isolated from man and woman, (but) not because of dualism.

***

Halktan çekilmişti, fakat huyunun kötülüğünden değil… Kadından da ayrılmıştı, erkekten de, fakat ikilik korkusuyla değil!

مشفقی خلق و نافع همچو آب

خوش شفیعی و دعااش مستجاب

A compassionate man to the creatures and beneficial (to them) as water; a goodly intercessor, and his prayers were answered.

***

Halka şefkat gösterirdi, su gibi faydalıydı, onlara güzel bir şefaatçiydi, duası da Allah tarafından kabul edilirdi.

3 – 1933

نیک و بد را مهربان و مستقر
بهتر از مادر شهی‌تر از پدر

(He was) kind to the good and the bad, and a sure refuge (for them); (he was) better than a mother, dearer than a father.

***

Daima iyiyi de esirgerdi, kötüyü de… Herkese karşı anadan daha iyi babadan daha düşkün ve muhabbetliydi.

گفت پیغامبر شما را ای مهان
چون پدر هستم شفیق و مهربان

The Prophet said, “O sirs, to you I am compassionate and kind as a father,

***

Peygamber: “Ey ulular, ben size baba gibi şefkat ederim, sizi babanız gibi severim.

3 – 1935

زان سبب که جمله اجزای منید
جزو را از کل چرا بر می‌کنید

Because ye all are parts of me.” Why (then) will ye tear the part away from the whole?

***

Çünkü siz benim cüz’lerimsiniz. Neden cüz’ü külden ayırırsınız?” demiştir.

جزو از کل قطع شد بی کار شد
عضو از تن قطع شد مردار شد

(When) the part is severed from the whole, it becomes useless; (when) the limb is severed from the body, it becomes carrion.

***

Cüz, külden ayrıldı mı bir işe yaramaz. Tenden bir uzuv kesildi mi o uzuv, murdar olur.

تا نپیوندد بکل بار دگر

مرده باشد نبودش از جان خبر

Till it is joined once more to the whole, it is dead: it has no consciousness of life;

***

Tekrar aslına ulaşmazsa ölür kalır, candan haberi bile olmaz.

ور بجنبد نیست آن را خود سند
عضو نو ببریده هم جنبش کند

And if it move, yet it has no support: the newly severed limb also moves.

***

Oynasa, hareket etse bile bu, onun diriliğine delil olamaz. Senin kesilen uzvun da bir müddet oynar, hareket eder.

جزو ازین کل گر برد یکسو رود
این نه آن کلست کو ناقص شود

If the part be severed and fall asunder from this (spiritual) whole, this is not the (kind of) whole that is liable to defect.

***

Cüz, külden ayrılırsa bir tarafa gider, kaybolur, kül de noksan kalır. Fakat bu bahsettiğimiz kül o noksan kalan kül değildir.

قطع و وصل او نیاید در مقال
چیز ناقص گفته شد بهر مثال

Separation from it and conjunction with it are not (really) predicable; the defective thing has been mentioned (only) for the sake of comparison.

***

O küllün kesilmesi, ulanması söze sığmaz ama misal için (zaruri olarak) nâkıs bir şey söylüyoruz.

مر علی را در مثالی شیر خواند
شیر مثل او نباشد گرچه راند

He (the Prophet) once compared ‘Alí to a lion, (but) the lion is not like him, though he (the Prophet) used (this expression).

***

Peygamber, Ali’ye de temsil yoluyla aslan demiştir. Aslan onun benzeri değildir ama misal bu… Böyle demiştir işte…

از مثال و مثل و فرق آن بران
جانب قصه‌ی دقوقی ای جوان

From comparison (mithál) and likeness (mithl) and the difference between those (terms) push on, O youth, towards the story of Daqúqí:

***

Sen misalden, benzerden, aralarındaki farktan vazgeç de Dekukî hikâyesine gel civanım.

آنک در فتوی امام خلق بود
گوی تقوی از فرشته می‌ربود

That one who in giving legal judgements was the Imám of the people and in piety bore away the ball from the angels;

***

Dekukî, fetvada âdeta halkın imamıydı, takva topunu meleklerden bile çelmişti.

آنک اندر سیر مه را مات کرد

هم ز دین‌داری او دین رشک خورد

That one who checkmated (eclipsed) the moon in wayfaring, while the Religion (itself) was jealous of his religiousness.

***

Bir yerde durup dinlenmede gezip tozmada ayı bile mat etmişti. Dindarlıkta din bile ona haset ederdi.

با چنین تقوی و اوراد و قیام
طالب خاصان حق بودی مدام

Notwithstanding such piety and devotions and (nights passed in) performance of the ritual prayer, he was always seeking the elect (the saints) of God.

***

Bu kadar takva ve ibadetle, bu derece evrada, zikre koyulmuş olmakla beraber yine de daima Allah haslarını arardı.

در سفر معظم مرادش آن بدی
که دمی بر بنده‌ی خاصی زدی

In travel his chief object was that he might come in touch for a moment with an elect servant (of God).

***

Zaten seferden asıl maksadı da buydu, bir an olsun Allah hasına rastlayayım demekteydi.

این همی‌گفتی چو می‌رفتی براه
کن قرین خاصگانم ای اله

Whilst he was going along the road, he would be saying, “O God, make me a companion of the elect.

***

Yola düştü mü, Yarabbi, beni haslarından birisine ulaştır, ona arkadaş et.

یا رب آنها راکه بشناسد دلم

بنده و بسته‌میان ومجملم

O Lord, to those (saints) whom my heart knows I am a slave and one who has girt his loins and is ready to do (them) good service;

***

Yarabbi, tanıdığım erlere gönlüm kuldur. Köledir.

و آنک نشناسم تو ای یزدان جان

بر من محجوبشان کن مهربان

And (as for) those whom I know not, do Thou, O God of the soul, make them kindly disposed to me who am debarred (from knowing them).”

***

Canım Allah’ım, tanımadıklarımı da hicap içinde düşmüş kuluna merhametli kıl, derdi.

حضرتش گفتی که ای صدر مهین
این چه عشقست و چه استسقاست این

The Lord would say to him, “O most noble prince, what passion is this and what unquenchable thirst is this?

***

Allah ey ulular ulusu, bu ne aşk, bu ne susuzluk?

3 – 1951

مهر من داری چه می‌جویی دگر
چون خدا با تست چون جویی بشر

Thou hast My love: why art thou seeking other (than Mine)? When God is with thee, how dost thou seek man?”

***

Beni seviyorsun ya… Başkasını ne yapacaksın, der;

او بگفتی یا رب ای دانای راز
تو گشودی در دلم راه نیاز

He would answer, “O Lord, O Knower of the secret, Thou hast opened in my heart the way of supplication.

***

O da şöyle cevap verirdi! Ey sırları bilen Rabbim, niyaz yolunu gönlüme açan, gösteren sensin.

درمیان بحر اگر بنشسته‌ام
طمع در آب سبو هم بسته‌ام

If I am seated in the midst of the Sea, yet have I set my desire on the water in the jug.

***

Denizin ortasındayım ama yine de testideki suya tamahım var.

3 – 1954

همچو داودم نود نعجه مراست
طمع در نعجه‌ی حریفم هم بخاست

I am like David: I have ninety ewes, and yet desire for my rival's ewe hath arisen in me.

***

Ben Davud’a benziyorum, doksan koyunum var ama arkadaşımın bir koyununa da tamah ediyorum.

حرص اندر عشق تو فخرست و جاه

حرص اندر غیر تو ننگ و تباه

Greed for Thy love is glorious and grand; greed for (the love of) any besides Thee is shameful and corrupt.”

***

Senin aşkında haris olmak övülecek bir şeydir, bir yüceliktir. Fakat senden başkasının aşkına düşüp de harislikte bulunmak ayıptır, ardır.

شهوت و حرص نران بیشی بود
و آن حیزان ننگ و بدکیشی بود

The lust and greed of the manly is advancement (in the spiritual Way), while that of the effeminate is disgrace and irreligion.

***

Erlerin şehveti, erlerin hırsı, önden gelir, puştların hırsıysa ayıp bir şeydir, kötü bir yoldur.

حرص مردان از ره پیشی بود
در مخنث حرص سوی پس رود

The greed of (true) men is by the forward way, (but) greed in the effeminate goes backward.

***

Erkeklerin hırsı öne aittir, puştların hırsı arda ait!

3 – 1958

آن یکی حرص از کمال مردی است

و آن دگر حرص افتضاح و سردی است

The one greed belongs to the perfection of manliness, while the other greed is (a cause of) opprobrium and disgust.

***

O hırs erliğin kemalidir, bu hırs rezalettir, soğuk ve kötü bir şeydir.

3 – 1959

آه سری هست اینجا بس نهان
که سوی خضری شود موسی روان

Ah, there is a very occult mystery here (in the fact) that Moses sets out to run towards a Khizr.

***

Ah burada pek gizli bir sır var. Öyle bir sır var ki onu anlamak için Musa bir Hızır’a koştu.

3 – 1960

همچو مستسقی کز آبش سیر نیست
بر هر آنچ یافتی بالله مه‌ایست

By God, do not tarry in anything (any spiritual position) that thou hast gained, (but crave more) like one suffering from dropsy who is never sated with water.

***

Sen de suya kanmamış bir susuz gibi, Allah için olsun, elde ettiğine kanaat etme, durma!

3 – 1961

بی نهایت حضرتست این بارگاه

صدر را بگذار صدر تست راه

This (Divine) court is the Infinite Plane. Leave the seat of honour behind: the Way is thy seat of honour.

***

Bu kapıda nihayetsiz makamlar var. Başköşeyi bırak, senin başköşen yoldur!

از کلیم حق بیاموز ای کریم
بین چه می‌گوید ز مشتاقی کلیم

Learn from him with whom God spake, O noble sir! See what Kalím (Moses) says in his longing!

***

Ey kerem sahibi, bunu Musa’dan öğren. Kelîm bile iştiyakından bak, ne diyor:

3 – 1963

با چنین جاه و چنین پیغامبری
طالب خضرم ز خودبینی بری

“Notwithstanding such a dignity and such a prophetic office (as I possess), I am a seeker of Khizr, (I am) quit of self-regard.”

***

Bunca makama sahip olduğum, yüce bir peygamber bulunduğum halde kendimi görmüyor, kendime varlık vermiyorum, Hızır’ı aramaktayım.

موسیا تو قوم خود را هشته‌ای
در پی نیکوپیی سرگشته‌ای

(They said), “O Moses, thou hast forsaken thy people; thou hast wandered distraught in search of a blessed man.

***

Ona, “Ey Musa, sen kavmini bıraktın, bir izi kutlu kişinin ardına düştün.

3 – 1965

کیقبادی رسته از خوف و رجا

چند گردی چند جویی تا کجا

Thou art an emperor delivered from fear and hope: how long wilt thou wander? How long wilt thou seek? To what bound?

***

Öyle bir ulusun ki korkudan da kurtulmuşsun, ricadan da; niceye dek dönüp dolaşacaksın, ne vakte kadar arayacaksın?

آن تو با تست و تو واقف برین
آسمانا چند پیمایی زمین

(He that is) thine is with thee, and thou art conscious of this. O (thou who art exalted as the) sky, how long wilt thou traverse the (low) earth?”

***

Aradığın sende… Bunu sen de bilirsin. Ey gök, ne vakte dek yerin etrafında dönüp duracaksın? dediler.

گفت موسی این ملامت کم کنید
آفتاب و ماه را کم ره زنید

Moses said, “Do not make this reproach (against me), do not waylay the Sun and the Moon.

***

Musa “Beni bu kadar kınamayın, güneşte ayın yolunu kesmeye savaşmayın.

می‌روم تا مجمع البحرین من
تا شوم مصحوب سلطان زمن

I will fare as far as the meeting-place of the two seas, that (afterwards) I may be accompanied by the Sovereign of the time.

***

Ben, zamanın padişahıyla sohbet etmek için ta Mecmaal Bahreyn’e kadar gideceğim.

اجعل الخضر لامری سببا
ذاک او امضی و اسری حقبا

I will make Khizr a means to (the achievement of) my purpose: (either) that, or I will go onward and journey by night a long while.

***

Hakikate ulaşmak için Hızır'ı sebep edecek, ona ulaşıncaya kadar yürüyecek, nice zamanlar sefer edip duracağım.

سالها پرم بپر و بالها
سالها چه بود هزاران سالها

I will fly with wings and pinions for years: what are years? For thousands of years.”

***

Yıllarca bu kanatlarımla o uğurda uçacağım. Yıllarda nedir ki? Binlerce yıllar koşacağım.

می‌روم یعنی نمی‌ارزد بدان

عشق جانان کم مدان از عشق نان

(He said) “I will fare,” meaning, “Is it not worth that (toilsome journey)? Do not deem the passion for the Beloved to be less than the passion for bread (worldly goods).”

***

Bu binlerce yıllar uçup gitmeme değmez mi yoksa? Ben sevgilinin aşkını ekmek aşkından daha âdi görmem!

این سخن پایان ندارد ای عمو
داستان آن دقوقی را بگو

This discourse hath no end, O uncle. (Now) tell the story of Daqúqí.

***

Bu sözün sonu gelmez. Sen yine Dedukî'nin hikâyesini söyle!

آن دقوقی رحمة الله علیه
گفت سافرت مدی فی خافقیه

That Daqúqí, God have mercy on him, said: “I travelled a long time between His two horizons.

***

Allah Rahmet etsin, Dedukî dedi ki: Nice zamandır doğuda, batıda sefer edip dururum.

3 – 1974

سال و مه رفتم سفر از عشق ماه
بی‌خبر از راه حیران در اله

Years and months I went on my journey for love of the Moon, unconscious of the way, lost in God.”

***

Yıllarca, aylarca bir ay yüzlünün aşkıyla gittim. Ne yoldan haberim vardı, ne belden! Allah kudretlerine hayran bir halde yürüdüm.

پا برهنه می‌روی بر خار و سنگ
گفت من حیرانم و بی خویش و دنگ

(Some one asked him), “(Why) dost thou go bare-foot over thorns and stones?” He said, “I am bewildered and beside myself and crazed.”

***

Birisi ona : “Dikenliklerde, taşlıklarda yalınayak mı gidiyorsun?” dedi. Dekukî dedi ki: “Ben hayretler içindeyim, kendimde değilim ki.

تو مبین این پایها را بر زمین
زانک بر دل می‌رود عاشق یقین

Do not regard these feet (that walk) on the earth, for assuredly the lover (of God) walks on his heart;

***

Sen bu ayakları yere basıyor sanma, öyle görme. Çünkü âşık şüphe yok ki gönül yurduna sefer eder.

از ره و منزل ز کوتاه و دراز
دل چه داند کوست مست دل‌نواز

(And) the heart that is intoxicated with the Sweetheart, what should it know of road and stage or of short (distance) and long?

***

Gönül, sevgilinin sarhoşudur: yoldan, konaktan yolun kısalığından, uzunluğundan ne haberi var”

آن دراز و کوته اوصاف تنست
رفتن ارواح دیگر رفتنست

That “long” and “short” are attributes of the body: the faring of spirits is another (kind of) faring.

***

Yolun uzunluğu, kısalığı, tenin vasıflarıdır. Ruhların gidişi başka çeşit bir gidiştir.

تو سفرکردی ز نطفه تا بعقل
نه بگامی بود نه منزل نه نقل

You have journeyed from the seed to rationality: ’twas not by (taking) a step or (travelling from stage to) stage or moving from one place to another.

***

Sen, meni iken akıl âlemine kadar sefer edip geldin. Bu seferinde ne adım attın, ne bir yerde konakladın, ne de bir yerden bir yere göçtün.

سیر جان بی چون بود در دور و دیر

جسم ما از جان بیاموزید سیر

The journey of the spirit is unconditioned in respect of Time and Space: our body learned from the spirit how to journey.

***

Canın gezip yürümesi, keyfiyetten hariçtir, anlatılamaz. Cismimiz de gezmeyi candan öğrendi.

سیر جسمانه رها کرد او کنون
می‌رود بی‌چون نهان در شکل چون

Now it has relinquished the bodily manner of journeying: it moves unconditioned, (though) masked in the form of conditionedness.

***

Dekukî de cisim âleminde olan gezmeyi gayri bıraktı da manevi bir keyfiyete büründü, gizlice ve keyfiyetsiz olarak gitmekte.

3 – 1982

گفت روزی می‌شدم مشتاق‌وار

تا ببینم در بشر انوار یار

He (Daqúqí) said, “One day I was going along like him that yearns, that I might behold in man the radiance of the Beloved,

***

Dekukî dedi ki: “Bir gün, sevgilinin nurlarını insanda görmeye iştiyakım arttı.

تا ببینم قلزمی در قطره‌ای

آفتابی درج اندر ذره‌ای

That I might behold an ocean in a drop of water, a sun enclosed in a mote.

***

Katrede bahri muhiti, zerrede güneşi görmek arzusuna düştüm.

3 – 1984

چون رسیدم سوی یک ساحل بگام

بود بیگه گشته روز و وقت شام

When I came on foot to a certain shore, the day had turned late, and ’twas eventide.

***

Gide gide bir deniz kıyısına vardım. Vakit gecikmişti, akşam olmuştu.

هفت شمع از دور دیدم ناگهان

اندر آن ساحل شتابیدم بدان

Of a sudden I beheld from afar seven candles and hastened along the shore towards them.

***

Ansızın ta uzaktan o sahilde yedi mum gördüm, mumların bulunduğu yere doğru koşmaya başladım.

نور شعله‌ی هر یکی شمعی از آن
بر شده خوش تا عنان آسمان

The light of the flame of each candle thereof ascended beauteously to the loft of the sky.

***

O yedi mumun her birinin nuru gökyüzüne kadar vurmuştu.

خیره گشتم خیرگی هم خیره گشت
موج حیرت عقل را از سر گذشت

I became amazed, (so that) even amazement (itself) became amazed: the waves of bewilderment passed over the head of my understanding.

***

Hayretlere düştüm, hatta hayret bile hayran oldu. Hayret dalgası aklımın başından aştı!

3 – 1988

این چگونه شمعها افروختست
کین دو دیده‌ی خلق ازینها دوختست

(I thought), ‘What kind of candles are these (that) He hath lighted, so that the eyes of His creatures are screened from them?’

***

“Bu mumlar, ne çeşit mum? Halk nasıl oluyor da bunları görmüyor;

خلق جویان چراغی گشته بود

پیش آن شمعی که بر مه می‌فزود

The people had gone to seek a lamp in the presence of that (sevenfold) candle which was surpassing the moon (in splendour).

***

Aydan daha aydın olan mumlar durup dururken başka bir mum arıyor?

چشم‌بندی بد عجب بر دیده‌ها
بندشان می‌کرد یهدی من یشا

Wonderful! There was a bandage over their eyes: they were bound by (the Divine destiny implied in the text)He guideth aright those whom He will.

***

Halkın gözünde ne şaşılacak bir bağ var ki bunları görmüyor. Allah doğru yolu dilediğine gösteriyor sahiden” diyordum.

باز می‌دیدم که می‌شد هفت یک
می‌شکافد نور او جیب فلک

Then I saw the seven (candles) become one, its light cleaving the bosom (rim) of the sky.

***

Bir de baktım ki o yedi mum bir mum oldu. Nuru, gökyüzünü bile delip geçmekteydi.

باز آن یک بار دیگر هفت شد
مستی و حیرانی من زفت شد

Then again that one became seven once more: my intoxication and bewilderment waxed mighty.

***

Sonra yine o tek mum, yedi mum oldu. Benim sarhoşluğum, hayretim arttı.

اتصالاتی میان شمعها
که نیاید بر زبان و گفت ما

(There were) such connexions between the candles as may not come (may not be uttered) on my tongue and (in) my speech.

***

O mumların birleşmesini dille anlatmaya imkân yok ki!

آنک یک دیدن کند ادارک آن
سالها نتوان نمودن از زبان

That which one look perceives, ’tis impossible during years to show it forth by the tongue.

***

Gözün bir an içinde gördüğünü dil, yıllarca söylese anlatamaz.

آنک یک دم بیندش ادراک هوش

سالها نتوان شنودن آن بگوش

That which intellectual apprehension sees in one moment, ’tis impossible during years to hear it by the ear.

***

Kulak idrakin bir ân içinde gördüğü şeyleri, yıllarca dinlese bitmez.

چونک پایانی ندارد رو الیک
زانک لا احصی ثناء ما علیک

Since it hath no end, go (back) to thyself, for (as the Prophet aid), ‘I cannot reckon (worthy) any praise of Thee.’

***

Mademki bunun sonu yok, hadi, var, yine o hamdinde âciz olduğum şeyi anlat!

3 – 1997

پیشتر رفتم دوان کان شمعها
تا چه چیزست از نشان کبریا

I advanced farther, running (and marvelling) what thing those candles are (which are one) of the signs of the Divine Majesty.

***

O mumlar ulu Allah’tan ne çeşit nişanelerdir diye koşa koşa gidiyordum.

می‌شدم بی خویش و مدهوش و خراب
تا بیفتادم ز تعجیل و شتاب

(Thus) I was going, beside myself and dumbfounded and deranged, till I fell down from making haste and speed.

***

Derken kendimden geçtim, acelemden yere yıkıldım, harap oldum.

ساعتی بی‌هوش و بی‌عقل اندرین
اوفتادم بر سر خاک زمین

In this (state), senseless and witless, I lay fallen awhile upon the dust of the earth.

***

Topraklara serildim, bir müddet akılsız, idraksiz bir halde kaldım.

باز با هوش آمدم برخاستم
در روش گویی نه سر نه پاستم

Then I came back to my senses and rose up: you would say that in my faring I had neither head nor foot.

***

Sonra kendime gelip yine kalktım, yola düştüm. Fakat bir yere gidiyordum ki ne başım bendeydi ne ayağım!

هفت شمع اندر نظر شد هفت مرد
نورشان می‌شد به سقف لاژورد

The seven candles appeared to the eye as seven men: their light was mounting to the azure vault.

***

Derken bu yedi mum, nurların ta lâcivert kubbeye kadar yükselen,

پیش آن انوار نور روز درد
از صلابت نورها را می‌سترد

Beside those lights the daylight was (murky as) dregs: by their intensity they were obliterating (all other) lights.

***

Gündüzün nurlarını bile bir karaltı gibi gösteren, aydınlıklarıyla bütün nurları silip süpüren yedi adam şekline girdi.

3 – 2003

باز هر یک مرد شد شکل درخت
چشمم از سبزی ایشان نیکبخت

Then each man assumed the shape of a tree: my eye was happy in their greenery.

***

Sonra o yedi adam, yedi tane ağaç oldu. İnsan yeşilliklerinden neşeleniyordu.

3 – 2004

زانبهی برگ پیدا نیست شاخ
برگ هم گم گشته از میوه‌ی فراخ

On account of the denseness of the leaves no boughs were visible; the leaves too had become scant (had almost vanished) on account of the plenteous fruit.

***

Yapraklarının çokluğundan dalları görünmemekte, meyvelerinin bolluğundan yaprakları kaybolmaktaydı.

هر درختی شاخ بر سدره زده
سدره چه بود از خلا بیرون شده

Every tree had thrown its boughs above the Sidra: what of the Sidra? They had reached beyond the Void.

***

Dallar ta Sidre’ye kadar yükselmiş… hatta Sidre de ne oluyor? Halâ’yı bile aşmıştı.

بیخ هر یک رفته در قعر زمین
زیرتر از گاو و ماهی بد یقین

The root of each (tree) had gone (down) into the bottom of the earth: assuredly it was lower than the Ox and the Fish.

***

Kökleri, yerin dibine kadar girmiş, yayılmış, öküzle balığı bile geçmişti.

بیخشان از شاخ خندان‌روی‌تر
عقل از آن اشکالشان زیر و زبر

Their roots were more smiling of face than the boughs: the intellect (was turned) upside down (confused and bewildered) by their shapes.

***

Kökleri, dallarından daha taze, daha lâtifti. Bunları seyredenin aklı, hayretlere düşüyor, altüst oluyordu.

میوه‌ای که بر شکافیدی ز زور
همچو آب از میوه جستی برق نور

From the fruit that was bursting forcibly flashes of light would spurt forth, like juice.

***

Olgunluktan yarılan meyvelerinden su gibi nur şimşekleri fışkırtmaktaydı!

این عجب‌تر که بریشان می‌گذشت

صد هزاران خلق از صحرا و دشت

More wondrous (than all else) was this, that hundreds of thousands of people were passing through the desert and plain beside them,

***

Asıl şaşılacak şeye gelince: O ovalardan, o çöllerden yüz binlerce adam geçiyor,

3 – 2010

ز آرزوی سایه جان می‌باختند

از گلیمی سایه‌بان می‌ساختند

Hazarding their lives (ready to sacrifice everything) in desire for shade, and making a parasol out of a woollen garment,

***

Gölgelik için can veriyorlar, başlarını kilimlerle örtüyorlardı da,

3 – 2011

سایه‌ی آن را نمی‌دیدند هیچ
صد تفو بر دیده‌های پیچ پیچ

And not seeing the shade of those (trees) at all. A hundred spittings on (such) distorted eyes!

***

Onların gölgesini bile görmüyorlardı. İyi görmeyen çakmaklaşmış gözlere yüzlerce kere tuuh!

3 – 2012

ختم کرده قهر حق بر دیده‌ها
که نبیند ماه را بیند سها

The wrath of God had sealed their eyes, so that he (such a one) should not see the moon, (but) should see (only) Suhá.

***

Allah’ın kahrı, gözleri bağlanmış yoksa… Gözleri bağlı adam, ayı görmez de Sühayı görür!

ذره‌ای را بیند و خورشید نه
لیک از لطف و کرم نومید نه

He sees a mote, (but) not the sun; yet he is not despairing of the grace and loving kindness of God.

***

Güneşi görmez de zerreyi görür. Fakat yine de Allah’ın lütfundan, kereminden ümit kesilmez ya!

کاروانها بی نوا وین میوه‌ها

پخته می‌ریزد چه سحرست ای خدا

The caravans are without food, and (yet) these fruits are dropping ripe (beside them): O God, what magic is this?

***

Kervanlar aç susuz ağaçların altına dökülen bu olgun meyveleri görüyorlar. Yarabbi, bu ne sihir?

3 – 2015

سیب پوسیده همی‌چیدند خلق
درهم افتاده بیغما خشک‌حلق

With parched throats the people, having fallen pell-mell to plunder, were gathering the rotten apples,

***

Halk, çürük meyveleri toplamakta, pisboğaz ve doymaz adamlar, bu pörsümüş meyveleri yağma etmek için birbirlerine girmekteydi.

3 – 2016

گفته هر برگ و شکوفه آن غصون
دم بدم یا لیت قوم یعلمون

(While) every leaf and bud of those boughs said continually, ‘Oh, would that my people knew!’

***

O dallar, meyveler, yapraklarsa anbean “Keşke kavmimiz bizi bilseydi, ne olurdu?” diyorlardı.

بانگ می‌آمد ز سوی هر درخت
سوی ما آیید خلق شوربخت

From the direction of every tree was coming the cry, ‘Come towards us, O ye folk of evil fortune,’

***

Her ağaçtan “A bahtsız kişiler, bize gelin, bize” diye ses geliyordu.

بانگ می‌آمد ز غیرت بر شجر
چشمشان بستیم کلا لا وزر

(While) from (the Divine) jealousy there was coming to the trees the cry, ‘We have bandaged their eyes;nay, there is no refuge.’

***

Fakat Allah’tan da ağaçlara: “Onların gözlerini bağladık, onlara sığınacak yer yok!” sesi gelmekteydi.

گر کسی می‌گفتشان کین سو روید
تا ازین اشجار مستسعد شوید

If any one had said to them ‘Go in this direction, that ye may seek happiness from these trees,’

***

Onlara birisi, “Bu yana gelin de bu ağaçlardan faydalanın” dese,

جمله می‌گفتند کین مسکین مست
از قضاء الله دیوانه شدست

They all would have said, ‘By Divine destiny this poor intoxicated wretch has become mad:

***

Hepsi birden “Bu sarhoş yoksul, Allah’ın takdiriyle deli olmuş.

مغز این مسکین ز سودای دراز
وز ریاضت گشت فاسد چون پیاز

Through long melancholy and through austerities the brain of this poor wretch has turned putrid, like an onion.’

***

Bu yoksulun beyni başa çıkmaz sevdalarla, sonu gelmez riyazatlarla soğan gibi çürümüş kokmuş!” diyorlardı.

او عجب می‌ماند یا رب حال چیست
خلق را این پرده و اضلال چیست

He would have remained in astonishment, saying, ‘O Lord, what is the matter? What is this veil (blindness) and misguidance that is upon the people?’

***

Dekukî şaşıp kalıyor, “Yarabbi bu ne hal? Halka bu perde, bu sapıklık neden geliyor ki?

3 – 2023

خلق گوناگون با صد رای و عقل

یک قدم آن سو نمی‌آرند نقل

The people of every sort, (though endowed) with manifold discernment and understanding, do not move a foot in that direction.

***

Çeşit çeşit adamlar, yüzlerce akla, yüzlerce tedbire sahip oldukları halde o tarafa bir adım olsun atamıyorlar.

عاقلان و زیرکانشان ز اتفاق
گشته منکر زین چنین باغی و عاق

By one consent the intelligent and acute amongst them have become incredulous of such a garden as this and undutiful.

***

Akılları, fikirleri de hep birden inkâra düşmüşler. Onların bu azgınlığına, bu isyanına bakıyorum da şüpheleniyorum…

یا منم دیوانه و خیره شده
دیو چیزی مرا مرا بر سر زده

Or have I become mad and crazy? Has the Devil cast something (of delusion) upon my head?

***

Yoksa ben mi çıldırdım, ben mi sersem oldum? Şeytan, benim kafama mı bir şey vurdu?

3 – 2026

چشم می‌مالم بهر لحظه که من
خواب می‌بینم خیال اندر زمن

At every moment I rub my eyes, (considering) whether I am dreaming and beholding a phantom in (the world of) time.

***

Her an gözlerimi ovup duruyorum, bu cihanda rüya mı görüp durmaktayım yoksa?

3 – 2027

خواب چه بود بر درختان می‌روم

میوه‌هاشان می‌خورم چون نگروم

How can it be a dream? I go up the trees, I eat their fruit: how should I not believe?

***

Fakat bu nasıl rüya olur? İşte ağaçlara doğru gidiyorum, meyvelerini yiyorum. Buna nasıl inanmayayım?

باز چون من بنگرم در منکران
که همی‌گیرند زین بستان کران

(But) again, when I look at the incredulous ones who turn aside from this orchard,

***

Sonra yine münkirlere bakıyorum; görüyorum ki bu bahçeden haberleri bile yok.

با کمال احتیاج و افتقار

ز آرزوی نیم غوره جانسپار

Devoting their lives with the utmost indigence and penury because of their desire for half an unripe grape;

***

Son derece iştiyaka düşmüşler, fevkalâde ihtiyaçlarından bir yarım koruk için can veriyorlar.

ز اشتیاق و حرص یک برگ درخت

می‌زنند این بی‌نوایان آه سخت

(When I see) these destitute folk uttering grievous lamentation in their longing and greed for a single leaf,

***

Bu yoksullar, açlıklarından bir yaprak için ah edip duruyorlar!

در هزیمت زین درخت و زین ثمار
این خلایق صد هزار اندر هزار

(And when I see) these hundred thousands on thousands of people fleeing from this tree and these fruits—

***

Sonra yine acaba ben mi kendimden değilim, ben mi hayale düştüm, gözüme görünen muhayyel bir ağacın dalına el attım, diyorum" demekteydi.

باز می‌گویم عجب من بی‌خودم
دست در شاخ خیالی در زدم

Once more I say, ‘Marvellous! Am I beside myself? Have I laid hold of a bough of phantasy?’”

***

Peygamberler bile ye’se düşünce kendilerine yalan söylendi sandılar ayetini oku da bak.

حتی اذا ما استیاس الرسل بگو
تا بظنوا انهم قد کذبوا

Repeat (the text)until when the Messengers (of God)despaireddown to (the words)they thought they had been belied (kudhibú).

***

Bu ayetteki “Küzzibû-tekzib edildiler, onlara yalan söylüyorsunuz dendi” kelimesini teşditsiz “Küzibû- Kendilerine yalan söylüyorlar sandılar” tarzında oku.

این قرائت خوان که تخفیف کذب
این بود که خویش بیند محتجب

Recite (the verse) with this reading (kudhibú), for the omission of thetashdíd in kudhibúsignifies that he (the Messenger) deems himself debarred (from receiving the promised aid from God).

***

Bu takdirde mana şöyle olur: Peygamberler bile kendilerini aldanmış sandılar.

در گمان افتاد جان انبیا
ز اتفاق منکری اشقیا

The souls of the prophets fell into misgiving through the concurrence of disbelief (on the part) of the wicked;

***

Peygamberler bile kötü kişilerin ittifakına baktılar da şüpheye düştüler.

جائهم بعد التشکک نصرنا
ترکشان گو بر درخت جان بر آ

(But) Our aid came to them after (their) doubting. Take leave of them (the misguided people) and climb the tree of the spirit.

***

“Bu şüphe ve tereddütten sonra onlara yardım ettik. Neyse, sen bunları bırak da can ağacına gel!

می‌خور و می‌ده بدان کش روزیست
هر دم و هر لحظه سحرآموزیست

Eat (of the fruit of this tree) and give it to every one that hath an allotted portion (thereof): at each moment and each instant there are lessons in (spiritual) magic (for him).

***

Kısmetin neyse ye, yedir deniyor!” ona, her an vahiyden sihirler öğretiliyordu da,

خلق‌گویان ای عجب این بانگ چیست
چونک صحرا از درخت و بر تهیست

“The people are saying, ‘Oh, how wonderful! What is this cry?—since the wilderness is devoid of trees and fruit.

***

Halk, “Şaşılacak şey, bu ses nedir? Sahrada ne ağaç var, ne meyve.

گیج گشتیم از دم سوداییان
که به نزدیک شما باغست و خوان

We have been fooled by the words of the madmen (who tell us) that beside us there are gardens and trays (of fruit).

***

Kara sevdaya tutulmuş olanların yakınınızda bahçe var, sofra var demelerinden âdeta aptallaştık.

چشم می‌مالیم اینجا باغ نیست
یا بیابانیست یا مشکل رهیست

We rub our eyes, (but) no garden is here; ‘tis either a desert or a difficult road.

***

Gözümüzü ovuyor, bakıyoruz. Fakat burada bahçe yok ki… Önümüzdeki saha ya çöl yahut aşılması güç bir yol!

ای عجب چندین دراز این گفت و گو
چون بود بیهوده ور خود هست کو

Oh, how wonderful! This tale (related by the prophets and saints) is so long: how should it be vain? And if it really is (as they say), where (is that which they tell of)?’

***

Fakat bu kadar uzun uzadıya söylenip duran sözlerde beyhude olmaz ya. Acayip şey, nasıl olurda bu kadar sözün aslı olmaz. Fakat varsa nerede söyle!” diyordu.

من همی‌گویم چو ایشان ای عجب
این چنین مهری چرا زد صنع رب

I, like them, am saying, ‘Oh, how wonderful! Why has the action of the Lord put such a seal (upon their eyes)?’”

***

Dekukî, macerasını şöyle anlatır: “Ben de tıpkı onlar gibi, acayip şey demekteydim, Allah bunların gözlerini ne de sıkı bağlamış?

زین تنازعها محمد در عجب
در تعجب نیز مانده بولهب

By these contentions (on the part of the unbelievers) Mohammed was astonished; Abú Lahab also remained in astonishment (at him).

***

Bu kavgalardan, bu aykırı hareketlerden Muhammed’de şaşmaktaydı. Ebu leheb de!

زین عجب تا آن عجب فرقیست ژرف
تا چه خواهد کرد سلطان شگرف

Between this astonishment and that astonishment there is a profound difference. (Let us see) what the Almighty King will do (to the infidels in the end).

***

Fakat bu şaşmakla o şaşmak arasında pek büyük fark var.

ای دقوقی تیزتر ران هین خموش
چند گویی چند چون قحطست گوش

O Daqúqí, advance more quickly (in thy quest for Unity). Hark, be silent! Inasmuch as there is a dearth of ears, how long wilt thou speak, how long?

***

Dekukî, tez tez yürü sükût et. Ne vakte kadar söylenip duracaksın, ne vakte kadar? Duyup anlayan kulak kıt!

گفت راندم پیشتر من نیکبخت
باز شد آن هفت جمله یک درخت

He (Daqúqí) said, “I, the fortunate one, pushed forward; again all the seven (trees) became one tree.

***

Dekukî dedi ki: Bahtım yaver oldu, ileriye doğru yürüdüm, bir de baktım ki o yedi ağaç bir ağaç olmuş.

هفت می‌شد فرد می‌شد هر دمی
من چه سان می‌گشتم ازحیرت همی

At every moment they were becoming seven and (also) a single one: (you may imagine) what I was becoming like, through bewilderment.

***

Her an bir ağaç, yedi ağaç olmakta, yedi ağaç bir ağaç haline gelmekteydi. Hayretten ne hale geldim, bilir misin? Dondum, kaldım!

بعد از آن دیدم درختان در نماز
صف کشیده چون جماعت کرده ساز

After that, I beheld the trees (engaged) in the ritual prayer, drawn up in line and (properly) arranged like the congregation (of Moslems):

***

Sonra ne göreyim; ağaçlar, cemaat gibi toplanmış, saf düzmüş, namaza durmuşlar!

یک درخت از پیش مانند امام
دیگران اندر پس او در قیام

One tree (was) in front like the Imám, the others (were) standing behind it.

***

Bir ağaç, imam gibi önlerine geçmiş, öbürleri de onun ardında kıyamdalar!

آن قیام و آن رکوع و آن سجود
از درختان بس شگفتم می‌نمود

That standing and kneeling and bowing low on the part of the trees seemed to me very marvellous.

***

Onların kıyamı rükû etmeleri, secdeye varmaları beni büsbütün şaşırttı.

یاد کردم قول حق را آن زمان
گفت النجم و شجر را یسجدان

Then I called to mind the word of God: He said, concerning the stalkless plants and the trees, ‘they bow down.’

***

O anda Allah’ın “Yıldız ve ağaç, Allah’a secde eder” sözünü hatırladım.

این درختان را نه زانو نه میان
این چه ترتیب نمازست آنچنان

Those trees had neither knee nor waist: what (a marvel) is such a regulation (regular performance) of the ritual prayer (in their case)!

***

Bu ağaçların ne dizleri vardı, ne belleri! Nasıl rükûa, secdeye varıyorlar, bu ne biçim namaz? derken,

آمد الهام خدا کای با فروز

می عجب داری ز کار ما هنوز

The Divine inspiration came (upon me), saying, ‘O illustrious one, art thou still wondering at Our action?’

***

Allah’tan ilham geldi: A nurlu, pirli kişi, hâlâ bizim işimize şaşıyor musun? Bizce bu işler, şaşılacak işler değil ki!

بعد دیری گشت آنها هفت مرد
جمله در قعده پی یزدان فرد

After a long while those (trees) became seven men, all seated (in contemplation) for the sake of God who is single.

***

Bir müddet sonra ağaçlar, yedi tane adam oldu. Hepsi de tek Allah’ın huzurunda ka’dedeydi.

چشم می‌مالم که آن هفت ارسلان
تا کیانند و چه دارند از جهان

I keep rubbing my eyes (and wondering) who are those seven heroes and what they have of this world.

***

Gözlerini ovuşturup bu yedi aslan kimlerdir, âlemde ne işleri var ki, diye bakmaktaydım.

چون به نزدیکی رسیدم من ز راه
کردم ایشان را سلام از انتباه

When by (traversing) the road I came near (to them), I saluted them alertly.

***

Yanlarına yaklaşıp onlara uyanık bir gönülle selâm verdim.

قوم گفتندم جواب آن سلام
ای دقوقی مفخر و تاج کرام

The company (the seven men) answered that salutation, saying, ‘O Daqúqí, glory and crown of the noble!’

***

Selâmımı alıp “Ey Dekukî, ey ulularin tacı, büyüklerin övündüğü zat” dediler.

گفتم آخر چون مرا بشناختند
پیش ازین بر من نظر نداختند

‘Why,’ said I (to myself), ‘how did they recognise me? They never set eyes on me before this (moment).’

***

Kendi kendime beni nasıl tanıdılar? Bundan önce beni görmemişlerdi dedim.

از ضمیر من بدانستند زود
یکدگر را بنگریدند از فرود

At once they knew of my unspoken thought, and looked covertly at one another,

***

Hatırımdan geçeni hemencecik anlayıp birbirlerine baktılar.

پاسخم دادند خندان کای عزیز
این بپوشیدست اکنون بر تو نیز

And smilingly answered, ‘O honoured one, is this hidden from thee even now?

***

Gülerek “Ey aziz, bu sır, şimdi sana gizli mi ki?

بر دلی کو در تحیر با خداست
کی شود پوشیده راز چپ و راست

How should the mystery of left and right be hidden from the heart that is in (the state of) bewilderment with God?’

***

Allah’a ulaşıp hayrete varan bir gönle solun, sağın sırları gizli kalabilir mi?” dediler.

3 – 2062

گفتم ار سوی حقایق بشکفند
چون ز اسم حرف رسمی واقفند

I said (to myself), ‘If they are open to (in communication with) the (spiritual) realities, (yet) how are they acquainted with names (consisting) of letters attached to the form (of words)?’

***

Yine kendi kendime bunlar hakikatlere ermişler, hakikatler âlemine ulaşmışlar, âlâ… Fakat bu surete ait ismi, bu surete ait harfi nasıl biliyorlar, dedim.

گفت اگر اسمی شود غیب از ولی
آن ز استغراق دان نه از جاهلی

He (one of the seven men) said, ‘If a name vanish from (the consciousness of) a saint, know that that is (the result arising) from (his) absorption (in God), not from ignorance.’

***

İçlerinden biri “Velî, bir adı bilmezse bil ki bu istiğraktan ileri gelen bir şeydir, cahillikten değil” dedi.

بعد از آن گفتند ما را آرزوست
اقتدا کردن به تو ای پاک دوست

Afterwards they said, ‘We desire to follow thy leadership (in prayer), O holy friend.’

***

Ondan sonra bana “Ey temiz dost, biz namazda sana uymak istiyoruz” dediler.

گفتم آری لیک یک ساعت که من
مشکلاتی دارم از دور زمن

‘Yes,’ said I, ‘but (wait) awhile—for I have certain difficulties (derived) from the revolution of Time—

***

Peki dedim, fakat bir an müsaade edin zamanın devrine ait müşküllerim var.

3 – 2066

تا شود آن حل به صحبتهای پاک
که به صحبت روید انگوری ز خاک

In order that they may be solved by means of holy companionships; for through companionship a grape grows from the earth.

***

Temiz sohbetinizle o müşküller hal olsun. Topraktan üzüm bile sohbetle biter.

دانه‌ی پرمغز با خاک دژم
خلوتی و صحبتی کرد از کرم

A kernelly seed graciously consorted in solitary intercourse with the dark earth;

***

İçi dolu olan tane kara toprağa ulaşır, toprakta halvet eder, toprakta sohbet eder,

خویشتن در خاک کلی محو کرد
تا نماندش رنگ و بو و سرخ و زرد

It effaced itself entirely in the earth, so that no colour or scent or red or yellow (hue) remained to it.

***

Kendisini toprakta tamamıyla mahveder; nihayet ne sarı, ne kırmızı rengi kalır, kokusu da mahvolur da,

از پس آن محو قبض او نماند
پرگشاد و بسط شد مرکب براند

After that effacement its constriction ceased: it opened its wings and expanded and sped on its way.

***

Tamamıyla mahvolur kabza eriştikten sonra kol kanat açar, basta erişir, atını sürmeye başlar.

پیش اصل خویش چون بی‌خویش شد
رفت صورت جلوه‌ی معنیش شد

Inasmuch as it became selfless in the presence of its origin, the form departed (from it) and its real essence was displayed.’

***

Aslının önünde varlığından geçince suret ortadan gider, manası cilvelenir.

سر چنین کردند هین فرمان تراست

تف دل از سر چنین کردن بخاست

They nodded so (as though saying), ‘Hark, ’tis for thee to command,’ and from their nodding so a flame arose in my heart.

***

Hüküm senin diye baş eğdiler. Onların bu baş eğmelerinden öyle hararetlendim, gönlümden öyle bir ateş çıktı ki!

ساعتی با آن گروه مجتبی
چون مراقب گشتم و از خود جدا

When for a while I had taken part with that elect company in contemplation (of God) and had been separated from myself,

***

Bir zaman o seçilmiş kişilerle murakabeye daldım, kendimden geçtim.

هم در آن ساعت ز ساعت رست جان
زانک ساعت پیر گرداند جوان

At that very hour my spirit was freed from hours (of Time); (I say ‘freed’) because hours make the young old.”

***

O zaman canım, zamandan kurtuldu. Zaman insanı gençken kocaltır.

جمله تلوینها ز ساعت خاستست
رست از تلوین که از ساعت برست

All changes have arisen from the hours: he that is freed from the hours is freed from change.

***

Bütün renkten renge girişler, zamandan meydana gelir. Zamandan kurtulan, renkten renge girmekten de kurtulur.

چون ز ساعت ساعتی بیرون شوی
چون نماند محرم بی‌چون شوی

When for an hour you escape from the hours, relation abides not: you become familiar with that which is without relation.

***

Bir zaman, zamandan, zaman kaydından kurtuldun mu keyfiyet kalmaz, keyfiyetsiz Allah’a mahrem olursun.

3 – 2076

ساعت از بی‌ساعتی آگاه نیست
زانکش آن سو جز تحیر راه نیست

The hours are not acquainted with hourlessness (timelessness), because for him (who is conscious of time) there is no way thither except bewilderment.

***

Zaman zamansızlığı bilmez. Zamansızlık âlemine varmak için hayretten başka yol yoktur.

هر نفر را بر طویله خاص او
بسته‌اند اندر جهان جست و جو

In this world of search and seeking every set of people have been tied in the stable peculiar to them,

***

Bu arayıp tarama âleminde herkesi, zamanın bir hususi tavlasına bağlamışlardır.

منتصب بر هر طویله رایضی
جز بدستوری نیاید رافضی

And over each stable a trainer has been appointed; save by (his) permission no recalcitrant comes (into another place).

***

Her tavlaya bir memur dikilmiş… Oranın ehli olmayan, memurdan izinsiz oraya giremez.

از هوس گر از طویله بسکلد
در طویله دیگران سر در کند

If, from vain desire, he should break away from the stable and intrude into the stable of others,

***

Bir tavlada bağlı olan, hevese düşüp de bağlarını çözdü, başkalarının tavlasına gitti mi,

در زمان آخرجیان چست خوش
گوشه‌ی افسار او گیرند و کش

At once the nimble and goodly stablemen seize the corner of his halter and drag (him back).

***

Hemen ahır memurları onu aramaya koyulur, bulup yularını tutar, çeke çeke yerine getirir!

حافظان را گر نبینی ای عیار
اختیارت را ببین بی اختیار

O cunning one, if you behold not your keepers, behold your choice (and perceive that it is) involuntary.

***

Seni koruyanları görmüyorsan kendine bak! İhtiyarın elinde mi senin?

اختیاری می‌کنی و دست و پا
بر گشادستت چرا حبسی چرا

You are making a choice, and your hands and feet are loosed: why (then) are you imprisoned, why?

***

Zahiren ihtiyarın elinde… Elin, ayağın bağlı değil… Peki, ya neden hapistesin, neden,

روی در انکار حافظ برده‌ای
نام تهدیدات نفسش کرده‌ای

You have betaken yourself to denying (the action of) the keeper: you have called it ‘threats of the fleshly soul.’

***

Seni koruyan memuru inkâr etmeye yüz tuttun da dilediğin şeylerden seni alıkoyan nefsin tehditleri adını taktın ha!

این سخن پایان ندارد تیز دو
هین نماز آمد دقوقی پیش رو

This discourse hath no end. “Run quickly! Hark, the (time for) prayer is come. Go forward, O Daqúqí!

***

Dekukî’ye “Bu sözün sonu yoktur. Namaz vakti, hemencecik öne geç.

ای یگانه هین دوگانه بر گزار
تا مزین گردد از تو روزگار

O unique one, come, perform the twofold (genuflexion), that Time may be adorned by thee.

***

Ey tek kişi, bize iki rekât sabah namazı kıldır da zaman seninle bezensin.

ای امام چشم‌روشن در صلا
چشم روشن باید ایدر پیشوا

O clear-sighted Imám, in the ritual prayer a clear eye is requisite in the leader.”

***

Ey gözü aydın imam, bize imamlık et… İmam olanın gözü açık olması lâzım.

در شریعت هست مکروه ای کیا
در امامت پیش کردن کور را

According to the religious Law it is objectionable, O worthy (reader), to put forward a blind man in the office of Imám.

***

Şeriat de körün imamlığı mekruhtur.

گرچه حافظ باشد و چست و فقیه
چشم‌روشن به وگر باشد سفیه

Though he know the Qur’án by heart and be quick and learned in divinity, the clear-sighted man is superior, even if he be a fool.

***

Hafız, akıllı ve fakih olsa bile körün imamlığı hoş değil. Sersem ve suçlu olsa bile gözü açık imam bu çeşit körden iyidir.

کور را پرهیز نبود از قذر
چشم باشد اصل پرهیز و حذر

The blind man has no (means of) abstention from filth: the eye is the source of abstention and precaution.

***

Kör, pisliklerden çekinemez. Çekinmenin asıl sebebi, asıl vesilesi gözdür.

3 – 2090

او پلیدی را نبیند در عبور
هیچ ممن را مبادا چشم کور

He does not see the dirt in passing by. May no true believer have blind eyes!

***

Kör yolda yürürken pisliği göremez. Dilerim, hiçbir müminin gözü kör olmasın.

3 – 2091

کور ظاهر در نجاسه‌ی ظاهرست
کور باطن در نجاسات سرست

The man outwardly blind is in outward (material) filthiness; the man inwardly blind is in inward (spiritual) filthiness.

***

Zahiri kör, görünen necasetlere bulaşır. Fakat can gözü kör olan kişi gizli olan, görünmeyen pisliklere bulaşır.

این نجاسه‌ی ظاهر از آبی رود
آن نجاسه‌ی باطن افزون می‌شود

This outward filthiness may be removed by some water; that inward filthiness (gradually) increases.

***

Bu görünen pislik bir parça suyla arınır, fakat içte olan pislik, artıkça artar.

جز بب چشم نتوان شستن آن

چون نجاسات بواطن شد عیان

It cannot be washed away save by water of the eye (tears), when (once) the inward filthinesses have become manifest.

***

İçteki pislikler anlaşıldı mı gözyaşından başka bir şeyle temizlenemez.

چون نجس خواندست کافر را خدا
آن نجاست نیست بر ظاهر ورا

Since God has called the infidel “filth,” that filthiness is not on his outward part.

***

Allah, kâfire “Pis murdar” demiştir. Bu pislik, bu murdarlık, onun dışında değildir.

ظاهر کافر ملوث نیست زین
آن نجاست هست در اخلاق و دین

The infidel's outward part is not defiled by this (outward filth); that filthiness is in (his) disposition and religion.

***

Kâfirin dışı, pisliklere bulaşmıştır. Pislik onun huyundadır, dinindedir.

این نجاست بویش آید بیست گام
و آن نجاست بویش از ری تا بشام

The smell of this (outward filth comes (extends to a distance of) twenty paces; but the smell of that (inward) filth (reaches) from Rayy to Damascus;

***

Zahiri pisliğin kokusu yirmi adımlık yerden gelir, bâtıni pisliğin kokusuysa Rey’den tut da Şam’a kadar gider!

بلک بویش آسمانها بر رود
بر دماغ حور و رضوان بر شود

Nay, its smell goes up to the heavens and mounts to the brain of the houris and Rizwán.

***

Hatta göklere çıkar, hurilerle Rıdvan’ın burunlarını doldurur!

اینچ می‌گویم به قدر فهم تست
مردم اندر حسرت فهم درست

What I am saying is according to the measure of your understanding: I die in grief for (the absence of) a sound understanding.

***

Bu söylediğin sözler yok mu? Senin anlayışın miktarı ancak… Öldüm iyi ve doğru anlayışın hasretinden!

فهم آبست و وجود تن سبو

چون سبو بشکست ریزد آب ازو

The understanding is (like) the water, and the bodily existence (is like) the jug: when the jug is cracked, the water spills from it.

***

Anlayış sudur, beden testi. Testi kırılınca içindeki su dökülür gider!

این سبو را پنج سوراخست ژرف
اندرو نه آب ماند خود نه برف

This jug has five deep holes: neither water will stay in it nor even snow.

***

Bu testinin beş tane büyük deliği vardır, içinde ne su durur ne kar!

امر غضوا غضة ابصارکم
هم شنیدی راست ننهادی تو سم

You have heard, too, the command (of God), “Close ye your eyes tightly”; (yet) you have not walked aright.

***

“Gözlerinizi sımsıkı yumun” emrini duydun da yine ayağını doğru atmadın.

از دهانت نطق فهمت را برد
گوش چون ریگست فهمت را خورد

Your speech bears away your understanding by (way of) the mouth; your ear is like sand: it drinks (sucks up) your understanding.

***

Söz söylemem, manasız çan çan etmem, ağzından anlayışını alıp götürür. Kulak kuma benzer, anlayışını içiverir!

همچنین سوراخهای دیگرت
می‌کشاند آب فهم مضمرت

Similarly, your other holes (avenues of sense-perception) are drawing (off) the hidden water of your understanding.

***

Öbür deliklerinden de aynı bunun gibidir… O gizli anlayış suyunu çeker, emer.

گر ز دریا آب را بیرون کنی
بی عوض آن بحر را هامون کنی

If you expel the water from the sea without (admitting) compensation, you will make the sea a desert.

***

Denizden bile, yerine koymamak şartıyla su alsan nihayet o denizi kurutur, çöl haline getirirsin.

3 – 2105

بیگهست ار نه بگویم حال را
مدخل اعواض را و ابدال را

’Tis late; otherwise, I would declare the (true) state of the case (as to) the entrance of compensations and substitutes,

***

Neyleyim ki vakit yok… Yoksa denizden giden sular, o suların yerine karşılık olan suların ne çeşit ve neden geldiğini söylerdim;

کان عوضها و آن بدلها بحر را
از کجا آید ز بعد خرجها

(And tell) whence come to the sea those compensations and substitutes after (such) expenditures.

***

Denizin suları harcandıktan sonra karşılık olarak yerine gelen suları anlatırdım.

صد هزاران جانور زو می‌خورند

ابرها هم از برونش می‌برند

Hundreds of thousands of animals drink of it; from outside also the clouds take it (its water) away;

***

Yüz binlerce canlı mahlûk, denizden su içmekte… Bulutlarda ondan su alıyorlar.

باز دریا آن عوضها می‌کشد
از کجا دانند اصحاب رشد

(But) again the sea draws (into itself) those compensations— whence (they come) is known to the righteous.

***

Sonra yine deniz, onların karşılığını almakta… Nereden alıyor? Bunu akıl ve fikir sahibi olanlar bilir.

3 – 2109

قصه‌ها آغاز کردیم از شتاب

ماند بی مخلص درون این کتاب

We began the stories in haste; in this Book (the Mathnawí) they are left without (being brought to) the (final) issue.

***

Bu kitap da birçok hikâyelere başlayıverdik… Fakat onlar noksan kaldı.

ای ضیاء الحق حسام الدین راد
که فلک و ارکان چو تو شاهی نزاد

O Light of God, noble Husámu’ddín, a king whose like the sky and the elements have never brought to birth,

***

Ey Hak ziyası cömert Husameddin, feleklerle unsurlar, senin gibi bir padişah doğurmamıştır.

3 – 2111

تو بنادر آمدی در جان و دل
ای دل و جان از قدوم تو خجل

Seldom hast thou come into (the world of) soul and heart, O thou at whose advent heart and soul are abashed.

***

Sen, cana da nadir gelirsin, gönüle de. Senin kudumuna karşı bir şey yapamadığından can da mahcuptur, gönül de!

3 – 2112

چند کردم مدح قوم ما مضی
قصد من زانها تو بودی ز اقتضا

How oft have I praised the people of the past! Of necessity, thou wert (the object of) my quest in (praising) them.

***

Geçmiş kavimleri ne kadar methettim, fakat bütün bunlardan maksadım sensin.

خانه‌ی خود را شناسد خود دعا

تو بنام هر که خواهی کن ثنا

Verily the invocation knows its own house: attach the praise to the name of whomsoever you will.

***

Dua, çıktığı evi bilir, sen kimin adını anarsan an, kimi översen öv!

بهر کتمان مدیح از نا محل
حق نهادست این حکایات و مثل

God hath set down these tales and parables for the purpose of concealing (the true nature of) the praise from the unworthy.

***

Övüşleri namahrem olanlardan gizlemek için Allah bile hikâyeler söylemekte, misaller getirmektedir.

گر چه آن مدح از تو هم آمد خجل
لیک بپذیرد خدا جهد المقل

Even if such praise is abashed before thee, yet God accepts the (utmost) exertion of one that has little (to give).

***

O medihler de sana karşı hiçtir, onlar da senden utanıyorlar ama yoksul, elinden ne gelebilirse armağan olarak onu sunar, Allah, bu armağanı da kabul eder.

3 – 2116

حق پذیرد کسره‌ای دارد معاف
کز دو دیده‌ی کور دو قطره کفاف

God accepts a crust (of bread) and absolves (the giver), for from the eyes of a blind man two drops (of light) are enough.

***

Allah, âciz kişinin aczini hoş görür. Körün gözlerindeki iki katra yaşı da kabul eder. Zaten körün gözünde bu iki katradan başka ne bulunabilir ki?

مرغ و ماهی داند آن ابهام را
که ستودم مجمل این خوش‌نام را

Birds and fishes know the (real meaning of) the ambiguous style in which I have praised compendiously this person of goodly name,

***

Ben o güzelim adı pek kısa bir tarzda övdüm; bunu kuş da biliyor, balık da!

تا برو آه حسودان کم وزد
تا خیالش را به دندان کم گزد

To the end that the sighs of the envious may not blow upon him, and that he (the envier) may not bite the (false) idea of him (Husámu’ddín) with the teeth (of malice).

***

Sebebi de şu: Hasetçiler, kıskanıp haset ederek ah etmesinler, hayalini dişleriyle dişlemesinler!

خود خیالش را کجا یابد حسود
در وثاق موش طوطی کی غنود

Where should the envious man find even the idea of him? When did a parrot rest in the abode of a mouse?

***

Ama zaten hasetçi, onun hayalini nereden bulacak? Hiç fare deliğinde dudu kuşu oturur mu?

آن خیال او بود از احتیال

موی ابروی ویست آن نه هلال

That idea of him (Husámu’ddín) arises (in the mind of the envious man) from cunning practice (on his part): it is the hair of his eyebrow, not the new moon.

***

O hasetçinin gördüğü hayal, onun hayali değildir ki… O hilâl değil, onun kendi kaşının kılı!

مدح تو گویم برون از پنج و هفت
بر نویس اکنون دقوقی پیش رفت

I sing thy praise outside of the five (senses) and the seven (heavens). Now write “Daqúqí went forward.”

***

Ben seni beş duyguyla yedi kat göğe sığmayacak bir şekilde öveceğim. Şimdi yaz bakalım: Dekukî ileri geçip imam oldu.

در تحیات و سلام الصالحین

مدح جمله‌ی انبیا آمد عجین

In the salutations and benedictions addressed to the righteous (saints) praise of all the prophets is blended.

***

Tahiyatta, salih kişilere selâm verilirken bütün peygamberler methedilmiş olur; hepsinin methi, birbiriyle yoğururlar.

مدحها شد جملگی آمیخته
کوزه‌ها در یک لگن در ریخته

The praises are all commingled (and united): the jugs are poured into one basin.

***

Medihler, birbirine karışır, âdeta testilerdeki sular, bir leğene dökülür.

زانک خود ممدوح جز یک بیش نیست
کیشها زین روی جز یک کیش نیست

Inasmuch as the object of praise Himself is not more than One, from this point of view (all) religions are but one religion.

***

Çünkü övülen, bir kişiden daha fazla değildir ki. Bundan dolayı dinler, mezhepler, ancak tek bir mezhepten ibarettir.

دان که هر مدحی بنور حق رود
بر صور و اشخاص عاریت بود

Know that every praise goes (belongs) to the Light of God and is (only) lent to (created) forms and persons.

***

Bil ki her övüş, Allah nuruna varır, ulaşır; suretlerle şahısları övüşse âriyettir.

مدحها جز مستحق را کی کنند
لیک بر پنداشت گمره می‌شوند

How should folk praise (any one) except Him who (alone) has the right (to be praised)?—but they go astray on (the ground of) a vain fancy.

***

Müstahak olmayanı kim metheder ki? Fakat bilmeyenler, şunu bunu methediyor sanırlar da yol azıtırlar.

همچو نوری تافته بر حایطی
حایط آن انوار را چون رابطی

The Light of God in relation to phenomena is as a light shining upon a wall—the wall is a link (focus) for these splendours:

***

Bu, şuna benzer: bir duvara herhangi bir nurdur vurur. Duvar o nurun aksetmesine bir vasıtadır.

لاجرم چون سایه سوی اصل راند
ضال مه گم کرد و ز استایش بماند

Necessarily, when the reflexion moved towards its source, he who had gone astray lost the moon and ceased from praise;

***

Fakat ayın aksi aslına ulaştı mı, yol azıtan kişi ayı kaybeder, övüşü terk eder.

یا ز چاهی عکس ماهی وا نمود
سر بچه در کرد و آن را می‌ستود

Or (again) a reflexion of the moon appeared from a well, and he (the misguided one) put his head into the well and was praising that same (reflexion):

***

Yahut da ay, bir kuyuya akseder, adam da bu aksi görür, başını kuyuya uzatır, bakar durur.

در حقیقت مادح ماهست او
گرچه جهل او بعکسش کرد رو

In truth he is a praiser of the moon, although his ignorance has turned its face towards its (the moon's) reflexion.

***

Methe başlarsa hakikatte ayı metheder, isterse bilgisizlikle ayın aksine yüz tutmuş olsun.

3 – 2131

مدح او مه‌راست نه آن عکس را
کفر شد آن چون غلط شد ماجرا

His praise belongs to the moon, not to that reflexion, (but) that (praise) becomes infidelity when the matter is misapprehended;

***

Övüşü aya aittir, ayın aksine ait değil. Fakat birisi, Hakk’ı övmez de mahlûku överse yanlış bir iş yapmış olur ki bu, küfürdür.

کز شقاوت گشت گمره آن دلیر
مه به بالا بود و او پنداشت زیر

For that bold man was led astray by (his) perdition: the moon was above, while he fancied it was below.

***

Bu işi yapan kötülükten yolunu kaybetmiştir. Ay, gökyüzündeyken o, aşağıda sanmıştır.

زین بتان خلقان پریشان می‌شوند
شهوت رانده پشیمان می‌شوند

The people are distracted by these idols (objects of desire), and (afterwards) they repent of the lust which they have indulged,

***

Halk bu put gibi güzellere kapılıp perişan olur; şehvete uyup onlara dokunan pişman olur.

زآنک شهوت با خیالی رانده است
وز حقیقت دورتر وا مانده است

Because he (such a one) has indulged his lust with a phantom and has remained farther away from the Reality (than he was before).

***

Çünkü bir hayale şehvetlenirler, hakikatten çok uzakta kalırlar.

با خیالی میل تو چون پر بود
تا بدان پر بر حقیقت بر شود

Your desire for a phantom is like a wing, so that by means of that wing he (the seeker) may ascend to the Reality.

***

Hayale meylin yok mu? Senin için bir kanada benzer. O kanatla uçar, hakikatte yükselirsin.

چون براندی شهوتی پرت بریخت
لنگ گشتی و آن خیال از تو گریخت

When you have indulged a lust, your wing drops off; you become lame, and that phantom flees from you.

***

Fakat şehvete uydun mu kanadın dökülür, topal kalırsın, o hayal de senden kaçar gider.

پر نگه دار و چنین شهوت مران
تا پر میلت برد سوی جنان

Preserve the wing and do not indulge such lust, to the end that the wing of desire may bear you to Paradise.

***

Kanadını koru, şehvete kapılma da meyil kanadın seni cennetlere yüceltsin.

خلق پندارند عشرت می‌کنند
بر خیالی پر خود بر می‌کنند

The people fancy they are enjoying themselves: they are (really) tearing out their wings for the sake of a phantom.

***

Halk kendilerini güzel yaşıyoruz, zevk ve işrette bulunuyoruz sanır ama onlar, bir hayal uğruna kendi kanatlarını kendileri yolarlar.

وامدار شرح این نکته شدم
مهلتم ده معسرم زان تن زدم

I have become a debtor for (I owe) the explanation of this topic. Give me time, I am destitute; on that account I keep silence.

***

Bu nükteyi başka bir yerde anlatmak borcum olsun… Şimdi bana mühlet ver, halim yok, susayım.

پیش در شد آن دقوقی در نماز
قوم همچون اطلس آمد او طراز

Daqúqí advanced to perform the prayer: the company were (as) the satin robe and he (as) the embroidered border.

***

Dekukî, namaz kıldırmak üzere onların önüne geçti, o kadar birleştiler, o kadar kaynaştılar ki sanki onlar atlas bir kumaştı, Dekukî de o kumaşın sırması, süsü!

اقتدا کردند آن شاهان قطار
در پی آن مقتدای نامدار

Those (spiritual) kings followed his leadership, (standing) in a row behind that renowned exemplar.

***

O padişahlar, saf olup o ünlü imama uydular.

چونک با تکبیرها مقرون شدند
همچو قربان از جهان بیرون شدند

When they pronounced the takbírs, they went forth from this world, like a sacrifice.

***

Tekbir getirince kurbanlık koç gibi âlemden çıktılar.

معنی تکبیر اینست ای امام
کای خدا پیش تو ما قربان شدیم

O Imám, the (real) meaning of the takbír is this: “We have become a sacrifice, O God, before Thee.”

***

Ey ulu tekbirin manası şudur: Yarabbi, huzurunda kurbanız.

وقت ذبح الله اکبر می‌کنی
همچنین در ذبح نفس کشتنی

At the moment of slaughtering (the victim) you say Alláh akbar: even so (do) in slaughtering the fleshly soul which ought to be killed.

***

Koyun keserken “Allahu ekber-Allah uludur” dersin ya o geberesi nefsi keserken de bu söz söylenir.

تن چو اسمعیل و جان همچون خلیل
کرد جان تکبیر بر جسم نبیل

The body is like Ismá'íl (Ishmael), and the spirit like Abraham: the spirit has pronounced the takbír over the noble body.

***

Ten İsmail'e benzer, can Halil'e, can bu semiz bedeni yaptırdı da tekbir getirdi mi,

گشت کشته تن ز شهوتها و آز
شد به بسم الله بسمل در نماز

By lusts and desires the body was (merely) killed, (but) by (the words) bismilláh (uttered) in the ritual prayer it was sacrificed.

***

Ten kesilir, şehvetlerden hırslardan kurtulur, besmeleyle kesilmiş temiz bir kurban haline gelir.

چون قیامت پیش حق صفها زده
در حساب و در مناجات آمده

Whilst performing the prayer (they were) drawn up in ranks before God, as at the Resurrection, and engaged in self-examination and orisons,

***

Kıyamette olduğu gibi Hak huzurunda saf kurulur, hesaba, Allah ile konuşup görüşmeye girişilir.

ایستاده پیش یزدان اشک‌ریز
بر مثال راست‌خیز رستخیز

Standing in God's presence and shedding tears, like one who rises erect on (the Day of) rising from the dead.

***

Allah huzurunda, gözyaşları dökerek ayakta durmak, kıyamet gününde kabirden kalkıp mahşer yerinde dikilmeye benzer.

حق همی‌گوید چه آوردی مرا
اندرین مهلت که دادم من ترا

(On that Day) God will say, “What hast thou produced for Me during this term of respite which I gave thee?

***

Hak, “Sana bunca zamandır mühlet verdim, bana ne getirdin?

عمر خود را در چه پایان برده‌ای
قوت و قوت در چه فانی کرده‌ای

In what (work) hast thou brought thy life to its end? In what hast thou consumed thy food and strength?

***

Ömrünü neyle bitirdin, verdiğim gıdayı, ihsan ettiğim kuvveti ne uğruna mahvettin,

3 – 2151

گوهر دیده کجا فرسوده‌ای

پنج حس را در کجا پالوده‌ای

Where hast thou dimmed the lustre of thine eye? Where hast thou dissipated thy five senses?

***

Gözünün nurunu nerelerde tükettin, beş duygunu nerelerde yıprattın?

چشم و هوش و گوش و گوهرهای عرش
خرج کردی چه خریدی تو ز فرش

Thou hast expended eyes and ears and intellect and the pure celestial substances: what hast thou purchased from the earth?

***

Gözünü, kulağını, aklını, arşa ait bütün cevherlerini harcadın… ferş âleminden bunlara karşılık ne satın aldın?

دست و پا دادمت چون بیل و کلند
من ببخشیدم ز خود آن کی شدند

I gave thee hands and feet as spade and mattock (for tilling the soil of good works). When did those become (existent) of themselves?”

***

Sana kazma ve bel gibi el ve ayak verdim. Onları sana bizzat ben bağışlamıştım, ne yaptın onları?” der.

همچنین پیغامهای دردگین
صد هزاران آید از حضرت چنین

Even so hundreds of thousands of such sorrowful messages come from the Lord.

***

Hak’tan buna benzer seni dertlere uğratan yüz binlerce haberler gelir.

3 – 2155

در قیام این کفتها دارد رجوع
وز خجالت شد دوتا او در رکوع

At the time of standing (in prayer) these words return (from God to the worshipper), and from shame he is bent double in the genuflexion.

***

Kıyamdayken kula gelen bu haberlerden kul utanır, iki büklüm olur, rükûa varır.

قوت استادن از خجلت نماند

در رکوع از شرم تسبیحی بخواند

From shame the power of standing remains not, and from abashment he recites a litany of glorification while his knees are bowed.

***

Utanmadan ayakta durmaya kudreti kalmaz, rükûda Allah’ı tespih eder.

باز فرمان می‌رسد بردار سر
از رکوع و پاسخ حق بر شمر

Then comes the (Divine) command, “Lift up thy head from the genuflexion and tell over (what thou hast to say in) answer to God.”

***

Allah’tan “Başını kaldır, rükûdan kıyama dön de Allah’ın sorgularına birer birer cevap ver” fermanı gelir.

سر بر آرد از رکوع آن شرمسار
باز اندر رو فتد آن خامکار

The shamefaced one lifts up his head from the genuflexion; then that man whose works are unripe (imperfect) falls on his face.

***

O utanan kul, rükûdan başını kaldırır. Fakat olgun bir iş yapamamış olduğundan bu sefer yüzüstü düşer.

باز فرمان آیدش بردار سر
از سجود و وا ده از کرده خبر

Again the (Divine) command comes to him, “Lift up thy head from the prostration and give an account of thy deeds.”

***

Yine emir gelir: “ Başını kaldır, secdeden kalk da yaptıklarından haber ver!”

سر بر آرد او دگر ره شرمسار
اندر افتد باز در رو همچو مار

Once more the shamefaced one lifts up his head, and falls again on his face, (flat) as a snake.

***

Tekrar utana utana başını kaldırır ama yine yılan gibi yüzüstü düşüverir!

باز گوید سر بر آر و باز گو
که بخواهم جست از تو مو بمو

Again He says, “Lift up thy head and relate (thy deeds), for I will inquire of thee (concerning them), hair by hair.”

***

Allah, tekrar “ Başını kaldır da şöyle. Kıldan kıla yaptıklarını araştırmak istiyorum” der.

قوت پا ایستادن نبودش
که خطاب هیبتی بر جان زدش

He hath no power to stand on foot, since the words of awe addressed to him have smitten his soul;

***

Artık ayakta durmaya kuvveti kalmadığından, Allah’ın heybetli hitabı, canına tesir etmiş olduğundan,

پس نشیند قعده زان بار گران
حضرتش گوید سخن گو با بیان

So he sits down because of that heavy burden. (Then) the Lord says to him, “Speak plainly!

***

O ağır yükün altında, yere oturur. Allah “Söyle bana…

نعمتت دادم بگو شکرت چه بود
دادمت سرمایه هین بنمای سود

I gave thee bounty: tell (Me), what were thy thanks? I gave thee capital: come, show (Me) the interest.”

***

Sana nimet verdim, nasıl şükrettin? Sermaye verdim, hadi, göster kazandığını!” der.

رو بدست راست آرد در سلام
سوی جان انبیا و آن کرام

(Then) he (the worshipper) turns his face to the right hand in the salutation—towards the spirits of the prophets and those of the noble (saints),

***

Kul, sağ yanına dönüp peygamberlere, o ululara selâm verir;

یعنی ای شاهان شفاعت کین لیم
سخت در گل ماندش پای و گلیم

Meaning to say, “O kings, (vouchsafe) intercession, for this vile one's feet and mantle are stuck fast in the mire.”

***

“Padişahlar, bu kötü kişiye şefaat edin… Ayağım da balçıkta kaldı, kilimim de” der.

انبیا گویند روز چاره رفت
چاره آنجا بود و دست‌افزار زفت

The prophets say, “The day for remedy is past; the remedy and the strong implement (for tilling the soil of good works) were there.

***

Peygamberler, “Çareye başvuracak gün geçti. O orada yapılacak bir şeydi, elde alet oradaydı, orada kaldı!

مرغ بی‌هنگامی ای بدبخت رو
ترک ما گو خون ما اندر مشو

Thou art an untimely bird. Begone, O miserable one, take leave of us, do not wade in our blood.”

***

A bahtsız kişi, git oradan, sen vakitsiz öten bir horozsun. Bırak bizi, kanımıza bulaşma!” derler.

رو بگرداند به سوی دست چپ
در تبار و خویش گویندش که خپ

(Then) he turns his face to the left hand towards his family and kinsfolk: they say to him, “Be silent!

***

Bunun üzerine sol tarafa baş çevirir, hısımından akrabasından yardım ister. Onlar da “ Sus!”

هین جواب خویش گو با کردگار
ما کییم ای خواجه دست از ما بدار

Hark, answer for thyself to the Creator. Who are we? Sire, keep thy hands off us!”

***

Allah’a kendin cevap ver. Bizi kim oluyoruz ki? Bizden el çek!” derler.

3 – 2171

نه ازین سو نه از آن سو چاره شد
جان آن بیچاره‌دل صد پاره شد

No succour comes either from this side or from that: the soul of this desperate man is (torn into) a hundred pieces.

***

Ne bu yandan bir çare olur, ne o yandan. O biçarenin canı da yüz parça olur!

از همه نومید شد مسکین کیا
پس برآرد هر دو دست اندر دعا

The wretched personage loses hope of all; then he lifts up both hands in supplication,

***

Herkesten ümidini keser de ellerini açar, duaya başlar:

کز همه نومید گشتم ای خدا
اول و آخر توی و منتها

Crying, “O God, I have lost hope of all: Thou art the First and the Last and the ultimate Bourn.”

***

Yarabbi, herkesten ümidim kesildi. Evvel de sensin, âhir de sen; senden başka önü, sonu olmayan yok, diye niyaza koyulur.

در نماز این خوش اشارتها ببین
تا بدانی کین بخواهد شد یقین

Behold in the ritual prayer these goodly indications, in order that you may know these will certainly come to pass.

***

Namazdaki bu hoş işaretleri gör de bunun eninde sonunda böyle olacağını bil!

بچه بیرون آر از بیضه نماز
سر مزن چون مرغ بی تعظیم و ساز

From the ritual prayer, which is (as) the egg, hatch the chick; do not peck like a bird without reverence or propriety.

***

Namaz yumurtasından civcivi çıkara gör, yerden tane toplayan yolsuz yordamsız kuş gibi yere başvurup durma!

آن دقوقی در امامت کرد ساز
اندر آن ساحل در آمد در نماز

Daqúqí made ready to act as Imám: he began to perform the ritual prayer on the shore,

***

Dekukî, o kıyıda namaz kıldırmak üzere imam oldu, onlar da arkasında saf olup namaza durdular.

و آن جماعت در پی او در قیام
اینت زیبا قوم و بگزیده امام

While that company stood up behind him. Look you, a goodly company, and an elect Imám!

***

İşte güzelim bir cemaat, işte seçilmiş bir imam!

3 – 2178

ناگهان چشمش سوی دریا فتاد
چون شنید از سوی دریا داد داد

Of a sudden his eye turned towards the sea, because he heard (cries of) “Help! Help!” (coming) from the direction of the sea.

***

Namazdayken denizden “ İmdat!” seslerini duydu. Ansızın gözüne bir gemi ilişti.

در میان موج دید او کشتیی
در قضا و در بلا و زشتیی

He saw amidst the waves a ship in (the hour of its) fate, and in tribulation and an evil plight.

***

Gemi, dalgalar arasına düşmüş, belâlara uğramış, perişan bir hale gelmişti.

هم شب و هم ابر و هم موج عظیم
این سه تاریکی و از غرقاب بیم

(There were) both night and clouds and huge waves: these three darknesses, and (also) fear of (being drowned in) the whirlpool.

***

Hem gece, hem bulutlu bir hava, hem de dalga. Bu üç karanlık bir yandan, batma korkusu bir yandan…

3 – 2181

تند بادی همچو عزرائیل خاست
موجها آشوفت اندر چپ و راست

A fierce wind, like ‘Azrá’íl, arose; the waves tossed on left and right.

***

Fırtına Azrail gibi saldırıyor, dalgalar sağdan soldan hücum edip duruyordu.

اهل کشتی از مهابت کاسته
نعره وا ویلها برخاسته

The people in the ship were faint with terror: cries of woe had arisen,

***

Gemidekiler, korkudan canlarından olmuşlar gibi feryatlarını göklere çıkarıyorlardı.

دستها در نوحه بر سر می‌زدند
کافر و ملحد همه مخلص شدند

And in lamentation they were beating their heads with their hands: infidel and deist—they all had become sincere (in devotion to God),

***

Bağrışıp çağrışıyorlar, başlarını dövüyorlardı. Kâfir ve mülhit… Hepsi de imana gelmişti.

با خدا با صد تضرع آن زمان
عهدها و نذرها کرده بجان

Making heartfelt promises and vows to God with a hundred humble entreaties in that hour.

***

Yüzlerce niyazlarda bulunarak candan ahitler ediyorlar, adaklar adıyorlardı.

سر برهنه در سجود آنها که هیچ
رویشان قبله ندید از پیچ پیچ

Bare-headed in the prostrate attitude (of Divine worship) were those whose faces, because of (their) perversity, had never seen the qibla at all.

***

Karmakarışık işlere dalmış, yüzleri bir an olsun kıbleye dönmemiş olanlar bile baş açık secdeye kapanmışlardı.

گفته که بی‌فایده‌ست این بندگی
آن زمان دیده در آن صد زندگی

They (formerly) said, “This worship of God is useless”; (but) in that hour (of despair) they saw a hundred lives (precious advantages) therein.

***

Hâlbuki evvelce onlar, bu kulluğun faydası yok diyorlardı. Fakat o anda kullukta yüzlerce hayat görüyorlardı.

از همه اومید ببریده تمام
دوستان و خال و عم بابا و مام

They had entirely abandoned hope of all—of friends and maternal and paternal uncles and father and mother.

***

Dostlardan, dayıdan, amcadan, babadan, anadan, herkesten ümitlerini kesmişlerdi.

زاهد و فاسق شد آن دم متقی
همچو در هنگام جان کندن شقی

At that moment ascetic and reprobate (alike) had become God-fearing as a wicked man at the time of the death-agony.

***

Kötü kişinin can verirken Allah’tan korkması gibi zahit de Allah’tan korkuyordu, fâsik da!

نه ز چپشان چاره بود و نه ز راست
حیله‌ها چون مرد هنگام دعاست

Neither on the left nor on the right was there any help for them: when (all) expedients are dead, (then) is the time to invoke God.

***

Ne sollarından bir ümit vardı, ne sağlarından. Hileler öldü, bitti mi dua zamanı gelir!

در دعا ایشان و در زاری و آه
بر فلک زیشان شده دود سیاه

They were (engaged) in invocation and lament and moaning: a black smoke went up from them to heaven.

***

Onlar da ağlayıp inleyerek duaya koyulmuşlardı, gemiden gökyüzüne kadar bir duman yükselmişti.

دیو آن دم از عداوت بین بین
بانگ زد کای سگ‌پرستان علتین

Then the Devil cried in enmity, “Avaunt! Avaunt! O dog-worshippers, (ye shall be afflicted with) two maladies.

***

Şeytan ise o sırada düşmanlığından her birinin karşısına dikilip “ A köpeğe tapanlar, işte size iki illet!

مرگ و جسک ای اهل انکار و نفاق
عاقبت خواهد بدن این اتفاق

Death and woe (to you)! O unbelievers and hypocrites, this will befall (you) in the end,

***

A münkir, münafıklar, hem korkun, hem geberin. Nihayet bu olacaktı zaten.

چشمتان تر باشد از بعد خلاص
که شوید از بهر شهوت دیو خاص

(That) after deliverance ye will rejoice to become peculiar devils for the sake of (gratifying) your lust,

***

Kurtulunca yine gözleriniz kurur, yine şehvet için yaratılmış birer şeytan kesilirsiniz.

یادتان ناید که روزی در خطر
دستتان بگرفت یزدان از قدر

And will not remember that in the day of peril God took your hands (to save you) from His decree.”

***

Allah’ın sizi kazadan kurtarmak üzere elinizden tuttuğu, sizi tehlikeden kurtardığı gün, hatırınıza bile gelmez” diye bağırmaktaydı.

این همی‌آمد ندا از دیو لیک
این سخن را نشنود جز گوش نیک

This cry was coming from the Devil; but these words are unheard except by a good ear.

***

Şeytan böyle söylüyordu ama can kulağı ile duyanlardan başkası bu sözü duymuyordu ki!

راست فرمودست با ما مصطفی
قطب و شاهنشاه و دریای صفا

Mustafá (Mohammed), the Pole and the Emperor and the Sea of Purity, has told us truly,

***

Mustafa, o kutup, o padişahlar padişahı, o temizlik denizi bize ne doğru buyurmuştur:

3 – 2197

کانچ جاهل دید خواهد عاقبت
عاقلان بینند ز اول مرتبت

That what the ignorant will see in the end the wise see from the first step.

***

“Cahilin sonunda göreceği şeyi akıllılar önce görür.”

کارها ز آغاز اگر غیبست و سر
عاقل اول دید و آخر آن مصر

If matters are hidden and secret at the beginning, the wise man sees at first, while that obstinate one (sees) at last.

***

İşlerin sonu ilk zamanlarda gizlidir ama akıllı, akıbeti önce görür; günaha dalıp ısrar edense meydana çıkınca!

اولش پوشیده باشد و آخر آن
عاقل و جاهل ببیند در عیان

The beginning thereof is concealed, and both the wise man and the ignorant will see the end in (the moment of its) manifestation;

***

Her şeyin sonu, önden belli olmaz, gizlidir. Fakat meydana çıkınca akıllı da görür, cahil de!

گر نبینی واقعه‌ی غیب ای عنود
حزم را سیلاب کی اندر ربود

(But) if you, O contumacious one, do not see the hidden event (before it comes to pass)—when did the torrent sweep away your prudence?

***

Mademki ayıbı görmüyorsun, bari ihtiyatı elden bırakma, sele verme behey inatçı!

حزم چه بود بدگمانی بر جهان
دم بدم بیند بلای ناگهان

What is prudence? To think ill. In this world he (the prudent man) at every moment will (expect to) see a sudden calamity.

***

İhtiyat nedir? Her an ansızın gelebilecek bir belâyı görmek!

آنچنانک ناگهان شیری رسید
مرد را بربود و در بیشه کشید

’Tis as when a lion has suddenly come up and seized a man and dragged him into the jungle.

***

Hani ansızın bir aslan çıkagelir de adamı kapıp ormanlığa götürür ya…

او چه اندیشد در آن بردن ببین
تو همان اندیش ای استاد دین

At (the moment of) that carrying off, what will he think of? Consider (this), and think of the same thing, O thou who art learned in the (Mohammedan) Religion.

***

O adam, aslan tarafından götürülürken ne düşünürse sen de ey din üstadı, onu düşün!

می‌کشد شیر قضا در بیشه‌ها
جان ما مشغول کار و پیشه‌ها

The lion, Destiny, is dragging into the jungles (of death) our souls which are preoccupied with (worldly) business and trades.

***

Kaza ve kader aslanı, bir işle güçle meşgulken bizim canımızı alır, ormanlara götürüverir.

آنچنانک از فقر می‌ترسند خلق
زیر آب شور رفته تا به حلق

That (case) is like (the fact) that the people (of this world) have fear of poverty, plunged (as they are) up to their throats in the briny water.

***

Bu da şuna benzer: Halk, yoksulluktan korkar, ama boğazlarına kadar acı suya batarlar.

3 – 2206

گر بترسندی از آن فقرآفرین
گنجهاشان کشف گشتی در زمین

If they should fear the Creator of poverty, treasures would be opened to them on the earth.

***

O yoksulluğu yaratandan korksalardı onlara yeryüzünde defineler aşikâr olurdu.

جمله‌شان از خوف غم در عین غم
در پی هستی فتاده در عدم

Through fear of affliction they all are in the very essence of affliction: in their quest for (material) existence they have fallen into non-existence.

***

Hepsi de gam korkusuyla gamın içine batmışlar, varlık kaygısıyla yokluğa düşmüşlerdir!

چون دقوقی آن قیامت را بدید
رحم او جوشید و اشک او دوید

When Daqúqí beheld that turmoil, his pity was stirred and his tears flowed fast.

***

Dekukî o kıyameti görünce merhameti coştu, gözyaşları akmaya başladı.

گفت یا رب منگر اندر فعلشان
دستشان گیر ای شه نیکو نشان

He said, “O Lord, do not look at their deeds! Take their hands (to succour them), O auspicious King!

***

Yarabbi, dedi, onların yaptıklarına bakma, ey lütuf sahibi padişah, ellerini tut, imdatlarına yetiş.

خوش سلامتشان به ساحل با زبر
ای رسیده دست تو در بحر و بر

Bring them back well and safe to the shore, O Thou whose hand (power) reaches (both) sea and land!

***

Ey eli denize de yetişen, karaya da. Onları sağlıkla, selâmetle kıyıya çıkar.

ای کریم و ای رحیم سرمدی
در گذار از بدسگالان این بدی

O Gracious One, O Merciful and Everlasting One, pass over this wickedness committed by devisers of evil!

***

Ey ebedî kerem merhamet sahibi, o kötü kişilerden bu kötülüğü defet!

ای بداده رایگان صد چشم و گوش

بی ز رشوت بخش کرده عقل و هوش

O Thou who hast given, free of cost, a hundred eyes and ears, and, without bribe, hast dispensed intellect and understanding;

***

Bedava olarak insanlara yüzlerce göz, yüzlerce kulak veren, rüşvetsiz akıl, fikir ihsan eden Allah.

پیش از استحقاق بخشیده عطا
دیده از ما جمله کفران و خطا

Who hast bestowed the gift before the merit (was existent), having suffered from us the whole (sum) of ingratitude and transgression:

***

Sen, biz hak etmeden lütuflarda, ihsanlarda bulunursun. Nimetlerine karşı yaptığımız kâfirliklerle hatalarımızı hep görürsün.

ای عظیم از ما گناهان عظیم
تو توانی عفو کردن در حریم

O Almighty One, Thou art able to pardon our great sins in privacy.

***

Ey ulu Allah, bizim şanımız ulu ulu günahlarda bulunmaktır. Fakat sen, bunları lütfunla affetmeye kaadirsin.

ما ز آز و حرص خود را سوختیم
وین دعا را هم ز تو آموختیم

We have burnt ourselves from concupiscence and greed, and even this invocation we have learned from Thee.

***

Biz, hırstan, şehvetten kendi kendimizi yaktık. Bu duayı da senden öğrendik Yarabbi.

حرمت آن که دعا آموختی
در چنین ظلمت چراغ افروختی

(We beseech Thee) in reverence for Thy having taught (us) to invoke (Thee) and for having lighted the lamp (of invocation) amidst darkness like this."

***

Bize duada bulunmak için müsaade etmen, dua öğretmen, böyle bir karanlığı aydınlatman hürmetine sen bunlara acı.

همچنین می‌رفت بر لفظش دعا
آن زمان چون مادران با وفا

Thus was the invocation running on his tongue at that time, like (the words of) faithful mothers.

***

İhtiyarsız bir surette şefkatli analar gibi dua edip duruyor.

3 – 2218

اشک می‌رفت از دو چشمش و آن دعا
بی خود از وی می بر آمد بر سما

The tears were flowing from his eyes, and that invocation was going up to Heaven from him (while he was) beside himself (unconscious).

***

Gözlerinden yaşlar akıyordu. Kendisinde olmaksızın ettiği dua, gökyüzüne yüceltmekteydi.

آن دعای بی خودان خود دیگرست
آن دعا زو نیست گفت داورست

That unconscious invocation is, in truth, different: that invocation is not from him (the speaker), it is spoken by the (Divine) Judge.

***

O ihtiyarsız dua, yok mu? Bambaşka bir şeydir. O da, adamın kendisinden değildir, Allah'tandır. Allah ilhamıdır.

آن دعا حق می‌کند چون او فناست
آن دعا و آن اجابت از خداست

God is making that invocation, since he (the speaker) is naughted (faná): the invocation and the answer (to it) are (both) from God.

***

O esnada insan, yok olur, o duada bulunan Allah’tır; dua da Allah’tandır, icabette.

واسطه‌ی مخلوق نه اندر میان
بی‌خبر زان لابه کردن جسم و جان

There is not present (at that time) the medium, namely, the created person: body and spirit (alike) are unaware of making that supplication.

***

Arada vasıta olarak mahlûk yoktur. O niyazdan cismin de haberi yoktur, canın da.

بندگان حق رحیم و بردبار
خوی حق دارند در اصلاح کار

The (chosen) servants of God are merciful and long-suffering: they possess the disposition of God in regard to putting things right.

***

Lütuf ve merhamet sahibi olan Allah kulları, işleri düzeltmekte Allah huyuna sahiptirler.

مهربان بی‌رشوتان یاری‌گران
در مقام سخت و در روز گران

They are kind and bribeless ones, helpers in the hard plight and the heavy (grievous) day.

***

Onlar, şiddet zamanı, sıkıntı vakti, rüşvet almaksızın mahlûkata acırlar yardımda bulunurlar.

هین بجو این قوم را ای مبتلا
هین غنیمت دارشان پیش از بلا

Hark, seek this (saintly) company, O afflicted one! Hark, hold them (as) a prize before the (coming of) affliction.

***

Ey belâlara uğramış adam, kendine gel de bunları ara… Kendine gel de belâ vaktinde onların duasını ganimet bil!

رست کشتی از دم آن پهلوان
واهل کشتی را بجهد خود گمان

Through the breath (prayer) of that (spiritual) hero the ship was saved, while the people in the ship thought (they were saved) by their own efforts,

***

O Allah erinin duasıyla gemi kurtuldu. Gemidekilerse kendi gayretleriyle,

که مگر بازوی ایشان در حذر
بر هدف انداخت تیری از هنر

(Supposing) that maybe in (the hour of) dread their arm had skilfully shot an arrow at the target.

***

Kendi ihtiyatlarıyla hünerler gösterip oku hedefe attılar, gemiyi kurtardılar zannındaydılar.

پا رهاند روبهان را در شکار
و آن زدم دانند روباهان غرار

Foxes, in the chase, are saved by their legs, but the foxes inconsiderately deem that (safety to proceed) from their tails.

***

Av esnasında tilkiyi ayakları kurtarır da mağrur tilki, kendisini kuyruğu kurtardı sanır.

عشقها با دم خود بازند کین
می‌رهاند جان ما را در کمین

(Hence) they play fondly with their tails, thinking, “These save our lives in the ambuscade (of calamity).”

***

Canımızı pusudan bu kurtardı diye kuyruğu ile oynar, kuyruğunu sever!

روبها پا را نگه دار از کلوخ
پا چو نبود دم چه سود ای چشمشوخ

O fox, preserve your legs from (being broken by) brickbats; when you have no legs, what use is your tail, O bold-eyed one?

***

A tilki, ayağını taştan koru… A açgözlü sersem, ayak olmasa kuyruk ne yapabilir ki?

ما چو روباهان و پای ما کرام
می‌رهاندمان ز صدگون انتقام

We are like foxes, and the noble (saints) are (as) our legs: they save us from a hundred kinds of vengeance.

***

Biz de tilkilere benzeriz, bizi yüzlerce çeşit belâlardan kurtaran ayaklarımız, ulularımızdır.

حیله‌ی باریک ما چون دم ماست
عشقها بازیم با دم چپ و راست

Our subtle contrivance is as our tails: we play fondly with our tails, left and right.

***

Derin hilelerimiz, kuyruğumuza benzer de biz onunla sağdan, soldan oynar, onunla oynaşır dururuz!

دم بجنبانیم ز استدلال و مکر
تا که حیران ماند از ما زید و بکر

We wag our tails in argumentation and cunning, in order that Zayd and Bakr may remain amazed at us.

***

İstidlâle yapışır, hileye koyulur, falan adam, feşman adam bize şaşsın kalsın diye kuyruğumuzu sallarız!

طالب حیرانی خلقان شدیم

دست طمع اندر الوهیت زدیم

We have sought to excite the amazement of the people; we have eagerly grasped at Divinity,

***

Halkın hayran olmasını isteriz, hatta tamah elimizi Allahlığa bile uzatırız.

تا بافسون مالک دلها شویم
این نمی‌بینیم ما کاندر گویم

That by means of guile we may gain possession of (the people's) hearts; we do not see that we are in a ditch.

***

Afsunlarla gönüller alalım deriz ama çukura düştüğümüzü görmeyiz.

در گوی و در چهی ای قلتبان
دست وا دار از سبال دیگران

You are in the ditch and in the pit, O scoundrel: keep your hands off the moustache of others!

***

Behey kaltaban, çukura düşmüşsün, kuyudasın sen. Başkalarını bırak, kendine bak!

3 – 2236

چون به بستانی رسی زیبا و خوش
بعد از آن دامان خلقان گیر و کش

When you arrive at a fair and beauteous garden, after that lay hold of the people's skirts and lead them.

***

Güzel hoş bir bahçeye var da ondan sonra halkın eteğini tut, çek!

ای مقیم حبس چار و پنج و شش
نغز جایی دیگران را هم بکش

O you who dwell in the prison of the four (elements) and the five (senses) and the six (directions), lead others also to (such) a goodly place!

***

Ey dört unsurlu beş duyguya, altı cihete hapis olup kalmış adam, ne güzel yerin var, hadi, başkalarını da çek oraya!

ای چو خربنده حریف کون خر
بوسه گاهی یافتی ما را ببر

O you who, like an ass-servant, are the comrade of the ass's rump, you have found a (fine) spot to kiss: take us (to it)!

***

Ey eşeğe kul olan, ey eşeğin kuyruğunun altına lâyık olan, öpülecek bir yer buldunsa hadi bizi de götür!

چون ندادت بندگی دوست دست
میل شاهی از کجات خاستست

Since (true) servitude to the Beloved has not been granted you, whence has arisen in you the wish for sovereignty?

***

Sevgilinin kulluğu, sana el vermedikçe bu padişahlık meyli nereden geldi sana?

در هوای آنک گویندت زهی
بسته‌ای در گردن جانت زهی

In your desire that they should say to you “Bravo!” you have tied a bowstring on the neck of your soul.

***

Sen, halkın sana aferin, yaşa demesi halkın takdir etmesi havasındasın! Hâlbuki canının boynuna bir kiriştir bağlamışsın!

روبها این دم حیلت را بهل
وقف کن دل بر خداوندان دل

O fox, abandon this tail, (which is) contrivance, and devote your heart to the lords of the heart (the saints).

***

Behey tilki, bu hile kuyruğunu bırak, gönlünü, gönül sahiplerine vakfet.

در پناه شیر کم ناید کباب
روبها تو سوی جیفه کم شتاب

(Whilst you are) under the protection of the lion, roast-meat will not fail;O fox, do not hasten towards the carcase.

***

Aslana sığınırsan kebabın azalmaz… Murdar ölü etine pek koşma!

تو دلا منظور حق آنگه شوی
که چو جزوی سوی کل خود روی

O heart, thou wilt be regarded (with favour) by God at the moment when, like a part, thou goest towards thy Whole.

***

Gönül, sen bir cüz’e benzersin, küllüne varır, ulaşırsan Allah’a makbul olursun.

حق همی‌گوید نظرمان در دلست
نیست بر صورت که آن آب و گلست

God saith, “Our regard is (bestowed) on the heart; it is not (bestowed) on the external form, which is (only) water and earth.”

***

Allah, “Biz gönle bakarız, su ve topraktan ibaret olan surete değil” diyor.

تو همی‌گویی مرا دل نیز هست
دل فراز عرش باشد نه به پست

You say, “I too have a heart”; (but) the heart is above the empyrean, it is not below.

***

Sen dersin ki bizim gönlümüz var. Öyle ama gönül arşın yücesindedir, aşağılıklarda değil!

در گل تیره یقین هم آب هست
لیک زان آبت نشاید آب‌دست

Certainly in the dark earth also there is water, but ’tis not proper for you to wash your hands with that water,

***

Kara toprakta da su olur ama o suyla aptes alamazsın ki!

زانک گر آبست مغلوب گلست
پس دل خود را مگو کین هم دلست

Because, though it is water, it is overcome by the earth. Do not, then, say of your heart, “This too is a heart.”

***

O da sudur, sudur ama toprakla karışık… Gayri sakın gönlüne gönül deme.

3 – 2248

آن دلی کز آسمانها برترست
آن دل ابدال یا پیغامبرست

The heart that is higher than the heavens is the heart of the saint or the prophet.

***

Göklerden yüce olan gönül, ya Abdal’ın gönlüdür, ya da Peygamberin.

پاک گشته آن ز گل صافی شده
در فزونی آمده وافی شده

That (heart) has become cleansed of earth and purified; it has come to (full) growth and has been made complete.

***

Su, topraktan arındı mı saf olur, artar, her işe yarar.

ترک گل کرده سوی بحر آمده
رسته از زندان گل بحری شده

It has taken leave of earth and has come to the Sea; it has escaped from the prison of earth and has become of the Sea.

***

Su topraktan arınınca denize kavuşur; zindandan kurtulur, denize katık olur.

آب ما محبوس گل ماندست هین
بحر رحمت جذب کن ما را ز طین

(But) our water has remained imprisoned in earth. Hark, O Sea of Mercy, draw us out of the clay!

***

Bizim suyumuza, dikkat et de bak, toprakta hapsedilmiş. Ey rahmet denizi, sen de çek bizi!

بحر گوید من ترا در خود کشم
لیک می‌لافی که من آب خوشم

The Sea says, “I draw thee into myself, but thou art vainly pretending to be the sweet water.

***

Fakat deniz, “Ben, seni çekip duruyorum ama sen, ben iyi tatlı bir suyum demektesin.

لاف تو محروم می‌دارد ترا
ترک آن پنداشت کن در من درآ

Thy vain pretence is keeping thee deprived of fortune: abandon that (idle) fancy and enter into me.”

***

Senin lâfın, seni mahrum ediyor. O zannı bırak da bana gel” demektedir.

آب گل خواهد که در دریا رود
گل گرفته پای آب و می‌کشد

The water in the earth (of the body) desires to go into the Sea, (but) the earth has seized the water's foot and is dragging (it back).

***

Topraktaki su denize gitmek isterse de ayağını toprak tutmuştur, onu kendisine çekmektedir.

گر رهاند پای خود از دست گل

گل بماند خشک و او شد مستقل

If it release its foot from the hand of the earth, the earth will be left dry, and it (the water) becomes absolutely free.

***

Ayağını toprağın elinden kurtarırsa toprak, kupkuru bir hale gelir, o da hür kalır, başına buyruk olur!

آن کشیدن چیست از گل آب را

جذب تو نقل و شراب ناب را

What is that drawing back of the water by the earth? (It is) your drawing (towards you) the dessert and unmixed wine (of sensuality).

***

O toprağın suyu çekip mahvetmesi nedir? Senin halis şarapla mezeye düşkünlüğün!

همچنین هر شهوتی اندر جهان
خواه مال و خواه جاه و خواه نان

Even so every lust in the world, whether it be (for) riches or power or bread—

***

Böylece cihandaki her şehvet, ister mal olsun, ister mevki, ister ekmek…

هر یکی زینها ترا مستی کند
چون نیابی آن خمارت می‌زند

Each of these things produces an intoxication (ardent desire) in you, and when you gain it not, it inflicts a headache upon you.

***

Bunların her biri seni sarhoş eder. Bunları bulmazsan başın ağrımaya başlar, sersemleşirsin.

این خمار غم دلیل آن شدست
که بدان مفقود مستی‌ات بدست

This headache of grief has become a proof that your intoxication was caused by that missed object (of desire).

***

Bu gam sersemliği, bulamadığın şeyin seni sarhoş ettiğine delâlet eder.

جز به اندازه‌ی ضرورت زین مگیر
تا نگردد غالب و بر تو امیر

Do not partake of these (objects) but according to the measure of (your) necessity, lest they grow predominant and become rulers over you.

***

Bunların ihtiyaçtan fazlasına meyletme de, sana galebe etmesin, sana bey olmasın!

سر کشیدی تو که من صاحب‌دلم
حاجت غیری ندارم واصلم

You scornfully refused (help), saying, “I am the owner of a (purified) heart: I have no need of any one else, I am united (with God).”

***

Sen, ben de gönül sahibiyim, başkasına ihtiyacım yok, Allah’a ulaştım diye baş çekersin ama,

آنچنانک آب در گل سر کشد
که منم آب و چرا جویم مدد

That is as though the water in the earth should scornfully refuse, saying, “I am the water, and why should I seek aid?”

***

Bu halin, toprakla bulanık olan suyun, ben de suyum, neden başkasından yardım isteyecekmişim ki diye serkeşlik etmesine benzer.

دل تو این آلوده را پنداشتی
لاجرم دل ز اهل دل برداشتی

You fancied this polluted (heart) was the (pure) heart; consequently you averted your heart from those possessed of (purified) hearts.

***

Bu bulaşık şeyi gönül sandın da gönlünü gönül sahiplerinden çektin.

خود روا داری که آن دل باشد این
کو بود در عشق شیر و انگبین

Do you indeed think it possible that this heart which is in love with milk and honey should be that (pure) heart?

***

Süt, bal sevdasına düşen bu gönlün, gönül olmasını reva görür müsün, sen böyle.

لطف شیر و انگبین عکس دلست

هر خوشی را آن خوش از دل حاصلست

The deliciousness of milk and honey is the reflexion of the (pure) heart: from that heart the sweetness of every sweet thing is derived.

***

Sütün, balın güzelliği, gönlün onlara aksiyle hâsıl olur. Her güzele güzellik gönülden gelir.

پس بود دل جوهر و عالم عرض
سایه‌ی دل چون بود دل را غرض

Hence the heart is the substance, and the world is the accident: how should the heart's shadow (reflexion) be the object of the heart's desire?

***

Şu halde gönül cevherdir, âlem araz. Gönlün gölgesi, nasıl olur da gönle maksat olur?

آن دلی کو عاشق مالست و جاه
یا زبون این گل و آب سیاه

Is that (pure heart) the heart that is enamoured of riches and power, or is submissive to this black earth and water (the body),

***

Mala, mevkiye âşık olan gönül, ya bu toprağa zebundur, ya kara suya!

یا خیالاتی که در ظلمات او
می‌پرستدشان برای گفت و گو

Or to vain fancies which it worships in the darkness for the sake of fame?

***

Yahut da karanlıklarda hayallere kapılmıştır, dedikodu için o hayallere tapıp durmaktadır!

دل نباشد غیر آن دریای نور
دل نظرگاه خدا وانگاه کور

The heart is naught but the Sea of Light: is the heart the place for vision of God—and then blind?

***

O nur denizinden başkası gönül olamaz. Gönül, hem Allah’ın nazargâhı olsun, hem kör… İmkân var mı buna?

نه دل اندر صد هزاران خاص و عام
در یکی باشد کدامست آن کدام

The heart is not (contained) in hundreds of thousands (of persons) noble or common; it is in a single one: which is he? Which?

***

Yüz binlerce halkta, yüz binlerce ileri gelenlerde bulunan gönül değildir. Gönül, bir tek kişide olur. O tek kişi hangisidir, hangisi?

3 – 2271

ریزه‌ی دل را بهل دل را بجو
تا شـود آن ریزه چون کوهی ازو

Leave (what is only) a fragment of the heart and seek the (perfect) heart, in order that by means of it that fragment may become as a mountain.

***

Sen, o kırık dökük, parça buçuk gönül kırpıntılarını bırak, asıl gönül ara da o kırık dökük gönül de onun sayesinde dağ kesilsin.

دل محیطست اندرین خطه‌ی وجود

زر همی‌افشاند از احسان و جود

The (perfect) heart is encompassing (the whole of) this realm of existence and scattering gold in beneficence and bounty.

***

Gönül, bu vücut ülkesini kaplamıştır, cömertliğinden altınlar saçıp durmaktadır.

از سلام حق سلامیها نثار
می‌کند بر اهل عالم اختیار

It chooses to lavish blessings derived from the Blessedness of God upon the people of the world.

***

Âlemdekilere Allah selâmından selâmlar saçmaktadır.

3 – 2274

هر که را دامن درستست و معد
آن نثار دل بر آنکس می‌رسد

Whosoever's skirt is right and ready, the largesse of the heart comes to that person.

***

Kimin eteği sağlamsa, kimin eteği hazırsa o gönül saçısına nail olur.

دامن تو آن نیازست و حضور
هین منه در دامن آن سنگ فجور

Your skirt (to catch that largesse) is supplication and presence (with God): beware, do not put in your skirt the stone of iniquity,

***

Senin eteğin de o niyazdır, o huzurdur. Kendine gel de kötülük taşlarını eteğine koyma.

تا ندرد دامنت زان سنگها
تا بدانی نقد را از رنگها

In order that your skirt may not be torn by those stones and that you may distinguish the sterling coin (of truth) from the colours (of falsehood).

***

Koyma da o taşlar eteğini yırtmasın. Eteğin yırtılmasın sana asıl parayı uydurma paradan fark edesin.

سنگ پر کردی تو دامن از جهان
هم ز سنگ سیم و زر چون کودکان

You have filled your skirt with stones (of iniquity) from this world, and also with stones of silver and gold, as children (do).

***

Sen, eteğini cihandaki taşlarla, çocuklar gibi altın ve gümüş farz edilen taşlarla doldurdun.

از خیال سیم و زر چون زر نبود
دامن صدقت درید و غم فزود

Inasmuch as from that fancy of silver and gold there was no (real) gold, the skirt of your sincerity was rent and your sorrow increased.

***

Fakat hayali altın ve gümüş, hakiki altın ve gümüşe benzemez. Onlar, senin doğruluk eteğini yırttı, derdini artırdı.

کی نماید کودکان را سنگ سنگ
تا نگیرد عقل دامنشان به چنگ

How should the (coloured) stone appear to the children as stone, till Reason lays hold of their skirts?

***

Akıl, el atıp da eteklerini tutmadıkça çocuklar, taşın taş olduğunu nasıl görürler?

3 – 2280

پیر عقل آمد نه آن موی سپید
مو نمی‌گنجد درین بخت و امید

The Elder (Pír) is Reason, not that white hair (of eld): hair is not contained in (has nothing to do with) this fortune and hope (which is bestowed by Reason).

***

İnsan akılla bir olur; saçı sakalı ağarmakla değil. O talihe, o devlete ümit kılı sığmaz, o devlet ümit ile rica ile bulunmaz!

چون رهید آن کشتی و آمد بکام
شد نماز آن جماعت هم تمام

“When the ship was saved and (the voyagers) attained to their desire, simultaneously the (ritual) prayer of that company was finished.

***

O gemi kurtuldu, murat hâsıl oldu, o cemaatin namazı da tamamlandı.

فجفجی افتادشان با همدگر
کین فضولی کیست از ما ای پدر

They began to murmur to one another, saying, ‘O father, which of us is this (interfering) busybody?’

***

Onlar, birbirleriyle fısıldaşmaya başladılar. “Baba, bu aramızdaki herzevekil kim acaba” diyorlardı.

هر یکی با آن دگر گفتند سر
از پس پشت دقوقی مستتر

Each one spoke in secret to the other, (whilst they were) concealed (from view) behind Daqúqí's back,

***

Her biri, öbürüne gizlice söz söylüyordu. Dekukî’nin arkasında olduklarından görünmüyorlardı.

گفت هر یک من نکردستم کنون
این دعا نه از برون نه از درون

And each one said, ‘I did not make this invocation just now, either externally or internally.’

***

Her biri, ben şimdiye kadar böyle bir duayı ne içimden geçirdim, ne dilime getirdim demekteydi.

گفت مانا این امام ما ز درد
بوالفضولانه مناجاتی بکرد

He (one of the company) said, ‘It would seem that this Imám of ours, (moved) by grief, has meddlesomely offered an orison.’

***

Birisi, “Her halde bu işe karışan biz değiliz. Galiba imamımız derde düştü, üzerine lazım olmayan bir işe karıştı, münacatta bulundu” diyor;

گفت آن دیگر که ای یار یقین
مر مرا هم می‌نماید این چنین

Said the other, ‘O thou who art familiar with (intuitive) certainty, so it appears to me too.

***

Öbürü” Canım dostum, bana da öyle geliyor.

او فضولی بوده است از انقباض

کرد بر مختار مطلق اعتراض

He has been meddlesome: (prompted) by distress he has interfered with Him who chooseth (as He pleaseth), the Absolute One.'

***

O bir boşboğazmış, canı sıkılınca Allah'ın dileğine itiraz etti galiba" diyordu.

چون نگه کردم سپس تا بنگرم
که چه می‌گویند آن اهل کرم

When I looked behind (me) to see what those noble ones were saying,

***

Dekukî, şöyle anlatır: Sonra bakayım, o kerem sahipleri ne diyorlar? dedim.

یک ازیشان را ندیدم در مقام
رفته بودند از مقام خود تمام

I did not see one of them in their place: they had all gone from their place.

***

Bir de baktım ki hiçbiri yerinde yok, hepsi de gitmiş.

نه به چپ نه راست نه بالا نه زیر
چشم تیز من نشد بر قوم چیر

(They were) neither on the left nor on the right nor above nor below: my keen eye was unable to find the company (anywhere).

***

Ne solda adam var, ne sağda, ne yukarda kimse kalmış, ne aşağıda. Keskin gözüm, onların hiçbirini göremedi!

درها بودند گویی آب گشت
نه نشان پا و نه گردی بدشت

You might say that they were pearls (which) had become water: there was neither footprint nor any dust (to show where they had gone) in the desert.

***

Sanki inciymişler de erimişler, su olmuşlar. Ne ayak izleri kalmış, ne sahrada tozları var!

در قباب حق شدند آن دم همه
در کدامین روضه رفتند آن رمه

At that moment they all (had) entered into the tents of God: into what garden had the troop (of them) gone?

***

Hepsi de Allah kubbelerine gizlenmişler. O cemaat, acaba hangi bahçeye gitti ki?

درتحیر ماندم کین قوم را
چون بپوشانید حق بر چشم ما

I remained in amazement as to how God caused this company to be concealed from mine eye.”

***

Allah, bunları nasıl oldu da benim gözümden gizledi? Şaşırdım kaldım.

آنچنان پنهان شدند از چشم او
مثل غوطه‌ی ماهیان در آب جو

In such wise did they vanish from his eye, like the plunge of fishes into the water of a stream.

***

Onlar, balıklar nasıl dereye dalar, kaybolursa Dekukî’nin gözünden öyle kayboldular. Öyle gizlendiler.

سالها درحسرت ایشان بماند
عمرها در شوق ایشان اشک راند

During (many) years he continued to grieve for (the loss of) them; during (many) lifetimes he shed tears in longing for them.

***

Yıllarca onların hasretiyle yandı, ömürlerce iştiyaklarından gözyaşı döktü.

تو بگویی مرد حق اندر نظر
کی در آرد با خدا ذکر بشر

You may say, “How should a man of God bring into view the thought of (take any thought of) human beings beside God?”

***

Ama sen dersin ki Allah eri Allah’a erişmişken nasıl olur da insanı anar?

خر ازین می‌خسپد اینجا ای فلان
که بشر دیدی تو ایشان را نه جان

You are in a hole here, O so-and-so, because you have regarded them as flesh, not as spirit.

***

A adam, bu suale karşı ancak eşek kakılır kalır. Sen, onların can olduklarını görmedin, onları insan suretinde gördün.

کار ازین ویران شدست ای مرد خام
که بشر دیدی مر ایشان را چو عام

You have come to ruin, O foolish man, because like the vulgar you regarded these (persons) as human beings.

***

Ey hamhalat, işte iş bu yüzden harap oldu ya… Onları, alelâde adamlara uydun da insan gördün!

تو همان دیدی که ابلیس لعین
گفت من از آتشم آدم ز طین

You have regarded (them) in the same way as the accursed Iblís (regarded Adam): he said, “I am of fire, (while) Adam is of earth.”

***

İblis de “Ben ateşten yaratıldım, Âdem topraktan” dedi. İşte sen de onları, İblis’in Âdem’i gördüğü gibi gördün.

چشم ابلیسانه را یک دم ببند

چند بینی صورت آخر چند چند

Bandage your Satanic eye for one moment: how long, pray, will you regard the (external) form? How long, how long?

***

O iblis gözünü bir an olsun yum; ne vakte kadar suret görüp duracaksın, ne vakte kadar, ne vakte kadar?

ای دقوقی با دو چشم همچو جو
هین مبر اومید ایشان را بجو

O Daqúqí with (thy) streaming eyes, come, do not abandon hope: seek them!

***

Ey Dekukî, ırmak gibi yaşlar döken gözlerinle onları ara, gafil olma, ümidini kesme!

هین بجو که رکن دولت جستن است
هر گشادی در دل اندر بستن است

Come, seek (them), for search is the pillar (foundation) of fortune: every success consists in (depends on) fixing the heart (upon the object of desire).

***

Gafil olma, ara… Ara ki devlet, aramaktadır. Gönle gelen her ferah, bir sıkıntıya bağlıdır.

از همه کار جهان پرداخته
کو و کو می‌گو بجان چون فاخته

Unconcerned with all the business of the world, keep saying with (all) thy soulkú, kú, like the dove.

***

Âlemin bütün işlerini bırak da canla başla üveyk kuşu gibi “kû, kû – nerede, nerede” de!

نیک بنگر اندرین ای محتجب
که دعا را بست حق در استجب

Consider this well, O thou who art veiled (by worldliness), that God hath tied “invocation” to “I will answer.”

***

Ey perde altında kalan iyi dikkat et, Allah “Dua edin, beni çağırın… Size icabet edeyim” dedi, icabetin şartı bile duadır.

هر که را دل پاک شد از اعتلال
آن دعاش می‌رود تا ذوالجلال

Whosoever's heart is purged of infirmity, his invocation will go unto the Lord of glory.

***

Kimin gönlü illetlerden arınmışsa onun duası ululuk sahibi Allah’a kadar varır, makbul olur.

یادم آمد آن حکایت کان فقیر
روز و شب می‌کرد افغان و نفیر

The story has come into my mind how that poor man used to moan and lament day and night,

***

Hatırıma yine o hikâye geldi. O yoksul adam, gece gündüz feryat etmekte,

وز خدا می‌خواست روزی حلال
بی شکار و رنج و کسب و انتقال

And beg of God a lawful means of livelihood without pursuit and trouble and work and movement (from one place to another).

***

Allah’tan eziyetsiz, zahmetsiz, çalışmadan kazanmadan helâl rızık istemekteydi.

پیش ازین گفتیم بعضی حال او
لیک تعویق آمد و شد پنجتو

We have formerly related a part of what happened to him, but hindrance intervened and became fivefold.

***

Bundan önce onun bazı hallerini söylemiştik. Fakat araya başka şeyler girdi, bu hikâye de öylece kaldı gitti.

هم بگوییمش کجا خواهد گریخت
چون ز ابر فضل حق حکمت بریخت

(Now) too we shall tell(the rest of) it. Whither will it (the story) flee, since wisdom has poured (on us) from the clouds of God’s bounty?

***

Şimdi onun hali neye vardı; Allah’ın lütuf ve ihsan bulutundan hikmet yağmuru yağınca o yoksul ne oldu?

صاحب گاوش بدید و گفت هین
ای بظلمت گاو من گشته رهین

The owner of the cow espied him and said “Hey, O you to whose unrighteousness my cow has fallen a prey,

***

Öküzün sahibi onu görüp “Ey karanlıkta benim öküzümü aşıran, borçlusun bana sen.

هین چراکشتی بگو گاو مرا
ابله طرار انصاف اندر آ

Hey, tell (me) why did you kill my cow? Fool! Cutpurse! Deal fairly (with me).”

***

Neden benim öküzümü kestin be ahmak hilebaz, nerede insafın?” dedi.

گفت من روزی ز حق می‌خواستم
قبله را از لابه می‌آراستم

He said, “I was begging God for daily bread and preparing aqibla(for myself) of supplication.

***

Adam, “Ben Allah’tan rızık istiyor, kıbleyi niyazımla bezeyip duruyorum.

آن دعای کهنه‌ام شد مستجاب
روزی من بود کشتم نک جواب

That ancient prayer of mine was answered (by God). She (the cow) was my portion of daily bread: I killed her. Behold the answer (to your question)!”

***

Zamanlarca edip durduğum dua kabul edildi. O, benim rızkımdı, tutup kestim, işte sana cevap” dediyse de

او ز خشم آمد گریبانش گرفت
چند مشتی زد به رویش ناشکفت

He (the owner of the cow) came angrily and seized his collar; having lost patience, he struck him in the face with his fist several times.

***

Öküz sahibi yakasına sarıldı, sabredemedi, yüzüne de birkaç sille vurdu.

می‌کشیدش تا به داود نبی
که بیا ای ظالم گیج غبی

He led him to the Prophet David, saying, “Come, O you crazy fool and criminal!

***

Çeke çeke Davud Peygamber’in yanına kadar götürdü. “ Gel bakalım zalim ahmak.

حجت بارد رها کن ای دغا
عقل در تن آور و با خویش آ

Drop (this) silly argument, O impostor; let (some) intelligence into your body and come to your senses!

***

Saçma sapan lâfları bırak azgın herif. Aklını başına al, kendine gel!

این چه می‌گویی دعا چه بود مخند
بر سر و ریش من و خویش ای لوند

What is this that you are saying? What is the prayer (you speak of)? Do not laugh at my head and beard and your own (too), O scoundrel!”

***

Bu ne çeşit dua? Âlemi bana da güldürme, kendini de maskara etme!” diyordu.

گفت من با حق دعاها کرده‌ام
اندرین لابه بسی خون خورده‌ام

He (the poor man) said, “I have offered (many) prayers to God, I have borne much toil and pain in this supplication.

***

Adam “Ben Allah’a dua ettim, feryad ü figan ederek nice kanlar yuttum.

من يقين دارم دعا شد مستجاب

سر بزن بر سنگ ای منکرخطاب

I possess the certainty (that) the prayer has been answered. Dash your head against the stones, O foul-spoken one!”

***

İyice biliyorum ki duam kabul edildi. Sen gayri ey kötü sözlü, var, başını taşlara vur” dediyse de

گفت گرد آیید هین یا مسلمین
ژاژ بینید و فشار این مهین

He cried, “Hey, gather round, O Moslems! Behold the drivel and raving of this imbecile!

***

Adam “Müslümanlar, buraya gelin de bu herifin yavelerini duyun!

ای مسلمانان دعا مال مرا
چون از آن او کند بهر خدا

O Moslems, for God’s sake, how should prayer make my property belong to him?

***

Müslümanlar, Allah için olsun söyleyin… Dua nasıl olur da benim malımı ona mal eder?

گر چنین بودی همه عالم بدین
یک دعا املاک بردندی بکین

If it were so, by means of a single prayer of this kind the whole world would carry off (one another’s) possessions by force.

***

Eğer dua ile mal ele geçseydi bütün âlem dua eder, mal, mülk sahibi olurdu.

گر چنین بودی گدایان ضریر

محتشم گشته بدندی و امیر

If it were so, the blind beggars would have become grandees and princes;

***

Dua ile ele bir şey geçseydi kör dilenciler de yücelirler, bey kesilirlerdi.

3 – 2324

روز و شب اندر دعااند و ثنا
لابه‌گویان که تو ده‌مان ای خدا

(For) they are (engaged) day and night in invocation and praise (of God), uttering entreaties and crying, ‘O God, do Thou give unto us!

***

Onlar da gece gündüz dua ediyorlar, Yarabbi bize para ver, mal, mülk ver diyorlar.

تا تو ندهی هیچ کس ندهد یقین
ای گشاینده تو بگشا بند این

Unless Thou give, assuredly no one will give (us anything): O Opener, do Thou open the lock of this (bounty)!’

***

Sen vermezsen kimsecikler bir şey vermez. Ey kapalı kapıları açan Allah, bize ihsan kapısını da sen aç derler.

مکسب کوران بود لابه و دعا

جز لب نانی نیابند از عطا

Supplication and prayer is the means whereby the blind earn their livelihood, (yet) they get no gift but a crust of bread.”

***

Fakat körlerin çalışıp çabalaması yalnız dua ve feryat… Bir dilim ekmekten başka ellerine bir şey geçmez” dedi.

3 – 2327

خلق گفتند این مسلمان راست‌گوست
وین فروشنده‌ی دعاها ظلم‌جوست

The people said, “This Moslem speaks the truth, and this prayer-monger is one who seeks to act unjustly.

***

Halk, “Bu Müslüman doğru söylüyor. Bu dua satan, zalim bir adam.

این دعا کی باشد از اسباب ملک
کی کشید این را شریعت خود بسلک

How should this prayer be a means of acquiring property? When forsooth did the religious Law enter this on the roll?

***

Hiç dua, bir şeye sahip olmaya sebep midir? Bu, şeraitte görülmüş bir şey mi?

بیع و بخشش یا وصیت یا عطا

یا ز جنس این شود ملکی ترا

A thing becomes your property by sale and donation or by bequest and gift or by some means of this kind.

***

Ya paranla alarak bir mala sahip olursun, ya birisi sana bir şey bağışlar yahut vasiyet eder yahut da gönlünden kopar, sana verir. Bu çeşit bir şey olmadıkça bir şeye sahip olamazsın ki.

در کدامین دفترست این شرع نو

گاو را تو باز ده یا حبس رو

In what book is this new statute (to be found)? Give back the cow or go to prison!”

***

Bu yeni şeriat hangi kitapta. Sen ya o öküzü ver, ya hapse git” demekteydi.

3 – 2331

او به سوی آسمان می‌کرد رو
واقعه‌ی ما را نداند غیر تو

He (the poor man) was turning his face to Heaven (and saying), “None knoweth my (spiritual) experience save Thee.

***

Adam, yüzünü göğe tutarak dedi ki: “Yarabbi, benim halimi senden başka kimsecikler bilmez.

در دل من آن دعا انداختی
صد امید اندر دلم افراختی

Thou didst put that prayer into my heart, Thou didst raise dreams.”

***

Gönlüme o duayı sen ilham ettin, gönlümde yüzlerce ümit belirttin.

من نمی‌کردم گزافه آن دعا
همچو یوسف دیده بودم خوابها

Not idly was I uttering that prayer: like Joseph, I had dreamed dreams.”

***

Lâf olsun diye dua etmedim ya… Yusuf gibi rüyalar görmüştüm.”

دید یوسف آفتاب و اختران
پیش او سجده‌کنان چون چاکران

Joseph saw (in dream) the sun and the stars bowing low before him, like servants.

***

Yusuf, güneşle yıldızların, huzurunda kullar gibi secde ettiklerini gördü.

اعتمادش بود بر خواب درست
در چه و زندان جز آن را می‌نجست

He relied upon the true dream: in the dungeoun and prison he sought nothing but that.

***

O rüyaya adamakıllı inandı, kuyuda da ondan başka bir şey ummuyordu, zindanda da.

ز اعتماد او نبودش هیچ غم
از غلامی وز ملام و بیش و کم

Because of his reliance upon that, he cared naught for servitude and reproach, whether more or less.

***

Ona dayanmakta, onu beklemekteydi. Ondan başka ne kulluktan derdi vardı, ne az çok kınanmaktan!

اعتمادی داشت او بر خواب خویش
که چو شمعی می‌فروزیدش ز پیش

He had a (great) reliance upon his dream which was shining in front of him like a candle.

***

Rüyası, mum gibi gözünün önünde yanmakta, onu aydınlatıp durmaktaydı; rüyasına güveniyordu.

چون در افکندند یوسف را به چاه
بانگ آمد سمع او را از اله

When they cast Joseph into the well, there came to his ear a cry from God-

***

Yusuf’u kuyuya attıkları zaman Allah’tan kulağına şu ses gelmişti:

که تو روزی شه شوی ای پهلوان
تا بمالی این جفا در رویشان

“O paladin, one day thou wilt become king, so that thou mayst rub this wrong upon their faces.”

***

Ey yiğit, sen bir gün padişah olacaksın. O vakit seni kıyanların sözlerini, yüzlerine vurursun.

قایل این بانگ ناید در نظر
لیک دل بشناخت قایل را ز اثر

He who utters this cry is not visible, but the heart (of Joseph) recognized the Speaker from the effect (of the words.)

***

Bunu seslenen görünmüyordu ama gönül, söyleyenin eserini tanıyordu.

قوتی و راحتی و مسندی
در میان جان فتادش زان ندا

From that (Divine) allocution a (great) strength and peace and support fell into the midst of his soul.

***

O sesten cana bir kuvvet, bir rahat, bir huzur geliyordu.

چاه شد بر وی بدان بانگ جلیل
گلشن و بزمی چو آتش بر خلیل

Through that Majestical cry the well became to him a rose-garden and banquet, as the fire to Abraham.

***

İbrahim’e ateş nasıl bir gül bahçesi olmuşsa o ses yüzünden kuyu da Yusuf’a gül bahçesi kesilmişti.

هر جفا که بعد از آنش می‌رسید

او بدان قوت بشادی می‌کشید

Bu means of that strength he cheerfully endured every affliction that came to him afterwards-

***

Gayri ne cefa geldiyse o kuvvetle tahammül etti. Neşeyle çekti.

همچنانک ذوق آن بانگ الست
در دل هر ممنی تا حشر هست

Even as the delicious savour of the cryAm not I (your Lord)? Subsists in the heart of every true believer till the Resurrection,

***

Nitekim Elest sesinin zevki de her müminin gönlünde tâ mahşere kadar sürer gider.

3 – 2345

تا نباشد در بلاشان اعتراض
نه ز امر و نهی حقشان انقباض

So that they do not rebel against tribulation or shrink from (obeying) the commands and prohibitions of God.

***

Bu yüzden müminler, ne belâya itiraz ederler, ne Hakk’ın emir ve nehyinden sıkılırlar.

لقمه‌ی حکمی که تلخی می‌نهد
گلشکر آن را گوارش می‌دهد

The rose-conserve (of spiritual delight) digests the morsel, that is, the (Divine) decree, which bestows bitterness;

***

Başkalarının ağzına acılık veren bir lokmaya benzeyen Allah hükmü, onlara gülbeşeker gelir, tatlı tatlı yerler, hazmederler.

گلشکر آن را که نبود مستند
لقمه را ز انکار او قی می‌کند

(But) he that does not rely upon the rose-conserve vomits the morsel in disgust.

***

Allah hükmünü kabul etmeyip inkâr eden, o lokmayı yese bile kusan kişiyle yaramaz.

3 – 2348

هر که خوابی دید از روز الست
مست باشد در ره طاعات مست

Any one who has dreamed of the Day ofAlastis drunken in the path of devotional works, drunken:

***

Elest gününde bir rüya gören, Allah’a ibadet yolunda sarhoş olur.

می‌کشد چون اشتر مست این جوال

بی فتور و بی گمان و بی ملال

Like a drunken (frenzied) camel, he is bearing this (heavy) sack without flagging and without questioning and without fatique;

***

Sarhoş deve gibi bu ibadet çuvalını hiç usanmadan, sıkılmadan çeker durur.

کفک تصدیقش بگرد پوز او
شد گواه مستی و دلسوز او

The froth round his muzzle, namely, his confession of faith, has become a witness to his (inward) intoxication and heart-burning.

***

Ağzının etrafındaki tasdik köpüğü, onun sarhoşluğuna, coşkunluğuna şahittir.

اشتر از قوت چو شیر نر شده
زیر ثقل بار اندک‌خور شده

Through the strength (bestowed on him) the camel becomes like a fierce lion; beneath the heavy burden he eats little (food).

***

Deve, kuvvetlenip erkek aslan kesildi mi ağır yükler çeker de yine o yüklerin altında az yer, az içer.

ز آرزوی ناقه صد فاقه برو

می‌نماید کوه پیشش تار مو

In (his) longing for the she-camel a hundred starvations (lie lightly) on him; the mountain seems to him (as) a strand of hair.

***

Dişi deve arzusuyla yüzlerce zahmet ve açlık çeker. Hatta dağ bile ona bir kıl gelir!

در الست آنکو چنین خوابی ندید
اندرین دنیا نشد بنده و مرید

(But) he who has not dreamed such a dream inAlastdoes not become a servant and seeker (of God) in this world;

***

Elest âleminde böyle bir rüya görmeyen bu dünyada ne kul olur, ne mürit!

ور بشد اندر تردد صد دله
یک زمان شکرستش و سالی گله

Or if he does become (such), (he is) always changing and shifting in vacillation: he gives thanks (to God) for one moment and utters complaints for a year.

***

Olsa bile gönlünde yüzlerce tereddüt vardır. Bir an şükrederse bir yıl şikâyet eder.

پای پیش و پای پس در راه دین
می‌نهد با صد تردد بی یقین

He steps forward and backwards in the Way of the Religion with a hundred vacillations and without (any) certainty.

***

Din yolunda yüzlerce tereddütle ve inanmayarak öne doğru bir adım atarsa öbür adımı arda doğru gider.

وامدار شرح اینم نک گرو
ور شتابستت ز الم نشرح شنو

I am owing (you) the exposition of this. Lo, (you have received) the pledge; and if you are in haste, hear (the complete exposition) from (the Sura beginning with the words)Have not We opened….?

***

Bunu da ileride anlatırım, borcum olsun… Eğer öğrenmekte acele ediyorsan “Elemneşrah” suresini oku!

چون ندارد شرح این معنی کران
خر به سوی مدعی گاو ران

Since the explanation of this subject has no end, proceed to (speak of) the litigant (who claimed redress on account) of the cow.

***

Bu manayı etraflıca anlatmaya kalkışsam ne haddi vardır, ne kenarı. Yürü öküzünü dâva edene doğru eşek sür!

3 – 2358

گفت کورم خواند زین جرم آن دغا
بس بلیسانه قیاسست ای خدا

He (the man who killed the cow) said, “The impostor has called me blind because of (my having committed) this crime: O God, ‘tis a very Satanic inference (of his).

***

Adam dedi ki: “Yarabbi, bu suç yüzünden şu azgın adam, bana kör dedi. Bu ne iblisçe bir kıyas Yarabbi?

من دعا کورانه کی می‌کرده‌ام
جز به خالق کدیه کی آورده‌ام

When have I been praying in the fashion of the blind? When have I begged of any one except the Creator?

***

Ben ne vakit körcesine dua ettim. Allah’tan başka kime ihtiyacımı söyledim?

کور از خلقان طمع دارد ز جهل
من ز تو کز تست هر دشوار سهل

The blind man in his ignorance hath hope of (Thy) creatures; (but) I (have hope) of Thee (alone), by whom every difficult thing is (made) easy.

***

Kör, bilgisizlikle halktan bir şeyler umar. Ben senden umuyorum… Her güç şey sana kolaydır.

3 – 2361

آن یکی کورم ز کوران بشمرید
او نیاز جان و اخلاصم ندید

That blind fellow has reckoned me amongst the blind: he has not seen my soul’s humble supplication and my entire devotion (to Thee).

***

Asıl kör kendisi ki beni kör saydı, canla başla niyaz ettiğimi görmedi bile!

کوری عشقست این کوری من
حب یعمی و یصمست ای حسن

This blindness of mine is the blindness of love: it is (a case of) ‘Love makes one blind and deaf,’ O Hasan.

***

Benim bu körlüğüm, aşk körlüğüdür. Güzelim, sevdiği şey, insanı kör ve sağır yapar derler ya… bu körlük, o körlüktür.

کورم از غیر خدا بینا بدو
مقتضای عشق این باشد نکو

I am blind to aught other than God, I am (made) seeing by Him: this is what Love demands. Say, (is it not so?).

***

Allah’tan başkasını görmüyorum, fakat onu görüyorum. Aşkımın muktezası da bu değil midir? Söyle.

3 – 2364

تو که بینایی ز کورانم مدار
دایرم برگرد لطفت ای مدار

Do not Thou (O God), who art seeing, deem me to be one of the blind: I am revolving round Thy grace, O Axis (of all).

***

Yarabbi, sen görmektesin, beni sen de kör sanma. Senin lütfunun etrafında dönüp dolaşmaktayım, ey lütfunun etrafında dönüp dolaştığım, ey kendisinden ayrılmadığım Allah!

آنچنانک یوسف صدیق را
خواب بنمودی و گشتش متکا

Just as Thou didst show a dream to the veracious Joseph, and it became a support to him,

***

Yusuf-ı Sıddıyk’a rüya gösterdin da ona güvendi.

3 – 2366

مر مرا لطف تو هم خوابی نمود
آن دعای بی‌حدم بازی نبود

To me too Thy grace showed a dream: that endless prayer of mine was not an idle play.

***

Onun gibi lütfun bana da bir rüya gösterdi. O sonsuz dualarım oyuncak değildi ya!

می‌نداند خلق اسرار مرا
ژاژ می‌دانند گفتار مرا

(Thy) creatures do not understand my hidden thoughts and they regard my words as drivel.

***

Fakat halk, benim sırlarımı bilmiyor da sözlerimi saçma sanıyor.

حقشان است و کی داند راز غیب
غیر علام سر و ستار عیب

They have the right (to do so), for who knows the mystery of the Unseen save the Knower of secrets and the Coverer of faults?”

***

Hakları da var. Gayb sırrını, sırları adamakıllı bilen ve ayıpları tamamıyla örten Allah’tan başka kim bilebilir ki?”

خصم گفتش رو به من کن حق بگو

رو چه سوی آسمان کردی عمو

His adversary said to him, “Turn your face to me! Tell the truth! Why have you turned your face towards Heaven, uncle?

***

Düşmanı dedi ki. “Amca, neye yüzünü göğe çeviriyorsun? Bana çevir de doğru söyle!

شید می‌آری غلط می‌افکنی
لاف عشق و لاف قربت می‌زنی

You are employing fraud, you are casting error (suggesting falsehood) : you are prating of love and nearness (to God).

***

Delirdin mi ki böyle hatalara düşüyor, aşktan, Allah’a yakınlıktan dem vuruyorsun?

3 – 2371

با کدامین روی چون دل‌مرده‌ای
روی سوی آسمانها کرده‌ای

Inasmuch as you are spiritually dead, with what face have you turned your face towards the heavens?”

***

Sen, gönlü ölmüş bilirsin... Hangi yüzle yüzünü göklere tutuyorsun?”

غلغلی در شهر افتاده ازین
آن مسلمان می‌نهد رو بر زمین

On this account an uproar arose in the city, (while) that Moslem laid his face (flat) on the ground.

***

Bu hâdise yüzünden şehre bir velveledir düştü. O Müslümansa,

کای خدا این بنده را رسوا مکن
گر بدم هم سر من پیدا مکن

Crying, “O God, do not put this servant (of Thine) to shame: if I sm wicked, yet do not divulge my secret.

***

“Yarabbi, bu kulunu rezil etme. Kötülük yaptıysam bile sırrımı halka açma.

تو همی‌دانی و شبهای دراز
که همی‌خواندم ترا با صد نیاز

Thou knowest (the truth), and the long nights (know it) during which I was calling unto Thee with a hundred supplications.

***

Biliyorum, uzun gecelerde yüzlerce tazarrula sana niyaz edip durdum.

پیش خلق این را اگر خود قدر نیست
پیش تو همچون چراغ روشنیست

Albeit this (supplication) has no worth in the sight of the people, in Thy sight it is like a shining lamp.”

***

Halka karşı bunun hiçbir kadri, hiçbir kıymeti yok, onlar bilmez bunu; fakat senin yanında aydın bir mum gibi… Sana aşikâr ” diye niyaz etmekte, yüzünü yerlere vurmaktaydı.

چونک داود نبی آمد برون
گفت هین چونست این احوال چون

When the prophet David came forth, he asked, "What is all this about? What is the matter?"

***

Davut Peygamber, evinden dışarı çıkınca “Bu ne, ne var, ne oldu” dedi.

مدعی گفت ای نبی الله داد
گاو من در خانه او در فتاد

The plaintiff said, “O prophet of God, (give me) justice! My cow strayed into his house.

***

Dâvacı dedi ki: “Ey Allah’ın peygamberi, imdat et. Öküzüm, bu adamın evine girmiş,

کشت گاوم را بپرسش که چرا
گاو من کشت او بیان کن ماجرا

He killed my cow. Ask him why he killed my cow, and (bid him) explain what happened.”

***

O da onu kesmiş. Neden benim öküzümü kesmiş sor da söylesin.”

گفت داودش بگو ای بوالکرم
چون تلف کردی تو ملک محترم

David said to him (the poor man), “Speak, O noble one! How did you destroy the property of this honourable person?

***

Davut, “Ey kerem sahibi, neden sana haram olan o öküzü kestin?

هین پراکنده مگو حجت بیار
تا به یک سو گردد این دعوی و کار

Take care! Do not talk incoherently, (but) bring forward (your) plea, in order that this claim and cause may be (settled and) laid aside.”

***

Yalnız saçma sapan söyleme, delil göster de bu dâva görülsün, bitsin” dedi.

گفت ای داود بودم هفت سال
روز و شب اندر دعا و در سال

He said, “O David, for seven years I was (engaged) day and night in invocation and entreaty.

***

Adam dedi ki: “Ey Davut, yedi yıldır gece gündüz dua etmekte, Allah’tan,

این همی‌جستم ز یزدان کای خدا

روزیی خواهم حلال و بی عنا

This (is what) I was seeking from God: ‘O God, (I said), I want a means of livelihood (that will be) lawful and without trouble (on my part).’

***

Yarabbi, helâl ve zahmetsiz bir rızık istiyorum, diye niyazda bulunmaktayım.

مرد و زن بر ناله من واقف‌اند
کودکان این ماجرا را واصف‌اند

(Both) men and women are acquainted with my lamentation; the children (can) describe this happening.

***

Erkek kadın… Herkes feryadımı bilir, hatta çocuklar bile bunu söyler, anlatırlar.

تو بپرس از هر که خواهی این خبر
تا بگوید بی شکنجه بی ضرر

Ask whomsoever thou wilt for information about this, so that he may tell (thee) without torture and without (suffering) harm.

***

Kime istersen sor, derhal söyleyiversin.

هم هویدا پرس و هم پنهان ز خلق
که چه می‌گفت این گدای ژنده‌دلق

Inquire of the people both and secretly what this beggar with the tattered cloak used to say.

***

Halktan hem gizli sor, hem de aşikâre… Bak, bu eski hırkalı yoksul neler söylüyor, nasıl dua ediyordu, anla,

بعد این جمله دعا و این فغان
گاوی اندر خانه دیدم ناگهان

After all this invocation and outcry, suddenly I saw a cow in my house.

***

Bu dualardan, bu feryatlardan sonra bir de baktım ki evime bir öküz girivermiş.

3 – 2387

چشم من تاریک شد نه بهر لوت
شادی آن که قبول آمد قنوت

My eye became dim, not on account of the food, (but) for joy that the supplication had been accepted.

***

Gözüm karardı. Ama lokma için değil, duam kabul edildi diye sevindim hani.

کشتم آن را تا دهم در شکر آن
که دعای من شنود آن غیب‌دان

I killed her that I might give (alms) in thankfulness that He who knoweth things unseen had hearkened to my prayer.”

***

O ayıpları bilen Allah duamı kabul etti, buna şükrane olsun diye öküzü kestim”

گفت داود این سخنها را بشو
حجت شرعی درین دعوی بگو

David said, “Wipe out these words and declare (set forth) a legal plea in this dispute.

***

Davut, “Bu sözlerden el yıka, dâvana şer’i delil getir.

تو روا داری که من بی حجتی
بنهم اندر شهر باطل سنتی

Do you deem it allowable that, without any (such) plea, I should establish a wring ordinance in the city?

***

Reva görür müsün delilsiz bir hüküm vereyim de bu şehirde bâtıl bir sünnet koyayım, kötü bir âdet bırakayım,

این کی بخشیدت خریدی وارثی
ریع را چون می‌ستانی حارثی

Who gave you this (cow)? Did you buy or inherit her? How will you take the crop? Are you the farmer?

***

Bunu sana kim bağışladı? Satın mı aldın, mirasa mı kondun? Ekine nasıl sahip olabilirsin, sen mi ektin? Ektinse senindir.

کسب را همچون زراعت دان عمو
تا نکاری دخل نبود آن تو

Know, uncle, that the acquisition (of property) is like agriculture: unless you sow (the land), the produce does not belong to you;

***

Kazanmakta ekin ekmeye benzer. Ekmedikçe ona sahip olmaya hakkın yoktur.

آنچ کاری بدروی آن آن تست
ورنه این بی‌داد بر تو شد درست

For you reap what you sow: that is yours. Otherwise, this act of injustice is proved against you.

***

Ektinse ektiğini biçersin, o senindir. Yoksa zulmettiğin, haksız olduğun kat’iyetle anlaşılır.

رو بده مال مسلمان کژ مگو
رو بجو وام و بده باطل مجو

Go, pay the Moslem’s money, and don’t speak falsely. Go, try to borrow (the money), and pay (it to him), and don’t seek (to do) wrong.”

***

Yürü, eğri büğrü söylenme, bu Müslümanın malını ver. Paran yoksa borç al, ver; beyhude konuşma!” dedi.

گفت ای شه تو همین می‌گوییم
که همی‌گویند اصحاب ستم

“O King,” he replied, “thou art saying to me the same thing as the oppressors say.”

***

Adam, “Padişahım, sitemkârlar ne söylüyorlarsa sen de tıpkı onu söylüyorsun bana” deyip

سجده کرد و گفت کای دانای سوز
در دل داود انداز آن فروز

He prostrated himself and said, “O Thou who knowest (my inward) ardour, cast that flame into the heart of David!

***

Secde ederek dedi ki. “Ey benim yanıp yakıldığımı gören Allah’ım, Davud’un gönlüne de o nuru ver.

3 – 2397

در دلش نه آنچ تو اندر دلم
اندر افکندی براز ای مفضلم

Put in his heart that which Thou hast secretly let fall into mine, O my Benefactor!”

***

Gönlüme saldığın ziyayı onun gönlüne da sal ey ihsan sahibi Rabbim.”

این بگفت و گریه در شد های های
تا دل داود بیرون شد ز جای

He said this and began to weep with loud cries of lamentation, so that David’s heart was moved exceedingly’.

***

Bu sözleri söyledikten sonra hayhayla ağlamaya başladı. Öyle bir ağlayış ağladı ki Davud’un gönlü yerinden oynadı.

گفت هین امروز ای خواهان گاو
مهلتم ده وین دعاوی را مکاو

“Hark,” said he, “O demander of (redress on account of) the cow, give me a respite to-day and do not search into these matters of dispute,

***

“Ey öküzü dâva eden, bugün bana mühlet ver, bu dâvanın görülmesinde ısrar etme.

تا روم من سوی خلوت در نماز

پرسم این احوال از دانای راز

So that I may go to a solitary place and ask the Knower of mysteries about these matters, (whilst I am engaged) in prayer.

***

Halvete gidip namaz kılayım da bu ahvali, bir de sırları bilen Allah'tan sorayım.

خوی دارم در نماز این التفات
معنی قرة عینی فی الصلوة

During prayer I am accustomed to turn thus (to God): (that is) the meaning of (the words of the Tradition), ‘the delight I feel in the ritual prayer

***

Namazda Rabbime bağlanırım, “ namaz gözümün nurudur” sırrı zuhur eder, bu benim huyumdur.

3 – 2402

روزن جانم گشادست از صفا

می‌رسد بی واسطه نامه‌ی خدا

The window of my soul is opened, and from the purity (of the Unseen World) the Book of God comes (to me) without intermediary.

***

Can pencerem zevk ve şevkle açıktır. Allah’ın lütfu oraya vasıtasız gelir.

نامه و باران و نور از روزنم
می‌فتد در خانه‌ام از معدنم

The Book and the rain (of Divine grace) and the Light are falling through my window into my house from my (real and original) source.”

***

Allah’ın lütfu, rahmeti, nuru madenimden, hakikatimden gelir, penceremden evime girer.

دوزخست آن خانه کان بی روزنست
اصل دین ای بنده روزن کردنست

The house that is without a window is Hell: to make a window, O servant (of God),is the foundation of the (true) Religion.

***

Penceresi olmayan ev cehennemdir. Ey kul, dinin aslı pencere açmıştır.

تیشه‌ی هر بیشه‌ای کم زن بیا
تیشه زن در کندن روزن هلا

Do not ply the axe on every thicket: oh, come and ply the axe in excavating a window.

***

Her ormanı öyle pek baltalama. Pencere açmak için balta vur.

یا نمی‌دانی که نور آفتاب
عکس خورشید برونست از حجاب

Or dost not thou know that the light of the sun is the re flexion of the Sun beyond the veil?

***

Yoksa bilmez misin ki bu güneşin nuru hicaplardan hariç olan hakikat güneşinin aksinden ibaret.

نور این دانی که حیوان دید هم
پس چه کرمنا بود بر آدمم

Thou knowest that the animals too have seen the light of this (external sun): what, then, is (the illumination signified in the text) “1 bestowed honour on My Adam?”

***

Bilirsin ki bu zahiri görüşün nurunu hayvan da görür. Şu halde benim Âdem’e “Kerremna” demem nedir?

من چو خورشیدم درون نور غرق
می‌ندانم کرد خویش از نور فرق

“I am plunged in the Light, like the sun; I cannot distinguish myself from the Light

***

Ben, nurlara dalmış, gark olmuş bir güneşim. Kendimi nurdan ayırt edemiyorum.

رفتنم سوی نماز و آن خلا
بهر تعلیمست ره مر خلق را

My going to prayer and to that solitude is for the purpose of teaching the people the Way.

***

O halvete gitmem, namaz kılmam, halka öğretmek için.

کژ نهم تا راست گردد این جهان

حرب خدعه این بود ای پهلوان

I put (things) crooked in order that this world may become straight”: this is (the meaning of) “War is deceit,” O paladin.

***

Bu âlem doğrulsun diye ayağımı eğri atmaktayım. Ey yiğit, savaş hileden ibarettir.”

نیست دستوری و گر نه ریختی
گرد از دریای راز انگیختی

There is not permission (for me to say more); otherwise, he (David) would have poured out (the whole matter) and would have raised dust from the sea of the mystery.

***

İzin yoktu, yoksa Davut, bu sırları döküp saçar, sır denizinden toz koparırdı!

همچنین داود می‌گفت این نسق
خواست گشتن عقل خلقان محترق

David went on speaking in this tenor, (so that) the under standing of the people was on the point of being burned up.

***

Davut, bu çeşit söyleyip durmakta, halkın aklını, fikrini yakmaya kalkışmaktayken,

پس گریبانش کشید از پس یکی
که ندارم در یکیی‌اش شکی

Then some one pulled his collar from behind, saying, “I have not any doubt as to His unity.”

***

Arkasından birisi, “Birliğinde hiç şüphem yok” diye Davud’un eteğini çekti.

با خود آمد گفت را کوتاه کرد
لب ببست و عزم خلوتگاه کرد

(Thereupon) he came to himself, cut short his discourse, closed his lips, and set out for the place where he was alone.

***

Davut, kendine geldi, sözünü kısa kesti, dudağını yumdu, halvet edeceği yere hareket etti.

در فرو بست و برفت آنگه شتاب
سوی محراب و دعای مستجاب

He shut the door, and then went quickly to the prayer-niche and (betook himself to) the invocation that is answered (by God).

***

Davut, kapısını kapayıp acele halvet edeceği yere gitti, mihrabına, duanın kabul edildiği yere yöneldi.

حق نمودش آنچ بنمودش تمام
گشت واقف بر سزای انتقام

God revealed the entire matter to him’ he became aware of him that was (really) deserving of punishment.

***

Allah, ona bu işin hakikatini bildirdi, ne gösterdiyse tamamıyla gösterdi. O da işi anladı, öç alınacak kimdir, kısasa layık adam hangisidir, bildi.

روز دیگر جمله خصمان آمدند
پیش داود پیمبر صف زدند

Next day all the litigants came and formed ranks before David.

***

Ertesi günü iki davacı ile halk gelip Davud’un huzuruna dikildiler.

همچنان آن ماجراها باز رفت
زود زد آن مدعی تشنیع زفت

Thus the questions (left) in dispute came up again: the plain tiff at once uttered violent reproaches.

***

Davacı yine aynı davayı tekrarladı, birçok ağır sözler söyledi.

گفت داودش خمش کن رو بهل
این مسلمان را ز گاوت کن بحل

David said to him, “Be silent! Go, abandon (your claim), and acquit this Moslem of (responsibility for) your cow.

***

Davud “Sus, bu dâvayı bırak, öküzü bu Müslümana helâl et de yürü git.

چون خدا پوشید بر تو ای جوان
رو خمش کن حق ستاری بدان

Inasmuch as God has thrown a veil over you (concealed your guilt), O youth, depart and keep silence and acknowledge the obligation of (giving thanks to God for His) concealment.”

***

Yiğit, mademki Allah, senin sırrını açmadı, onun bu sır örtücülüğüne şükret de sükût et” dedi.

گفت وا ویلی چه حکمست این چه داد
از پی من شرع نو خواهی نهاد

He cried, “Oh, woe is me! What judgement is this, what justice? Wilt thou establish a new law on my account?

***

Öküz sahibi “Bu nasıl hüküm, bu ne biçim adalet? Benim için yeni bir şeriat mı kuracaksın.

رفته است آوازه‌ی عدلت چنان

که معطر شد زمین و آسمان

The fame of thy justice has gone so far that earth and heaven have become fragrant (with the scent thereof).

***

Adalet âleme yayıldı; yer, gök, adaletinle güzel kokulara bürünmüş…

بر سگان کور این استم نرفت
زین تعدی سنگ و که بشکافت تفت

This wrong has never been done (even) to blind dogs; rock and mountain are burst asunder of a sudden by this iniquity.”

***

Kör köpekler bile bu sistem yapılmadı. Bu tecavüzden, bu cefadan hararetlendi de taş da yarıldı, dağ da!”

همچنین تشنیع می‌زد برملا
کالصلا هنگام ظلمست الصلا

In such fashion was he uttering reproaches publicly, crying, “Hark ye, ‘tis the time of injustice, hark ye!”

***

Diyor, bu çeşit ağır sözler söylüyor, “Ey ahali, gelin de görün zulmü!” diye bağırıyordu.

بعد از آن داود گفتش کای عنود
جمله مال خویش او را بخش زود

After that, David said to him, “O contumacious man, give the whole of your wealth to him immediately;

***

Davud, ondan sonra dedi ki. “A inatçı, bütün malını mülkünü hemencecik ona bağışla.

ورنه کارت سخت گردد گفتمت
تا نگردد ظاهر از وی استمت

Otherwise, your plight will become grievous. I tell you (this) in order that your crime may not be made manifest through him.”

***

Yoksa bak, sana söylüyorum, işin fena olur, yaptığın zulüm ve cefa meydana çıkar.”

خاک بر سر کرد و جامه بر درید
که بهر دم می‌کنی ظلمی مزید

He put dust on his head and tore his raiment, crying, “At every instant thou art adding an injury.”

***

Adam, bu söz üzerine başına topraklar serpip elbisesini yırtarak “Her an zulmünü artırıp durmaktasın” dedi.

یک‌دمی دیگر برین تشنیع راند

باز داودش به پیش خویش خواند

Once more he went on in this (strain of) reproach; then David called him to his presence,

***

Yine bir müddet Davud’u kınamaya koyuldu, Davud, tekrar onu huzuruna çağırıp,

گفت چون بختت نبود ای بخت‌کور
ظلمت آمد اندک اندک در ظهور

And said, “Since ‘twas not your fortune (to be saved), O you whose fortune is blind, little by little your wickedness has come to light.

***

Dedi ki: “Ey bahtı körleşmiş herif, mademki talihin yok, gayri yavaş, yavaş karanlıklar basmaya başladı.

ریده‌ای آنگاه صدر و پیشگاه
ای دریغ از چون تو خر خاشاک و کاه

Cacavisti, then (you advance to) the high seat and the place of honour. Oh, may sticks and straw be withheld from such an ass as you are!

***

Senin gibi bir eşeğe çerçöple saman bile yazık… Öyle olduğu halde sen yine başköşeyi gözetip duruyorsun ha!

رو که فرزندان تو با جفت تو
بندگان او شدند افزون مگو

Begone! Your children and your wife have (now) become his slaves. Say no more!”

***

Yürü çocukların da onun kulu, kölesidir, karın da! Artık fazla söylenme!”

سنگ بر سینه همی‌زد با دو دست
می‌دوید از جهل خود بالا و پست

He (the plaintiff) was dashing stones against his breast with both hands and running up and down in his folly.

***

Davacı iki eline taş almış, göğsünü dövmekte, bilgisizliğinden, bir aşağı, bir yukarı gidip gelmekteydi.

خلق هم اندر ملامت آمدند
کز ضمیر کار او غافل بدند

The people too began to blame (David), for they were unaware of the hidden (circumstances) of his (the plaintiff’s) action.

***

Halk da Davud’u kınamaya başladı. Davacının gönlünde ne var, bilmiyorlardı ki,

ظالم از مظلوم کی داند کسی
کو بود سخره‌ی هوا همچون خسی

How should one that is subject, like a straw, to (the wind of) sensuality know the oppressor from the oppressed?

***

Bir insan, saman çöpü gibi havaya kapılmış, maskara olmuşsa zalimi mazlumdan nasıl fark edebilir?

ظالم از مظلوم آنکس پی برد
کو سر نفس ظلوم خود برد

He that cuts off the head of his wicked self—he (alone) finds the way to (discriminating) the oppressor from the oppressed.

***

Zalimi mazlumdan ayırt eden, zulümkâr nefsinin boynunu vurmuş kişidir.

ورنه آن ظالم که نفس است از درون
خصم هر مظلوم باشد از جنون

Otherwise, that oppressor, which is the fleshly soul within (us), (being moved) by frenzy, is the adversary of the oppressed.

***

Yoksa içten içe nefse zebun olan kişi, deliliğinden mazlumlara düşman kesilir.

سگ هماره حمله بر مسکین کند
تا تواند زخم بر مسکین زند

A dog always attacks the poor; so far as it can, it inflicts wounds upon the poor.

***

Köpek, daima yoksula, âcize saldırır, fırsat bulursa ısırır da.

شرم شیران راست نه سگ را بدان
که نگیرد صید از همسایگان

Know that lions feel shame, (but) not dogs, because he (the lion) does not prey on his neighbours.

***

Komşularından av kapmak aslanlara göre ayıptır, köpeklere değil,

عامه‌ی مظلومکش ظالمپرست

از کمین سگشان سوی داود جست

The mob, which slays the oppressed and worships the oppressor—their dog (carnal soul) sprang forth from ambush (and rushed) towards David.

***

Zalime tapan, mazlumu öldüren kişilerin hepsi de pusudan çıkarak köpekçesine saldırdılar.

روی در داود کردند آن فریق
کای نبی مجتبی بر ما شفیق

That party (of the people) turned their faces to David, saying, “O chosen prophet, who hast compassion on us,

***

Davud’a yüz tutup “Ey seçilmiş Peygamber, ey bize şefkatli zat,

این نشاید از تو کین ظلمیست فاش
قهر کردی بی‌گناهی را بلاش

This is unworthy of thee, for this is a manifest injustice: thou hast abased an innocent man for naught.”

***

Bu sana yakışmaz, çünkü apaçık bir zulüm bu. Bir suçsuzu, hiçbir kabahati yokken kahrettin” dediler.

گفت ای یاران زمان آن رسید
کان سر مکتوم او گردد پدید

He said, “O friends, the time has come that his hidden secret should he displayed.

***

Davut dedi ki: “Dostlar, gayri o gizli şeyin meydana çıkması zamanı geldi.

3 – 2443

جمله برخیزید تا بیرون رویم
تا بر آن سر نهان واقف شویم

Arise,all(of you), that we may go forth, so that we may be come acquainted with that hidden secret.

***

Hepiniz kalkın da şehirden dışarıya çıkalım, o gizli sırrı öğrenelim.

در فلان صحرا درختی هست زفت
شاخهااش انبه و بسیار و چفت

In such and such a plain there is a huge tree, its boughs dense and numerous and curved.

***

Filân ovada büyük bir ağaç vardır, dalları gürdür, çoktur, birbirleriyle birleşmişlerdir.

3 – 2445

سخت راسخ خیمه‌گاه و میخ او

بوی خون می‌آیدم از بیخ او

Its tent and tent-pegs are very firm; from its roots the smell of blood is coining to me.

***

Kol budak salıvermiş, geniş bir yeri kaplamıştır, kökü de yere yayılmıştır. İşte o ağacın kökünden bana kan kokusu geliyor.

3 – 2446

خون شدست اندر بن آن خوش درخت
خواجه راکشتست این منحوس‌بخت

Murder has been done at the bottom of that goodly tree: this man of sinister fortune has killed his master.

***

O güzel ağacın kökünde kan var. Bu kötü talihli herif, onun altında efendisini öldürmüştür.

تا کنون حلم خدا پوشید آن
آخر از ناشکری آن قلتبان

The clemency, of God has concealed that (crime) till now, (but) at last.(it has come to ‘light) through the ingratitude of that scoundrel,

***

Allah’ın hilmi, bunu şimdiye kadar örttü. Fakat bu kaltaban, buna hiç şükretmedi.

که عیال خواجه را روزی ندید
نه بنوروز و نه موسمهای عید

Who never a single day looked upon his master’s family, not (even) at Nawróz and (other) seasons of festival,

***

Efendisinin çoluğuna, çocuğuna ne nevruzlarda bir şey verdi, ne bayramlarda,

بی‌نوایان را به یک لقمه نجست
یاد ناورد او ز حقهای نخست

And never ‘searched after the destitute (children, to relieve their want) with a single morsel of food, or bethought him of the former obligations (which he had received),

***

O yoksulların, o muhtaç biçarelerin hallerini, hatırlarını bir lokmayla olsun arayıp sormadı, eski hakları aklına bile getirmedi.

تا کنون از بهر یک گاو این لعین

می‌زند فرزند او را در زمین

(And so continued), till for the sake of a cow this accursed wretch is now felling his (master’s) son’ to the earth.

***

Bu melun herif şimdi de bir öküz için onun oğlunu yere vuruyor.

او بخود برداشت پرده از گناه
ورنه می‌پوشید جرمش را اله

He, of himself, has lifted the veil from his crime; else God would have concealed his sin.”

***

Günahının perdesini kendi kaldırıyor, yoksa Allah, suçunu örtüyordu.

کافر و فاسق درین دور گزند
پرده خود را بخود بر می‌درند

In this cycle of woe the infidel and the profligate rend their veils of their own accord.

***

Bu kötü zamanede kâfir olsun, fasik olsun… Herkes, kendi perdesini kendi yırtar.

ظلم مستورست در اسرار جان

می‌نهد ظالم بپیش مردمان

Wrong is covered (from sight) in the inmost thoughts of the soul: the wrong-doer exposes it to men,

***

Zulüm, can sırları arasında gizli kalır, fakat onu halkın önüne koyan zalimdir.

که ببینیدم که دارم شاخها
گاو دوزخ را ببینید از ملا

Saying, “Behold me! I have horns! Behold the cow of Hell in full view!”

***

Hele bakın, benim boynuzlarım var, şu âlemde cehennem öküzünü bir görün diye kendisini kendisi gösterir!”

پس همینجا دست و پایت در گزند
بر ضمیر تو گواهی می‌دهند

Even here, then, your hands and feet, in (doing) harm, bear witness to your conscience.

***

Elin, ayağın, içinde sakladığın şeye bu âlemde de şahadet eder.

3 – 2456

چون موکل می‌شود برتو ضمیر
که بگو تو اعتقادت وا مگیر

Since your (evil) conscience becomes (as) an overseer to you and says, “Speak! Do not keep back your belief,”

***

İtikat ettiğin şeyleri söyle, gizleme diye gönlündeki şey, başına dikilir.

خاصه در هنگام خشم و گفت و گو
می‌کند ظاهر سرت را مو بمو

And, especially at times of anger and quarrelling, makes manifest your secret thought, hair by hair;

***

Hele kızdığın, söylenmeye başladığın zaman yok mu… Gizlendiğin şeyleri kıldan kıla meydana çıkarır.

چون موکل می‌شود ظلم و جفا

که هویدا کن مرا ای دست و پا

Since wrong and injustice become your overseer and say, “Display me,Ohands and feet,”

***

Zulümde cefa, bu âlemde senin başına dikiliyor, bu iş için tayin edilmiş bir memur kesiliyor da hadi, ey el, ey ayak, yaptıklarını söyle, beni meydana çıkar diyor ya…

چون همی‌گیرد گواه سر لگام
خاصه وقت جوش و خشم و انتقام

And since the (evil conscience which bears) witness to the secret thought seizes the reins—in particular at times of emotion and anger and revenge—

***

İçinde gizlediğin şey, sırrının gemini ele alıyor, hele kızıp coştuğun zaman onu istediği gibi sürüp götürüyor ya…

پس همان کس کین موکل می‌کند
تا لوای راز بر صحرا زند

That One, then, who appoints this (conscience) as overseer, that ‘it may unfurl the banner of the secret on the field —

***

Demek ki gizlediği şeyi ta ovalara çıkarsın da bayrak gibi diksin, el âleme göstersin diye Allah, zulmeden kötülükte bulunan kişinin başına bu memuru dikiyor.

پس موکلهای دیگر روز حشر
هم تواند آفرید از بهر نشر

(Surely), then, He can also create, on the Day of Judgement, other overseers for the purpose of unfolding (the secret thoughts).

***

Bunu yapan Allah, mahşer gününde de sırrını meydana çıkarmak için başka memurlar yaratmaya kadirdir.

ای بده دست آمده در ظلم و کین
گوهرت پیداست حاجت نیست این

O thou who hast entered most recklessly upon (a course of) injustice and malice, thy true nature is evident: this (advertisement of it) is not needed.

***

Zaten ey zulümde, kinde elden ele geçmiş, herkesçe ne olduğu bilinmiş, anlaşılmış adam, senin için, dışın meydanda… Elinin, ayağının şahadetine ne ihtiyaç var?

نیست حاجت شهره گشتن در گزند
بر ضمیر آتشینت واقف‌اند

It is not necessary to become celebrated for (doing) harm: they (who possess discernment) are acquainted with thy fiery (hellish) conscience.

***

Kötülüğünü, ziyankârlığını etrafa yaymaya hacet yok. Senin ateşten ibaret olan içini herkes biliyor.

3 – 2464

نفس تو هر دم بر آرد صد شرار

که ببینیدم منم ز اصحاب نار

Thy fleshly soul every moment emits a hundred sparks, saying, “Behold me! I am of the people of the Fire.

***

Nefsinden, her an, beni görün, ben cehennemliğim diye yüzlerce kıvılcım sıçramada.

جزو نارم سوی کل خود روم
من نه نورم که سوی حضرت شوم

I am a part of the Fire: I go to my whole; I am not (composed of) light, so that I should go to the Lord”—

***

Ben ateşin cüz’üyüm, işte aslıma gidiyorum. Nur değilim ki Allah’a gideyim demekte.

همچنان کین ظالم حق ناشناس
بهر گاوی کرد چندین التباس

Even as this unjust and ungrateful man wrought so much confusion (made such a great disturbance) for the sake of a cow.

***

Bu hak, hukuk tanımaz zalim gibi. Bir öküzceğiz için bunca hilelere girişti.

او ازو صد گاو برد و صد شتر
نفس اینست ای پدر از وی ببر

He carried off from him (the defendant) a hundred cows and a hundred camels this (wickedness) is the fleshly soul: O father, cut yourself asunder from it.

***

Hâlbuki o, efendisinden yüzlerce öküz, yüzlerce deve almıştı. Babacığım, işte senin nefis dediğin de budur. Tek hemen ondan kesile gör!

نیز روزی با خدا زاری نکرد

یا ربی نامد ازو روزی بدرد

Besides, never once did he make humble supplication to God: never once did a cry of “O Lord!” come from him in sorrow—

***

Bu zalim, bir gün bile Allah’a yüz tutup ağlamadı, inlemedi. Ağzından bir kerecik olsun aşkla, dertle “Yarabbi” sözü çıkmadı.

کای خدا خصم مرا خشنود کن
گر منش کردم زیان تو سود کن

“O God, content my adversary: if I have inflicted loss upon him (yet) do Thou bestow profit (upon me)!

***

“Allah’ım, düşmanımı hoşnut et. Ben bir ziyankârlıkta bulundum ama sen onu kâra tebdil eyle.

3 – 2470

گر خطا کشتم دیت بر عاقله‌ست
عاقله‌ی جانم تو بودی از الست

If T killed him by mistake, the (payment of the) blood-price falls on my kin: Thou hast been my spirit’s kin from (the Day of) Alast.”

***

Yanlışlıkla bir adam öldürdüysem diyetini vermek, akrabama düşer. Elest gününden beri benim canıma yakın olan sensin” demedi.

سنگ می‌ندهد به استغفار در
این بود انصاف نفس ای جان حر

He (God) does not give (worthless) stones in return for the pearls of contrition (nay), this, O noble spirit, is the justice of the fleshly soul.

***

Ey hür can, sen ona tövbe etmesi, yargılanma dilemesi için inci verirsin de o sana taş bile vermez… İşte nefsin insafı!

چون برون رفتند سوی آن درخت
گفت دستش را سپس بندید سخت

When they went forth to that tree, he (David) said, “Tie his hands fast behind him,

***

Halk, şehirden çıkıp o ağca doğru gidince Davut, “Önce ellerini bağlayın şu zalimin de

تا گناه و جرم او پیدا کنم
تا لوای عدل بر صحرا زنم

In order that I may bring to light his sin and crime, and may plant the banner of justice on the field.

***

Sonra suçunu meydana koyalım, adalet bayrağını ovaya dikelim” dedi.

گفت ای سگ جد او را کشته‌ای
تو غلامی خواجه زین رو گشته‌ای

O dog,” said he, “you have killed this man’s grandfather. You are a slave: by this means you have become a lord.

***

Sonra dedi ki: Ey köpek, sen bu adamın atasını öldürdün. Sen o zatın kölesiydin, bu yüzden onun kanına girdin.

خواجه را کشتی و بردی مال او

کرد یزدان آشکارا حال او

You killed your master and carried off his property: God bath made manifest what happened to him.

***

Efendini öldürüp malını, mülkünü zapt ettin. Fakat Allah bunu meydana çıkardı.

آن زنت او را کنیزک بوده است
با همین خواجه جفا بنموده است

Your wife was his handmaid; she has acted unjustly towards this same master.

***

Karın yok mu? Onun cariyesiydi. Onunla birleştin de bu kötü işi yaptın.

هر چه زو زایید ماده یا که نر
ملک وارث باشد آنها سر بسر

Whatever (children) she bore to him, female or male—all of them from beginning to end are the property of the (master’s) heir.

***

Ondan erkek, dişi… Ne doğduysa hepsine mirasçı bu adamdır.

تو غلامی کسب و کارت ملک اوست
شرع جستی شرع بستان رو نکوست

You are a slave: your gains and goods are his property. You demanded the Law: take the Law and go: ‘tis well.

***

Çünkü sen bir kölesin, çalışıp çabalarsın, eline geçen onundur. Şeriat mı aradın, al sana mükemmel bir şeriat, hadi şimdi yürü bakalım!

خواجه را کشتی باستم زار زار
هم برینجا خواجه گویان زینهار

You killed your master miserably by violence, (whilst) your master was crying for mercy on this very spot.

***

Sen burada efendini zari zari ağlatarak öldürdün. Efendin sana burada, aman yapma, etme diyordu.

کارد از اشتاب کردی زیر خاک
از خیالی که بدیدی سهمناک

In your haste you hid the knife under the soil, because of the terrible apparition which you beheld.

***

Korkunç bir hayal gördün, korktun... Acelenden bıçağı da adamcağızın başıyla beraber toprağa gömdün.

نک سرش با کارد در زیر زمین
باز کاوید این زمین را همچنین

Lo, his head together with the knife is under the soil! Dig ye back the soil, thus!

***

İşte başı da şuracıkta gömülü, bıçak da. Haydi, kazın şurasını!

نام این سگ هم نبشته کارد بر
کرد با خواجه چنین مکر و ضرر

On the knife, too, the name of this dog is written, (who) dealt with his master so deceitfully and injuriously.”

***

Bu köpeğin adı da bıçakta yazılıdır. Bu zalim, efendisine işte böyle bir hilede, böyle bir zulümde bulundu.”

همچنان کردند چون بشکافتند
در زمین آن کارد و سر را یافتند

They did even so (as he ordered), and when they cleft (the earth) they found in the soil the knife and the head.

***

Yeri kazdılar, bıçağı da bulup çıkardılar. Kesik başı da!

ولوله در خلق افتاد آن زمان
هر یکی زنار ببرید از میان

Thereupon tumultuous lamentation arose amongst the people:every one severed the girdle (of unbelief) from his waist.

***

Halka bir velveledir düştü. Hepsi de zünnarlarını kestiler.

بعد از آن گفتش بیا ای دادخواه
داد خود بستان بدان روی سیاه

Alter that, he (David) said to him (the murderer), “Come,O demander of justice, (and) with that black face (of yours) receive the justice due to you!’

***

Ondan sonra öküzü kesene “Gel buraya hak sahibi, bu yüzü karadan hakkını al” dedi.

هم بدان تیغش بفرمود او قصاص
کی کند مکرش ز علم حق خلاص

He ordered retaliation (by killing him) with that same knife: how should contrivance deliver him from the knowledge of God?

***

Aynı bıçakla o adamın da öldürülerek kısas edilmesini emretti. Ne hile yaparsa yapsın, Allah bilgisinden kurtulabilir mi hiç?

حلم حق گرچه مواساها کند
لیک چون از حد بشد پیدا کند

Although God’s clemency bestows (many) kindnesses, yet when he (the sinner) has gone beyond bounds, He exposes (him).

***

Allah’ın hilmi, müdarada bulunur. Bulunur ama adam, haddi aşınca iş değişir, meydana çıkar.

خون نخسپد درفتد در هر دلی
میل جست و جوی و کشف مشکلی

Blood sleepeth not: the desire to investigate and lay bare (discover the solution of) a difficulty falls into every heart.

***

Kan uyumaz. Gönüllere onu araştırmak, müşkülü halletmek merakı düşer.

اقتضای داوری رب دین

سر بر آرد از ضمیر آن و این

The craving prompted by the ordainment of the Lord of the Judgement springs up in the conscience of all and sundry

***

Kıyamet gününün sahibi olan Allah’ın adaleti, şunun, bunun gönlünden zuhur eder durur.

کان فلان چون شد چه شد حالش چه گشت
همچنانک جوشد از گلزار کشت

(So that they ask), “How was it with such-and-such? What happened to him? What became of him? “—just as the sown seed shoots up from the loam.

***

“Filân ne oldu, hali nedir, kim öldürdü acaba?” diye topraktan ekin fışkırır gibi şunun, bunun gönlünden meraklar fışkırır.

جوشش خون باشد آن وا جستها
خارش دلها و بحث و ماجرا

Those inquiries, the pricking of (conscience in men’s) beans and the investigation and discussion, are the stirring of the (murdered man’s) blood.

***

Gönüllerdeki bu meraklar, bu araştırmalar, bundan bahsetmeler, hep o kanın kaynamasıdır.

چونک پیداگشت سر کار او
معجزه داود شد فاش و دوتو

When the mystery of his (the murderer’s) case had been divulged, David’s miracles became doubly manifest

***

O adamın gizli sırrı meydana çıkınca Davud’un mucizesi halka yayıldı; bu mucize bir dereceyken halk tarafından âdeta iki derece meşhur oldu.

خلق جمله سر برهنه آمدند
سر به سجده بر زمینها می‌زدند

All the people came bare-headed and cast their heads in prostration on the earth,

***

Herkes baş açık gelip yerlere secde etmekte,

ما همه کوران اصلی بوده‌ایم
از تو ما صد گون عجایب دیده‌ایم

(Saying), “We all have been (as those who are) blind from birth, (though) we have seen from thee marvels of a hundred kinds.

***

“Biz doğuştan körmüşüz, senden yüzlerce şaşılacak şey gördük.

سنگ با تو در سخن آمد شهیر
کز برای غزو طالوتم بگیر

The stone came to speech with thee overtly, and said, ‘Take me for Saul’s expedition (against Goliath)’;

***

Taş, Talût’la beraber savaşa giderken sana söyledi, beni al dedi.

تو به سه سنگ و فلاخن آمدی
صد هزاران مرد را بر هم زدی

Thou camest with three pebbles and a sling and didst rout a hundred thousand men:

***

Sen elinde bir sapan, üç tane de taş olduğu halde geldin, yüz binlerce adamı birbirine kattın, kırdın, geçirdin.

3 – 2497

سنگهایت صدهزاران پاره شد
هر یکی هر خصم را خون‌خواره شد

Thy pebbles broke into a hundred thousand pieces, and each one drank the blood of an enemy.

***

Taşların yüz binlerce parçaya ayrıldı, her parçası bir düşmanın kanını içti.

3 – 2498

آهن اندر دست تو چون موم شد
چون زره‌سازی ترا معلوم شد

Iron became as wax in thy hand when the (craft of) fashioning coats of mail was made known to thee.

***

Demir, elinde mum gibi yumuşadı, onunla zırh yaptın, bu da âleme yayıldı, herkes bildi.

کوهها با تو رسایل شد شکور
با تو می‌خوانند چون مقری زبور

The mountains became thy thankful. accompanists: they chant the psalms with thee, as one who teaches the recitation of theQur’an.

***

Dağlar sana şükredici risaleler oldu, seninle berber adam gibi Zebur okudular!

صد هزاران چشم دل بگشاده شد

از دم تو غیب را آماده شد

Hundreds of thousands of spiritual eyes were opened and through thy breath were made ready for (contemplation of) the Unseen;

***

Senin sözünle yüz binlerce kişinin can gözü açıldı, gayb âlemine hazırlandı.

و آن قوی‌تر زان همه کین دایمست
زندگی بخشی که سرمد قایمست

And that (miracle) is stronger than all those (others), for this one is lasting: thou bestowest the life that is enduring for ever.'!

***

Fakat onların hepsinden kuvvetli mucizen bu: Sen, insana hayat bağışlamaktasın, bu bağışlaman daimî,

جان جمله‌ی معجزات اینست خود
کو ببخشد مرده را جان ابد

This indeed is the soul of all miracles, that it (the miracle) should bestow everlasting life on the (spiritually) dead.

***

Zaten bütün mucizelerin canı da bu… Ölüye ebedî hayat bağışlamak!” demekteydi.

کشته شد ظالم جهانی زنده شد
هر یکی از نو خدا را بنده شد

The wicked man was killed and a whole world (of people) were quickened with life: every one became anew a (devoted) servant to God.

***

Zalim öldürüldü, bütün bir dünya dirildi. Halkın hepsi de yeni baştan Allah’a kul oldu.

نفس خود را کش جهانی را زنده کن
خواجه را کشتست او را بنده کن

Kill your fleshly soul and make the world (spiritually)alive; it (your fleshly soul) has killed its master: make it (your) slave.

***

Nefsini öldür de âlemi dirilt. Nefis, efendisini öldürmüştür; sen, onu kendine kul, köle yap!

مدعی گاو نفس تست هین
خویشتن را خواجه کردست و مهین

Hark! your fleshly soul is (as) the claimant (of compensation) for the cow: it has made itself a master and thief.

***

Kendine gel, öküzü dâva eden senin nefsindir; kendisini efendi yerine koymuştur, ululuk taslamaktadır.

3 – 2506

آن کشنده‌ی گاو عقل تست رو
بر کشنده گاو تن منکر مشو

The slayer of the cow is your intellect (rational soul): go, do not be offended with the’ slayer of the cow, (which is) your body.

***

Öküzü öldüren de aklındır. Hadi, artık ten öküzünü öldüreni inkâr etme!

عقل اسیرست و همی خواهد ز حق
روزیی بی رنج و نعمت بر طبق

The intellect is a captive and craves of God daily bread (won) without toil, and bounty (placed before it) on a tray.

***

Akıl bir esirdir. Daima Hak’tan zahmetsizce bir rızık, tabak tabak nimetler ister.

روزی بی رنج او موقوف چیست
آنک بکشد گاو را کاصل بدیست

Upon what does its daily bread (won) without toil depend? Upon its killing the cow is the origin of (all) evil

***

Onun zahmetsizce rızıklanması neye bağlıdır? Kötülüğün aslı olan öküzün öldürülmesine.

نفس گوید چون کشی تو گاو من
زانک گاو نفس باشد نقش تن

The fleshly soul says, “How shouldst thou kill my ‘cow’?-because the “cow” of the fleshly soul is the (outward) form of the body.

***

Nefis, “Benim öküzümü nasıl olurda öldürürsün?” der. Çünkü nefis öküz, ten suretidir.

3 – 2510

خواجه‌زاده‌ی عقل مانده بی‌نوا
نفس خونی خواجه گشت و پیشوا

The intellect, (typified by) the master’s son, is left destitute, (while) the fleshly soul, (typified by) the murderer, has become a master and leader.

***

Velinimet zâde olan akıl, ihtiyaçlar içinde kalmış, kanlı katil nefis, efendi olmuş, öne geçmiş!

روزی بی‌رنج می‌دانی که چیست
قوت ارواحست و ارزاق نبیست

Do you know what is the daily bread (won) without toil? It is the food of spirits and the daily bread of the prophet.

***

Zahmetsiz rızık nedir, bilir misin? Ruhların gıdası, peygamberlerin rızıkları.

لیک موقوفست بر قربان گاو

گنج اندر گاو دان ای کنج‌کاو

But it depends upon sacrificing the cow: know (that) the (spiritual) treasure (is found) in (sacrifice of) the cow, O you who dig in (holes and) corners!

***

Fakat bunu elde etmek, öküzü öldürmeye bağlıdır. Hazine öküzün içindedir ey hazine arayan, yerleri kazıp duran!

دوش چیزی خورده‌ام ور نه تمام
دادمی در دست فهم تو زمام

Yesternight I ate something; otherwise, I would have given the reins entirely into the hand of your understanding’.

***

Dün biraz bir şey yemiştim, onun için lâyıkıyla anlatamıyorum. Yoksa bunu tamamıyla anlatır, yuları anlayışının eline teslim ederdim.

دوش چیزی خورده‌ام افسانه است
هرچه می‌آید ز پنهان خانه است

(The words), ‘ yesternight I ate something,” are an idle tale: whatsoever comes (to pass) is from the secret chamber (of Divine Destiny).

***

Ama dün bir şey yedim demem de masaldan ibaret… Çünkü ne gelirse o gizli evden geliyor.

چشم بر اسباب از چه دوختیم
گر ز خوش‌چشمان کرشم آموختیم

Wherefore have we fixed our eyes on (secondary) causes, if we have learned from those with beauteous eyes how to glance amorously?

***

Güzel gözlülerden işve, cilve öğrenmişsek neden gözümüzü sebeplere dikip duruyoruz.

هست بر اسباب اسبابی دگر

در سبب منگر در آن افکن نظر

Over the (secondary) causes there are other (primary) causes: do not look at the (secondary) cause; let thy gaze fall on that (primary cause).

***

Sebeplerin de başka sebepleri var. Sebebe bakma da asıl ona bak!

انبیا در قطع اسباب آمدند
معجزات خویش بر کیوان زدند

The prophets came in order to cut (the cords of secondary) causes: they flung their miracles at Saturn (in the Seventh Heaven).

***

Peygamberler, sebepleri gidermek için geldiler. Mucizelerini ta Zuhal yıldızına ulaştırdılar.

بی‌سبب مر بحر را بشکافتند

بی زراعت چاش گندم یافتند

Without cause (means) they clove the sea asunder; without sowing they found heaps of corn.

***

Sebep ve vesilesiz denizi böldüler, ekmeksizin buğday yığınını buldular.

ریگها هم آرد شد از سعیشان
پشم بز ابریشم آمد کش‌کشان

Sand, too, was turned into flour by their work; goat’s hair became silk as it was pulled (from the hide).

***

Çalışmaları yüzünden kum taneleri un olurdu. Keçinin yünlerini çektiler mi ellerinde ibrişim olurdu.

جمله قرآن هست در قطع سبب
عز درویش و هلاک بولهب

The whole of theQur’anconsists in (is concerned with) the cutting off of (secondary) causes: (its theme is) the glory of the poor (prophet or saint) and the destruction of (those like) Abu Lahab.

***

Bütün Kur’an, sebebi gidermeye aittir. Zahiren yoksul olan Peygamber’in yüceliğini, yine zahiren yüce olan Ebuleheb’in helâkini anlatır durur.

مرغ بابیلی دو سه سنگ افکند
لشکر زفت حبش را بشکند

A swift drops two or three pebbles and shatters the mighty host of Abyssinia:

***

Ebabil kuşları iki üçtaş attılar mı o koca Habeş ordusunu kırıp geçirirler.

سنگ مرغی کو به بالا پر زند
پیل را سوراخ سوراخ افکند

The pebble of a bird that flies aloft lays low the elephant, riddled with holes (wounds).

***

Ta yukarılarda uçan kuşun attığı bir taş, fili delik deşik eder.

دم گاو کشته بر مقتول زن

تا شود زنده همان دم در کفن

(God said), “Inflict (a blow with) the tail of the killed cow upon the murdered man, in order that at the same moment he may come to life (again) in the winding-sheet,

***

Öldürülmüş adama kesilmiş öküzün kuyruğuyla vur da hemen dirilsin, kefeniyle kalksın.

حلق‌ببریده جهد از جای خویش
خون خود جوید ز خون‌پالای خویش

(And that) he whose throat was cut may spring up from his place and seek (vengeance for) his blood from the shedder of his blood

***

Kesilmiş boğazı, yerinden davransın, kanını dökenlerden kanını istesin denir.

همچنین ز آغاز قرآن تا تمام
رفض اسبابست و علت والسلام

In like manner, from the beginning of theQur’anto the end, ‘tis (wholly concerned with) the abandonment of (secondary) causes and means. And (now) farewell (to this subject).

***

Bunlar ve bunlara benzer daha nice şeyler var… Kur’an, baştan sona sebepleri, illetleri nefyeder vesselâm.

کشف این نه از عقل کارافزا شود
بندگی کن تا ترا پیداشود

The explanation (of the mystery) thereof is not (given) by the meddlesome intellect: do service (to God), in order that it may become clear to you.

***

Fakat bunları anlamak, işi uzatıp duran aklın harcı değildir. Kulluk et de bunlar sana keşfolsun!

3 – 2527

بند معقولات آمد فلسفی
شهسوار عقل عقل آمد صفی

The philosopher is in bondage to things perceived by the intellect; (but) the ‘pure (saint) is he that rides as a prince on the Intellect of intellect

***

Felsefeye sarılan kişinin aklı, akılla anlaşılabilen şeylere bağlanmış kalmıştır. Fakat temiz ve pak kişi, aklın aklının (Akl-ı Küll’ün) tek binicisi oldu.

3 – 2528

عقل عقلت مغز و عقل تست پوست
معده‌ی حیوان همیشه پوست‌جوست

The Intellect of intellect is your kernel, (while) your intellect is (only) the husk: the belly of animals is ever seeking husks.

***

Aklının aklı içtir, senin aklınsa kabuk. Hayvan midesi daima kabuk arar.

مغزجوی از پوست دارد صد ملال
مغز نغزان را حلال آمد حلال

He that seeks the kernel has a hundred loathings for the husk: to the goodly (saints) the kernel (alone) is lawful, lawful.

***

İç arayan, kabuğu sevmez, ondan usanır, bıkar. İç temiz kişilere helâldir, temiz kişilere.

چونک قشر عقل صد برهان دهد
عقل کل کی گام بی ایقان نهد

When the intellect, (which is) the husk, offers a hundred evidences, how should the Universal Intellect take a step with out having (intuitive) certainty?

***

Kabuktan ibaret olan akıl, bir işi yüzlerce delille ancak anlayabilir. Fakat Akl-ı Kül, doğru olduğunu bilmediği yola adımını atar mı hiç?

عقل دفترها کند یکسر سیاه

عقل عقل آفاق دارد پر ز ماه

The intellect makes books entirely black (with writing); the Intellect of intellect keeps the horizons (the whole universe) filled (with light) from the Moon (of Reality).

***

Akıl, defterleri baştanbaşa karalar durur. Aklın aklıysa bütün âlemi ayla, doldurur, nurlandırır.

از سیاهی و سپیدی فارغست
نور ماهش بر دل و جان بازغست

It is free from blackness and whiteness: the light of its moon rises (and shines) upon heart and soul.

***

O, karadan da kurtulmuştur, aktan da. Onun ayının nuru, gönle de yayılmıştır, sana da.

این سیاه و این سپید ار قدر یافت
زان شب قدرست کاختروار تافت

If this black and white' has gotten (any) power (value), 'tis from the Night of Power that shone forth like a star.

***

Cüz'i akıl bu karayla akı, yine kadirden, bir yıldız gibi parlayıp âlemi aydınlatan Kadir gecesinden elde etmiştir.

قیمت همیان و کیسه از زرست
بی ز زر همیان و کیسه ابترست

The value of scrip and purse is (derived) from the gold: with out the gold, scrip and purse are docked

***

Keseyle dağarcığın değeri altındadır. İçinde altın olmayan keseyle dağarcığın ne kıymeti var?

همچنانک قدر تن از جان بود
قدر جان از پرتو جانان بود

Even as the worth of the body is (derived) from the soul, (so) the worth of the soul is (derived) from the radiance of the Soul of souls.

***

Nitekim tenin değeri de canla, fakat canın değeri de cananın ışığıyladır.

گر بدی جان زنده بی پرتو کنون
هیچ گفتی کافران را میتون

If the soul were now alive without (that) radiance, would He (God) ever have called the infidels “dead”

***

Can, ışıksız diri olsaydı hiç kâfirlere “Ölü” denir miydi?

هین بگو که ناطقه جو می‌کند
تا به قرنی بعد ما آبی رسد

Come, speak (O my soul)! for the Logos is digging a channel to the end that some water may reach a generation after us.

***

Kendine gel, söyle, söyle ki söyleme kabiliyeti bizden sonraki zamanlarda aksın diye ırmak yolunu kazmakta.

گرچه هر قرنی سخن‌آری بود
لیک گفت سالفان یاری بود

Although (in) every generation there is one who brings the word (of God), yet the sayings of them that have gone before are helpful

***

Her devirde söz söyleyen bulunur; bulunur ama geçmişlerin sözleri daha faydalıdır.

3 – 2539

نه که هم توریت و انجیل و زبور
شد گواه صدق قرآن ای شکور

Is it not (the case) that the Pentateuch and the Gospel and the Psalms have borne witness to the truth of theQur’an, O thankful one?

***

Ey şükreden kişi, Tevrat, İncil ve Zebur, Kur’an’ın doğruluğuna şahadet etmedi mi?

روزی بی‌رنج جو و بی‌حساب
کز بهشتت آورد جبریل سیب

Seek a (spiritual) livelihood (won) without toil and without reckoning, so that Gabriel may bring you apples from Paradise;

***

Zahmetsiz ve sayıya gelmez bir rızık ara da Cebrail sana cennetten elma getirsin.

بلک رزقی از خداوند بهشت
بی‌صداع باغبان بی رنج کشت

Nay, (that there may come to you) a livelihood from the Lord of Paradise, without headache (trouble) on the part of the gardener and without the toil of sowing.

***

Hatta bahçıvanın lâflarıyla başın ağrımadan ekmek zahmetine düşmeden cennetin sahibinden rızıklanasın.

زانک نفع نان در آن نان داد اوست
بدهدت آن نفع بی توسیط پوست

Inasmuch as in that (spiritual) bread the benefit of (conferred by) the bread is His (God’s) gift, He gives you that benefit (directly), without making the husk a means (of imparting it to you).

***

Çünkü ekmekteki fayda ve lezzet, Allah ihsanıdır. Dilerse sana o faydalı kabuğu, yani ekmeği vasıta etmeksizin de verir.

ذوق پنهان نقش نان چون سفره‌ایست
نان بی سفره ولی را بهره‌ایست

The savour is hidden; the outward form of the bread is (visible) like a table-cloth: the bread that is without table-cloth is a portion (reserved) for the saint.

***

Ekmeğin sureti, ekmekteki faydaya, zevk ve lezzete bir sofradır. Fakat sofrasız ekmek yemek, velinin harcıdır.

رزق جانی کی بری با سعی و جست
جز به عدل شیخ کو داود تست

How will you, notwithstanding (all your) endeavour and search, gain the spiritual livelihood except through ‘the justice of the Shaykh who is your David?

***

Can rızkını senin Davud’un olan şeyhin himmeti olmadıkça nasıl olur da çalışıp çabalamayla elde edebilirsin?

نفس چون با شیخ بیند کام تو
از بن دندان شود او رام تو

‘When the fleshly soul sees your steps (joined) with (those of) the Shaykh, willy-nilly it becomes submissive to you.

***

Nefis şeyhle adım attığını, ona uyduğunu görürse zorla sana râm olur.

صاحب آن گاو رام آنگاه شد

کز دم داود او آگاه شد

Then (and then only) did the owner of the cow become sub missive, when he was made aware of the (inspired) words of David.

***

Öküz sahibi de Davud’un sözünü anlayınca râm oldu.

3 – 2547

عقل گاهی غالب آید در شکار
برسگ نفست که باشد شیخ یار

The intellect, in chase (of spiritual truth), prevails over your currish fleshly soul (only) at the time when the Shaykh is its helper.

***

Şeyh sana dost oldu mu avda aklın, köpek nefse galip olur.

نفس اژدرهاست با صد زور و فن
روی شیخ او را زمرد دیده کن

The fleshly soul is a dragon with hundredfold strength and cunning: the face of the Shaykh is the emerald that plucks out its eye

***

Nefis, yüzlerce hile, Hud’a sahibi bir ejderhadır. Fakat şeyhin yüzü, o ejderhanın gözüne karşı tutulan bir zümrüttür.

گر تو صاحب گاو را خواهی زبون
چون خران سیخش کن آن سو ای حرون

If you wish the owner of the cows to be abased, goad him in that direction as (you would goad) asses, O contumacious man!

***

Öküz sahibini zebun etmek istersen onu eşekler gibi bizle, o tarafa sür be hoyrat adam!

چون به نزدیک ولی الله شود
آن زبان صد گزش کوته شود

When he approaches him (the saint) who is nigh unto God, his tongue, a hundred ells long, is shortened.

***

Nefis, Allah velisine, yaklaşırsa dili yüz arşın kısalır.

صد زبان و هر زبانش صد لغت
زرق و دستانش نیاید در صفت

(He hath) a hundred tongues, and each tongue of him (hath) a hundred languages: his fraud and guile come not into (the bounds of) description.

***

Onun yüz dili vardır, her dilinde yüz lûgat, hilesi, riyası anlatılamaz ki!

مدعی گاو نفس آمد فصیح
صد هزاران حجت آرد ناصحیح

The claimant for the cow, the fleshly soul, is eloquent and brings forward hundreds of thousands of unsound pleas.

***

Öküz nefsi dâva eden fasih sözler söyledi, yüz binlerce doğru olmayan delil getirdi.

3 – 2553

شهر را بفریبد الا شاه را

ره نتاند زد شه آگاه را

He deceives (all in) the city except the king: he cannot waylay the sagacious king.

***

Bütün şehri kandırdı, yalnız padişahı kandıramadı, o her şeyi bilen padişahın yolunu vuramadı!

نفس را تسبیح و مصحف در یمین
خنجر و شمشیر اندر آستین

The fleshly soul hath glorification of God (on its tongue), and theQur’anin its right hand; (but) in its sleeve (it hath) dagger and sword.

***

Nefsin sağ elinde tespih ve Kur’an vardır ama yerinde de hançer ve kılıç gizlidir.

مصحف و سالوس او باور مکن
خویش با او همسر و همسر مکن

Do not believe itsQur’anand hypocritical ostentation, do not make yourself its confidant and comrade;

***

Onun mushafına, onun riyasına kanma… Kendini onunla sırdaş, haldaş yapma!

سوی حوضت آورد بهر وضو
واندر اندازد ترا در قعر او

(For) it will take you to the tank to perform the ritual ablution, and will cast you to the bottom thereof.

***

Seni aptes al diye havuzun kenarına getirir de havuza, suyun ta dibine atıverir!

عقل نورانی و نیکو طالبست
نفس ظلمانی برو چون غالبست

The intellect is luminous and a seeker of good: how (then) does the dark fleshly soul prevail over it?

***

Akıl, nuranî ve iyi bir hak ve hakikat arayıcısıyken neden zulmanî nefis ona galip oluyor.

زانک او در خانه عقل تو غریب
بر در خود سگ بود شیر مهیب

(It prevails) because it is at home, (while) your intellect is a stranger: the dog at his own door is (like) a terrible lion.

***

Neden mi? Nefis, kendi evinde, kendi yurdunda… Akılsa garip! Köpek bile kapısında korkunç bir aslan kesilir!

باش تا شیران سوی بیشه روند
وین سگان کور آنجا بگروند

Wait till the lions go (back) to the jungle and these blind dogs’ will believe (in them) there.

***

Hele sabret, aslanlar ormana gitsinler. Bu kör köpekler, o vakit onlara inanırlar.

مکر نفس و تن نداند عام شهر
او نگردد جز بوحی القلب قهر

The common folk of the city do not know the deceit of the fleshly soul and of the body: it (the fleshly soul) is not subdued save by (Divine) inspiration in the heart.

***

Şehirli, nefsin hilesini, tenin düzenini ne bilsin? O ancak kalbe gelen vahiyle kahredilebilir.

هر که جنس اوست یار او شود
جز مگر داود کان شیخت بود

Every one that is its congener becomes its friend, except, to be sure, the David who is your Shaykh;

***

Kim onun cinsiyse ona dost olur. Ancak şeyhin olan Davut müstesna!

کو مبدل گشت و جنس تن نماند
هر که را حق در مقام دل نشاند

For he has been transmuted, and whomsoever God hath seated in the abode of the heart, he(that person) is no more the body’s congener.

***

Çünkü o varlığını tebdil etmiştir. Allah, kimi gönül makamına vasıl ederse o kişide ten cinsiyeti kalmaz.

خلق جمله علتی‌اند از کمین
یار علت می‌شود علت یقین

All the (other) people are (rendered) infirm by (that which lies in) ambush (within them): ‘tis certain that infirmity associates with infirmity.

***

Halk, umumiyetle bu cihan içinde illetlidir. İllet, şüphe yok ki illete dosttur.

هر خسی دعوی داودی کند

هر که بی تمییز کف در وی زند

Every worthless fellow pretends to be (a) David; every one who lacks discernment lays hold of him (attaches himself to him):

***

Her aşağılık kişi Davutluk dâvasına kalkışır. Anlamayan kişiler de ona yapışır.

از صیادی بشنود آواز طیر
مرغ ابله می‌کند آن سوی سیر

He hears the bird’s note from a fowler and, (like a) foolish bird, he keeps going in that direction.

***

Ahmak kuş, avcıdan kuş sesi duyar da o tarafa uçar gider.

نقد را از نقل نشناسد غویست
هین ازو بگریز اگر چه معنویست

‘He dos not distinguish fact from fiction: he is misguided. Come, flee from him, even if he is spiritual (in appearance).

***

Davut olmadığı halde Davutluk dâvasına kalkışan, kendi malı olan şeyle başkasından naklettiği şeyi ayırt edemez, sapıktır o kişi. Kendine gel de manevi bir adam bile olsa kaç ondan!

رسته و بر بسته پیش او یکیست
گر یقین دعوی کند او در شکیست

What has grown (genuinely) and what has been tied on (artificially) is (all) one to him: though he may claim (to possess) intuitive certainty, he is (really) in a (great) doubt.

***

Onun yanında kurtulmuş kişiyle bağlı kişi birdir. Yakına eriştim diye iddia etse de şüphededir.

این چنین کس گر ذکی مطلقست
چونش این تمییز نبود احمقست

If such a one is absolutely keen-witted, (still), when he has not this (power of) discernment, he is a fool.

***

Böyle adam, halk yanında zekâdan ibaret bile olsa mademki kendisinde bu anlayış, bu ayırt ediş yok ahmaktır!

هین ازو بگریز چون آهو ز شیر
سوی او مشتاق ای دانا دلیر

Hark, flee from him as the deer from the lion: do not hasten boldly towards him, O wise man!

***

Kendine gel, ondan ceylân, aslandan nasıl kaçarsa öyle kaç! Ey bilgili yiğit, sakın onun yanına koşma!

3 – 2570

عیسی مریم به کوهی می‌گریخت
شیرگویی خون او می‌خواست ریخت

Jesus, son of Mary, was fleeing to a mountain: you would say that a lion wished to shed his blood.

***

Meryem oğlu İsa, sanki bir aslan kanını dökmek istiyormuş da ondan kaçıyormuş gibi bir dağa kaçıyordu.

آن یکی در پی دوید و گفت خیر
در پیت کس نیست چه گریزی چو طیر

A certain man ran after him and said, “(Is it) well (with thee)? There is no one in pursuit of thee: why dost thou flee, like a bird?”

***

Birisi, ardından koşup dedi ki: “Hayrola… Peşinde kimse yok, neden böyle kuş gibi kaçıyorsun?”

با شتاب او آنچنان می‌تاخت جفت

کز شتاب خود جواب او نگفت

(But) he (Jesus) still kept running with haste so (quickly) that on account of his haste he did not answer him.

***

İsa, öyle hızlı koşmaktaydı ki acelesinden cevap bile vermedi.

یک دو میدان در پی عیسی براند
پس بجد جد عیسی را بخواند

He pushed on in pursuit of Jesus for the distance of one or two fields, and then invoked Jesus with the utmost earnestness,

***

Adam, bir müddet İsa’nı peşinden koştu, ardını bırakmayıp bağırdı:

کز پی مرضات حق یک لحظه بیست
که مرا اندر گریزت مشکلیست

Saying, “For the sake of pleasing God, stop one moment, for I have a difficulty concerning thy flight.

***

“Allah rızası için bir an olsun dur. Neden kaçıyorsun. Merak ettim.

از کی این سو می‌گریزی ای کریم
نه پیت شیر و نه خصم و خوف و بیم

From whom art thou fleeing in this direction, O noble one? There is no lion pursuing thee, no enemy, and there is no fear or danger.”

***

Ardında ne aslan var, ne düşman… Ne bir şeyden korkmana lüzum var, ne bir şeyden ürkmene sebep! O tarafa doğru neden koşuyor, kimden kaçıyorsun a kerem sahibi?”

گفت از احمق گریزانم برو
می‌رهانم خویش را بندم مشو

He said, “I am fleeing from the fool. Begone! I am saving myself. Do not debar me!”

***

İsa dedi ki: “Bir ahmaktan kaçıyorum. Yürü, benim yolumu kesme, kendimi kurtarayım!”

گفت آخر آن مسیحا نه توی
که شود کور و کر از تو مستوی

“Why,” said he, “art not thou the Messiah by whom the blind and the deaf are restored (to sight and hearing)?”

***

Adam dedi ki: “Körün gözlerini, sağırın kulağına açan Mesih sen değil misin?

گفت آری گفت آن شه نیستی
که فسون غیب را ماویستی

He said, “Yea.” Said the other, “Art not thou the King in whom the spells of the Unseen World have their abode?—

***

İsa “Evet, benim” dedi. Adam “gayb afsunlarına me’va olan.

چون بخوانی آن فسون بر مرده‌ای
برجهد چون شیر صید آورده‌ای

(So that) when thou chantest those spells over a dead man, he springs up (rejoicing) like a lion that has caught his prey.”

***

O afsunu ölüye okuyunca ölüyü, av bulmuş aslan gibi sıçrayıp dirilten padişah sen değil misin!” dedi.

گفت آری آن منم گفتا که تو
نه ز گل مرغان کنی ای خوب‌رو

He said, “Yea, I am he.” Said the other, “Dost not thou make (living) birds out of clay, O beauteous one?”

***

İsa “Benim” dedi. Adam dedi ki: “A güzel yüzlü, topraktan kuşlar yapan sen değil misin?!”

گفت آری گفت پس ای روح پاک
هرچه خواهی می‌کنی از کیست باک

He said, “Yea.” Said the other, “Then, O pure Spirit, thou doest whatsoever thou wilt: of whom hast thou fear?

***

İsa. “Evet benim” dedi. Adam “Peki, öyleyse ey tertemiz ruh, dilediğini yaparken kimden korkuyorsun?

با چنین برهان که باشد در جهان

که نباشد مر ترا از بندگان

With such (miraculous) evidence, who is there in the world that would not be one of the slaves (devoted) to thee?”

***

Âlemde bu kadar mucizelerin varken senin kullarından olmayan kim?”

گفت عیسی که به ذات پاک حق
مبدع تن خالق جان در سبق

Jesus said, “By the holy Essence of God, the Maker of the body and the Creator of the soul in eternity;

***

İsa dedi ki: “Teni eşsiz örneksiz yaratan, canı ezelden halk eden Allah’ın tertemiz zatına ant olsun…

حرمت ذات و صفات پاک او
که بود گردون گریبان‌چاک او

By the sanctity of the pure Essence and Attributes of Him, for whose sake the collar of Heaven is rent,

***

Onun pak zatiyle sıfatları hakkı için… Felek bile yenini, yakasını yırtmış, ona âşık olmuştur.

کان فسون و اسم اعظم را که من
بر کر و بر کور خواندم شد حسن

(I swear) that the spells and the Most Great Name which I pronounced over the deaf and the blind were good (in their effects).

***

O afsunu, o İsm-i Âzam’ı köre okudum, gözleri açıldı; sağıra okudum, kulakları duydu.

بر که سنگین بخواندم شد شکاف
خرقه را بدرید بر خود تا بناف

I pronounced (them) over the stony mountain: it was cloven and tore upon itself its mantle down to the navel.

***

Taş gibi dağa okudum, yarıldı göbeğine kadar hırkasını yırttı!

برتن مرده بخواندم گشت حی
بر سر لاشی بخواندم گشت شی

I pronounced (them) over the corpse: it came to life. I pronounced (them) over nonentity: it became entity.

***

Ölüye okudum dirildi. Hiçbir şey olmayan, vücudu bulunmayan şeye okudum, meydana geldi, bir şey oldu!

خواندم آن را بر دل احمق بود
صد هزاران بار و درمانی نشد

I pronounced them lovingly over the heart of the fool hundreds of thousands of times, and ’twas no cure (for his folly).

***

Fakat ahmağın gönlüne yüz binlerce kere okudum, fayda vermedi.

3 – 2589

سنگ خارا گشت و زان خو بر نگشت
ریگ شد کز وی نروید هیچ کشت

He became hard rock and changed not from that disposition; he became sand from which no produce grows.”

***

Mermer bir kaya kesildi, ona tesir bile etmedi. Âdeta kuma döndü, ondan bir şey bitmesine imkân yok!”

گفت حکمت چیست کنجا اسم حق
سود کرد اینجا نبود آن را سبق

Said the other, “What is the reason that the Name of God availed there, (while) it had no advantage (good effect) here?

***

Adam, “Allah adının köre, sağıra ölüye tesir edip de ahmağa tesir ermemesinin hikmeti ne?

آن همان رنجست و این رنجی چرا
او نشد این را و آن را شد دوا

That (physical infirmity) is disease too, and this (folly) is a disease: why did it (the Name of God) not become a cure for this, since it cured that?”

***

Onlar da illet, bu da illet... Neden onlara tesir ediyor da buna tesir etmiyor?” dedi.

گفت رنج احمقی قهر خداست
رنج و کوری نیست قهر آن ابتلاست

He (Jesus) said, “The disease of folly is (the result of) the wrath of God; (physical) disease and blindness are not (the result of Divine) wrath: they are (a means of) probation.”

***

İsa dedi ki. “Ahmaklık, Allah kahrıdır. Hastalık, körlük, kahır değildir, bir iptilâdır.

ابتلا رنجیست کان رحم آورد
احمقی رنجیست کان زخم آورد

Probation is a disease that brings (Divine) mercy (in its train); folly is a disease that brings (Divine) rejection.

***

İptilâ, acınacak bir illettir, ona kul da acır, Allah da… Fakat ahmaklık, öyle bir illettir ki ahmağa da mazarrat verir, onunla konuşana da!

آنچ داغ اوست مهر او کرده است
چاره‌ای بر وی نیارد برد دست

That which is branded on him (the fool) He (God) hath sealed: no hand can apply a remedy to it.

***

Ahmağa vurulan dağ, Allah mührüdür. Ona bir çare bulmanın imkânı yok!”

ز احمقان بگریز چون عیسی گریخت
صحبت احمق بسی خونها که ریخت

Flee from the foolish, seeing that (even) Jesus fled (from them): how much blood has been shed by companionship with fools!

***

İsa nasıl kaçtıysa sen de ahmaktan kaç! Ahmakla sohbet, nice kanlar döktü!

اندک اندک آب را دزدد هوا
دین چنین دزدد هم احمق از شما

The air steals away (absorbs) water little by little: so too does the fool steal away religion from you.

***

Hava, suyu yavaş yavaş çeker, alır ya… Ahmak da dininizi böyle çalar, böyle alır işte.

گرمیت را دزدد و سردی دهد
همچو آن کو زیر کون سنگی نهد

He steals away your heat and gives you cold, like one who puts a stone under your rump.

***

Kıçının altına taş koymuş adamın harareti nasıl gider, o adam nasıl soğuk alırsa ahmak da sizden harareti, aşkı iştiyakı çalar, size soğukluk verir!

آن گریز عیسی نه از بیم بود
آمنست او آن پی تعلیم بود

The flight of Jesus was not caused by fear, (for) he is safe (from the mischief done by fools): it was for the purpose of teaching (others).

***

İsa’nın kaçışı korkudan değildi. O zaten emindi, fakat size öğretmek için kaçmıştı.

زمهریر ار پر کند آفاق را
چه غم آن خورشید با اشراق را

Though intense frost fill the world from end to end, what harm (would it do) to the radiant sun?

***

Zemheri rüzgârları, âlemi doldursa bile o parlayıp duran güneşe ne gam?

یادم آمد قصه‌ی اهل سبا
کز دم احمق صباشان شد وبا

I am reminded of the story of the people of Sabá—how their (balmy) zephyr (sabá) was turned into pestilence (wabá) by the words of the foolish.

***

Hatırıma Sebalılar’ın hikâyesi geldi. Ahmaklık yüzünden seher yeli, onlara veba kesilmişti.

آن سبا ماند به شهر بس کلان
در فسانه بشنوی از کودکان

That (kingdom of) Sabá resembles the great big city (which) you may hear of from children in (their) tales.

***

Sebâ, çocuklardan duyduğun masallardaki gibi pek büyük bir şehirdi.

کودکان افسانه‌ها می‌آورند
درج در افسانه‌شان بس سر و پند

The children relate tales, (but) in their tales there is enfolded many a mystery and (moral) lesson.

***

Hani çocuklar masal söylerler ya… Fakat masallarında nice sırlar, nice öğütler vardır.

هزلها گویند در افسانه‌ها
گنج می‌جو در همه ویرانه‌ها

(Though) in (their) tales they say (many) ridiculous things, (yet) in all ruined places do thou ever seek the treasure.

***

Görünüşte saçma şeyler söylerler ama sen onları masal sanma sakın… Bütün viranelerde define aramaya koyul!

بود شهری بس عظیم و مه ولی
قدر او قدر سکره بیش نی

(Once) there was a city very huge and great, but its size was the size of a saucer, no more (than that).

***

Sebâ şehri, pek büyük, pek azametli bir şehirdi… Büyüklüğü bir tepsiden fazla değil!

بس عظیم و بس فراخ و بس دراز
سخت زفت اندازه‌ی پیاز

(It was) very huge and very broad and very long, ever so big, as big as an onion.

***

Pek ulu, pek geniş, pek uzun, pek kocamandı… bir soğan kadar!

مردم ده شهر مجموع اندرو
لیک جمله سه تن ناشسته‌رو

The people of ten cities were assembled within it, but the whole (amounted to) three fellows with unwashed (dirty) faces.

***

On şehir halkı oraya toplanmıştı; fakat hepsi de yüzleri yıkanmamış üç kişiden ibaret!

اندرو خلق و خلایق بی‌شمار
لیک آن جمله سه خام پخته‌خوار

Within it there were numberless people and folk, but the whole of them (amounted to) three beggarly fools.

***

Orada sayısız adam vardı ama hepsi yalnız ölmüş hayvan eti yiyen o üç ham adam!

جان ناکرده به جانان تاختن
گر هزارانست باشد نیم تن

The soul that has not made haste towards the Beloved— (even) if it is thousands, (yet) it is (only) half a body.

***

Canana ulaşmayan, sevgiliye kavuşmaya çalışmayan can, binlerce bile olsa yarım tenden ibarettir.

آن یکی بس دور بین و دیده‌کور
از سلیمان کور و دیده پای مور

One (of the three) was very far-sighted and blind-eyed— blind to Solomon and seeing the leg of the ant;

***

Üç kişinin birisi pek uzakları görürdü, fakat gözü kör; Süleyman’ı görmezdi de karıncanın ayağını görürdü!

و آن دگر بس تیزگوش و سخت کر

گنج و در وی نیست یک جو سنگ زر

And the second was very sharp of hearing and extremely deaf—a treasure in which there is not a barleycorn's weight of gold;

***

Öbürü pek keskin işitirdi, fakat sağır! Âdeta bir defineydi. İçinde yarım arpa kadar bile altın yok!

وآن دگر عور و برهنه لاشه‌باز
لیک دامنهای جامه‌ی او دراز

And the other (the third) was naked and bare, pudendo patefacto, but the skirts of his raiment were long.

***

Üçüncüsü çırılçıplak, edep yeri açık bir adamdı. Elbisesinin etekleri uzun!

گفت کور اینک سپاهی می‌رسند
من همی‌بینم که چه قومند و چند

The blind man said, “Look, an army is approaching: I see what people they are and how many.”

***

Kör dedi ki: “İşte bak, şuracıktan atlılar gelmekte. Onların hangi kavimden olduklarını ve kaç kişiden ibaret bulunduklarını görüyorum.”

گفت کر آری شنودم بانگشان
که چه می‌گویند پیدا و نهان

The deaf man said, “Yes; I heard their voices (and know) what they are saying openly and secretly.”

***

Sağır “ Evet, ben de seslerini duydum, gizli açık ne söylüyorlarsa işittim” dedi.

آن برهنه گفت ترسان زین منم
که ببرند از درازی دامنم

The naked man said, “I am afraid they will cut off (something) from the length of my skirt.”

***

Çıplak “Benim korkum da şundan: Gelirlerse elbisemin eteğini keserler!” dedi.

3 – 2615

کور گفت اینک به نزدیک آمدند
خیز بگریزیم پیش از زخم و بند

The blind man said, “Look, they have come near! Arise and let us flee before (we suffer) blows and chains.”

***

Kör dedi ki: “İşte bak, yaklaştılar. Hadi onlar gelip çatmadan, bizi yakalayıp dövmeden, bağlamadan biz kaçalım.”

کر همی‌گوید که آری مشغله
می‌شود نزدیکتر یاران هله

“Yes,” says the deaf man, “the noise is getting nearer. Come on, my friends!”

***

Sağır dedi ki: “ Hakikaten dostlar, gürültü gittikçe yaklaşıyor, haydin!

آن برهنه گفت آوه دامنم
از طمع برند و من ناآمنم

The naked man said, “Alas, from covetousness they will cut off my skirt, and I am unprotected.”

***

Çıplak, eyvahlar olsun, dedi… Gelirlerse tamah ederler, elbisemi alırlar, ben hiç emin değilim!

شهر را هشتند و بیرون آمدند

در هزیمت در دهی اندر شدند

They (the three) left the city and came forth and in their flight entered a village.

***

Şehri bırakıp çıktılar, koşa koşa bir köye geldiler.

اندر آن ده مرغ فربه یافتند
لیک ذره‌ی گوشت بر وی نه نژند

In that village they found a fat fowl, but not a mite of flesh on it: (’twas) abject—

***

O köyde semiz bir kuş buldular. Kuş pek semizdi, vücudunda zerre kadar et yoktu, öyle arıktı ki!

مرغ مرده‌ی خشک وز زخم کلاغ
استخوانها زار گشته چون پناغ

A dried-up dead fowl, and its bones through being pecked at by crows had become bare like threads.

***

Ölmüş bir kuştu, kargaların gagalamasından kemikleri bile incelmiş, ipliğe dönmüştü.

زان همی‌خوردند چون از صید شیر
هر یکی از خوردنش چون پیل سیر

They were eating thereof as a lion (eats) of his prey: each of them (became) surfeited, like an elephant, with eating it.

***

Aslanların avlarını yemesi gibi o kuşu yediler… Üçü de tok filler gibi semirip şiştiler.

هر سه زان خوردند و بس فربه شدند
چون سه پیل بس بزرگ و مه شدند

All the three ate thereof and grew exceedingly fat: they became like three very great and big elephants,

***

Üçü de üç tane besili, semiz ve büyük file döndüler!

آنچنان کز فربهی هر یک جوان
در نگنجیدی ز زفتی در جهان

In such wise that each young man, because of fatness, was too stout to be contained in the world.

***

Üç genç de öyle semirdi, öyle şişmanladı ki şişmanlıktan âleme sığamaz oldular!

3 – 2624

با چنین گبزی و هفت اندام زفت
از شکاف در برون جستند و رفت

Notwithstanding such bigness and seven stout limbs, they sprang forth through a chink in the door and departed.

***

Bu kadar şişmanlıkta, bu koskocaman kelleyle, kulakla, bu iri yedi endamla beraber kapının çatlağından süzülüp geçtiler!

3 – 2625

راه مرگ خلق ناپیدا رهیست
در نظر ناید که آن بی‌جا رهیست

The way of creaturely death is an invisible way: it comes not into sight: ’tis a marvellous place of exit.

***

Ölüm de halka görünmez, ölümün yolu da gizlidir. Ölüm de göze gelmez… Acayip bir çıkış yeridir.

نک پیاپی کاروانها مقتفی
زین شکاف در که هست آن مختفی

Lo, the caravans are following one after another through this chink which is hidden (from view) in the door.

***

İşte bak, kervanlar birbiri ardına ulanmış, o kapının gizli çatlağından geçip gitmede!

3 – 2627

بر در ار جویی نیابی آن شکاف
سخت ناپیدا و زو چندین زفاف

If you look on the door for that chink, you will not find it: (it is) extremely unapparent, though (there are) so many processions through it.

***

Fakat o çatlağı arasan göremezsen. Pek gizlidir ama ondan bunca kişileri geçirdiler, gelin evine güvey götürür gibi götürdüler.

کر امل را دان که مرگ ما شنید
مرگ خود نشنید و نقل خود ندید

Know that Hope is the deaf man who has (often) heard of our dying, (but) has not heard of his own death or regarded his own decease.

***

Sağır, istektir, dilektir. Bizim ölümümüzü duydu da kendi ölümünü duymadı, kendi görünüşünü görmedi.

حرص نابیناست بیند مو بمو

عیب خلقان و بگوید کو بکو

The blind man is Greed: he sees other people's faults, hair by hair, and tells them from street to street,

***

Kör de hırstır. Halkın ayıbını kıldan kıla görür. Taraf taraf söyler de,

3 – 2630

عیب خود یک ذره چشم کور او
می‌نبیند گرچه هست او عیب‌جو

(But) his blind eyes do not perceive one mote of his own faults, albeit he is a fault-finder.

***

Kör gözü kendi ayıbını zerre kadar göremez, fakat gene de âlemin ayıbını arar!

3 – 2631

عور می‌ترسد که دامانش برند
دامن مرد برهنه چون درند

The naked man is afraid that his skirt will be cut off: how should they (any one) cut off the skirt of a naked man?

***

Çıplak, elbisesinin eteğini kesecekler diye korkuyor ama çıplak adamın eteğimi olur ki kessinler!

مرد دنیا مفلس است و ترسناک
هیچ او را نیست از دزدانش باک

The worldly man is destitute and terrified: he possesses nothing, (yet) he has dread of thieves.

***

Dünyaya kapılan da hem müflistir, hem de korkmakta. Hâlbuki hırsızlardan hiç de korkmaması lâzım.

او برهنه آمد و عریان رود
وز غم دزدش جگر خون می‌شود

Bare he came and naked he goes, and (all the while) his heart is bleeding with anxiety on account of the thief

***

Zaten dünyaya çıplak geldi, çıplak gidecek… Böyle olduğu halde hırsızlardan korkusundan yüreği kan olmakta!

وقت مرگش که بود صد نوحه بیش
خنده آید جانش را زین ترس خویش

At the hour of death when a hundred lamentations are (being made) beside him, his spirit begins to laugh at its own fear.

***

Fakat hayattayken bunca feryad ü figan etti ağlayıp sızladıydı ya… Ölürken kendisi de bu korkusuna şaşar, güler!

3 – 2635

آن زمان داند غنی کش نیست زر
هم ذکی داند که او بد بی‌هنر

At that moment the rich man knows that he has no gold; the keen-witted man, too, knows that he is devoid of talent.

***

O zaman zengin hiçbir pulu olmadığını… Zeki, hiçbir hüneri bulunmadığını anlar.

چون کنار کودکی پر از سفال
کو بر آن لرزان بود چون رب مال

(’Tis) like (as when) a child's lap (is) filled with potsherds, for he (the child) is trembling for them, like the owner of riches.

***

Hayattaki bu korku, eteğine saksı kırıkları doldurup da kendisini mal sahibi sanan, onları kaybedeceğinden korkan, onların üstüne titreyen çocuğun korkusuna benzer.

گر ستانی پاره‌ای گریان شود
پاره گر بازش دهی خندان شود

If you take a piece away, he begins to weep; and if you give the piece back to him, he begins to laugh.

***

O saksı kırıklarından bir parçasını bile alsan ağlamaya başlar; geri verirsen de sevinir, gülmeye koyulur.

3 – 2638

چون نباشد طفل را دانش دثار
گریه و خنده‌ش ندارد اعتبار

Since the child is not endued with knowledge, his weeping and laughter have no importance.

***

Bilgi elbisesini giymedikçe çocuğun ağlamasına da ehemmiyet verilmez, gülmesi de!

محتشم چون عاریت را ملک دید
پس بر آن مال دروغین می‌طپید

Inasmuch as the magnate regarded that which is (only) a loan as (his) property, he was quivering (with anxiety) for that false wealth.

***

Ahmak da eğreti malı kendisinin sanır da onun üstüne titrer. Hay aşağılık adam hay!

خواب می‌بیند که او را هست مال
ترسد از دزدی که برباید جوال

He dreams that he has wealth and is afraid of the thief who may carry off his sack (of gold).

***

Uykuda kendisini mal sahibi görür, çuvalını hırsız çalacak diye korkar!

چون ز خوابش بر جهاند گوش‌کش
پس ز ترس خویش تسخر آیدش

When Death pulls his ear and makes him start up from slumber, then he falls to mocking at his fears.

***

Fakat kulağı çekildi de uyandı mı kendi korkusuyla kendisi alay eder.

همچنان لرزانی این عالمان
که بودشان عقل و علم این جهان

Even such (is) the trembling of these learned scholars who have the intelligence and knowledge of this world.

***

Bu cihanın aklına, bu âlemin bilgisine sahip olan âlimlerin korkusu da buna benzer.

از پی این عاقلان ذو فنون
گفت ایزد در نبی لا یعلمون

On account of these accomplished (and) intelligent men, God said in theQur’án, They do not know.

***

Hünerlere, fenlere sahip olan bu akıllılara Allah Kur’an’ da “ Onlar bir şey bilmezler” dedi.

هر یکی ترسان ز دزدی کسی
خویشتن را علم پندارد بسی

Each (of them) is afraid of some one's stealing (his time): he fancies that he possesses a great deal of knowledge.

***

Her biri kendisinde bilgi var zannına kapılır da birisi çalacak diye korkuya düşer.

گوید او که روزگارم می‌برند
خود ندارد روزگار سودمند

He says, “They are wasting my time,” (but) in truth he has no time that is profitable.

***

Zamanımı alıyorlar der. Hâlbuki bir fayda, bir kâr elde eden kişinin zamanı zaten onda yok!

گوید از کارم بر آوردند خلق
غرق بی‌کاریست جانش تابه حلق

He says, “The people have taken me away from my work,” (but) his soul is plunged in idleness up to the throat.

***

Halk beni işimden, gücümden alıkoydu der ama canı, ta boğazına kadar işsizliğe, güçsüzlüğe dalmıştır!

عور ترسان که منم دامن کشان
چون رهانم دامن از چنگالشان

(Like) the naked man (he) is frightened and says, “I am trailing a (long) skirt: how shall I save my skirt from their clutches?”

***

Çıplak adam elbisemi sürüyüp duruyorum; eteğimi, onların pençesinden nasıl kurtaracağım der!

صد هزاران فضل داند از علوم
جان خود را می‌نداند آن ظلوم

He knows a hundred thousand superfluous matters connected with the (various) sciences, (but) that unjust man does not know his own soul.

***

Âlim de, bilgilerin yüz binlerce çeşidini bilirde zalim herif, kendisini bilmez.

داند او خاصیت هر جوهری
در بیان جوهر خود چون خری

He knows the special properties of every substance, (but) in elucidating his own substance (essence) he is (as ignorant) as an ass,

***

Her cevherin haysiyetini bilir de kendi cevherine gelince bir eşeğe döner!

3 – 2650

که همی‌دانم یجوز و لایجوز
خود ندانی تو یجوزی یا عجوز

Saying, “I know (what is) permissible and unpermissible.” Thou knowest not whether thou thyself art permissible or (unpermissible as) an old woman.

***

Be hey âlim, sen, ben caiz olan şeylerle caiz olmayanları bilirim dersin ama kendin caiz misin, işe yarar mısın, yoksa bir kocakarı mısın? Bundan haberin yok!

این روا و آن ناروا دانی ولیک
تو روا یا ناروایی بین تو نیک

Thou knowest this licit (thing) and that illicit (thing), but art thou licit or illicit? Consider well!

***

Bu, yerinde doğru… Şu, yerinde değil, eğri… Bunu biliyorsun ama sen doğru musun, eğri mi? Bir de iyice bak!

قیمت هر کاله می‌دانی که چیست
قیمت خود را ندانی احمقیست

Thou knowest what is the value of every article of merchandise; (if) thou knowest not the value of thyself, ’tis folly.

***

Her kumaşın değeri nedir? Biliyorsun da kendi değerini bilmiyorsun. Bu ahmaklıktır.

سعدها و نحسها دانسته‌ای
ننگری سعدی تو یا ناشسته‌ای

Thou hast become acquainted with the fortunate and inauspicious stars; thou dost not look to see whether thou art fortunate or unwashed (spiritually foul and ill-favoured).

***

Yomlu yıldızlarla yomsuz yıldızları biliyorsun… Fakat sen yomlumusun, yoksa cemcenabet biri misin? Buna bakmıyorsun bile?

جان جمله علمها اینست این
که بدانی من کیم در یوم دین

This, this, is the soul of all the sciences—that thou shouldst know who thou shalt be on the Day of Judgement.

***

Bütün bilgilerin ruhu budur bu… Mahşer günü ben kimim, ne hale geleceğim; demen bunu bilmen gerek!

آن اصول دین بدانستی ولیک
بنگر اندر اصل خود گر هست نیک

Thou art acquainted with the fundamentals (usúl) of the (Mohammedan) Religion, but look upon thine own fundamental (asl) and see whether it is good.

***

Din usulünü bildin ama kendi aslın, kendi mayan iyiyse bir de ona bak, onu bil!

از اصولینت اصول خویش به
که بدانی اصل خود ای مرد مه

Thine own fundamentals are better for thee than the two fundamentals (of the Mohammedan Religion), so that thou mayst know thine own fundamental (essential nature), O great man.

***

Seni için bu iki usulden kendi aslını bilmen daha iyidir ey ulu kişi!

اصلشان بد بود آن اهل سبا
می‌رمیدندی ز اسباب لقا

Their fundamental (nature) was bad: those inhabitants of Sabá were recoiling from the means (which lead) to meeting (with God);

***

Sebâlılar'ın asılları kötüydü, mayaları pisti. Allah'a ulaşma sebeplerinden kaçarlardı.

دادشان چندان ضیاع و باغ و راغ
از چپ و از راست از بهر فراغ

(Yet) He gave them so many estates and orchards and meadowlands, on the left hand and the right, for (their) leisure (pastime and diversion).

***

Allah, onlara bunca matah, bunca bağ, bunca bostan vermiş, sağlarından, sollarından onlara zevk ve huzur için bunca nimetler ihsan etmişti.

بس که می‌افتاد از پری ثمار
تنگ می‌شد معبر ره بر گذار

Inasmuch as the fruit was falling (to the ground) from abundance, there was no room for any one to pass on the road,

***

Ağaçlardan dökülen meyvelerin bolluğundan yol daralır, geçenler, geçemez olurlardı.

آن نثار میوه ره را می‌گرفت
از پری میوه ره‌رو در شگفت

(For) the scattered largesse of fruit would block the way: the wayfarer (would be) in amazement at the plenty of the fruit.

***

Yerlere dökülen meyveler, yolu kapar, yolcu, nereden geçeyim diye şaşırır kalırdı.

سله بر سر در درختستانشان
پر شدی ناخواست از میوه‌فشان

In their groves, through the dropping of the fruit, a basket on the head would be filled involuntarily.

***

Birisi, başına bir sepet alıp ağaçlıklardan geçse sepet silkmeden meyvelerle dolardı.

باد آن میوه فشاندی نه کسی

پر شدی زان میوه دامنها بسی

The breeze would scatter the fruit, not (the hand of) any one: by that fruit a multitude of skirts would be filled.

***

Meyveleri kimse silkmez, düşürmez, meyveler, rüzgârla düşer, nicelerin etekleri, meyvelerle dolar, boşalırdı.

خوشه‌های زفت تا زیر آمده
بر سر و روی رونده می‌زده

Huge clusters, having come low down, would strike against the head and face of the wayfarer.

***

Meyve hevenkleri, dallardan aşağılara kadar sarkar, gelip geçenlerin başlarına, yüzlerine sürtünürdü.

مرد گلخن‌تاب از پری زر
بسته بودی در میان زرین کمر

On account of the plenty of gold a bath-stoker might have tied a golden belt on his waist.

***

Külhan hizmetinde çalışan aşağılık bir adam bile o kadar zengindi ki altın kemer kuşanırdı.

سگ کلیچه کوفتی در زیر پا

تخمه بودی گرگ صحرا از نوا

The dogs would trample buns underfoot; the desert wolf would have indigestion from the (rich) food.

***

Köpek, ekmekleri ayağıyla çiğner, ezerdi… Kurt, yiyecek bolluğundan imtilâ illetine tutulmuştu.

گشته آمن شهر و ده از دزد و گرگ
بز نترسیدی هم از گرگ سترگ

Town and village had become safe from robbers and wolves; the goat was not afraid even of the fierce wolf.

***

Şehir de hırsızdan kurttan emindi, köy de. Keçi bile, büyük büyük kurtlardan korkmaz olmuştu.

گر بگویم شرح نعمتهای قوم
که زیادت می‌شد آن یوما بیوم

If I explain (all) the blessings bestowed upon the people (of Sabá), which were increasing day by day,

***

Onların günden güne artan nimetlerini, onların nail oldukları şeyleri anlatsam,

مانع آید از سخنهای مهم
انبیا بردند امر فاستقم

It will hinder (me) from (speaking of) important matters. The prophets brought (to the Sabaeans) the (Divine) command, namely, “Do thou, therefore, be righteous.”

***

Mühim sözler geri kalır. Peygamberler, bunlara “Doğru olun, doğruluk yapın!” demişti!

سیزده پیغامبر آنجا آمدند
گمرهان را جمله رهبر می‌شدند

Thirteen prophets came thither: all (of them) were ready to guide those who had lost the way,

***

Oraya tam on üç peygamber gelmiş, sapıklara yol göstermiş istemişlerdi.

3 – 2670

که هله نعمت فزون شد شکر کو
مرکب شکر ار بخسپد حرکوا

Saying, “Come, the benefit has increased: where is the thanksgiving? If the steed of thanksgiving lie down, set (it) in motion.

***

“Nimetleriniz çoğalıp durmakta, fakat şükür nerede? Şükrü merkebi yatıp uyusa bile siz onu uyandırın, kaldırın!

3 – 2671

شکر منعم واجب آید در خرد

ورنه بگشاید در خشم ابد

In (the view of) reason it is necessary to give thanks to the Benefactor; otherwise, the door of everlasting wrath will be opened.

***

Nimet verene şükretmek aklen de lâzım. Şükretmeyen, kendisine ebedî hışım kapısını açar.

هین کرم بینید وین خود کس کند
کز چنین نعمت به شکری بس کند

Hark, behold the loving kindness (of God)! And in sooth would any one (but God) do this—namely, be content with a single thanksgiving for such benefits?

***

Kendinize gelin de şu kereme bakın! Bir şükre bedel bu kadar nimeti kim verir?

سر ببخشد شکر خواهد سجده‌ای

پا ببخشد شکر خواهد قعده‌ای

He bestows a head and asks as thanksgiving (only) one act of bowing; He bestows feet and asks as thanksgiving (only) one act of sitting (in piety and devotion).”

***

Allah insana baş verir, şükür için de bir secde ister… Ayak bağışlar şükür için bir oturma diler” dediler.

قوم گفته شکر ما را برد غول
ما شدیم از شکر و از نعمت ملول

The people said, “The ghoul has carried off our thanksgiving: we have become weary of giving thanks and receiving benefits.

***

Sebâlılar dediler ki: “Bizim şükretme kabiliyetimizi Şeytan aldı götürdü! Şükürden de usandık, nimetten de.

3 – 2675

ما چنان پژمرده گشتیم ازعطا
که نه طاعتمان خوش آید نه خطا

We have become so disgusted with the bounty that neither piety nor sin pleases us.

***

Bu nimetlerden bize öyle usanç geldi ki ne ibadet hoşumuza gidiyor, ne kabahat!

ما نمی‌خواهیم نعمتها و باغ
ما نمی‌خواهیم اسباب و فراغ

We do not desire benefits and orchards: we do not desire means (of enjoyment) and leisure.”

***

Nimetleri de istemiyoruz, bahçeleri de… Zevk sebeplerini de dilemiyoruz, safa vesilelerini de!

انبیا گفتند در دل علتیست
که از آن در حق‌شناسی آفتیست

The prophets said, “In your hearts is a malady whence there is (produced) a canker in the acknowledgment of obligations,

***

Peygamberler dediler ki: “ Gönülde bir illet yüzünden insan, doğruyu anlamaz, sapıtır.

نعمت از وی جملگی علت شود
طعمه در بیمار کی قوت شود

And whereby the benefit is wholly turned into disease: how should food become (a source of) strength in the sick?

***

O yüzden nimetler, umumiyetle illet olur. Hastalıkta yenen yemek insana hiç kuvvet verir mi?

چند خوش پیش تو آمد ای مصر
جمله ناخوش گشت و صاف او کدر

How many a sweet thing came to thee, O persistent (in sin), and they all grew unsweet, and their pure (quality) became turbid!

***

Ey inatçı, önüne nice güzelim nimetler geldi de hepsi kötüleşti, saf olanlar bile bulandı gitti!

تو عدو این خوشیها آمدی
گشت ناخوش هر چه بر وی کف زدی

Thou didst become a foe to these sweetnesses: on whatsoever thing thou didst lay thy hand, it became unsweet.

***

Bu güzelliklerin düşmanı sensin… Neye elini vurdunsa kötü oldu.

3 – 2681

هر که اوشد آشنا و یار تو
شد حقیر و خوار در دیدار تو

Whosoever became (in reality) thy familiar and friend became despicable and vile in thy sight;

***

Senin dostun; senin âşinan olan, sence hor, hakir sayıldı.

3 – 2682

هر که او بیگانه باشد با تو هم
پیش تو او بس مه‌است و محترم

And every one, too, that (in reality) would be alien to thee is, in thy opinion, very grand and venerable.

***

Sana yabancı olan, seninle uzlaştı. Sence o büyük ve yüce oldu.

این هم از تاثیر آن بیماریست
زهر او در جمله جفتان ساریست

This (false opinion) also is from the effect produced by that sickness: its poison pervades all associated (with it).

***

Bu da o, hastalığın tesirinden… O illetin zehri bütün canlara sirayet eder.

دفع آن علت بباید کرد زود
که شکر با آن حدث خواهد نمود

It behoves (thee) quickly to remove that malady, for with that (disease) sugar will seem filth;

***

O illeti derhal geçirmeye çalışmak gerek. O illet durdukça şeker bile zehir kesilir.

هر خوشی کاید به تو ناخوش شود
آب حیوان گر رسد آتش شود

Every sweet thing that comes to thee grows unsweet: if the Water of Life arrive, it turns into fire.

***

Her güzel ve tatlı şey, insana kötü ve acı gelir. İnsan Âbıhayat içse ateş sanır.

کیمیای مرگ و جسکست آن صفت
مرگ گردد زان حیاتت عاقبت

That (morbid) quality is the elixir of death and woe: thereby thy (spiritual) life is at last turned into death.

***

O huy, ölüm kimyasıdır, dert kimyasıdır. Sen de o huy var mı? Nihayet hayatın bile o yüzden ölüm olur!

بس غدایی که ز وی دل زنده شد
چون بیامد در تن تو گنده شد

There was many a food by which thy heart (spirit) was revived: when it entered thy body, it became stinking.

***

O huy, sendeyken gönlü dirilten gıda bile senin vücudunda kokar, leş kesilir.

بس عزیزی که بناز اشکار شد
چون شکارت شد بر تو خوار شد

There is many a dear one that was hunted (by thee) with blandishments: when he became thy prey, he became cheap in thine eyes.

***

Nâz-u naimle avlanan nice aziz kişiler vardır ki sana av olsalar sence bayağı görünürler.

آشنایی عقل با عقل از صفا
چون شود هر دم فزون باشد ولا

When from sincerity the friendship of intellect with intellect arises, every moment the devotion is increased;

***

Bir akıl, gararsız, maksatsız başka bir akılla bağdaşırsa sevgi, gün gittikçe artar.

آشنایی نفس با هر نفس پست
تو یقین می‌دان که دم دم کمترست

(But) know for sure, the friendship of the carnal soul with any base carnal soul is momently diminished,

***

Fakat nefis, aşağılık bir nefisle tanışır, dost olursa şüphesiz olarak bil ki bu dostluk, zaman geçtikçe azalır.

زانک نفسش گرد علت می‌تند
معرفت را زود فاسد می‌کند

Because his carnal soul hovers round disease and soon corrupts the (friendly) acquaintance.

***

Çünkü nefsin daima bir illet, bir maksat etrafında döner, dolaşır… Dostluğu, bilişiği de çabucacık bozar!

3 – 2692

گر نخواهی دوست را فردا نفیر
دوستی با عاقل و با عقل گیر

If thou dost not wish thy friend to be averse (to thee) on the morrow, take (choose) friendship with the intelligent and with the intellect.

***

Yarın dostunun senden nefret etmesini istemiyorsan bir akıllıysa dost ol, akla yâr ol!

از سموم نفس چون با علتی
هر چه گیری تو مرض را آلتی

Inasmuch as thou art sick from the simoom of the carnal soul, whatever thou mayst take thou art the instrument for (infecting it with) disease.

***

Nefis zehirleriyle hastalanmış, hastalığa tutulmuşsan eline ne alır, elini nereye atar, neye sahip olursan hastalığa alet olur, onu da berbat edersin!

گر بگیری گوهری سنگی شود
ور بگیری مهر دل جنگی شود

If thou take a jewel, it becomes a (common) stone; and if thou take kindness of heart, it becomes a hatred;

***

Eline mücevher alsan, taş olur, gönül sevgisine yapışsan savaş olur.

ور بگیری نکته‌ی بکری لطیف
بعد درکت گشت بی‌ذوق و کثیف

And if thou take a fine original saying, after thy apprehension (of it) it has become tasteless and gross—

***

Kimse tarafından söylenmemiş, kimse tarafından dokunulmamış bâkir ve lâtif ir nükte duysan anlayınca sence zevksiz ve kötü bir hal alır.

که من این را بس شنیدم کهنه شد
چیز دیگر گو بجز آن ای عضد

‘I have heard this many a time; it has become old: tell something else besides this, O trusty friend.’

***

Ben bunu çok duydum, dinledim… Eskidi bu artık. Ey yiğit, sen, bundan başka bir şey söyle dersin.

چیز دیگر تازه و نو گفته گیر
باز فردا زان شوی سیر و نفیر

Suppose that something else fresh and new has been said, again to-morrow thou art surfeited with it and averse.

***

Hatta yepyeni ve söylenmemiş bir nükte duyduğunu farz et, yarın ona da doyar, ondan da nefret edersin.

3 – 2698

دفع علت کن چو علت خو شود
هرحدیثی کهنه پیشت نو شود

Remove the disease: when the disease is eradicated, every old tale will become new to thee,

***

Sen sendeki illeti gider… İllet geçti mi, sence her eskimiş, söylenmiş söz, yeni olur.

تا که از کهنه برآرد برگ نو
بشکفاند کهنه صد خوشه ز گو

So that the old (tale) will bring forth new leaves: the old (tale) will cause a hundred clusters to blossom from the ditch.

***

O eski söz, yepyeni dallar, budaklar verir, yüzlerce meyve hevenkleri bitirir, yetiştirir!

ما طبیبانیم شاگردان حق
بحر قلزم دید ما را فانفلق

We are the (spiritual) physicians, the disciples of God: the Red Sea beheld us and was cloven.

***

Biz böyle hekimleriz, öyle Allah şakirtleriyiz ki bahrimuhit bile bizi gördü de yarıldı.

آن طبیبان طبیعت دیگرند
که به دل از راه نبضی بنگرند

Those natural physicians are different, for they look into the heart by means of a pulse.

***

Biz başkayız; insanın hastalığını, nabzına bakarak anlayan hekimler başka!

3 – 2702

ما به دل بی واسطه خوش بنگریم
کز فراست ما به عالی منظریم

We look well into the heart without intermediary, for through clairvoyance we are in a high belvedere.

***

Biz gönle vasıtasız bakarız, bizim görüşümüz, anlayışımız yüzünden pek yücedir.

آن طبیبان غذااند و ثمار
جان حیوانی بدیشان استوار

Those (others) are physicians of food and fruit: by them the animal soul is (made) strong.

***

Onlar, insanı gıdalarla, meyvelerle doyuran kuvvetlendiren doktorlardır… hayvanî can, onların tedavisiyle kuvvet bulur, yaşar.

ما طبیبان فعالیم و مقال

ملهم ما پرتو نور جلال

We are physicians of deeds and words: the ray of the light of (Divine) Majesty is our inspirer,

***

Bizse iş ve söz doktorlarıyız. Bize ululuk nurunun ışığı ilham vermektedir.

کین چنین فعلی ترا نافع بود
و آنچنان فعلی ز ره قاطع بود

(So that we know) that a deed like this will be beneficial to thee, while a deed like that will cut (thee) off from the Way;

***

Meselâ bu çeşit bir iş sana faydalıdır, öbürünün yolunu keser.

اینچنین قولی ترا پیش آورد
و آنچنان قولی ترا نیش آورد

And that words like these will lead thee on (to grace), while words like those will bring anguish to thee.

***

Bu çeşit bir söz sana faydalıdır, başka çeşit bir sözse seni yaralar!

آن طبیبان را بود بولی دلیل
وین دلیل ما بود وحی جلیل

To those (other) physicians a (sample of) urine is evidence, whereas this evidence of ours is the inspiration of the Almighty.

***

O doktorlar, hastanın sidiğine bakar, hastalığını öyle anlar… Bizim delilimizse ulu Allah’ın vahyidir, hastalığı vahiyle anlarız.

دست‌مزدی می نخواهیم از کسی
دست‌مزد ما رسد از حق بسی

We do not desire a fee from any one: our fee comes from a Holy Place.

***

Kimseden ücret istemeyiz, ücretimiz, noksanlardan ari olan Allah’tan gelir.

هین صلا بیماری ناسور را
داروی ما یک بیک رنجور را

Hark, come hither for the incurable disease! We, one by one, are a medicine for the (spiritually) sick.”

***

İlleti unulmaz hastalara sâlâ, ilâcımız, hastalara birebirdir.

قوم گفتند ای گروه مدعی
کو گواه علم طب و نافعی

The people said, “O ye company of impostors, where is the evidence of (your) knowledge of medicine and (your) usefulness?

***

Sebâlılar, “Ey dâvaya girişenler, doktorluğu bildiğinize, bize fayda vereceğinize deliliniz nerede,

چون شما بسته همین خواب و خورید
همچو ما باشید در ده می‌چرید

Since ye are in bondage, like us, to this same sleep and food (and) are pasturing in the country—

***

Siz de bizim gibi uyku uyumakta, siz de bizim gibi yemek yemektesiniz. Köylerde, şehirlerde bizim gibi oturup duruyorsunuz.

چون شما در دام این آب و گلید
کی شما صیاد سیمرغ دلید

Since ye are entrapped by this water and earth, how are ye hunters of the Símurgh (which is) the heart?

***

Bu su, toprak tuzağındayken nasıl olur da gönül simurgunu avlayabilirsiniz?

حب جاه و سروری دارد بر آن
که شمارد خویش از پیغامبران

Love of power and dominion induces (a man) to reckon himself amongst the prophets.

***

Fakat mevki ve reislik sevdası, sizi peygamberlik dâvasına salmış, bu yüzden kendinizi peygamber sanıyorsunuz.

ما نخواهیم این چنین لاف و دروغ
کردن اندر گوش و افتادن بدوغ

We will not put in our ears such vain boasts and lies and (thereby) fall into deception.”

***

Bu çeşit lâflara, bu çeşit yalanlara kulak bile asmak istemeyiz, ayran kâsesine düşmek dilemeyiz.” dediler.

انبیا گفتند کین زان علتست
مایه‌ی کوری حجاب ریتست

The prophets said, “This (disbelief) arises from that malady: the original blindness (of your hearts) is the screen (which hinders you) from seeing (the truth).

***

Peygamberler dediler ki: “Bu da o illetten, körlüğünüzden, söylediğimiz sözlerin hakikatini göremiyorsunuz.

دعوی ما را شنیدیت و شما
می‌نبینید این گهر در دست ما

Ye have heard our call, and (yet) ye do not see this jewel in our hands.

***

Dâvamızı duyuruyorsunuz da elimizdeki mücevheri görmüyorsunuz.

امتحانست این گهر مر خلق را
ماش گردانیم گرد چشمها

This jewel is a test for the people: we turn it about round (their) eyes.

***

Elimizdeki bu mücevher, halka bir imtihandır. Onu gözlerin önünde dolandırıp durmaktayız.

هر که گوید کو گوا گفتش گواست
کو نمی‌بیند گهر حبس عماست

Whosoever says, ‘Where is the evidence?’ his words are an evidence that he does not see the jewel and is in thrall to blindness.”

***

Kim, nerede mücevher, derse bu sözü, körlüğüne, mücevherleri görmediğine şahittir.

3 – 2719

آفتابی در سخن آمد که خیز
که بر آمد روز بر جه کم ستیز

(Suppose that) a sun has come to speech (and says), “Arise! for the day has risen; jump up, do not dispute!”

***

Güneş söze gelse de “Kalk, gündüz oldu, yatıp durma.”

تو بگویی آفتابا کو گواه

گویدت ای کور از حق دیده خواه

(And suppose that) you say, “O sun, where is the evidence?”— it will say to you, “O blind one, beg of God (that He give you) an eye.”

***

Dese, sen de, “A güneş, şahidin nerede?” desen güneş “Kör herif, Allah’tan kendine göz iste!

روز روشن هر که او جوید چراغ
عین جستن کوریش دارد بلاغ

If any one seek a lamp in bright daylight, the very fact of seeking (it) announces his blindness.

***

Apaydın gündüz vakti birisi mum arasa onun bu araması körlüğüne tam bir delildir.

ور نمی‌بینی گمانی برده‌ای
که صباحست و تو اندر پرده‌ای

And if you do not see (the daylight) but have formed an opinion that ’tis the dawn and that you are in a veil,

***

Bari görmüyorsan, gündüz olduğundan şüphen varsa, daha sabah olmadı sanıyorsan,

کوری خود را مکن زین گفت فاش
خامش و در انتظار فضل باش

Do not proclaim your blindness by (saying) these words; keep silence and be in expectation of the (Divine) grace.

***

Sus, bir şey söyleme de kör olduğunu meydana vurma, Allah ihsanını bekle!” der.

در میان روز گفتن روز کو

خویش رسوا کردنست ای روزجو

To say in the midst of day “Where is the day?” is to expose yourself, O dayseeker.

***

Gündüzün “Gündüz nerede” demek kendi kendini rezil etmektir a gündüz arayan!

صبر و خاموشی جذوب رحمتست
وین نشان جستن نشان علتست

Patience and silence attract the (Divine) mercy, whereas to seek this sign (evidence) is a sign of infirmity.

***

Sabır ve sükût, Allah rahmetine sebep olur. Bu araştırmaysa hastalık nişanesidir.

انصتوا بپذیر تا بر جان تو
آید از جانان جزای انصتوا

Accept (the Divine command), “Be ye silent,” in order that the recompense of “Be ye silent” may come to your soul from the Beloved.

***

“Susun, dinleyin” emrini canla, başla kabul et de sevgilinin mükâfatına eriş, rahmetine nail ol.

گر نخواهی نکس پیش این طبیب
بر زمین زن زر و سر را ای لبیب

If you do not desire (to suffer a) relapse in the presence of this Physician, dash to the ground your gold (zar) and your head (sar), O man of understanding.

***

Ey terbiyeli, edepli kişi, illetinin yeniden tazelenmesini istemiyorsan bu doktorun önünde paranı da çıkar, yere koy; başını da secdeye indir.

گفت افزون را تو بفروش و بخر
بذل جان و بذل جاه و بذل زر

Sell your superfluous speech and buy sacrifice of life and sacrifice of position and sacrifice of gold,

***

Fazla sözü sat da can, mevki ve para pul bağışlamayı satın al.

تا ثنای تو بگوید فضل هو
که حسد آرد فلک بر جاه تو

That the grace of Him (Hú) may utter praise of you, so that Heaven will be envious of your high estate.

***

Bu suretle de Allah seni övsün, rütbene gök bile haset etsin.

چون طبیبان را نگه دارید دل
خود ببینید و شوید ازخود خجل

When ye have regard for the hearts (feelings and wishes) of the physicians, ye will see yourselves and will become ashamed of yourselves.

***

Doktorların rızasını elde ederseniz kendinizi görür, halinizi bilir, ayıplarınızı anlar, kendi kendinizden utanırsınız.

دفع این کوری بدست خلق نیست
لیک اکرام طبیبان از هدیست

’Tis not in the power of created beings to remove this blindness, but the honouring of the physicians (by you) is from Divine guidance.

***

Bu körlüğü defetmek halkın elinde değildir; bu, doktorlara Allah tarafından lütfedilmiş bir hidayettir.

این طبیبان را به جان بنده شوید
تا به مشک و عنبر آکنده شوید

Become devoted to these physicians with (all your) soul, that ye may be filled with musk and ambergris.

***

Bu doktorlara candan kul olun da miskle, amberle dolun!”

قوم گفتند این همه زرقست و مکر
کی خدا نایب کند از زید و بکر

The people said, “All this is fraud and deceit: how should God make a vicar of Zayd and Bakr?

***

Onlarsa, bunların hepsi riyadan, hileden ibaret dediler; nasıl olur da Allah falanı, filanı kendisine vekil eder?

هر رسول شاه باید جنس او
آب و گل کو خالق افلاک کو

Every king's messenger must be of his (the king's) kind: where are water and clay in comparison with the Creator of the heavens?

***

Padişah elçisinin padişah cinsinden olması lâzım. Suyla toprak nerede, gökleri yaratan nerede,

3 – 2735

مغز خر خوردیم تا ما چون شما
پشه را داریم همراز هما

Have we eaten ass's brains that we, like you, should deem a gnat to be the confidant of the humá?

***

Kafamızda eşek beyni mi var ki sizin gibi bir sineği hüma kuşuyla bir tutalım?

کو هما کو پشه کو گل کو خدا

ز آفتاب چرخ چه بود ذره را

Where is a gnat in comparison with the humá? Where is earth in comparison with God? What relation to the mote has the sun in the sky?

***

Hüma nerede, sinek nerede? Toprak nerede, Allah nerede? Gökteki güneşle zerrenin ne münasebeti var?

این چه نسبت این چه پیوندی بود
تاکه در عقل و دماغی در رود

What resemblance is this, and what connexion is this, that it should enter into any mind and brain?

***

Bu münasebet, bu alâka, hiç akıllı adamın kabul edeceği şey mi?

این بدان ماند که خرگوشی بگفت
من رسول ماهم و با ماه جفت

This (claim made by you) resembles the saying of a certain hare—‘I am the ambassador of the Moon and companion to the Moon.’

***

Bu, bir tavşanın “Ben ayın elçisiyim, onunla eşim” demesine benzer.

کز رمه‌ی پیلان بر آن چشمه‌ی زلال
جمله نخجیران بدند اندر وبال

For all the beasts of chase were in woe on account of a herd of elephants (dwelling) beside that limpid spring;

***

Bütün av hayvanları, fil sürüsünün yüzünden suyu güzel kaynağa gidemez olmuşlardı.

جمله محروم و ز خوف از چشمه دور

حیله‌ای کردند چون کم بود زور

All were deprived (of water) and (were kept) far from the spring by dread: since (their) strength was inferior, they made a plot.

***

Hepsi de korkularından oraya yanaşamıyorlardı. Güçleri, kuvvetleri yoktu, bir düzen düzdüler.

3 – 2741

از سر که بانگ زد خرگوش زال
سوی پیلان در شب غره‌ی هلال

From the mountain-top the old hare cried towards the elephants on the first night of the new-moon—

***

Bir ihtiyar tavşan, ayın ilk gecesi dağın tepesine çıkıp bağırdı:

که بیا رابع عشر ای شاه‌پیل
تا درون چشمه یابی این دلیل

‘Come on the fourteenth, O king elephant, that thou mayst find within the spring the proof of this (assertion).

***

Ey fil padişahı, ayın on dördüncü gecesi gel de kaynağa bak, sözümün doğruluğunu gör!

شاه‌پیلا من رسولم پیش بیست

بر رسولان بند و زجر و خشم نیست

O king elephant, I am the ambassador in thy presence. Stop! Ambassadors are not subjected to imprisonment and violence and wrath.

***

Ben elçiyim, elçiye zeval yok… Ona ne kızılır, sövülür, ne hapse atılır.

ماه می‌گوید که ای پیلان روید
چشمه آن ماست زین یکسو شوید

The Moon says, “O elephants, depart! The spring is mine, turn aside from it;

***

Ay diyor ki: “Filler, buradan gidin, kaynak bizimdir, dağılın buradan!

ورنه منتان کور گردانم ستم
گفتم از گردن برون انداختم

And if (ye depart) not, I will make you blind. I have declared the wrong (which ye are doing) and have thrown off my neck (all responsibility for what will happen if ye trespass farther).

***

Yoksa sizin gözünüzü kör ederim. Ben, onun sözünü söyledim, boynumdan vebali attım.

ترک این چشمه بگویید و روید
تا ز زخم تیغ مه آمن شوید

Take leave of this spring and depart, that ye may be safe from the blows of the Moon's sword.”

***

Bu kaynağı bırakıp gidin de ayın kılıncından emin olun.

نک نشان آنست کاندر چشمه ماه
مضطرب گردد ز پیل آب‌خواه

Lo, the token (of my veracity) is that the Moon (reflected) in the spring will be disturbed by the water-craving elephant.

***

Sözümün doğruluğuna nişan de şu: Filler, su içmek için kaynağa geldiler mi ay harekete gelir.

آن فلان شب حاضر آ ای شاه‌پیل
تا درون چشمه یابی زین دلیل

Come and be present on the such-and-such a night, O king elephant, in order that within the spring thou mayst find the proof of this (assertion).’

***

Fil padişahı, filân gece gel de kaynakta bu dediğimi gör!

چونک هفت و هشت از مه بگذرید
شاه‌پیل آمد ز چشمه می‌چرید

When seven and eight (fifteen nights) of the month had passed, the king elephant came to drink from the spring.

***

Ayın yedisi, sekizi olunca fil padişahı su içmek için kaynağa geldi.

چونک زد خرطوم پیل آن شب درآب
مضطرب شد آب ومه کرد اضطراب

When on that night the elephant put his trunk in the water, the water was disturbed, and the Moon showed disturbance.

***

O gece vakti hortumunu suya salınca su harekete geldi, ay da hareket etti.

پیل باور کرد از وی آن خطاب
چون درون چشمه مه کرد اضطراب

The elephant believed that speech of his (the hare's), when the Moon in the spring showed disturbance.

***

Fil, suyun içinde ayın titrediğini, harekete geldiğini görünce tavşanın sözüne inandı.

مانه زان پیلان گولیم ای گروه
که اضطراب ماه آردمان شکوه

O company (of prophets), we are not (to be reckoned) among those stupid elephants who are terrified by the disturbance of the Moon.”

***

Fakat “Filler, biz o ahmak fillerden değiliz ki ayın hareketi bizi korkutsun” dedi.

انبیا گفتند آوه پند جان
سخت‌تر کرد ای سفیهان بندتان

The prophets said, “Ah, (our) spiritual admonition has (only) made your (carnal) bondage more grievous, O ye fools!

***

Peygamberlerse “Ah akılsız adamlar ah, size canla, başla verdiğimiz nasihatler, sizin bağınızı kuvvetlendirdi. Vah yazıklar olsun vah!” dediler.

ای دریغا که دوا در رنجتان
گشت زهر قهر جان آهنجتان

Oh, alas that in (the case of) your disease the remedy has become for you the poison of soul-wringing (Divine) vengeance.

***

Ne yazık… Derdinize verilen ilâç, can alıca kahır zehir kesildi.

ظلمت افزود این چراغ آن چشم را
چون خدا بگماشت پرده‌ی خشم را

This lamp (of spiritual admonition) has increased the darkness of that (diseased) eye, since God has set (over it) the veil of wrath.

***

Bir göze Allah, hışım perdesini salınca mum bile aydınlatmaz, karanlığını çoğaltır.

چه رئیسی جست خواهیم از شما

که ریاستمان فزونست از سما

What dominion shall we crave from you? for our dominion is greater than the sky.”

***

Sizden ne reisliği arayacak, ne gibi bir ululuk isteyeceğiz? Bizim ululuğumuz göklerden bile üstün!

چه شرف یابد ز کشتی بحر در
خاصه کشتیی ز سرگین گشته پر

What glory should the sea of pearls acquire from the ship— especially a ship that has been filled with dung?

***

İncilerle dolu olan deniz, gemiden ne şeref bulabilir? Hele o gemi, fışkıyla dolu olursa!

ای دریغ آن دیده‌ی کور و کبود

آفتابی اندرو ذره نمود

Oh, alas for that eye blind and blear! Therein a sun seemed as (insignificant as) a mote.

***

Yazıklar olsun ki o bozarmış kör göze güneş bile bir zerre göründü.

ز آدمی که بود بی مثل و ندید
دیده ابلیس جز طینی ندید

In an Adam who was without like or equal the eye of Iblís discerned naught but a piece of clay.

***

İblis'in gözü, eşsiz, örneksiz Âdem'i topraktan başka bir şey görmedi.

چشم دیوانه بهارش دی نمود
زان طرف جنبید کو را خانه بود

The devilish eye showed (saw) his (Adam's) spring as winter: it moved in the direction where its (original) home was.

***

O iblis’e lâyık göz, yurdu olan yerden baktı, kendisine lâyık görüşle gördü de sahibine Âdem’in baharını kış gösterdi.

ای بسا دولت که آید گاه گاه
پیش بی‌دولت بگردد او ز راه

Oh, many a fortune that comes now and then to the unfortunate one, and he turns away (from it)!

***

Nice devletler vardır ki bazen devletsiz kişiye isabet eder de mal olmaz, geri döner!

ای بسا معشوق کاید ناشناخت
پیش بدبختی نداند عشق باخت

Oh, many a beloved who comes unbeknown to an ill-starred one, and he knows not how to make love!

***

Nice sevgili vardır ki bir bahtsızın yanına gelir de o, sevgiliyi tanımaz, onunla aşk oyununu oynamaya girişmez.

3 – 2763

این غلطده دیده را حرمان ماست
وین مقلب قلب را س القضاست

This that misleads the eye is our (original) damnation, and this that turns the heart (from seeing the truth) is (our) evil destiny.

***

Gözü yanıltan da bizim ezelî nasipsizliğimiz. Kalbi çeviren de kötü kaza ve kader!

چون بت سنگین شما را قبله شد
لعنت و کوری شما را ظله شد

Since to you the idol of stone has become an object of adoration, the curse (of God) and blindness have o’ershadowed you.

***

Taştan yontulup yapılan put, size kıble olduğundan lânetin, körlüğün gölgesine sığındınız, orada yurt edindiniz.

چون بشاید سنگتان انباز حق
چون نشاید عقل و جان همراز حق

When your stone is a fitting partner for God, how are not intellect and spirit fitting confidants of God?

***

Zannınızca taştan yapılma putlarınız Allah’a eş oluyor da akılla, can nasıl Allah sırrına sahip olmuyor?

پشه‌ی مرده هما را شد شریک
چون نشاید زنده همراز ملیک

The dead gnat has become the consort of the humá: how (then) is the living one not fit to be the confidant of the King?

***

Demek ki bir ölü sinek Allah’a eş oluyor sizce… Peki, o halde diri olan insan neden o padişahlar padişahına sırdaş olmasın?

یا مگر مرده تراشیده‌ی شماست
پشه‌ی زنده تراشیده‌ی خداست

Or, maybe, (’tis because) the dead one is fashioned by you, (whereas) the living gnat is fashioned by God.

***

Yoksa ölü sineğe benzeyen put, sizin tarafınızdan yapıldığı için mi Allah’a eş olmaya lâyık? Diri insan, Allah mahlûku olduğundan mı Allah sırrın mahrem olamıyor?

عاشق خویشید و صنعت‌کرد خویش
دم ماران را سر مارست کیش

Ye are in love with yourselves and the thing manufactured by yourselves: to serpents' tails the serpent's head is a law.

***

Siz, kendinize, kendi sanatınıza âşıksınız. Yılanların kuyruklarına lâyık olan elbette yılanbaşıdır.

نه در آن دم دولتی و نعمتی
نه در آن سر راحتی و لذتی

In that tail there is no fortune or happiness; in that head there is no pleasure or delight.

***

Ne o kuyrukta bir devlet, bir nimet vardır, ne o başta bir rahat, bir lezzet!

3 – 2770

گرد سر گردان بود آن دم مار

لایق‌اند و درخورند آن هر دو یار

That serpent's tail is circling around the head: both those friends are fit and suited (to each other).

***

Yılanın kuyruğu, başının etrafında dönüp dolaşır, kıvrılıp düzelir. Kuyruk ve baş… O iki dost birbirine tam lâyıktır, tam münasiptir!

آنچنان گوید حکیم غزنوی

در الهی‌نامه گر خوش بشنوی

So says the Sage of Ghazna in theIlláhí-náma, if thou wilt hearken well—

***

İlahi nâmeyi bir güzelce dinlesen görürsün; Hâkim-i Gaznevî öyle der:

کم فضولی کن تو در حکم قدر
درخور آمد شخص خر با گوش خر

“Do not behave as a (presumptuous) meddler in the decree of (Divine) fore-ordainment: the ass's shape is suited to the ass's ear.”

***

Takdirin hükmüne itiraz edip de boş boğazlıkta bulunma. Tavşana tavşankulağı münasiptir.

شد مناسب عضوها و ابدانها
شد مناسب وصفها با جانها

Limbs and bodies are congruous; qualities are congruous with souls.

***

Uzuvlarla bedenler tam uygundur… Huylarla canlar, tam birbirine denktir.

وصف هر جانی تناسب باشدش
بی گمان با جان که حق بتراشدش

Unquestionably the quality of every soul has congruity with the soul; for God fashions it (accordingly).

***

Ruha münasip olan her vasfı, şüphe yok ki tam yerli yerinde, tam uygun olarak halk eden Allah’tır.

چون صفت با جان قرین کردست او
پس مناسب دانش همچون چشم و رو

Inasmuch as He hath joined the quality to the soul, know that it (the quality) is congruous, like eyes and face.

***

Allah, mademki huyu, cana uygun ve eş olarak yarattı, o halde onu gözle kaş gibi yerinde ve birbirine münasip bil!

شد مناسب وصفها در خوب و زشت
شد مناسب حرفها که حق نبشت

The (good and evil) qualities are congruous in the good and evil (souls): congruous are the letters that God hath written.

***

Güzeldeki huylar da uygun ve yerinde, çirkindeki huylar da. Allah’ın yazdığı harfler birbirine tam münasip!

دیده و دل هست بین اصبعین
چون قلم در دست کاتب ای حسین

The eye and the heart are between two fingers like a pen in the hand of the writer, O Husayn.

***

Ey Hasancık, yazı yazanın elindeki kalem gibi gözle gönül de Allah’ın iki parmağı arasında!

اصبع لطفست و قهر و در میان
کلک دل با قبض و بسطی زین بنان

(These) are the fingers of Grace and Wrath, and between them the pen, the heart, is in a state of distress or ease (caused) by these fingers.

***

Gönül kalemi, lütuf ve kahır parmakları arasında gâh sıkıntıya düşer, gâh feraha çıkar.

ای قلم بنگر گر اجلالیستی
که میان اصبعین کیستی

O pen, if thou art one that (duly) magnifies (God), consider whose two fingers thou art between.

***

Ey kalem, ululuğa lâyıksan kimin parmakları arasındasın, bak da gör!

جمله قصد و جنبشت زین اصبعست
فرق تو بر چار راه مجمعست

All thy volition and movement are (controlled) by this finger: thy head (point) is on the crossways of the assembly-place.

***

Senin bütün kastin, bütün hareketin bu parmaklardan meydana geliyor. Başın, dört yol ağzında; kahrın, lütfun, doğru yolla sapıklığın birleştiği yeridir.

این حروف حالهات از نسخ اوست
عزم و فسخت هم ز عزم و فسخ اوست

These letters (symbolising) thy (diverse) states are of His inditing: thy forming a purpose and changing it is just from His forming a purpose and changing it.

***

Bu halden hale giriş harflerin, onun yazıp bozmasından meydana gelmekte… bir işe niyetin, yahut bir şeyden vazgeçmen de onun iradesiyle, onun takdiriyle!

جز نیاز و جز تضرع راه نیست
زین تقلب هر قلم آگاه نیست

There is no way but supplication and self-abasement: not every pen is conscious of this subjection to (Divine) control.

***

Niyazdan, yalvarıp yakarmadan başka yol yok… bu değişmeyi, bu halden hale girmeyi her kalem bilmez.

این قلم داند ولی بر قدر خود
قدر خود پیدا کند در نیک و بد

The pen knows this (control), but (only) according to its (fore-ordained) measure: it manifests its measure (of knowledge) in good and evil (actions).

***

Bilsen bile kendi miktarınca, kendi haddince bilir… iyi de kendi kadrini izhar eder, kötüde de!

آنچ در خرگوش و پیل آویختند
تا ازل را با حیل آمیختند

(As regards) that (apologue) which they attached to the hare and the elephant, so that they confused (the dispensation of) eternity with (mere) tricks,

***

Sebâlılar, tavşanla fil hikâyesini misal getirmeye kalkıştılar ama ezelî sırrı hilelerle karıştırmaya yeltendiler.

کی رسدتان این مثلها ساختن
سوی آن درگاه پاک انداختن

How is it seemly for you to make these similitudes and cast them at (apply them to) that holy Court?

***

Bu misalleri düzüp koşmak, o tertemiz tapıya affetmeye kalkışmak sizin haddiniz mi,

آن مثل آوردن آن حضرتست
که بعلم سر و جهر او آیتست

That use of similitudes belongs to the Lord, for He is the (sole) authority for the knowledge of the hidden and the manifest.

***

Misal getirmek, Allah’ın, bir de onun gizli ve aşikâr bilgisine bir delil olan kişinin hakkıdır.

تو چه دانی سر چیزی تا تو کل
یا به زلفی یا به رخ آری مثل

What dost thou know of the hidden nature of anything, that thou, baldpate, shouldst use a lock of hair or a cheek as similitudes?

***

Sen herhangi bir şeyin sırrını ne bilirin? Kafan kel iken saça, yüze ait nasıl misal getirebilirsin?

موسی آن را عصا دید و نبود
اژدها بد سر او لب می‌گشود

A Moses deemed that (wood) a rod, but it was not (a rod): it was a dragon: its hidden nature was opening its lips (revealing itself).

***

Musa bile sopayı, alelâde bir sopa gördü ama değildi ki… o, bir ejderhaydı; sırrı, dudağını açtı da hakikatini söyledi.

چون چنان شاهی نداند سر چوب
تو چه دانی سر این دام و حبوب

Inasmuch as such a (spiritual) king knows not the hidden nature of wood, how shouldst thou know the hidden nature of this snare and bait?

***

Öyle bir padişah bile bir sopanın sırrını bilemezse sen, bu tuzakla tanelerin sırrını ne bileceksin?

چون غلط شد چشم موسی در مثل
چون کند موشی فضولی مدخل

Since the eye of Moses was at fault in the similitude, how should a meddling mouse find an entrance (to perception of the truth)?

***

Musa’nın gözü bile misal hususunda yanılırsa bir fare nasıl olur da hakikate ulaşmaya yol bulur.

آن مثالت را چو اژدرها کند
تا به پاسخ جزو جزوت بر کند

He (God) will make that comparison of thine a dragon, that in answer it may tear thee to pieces.

***

O misal bir ejderha kesilir de cevabıyla seni paramparça eder!

این مثال آورد ابلیس لعین
تا که شد ملعون حق تا یوم دین

The accursed Iblís used this (kind of) comparison, so that he fell under God's curse till the Day of Judgement.

***

İblis de bu misali getirdi de kıyamete kadar melun oldu.

این مثال آورد قارون از لجاج
تا فرو شد در زمین با تخت و تاج

Qárún (Korah) from contumacy used this (kind of) comparison, so that he sank down into the earth with his throne and diadem.

***

Karun da inat etti, bu misali getirdi de tacıyla, tahtıyla yere geçti.

این مثالت را چو زاغ و بوم دان
که ازیشان پست شد صد خاندان

Know that this comparison of thine is like crows and owls by which a hundred households are laid low.

***

Sen bu getirdiğin misali kuzgun ve baykuş bil… Onların yüzünden yüzlerce ev bark yıkıldı, yerle yeksan oldu!

نوح اندر بادیه کشتی بساخت
صد مثل‌گو از پی تسخیر بتاخت

Noah built an Ark in the desert : a hundred speakers of parables ran up to ridicule (him).

***

Nuh ovada gemi yaparken yüzlerce kişi başına üşüşüp misal getirerek alaya kalkıştılar.

در بیابانی که چاه آب نیست
می‌کند کشتی چه نادان و ابلهیست

He is making a ship (Ark) in the desert where no well of water exists: what an ignorant fool he is!"

***

“Kuyu bile bulunmayan bir ovada gemi yapıyor, bu ne bilgisiz aptal!” dediler.

آن یکی می‌گفت ای کشتی بتاز
و آن یکی می‌گفت پرش هم بساز

One was saying, "O ship, run!" while another said, "Make wings for it too ! "

***

Biri diyordu ki. “Gemi, hadi yürü koş!” Öbürü diyordu ki: “Bu gemiye bir de kanat tak!”

او همی‌گفت این به فرمان خداست
این بچربکها نخواهد گشت کاست

He (Noah) said, "This is by the command of God: this will not be defeated by jeers."

***

Nuh da “Ben, bunu Allah emriyle yapıyorum, bu alaylarla işime kesat gelmez” demekteydi.

این مثل بشنو که شب دزدی عنید
در بن دیوار حفره می‌برید

Hear this parable—how a wicked thief was cutting a hole at the bottom of a wall.

***

Şu hikâyeyi dinle de bak! Hırsızlığa alışmış herifin biri bir gece bir duvarın dibini delmekteydi.

نیم‌بیداری که او رنجور بود
طقطق آهسته‌اش را می‌شنود

Some one half-awake, who was ill, heard the soft tapping of his (pick),

***

Hasta ev sahibi, gece yarısı yavaş, yavaş bir tak taktır duydu.

رفت بر بام و فرو آویخت سر
گفت او را در چه کاری ای پدر

And went on the roof and hung his head down and said to him, “What are you about, O father?

***

Dama çıkıp aşağıya eğildi, hırsızı görüp “Baba, ne yapıyorsun?

خیر باشد نیمشب چه می‌کنی
تو کیی گفتا دهل‌زن ای سنی

All is well, I hope. What are you doing (here) at midnight? Who are you?” He said, “A drummer, O honourable sir.”

***

Hayırdır, inşallah… Gece yarısı ne ediyorsun, kim sen” dedi. Hırsız “Davulcuyum azizim” diye cevap verdi.

در چه کاری گفت می‌کوبم دهل
گفت کو بانگ دهل ای بوسبل

“What are you about?” He said, “I am beating the drum.” He (the sick man) said, “Where is the noise of the drum, O artful one?”

***

Adam “Peki, burada ne yapıyorsun?” deyince hırsız “Davul çalıyorum” dedi. Ev sahibi dedi ki: “Be adam, davul sesi hani?”

گفت فردا بشنوی این بانگ را
نعره یا حسرتا وا ویلتا

He said, “You will hear this noise to-morrow, (namely) cries of ‘Oh, alas!’ and ‘Oh, woe is me!’”

***

Hırsız “Dur hele, sesini yarın duyarsın eyvahlar olsun! Dediğin zaman kulağına dank eder!”

آن دروغست و کژ و بر ساخته
سر آن کژ را تو هم نشناخته

That (story of the hare and the elephant) is a lie and false and made up; moreover, thou hast not perceived the secret (the esoteric meaning) of that falsehood.

***

Kelîle' de ki o hikâye de yalan, saçma, düzme… Fakat o saçma hikâyenin ne demek olduğunu, o hikâyenin maksadının anlamadın ki!

سر آن خرگوش دان دیو فضول
که به پیش نفس تو آمد رسول

Know that the hidden nature of that hare is the insolent Devil who came as an ambassador to thy soul,

***

A herzevekil, o tavşanın hakikati şeytan’dır. Senin nefsine elçi olarak geldi de,

تا که نفس گول را محروم کرد
ز آب حیوانی که از وی خضر خورد

In order that he might deprive thy foolish soul of the Water of Life whence Khizr drank.

***

Ahmak nefsini, Hızır’ın içtiği Âbıhayattan mahrum eti.

بازگونه کرده‌ای معنیش را
کفر گفتی مستعد شو نیش را

Thou hast perverted its (the parable's) meaning, thou hast uttered blasphemy: prepare thyself for the sting (of Divine chastisement).

***

Sen onun manasını ters anladın. Küfür söyledin, azabına hazırlan!

اضطراب ماه گفتی در زلال
که بترسانید پیلان را شغال

Thou hast spoken of the moon's being disturbed in the limpid water, whereby the jackal (hare) frightened the elephants;

***

Arı duru suda ayın hareketini, bununla tavşanın filleri korkuttuğunu anlattın.

قصه‌ی خرگوش و پیل آری و آب
خشیت پیلان ز مه در اضطراب

Thou relatest the story of the hare and the elephant and the water, and the elephant's fear of the moon when it was disturbed:

***

Tavşan hikâyesini, fili, suyu, ayın hareketinden fillerin korkmasını söyledin.

این چه ماند آخر ای کوران خام

با مهی که شد زبونش خاص و عام

O ye half-baked blind men, pray, how does this bear any resemblance to the Moon to whom (both) lords and commons are subject?

***

Fakat ey ham körler, bu ay, halkı da, halkın ileri gelenlerini de zebun etmiş olan aya nasıl benzer ki?

چه مه و چه آفتاب و چه فلک

چه عقول و چه نفوس و چه ملک

What is the moon and what is the sun and what is the sky? What are intelligences and souls and angels?

***

Ay nerede, güneş nerede, gök nerede akıllar nerede, nefisler nerede, melek nerede?

3 – 2813

آفتاب آفتاب آفتاب

این چه می‌گویم مگر هستم بخواب

“The Sun of the sun of the sun”: what is this I am saying (of God)? Surely I am asleep.

***

Hatta güneşin güneşi nerede? Nasıl söylerim bu sözü, uykuda mıyım, sayıklıyor muyum?

صد هزاران شهر را خشم شهان
سرنگون کردست ای بد گمرهان

The wrath of the (spiritual) kings has overthrown hundreds of thousands of cities, O ye wicked who have lost the way.

***

Ey yol sapıtmış kişiler, padişahların hışmı yüz binlerce şehri harap etmiştir.

کوه بر خود می‌شکافد صد شکاف
آفتابی از کسوفش در شغاف

At their beck the mountain splits on itself into a hundred fissures; a sun goes round (the sky) like an ass-mill.

***

Dağlar bile, onların hışmından yarılır, yüzlerce parça olur… Güneş bile, onların etrafında döner, onları tavaf eder.

خشم مردان خشک گرداند سحاب
خشم دلها کرد عالمها خراب

The wrath of (holy) men makes the clouds dry; the wrath of (saintly) hearts has laid worlds waste.

***

Erlerin hışmı, bulutu kurutur, gönüllerinin kızgınlığı âlemleri yakar, yıkar.

بنگرید ای مردگان بی حنوط
در سیاستگاه شهرستان لوط

Look, O ye unembalmed dead, upon the place where the city of Lot suffered punishment!

***

Ey kefensiz adamcıklar, ey yıkanmamış ölücükler, Lût Peygamber’in şehri nasıl yere battı, ne hale geldi? Bakın da görün!

پیل خود چه بود که سه مرغ پران
کوفتند آن پیلکان را استخوان

What is the elephant even? for three flying birds crushed the bones of those wretched elephants.

***

Fil de kim oluyor ki? Üç tane kuşcağız, o fillerin kemiklerini kırdı.

اضعف مرغان ابابیلست و او
پیل را بدرید و نپذیرد رفو

The abábíl is the weakest of birds, and (yet) it rent the elephant irreparably.

***

Kuşların en zayıfı Ebabil olduğu halde filleri, bir daha yamanmalarına imkân bulunmayacak bir tarzda yırttı, parçaladı.

کیست کو نشنید آن طوفان نوح
یا مصاف لشکر فرعون و روح

Who is there that has not heard of the Flood of Noah, or of the battle of Pharaoh's host with the Spirit?

***

Nuh tufanını duymayan yahut Firavunla Musa’nın savaşını işitmeyen var mı?

روحشان بشکست و اندر آب ریخت

ذره ذره آبشان بر می‌گسیخت

The Spirit routed them and cast them pell-mell into the water: the water was shattering them to atoms.

***

Ruh gibi olan Musa, onları mağlup etti, sulara boğdu; su da bunları zerre, zerre parçaladı.

کیست کو نشنید احوال ثمود
و آنک صرصر عادیان را می‌ربود

Who is there that has not heard what happened to Thamúd and how the sarsar wind swept the ‘Ádites away?

***

Semud kavminin ahvalini, kasırganın âd kavmini mahvettiğini duymayan var mı?

چشم باری در چنان پیلان گشا

که بدندی پیل‌کش اندر وغا

Open thine eyes for once (and look) upon such elephants (mighty prophets), who were killers of elephants (tyrants) in war.

***

Bir defacık olsun gözünü aç da gör: Savaşta filleri yıkıp öldürdüğü halde,

آنچنان پیلان و شاهان ظلوم
زیر خشم دل همیشه در رجوم

Such elephants and unjust kings as those are always in excommunication under the wrath of the (prophet's) heart.

***

Bu derecede kuvvetli filler, bu kadar zalim padişahlar bile gönül hışmına uğramışlar, taşlanıp durmaktadırlar.

3 – 2825

تا ابد از ظلمتی در ظلمتی
می‌روند و نیست غوثی رحمتی

Unto everlasting they go from a darkness to a darkness, and there is no succour, no mercy.

***

Ebediyen zulmetten zulmete gidiyorlar… Ne yardım eden var, ne imdatlarına yetişen!

نام نیک و بد مگر نشنیده‌اید
جمله دیدند و شما نادیده‌اید

Perchance ye have not heard the name of good and evil. All have seen, and ye are seeing not.

***

İyi adla kötü adı duymadınız mı yoksa? Hakikati herkes gördü de siz görmediniz mi yoksa,

3 – 2827

دیده را نادیده می‌آرید لیک
چشمتان را وا گشاید مرگ نیک

Ye feign not to see the visible, but death will open your eyes well.

***

Görülmüş şeyi görülmemiş sanırsınız, meydanda olan şeyleri bile görmezsiniz ama ölüm, gözlerinizi adamakıllı açacak elbet.

گیر عالم پر بود خورشید و نور
چون روی در ظلمتی مانند گور

Suppose the world is full of sun and light: when thou goest into a darkness like the grave,

***

Tut ki âlem, güneşle, nurla dopdolu… Sen, kör gibi karanlıklara gittikten sonra elbette ondan uzakta kalırsın, mahrum olursun!

3 – 2829

بی نصیب آیی از آن نور عظیم

بسته‌روزن باشی از ماه کریم

Thou becomest without (any) share in that great light; thou art window-shut to the bounteous moon.

***

O kerem sahibi aya pencereni kapatırsan o ulu nurdan elbette nasibin olmaz!

تو درون چاه رفتستی ز کاخ
چه گنه دارد جهانهای فراخ

Thou hast gone from the belvedere into the pit: how are the spacious worlds to blame (for their being invisible to thee)?

***

Sen köşkten çıkmış, kuyuya girmişsin. Bu geniş âlemlerin ne günahı var?

جان که اندر وصف گرگی ماند او

چون ببیند روی یوسف را بگو

The soul that has remained in the quality of wolfishness, how should it behold the face of Joseph? Say!

***

Kurt huylarıyla huylanmış olan ruh, Yusuf’un yüzünü nasıl görebilir, söyle!

لحن داودی به سنگ و که رسید
گوش آن سنگین دلانش کم شنید

The music of David reached (affected) rock and mountain, (but) the ears of those stony-hearted ones heard it not.

***

Davud’un sesi dağlara, taşlara ulaştı da yine o taş yüreklilerin kulaklarına girmedi!

آفرین بر عقل و بر انصاف باد

هر زمان والله اعلم بالرشاد

Blessing ever be on reason and justice!—and God best knoweth the right way.

***

Her an akla, insafa aferin! Doğrusunu Allah bilir ya!

صدقوا رسلا كراما يا سبا
صدقوا روحا سباها من سبا

Believe noble Messengers, O Sabá! Believe a spirit made captive by Him who captured it.

***

Ey Sebâlılar, peygamberleri tasdik edin, Allah’a olan ruhu tasdik edin!

3 – 2835

صدقوهم هم شموس طالعه
يومنوکم من مخازی القارعه

Believe them—they are rising suns—and they will preserve thee from the ignominies of al-Qári‘a.

***

Tasdik edin; onlar doğmuş güneşlerdir… Onlar sizi kıyametin azaplarından kurtarırlar.

صدقوهم هم بدور زاهره
قبل ان يلقوكم بالساهره

Believe them—they are shining full-moons—ere they confront thee with al- Sáhira.

***

Tasdik edin; onlar kıyamet kopmadan önce, oraya varmanızdan evvel sizi de nurlandıran, âlemi de nurlandıran aydın dolunaydır.

صدقوهم هم مصابيح الدجى
اكرموهم هم مفاتيح الرجا

Believe them—they are the lamps of darkness; honour them— they are the keys of hope.

***

Tasdik edin; onlar karanlıkları aydınlatan ışıklardır… Ulu tutun, ağırlayın… Onlar, rica ve niyaz anahtarlarıdır.

صدقوا من ليس يرجو خيركم
لا تضلوا لا تصدوا غيركم

Believe those who hope not for your bounty; do not go astray, do not turn others away (from the Truth).

***

Hayrınızdan başka bir şey dilemeyenleri tasdik edin… Kendinizden başka kimseyi azdırmayın, kimseye tecavüz etmeyin!

3 – 2839

پارسی گوییم هین تازی بهل
هندوی آن ترک باش ای آب و گل

Let us speak Persian: come, abandon Arabic. Be the Hindú (slave) of that Turcoman (the Divine Beloved), O (man of) water and clay.

***

Bırak bu Arapça'yı, Farsça konuşalım. Ey sudan topraktan ibaret insan, o Türk'ün Hindusu ol (o güzelin yanağına bi siyah ben kesil!)

هین گواهیهای شاهان بشنوید
بگرویدند آسمانها بگروید

Hark, listen to the testimonies of the (spiritual) kings; the heavens have believed (them): believe ye!

***

Kendinize gelin de padişahların seslerini duyun. Onlara gökler bile inandılar, gökler bile.

یا به حال اولینان بنگرید
یا سوی آخر بحزمی در پرید

Either consider what happened to the former (peoples), or fly with a (great) prudence towards the latter end.

***

Önce gelenlerin hallerine bakın yahut sonradan gelenlerin tarafına doğru ihtiyatla uçun!

حزم چه بود در دو تدبیر احتیاط
از دو آن گیری که دورست از خباط

What is prudence? Precaution in (the case of) two (alternative) plans: of the two you will take that one which is far from craziness.

***

İhtiyat nedir? İki tedbir arasında tereddüde düşmeyip hangisi seni sürçtürmeyecekse onu yapmaktır.

آن یکی گوید درین ره هفت روز
نیست آب و هست ریگ پای‌سوز

One person may say, “On this road there is no water for seven days, and there is foot-scorching sand.”

***

Birisi, “Bu yedi günlük yolda hiç su yoktur. Bütün yol ayakları yakıp kavuran kumluk” dese,

آن دگر گوید دروغست این بران

که بهر شب چشمه‌ای بینی روان

Another may say, “This is false: push on, for you will find a running fountain every night.”

***

Öbürü de “Yalan… Yürü de bak, her gece bir akan kaynak görürsün” dese,

حزم آن باشد که بر گیری تو آب
تا رهی از ترس و باشی بر صواب

It is prudence that you take water (with you), so that you may be saved from dread and may be on the right (side).

***

İhtiyat kokudan kurtulmak ve doğruya ulaşmak için yanına su alıp yola düşmendir.

گر بود در راه آب این را بریز
ور نباشد وای بر مرد ستیز

If there be water (on the road), spill this (water which you have taken with you); and if there be none, alas for the obstinate man!

***

Yoksa su varsa, yanına aldığın suyu dök… Fakat ya yoksa… O vakit vay susuz yola düşenin haline!

ای خلیفه‌زادگان دادی کنید
حزم بهر روز میعادی کنید

O children of the Vicegerent (Adam), deal justly: act with prudence for the sake of the Day of Tryst (Judgement).

***

Ey halife oğulları, insaf edin de kıyamet günü için ihtiyatlı davranın!

آن عدوی کز پدرتان کین کشید
سوی زندانش ز علیین کشید

That enemy who took vengeance upon your father and dragged him from ‘Illiyyín to prison,

***

O düşman yok mu, o düşman? Sizin atanıza da kin güttü de onu İliyyinden zindana attırdı.

آن شه شطرنج دل را مات کرد
از بهشتش سخره‌ی آفات کرد

And checkmated that king of the spiritual chessboard and made him, (cast out) from Paradise, a thrall to calamities —

***

Gönül satrancının şahını bile mat etti de cennetten çıkarttı, belâlara uğrattı, maskara etti.

چند جا بندش گرفت اندر نبرد

تا بکشتی در فکندش روی‌زرد

How often in combat did he seize him by sleight, that he might wrestle with him and throw him (to the ground) in disgrace!

***

Güreşte onu yere yıkmak, yüzünü sarartmak için onunla savaşa girişti, ona ne oyunlar oynadı.

اینچنین کردست با آن پهلوان
سست سستش منگرید ای دیگران

Thus hath he done to that paladin (Adam): do not regard him with contempt, O ye others!

***

Öyle bir pehlivana bile böyle oyunlar yapan düşmanı sakının, ehemmiyetsiz görmeyin!

مادر و بابای ما را آن حسود
تاج و پیرایه بچالاکی ربود

That envious one nimbly snatched away our mother's and father's crown and ornament.

***

O hasetçi, bizim anamızın, babamızın tacını tahtını bile el çabukluğuyla kapıverdi;

کردشان آنجا برهنه و زار و خوار
سالها بگریست آدم زار زار

There he made them naked and wretched and despicable: (many) years did Adam weep bitterly,

***

Onları, oracıkta, çırılçıplak, ağlayıp inler bir halde hor hakir bırakıverdi. Âdem, yıllarca zarı zarı ağladı.

3 – 2854

که ز اشک چشم او رویید نبت
که چرا اندر جریده‌ی لاست ثبت

So that (sweet) herbs grew from the tears of his eyes: (he wept, wondering) why he was inscribed in the scroll oflá(negation).

***

Neden âsiler defterine kaydedildim diye öyle bir ağladı ki gözyaşlarının aktığı yerlerde nebatlar bitti!

تو قیاسی گیر طراریش را
که چنان سرور کند زو ریش را

Judge thou of his (the Devil's) impudent cheatery from the fact that on account of him such a prince (as Adam) rends his beard (in sorrow).

***

Bir bak da hilebazlığını anla… Öyle bir ulu bile, onun hilesi yüzünden saçını, saklını yoldu.

الحذر ای گل‌پرستان از شرش
تیغ لا حولی زنید اندر سرش

Beware, O clay-worshippers, of his malice: smite the sword oflá hawlon his head!

***

Ey balçığa tapanlar, onun şerrinden amanın aman… Onun kafasına “Lâ havle” kılıcını vurmaya bakın!

3 – 2857

کو همی‌بیند شما را از کمین

که شما او را نمی‌بینید هین

For he sees you from ambush, so that ye see him not. Take care!

***

Pusudan sizi görüp durur, fakat siz onu görmezsiniz, gaflet etmeyin sakın!

دایما صیاد ریزد دانه‌ها
دانه پیدا باشد و پنهان دغا

The fowler scatters grain incessantly: the grain is visible, but the deceit is hidden.

***

Avcı, daima taneler saçar… Saçtığı taneler görünür de yapacağı kötülük görünmez.

3 – 2859

هر کجا دانه بدیدی الحذر

تا نبندد دام بر تو بال و پر

Wherever you see the grain, beware, lest the trap confine your wings and pinions,

***

Nerede tane görürsen sakın oradan. Sakın da tuzağa düşme, kolun, kanadın bağlanmasın!

زانک مرغی کو بترک دانه کرد
دانه از صحرای بی تزویر خورد

Because the bird that takes leave of (relinquishes) the grain (bait), eats grain from the spacious field (of Reality) that is without imposture.

***

Taneyi bırakan kuş, o hilesiz, düzensiz ovanın tanelerini yer, doyar.

هم بدان قانع شد و از دام جست

هیچ دامی پر و بالش را نبست

With that (grain) it is contented, and escapes the trap: no trap confines its wings and pinions.

***

Ona kani olduğundan uzaktan kurtulur; hiçbir tuzağa düşmez; kolu kanadı bağlanmaz.

باز مرغی فوق دیواری نشست
دیده سوی دانه دامی ببست

Again, a bird settles on a wall and fastens its eyes upon the grain in a trap.

***

Bir kuş, bir duvarın üstüne kondu, tuzaktaki taneleri gördü.

یک نظر او سوی صحرا می‌کند
یک نظر حرصش به دانه می‌کشد

Now it looks towards the open country, (while) now its greed leads it to look at the grain.

***

Bir ovaya bakıyordu, gönlü orasını çekmekteydi; bir de tanelere bakıyordu, hırsı kendisini oraya sürüklemekteydi.

این نظر با آن نظر چالیش کرد
ناگهانی از خرد خالیش کرد

This look struggles with that look and suddenly makes it (the bird) empty of wisdom.

***

Bu iki istek arasında çırpındı, durdu… Nihayet aklı başından gitti; tanelere tamah etti, uzağa düştü!

باز مرغی کان تردد را گذاشت
زان نظر بر کند و بر صحرا گماشت

Again, a bird that has abandoned that vacillation turns its gaze away from that (grain) and fixes it upon the open fields.

***

Başka bir kuş da bu tereddüdü bıraktı, tanelere meyletmedi, sahraya uçup gitti.

شاد پر و بال او بخا له
تا امام جمله آزادان شد او

Glad (glistening) are its wings and pinions: how goodly it is, since it has become the leader of all the free.

***

Neşeli bir surette kol kanat açtı; ne mutlu ona! Bütün hürlerin ulusu, başı oldu.

هر که او را مقتدا سازد برست
در مقام امن و آزادی نشست

Every one who makes it his model is saved and sits in the abode of security and freedom,

***

Onu kendisine baş yapan da kurtuldu, emniyet makamına ulaştı.

زانک شاه حازمان آمد دلش
تا گلستان و چمن شد منزلش

Because his heart has become the king of the prudent, so that the rosery and garden (of Paradise) has become his dwelling-place.

***

Çünkü bu kuşun gönlü, ihtiyata riayet edenlerin padişahı kesildi de konağı, güllükler, çimenlikler dolu!

حزم ازو راضی و او راضی ز حزم
این چنین کن گر کنی تدبیر و عزم

Prudence is pleased with him, and he pleased with Prudence: do likewise, if you would act with foresight and resolution.

***

O ihtiyatından razı, ihtiyatı ondan memnun… İşte sen de tedbirde bulunacaksan böyle bir tedbirde bulun, bu işe sarılacaksan böyle bir işe sarıl!

بارها در دام حرص افتاده‌ای
حلق خود را در بریدن داده‌ای

Many a time have you fallen into the snare of greed and given up your throat to be cut;

***

Nice defalar hırs tuzağına düştün, boğazını kesilmeye teslim ettin!

3 – 2871

بازت آن تواب لطف آزاد کرد

توبه پذرفت و شما را شاد کرد

Again He that graciously disposes (hearts) to repentance hath set you free and accepted your repentance and made you glad.

***

Tövbeler kabul eden Allah, yine seni azat etti, tövbeni kabul ederek seni neşelendirdi.

گفت ان عدتم كذا عدنا كذا
نحن زوجنا الفعال بالجزا

He hath said, “If ye return thus, We will return thus: We have wedded the actions to the retribution.

***

“Tövbenizi bozar, kötülüğe başlarsanız biz de tekrar size azap ederiz. Biz yapılan işlere uygun karşılıkları çift ettik” dedi.

چونک جفتی را بر خود آورم
آید آن را جفتش دوانه لاجرم

When I bring one mate to Myself, the other mate inevitably comes running (after it).

***

Bir kadının kocasını yahut bir kocanın karısını alıp bir yere götürsen eşi de koşa koşa mutlaka onun yanına gelir.

3 – 2874

جفت کردیم این عمل را با اثر
چون رسد جفتی رسد جفتی دگر

We have mated this action with the effect: when one mate arrives, another mate arrives.”

***

Bu yapılan işleri de eserleriyle çift yarattık… Bir amelde bulundun mu mutlaka eşi de zuhur eder.

چون رباید غارتی از جفت شوی
جفت می‌آید پس او شوی‌جوی

When a raider carries off the husband from the wife, the wife comes after him, seeking her husband.

***

Birisi gelip bir karının kocasını esir ederek götürse karısı, kocasını araya araya çıkagelir.

3 – 2876

بار دیگر سوی این دام آمدیت
خاک اندر دیده‌ی توبه زدیت

Once more ye have come towards this snare and have thrown dust in the eyes of repentance.

***

Sen de bir kere daha bu tuzağa geldin, bir kere daha tövbenin gözüne toprak serptin!

بازتان تواب بگشاد از گره
گفت هین بگریز روی این سو منه

Again that Forgiving One hath loosed that knot for you and hath said, “Beware! Flee! Set not your face in this direction!”

***

Tövbeleri kabul eden, suçluları yargılayan Allah, tekrar o düğümü çözdü de “Kendine gel… Bu tarafa yüz tutma” dedi.

باز چون پروانه‌ی نسیان رسید

جانتان را جانب آتش کشید

Again, when the mandate of forgetfulness arrived, it drew your soul towards the Fire.

***

Fakat tekrar unutkanlık pervanesi geldi, canınızı ateşe doğru sürükledi!

کم کن ای پروانه نسیان و شکی

در پر سوزیده بنگر تو یکی

O you moth, do not show any forgetfulness and doubt: look once at your burnt wing!

***

Ey pervane, öyle çok unutkan olma, öyle pek şüpheye düşme… Yanan kanadına bak bir kere!

چون رهیدی شکر آن باشد که هیچ

سوی آن دانه نداری پیچ پیچ

Since you are saved, the thanksgiving is this, that you should have no inclination towards that grain,

***

Ateşten kurtuldun mu bu kurtuluşun şükrü, bir daha tane olan yere hiç uğramamandır.

تا ترا چون شکر گویی بخشد او
روزیی بی دام و بی خوف عدو

In order that, when you say thanks, He may bestow on you the daily bread that is without snare and without fear of the enemy.

***

Uğrama da şükrettikçe Allah sana tuzaksız, düşman korkusundan uzak bir nimet ihsan etsin.

3 – 2882

شکر آن نعمت که‌تان آزاد کرد
نعمت حق را بباید یاد کرد

In thanksgiving for the bounty shown in setting you free, it behoves you to commemorate the bounty of God.

***

Allah’ın sizi azat etmesine karşılık şükretmeniz, Allah nimetini anmanız gerek.

چند اندر رنجها و در بلا
گفتی از دامم رها ده ای خدا

How oft in sorrows and in tribulation have you cried, “O God, deliver me from the snare,

***

Nice zahmetlere, nice belâlara düştün de “ Yarabbi, beni bu tuzaktan kurtar…

3 – 2884

تا چنین خدمت کنم احسان کنم
خاک اندر دیده‌ی شیطان زنم

That I may do suchlike service (to Thee) and practise beneficence and throw dust in the eyes of the Devil!”

***

Sana itaat edeyim, ibadetlerde bulunayım, Şeytan’ın gözüne toprak serpeyim” dedi.

سگ زمستان جمع گردد استخوانش
زخم سرما خرد گرداند چنانش

In winter the bones of the dog are drawn together: the blows of the frost make him so small

***

Kış geldi mi köpek ezilir, büzülür. Kışın soğuğu onu perişan bir hale kor.

کو بگوید کین قدر تن که منم
خانه‌ای از سنگ باید کردنم

That he says, “Having such a little body, I must build a stone house.

***

“Kışa dayanamıyorum sağ olursam taştan bir ev kurmam lazım.

چونک تابستان بیاید من بچنگ
بهر سرما خانه‌ای سازم ز سنگ

When summer comes, I will build with my claws a stone house against the cold.”

***

Yaz gelince dişimle tırnağımla çalışıp çabalayayım, kışın barınmak için bir taş ev kurayım” der.

چونک تابستان بیاید از گشاد
استخوانها پهن گردد پوست شاد

(But) when summer comes, his bones expand from the relief (which he feels), and his skin grows sleek,

***

Fakat yaz gelip de ısındı mı kellesi, kemiği yerine geldi mi, ilikleri, kemikleri kızışıp derisi gerildi mi,

گوید او چون زفت بیند خویش را
در کدامین خانه گنجم ای کیا

And, when he sees himself stout, he says, “In what house should I find room, O noble sir?”

***

Kendisini koskocaman görür de “İyi ama ben hangi eve sığarım ki?” der.

زفت گردد پا کشد در سایه‌ای
کاهلی سیری غری خودرایه‌ای

He grows stout and slinks into a shady place—a lazy, full-fed, cowardly, self-opinionated (creature)!

***

İrileşir, ayağını çeker… Tembel tembel, karnı tok sırtı pek, kendisine güvenmiş bir halde bir gölgeye çekilir.

گویدش دل خانه‌ای ساز ای عمو

گوید او در خانه کی گنجم بگو

His heart (conscience) says to him, “Build a house, O uncle!” He says, “How shall I find room in the house? Tell (me that).”

***

Gönlü “Bir ev kur” derse de o, “Söyle be yahu, ben nasıl olur da bir eve sığarım ki?” diye cevap verir.

3 – 2892

استخوان حرص تو در وقت درد
درهم آید خرد گردد در نورد

In the hour of pain the bones of your greed shrink together and diminish in compass,

***

Sen de bir belâya, bir musibete düştün mü büzülürsün, hırs kemiklerin bitişir; küçülür, kalırsın.

گویی از توبه بسازم خانه‌ای
در زمستان باشدم استانه‌ای

And you say penitently, “I will build a house: it will be a resting-place (refuge) for me in winter”;

***

“Tövbeden bir ev kurayım, kışın o evceğizde barınayım” dersin.

چون بشد درد و شدت آن حرص زفت
همچو سگ سودای خانه از تو رفت

(But) when the pain is gone and your greed has grown stout, the desire for the house departs from you, just as (in the case of) the dog.

***

Fakat dertten kurtuldun da hırsın büyüdü mü köpek gibi ev sevdası geçer gider.

3 – 2895

شکر نعمت خوشتر از نعمت بود

شکرباره کی سوی نعمت رود

Thanksgiving for the bounty is sweeter than the bounty (itself): how should he that is addicted to thanksgiving go towards (direct his attention to) the bounty?

***

Nimete şükretmek, nimetten daha hoştur. Şükreden kişi, hiç şükretmeyi bırakır da nimet sevdasına düşer mi?

3 – 2896

شکر جان نعمت و نعمت چو پوست
ز آنک شکر آرد ترا تا کوی دوست

Thanksgiving is the soul of the bounty, and the bounty is as the husk, because thanksgiving brings you to the abode of the Beloved.

***

Şükür, nimetin canıdır, nimetse deriye benzer. Çünkü seni sevgiliye kadar ulaştıran şükürdür.

نعمت آرد غفلت و شکر انتباه
صید نعمت کن بدام شکر شاه

Bounty produces heedlessness, and thanksgiving alertness: hunt after bounty with the snare of thanksgiving to the King.

***

Nimet, insana gaflet verir, şükürse uyandırır. Padişahın şükür tuzağıyla nimet avlamaya gör!

نعمت شکرت کند پرچشم و میر

تا کنی صد نعمت ایثار فقیر

The bounty of thanksgiving will make you contented and princely, so that you will bestow a hundred bounties on the poor.

***

Şükür nimeti, gözünü doyurur, seni bey yapar. Bu suretle de yoksullara yüzlerce nimet bağışlarsın.

سیر نوشی از طعام و نقل حق
تا رود از تو شکم‌خواری و دق

You will eat your fill of the viands and dessert of God, so that hunger and begging will depart from you.

***

Allah yemeğinden ye, doy da senden oburluk, tamah ve şuna buna ihtiyacını arz etme illeti geçsin.

قوم گفتند ای نصوحان بس بود
اینچ گفتید ار درین ده کس بود

The people (of Sabá) said, “O admonishers, what ye have said is enough, if there be any one in this village.

***

Onlar dediler ki: “A öğütçüler, iyi söylüyorsunuz ama bu köyde adam olsa!

قفل بر دلهای ما بنهاد حق
کس نداند برد بر خالق سبق

God hath set a lock upon our hearts; none can prevail against the Creator.

***

Allah, bizim gönlümüzü kilitledi, kimse Allah’tan ileri geçemez ki.

نقش ما این کرد آن تصویرگر
این نخواهد شد بگفت و گو دگر

That Artist made the picture of us to be this: this will not be altered by talking.

***

Her şeyi düzüp koşan Allah, bizi de böyle düzdü koştu. Kimse bu dedikoduyla kaderimizi değiştiremez.

سنگ را صد سال گویی لعل شو
کهنه را صد سال گویی باش نو

A hundred years you may tell the pebble to become a ruby, a hundred years you may tell the old to become new;

***

Taşa istersen tam yüzyıl boyuna lâl olsana de… Eskiye tam yüzyıl yenilen diye söyle dur.

خاک را گویی صفات آب گیر
آب را گویی عسل شو یا که شیر

You may tell earth to assume the qualities of water, you may tell water to become honey or milk—

***

Toprağa yüzyıl su gibi arı duru ol desen, suya bal ol, süt kesil desen ne fayda!

خالق افلاک او و افلاکیان
خالق آب و تراب و خاکیان

(’Tis all in vain): He is the Creator of the heavens and the heavenly ones, the Creator of water and earth and earthly beings.

***

Gökleri ve göklerdeki şeyleri yaratan… Suyu, toprağı ve topraktakileri halk eden Allah,

آسمان را داد دوران و صفا
آب و گل را تیره رویی و نما

To heaven He gave its circling motion and its purity; to (the mixed) water and earth its dark appearance and its (power of) growth.

***

Göğe dönmeyi takdir etmiş, onu saf bir hale getirtmiş… Suyla toprağa da bulanıklık vermiştir.

کی تواند آسمان دردی گزید
کی تواند آب و گل صفوت خرید

How can heaven choose turbidity? How can (the mixed) earth and water buy purity?

***

Gayri nasıl olur da gökyüzü bulanır, suyla balçık durulur?

قسمتی کردست هر یک را رهی
کی کهی گردد بجهدی چون کهی

To every one He hath allotted a certain course: how should a mountain by any effort become as a straw?”

***

Allah, hepsine bir şey takdir etmiştir. Bir dağ, çalışmakla saman çöpü olur mu hiç?

3 – 2909

انبیا گفتند کاری آفرید
وصفهایی که نتان زان سر کشید

The prophets said, “Yes: He hath created some qualities from which it is impossible to withdraw one's self,

***

Peygamberler dediler ki: “Evet… Allah, çekinip kurtulmaya imkan bulunmayan sıfatlar yaratmıştır.

و آفرید او وصفهای عارضی
که کسی مبغوض می‌گردد رضی

And He hath (also) created qualities (which are only) accidental, so that a hated person becomes acceptable.

***

Fakat arızi sıfatlar da yarattı ki onları terk etmek mümkündür; herkesin nefretini kazanan kişi, o sıfatları terk eder, huylarından vazgeçerse herkesin sevgisini kazanır, herkes ondan razı olur.

3 – 2911

سنگ را گویی که زر شو بیهده‌ست
مس را گویی که زر شو راه هست

If you bid a stone become gold, ’tis futile; (but) if you bid copper become gold, the way (of transmuting it) exists.

***

Taşa altın ol demek beyhudedir ama bakıra altın ol dersen yeri var; bakır pekâlâ altın olabilir.

ریگ را گویی که گل شو عاجزست
خاک را گویی که گل شو جایزست

If you bid sand become clay, it is incapable (of doing so); (but) if you bid earth become clay, that is possible.

***

Kuma toprak ol dersen âcizdir, toprak olamaz. Fakat toprağa balçık ol desen bu söz yerindedir, toprak, balçık olabilir.

3 – 2913

رنجها دادست کان را چاره نیست
آن بمثل لنگی و فطس و عمیست

He hath given (ordained to us) maladies for which there is no remedy, such as lameness, flatness of the nose, and blindness;

***

Allah, insana topallık, yassı, burunluluk, körlük gibi çaresiz illetler vermiştir ama,

رنجها دادست کان را چاره هست
آن بمثل لقوه و درد سرست

He hath given maladies for which there is a remedy, such as facial paralysis and headache.

***

Ağız, yüz çarpıklığı, yahut baş ağrısı gibi bazı illetler de vermiştir ki bunlara çare vardır.

این دواها ساخت بهر ایتلاف
نیست این درد و دواها از گزاف

These medicines He hath made for the sake of (restoring) harmony: these maladies and medicines are not in vain.

***

Allah bu ilâçları, insanlara iyilik vermek için yarattı. Dertler, devalar saçma değil ya!

بلک اغلب رنجها را چاره هست
چون بجد جویی بیاید آن بدست

Nay, most maladies have a cure: when you seek in earnest, it will come to hand.”

***

Hatta dertlerin çoğunun devası, çaresi vardır. Adamakıllı aradın, üstüne düştün mü ele geçer!”

قوم گفتند ای گروه این رنج ما
نیست زان رنجی که بپذیرد دوا

The people said, “O company (of prophets), this malady of ours is not one of those that admit of cure.

***

Onlarsa “Bu, bizim derdimiz, deva kabul eder dert değil.

سالها گفتید زین افسون و پند
سخت‌تر می‌گشت زان هر لحظه بند

For years ye uttered spells and admonitions of this kind, and by them our bondage was made sorer every moment.

***

Siz yıllarca öğütler verdiniz, afsunlar okudunuz. Bizim de her lâhza derdimiz arttı, bağımız kuvvetlendi.

گر دوا را این مرض قابل بدی
آخر از وی ذره‌ای زایل شدی

If this disease were susceptible of cure, some particle of it would at last have been removed.

***

Eğer bu hastalık, iyileşecek bir hastalık olsaydı nihayet bir zerresi olsun geçerdi.

سده چون شد آب ناید در جگر

گر خورد دریا رود جایی دگر

When hepatitis occurs, water does not enter the liver: if he (the patient) should drink up the (whole) sea, it (the water) would go somewhere else;

***

İnsan susuzluk hastalığına uğrarsa içtiği su, ciğere gitmez… Denizi içse başka bir yere gider.

لاجرم آماس گیرد دست و پا
تشنگی را نشکند آن استقا

Consequently the hands and feet become swollen: that water-drinking does not defeat the thirst.”

***

Nihayet el ayak şişer... Su içmek, susuzluğu bir türlü geçirmez” dediler.

انبیا گفتند نومیدی بدست

فضل و رحمتهای باری بی‌حدست

The prophets said, “Despair is wicked: the grace and the mercies of the Creator are infinite.

***

Peygamberler dediler ki: “Ümitsizliğe düşmek kötüdür. Allah’ın ihsan ve rahmetlerine son yoktur.

از چنین محسن نشاید ناامید
دست در فتراک این رحمت زنید

’Tis not proper to despair of such a Benefactor: cling to the saddle-strap of this Mercy.

***

Böyle bir ihsan sahibinden ümit kesmek hiç de yaraşmaz. Bu rahmete el atın, yapışın!

ای بسا کارا که اول صعب گشت
بعد از آن بگشاده شد سختی گذشت

Oh, many a plight became hard in the beginning, (but) afterwards it was relieved, and the hardship passed away.

***

Nice işler vardır ki ilk önce güç görünür de sonradan kolaylaşır, o güçlük geçer gider.

بعد نومیدی بسی اومیدهاست
از پس ظلمت بسی خورشیدهاست

After despair there are many hopes; after darkness there are many suns.

***

Ümitsizlikten sonra nice ümitler var… Karanlığın ardında nice güneşler var!

خود گرفتم که شما سنگین شدیت
قفلها بر گوش و بر دل بر زدیت

I grant indeed that ye have become stony and have put locks upon your ears and hearts;

***

Esasen tutalım yürekleriniz taş kesildi, kulağınıza, gönlünüze kilitler vuruldu.

هیچ ما را با قبولی کار نیست
کار ما تسلیم و فرمان کردنیست

(But) we have naught to do with any acceptance (on your part): our business is to resign ourselves (to God) and fulfil His command.

***

Sözümüzü kabul edecek yahut etmeyeceksiniz… biz buna aldırış etmeyiz. Aldırış ettiğimiz şey Allah’a teslim olmak, fermanını yerine getirmektedir.

او بفرمودستمان این بندگی
نیست ما را از خود این گویندگی

He hath commanded us (to perform) this service: we have not this office of proclaimer (prophetship) from ourselves.

***

Bize o kulluğu o buyurdu… Bu söz söylememiz, kendiliğimizden değil ki!

جان برای امر او داریم ما
گر به ریگی گوید او کاریم ما

We possess life (only) for the purpose of (executing) the command of God: if He bid us (sow) in a tract of sand, we sow.

***

Canımız, onun emrini yerine getirmek için… Bunun için yaşıyoruz, bunun için yaratıldık. Kuma tohum ek dese bile biz ekeriz.

غیر حق جان نبی را یار نیست
با قبول و رد خلقش کار نیست

The prophet's soul hath no friend except God: he hath naught to do with the acceptance or rejection of (his message by) the people.

***

Peygamberin canına Allah’tan başka bir dost yoktur. Halk, sözünü kabul edecekmiş, reddedecekmiş… Bununla hiçbir alışverişi bulunmaz ki!

3 – 2931

مزد تبلیغ رسالاتش ازوست

زشت و دشمن‌رو شدیم از بهر دوست

The reward for delivering His messages comes from Him (God): we have become hateful and wear the aspect of enemies (to the people) for the Beloved's sake.

***

Allah, emirlerini halka bildirir, bunu için alacağı ücreti de Allah verir. Biz, sevgilinin uğrunda halka çirkin göründük; yüzümüz, düşman yüzüne benzedi gitti!

ما برین درگه ملولان نیستیم
تا ز بعد راه هر جا بیستیم

At this (Divine) Portal we are not weary, so that we should halt everywhere because of the distance of the way.

***

Fakat bu kapıdan usanmadık da, usanmayız da. Yol uzun olduğundan her yerde oturup dinleniyoruz.

دل فرو بسته و ملول آنکس بود
کز فراق یار در محبس بود

Oppressed in heart and weary is that one (alone) who is in prison through being parted from the Friend.

***

Sevgiliden ayrılan, hapislere düşen adamın gönlü soğur, o çeşit adam usanır, bıkar.

دلبر و مطلوب با ما حاضرست
در نثار رحمتش جان شاکرست

The Heart-ravisher and Desired One is present with us: amidst the largesse of His mercy our souls are giving thanks.

***

Hâlbuki bizim sevgilimiz, bizim dilediğimiz canan, bizimle beraber… Rahmetini saçıp durmakta; canımız da ona şükretmekte.

3 – 2935

در دل ما لاله‌زار و گلشنیست
پیری و پژمردگی را راه نیست

In our hearts is an anemone-field and rose-garden: there is no way (of entrance) for old age and decay;

***

Bizim gönlümüzde lâlelik var, gül bahçesi var. Oraya solmanın, perişan olmanın yolu yok!

دایما تر و جوانیم و لطیف
تازه و شیرین و خندان و ظریف

We are ever fresh and young and gracious, unfaded and sweet and laughing and debonair.

***

Daima terütazeyiz, daima genciz, lâtifiz… Daima güzeliz, tatlıyız, daima gülüp durmadayız, zarifiz!

پیش ما صد سال و یکساعت یکیست
که دراز و کوته از ما منفکیست

To us a hundred years are the same as a single hour, for long and short (time) is a thing disjoined from us.

***

Bizce yüzyılla bir saat birdir… Uzun yol, kısa zaman bize göre değil!

آن دراز و کوتهی در جسمهاست
آن دراز و کوته اندر جان کجاست

That length and shortness is in bodies (alone): where is that long and short in the soul?

***

O uzunluk, kısalık cisimlere göredir, cana nasıl sığar.

سیصد و نه سال آن اصحاب کهف
پیششان یک روز بی اندوه و لهف

The three hundred and nine years of the Men of the Cave seemed to them one day (that passed) without grief and woe;

***

Eshabı Kehif, üç yüz dokuz yıl yattılar. Uyudular ama bu üç yüz dokuz yıl, onlara bir gün geldi, ne gamlandılar, ne teessüf ettiler.

وانگهی بنمودشان یک روز هم
که به تن باز آمد ارواح از عدم

And (only) then did it seem to them one day even, when their spirits came back from non-existence into their bodies.

***

Uyandıkları anda uyudukları o uzun yıllar, kendilerine bir gün gibi göründü. Çünkü ruhları, yokluktan tekrar bedenlerine geldi.

چون نباشد روز و شب یا ماه و سال
کی بود سیری و پیری و ملال

When there is no day and night and month and year, how should there be satiety and old age and weariness?

***

Bu âlemde geceyle gündüz, ayla yıl bile olmazsa usanç, ihtiyarlık, bıkkınlık nasıl olur.

در گلستان عدم چون بی‌خودیست
مستی از سغراق لطف ایزدیست

Since there is (for us) selflessness in the rose-garden of non-existence, there is (for us) intoxication caused by the goblet of Divine grace.

***

Yokluk gülistanında insan kendisinden geçer… o âlemdeki sarhoşluk, Allah lütfunun büyük kadehindendir.

3 – 2943

لم يذق لم يدر هر کس کو نخورد
کی بوهم آرد جعل انفاس ورد

Any one that has not drunk (thereof is in the same case as those to whom the saying, ‘Whoso) has not tasted does not know’ (is applicable): how should the dung-beetle conceive the (fragrant) breaths of the rose?

***

Onu içmeyen, tadını tatmayan bilmez, anlamaz. Gül kokusu, bok böceğinin aklına mı gelir?

3 – 2944

نیست موهوم ار بدی موهوم آن
همچو موهومان شدی معدوم آن

It is not conceivable: if it were conceivable, it would become non-existent, like (all) objects of conception.

***

Bu zevk mevhum değildir. Mevhum olsaydı da mevhumlar gibi yok olurdu.

دوزخ اندر وهم چون آرد بهشت
هیچ تابد روی خوب از خوک زشت

How should Hell conceive Paradise? Does a beauteous face shine (forth) at all from an ugly pig?

***

Cehennem, nasıl olur da aklına cenneti getirir? Çirkin domuzda güzel yüz ne gezer?

هین گلوی خود مبر هان ای مهان
این‌چنین لقمه رسیده تا دهان

Hark, do not cut your own throat! Take heed, O despicable one, (when) such a morsel as this has reached your mouth.

***

Kendin gel, aklını başına devşir de böyle bir lokma ağzına kadar gelmişken kendi boğazını kendin sıkma a aşağılık kişi!

راههای صعب پایان برده‌ایم

ره بر اهل خویش آسان کرده‌ایم

We have brought the hard ways to an end; we have made the way easy for our own people.”

***

Biz sarp yolları vardırdık… Bize uyanlara yolu kolaylattık.

قوم گفتند از شما سعد خودیت
نحس مایید و ضدیت و مرتدیت

The people (of Sabá) said, “If ye bring good luck to yourselves, ye are ill-starred for us and are opposed (to us) and rejected (by us).

***

Sebâlılar, “Siz kendinizce yomlu yıldızlarsanız ama bize göre yomsuzsunuz; bizimle zıtsınız, bize aykırısınız siz.

جان ما فارغ بد از اندیشه‌ها
در غم افکندید ما را و عنا

Our souls were free from cares: ye have cast us into grief and trouble.

***

Hiçbir düşüncemiz yokken bizi dertlere, meşakkatlere saldınız.

ذوق جمعیت که بود و اتفاق
شد ز فال زشتتان صد افتراق

Through your evil presage the delightful concord and agreement that existed (amongst us) has been turned into a hundred separations.

***

Biz, birbirimizle uzlaşmış bir topluluk, sizin kötü haberlerinizle aramıza yüzlerce ayrılık düştü.

طوطی نقل شکر بودیم ما
مرغ مرگ‌اندیش گشتیم از شما

(Formerly) we were parrots eating sugar for dessert; (now) through you we have become birds that meditate on death.

***

Biz şekerler yiyen dudu kuşlarıydık… Sizin yüzünüzden ölümü düşünen baykuşlara döndük.

هر کجا افسانه‌ی غم‌گستریست
هر کجا آوازه‌ی مستنکریست

Wheresoever is a grief-spreading tale, wheresoever is an odious rumour,

***

Nerede bir gam masalı varsa, nerede bir kötü, bir kabul edilmeyecek ses duyulursa…

هر کجا اندر جهان فال بذست
هر کجا مسخی نکالی ماخذست

Wheresoever in the world is an evil presage, wheresoever is a monstrous transformation, a terrible punishment, an infliction of chastisement—

***

Bu âlemde nerede bir kötüye yormak, nerede bir kötü surete dönmek, nerede bir azap varsa,

در مثال قصه و فال شماست
در غمانگیزی شما را مشتهاست

(All those things) are (contained) in the parable of your story and in your evil presage: ye have an appetite for rousing grief.”

***

Hepsi sizin söylediğiniz sözlerde sizin getirdiğiniz misallerde, sizin yormanızda. Bütün hırsınız, zevkiniz, âlemi derde düşürmek” dediler.

انبیا گفتند فال زشت و بد
از میان جانتان دارد مدد

The prophets said, “The foul and evil presage has its support from within your souls.

***

Peygamberler dediler ki: “Çirkin ve kötüye yormak, sizin ruhunuzdan meydana gelen bir şey. Bu kabahat biz de değil, sizde.

گر تو جایی خفته باشی با خطر
اژدها در قصد تو از سوی سر

If you are asleep in a perilous place, and a dragon is approaching you from a spot close at hand,

***

Bir tehlikeli yerde uyusan, bir ejderha da başucundan sana doğru gelmeye başlasa,

3 – 2957

مهربانی مر ترا آگاه کرد
که بجه زود ار نه اژدرهات خورد

And a kindly person has made you aware (of it), saying, ‘Jump up quickly, or else the dragon will devour you’—

***

Merhametli birisi “Çabuk kalk, yoksa ejderha yutacak” diye seni uyandırsa,

3 – 2958

تو بگویی فال بد چون می‌زنی
فال چه بر جه ببین در روشنی

If you say, ‘Why are you uttering an evil presage?’ (he will reply), ‘What (evil) presage? Jump up and see in the light of day.

***

“Neye kötüye yoruyorsun” der misin? Ne yorması, kalk da aydınlık bir bak, gör!

از میان فال بد من خود ترا
می‌رهانم می‌برم سوی سرا

I myself will deliver you from the midst of the evil presage and will take you home.’

***

Ben, seni kötü yorumdan kurtarıyor da devlet yurduna götürüyorum.

چون نبی آگه کننده‌ست از نهان
کو بدید آنچ ندید اهل جهان

He (such a person) is one that acquaints (you) with things hidden, like the prophet who has seen what the people of this world have not seen.

***

Çünkü peygamber, gizli şeyi bilip seni de o şeyden agâh eden adamdır. O, cihan halkının örmediği şeyleri görmüştür.

3 – 2961

گر طبیبی گویدت غوره مخور
که چنین رنجی بر آرد شور و شر

If a physician say to you, ‘Do not eat unripe grapes, for such an illness (as is caused by them) will produce (grave) trouble and mischief,’

***

Bir doktor sana “Koruk yeme, san şu çeşit kötü bir hastalık verir” dese,

3 – 2962

تو بگویی فال بد چون می‌زنی
پس تو ناصح را مثم می‌کنی

And if you say, ‘Why are you uttering an evil presage?’— then you are making out your sincere adviser to be culpable.

***

“Neden kötüye yoruyorsun” der misin? Dersen öğütçüyü suçlu tutuyorsun demektir.

ور منجم گویدت کامروز هیچ
آنچنان کاری مکن اندر پسیچ

And if an astrologer say to you, ‘By no means set about such an affair to-day,’

***

Müneccim “ Bugün sefere çıkma sakın” dese,

3 – 2964

صد ره ار بینی دروغ اختری
یک دوباره راست آید می‌خری

Though you see the falsehood of the astrologer a hundred times, (yet if) it (the prediction) come true once or twice, you are eager to trust him.

***

Müneccimin yüz kere bile yalanını tutmuş olsan da bir iki kere sözü doğru çıksa yine sözüne uyarsın.

این نجوم ما نشد هرگز خلاف
صحتش چون ماند از تو در غلاف

These stars of ours are never at variance (with the truth): how does their truth remain concealed from you?

***

Bizim nücum bilgimize asla yanlış çıkmaz. Böyle olduğu halde nasıl oluyor da doğruluğuna inanmıyorsun, doğruluğu sence gizli, kapaklı kalıyor?

آن طبیب و آن منجم از گمان
می‌کنند آگاه و ما خود از عیان

The physician and the astrologer inform (you) from (their own) opinion, and verily we (inform you) from clairvoyance:

***

O doktorla müneccim, sana verdikleri haberi zanla, şüpheyle veriyor. Hâlbuki biz açıkça görüyor, söylüyoruz.

دود می‌بینیم و آتش از کران
حمله می‌آرد به سوی منکران

We behold the smoke and fire rushing from afar towards the unbelievers.

***

Cehennemin dumanını, cehennemin ateşini, cehennemin münkirlere saldırdığını uzaktan görüyoruz.

تو همی‌گویی خمش کن زین مقال
که زیان ماست قال شومفال

You are saying, ‘Be silent (and refrain) from these words, for the words of evil presage are hurtful to us.’”

***

Sense, sus yahu, bırak şu sözü; kötüye yormak, bize ziyan veriyor demektesin.

ای که نصح ناصحان را نشنوی
فال بد با تست هر جا می‌روی

O you who hearken not unto the admonition of the admonishers, the evil presage is with you wherever you go.

***

Ey öğütçülerin öğüdünü dinlemeyen, kötü yoruş, nereye varırsan var, seninledir!

افعیی بر پشت تو بر می‌رود
او ز بامی بیندش آگه کند

A viper is walking on your back: he (the admonisher) sees it from a roof and makes (you) aware;

***

Âdeta ardından bir yılan gidiyor; birisi de damdan görüp haber veriyor.

گوییش خاموش غمگینم مکن
گوید او خوش باش خود رفت آن سخن

You say to him, “Hush! do not vex me”: he says, “Be happy! Truly, the words have gone (have been spoken).”

***

Ona sus, beni dertlendirme, bana keder verme diyorsun. Adamcağız, peki benden günah gitti diyor.

3 – 2972

چون زند افعی دهان بر گردنت
تلخ گردد جمله شادی جستنت

When the viper darts its mouth at your neck, all your desire for happiness is made bitter.

***

Fakat yılan seni boynundan sokunca bütün neşen zehir kesilir de o adama,

پس بدو گویی همین بود ای فلان
چون بندریدی گریبان در فغان

Then you say to him, “O so-and-so, was this all (the warning you gave me)? Why didn't you tear your collar in outcry,

***

“Be adam mademki iş böyleydi, neden yenini yakanı yırtarak feryat etmedin?

یا ز بالایم تو سنگی می‌زدی
تا مرا آن جد نمودی و بدی

Or why weren't you throwing a stone at me from above, in order that that grave calamity and misfortune might be shown to me (plainly)?”

***

Yahut yukardan tepeme bir taş atıp bana işin ciddiyetini, işin vehametini bildirmedin?” dersin.

او بگوید زآنک می‌آزرده‌ای

تو بگویی نیک شادم کرده‌ای

He says, “(I refrained) because you were annoyed”; you say (ironically), “You have made me very happy!”

***

O adam da iyi ama sen, benim sözümden inciniyordun. Ne faydası var? Sana çok söyledim ama kâr etmedi ki.

گفت من کردم جوامردی بپند
تا رهانم من ترا زین خشک بند

He says, “I bestowed counsel generously, that I might deliver you from this sterile (unprofitable) bondage.

***

Ben sana iyilik ettim, seni bu kötü işten kurtarmak için öğütler verdim.

از لیمی حق آن نشناختی
مایه‌ی ایذا و طغیان ساختی

From vileness you acknowledged no obligation for that (generosity): you made (it) a source of injury and insolence.”

***

Kötülüğünden bu iyiliğin kadrini bilmedin… Öğüdüm, seni büsbütün azdırdı, bana büsbütün cefa etmeye, beni büsbütün incitmeye başladın der.

این بود خوی لیمان دنی
بد کند با تو چو نیکویی کنی

This is the nature of base villains: he (such a one) does evil to thee when thou doest good (to him).

***

Aşağılık, kötü kişilerin huyu budur. Sen ona iyilik ettin mi o, sana kötülük eder.

نفس را زین صبر می‌کن منحنیش
که لیمست و نسازد نیکویش

As for the fleshly soul, bend it double (mortify it) by means of this renunciation, for it is vile, and kindness suiteth it not.

***

Sabırla nefsin belini bük. O alçaktır, kötüdür, iyilik etmeye gelmez ona!

با کریمی گر کنی احسان سزد
مر یکی را او عوض هفصد دهد

If thou show beneficence to a noble man, ’tis fitting: he will give seven hundred (benefits) in exchange for every one (conferred upon him);

***

Kerem sahibi birisine ihsanda bulunursan değer. Bire karşılık sana yedi yüz verir.

با لیمی چون کنی قهر و جفا
بنده‌ای گردد ترا بس با وفا

(But be merciless to the ignoble): when thou treatest a villain with violence and cruelty, he becomes a very faithful servant to thee.

***

Bu alçağa da cefa eder, onu kahreylersen sana aşırı vefalar gösterir, kulun kölen olur.

3 – 2982

کافران کارند در نعمت جفا
باز در دوزخ نداشان ربنا

The infidels in (their) prosperity sow (the seed of) cruelty; again (afterwards) in Hell their cry is “O Lord, (deliver us)!”

***

Kâfirler, nimete eriştiler mi cefa tohumunu ekerler de sonra cehennemde, aman yarabbi diye bağırıp dururlar.”

که لیمان در جفا صافی شوند
چون وفا بینند خود جافی شوند

For in (suffering) cruelty the vile are purified; when they receive kindness, they themselves become cruel.

***

Alçaklar, cefaya, derde düştüler mi arınır, temizlenirler. Vefa gördüler mi de cefakâr olurlar.

مسجد طاعاتشان پس دوزخست
پای‌بند مرغ بیگانه فخست

Therefore Hell is the mosque where they perform their devotions: a trap is the (only) fetter for a wild bird.

***

Şu halde onların ibadet edecekleri mescit cehennemdir, yabancı kuşun ayağını bağlayan, tuzaktır.

3 – 2985

هست زندان صومعه‌ی دزد و لیم
کاندرو ذاکر شود حق را مقیم

Prison is the cloister of the thief and villain, that there he may be constantly mindful of God.

***

Zindan da hırsızın, alçak kişinin ibadet yeridir. Orada daima Hakk’ı anar durur.

چون عبادت بود مقصود از بشر
شد عبادتگاه گردن‌کش سقر

Inasmuch as Divine worship was the object (in the creation) of mankind, Hellfire was made the place of worship for the rebellious.

***

Mademki insanın yaratılmasında ki maksat, Allah’a ibadet etmesiydi, şu halde ibadetten baş çeken, ibadete yanaşmayan kişinin ibadet yeri cehennemdir.

آدمی را هست در هر کار دست
لیک ازو مقصود این خدمت بدست

Man hath the power (of action) in everything, but this service (of God) has (ever) been the (final) object of him.

***

İnsan her işi yapabilir, fakat yaratılmasındaki maksat ibadettir.

ما خلقت الجن و الانس این بخوان
جز عبادت نیست مقصود از جهان

“I did not create the Jinn and mankind (save that they might serve Me).” Recite this (text). The (final) object of the world is naught but Divine worship.

***

“Ben, insanları, cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” Bu ayeti okusana. Âlemin yaratılmasında ki maksat, ibadetten başka bir şey değil!

گرچه مقصود از کتاب آن فن بود
گر توش بالش کنی هم می‌شود

Though the (final) object of a book is the science (which it contains), (yet) if you make it a pillow (to rest on), it will become (serve as) that too;

***

Kitaptan maksat, içindeki fendir ama dilersen sen onu yastık da yapabilirsin ya.

لیک ازو مقصود این بالش نبود
علم بود و دانش و ارشاد سود

But this (function of being a) pillow was not its (final) object: it (the final object) was learning and knowledge and right guidance and profit.

***

Fakat ondan maksat yastık olması değil, bilgi, irfan, irşat ve faydadır.

گر تو میخی ساختی شمشیر را
برگزیدی بر ظفر ادبار را

If you have made the sword a tent-pin, you have preferred defeat to victory.

***

Kılıcı mıh yaparsan zafere mağlûbiyeti tercih ettin demektir.

گرچه مقصود از بشر علم و هدیست
لیک هر یک آدمی را معبدیست

Although the (final) object of Man is knowledge (of God) and to be rightly directed (in religion), (yet) every man hath a particular place of worship.

***

İnsandan maksat ilimdir, doğru yolu bulmaktır ama her insanın bir ibadet yeri var.

معبد مرد کریم اکرمته
معبد مرد لیم اسقمته

The place where (the means whereby) the noble man worships is your treating him with kindness; the place where (the means whereby) the vile man worships is your making him sick (your maltreating him).

***

Kerem sahibine ikramda bulundun mu bu ikram, ona ibadet yeridir, ikrama uğradıkça şükreder. Alçağı da aşağılattın, alçağa da kötülük ettin mi onu ibadete sevk edersin.

مر لیمان را بزن تا سر نهند

مر کریمان را بده تا بر دهند

Smite the vile, that they may bow their heads; give to the noble, that they may yield (good) fruit.

***

Vur alçakların başına ki yere baş koysunlar… Ver kerem sahiplerine ki ihsanına mazhar oldukça şükretsinler!

لاجرم حق هر دو مسجد آفرید
دوزخ آنها را و اینها را مزید

Necessarily God hath created a mosque for each of the twain —Hell for those, and increase (of bounty) for these.

***

Hulâsa Allah iki mescit yaratmıştır: Cehennem onların mescidi, cennet bunların!

ساخت موسی قدس در باب صغیر
تا فرود آرند سر قوم زحیر

Moses built the Báb-i Saghír (the Small Gate) at Jerusalem, in order that the people tormented (by evil passions) might lower their heads,

***

Musa, o iç ağrısı kavim, başlarını eğsin diye Kudüs’te alçacık bir kapı yaptırdı.

زآنک جباران بدند و سرفراز

دوزخ آن باب صغیرست و نیاز

Because they were insolent and arrogant. Hell is (like) that Báb-i Saghír and (place of) humiliation.

***

Çünkü onlar cebbar, başı dik kişilerdi. Onlara bu küçücük, bu alçacık kapı, niyaz kapısıdır, cehennemdir!

3 – 2998

آنچنانک حق ز گوشت و استخوان
از شهان باب صغیری ساخت هان

Likewise God hath built a Báb-i Saghír from the flesh and bones of kings. Take heed!

***

İyi bak, kendine gel! Allah, padişahları etten, kemikten küçücük bir kapı olarak halk etti ya.

3 – 2999

اهل دنیا سجده‌ی ایشان کنند
چونک سجده‌ی کبریا را دشمنند

The people of this world make prostration before them, since they are opposed to prostration before the Divine Majesty.

***

Dünya ehli olanlar, onlara secde ederler. Çünkü Allah’a secde etmenin düşmanıdır onlar!

ساخت سرگین‌دانکی محرابشان

نام آن محراب میر و پهلوان

He (God) hath made a little dunghill their mihráb (place of worship): the name of that mihráb is “prince” and “paladin.”

***

Dünya ehline bir fışkı yerceğizini mihrap düzdü… O mihrabın adı da bey, padişah!

لایق این حضرت پاکی نه‌اید

نیشکر پاکان شما خالی‌نیید

Ye (worldlings) are not fit for this holy Presence: holy men are (like) the sugarcane; ye are (like) the empty reed.

***

Bu tertemiz kapıya lâyık değilsiniz ki… Temiz kişiler, şeker kamışıdır, sizse bomboş birer kamıştan ibaretsiniz.

آن سگان را این خسان خاضع شوند
شیر را عارست کو را بگروند

These vile wretches grovel before those curs; (but) it is a disgrace to the lion that they should be complaisant to him.

***

O çeşit köpeklere elbette bu çeşit bayağılık adamlar hürmet ederler. Öyle adi kişiye hürmet etmek, öyle adi adama inanmak, aslana ardır.

گربه باشد شحنه هر موش‌خو

موش که بود تا ز شیران ترسد او

The cat is the (dreaded) overseer of every mouse-natured one: who is the mouse that it should be afraid of the lions?

***

Fare huylulara kedi bey olur. Fare kim oluyor ki aslandan korksun?

خوف ایشان از کلاب حق بود
خوفشان کی ز آفتاب حق بود

Their fear is (only) of the curs of God: how should they have fear of the Sun of God?

***

Fare huyludur, Allah köpeklerinden korkarlar,

ربی الاعلاست ورد آن مهان

رب ادنی درخور این ابلهان

The litany of those great (venerable) ones is “my Lord the most High”; “my lord the most low” is suitable to these fools.

***

Uluların virdi, (Rabbimiz yücelerin yücedir) sözüdür. Bu aptallara lâyık olan Rab ise kendisinde Allah kuvveti vehmeden dünya büyükleridir.

موش کی ترسد ز شیران مصاف
بلک آن آهوتگان مشک‌ناف

How should the mouse fear the lions of the (spiritual) battle-field? Nay, (they that fear the lions are) those who have the speed and the musk-bag of the deer.

***

Fare, nasıl olurda savaş aslanlarından korkar. Onlardan korkanlar, misk ceylânlarıdır ancak.

رو به پیش کاسه‌لیس ای دیگ‌لیس
توش خداوند و ولی نعمت نویس

O licker of pots, go to him that licks basins and write him down as thy lord and benefactor!

***

Yürü ey çömlek yalayıcı, kâse yalayıcının yanına git… Onu kendine Allah say, velinimet say!

3 – 3008

بس کن ار شرحی بگویم دور دست
خشم گیرد میر و هم داند که هست

Enough! If I give a far-reaching exposition, the (worldly) prince will be angered; and besides he knows that it (his case) is (such as has been described).

***

Kâfi yeter artık… Uzun uzadıya anlatmaya girişsem beyler, padişahlar, hem kızarlar, hem de anlattıklarımın kendilerinde olduğunu bilirler anlarlar.

حاصل این آمد که بد کن ای کریم
با لیمان تا نهد گردن لیم

The upshot is this:—“O noble man, do evil to the vile, that the villain may lay his neck (before thee).”

***

Hulâsa ey kerem sahibi, alçak nefse iyilik etme, kötü davran da alçaklarla beraber o da sana boyun eğsin, teslim olsun.

3 – 3010

با لیم نفس چون احسان کند
چون لیمان نفس بد کفران کند

When he (the noble man) deals kindly with the villain, his (fleshly) soul, the wicked soul shows ingratitude, like the vile.

***

Alçak nefse ihsanda bulunursa alçaklar gibi nimeti inkâr eder, azgınlaşır.

زین سبب بد که اهل محنت شاکرند
اهل نعمت طاغیند و ماکرند

’Twas on this account that the afflicted are thankful, (while) the fortunate are rebellious and deceitful.

***

İşte mihnette, meşakkatte bulunanların şükretmesi, nimet ve devlet sahiplerinin azgın ve hilebaz olmaları bu yüzdendir.

هست طاغی بگلر زرین‌قبا
هست شاکر خسته‌ی صاحب‌عبا

The bey with his gold-embroidered coat is rebellious; the distressed wearer of a coarse woollen cloak (‘abá) is thankful.

***

Altınlarla bezenmiş kaftanlara bürünen beyler, padişahlar azgın kişilerdir. Abaya sarınan yoksul yok mu? Şükreden odur işte.

شکر کی روید ز املاک و نعم
شکر می‌روید ز بلوی و سقم

How should thankfulness grow from possessions and riches? Thankfulness grows from tribulation and sickness.

***

Mal, mülk, devlet ve nimet sahipleri hiç şükrederler mi? Şükür mihnetten ve meşakkatten biter, gelişir.

صوفیی بر میخ روزی سفره دید
چرخ می‌زد جامه‌ها را می‌درید

One day a Súfí espied a food-wallet (hanging) on a nail: he began to whirl and rend his garments,

***

Bir sofi bir gün çiviye asılmış bir sofra gördü. Vecde geldi, dönmeye, oynamaya başladı, elbisesini yırtıyor.

بانگ می‌زد نک نوای بی‌نوا
قحطها و دردها را نک دوا

Crying, “Lo, the food of the foodless! Lo, the remedy for famines and pangs (of hunger)!”

***

İşte azıkların azığı... İşte kıtlıkların, dertlerin devası diye nâralar atıyordu.

چونک دود و شور او بسیار شد
هر که صوفی بود با او یار شد

When his smoke and tumult (his ecstasy) waxed great, every one that was a Súfí joined him (imitated his behaviour).

***

Dumanı başından çıkıp neşesi, zevki arttıkça arttı… Sofilerde ona uydular, semâa başladılar.

کخ‌کخی و های و هویی می‌زدند
تای چندی مست و بی‌خود می‌شدند

They were shouting and shrieking: several were becoming intoxicated and beside themselves.

***

Kih, kih gülmeye, hay huy etmeye koyuldular… Defalarca kendilerinden geçip kendilerine geldiler.

بوالفضولی گفت صوفی را که چیست
سفره‌ای آویخته وز نان تهیست

An idle busybody said to the Súfí, “What is the matter? (Only) a food-wallet hung (on a nail), and it is empty of bread!”

***

Herzevekilin biri, sofiye “Çiviye asılı ve içinde ekmek olmayan bomboş sofra nedir ki seni bu derece zevke, vecde getiriyor?” dedi.

گفت رو رو نقش بی‌معنیستی
تو بجو هستی که عاشق نیستی

He (the Súfí) said, “Begone, begone! Thou art a (mere) form without spirit: do thou seek existence (not non-existence), for thou art no lover.”

***

Sofi dedi ki: “ Yürü git be… Sen manasız bir suretten ibaretsin… Sen varlık peşinde koş, âşık değilsin sen.

3 – 3020

عشق نان بی نان غذای عاشق است
بند هستی نیست هر کو صادقست

The lover's food is love of the bread, without (the existence of) the bread: no one that is sincere (in his love) is in thrall to existence.

***

Aşığın gıdası, ekmeksiz ekmeğe âşık olmaktır. Aşkında doğru olan kişi. Varlığa bağlanmaz.

عاشقان را کار نبود با وجود
عاشقان را هست بی سرمایه سود

Lovers have naught to do with existence: lovers have the interest without (having) the capital.

***

Âşıkların varlıkla işi yoktur… Âşıklar, kârı sermayesiz elde ederler.

بال نه و گرد عالم می‌پرند
دست نه و گو ز میدان می‌برند

They have no wings, and (yet) they fly round the world; they have no hands, and (yet) they carry off the ball from the polo-field.

***

Kanatları yoktur, âlemin etrafında uçarlar… Elleri yoktur, topu meydandan kaparlar!

آن فقیری کو ز معنی بوی یافت
دست ببریده همی زنبیل بافت

That dervish who scented (perceived) Reality used to weave baskets though his hand had been cut off.

***

Mana kokusunu duyan o yoksul da eli kesik olduğu halde zembil örerdi ya!

عاشقان اندر عدم خیمه زدند
چون عدم یک‌رنگ و نفس واحدند

Lovers have pitched their tents in non-existence: they are of one colour (quality) and one essence, like non-existence.

***

Âşıklar, yoklukta çadır kurarlar… Onlar, yokluk gibi bir renktedirler, bir tek ruhları vardır onların!

شیرخواره کی شناسد ذوق لوت
مر پری را بوی باشد لوت و پوت

How should the sucking babe know the taste of viands? To the Jinní scent is meat and drink.

***

Süt emen çocuk yemekten nasıl zevk alabilir? Perinin gıdası kokudan ibarettir.

آدمی کی بو برد از بوی او

چونک خوی اوست ضد خوی او

How shall a human being scent (perceive) his (the Jinní's) scent, inasmuch as his (the man's) nature is contrary to his (the Jinní's) nature?

***

Fakat insanoğlu perinin kokusundan koku alabilir mi? Huyu, onun huyunun zıddıdır.

یابد از بو آن پری بوی‌کش

تو نیابی آن ز صد من لوت خوش

That scent-inhaling Jinní gains from the scent (a great delight): thou wilt not gain that (delight) from a hundred maunds of sweet dainties.

***

Perinin az bir güzel kokudan aldığı zevki, sen yüz batman güzel yemekten bile alamazsın.

پیش قبطی خون بود آن آب نیل
آب باشد پیش سبطی جمیل

To the Copt the water of the Nile is blood; to the goodly Israelite it is water.

***

Nil ırmağının suyu Mısırlılara kan kesildiği halde İsrailoğulları’na sudur.

جاده باشد بحر ز اسرائیلیان
غرقه گه باشد ز فرعون عوان

By the Israelites the sea is (made) a highway; by the ruffian Pharaoh it is (made) a drowning-place.

***

Deniz, Firavunu boğduğu halde İsrailoğulları'na bir ana cadde haline gelir.

آنچ یعقوب از رخ یوسف بدید
خاص او بد آن به اخوان کی رسید

That which Jacob experienced from (beholding) the face of Joseph was peculiar to him: when did that (delight) come to his (Joseph's) brethren?

***

Yakup’un, Yusuf’un yüzünde gördüğü nur, ancak Yakup’a mahsustu. Kardeşleri bunu nereden görecekler?

این ز عشقش خویش در چه می‌کند
و آن بکین از بهر او چه می‌کند

This one (Jacob), from love of him (Joseph), puts himself in the pit, while that one (Joseph's brother) digs a pit for him (Joseph) in hatred.

***

Bu, sevgiliye olan sevdası yüzünden kendini kuyulara atar. Öbürü kininden sevgiliye kuyu kazar!

سفره‌ی او پیش این از نان تهیست
پیش یعقوبست پر کو مشتهیست

In the sight of this one (Joseph's brother) his (Joseph's) food-wallet is empty of bread; in the sight of Jacob it is full, for he is desiring eagerly.

***

Sofra, onun önünde ekmeksizdir, bomboştur… Fakat Yakup’un önünde nimetlerle dopdoludur, iştahını açar.

روی ناشسته نبیند روی حور
لا صلوة گفت الا بالطهور

None with face unwashed beholds the faces of the houris: he (the Prophet) said, “There is no ritual prayer without the ablution.”

***

Yüzünü yıkamayan, hurilerin yüzünü göremez. Peygamber, “Namaz, ancak huzur-u kalple kılınır” demiştir.

عشق باشد لوت و پوت جانها
جوع ازین رویست قوت جانها

Love is the meat and drink of souls; hunger, from this point of view, is the food of souls.

***

Canların gıdası aşktır. Bundan dolayı ruhların gıdası, açlıktır.

جوع یوسف بود آن یعقوب را
بوی نانش می‌رسید از دور جا

Jacob had hunger for Joseph; (hence) the smell of the bread was reaching him from afar.

***

Yakup, Yusuf’a acıkmıştı, ekmek kokusu ona ta uzaklardan gelmekteydi.

3 – 3036

آنک بستد پیرهن را می‌شتافت
بوی پیراهان یوسف می‌نیافت

He that took the shirt (of Joseph) was hastening (on his way) and was not perceiving the scent of Joseph's shirt,

***

Hâlbuki Yusuf’un gömleğini alıp koşa koşa Yakup’a getiren o gömleğin kokusunu duymadı bile!

و آنک صد فرسنگ زان سو بود او

چونک بد یعقوب می‌بویید بو

While he that was a hundred leagues (distant) from that quarter was smelling the perfume, since he was Jacob.

***

Aradaki mesafe yüzlerce fersahken Yakup, Yakup olduğundan Yusuf’un gömleğinin kokusunu duyuyordu.

ای بسا عالم ز دانش بی‌نصیب
حافظ علمست آنکس نه حبیب

Oh, there is many a learned man that hath no profit of (his) knowledge: that person is one who commits knowledge to memory, not one who loves (it).

***

Nice âlimler vardır ki hakikî ilimden hakiki irfandan nasipleri yoktur. Bu çeşit âlim, ilim hafızıdır, ilim sevgilisi değil.

مستمع از وی همی‌یابد مشام
گرچه باشد مستمع از جنس عام

From him the hearer (but not the learned man himself) perceives the scent (of knowledge), though the hearer be of the common sort,

***

Onun sözlerini duyan kişi, alelâde bir adam olsa bile o sözleri anlar, hakikat korkusunu alır.

زانک پیراهان بدستش عاریه‌ست
چون بدست آن نخاسی جاریه‌ست

Because the shirt in his (the learned man's) hand is a borrowed thing, like a slave-girl in the hands of a slave-dealer.

***

Çünkü böyle âlimin eline düşen gömlek, eğretidir, bir zaman içindir… Esir tellâlının elindeki cariye gibi!

جاریه پیش نخاسی سرسریست
در کف او از برای مشتریست

The slave-girl is useless to the slave-dealer: she is in his hands (only) for the sake of the purchaser.

***

Tellâlın eline düşen cariye, müşteri içindir, tellâla ne fayda var?

قسمت حقست روزی دادنی
هر یکی را سوی دیگر راه نی

The dispensation of God is a bestowal of the allotted portion: no one's (portion) has access (can find its way) to another.

***

Rızık vermek, Allah’ın işidir. Herkes Allah’ın takdirine göre hareket eder, başka türlü hareket etmesine imkân yoktur.

یک خیال نیک باغ آن شده
یک خیال زشت راه این زده

A good fancy becomes that (blessed) man's garden (of Paradise); an ugly fancy waylays this (unblest) man (and brings him to perdition).

***

Güzel bir hayal, ona bağ, bahçe haline gelmiştir… Çirkin bir hayal, bunun yolunu kesmiştir!

آن خدایی کز خیالی باغ ساخت

وز خیالی دوزخ و جای گداخت

That Lord who hath made from one fancy the garden (of Paradise), and from one fancy Hell and the place of melting (torment)—

***

Allah öyle bir Allah’tır ki bir hayalden, bağ, bahçe düzmüş, bir hayalide cehennem haline getirmiş, yanıp yakılma yeri yapmıştır!

پس کی داند راه گلشنهای او
پس کی داند جای گلخنهای او

Then who (but He) should know the way to His roseries? Then who (but He) should know the way to His furnaces?

***

Peki… O halde onun gül bahçelerinin yolunu… Külhanlarının yerini kim bilebilir ki?

دیدبان دل نبیند در مجال
کز کدامین رکن جان آید خیال

The sentry of the heart, while on his round, does not see from what corner of the soul the fancy comes.

***

Gönül gözcüsü, bu hayal, canın ne yanından geliyor… Fırsat bulup göremez ki.

گر بدیدی مطلعش را ز احتیال
بند کردی راه هر ناخوش خیال

If he saw its rising-place, he would contrive to bar the way to every unlovely fancy;

***

Bir kolayını bulup da doğduğu yeri, geldiği tarafı görseydi kötü hayallerin yolunu keser, gelmelerine mâni olurdu.

کی رسد جاسوس را آنجا قدم
که بود مرصاد و در بند عدم

(But) how should the foot of the scout reach that spot?—for it is the watchtower and mountain-fortress of Non-existence.

***

Yokluk geçidine, yokluğun gözetleme yeri olan oraya casus, nasıl ayak atabilir?

3 – 3049

دامن فضلش بکف کن کوروار
قبض اعمی این بود ای شهره‌یار

Blindly lay hold of the skirt of His grace: this is the blind man's seisin (act of taking legal possession), O king.

***

Kör gibi onun ihsan eteğine yapış! Padişahım, körün yapışması diye buna derler işte!

دامن او امر و فرمان ویست
نیکبختی که تقی جان ویست

His skirt is His command and behest: fortunate is he to whom piety is (as) his soul.

***

Onun eteği, emridir, fermanıdır. Ondan korkmayı, ondan çekinmeyi kendisine can ittihaz eden adam ne iyi bahtlı bir adamdır!

آن یکی در مرغزار و جوی آب
و آن یکی پهلوی او اندر عذاب

The (blessed) one is in (the midst of) meadows and water-brooks, while the other (unblest) one beside him is in torment.

***

Birisi çayırlıkta, çimenlikte akarsu kıyısında… Onun yanı başındaki de azap içinde!

او عجب مانده که ذوق این ز چیست
و آن عجب مانده که این در حبس کیست

He (the latter) remains in wonderment, saying, “Wherefore is this man's delight?” and the other remains in wonderment, saying, “In whose prison is this man?

***

Azap çeken, öbürüne bakar da “Bu zevk neden ki?” diye şaşırır kalır… Bu da meşakkat çekeni görür de “Acaba bunu kim hapsetmiş ki?” diye hayretlere düşer.

هین چرا خشکی که اینجا چشمه هاست
هین چرا زردی که اینجا صد دواست

Hark, why art thou parched?—for here are fountains. Hark, why art thou pale?—for here are a hundred remedies.

***

Zevk içinde olan azap çekene “Kendine gel… Neden böyle perişansın? Bak, burada ne güzel kaynaklar var. Neden böyle benzin sararmış? Burada yüzlerce deva var...

همنشینا هین در آ اندر چمن
گوید ای جان من نیارم آمدن

Hark, neighbour, come into the garden!” He (the unblest man) says, “O (dear) soul, I cannot come.”

***

Arkadaş, gafil olma, bu çimenliğe gel!” der. Fakat öbürü “Canım efendim… Gelemiyorum ki!” diye cevap verir.

میرشد محتاج گرمابه سحر
بانگ زد سنقر هلا بردار سر

At dawn the Amír wanted (to go to) the hot bath: he shouted, “Ho Sunqur, rouse yourself!

***

Bir bey, hamama gitme lüzumunu duydu… Seher çağı, kölesine “Sungu, uyan başını kaldır.

طاس و منديل و گل از التون بگير
تابه گرمابه رويم اى ناگزير

Get from Altún the basin and the napkin and the clay, that we may go to the hot bath, O indispensable one.”

***

Hamam tasını, peştamalı, havluyu, kili, Altın’dan al da hamama gidelim, haydi” diye seslendi.

سنقر آن دم طاس و مندیلی نکو
برگرفت و رفت با او دو بدو

Sunqur at that (very) moment took up the basin and a fine napkin and set out with him—the two together.

***

Sungur, hamam tasıyla iyi bir peştamal ve havlu aldı. Beraberce yola düştüler.

مسجدی بر ره بد و بانگ صلا
آمد اندر گوش سنقر در ملا

There was a mosque on the road, and the call to prayer came publicly into Sunqur's ear.

***

Yolda bir mescit vardı. Ezanda okunmaktaydı. Sungur ezan sesini duydu.

بود سنقر سخت مولع در نماز
گفت ای میر من ای بنده‌نواز

Sunqur was very fond of the ritual prayer: he said, “O my Amír, O kind master,

***

Namaza pek düşkündü. Dedi ki: “Ey kuluna iltifatlarda, ihsanlarda bulunan beyim,

تو برین دکان زمانی صبرکن

تا گزارم فرض و خوانم لم یکن

Stay patiently for a while on this bench, that I may perform the obligatory prayers and may recite (the Súra beginning with the words)lam yakun.”

***

Sen şu dükkânda birazcık otur da ben namazı kılıvereyim.”

چون امام و قوم بیرون آمدند
ازنماز و وردها فارغ شدند

When the Imám and the people had come forth and finished the prayers and litanies,

***

Bey, dükkânda oturdu. İmamla cemaat namazı kılıp camiden çıktılar.

سنقر آنجا ماند تا نزدیک چاشت
میر سنقر را زمانی چشم داشت

Sunqur remained there till near the forenoon: the Amír awaited him for some time;

***

Sungur kuşluk çağına kadar içerde kaldı. Bey, bir müddet bekledi.

گفت ای سنقر چرا نایی برون
گفت می‌نگذاردم این ذو فنون

(Then) he said, “O Sunqur, why don't you come out?” He replied, “This artful One will not let me (out).

***

“Sungur, neye dışarı çıkmıyorsun?” diye seslendi. Sungur, içerden “Efendim, koyuvermiyorlar.

صبر کن نک آمدم ای روشنی
نیستم غافل که در گوش منی

Have patience! Behold, I come, O light (of my eyes)! I am not heedless, for thou art in my ear.”

***

Birazcık daha sabret, şimdi geliyorum. Beni beklemekte olduğunu biliyorum, unutmadım” dedi.

هفت نوبت صبر کرد و بانگ کرد
تاکه عاجز گشت از تیباش مرد

Seven times in succession did he show patience and (then) shout—till at last the man was reduced to despair by his (Sunqur's) trifling.

***

Bey, tam yedi kere seslendi, bekledi, bekledi, seslendi. Nihayet Sungur’un bu cilvesinden usandı, âciz kaldı, sabrı tükendi.

پاسخش این بود می‌نگذاردم
تا برون آیم هنوز ای محترم

His (Sunqur's) reply was (always) this—“He will not let me come out yet, O revered (master).”

***

Sungur, beyin her seslenişinde “Efendim, dışarı çıkacağım ama daha koyuvermiyorlar” diyordu.

گفت آخر مسجد اندر کس نماند
کیت وا می‌دارد آنجا کت نشاند

He (the master) said, “Why, there is no one left in the mosque. Who is detaining you there? Who has made you sit (fast)?”

***

Bey “Yahu, mescitte kimse kalmadı koyvermeyen kim, seni orada kim tutuyor?” diye bağırdı.

گفت آنک بسته‌استت از برون
بسته است او هم مرا در اندرون

He (Sunqur) said, “He who has chained thee outside (of the mosque) has chained me too inside (of it).

***

Sungur dedi ki: “Seni dışardan içeriye sokmayan yok mu? İşte beni de içerden dışarıya çıkarmayan o.

آنک نگذارد ترا کایی درون
می‌بنگذارد مرا کایم برون

He who will not let thee come in will not let me come out.

***

Sana içeri girmeye izin vermeyen, benim de dışarı çıkmama mâni olmakta.

آنک نگذارد کزین سو پا نهی
او بدین سو بست پای این رهی

He who will not let thee set foot in this direction has chained the foot of this slave (so that it cannot move) in this (opposite) direction.”

***

Senin bu tarafa adım atmana müsaade etmeyen benim de dışarıya adım atmama mâni oluyor!”

ماهیان را بحر نگذارد برون
خاکیان را بحر نگذارد درون

The sea does not let the fish out; the sea does not let the creatures of earth in.

***

Balıkları karaya çıkarmayan deniz, karadakileri de denize sokmamakta.

اصل ماهی آب و حیوان از گلست
حیله و تدبیر اینجا باطلست

Water is the original home of the fish, and the (gross) animal is of the earth: here device and contrivance are of no avail.

***

Balığın aslı sudan, öbür hayvanların aslı topraktan.

قفل زفتست و گشاینده خدا

دست در تسلیم زن واندر رضا

Strong is the lock (of Divine destiny), and the (only) opener is God: cling to resignation and acquiescence (in God's will).

***

Bu işte hile ve düzene başvurmanın, tedbirlere girişmenin faydası yok ki!

ذره ذره گر شود مفتاحها
این گشایش نیست جز از کبریا

Though the atoms, one by one, should become keys, (yet) this opening is not (effected) save by the Divine Majesty.

***

Kilit pek kuvvetli, açıcıda Allah. Teslimiyete yapışa gör, rıza göster!

چون فراموشت شود تدبیر خویش
یابی آن بخت جوان از پیر خویش

When you forget your own contrivance, you will gain that young (happy) fortune from your spiritual Guide.

***

Tedbirini unuttun mu pirinden o taze bahtı bulur, devlete erişirsin.

چون فراموش خودی یادت کنند
بنده گشتی آنگه آزادت کنند

When you are forgetful of self, you are remembered (by God): (when) you have become a slave (to Him), then you are set free.

***

Kendini unuttun mu seni anarlar… Kul oldun mu azat ederler!

انبیا گفتند با خاطر که چند
می‌دهیم این را و آن را وعظ و پند

The prophets said to their hearts (to themselves), “How long shall we continue giving exhortation and counsel to this one and that one?

***

Peygamberler bile, “Şuna buna nasihat edip duruyoruz.

چند کوبیم آهن سردی ز غی

در دمیدن در قفض هین تا بکی

How long shall we misguidedly beat a piece of cold iron? Hark, till when (how long shall we continue) to breathe into a cage?”

***

Niceye bir soğuk demiri dövüp duracak, niceye bir kafese üfleyip yatacağız?” diye hatırlarından geçirdiler.

جنبش خلق از قضا و وعده است
تیزی دندان ز سوز معده است

The motion (action) of created beings is (caused) by Divine destiny and appointment: the sharpness of the teeth is (caused) by the burning (hunger pangs) of the stomach.

***

Halkın yaptığı işler, Allah’ın kaza ve kaderiyledir. Dişin keskinliği, midenin hararet ve kuvvetinden ileri gelir.

نفس اول راند بر نفس دوم
ماهی از سر گنده باشد نه ز دم

The First Soul pushed (produced an effect) upon the second soul: a fish stinks from the head, not from the tail.

***

Nefs-i Kül, insanın cüz’i nefsine tesir etti de olacaklar oldu. Balık baştan kokar, kuyruktan değil!

لیک هم می‌دان و خر می‌ران چو تیر
چونک بلغ گفت حق شد ناگزیر

But, whilst recognising (this), still speed on like an arrow: since God hath said, “Deliver (the Divine message),” there is no escape (from doing so).

***

Bunu böyle bil, bil ama eşeğini de yine ok gibi süre dur. Çünkü Allah, “Emirlerimi tebliğ et” diye emretmiştir; emrinden dışarı çıkmaya imkân yok.

تو نمی‌دانی کزین دو کیستی
جهد کن چندانک بینی چیستی

You do not know which of these two you are: strive (then) so long (as is necessary) that you may discern what you are.

***

(Bir fırka cennetliktir, bir fırka cehennemlik). Bu iki fırkanın hangisindensin, bilemezsin ki. Ne olduğunu görünceye kadar çalış, çabala!

چون نهی بر پشت کشتی بار را
بر توکل می‌کنی آن کار را

When you put a cargo on board a ship, you are making that venture on trust,

***

Gemiye yükünü yükledin mi Allah’a dayanman gerek.

تو نمی‌دانی که از هر دو کیی
غرقه‌ای اندر سفر یا ناجیی

(For) you do not know which of the two you are—whether you are (destined to be) drowned on the voyage or saved (from death).

***

Yolda gark mı olacaksın, kurtulup sağlıkla, selâmetle gideceğin yere mi varacaksın? Bu ikisinden hangisi başına gelecek, bilemezsin ki,

گر بگویی تا ندانم من کیم
بر نخواهم تاخت در کشتی و یم

If you say, “Until I know which I am, I will not hasten on to (embark on) the ship and the ocean;

***

Eğer ne olacağım, başına ne gelecek? Bunu bilmedikçe gemiye binmem.

من درین ره ناجیم یا غرقه‌ام
کشف گردان کز کدامین فرقه‌ام

On this voyage I am (to be) saved or drowned: reveal (to me) to which party I belong.

***

Bu seferden kurtulacak mıyım, yoksa yolda boğulacak mıyım? Ne olacağımı bildir bana.

من نخواهم رفت این ره با گمان

بر امید خشک همچون دیگران

I will not start upon this voyage with doubt and in idle hope, like the others”—

***

Ben, başkaları gibi kuru bir ümide kapılıp şüpheyle yola düşmem dersen,

هیچ بازرگانیی ناید ز تو
زانک در غیبست سر این دو رو

(Then) no traffic will be done by you, because the secret of these two aspects (possibilities) is in the Unseen.

***

Hiçbir ticarette bulunamazsın. Çünkü bu ikisi de gaybdadır, sırdır.

تاجر ترسنده‌طبع شیشه‌جان
در طلب نه سود دارد نه زیان

The merchant of timid disposition and frail spirit neither gains nor loses in his quest;

***

Pul şişe gibi ruhu incecik olan, cüz’i bir şeyden kırılıveren korkak tacir, ticaretinden ne fayda görür, ne ziyan eder.

بل زیان دارد که محرومست و خوار
نور او یابد که باشد شعله‌خوار

Nay, he suffers loss, for he is deprived (of fortune) and despicable: (only) he that is an eater of flames (ardent in search) will find the light.

***

Hatta fayda şöyle dursun ziyan eder, mahrum kalır, hor olur. Kimde yanış varsa nuru o bulur.

چونک بر بوکست جمله کارها
کار دین اولی کزین یابی رها

Inasmuch as all affairs turn upon hope, the affair of religion is most worthy (to inspire hope), for by this means you may win salvation.

***

Çünkü bütün işler, ihtimalle yapılır. Sen de din işini üstün ve ön planda tut da kurtul.

نیست دستوری بدینجا قرع باب
جز امید الله اعلم بالصواب

Here it is not permitted to knock at the door (with importunity); naught but hope (is permissible): God best knoweth the right course.

***

Bu kapıyı ümitten başka bir şeyle açmaya izin yok… Allah, doğrusunu daha iyi bilir.

داعی هر پیشه اومیدست و بوک
گرچه گردنشان ز کوشش شد چو دوک

The motive in every trade is hope and chance, even though their necks are (worn thin), like a spindle, from (incessant) toil.

***

Çalışanların boyunları iğ gibi incelse de yine insanı her sanata sevk eden ümittir, ihtimaldir.

بامدادان چون سوی دکان رود

بر امید و بوک روزی می‌دود

When he (the trader) goes in the morning to his shop, he is running (thither) in the hope and chance of (earning) a livelihood.

***

Sabahleyin dükkânına giden rızık elde etmek ümidiyle koşar gider.

بوک روزی نبودت چون می‌روی
خوف حرمان هست تو چونی قوی

(If) you have not the chance of (earning) a livelihood, why do you go (to your shop)? There is the fear (danger) of disappointment: how (then) are you strong (confident)?

***

Rızık ümidi olmasa nasıl olur da gidersin? Mahrumiyet korkusu olursa nasıl olur da kuvvet bulursun?

خوف حرمان ازل در کسب لوت

چون نکردت سست اندر جست و جوت

In (the case of) earning food, how has the fear of eternal (eternally predestined) disappointment not made you feeble in your search?

***

Belki ezelde sana bir rızık verilmemiştir. Bu ezeli mahrumiyet korkusu, nasıl oluyor da yiyeceğini, içeceğini elde etmek için çalışıp çabalamanda, arayıp taramanda seni âciz, kuvvetsiz bir hale sokmuyor?

گویی گرچه خوف حرمان هست پیش
هست اندر کاهلی این خوف بیش

You will say, “Though the fear of disappointment is before (me), this fear is greater (when I am) in idleness.

***

Deseler, dersin ki: “Çalıştığım halde bir şey elde edememek korkusu da var. Var ama bu korku tembellikte daha fazla.

هست در کوشش امیدم بیشتر

دارم اندر کاهلی افزون خطر

(When I am) at work my hope is greater: (when I am) in idleness I have more risk.”

***

Çalışırsam belki kazanırım; bunda ümidim daha çok… Tembellikte daha fazla zarar var.

پس چرا در کار دین ای بدگمان
دامنت می‌گیرد این خوف زیان

Then, O evil-thinking man, why is this fear of loss holding you back in the matter of religion?

***

Peki, a kötü zanna düşen, ya neden din işinde bu ziyan korkusu eteğini tutuyor öyleyse?

یا ندیدی کاهل این بازار ما

در چه سودند انبیا و اولیا

Or have not you seen in what a gainful trade the people of this bazaar of ours, the prophets and the saints, are (engaged),

***

Yoksa bu bizim pazarımızın tacirleri olan peygamberlerle velilerin ne kârlar elde ettiklerini görmedin mi ki?

3 – 3101

زین دکان رفتن چه کانشان رو نمود

اندرین بازار چون بستند سود

And what mines (of treasure) have appeared to them from this going to the (spiritual) shop, and how they have gotten gain in this market?

***

Onlara bu dükkânı terk etmekle neler yüz gösterdi… Bu pazarda nasıl kârlar ettiler… Haberin yok mu ki?

آتش آن را رام چون خلخال شد
بحر آن را رام شد حمال شد

To that one the fire became submissive, like an anklet; to that one the sea became submissive and carried him on its shoulders;

***

Ateş onlara halhal gibi râm oldu, deniz, onların emrine uydu, onları baş üstüne taşıdı.

آهن آن را رام شد چون موم شد
باد آن را بنده و محکوم شد

To that one the iron became submissive and wax-like; to that one the wind became a slave and subject.

***

Demir, onlara râm oldu, mum kesildi… Rüzgâr, onlara kul oldu, hükümlerine girdi!

قوم دیگر سخت پنهان می‌روند
شهره‌ی خلقان ظاهر کی شوند

Another party go (to and fro) exceedingly hidden: how should they become well-known to the people of externals?

***

(Peygamberlerden başka) bir taife daha vardır ki bunlar pek gizlidirler. Bu zahir halkına nereden meşhur olacaklar?

این همه دارند و چشم هیچ کس

بر نیفتد بر کیاشان یک نفس

They possess all this (spiritual dominion), and (yet) no one's eye falls upon their sovereignty for one moment.

***

Bunca kerametleri vardır da yine ululuklarını hiç kimsenin gözü görmez!

هم کرامتشان هم ایشان در حرم
نامشان را نشنوند ابدال هم

Both their miracles and they (themselves) are in the (Divine) sanctuary: even the Abdál do not hear their names.

***

Hem uludurlar, kerametleri vardır… Hem Allah hareminde gizlenmişlerdir. Onların adlarını Abdal bile işitmemiştir.

یا نمی‌دانی کرمهای خدا
کو ترا می‌خواند آن سو که بیا

Or art thou ignorant of the bounties of God who is calling thee to come yonder?

***

Sen yoksa Allah’ın keremlerini bilmiyor musun ki… Seni “Gel” diye onların bulunduğu tarafa çağırıp duruyor.

شش جهت عالم همه اکرام اوست
هر طرف که بنگری اعلام اوست

The whole world of six directions is (filled with) His bounty: wheresoever thou lookest, it is making Him (His bounty) known.

***

Âlemin altı ciheti de onun keremleriyle dolu… Nereye baksan onun bayrakları orada dikildi!

3 – 3109

چون کریمی گویدت آتش در آ

اندر آ زود و مگو سوزد مرا

When a generous man bids thee come into the fire, come in quickly and do not say, “It will burn me.”

***

Bir kerem sahibi, sana gel, ateşe gir dese hemencecik atıl ateşe… Beni yakar mı deme bile!

از انس فرزند مالک آمدست
که به مهمانی او شخصی شدست

It has come (down to us) concerning Anas son of Málik that a certain person became his guest.

***

Malik oğlu Enes’ten rivayet edilmiştir. Birisi ona konuk olmuştu.

او حکایت کرد کز بعد طعام
دید انس دستارخوان را زردفام

He (that person) related that after the meal Anas saw the table-napkin (was) yellow in hue,

***

O hikâye eder: Yemekten sonra, peşkirini sararmış,

چرکن و آلوده گفت ای خادمه
اندر افکن در تنورش یک‌دمه

Dirty and stained; and said, “O maid-servant, throw it into the oven at once.”

***

Kirlenmiş, yemeğe bulaşmış gören Enes, hizmetçi kadına: “Bunu al da tandıra at, bir müddet kalsın” dedi.

در تنور پر ز آتش در فکند
آن زمان دستارخوان را هوشمند

Thereupon the intelligent (maid) threw it into the oven, which was full of fire.

***

Enes’in sırlarına vâkıf olan o hizmetçi de peşkiri ateşle dopdolu olan tandıra atıverdi.

جمله مهمانان در آن حیران شدند
انتظار دود کندوری بدند

All the guests were astounded thereat: they were in expectation of (seeing) the smoke of the (burning) napkin.

***

Bütün konuklar, şaşırıp kaldılar, peşkirden duman çıkacağını kavrulup yanacağını umuyorlardı.

بعد یکساعت بر آورد از تنور
پاک و اسپید و از آن اوساخ دور

After a short time she took it out of the oven, clean and white and purged of that filth.

***

Derken bir müddet sonra hizmetçi, peşkiri arınmış temizlenmiş, tertemiz olarak getirdi.

قوم گفتند ای صحابی عزیز
چون نسوزید و منقی گشت نیز

The party (of guests) said, “O venerable Companion (of the Prophet), how didn't it burn, and how too did it become cleansed?”

***

Oradakiler, “Ey Peygamber’le görüşüp konuşmuş olan aziz zat, peşkir nasıl oldu da hem yanmadı, hem de temizlendi?” dediler.

گفت زانک مصطفی دست و دهان
بس بمالید اندرین دستارخوان

He replied, “Because Mustafá (Mohammed) often rubbed his hands and lips on this napkin.”

***

Enes dedi ki. “Mustafa, bu peşkire elini, ağzını silmişti; onun için!”

ای دل ترسنده از نار و عذاب
با چنان دست و لبی کن اقتراب

O heart afraid of the fire and torment (of Hell), draw nigh unto such a hand and lip as that!

***

Ey ateşten, azaptan korkan gönül, böyle bir ele, böyle bir ağıza yaklaş!

چون جمادی را چنین تشریف داد

جان عاشق را چه‌ها خواهد گشاد

Since it (the Prophet's blessing) bestowed such honour upon a lifeless object, what things will it reveal to the soul of the lover!

***

Bu el, bu ağız, cansız bir şeye böyle bir yücelik verirse âşığın ruhuna neler açmaz, neler yapmaz?

مر کلوخ کعبه را چون قبله کرد

خاک مردان باش ای جان در نبرد

Inasmuch as he (the Prophet) made the clods of the Ka‘ba the qibla (towards which the Moslems turn), do thou, O soul, be (as) the dust of holy men in (thy) war (against the flesh).

***

Kâbe’nin taşını kerpicini öptü, Kâbe (puthaneyken) kıble oldu. Ey can, sen de çalış, çabala da erlere karşı toprak ol (erler seni de putlardan arıtsınlar!)

بعد از آن گفتند با آن خادمه
تو نگویی حال خود با این همه

Afterwards they said to the maid-servant, “Wilt not thou tell (us) thine own feelings about all this?

***

Sonra o hizmetçi kadına dediler ki: “Peki biz bu ahvali gördük, sen de bize halini söylemez misin?

چون فکندی زود آن از گفت وی
گیرم او بردست در اسرار پی

Why didst thou (so) quickly cast it (into the oven) at his behest? I suppose he was acquainted with the secrets,

***

O söyler söylemez nasıl oldu da hemencecik peşkiri tandıra attın? Tutalım o sırlara erişmiş…

اینچنین دستارخوان قیمتی
چون فکندی اندر آتش ای ستی

(But) why didst thou, mistress, throw such a precious napkin into the fire?”

***

Ya sen, bu derecede değerli bir peşkiri nasıl ateşe fırlatıp attın a hanım?”

گفت دارم بر کریمان اعتماد

نیستم ز اکرام ایشان ناامید

She answered, “I have confidence in the generous: I do not despair of their bounty.

***

Hizmetçi, “Ben kerem sahiplerine itimat ederim. Onların keremlerinden ümitsiz değilim ki.

میزری چه بود اگر او گویدم
در رو اندر عین آتش بی ندم

What of a piece of cloth? If he bid me (myself) go without regret into the very essence of the fire,

***

Peşkir de ne oluyor? Bana bile düşünmeden hemen ateşe atıl dese,

اندر افتم از کمال اعتماد
از عباد الله دارم بس امید

I, from perfect confidence (in him), will fall (throw myself) in: I have great hope of them that are devoted to God.

***

Ona olan itimadımın bütünlüğünden derhal ateşe atılırım. Benim, Allah kullarından ümidim çoktur.

سر در اندازم نه این دستارخوان

ز اعتماد هر کریم رازدان

I will throw myself in, not (only) this napkin, because of my confidence in every generous one who knows the mystery.”

***

Her kerem sahibi, her sır bilir ere itimadım var. Bu yüzden değil peşkiri, başımı bile atarım” dedi.

ای برادر خود برین اکسیر زن
کم نباید صدق مرد از صدق زن

O brother, apply thyself to this elixir: the faith of a man must not be less than the faith of a woman.

***

Kardeş sen de kendini bu iksire vur, erkeğin himmeti, erkeğin sadakati, kadından aşağı değil ya!

آن دل مردی که از زن کم بود
آن دلی باشد که کم ز اشکم بود

The heart of the man that is less than a woman is the heart that is less (in worth) than the belly.

***

Bir erkeğin gönlü, kadının gönlünden aşağıysa o gönül, işkembeden de bayağıdır gayrı.

اندر آن وادی گروهی از عرب
خشک شد از قحط بارانشان قرب

In that wadi (was) a company of Arabs: their water-skins had become dry from lack of rain:

***

Çölde bir Arap kervanı susuz kalmış, yağmursuzluktan kırbalarında bir damlacık olsun su kalmamıştı.

در میان آن بیابان مانده
کاروانی مرگ خود بر خوانده

A caravan amidst the desert in sore distress—they had rehearsed their own death.

***

Bütün kervan, o çöl ortasında bunalmış, ölüm haline gelmişti.

ناگهانی آن مغیث هر دو کون
مصطفی پیدا شد از ره بهر عون

Suddenly he who succours both worlds, Mustafá (Mohammed), appeared on the way, for help's sake.

***

Ansızın o iki dünyanın imdadına yetişen Mustafa, onların imdadına erişmek üzere yoldan çıkageldi.

دید آنجا کاروانی بس بزرگ
بر تف ریگ و ره صعب و سترگ

He saw there an exceeding great caravan on the scalding sand and (engaged in) a hard and terrible journey;

***

Çölde, o sarp ve sonsuz yolda, o kızgın kumların üstünde bunalıp kalmış olan o kalabalık kervanı gördü.

اشترانشان را زبان آویخته
خلق اندر ریگ هر سو ریخته

The tongues of their camels hanging out, the people strown everywhere on the sand.

***

Develerinin dilleri, ağızlarından çıkmış; adamlar, taraf taraf kumlara serilmiş kalmıştı!

رحمش آمد گفت هین زوتر روید
چند یاری سوی آن کثبان دوید

He took pity and said, “Hark, go at once, some of your comrades, and run to yonder sandhills,

***

Bu hali görünce acıdı, “Kalkın, bir kaçınız derhal o kum yığınına doğru koşun!

گر سیاهی بر شتر مشک آورد
سوی میر خود به زودی می‌برد

For a negro on camelback will (presently) bring a water-skin, (which) he is conveying with all speed to his master.

***

Orada zenci bir köle kırbayla beyine su götürüyor.

آن شتربان سیه را با شتر
سوی من آرید با فرمان مر

Bring to me that negro camel-driver along with the camel by force, if need be.”

***

O zenci deveciyi devesiyle beraber ister istemez tutup bana getirin “ dedi.

سوی کثبان آمدند آن طالبان
بعد یکساعت بدیدند آنچنان

Those seekers approached the sandhills: after a short while they saw ’twas even so:

***

Birkaç kişi, kalkıp kum tepesine doğru koştular. Bir müddet sonra hakikaten dediği gibi,

بنده‌ای می‌شد سیه با اشتری

راویه پر آب چون هدیه‌بری

A negro slave was going with a camel, the water-skin filled with water, like one bearing a gift.

***

Zenci bir kul gördüler, kırbasını doldurmuş, devesine binmiş, beyine su götürüyordu.

پس بدو گفتند می‌خواند ترا

این طرف فخر البشر خیر الورى

Then they said to him, “The Pride of mankind, the Best of created beings, invites thee (to come) in this direction.”

***

Zenciye “Şu tarafta insanların iftihar edecekleri zat, Kâinatın hayırlısı olan Peygamber seni çağırıyor“ dediler.

گفت من نشناسم او را کیست او
گفت او آن ماه‌روی قندخو

He said, “I do not know him: who is he?” He (the spokesman) said, “He is that moon-faced sweet-natured one.”

***

Adam, “Ben onu tanımıyorum, o da kim?” dedi. “Ay yüzlü, şeker huylu Muhammed “ dediler,

نوعها تعریف کردندش که هست
گفت مانا او مگر آن شاعرست

They described to him the diverse qualities which exist (in the Prophet): he said, “Belike he is that poet (wizard)

***

Nasılsa öylece anlattılar, öylece övdüler. Zenci, “O galiba bir şair olacak.

که گروهی را زبون کرد او بسحر

من نیایم جانب او نیم شبر

Who subdued a multitude by magic: I will not come half a span towards him.”

***

Bir kısmı halkı sihirle zebun etmiş… Ona yarım arşın bile yaklaşmam ben “ dedi.

کش‌کشانش آوریدند آن طرف
او فغان برداشت در تشنیع و تف

Dragging him along, they brought him thither: he raised an outcry in revilement and heat (of anger).

***

Nihayet herifi yakalayıp zorla, çeke çeke o tarafa sürüklemeye başladılar. Zenci, bağırıp çağırıyor, sövüp sayıyordu!

چون کشیدندش به پیش آن عزیز
گفت نوشید آب و بردارید نیز

When they dragged him before that venerable one, he (the Prophet) said, “Drink ye the water and carry it away withal.”

***

Zenciyi Azizin yanına getirdikleri zaman Peygamber, “Su için, mataralarınızı, kırbalarınızı da doldurun” dedi.

3 – 3146

جمله را زان مشک او سیراب کرد
اشتران و هر کسی زان آب خورد

He satisfied the thirst of them all from that water-skin: the camels and every person drank of that water.

***

Hepsini o bir tek kırbadan kandıra kandıra suvardı. Hem adamlar, hem develer o kırbadan kana kana su içtiler,

راویه پر کرد و مشک از مشک او
ابر گردون خیره ماند از رشک او

From his (the negro's) water-skin he filled large and small water-skins: from jealousy of him the clouds in the sky were distraught.

***

Kölenin kırbasından herkes kırbasını, matarasını doldurur. Gökyüzündeki bulut bile hasedinden şaşırıp kaldı!

3 – 3148

این کسی دیدست کز یک راویه

سرد گردد سوز چندان هاویه

Has any one seen (such a wonder as) this, that the burning glow of so many Hells (of thirst) should be cooled by a single water-skin?

***

Bunu kim görmüştür? Bir tek kırbadan bunca cehennemin harareti sönsün?

این کسی دیدست کز یک مشک آب
گشت چندین مشک پر بی اضطراب

Has any one seen (such a wonder as) this, that all these water-skins were filled from a single water-skin without trouble?

***

Kim görmüştür bunu? Su dolu bir tek kırbadan bunca kırba ağzına kadar dolsun!

مشک خود روپوش بود و موج فضل
می‌رسید از امر او از بحر اصل

The water-skin itself was a veil, and (in reality) at his (the Prophet's) command the waves of (Divine) bounty were coming (to them) from the Sea of origin.

***

Kölenin kırbası zaten vesileden, hakikati örten bir sebepten ibaretti. Peygamberin emriyle ihsan dalgaları, aslî denizden coşup köpürmekte, kopup gelmekteydi!

آب از جوشش همی‌گردد هوا
و آن هوا گردد ز سردی آبها

“Water by boiling is converted into air, and that air by cold is turned into water.”

***

Su kaynayınca buhar haline gelir, havaya çıkar… havadaki buhar da soğuyunca su olur, öyle mi ?

بلک بی علت و بیرون زین حکم
آب رویانید تکوین از عدم

Nay, (it is not so); without cause and beyond these maxims of (natural) philosophy the (Divine) act of bringing into existence produced the water from non-existence.

***

Doğrusu şu: yaradılış bu hükümlerden hariç olarak sebepsiz, illetsiz yokluktan sular coşturmada.

تو ز طفلی چون سببها دیده‌ای
در سبب از جهل بر چفسیده‌ای

Inasmuch as you have observed (secondary) causes from your childhood, through ignorance you have stuck to the (secondary) cause.

***

Sen çocukluğundan sebepleri görüyor, bilgisizliğinden sebeplere yapışıyorsun.

با سببها از مسبب غافلی
سوی این روپوشها زان مایلی

(Being occupied) with causes you are forgetful of the Causer: hence you are inclining towards these veils.

***

Sebepleri görüyor da müsebbipten gaflet ediyorsun. Bu hakikati örten, müsebbibin yüzünü gizleyen sebeplere ondan meyletmektesin sen.

3 – 3155

چون سببها رفت بر سر می‌زنی
ربنا و ربناها می‌کنی

When (all secondary) causes are gone, you will beat your head and cry many a time, “O our Lord! O our Lord!”

***

Sebepler gitti mi başına vurmağa başlar, aman Yarabbi demeye koyulursun.

رب می‌گوید برو سوی سبب
چون ز صنعم یاد کردی ای عجب

The Lord will say, “Betake thyself to the (secondary) cause! How hast thou remembered My work? Oh, wonderful!”

***

Tanrı da sana “Hadi, yürü, sebebe git… Ne acayip şey, sen, beni, yarattığım sebepler için andın ha!” der.

گفت زین پس من ترا بینم همه
ننگرم سوی سبب و آن دمدمه

He (the believer in secondary causes) says, “Henceforth I will behold Thee entirely: I will not look towards the cause and that deception (by which I was led astray).”

***

O vakit kul “Bundan böyle hep seni göreceğim, sebebe, o lâftan ibaret saçma şeye bakmayacağım artık “ der ama

گویدش ردوا لعادوا کار تست
ای تو اندر توبه و میثاق سست

He (God) will reply to him, “Thy case is (described in the text), ‘(If) they were sent back (to the world), they would surely return (to what they were forbidden to do),’ O thou who art weak in thy repentance and covenant;

***

Allah “Seni tekrar sebep âlemine göndersem yine sebebe yapışırsın. Senin için bu, a tövbesinden durmayan ahdi çürük adam!

لیک من آن ننگرم رحمت کنم
رحمتم پرست بر رحمت تنم

But I will not regard that, I will show mercy: My mercy is abounding, I will be intent on mercy.

***

Fakat ben bu işe bakmam, rahmetim boldur. Rahmet etrafında dönüp dolaşırım, herkese rahmet ederim ben!

ننگرم عهد بدت بدهم عطا
از کرم این دم چو می‌خوانی مرا

I will not regard thy bad promise, I from loving kindness will bestow the gift at this (very) moment, since thou art calling unto Me.”

***

Senin kötü ahdine bakmam, mademki şimdi bana niyaz ediyorsun, keremimden sana ihsan eder, muradını veririm” der.

قافله حیران شد اندر کار او
یا محمد چیست این ای بحر خو

The (people of the) caravan were amazed at his (the Prophet's) deed. (They cried), “O Muhammad, O thou that hast the nature of the Sea, what is this?

***

Evet… Kafile halkı Peygamber’in mucizesine hayran oldu… “Ya Muhammed, ey deniz huylu Peygamber, bu ne?

کرده‌ای روپوش مشک خرد را
غرقه کردی هم عرب هم کرد را

Thou hast made a small water-skin a veil (a means of disguise): thou hast drowned (abundantly satisfied the thirst of) both Arabs and Kurds.”

***

Küçücük bir kırbayı sebep ittihaz ettin, Arap’ı da suya gark ettin. Kürdü de!

ای غلام اکنون تو پر بین مشک خود
تا نگویی درشکایت نیک و بد

“O slave, now behold thy water-skin full (of water), that thou mayst not say (anything) good or bad in complaint.”

***

Ey köle, şimdi kırbanın dolu olduğunu da gör de şikâyet edip iyi, kötü söylenme” dediler.

آن سیه حیران شد از برهان او
می‌دمید از لامکان ایمان او

The negro was astounded at his (the Prophet's) evidentiary miracle: his faith was dawning from (the world of) non-spatiality.

***

O zenci köle, Peygamber’in, bu mucizesine hayran oldu, imanı Lâmekân âleminden doğmaktaydı.

چشمه‌ای دید از هوا ریزان شده
مشک او روپوش فیض آن شده

He saw that a fountain had begun to pour from the air (of yonder world) and that his water-skin had become a veil to the emanation of that (fountain).

***

Gökten akan bir çeşme gördü o… kırbası onun coşkunluğuna bir vesile, onun hakikatine bir örtüydü!

3 – 3166

زان نظر روپوشها هم بر درید
تا معین چشمه‌ی غیبی بدید

The veils also were rent by that (illumined) sight (of his), so that he distinctly beheld the fountain of the Unseen.

***

Gözünden bütün örtüler, bütün sebepler yırtılıp sıyrıldı. Böylece gayb çeşmesini görmeğe başladı.

چشمها پر آب کرد آن دم غلام
شد فراموشش ز خواجه وز مقام

Thereupon the slave's eyes were filled with tears: he forgot his master and his dwelling-place.

***

Göz pınarları doldu, efendini de unuttu, durağını da!

دست و پایش ماند از رفتن به راه
زلزله افکند در جانش اله

Strength failed him to go on his way: God cast a mighty commotion into his soul.

***

Elsiz, ayaksız kaldı, yola gitmeye ne eli vardı artık, ne ayağı… Allah, ruhuna bir titremedir saldı!

باز بهر مصلحت بازش کشید
که به خویش آ باز رو ای مستفید

Then again he (the Prophet) drew him back for (his) good, saying, “Come to thyself; return, O thou who wilt gain advantage (by doing so).

***

Mustafa, iş görmesi için tekrar onu o âlemden çekti de dedi ki: “Kendine gel… Ey faydalanmak isteyen, yürü…

وقت حیرت نیست حیرت پیش تست
این زمان در ره در آ چالاک و چست

’Tis not the time for bewilderment: bewilderment is in front of thee; just now advance on thy way briskly and speedily.”

***

Şaşırıp kalacak zaman değil. Asıl şaşılacak şey daha ileride.

دستهای مصطفی بر رو نهاد
بوسه‌های عاشقانه بس بداد

He (the slave) laid the hands of Mustafá (Mohammed) on his face and gave (them) many loving kisses.

***

Şimdi öyle durma; davranıver bakalım, çevik bir halde yola düş! “

مصطفی دست مبارک بر رخش

آن زمان مالید و کرد او فرخش

Then Mustafá rubbed his blessed hand on his (the slave's) face and made it fortunate.

***

Mübarek eliyle kölenin yüzünü sıvazladı, onu kutlu bir hale getirdi.

3 – 3173

شد سپید آن زنگی و زاده‌ی حبش
همچو بدر و روز روشن شد شبش

That Abyssinian negro became white as the full moon, and his night turned into bright day.

***

O kölenin, o Habeş oğlunun yüzü bembeyaz oldu; gecesi, ayın on dördü gibi aydınlandı, gündüz gibi nurlandı!

یوسفی شد در جمال و در دلال
گفتش اکنون رو بده وا گوی حال

He became a Joseph in beauty and in coquetry: he (the Prophet) said to him, “Now go home and relate what has befallen thee.”

***

Güzellikte, işvede bir Yusuf kesildi. Peygamber ona “Hadi şimdi git de hali anlat “ dedi.

او همی‌شد بی سر و بی پای مست
پای می‌نشناخت در رفتن ز دست

He was going along, without head or foot, intoxicated (with ecstasy): in going he knew not foot from hand.

***

Köle elsiz, ayaksız sarhoş bir halde geldi, elden çıktı, ayağını tanımaz oldu!

پس بیامد با دو مشک پر روان
سوی خواجه از نواحی کاروان

Then from the neighbourhood of the caravan he came hastening with two full water-skins to his master.

***

Kervan halkından ayrıldı, suyla dolu iki kırbasını aldı, yola düştü.

خواجه از دورش بدید و خیره ماند
از تحیر اهل آن ده را بخواند

The master espied him from afar and remained bewildered: from amazement he called (to his presence) the people of the village.

***

Efendi, köleyi uzaktan görüp şaşırdı. Şaşkınlıkla o köy halkını çağırdı.

راویه‌ی ما اشتر ما هست این
پس کجا شد بنده‌ی زنگی‌جبین

“This,” said he, “is my water-skin and my camel: where, then, is my swartbrowed slave gone?

***

“Bu kırba bizim kırbamız, deve de bizim devemiz. Fakat Zenci köle ne oldu ki?

این یکی بدریست می‌آید ز دور
می‌زند بر نور روز از روش نور

This man coming from afar is (like) a full-moon: the light from his countenance strikes upon (and prevails against) the daylight.

***

Bu uzaktan gelen, ay'ın on dördü gibi bir delikanlı… Yüzünün nuru, balkıyıp durmakta… Gündüzü bile nursuz bırakmakta.

کو غلام ما مگر سرگشته شد
یا بدو گرگی رسید و کشته شد

Where is my slave? Perchance he has lost his way, or a wolf has overtaken him and he has been killed.”

***

Kölemiz nerede? Acaba birisi mi öldürdü, yoksa kurt mu paraladı da öldü?” demeye başladı.

چون بیامد پیش گفتش کیستی
از یمن زادی و یا ترکیستی

When he came before him, he (the master) said, “Who art thou? Art thou a native of Yemen or a Turcoman?

***

Köle yanına gelince “Sen kimsin?” Yemenli misin, Türk müsün?

گو غلامم را چه کردی راست گو

گر بکشتی وا نما حیلت مجو

Tell (me), what hast thou done to my slave? Speak the truth! If thou hast killed him, declare it! Do not seek evasion.”

***

Söyle, doğru söyle… Kölemi ne yaptın? Öldürdüysen gizleme, hileye sapma!” dedi.

گفت اگر کشتم بتو چون آمدم
چون به پای خود درین خون آمدم

He replied, “If I have killed him, how have I come to thee? How have I come with my own feet into this blood?”

***

Köle dedi ki: “Öldürmüş olsam yanına nasıl gelirim,

کو غلام من بگفت اینک منم
کرد دست فضل یزدان روشنم

(He asked again), “Where is my slave?” He (the slave) said, “Lo, I am (he): the hand of God's grace hath made me resplendent.”

***

Kendi ayağımla kanımı döktürmeye gelir miyim hiç?

هی چه می‌گویی غلام من کجاست
هین نخواهی رست از من جز براست

“Eh, what art thou saying? Where is my slave? Hark, thou wilt not escape from me except by (telling) the truth.”

***

Bey, “Hey ne söylüyorsun, kölem nerede benim? Doğruyu söylemekten başka çare yok, kurtulamazsın elimden “ dedi.

گفت اسرار ترا با آن غلام
جمله وا گویم یکایک من تمام

He (the slave) said, “I will relate all thy secret dealings with that slave, one by one;

***

Köle dedi ki: “Köleyle arandaki sırları birer birer tamamıyla söyleyeyim…

زان زمانی که خریدی تو مرا

تا به اکنون باز گویم ماجرا

I will relate what has passed (between us) from the time when thou didst purchase me until now,

***

Beni satın aldığın zamandan şimdiye kadar ne gelmiş geçmişse anlatayım da,

تا بدانی که همانم در وجود
گرچه از شبدیز من صبحی گشود

That thou mayst know I am the same in (my spiritual) existence, though a (bright) dawn has opened forth from my night-hued (body).

***

Kapkara vücudumdan bir sabah açılmış olmakla beraber senin kölen olduğumu anla!”

رنگ دیگر شد ولیکن جان پاک

فارغ از رنگست و از ارکان و خاک

The colour is changed; but the pure spirit is free from colour and from the (four) elements and the dust.”

***

Kölenin rengi değişti ama tertemiz ruhun rengi yoktur ki… Ruhun ne rengi vardır, ne unsurlara bağlıdır, ne toprağa mensuptur!

3 – 3190

تن‌شناسان زود ما را گم کنند
آب‌نوشان ترک مشک و خم کنند

They that know the body (alone) soon lose us; (but) they that quaff the (spiritual) water abandon the (bodily) water-skin and jar.

***

Yalnız teni tanıyanlar, bizi çabucak kaybederler… Su içenler, tulumu da bırakırlar, küpü de!

جان‌شناسان از عددها فارغ‌اند
غرقه‌ی دریای بی‌چونند و چند

They that know the spirit are free from numbers (plurality): they are sunk in the Sea that is without quality or quantity.

***

Fakat canı tanıyanların sayılarla işleri yoktur. Onlar, keyfiyetsiz ve kemiyetsiz olan denize gark olmuşlardır!

جان شو و از راه جان جان را شناس

یار بینش شو نه فرزند قیاس

Become spirit and know spirit by means of spirit: become the friend of vision (clairvoyant), not the child of ratiocination.

***

Can ol da can yoluyla canı tanı! Görüş dostu ol, kıyas oğlanı değil!

چون ملک با عقل یک سررشته‌اند
بهر حکمت را دو صورت گشته‌اند

Forasmuch as the Angel is one in origin with Intelligence, (and) they have (only) become two (different) forms for the sake of (the Divine) Wisdom—

***

Melekle akıl, aynı yaradılıştadır hikmeti var da iki suret oldu.

آن ملک چون مرغ بال و پر گرفت
وین خرد بگذاشت پر و فر گرفت

The Angel assumed wings and pinions like a bird, while this Intelligence left wings (behind) and assumed (immaterial) splendour—

***

Melek, kuş gibi kanatlı olmuş; akıl, kanadı bırakmış, nura bürünmüştür.

لاجرم هر دو مناصر آمدند
هر دو خوش رو پشت همدیگر شدند

Necessarily both became co-adjutors: both the beauteous ones became a support to one another.

***

Hulâsa ikisini de manası aynı olduğundan, ikisinin de hakikati bir olduğundan o iki güzel, birbirlerine arka olmuşlar, birbirlerine yardımcı kesilmişlerdir.

هم ملک هم عقل حق را واجدی
هر دو آدم را معین و ساجدی

The Angel as well as the Intelligence is a finder of God: each of the twain is a helper and worshipper of Adam.

***

Melek de Hakk’ı bulmuştur, akıl da. Her ikisi de Âdem’ yardımda bulunmuş, her ikisi de Âdem’e secde etmiştir.

نفس و شیطان بوده ز اول واحدی
بوده آدم را عدو و حاسدی

The Flesh (nafs) and the Devil have (also) been (essentially) one from the first, and have been an enemy and envier of Adam.

***

Nefisle Şeytan’sa ezelden bir olduğundan Âdem’e düşmandır, ona haset edip durur.

آنک آدم را بدن دید او رمید
و آنک نور متمن دید او خمید

He that regarded Adam as a body fled (from him in disdain), while he that regarded (him as) the trusty Light bowed (in worship).

***

Âdem’i bedenden ibaret gören ondan kaçmış ona secde etmemiştir. Fakat onu emniyete mahzar olmuş bir nur olarak gören, karşısında eğildi, secde etti.

3 – 3199

آن دو دیده‌روشنان بودند ازین
وین دو را دیده ندیده غیر طین

Those two (the Angel and the Intelligence) were (made) clairvoyant by this (Adam), while the eye of these two (the Flesh and the Devil) saw nothing but clay.

***

Melekle aklın… O ikisinin gözleri Âdem’i görüp nurlandı. Şeytan’la nefsin… Bu ikisinin gözleri, Âdem’i ancak toprak olarak gördü.

این بیان اکنون چو خر بر یخ بماند
چون نشاید بر جهود انجیل خواند

This discourse is now left (floundering) like an ass on the ice, since it is not fitting to recite the Gospel to Jews.

***

Bu anlatışım da işte kara saplanmış eşek gibi kalakaldı. Yahudi’ye İncil okunamaz ki!

کی توان با شیعه گفتن از عمر
کی توان بربط زدن در پیش کر

How can one speak of ‘Umar to Shí‘ites? How can one play a lute before the deaf?

***

Şia’ya Ömer’den bahsedilebilir mi? Sağırın yanında kopuz çalınabilir mi?

لیک گر در ده به گوشه یک کسست
های هویی که برآوردم بسست

But if there is any one (hidden) in a nook in the village, the hue and cry that I have raised is enough.

***

Fakat köyün bir bucağında tek bir adam bile varsa bu hayhuyum kâfidir, o anlatmıştır ya, yeter!

مستحق شرح را سنگ و کلوخ

ناطقی گردد مشرح با رسوخ

To him that is worthy to (hear) the exposition, stones and brickbats become an articulate and well-grounded exponent.

***

Anlatılması icap eden şeyi taşlar, kerpiçler bile dile gelir de anlayana adamakıllı anlatır!

آن نیاز مریمی بودست و درد
که چنان طفلی سخن آغاز کرد

’Twas Mary's want and pain that made such a babe (as Jesus) begin to speak (in the cradle).

***

Küçücük bir çocuk olan İsa’yı dile getirip konuşturan, Meryem’in derde düşüp niyaz etmesidir.

جزو او بی او برای او بگفت
جزو جزوت گفت دارد در نهفت

Part of her spoke on her behalf without her: every part of thee hath speech in secret.

***

Meryem’in cüz’ü olan İsa, Meryem’in diliyle değil, kendi diliyle onun yerine söz söyledi. Senin cüz’ünün cüz’ü de gizlice söz söyler durur.

دست و پا شاهد شوندت ای رهی
منکری را چند دست و پا نهی

Thy hands and feet become witnesses (against thee), O slave: how long wilt thou set hand and foot (strenuously apply thyself) to denial?

***

A kişi, elin, ayağın sana şahit olur. Niceye bir münkirliğe el sunacak, ayak atacaksın?

ور نباشی مستحق شرح و گفت
ناطقه‌ی ناطق ترا دید و بخفت

And if thou art not worthy of (hearing) the exposition and the speech, the rational soul of the speaker saw thee (to be unworthy) and went to sleep (refrained from action).

***

Anlatılanı anlamaya, söyleneni dinlemeye liyakatin yoksa söz söyleyenin söyleme kabiliyeti seni görür anlar… Yatar, uyur!

هر چه رویید از پی محتاج رست
تا بیابد طالبی چیزی که جست

Whatsoever grew has grown for the sake of the needy, in order that a seeker may find the thing he sought.

***

Arayan, aradığını bulsun diye yerden ne biterse ihtiyaç sahibi için biter

حق تعالی گر سماوات آفرید
از برای دفع حاجات آفرید

If God most High has created the heavens, He has created them for the purpose of removing needs.

***

Allah, gökleri yarattıysa ihtiyaçları gidersin diye yarattı.

هر کجا دردی دوا آنجا رود
هر کجا فقری نوا آنجا رود

Wherever a pain is, the cure goes thither; wherever a poverty is, the provision goes thither.

***

Nerede dert varsa deva oraya gider, nerde yoksulluk varsa nimet oraya varır.

هر کجا مشکل جواب آنجا رود
هر کجا کشتیست آب آنجا رود

Wherever a difficult question is, the answer goes thither; wherever a ship is, the water goes thither.

***

Müşkül neredeyse cevap oradadır, gemi neredeyse su orada!

آب کم جو تشنگی آور بدست

تا بجوشد آب از بالا و پست

Do not seek the water, (but) get thirst, so that the water may gush forth from above and below.

***

Suyu az ara, susuzluğu elde et de sular yukardan da coşsun, aşağıdan da fışkırsın!

تا نزاید طفلک نازک گلو
کی روان گردد ز پستان شیر او

Until the tender-throated babe is born, how should the milk for it begin to flow from the (mother's) breast?

***

Boğazcağızı nazik yavrucak doğmasaydı onu besleyecek süt nasıl olur da memeden akardı?

رو بدین بالا و پستیها بدو
تا شوی تشنه و حرارت را گرو

Go, run on these hills and dales, to the end that thou mayst become thirsty and a prey to heat;

***

Yürü, bu inişlerde, bu yokuşlarda koş da susa hararetlen!

بعد از آن بانگ زنبور هوا
بانگ آب جو بنوشی ای کیا

After that, from the noise of the hornet of the air (the thundercloud) thou wilt hear the noise of the water of the stream, O king.

***

Ey ulu er, ondan sonra havadaki arı(gibi) bulutlardaki ırmakların sesini iç!

حاجت تو کم نباشد از حشیش
آب را گیری سوی او می‌کشیش

Thy need is not less than (that of) dry plants: thou takest water and art drawing it towards them;

***

İhtiyacın, otlardan, sebzelerden az mı ki suyun önünü keser, sebzelere akıtırsın…

گوش گیری آب را تو می‌کشی
سوی زرع خشک تا یابد خوشی

Thou takest the water by the ear and drawest it towards the dry crops that they may obtain refreshment.

***

Suyun kulağını çeker, kurumuş nebatlar yeşersin, gelişsin diye o tarafa yürütürsün.

زرع جان را کش جواهر مضمرست
ابر رحمت پر ز آب کوثرست

For the spiritual crops, whose essences are concealed, the cloud of (Divine) mercy is full of the water of Kawthar.

***

Cevherleri gizli olan can ekinleri için de Kevser suyuyla dolu rahmet bulutları var. Susuz kal, susa da sana “Onları Rableri sular” hitabı gelsin…

تا سقاهم ربهم آید خطاب
تشنه باش الله اعلم بالصواب

In order that (the words) their Lord gave them to drink may be addressed (to thee), be thirsty! God best knoweth the right course.

***

Allah, doğrusunu daha iyi bilir!

هم از آن ده یک زنی از کافران
سوی پیغامبر دوان شد ز امتحان

A woman of the same village, one of the unbelievers, ran to the Prophet for the sake of testing (him).

***

Yine o köyden bir kâfir karısı Peygamber’i sınamak için koşa koşa,

پیش پیغامبر در آمد با خمار
کودکی دو ماه زن را بر کنار

She came in to the Prophet, (her face covered) with the veil: the woman had a two months old infant in her lap.

***

Eşeğiyle beraber yanına geldi, kucağında da iki aylık bir çocuk vardı.

گفت کودک سلم الله علیک
یا رسول الله قد جئنا الیک

The child said, “God give peace unto thee, O Messenger of Allah! We have come to thee.”

***

Çocuk, Peygamber’e “Allah, sana selâm söyledi Ya Rasûllâllah, sana geldik işte” dedi.

مادرش از خشم گفتش هی خموش
کیت افکند این شهادت را بگوش

Its mother said to it angrily, “Hey, be silent! Who put this testimony into thine ear?

***

Anası kızgınlıkla “Sus be, bu şahadeti kulağına kim üfürdü?

این کیت آموخت ای طفل صغیر
که زبانت گشت در طفلی جریر

Who taught thee this, O little child, so that thy tongue became fluent in infancy?”

***

A yumurcak, bunu sana kim söyledi de böyle dilin açıldı, söyleyip duruyorsun?” dedi.

3 – 3225

گفت حق آموخت آنگه جبرئیل
در بیان با جبرئیلم من رسیل

It replied, “God taught (me), then Gabriel: I am Gabriel's accompanist in (this) declaration.”

***

Çocuk dedi ki: “Evvelâ Allah, sonra da Cebrail! Ben, bu sözde Cebrail’e ahenk uyduruyorum.“

گفت کو گفتا که بالای سرت
می‌نبینی کن به بالا منظرت

She said, “Where (is Gabriel)?” It replied, “Above thy head: dost not thou see? Turn thine eye aloft.

***

Kadın “Nerede Cebrail?” deyince çocuk dedi ki: “Nah; başının üstünde. Görmüyor musun? Kafanı kaldır da bir yukarıya bak!

3 – 3227

ایستاده بر سر تو جبرئیل
مر مرا گشته به صد گونه دلیل

Gabriel is standing above thee: to me he has become a guide in a hundred diverse ways.”

***

Cebrail, başının üstünde duruyor; bana yüz çeşit delil olmakta!“

گفت می‌بینی تو گفتا که بلی
بر سرت تابان چو بدری کاملی

She said, “Dost thou see (him)?” “Yes,” it replied; “(I see him) shining above thee like a perfect full-moon.

***

Kadın, “Sahi görüyor musun?“ dedi. Çocuk dedi ki: “Evet, başının üstünde ayın on dördü gibi durmakta.

می‌بیاموزد مرا وصف رسول
زان علوم می‌رهاند زین سفول

He is teaching me the qualities of the Prophet and delivering me by means of that sublimity from this degradation.”

***

Bana Peygamber’i vasfediyor. Beni, bu suretle bu aşağılıklardan yüceltmede!

پس رسولش گفت ای طفل رضیع
چیست نامت باز گو و شو مطیع

Then said the Prophet to it (the infant), “O sucking child, what is thy name? Say (it) forth and comply (with my request).”

***

Sonra Peygamber, “Ey süt emer yavru, adın ne? Hadi bunu da söyle de sonra ananın isteğine uy, sus“ dedi.

گفت نامم پیش حق عبدالعزیز
عبد عزی پیش این یک مشت حیز

"'Abdu 'l-'Azíz," said the child, "is my name with God; (but) 'Abd-i 'Uzzá with this handful of reprobates.

***

Çocuk, "Adım, Allah yanında Abdülâziz, fakat bu bir avuç edepsize göre Abdül Uzzâ!

من ز عزی پاک و بیزار و بری
حق آنک دادت این پیغامبری

I am clear and free and quit of ‘Uzzá, (I swear it) by the truth of Him who gave thee this prophethood.”

***

Hâlbuki ben sana bu peygamberliği veren Allah hakkı için Uzzâ’dan usanmışım, berîyim!“ dedi.

کودک دو ماهه همچون ماه بدر
درس بالغ گفته چون اصحاب صدر

The two months old child, (illumined) like the full-moon, pronounced the discourse of an adult, as those who occupy the seat of honour.

***

İki aylık, çocuk, ayın on dördü gibi parlamış, başköşeye geçen bilgi sahipleri gibi yetişmiş kişilere ders veriyordu.

3 – 3234

پس حنوط آن دم ز جنت در رسید
تا دماغ طفل و مادر بو کشید

Then at that instant arrived balm from Paradise, so that the brain of child and mother drew in the scent.

***

Bu sırada çocuğun burnuna da, anasının burnuna da cennetten kâfuru kokusu geldi.

هر دو می‌گفتند کز خوف سقوط
جان سپردن به برین بوی حنوط

Both (of them) were saying, “For fear of falling (from that high estate), ’tis best to surrender one's soul to the scent of this balm.”

***

Her ikisi de yaşarsak yine bu mertebeden düşer, kâfir oluruz korkusuyla bunu söylediler ve bu kokuyu duya duya can verdiler.

آن کسی را کش معرف حق بود
جامد و نامیش صد صدق زند

As for that one whom God endows with knowledge, things inanimate and growing (living) utter a hundred expressions of belief in him.

***

Birisini, Allah överse ona cansızlar da yüzlerce kere doğrudur, haktır der, canlılar da!

آنکسی را کش خدا حافظ بود
مرغ و ماهی مر ورا حارس شود

As for that one whom God protects, birds and fish become his guardians.

***

Birisini koruyan Allah olursa ona kuş da gözcü, bekçi kesilir, balık da!

اندرین بودند کواز صلا
مصطفی بشنید از سوی علا

They were thus engaged, when Mustafá (Mohammed) heard from aloft the call to the ritual prayer.

***

Tam bu sırada Mustafa, yücelerden ezan sesini duydu.

خواست آبی و وضو را تازه کرد
دست و رو را شست او زان آب سرد

He asked for water and renewed the ablution: he washed his hands and face with that cold water.

***

Abdest tazelemek üzere su istedi. O soğuk suyla elini, yüzünü yıkadı.

هر دو پا شست و به موزه کرد رای

موزه را بربود یک موزه‌ربای

He washed both his feet and gave attention to (was about to take) his boot: a boot-snatcher carried off the boot.

***

Ayaklarını da yıkayıp pabuçlarını giymek üzereyken bir kuş gelip pabucunun bir tekini kapıverdi.

دست سوی موزه برد آن خوش‌خطاب

موزه را بربود از دستش عقاب

That man of sweet address moved his hand towards the boot: an eagle snatched the boot from his hand,

***

O güzel sözlü Peygamber, tam pabucu eline almışken tavşancıl pabucunu elinden kapıvermişti.

موزه را اندر هوا برد او چو باد
پس نگون کرد و از آن ماری فتاد

And bore it away into the air, (swift) as the wind; then she turned it upside down, and a serpent dropped from it.

***

Kuş, yel gibi havalandı, pabucu, tersine çevirdi, içinden bir yılan düştü.

در فتاد از موزه یک مار سیاه
زان عنایت شد عقابش نیکخواه

From the boot dropped a black serpent: on account of that (Divine) care (for the Prophet) the eagle became his benevolent friend.

***

Kapkara bir yılandı o… tavşancıl, bu hareketiyle Peygamber’e iyilik etmek istemiş, Allah inayetine sebep olmuştu.

پس عقاب آن موزه را آورد باز

گفت هین بستان و رو سوی نماز

Then the eagle brought back the boot and said, “Come, take it and go to prayers.

***

Kuş, sonra pabucu getirip “Buyur, namaza git” diye Peygamber’in önüne koydu.

3 – 3245

از ضرورت کردم این گستاخیی
من ز ادب دارم شکسته‌شاخیی

I did this presumptuous act from necessity: I am abashed by (my feeling of) reverence (for thee).

***

Âdeta “Bu küstahlığı zoraki yaptım, yoksa benim de edep ağacından bir dalcağızım var, ben de haddimce edep erkân nedir, bilirim“ diyordu.

وای کو گستاخ پایی می‌نهد
بی ضرورت کش هوا فتوی دهد

Woe to him that steps (behaves) presumptuously without necessity (and only) because vain desire authorises him!”

***

Vay o kişiye ki küstahça adım atar, nefsine uyar da lüzumsuz fetvalar verir!

پس رسولش شکر کرد و گفت ما
این جفا دیدیم و بود این خود وفا

Then the Prophet thanked her (the eagle) and said, “I deemed this (act of thine) rudeness, but it really was kindness.

***

Peygamber, şükretti de dedi ki: “Biz, bunu cefa sanıyorduk, hâlbuki vefanın ta kendisiymiş!“

موزه بربودی و من درهم شدم
تو غمم بردی و من در غم شدم

Thou didst carry off the boot, and I was perturbed: thou took’st away my grief, and I was aggrieved.

***

Pabucumu kaptın, aklım karıştı, canım sıkıldı, sen beni gamdan kurtarıyormuşsun, bense gama düşmüştüm!

گرچه هر غیبی خدا ما را نمود
دل در آن لحظه به خود مشغول بود

Although God hath shown to me every unseen thing, at that moment my heart was occupied with myself.”

***

Allah, bize bütün gaypları gösterdi ama o sırada gönlüm, kendimle meşguldü! “

گفت دور از تو که غفلت در تو رست
دیدنم آن غیب را هم عکس تست

She (the eagle) said, “Far be it from thee that forgetfulness grew up in thee: my seeing that invisible thing is (from) thy reflexion.

***

Tavşancıl, “Sen, gafil olmazsın, bu, senden uzak. Ey Mustafa, benim gaybı görmem de sendeki bilginin aksinden!

مار در موزه ببینم بر هوا
نیست از من عکس تست ای مصطفی

(If) I, in the air, see the serpent in the boot, ’tis not of myself, ’tis thy reflexion, O Mustafá.”

***

Havadayken pabucun içindeki yılanı görmem, kendimden değil, senden aksetti bu bana“ dedi.

عکس نورانی همه روشن بود
عکس ظلمانی همه گلخن بود

The reflexion of the man of light is wholly resplendent; the reflexion of the man of darkness is wholly (like) a bath-stove (ash-heap).

***

Nurlu kişinin aksi de aydındır. Zulmette kalanın aksiyse baştanbaşa külhan kesilir.

عکس عبدالله همه نوری بود
عکس بیگانه همه کوری بود

The reflexion of the servant of God is wholly luminous; the reflexion of the stranger (to God) is wholly blindness.

***

Allah kulunun aksi tamamıyla nurdur, yabancının aksiyse tamamıyla körlük!

عکس هر کس را بدان ای جان ببین
پهلوی جنسی که خواهی می‌نشین

Know every one's reflexion: see (it plainly), O my soul. (Then) ever sit beside the congener whom thou desirest.

***

Ey can, herkesin aksi nedir, bunu bil… dilediğin kişinin yanında otur!

عبرتست آن قصه ای جان مر ترا
تا که راضی باشی در حکم خدا

That tale is a lesson to thee, O my soul, to the end that thou mayst acquiesce in the decree of God;

***

Ey can o hikâye, Allah hükmüne razı olasın diye sana ibrettir.

3 – 3256

تا که زیرک باشی و نیکوگمان
چون ببینی واقعه‌ی بد ناگهان

So that thou wilt be quick to understand and wilt have good thoughts (of God) when thou seest a calamity (befall thee) of a sudden.

***

İbret al da kötü bir işe düşünce aklını başına devşir, ye’se düşme, hüsnü zanda bulun!

دیگران گردند زرد از بیم آن

تو چو گل خندان گه سود و زیان

(While) others turn pale from dread of it, thou (wilt be) laughing in the hour of gain or loss, like the rose.

***

Başkaları, o hâdiseden korkup sapsarı kesilse bile sen aldırış etme. Fayda, zamanında da, ziyan zamanında da gül gibi gülmeye bak!

زانک گل گر برگ برگش می‌کنی
خنده نگذارد نگردد منثنی

Because the rose, though thou tear it petal by petal, does not leave off laughing and does not become bent (with grief).

***

Gülün yapraklarını birer birer koparsan da yine gülmeyi bırakmaz, yine solup gamlanmaz.

گوید از خاری چرا افتم بغم
خنده را من خود ز خار آورده‌ام

“Why,” it says, “should I fall into grief on account of a thorn? Indeed I have brought laughter (into my possession) by means of the thorn.”

***

Bir dikenden niçin gama düşeyim? Zaten bu gülmeyi diken yüzünden buldum der.

هرچه از تو یاوه گردد از قضا
تو یقین دان که خریدت از بلا

Whatsoever by (Divine) destiny becomes lost to thee, know for sure that it has redeemed thee from affliction.

***

Takdir yüzünden kaybettiğin şeyler, muhakkak senden belâyı giderir… Bunu böyle bil!

ما التصوف قال وجدان الفرح

فى الفاد عند اتيان الترح

(Some one asked), “What is Súfism?” He (the Shaykh) said, “To feel joy in the heart at the coming of sorrow.”

***

Tasavvuf nedir diye bir uluya sordular da dedi ki: Sıkıntı zamanı, gönülde neşe, ferah bulmak!

آن عقابش را عقابی دان که او
در ربود آن موزه را زان نیک‌خو

Regard His chastisement as the eagle which carried off the boot from that man of excellent disposition,

***

Allah’ın verdiği mihnet ve cefayı da Peygamber’in pabucunu kapan tavşancıl say.

تا رهاند پاش را از زخم مار

ای خنک عقلی که باشد بی غبار

That she might save his foot from the serpent's bite. Oh, happy is the understanding that is undimmed.

***

Tavşancıl, Peygamber'in ayağını yılan sokmasın diye pabucu kaptı, toza, toprağa bulanmamış akla ne mutlu!

گفت لا تاسوا علی ما فاتکم
ان اتی السرحان واردی شاتکم

He (God) hath said, “Grieve not for that which escapeth you,” if the wolf come and destroy your sheep,

***

Allah, “Kaybettiğiniz şeylere eseflenmeyin, hatta kurt gelse de keçinizi yese bile“ buyurdu.

کان بلا دفع بلاهای بزرگ

و آن زیان منع زیانهای سترگ

For that (God-sent) affliction keeps off great afflictions, and that loss prevents huge losses.

***

O belâ, daha büyük belâları defetmek, o ziyan daha dehşetli ziyanları menetmek içindir.

گفت موسی را یکی مرد جوان
که بیاموزم زبان جانوران

A young man said to Moses, “Teach me the language of the animals,

***

Musa’ya bir delikanlı dedi ki: “Hayvanların dillerini öğrenmek istiyorum.

تا بود کز بانگ حیوانات و دد
عبرتی حاصل کنم در دین خود

That perchance from the voice of animals and wild beasts I may get a lesson concerning my religion.

***

Bu suretle kurdun, kuşun sözlerini duyayım da dinime ait işlerde ibret sahibi olayım.

چون زبانهای بنی آدم همه
در پی آبست و نان و دمدمه

Since the languages of the sons of Adam are entirely for the sake of (acquiring) water and bread and renown,

***

Çünkü Âdemoğulları'nın bütün sözleri, suya, ekmeğe, şana, şerefe ait.

بوک حیوانات را دردی دگر
باشد از تدبیر هنگام گذر

It may be that the animals have a different care, (namely), that of taking thought for the hour of passing away (from this world).”

***

Belki hayvanların bu dünyadan göçme zamanındaki tedbirleri, bu tedbirler yüzünden başka bir dertleri var!“

گفت موسی رو گذر کن زین هوس
کین خطر دارد بسی در پیش و پس

“Begone,” said Moses; “abandon this vain desire, for this (desire) holds (involves) much danger before and behind.

***

Musa, “Hadi efendim, hadi… Vazgeç bu hevesten… Bunun önünde, sonunda pek çok tehlikesi var.

عبرت و بیداری از یزدان طلب
نه از کتاب و از مقال و حرف و لب

Seek the lesson and the (spiritual) wakefulness (which you want) from God, not from books and speech and words and lips.”

***

İbret almayı, uyanmayı Allah’tan dile… Kitaptan, sözden, harften, duraktan değil!“ dedi.

گرمتر شد مرد زان منعش که کرد
گرمتر گردد همی از منع مرد

The man became more eager in consequence of the refusal which he (Moses) made to him: a man always becomes more eager from being refused (what he craves).

***

Adam, Musa menettikçe kızıştı, üstüne düştü. Zaten insan, bir şey menedildi mi, o şeye haris olur, büsbütün üstüne düşer!

گفت ای موسی چو نور تو بتافت
هر چه چیزی بود چیزی از تو یافت

He said, “O Moses, since thy light has shone forth, whatever was a thing has gained (its) thinginess from thee.

***

Dedi ki: “Ya Musa, nurun parlayınca her şey, kadrini, kıymetini, senin sayende buldu.

مر مرا محروم کردن زین مراد
لایق لطفت نباشد ای جواد

’Tis not worthy of thy bounty, O generous one, to disappoint me of this object of desire.

***

Beni bu muradımdan mahrum etmek lütfuna düşmez ey cömert er!

این زمان قایم مقام حق توی
یاس باشد گر مرا مانع شوی

At this time thou art the vicegerent of God: it will be despair (for me) if thou prevent me.”

***

Bu zamanda Allah’ın vekili sensin. Muradımı vermezsen beni meyus edersin.“

گفت موسی یا رب این مرد سلیم
سخره کردستش مگر دیو رجیم

Moses said, “O Lord, surely the stoned (accursed) Devil has subdued this simple man.

***

Musa, “Yarabbi, taşlanmış Şeytan, bu saf adamla alay mı ediyor?

گر بیاموزم زیان‌کارش بود
ور نیاموزم دلش بد می‌شود

If I teach him, it will be harmful to him; and if I do not teach him, he will become faint-hearted.”

***

Öğretsem ziyankârlardan olacak, öğretmesem gönlüme bir kötülük gelecek“ dedi.

گفت ای موسی بیاموزش که ما
رد نکردیم از کرم هرگز دعا

He (God) said, “Teach him, O Moses, for We in our loving-kindness never have rejected (any one's) prayer.”

***

Allah dedi ki: “Ya Musa, öğret… Çünkü biz, keremimizden hiçbir duayı asla reddetmeyiz.

گفت یا رب او پشیمانی خورد
دست خاید جامه‌ها را بر درد

He (Moses) said, “O Lord, he will feel repentance and gnaw his hands and rend his garments.

***

Musa dedi ki: “Yarabbi, sonra pişman olacak, elini dişleyecek, elbiselerini yırtacak.

نیست قدرت هر کسی را سازوار
عجز بهتر مایه‌ی پرهیزکار

Power is not suitable to every one: weakness is the best stock-in-trade for the devout.”

***

Kudret, herkesin harcı değil… Aciz, Allah’tan çekinen kişiye sermayedir.

فقر ازین رو فخر آمد جاودان
که به تقوی ماند دست نارسان

For this reason poverty is everlasting glory, since the hand that cannot reach (to objects of desire) is left with fear of God (and nothing else).

***

Eli bir şeye erişmeyen, Allah’tan korktu, çekindi, kendisini ibadete verdi… Yoksulluk, işte yüzden daima övünülecek bir şeydir!

زان غنا و زان غنی مردود شد
که ز قدرت صبرها بدرود شد

Riches and the rich are spurned (by God) because acts of self-denial are relinquished by power.

***

Zengin zenginliği yüzünden Allah tapısından reddedildi. Çünkü kudreti var; sabrı terk etti, dilediğini yapıverdi!

آدمی را عجز و فقر آمد امان
از بلای نفس پر حرص و غمان

Weakness and poverty are security for a man against the tribulation of the covetous and anxious (fleshly) soul.

***

Acizlik, yoksulluk, insana hırslarla, gamlarla dolu olan nefis belâsından aman verir.

آن غم آمد ز آرزوهای فضول
که بدان خو کرده است آن صید غول

That anxiety arises from the wanton desires to which that (man who falls a) prey to the ghoul has become habituated.

***

Gam, olmayacak dileklerden meydana gelir. Çünkü gulyabanilere avlanmış olan insan, o olmayacak dileklere alışmış, onlarla huylanmıştır.

آرزوی گل بود گل‌خواره را
گلشکر نگوارد آن بیچاره را

The eater of clay has a desire for clay: rose-flavoured sugar is indigestible for that wretched man.

***

Toprak yiyen, toprak ister; o biçare gülbeşekerden hoşlanmaz, gülbeşekeri hazmedemez!”

گفت یزدان تو بده بایست او
برگشا در اختیار آن دست او

God said, “Do thou grant his need: let him have a free hand to choose (good or evil).”

***

Allah, Musa’ya “Ya Musa, sen onun dileğini ver de elini aç, dilediğini yapsın!“ dedi.

اختیار آمد عبادت را نمک
ورنه می‌گردد بناخواه این فلک

Choice (free-will) is the salt of devotion; otherwise (there would be no merit): this celestial sphere revolves involuntarily;

***

Dileğini yapmak kudreti, ibadetin tuzudur, lezzetidir. Yoksa bu gökyüzü de ihtiyarsız dönüp durmada.

گردش او را نه اجر و نه عقاب
که اختیار آمد هنر وقت حساب

(Hence) its revolution has neither reward nor punishment, for free-will is (accounted) a merit at the time of the Reckoning.

***

Fakat düşünüşünden dolayı ne bir sevaba girer, ne bir günaha. Çünkü hesap vakti sevap ta ihtiyarî olarak yapılan işe verilir, azap da!

جمله عالم خود مسبح آمدند
نیست آن تسبیح جبری مزدمند

All created beings indeed are glorifiers (of God), (but) that compulsory glorification is not wage-earning.

***

Zaten bütün âlem Allah’ı tesbik eder… Fakat bu zoraki tesbihten, bir sevap elde edilemez.

تیغ در دستش نه از عجزش بکن

تا که غازی گردد او یا راه‌زن

“Put a sword in his hand, pull him away from weakness (incapacity to choose), so that he may become (either) a holy warrior or a brigand,

***

Erin eline kılıcı ver, onu acizlikten kurtar, onu kudret sahibi yap da ya gazi olsun, ya yol kesici eşkıya!

زانک کرمنا شد آدم ز اختیار
نیم زنبور عسل شد نیم مار

Because We have honoured Man by (the gift of) free-will: half (of him) is honeybee, half is snake.”

***

Âdem, “Keremnâ” sırrına, dilediğini yapabilme kudretiyle erişti… İnsanların yarısı bal arısı oldu, yarısı yılan!

مومنان کان عسل زنبوروار
کافران خود کان زهری همچو مار

The true believers are a store of honey, like the bee; the infidels, in sooth, are a store of poison, like the snake,

***

Müminler, bal arısı gibi bal madeni oldular… Kâfirler, yılan gibi zehir madeni!

زانک ممن خورد بگزیده نبات
تا چو نحلی گشت ریق او حیات

Because the true believer ate choice herbs, so that, like a bee, his spittle became (a means of giving) life;

***

Çünkü mümin, seçilmiş, helâl otlar yer, tükürüğü bile bal arısı gibi hayat verir!

باز کافر خورد شربت از صدید
هم ز قوتش زهر شد در وی پدید

(While), again, the infidel drank sherbet of filthy water: accordingly from his nourishment poison appeared in him.

***

Kâfire gelince, irin şerbeti içer, gıdasından da zehir meydana gelir!

اهل الهام خدا عین الحیات
اهل تسویل هوا سم الممات

Those inspired by God are the fountain of life; those allured by the enticements of sensuality are the poison of death.

***

Allah ilhamına erenler, hayatın ta kendisi kesilirler, hava ve hevesle süslenenler ise ölüm zehiri!

در جهان این مدح و شاباش و زهی
ز اختیارست و حفاظ آگهی

In the world this praise and “well done!” and “bravo!” are (bestowed) in virtue of free-will and watchful attention.

***

İyilik edenler, ihtiyarlarıyla iyilik ederler, uyanık hareketleriyle kendilerini korurlar da o yüzden övülürler, takdir edilirler. Cihandaki bu medihler, bu takdirler, hep ihtiyar yüzünden meydana gelir.

جمله رندان چونک در زندان بوند
متقی و زاهد و حق‌خوان شوند

All profligates, when they are in prison, become devout and ascetic and invokers of God.

***

Külhaniler, zindanda oldukça Allah’tan çekinirler, zahit olurlar, Allah’ı anarlar!

چونک قدرت رفت کاسد شد عمل

هین که تا سرمایه نستاند اجل

When the power (to act freely) is gone, the work becomes unsaleable (worthless). Take heed lest Doom seize the capital (which thou hast).

***

Fakat kudret gitti mi amel kesada uğrar… Kendine gel de ecel, sermayeyi elden almasın!

قدرتت سرمایه‌ی سودست هین
وقت قدرت را نگه دار و ببین

The power (of free action) is thy profit-earning capital. Hark, watch over the moment of power and observe (it well)!

***

Kendine gel… Kudretin, kâr elde etmek için bir sermayedir. Kudret zamanını kaçırma, kıymetini bil!

آدمی بر خنگ کرمنا سوار

در کف درکش عنان اختیار

Man rides on the steed of “We have honoured (the sons of Adam)”: the reins of free-will are in the hand of his intelligence.

***

İnsan, “Kerremna“ kır atına binmiş, ihtiyar dizginini de akıl eline vermiştir.

3 – 3301

باز موسی داد پند او را بمهر
که مرادت زرد خواهد کرد چهر

Once more did Moses admonish him kindly, saying, “The thing thou desirest will make thy face pale.

***

Musa, tekrar ona şefkatle öğüt vererek “İsteğin seni mahcup eder, yüzünü sarartır.

3 – 3302

ترک این سودا بگو وز حق بترس
دیو دادستت برای مکر درس

Abandon this vain passion and be afraid of God: the Devil has schooled thee for the purpose of deception.”

***

Gel, bu sevdadan vazgeç. Allah’tan kork. Şeytan, seni aldatmış, o sana ders vermiş!“ dedi.

گفت باری نطق سگ کو بر درست
نطق مرغ خانگی کاهل پرست

He said, “At any rate (teach me) the language of the dog which is at the door and the language of the domestic fowl which has wings.”

***

Adam, “Bari hiç olmazsa kapı dibinde yatıp duran, ev bekçiliği eden köpekle kümes hayvanlarının dillerini öğret.” dedi.

گفت موسی هین تو دانی رو رسید
نطق این هر دو شود بر تو پدید

“Hark,” said Moses, “thou knowest (best)! Go, it (the fulfilment of thy wish) has arrived: the language of both of these will be revealed to thee.”

***

Musa dedi ki: “Hadi, peki… Bu ikisinin dillerini anlayacaksın, yürü git! “

بامدادان از برای امتحان
ایستاد او منتظر بر آستان

At daybreak, in order to make trial, he stood waiting on the threshold.

***

Adam, sabah çağı, bakalım sahiden dillerini öğrendim mi, anlayacak mıyım ki? Diye kapının eşiğinde beklemekteydi.

خادمه سفره بیفشاند و فتاد
پاره‌ای نان بیات آثار زاد

The maid-servant shook the table-cloth, and a piece of bread, the remnants of last night's meal, fell out.

***

Hizmetçi kadın sofra örtüsü silkerken bir lokmacık bayat ekmek düştü.

در ربود آن را خروسی چون گرو
گفت سگ کردی تو بر ما ظلم رو

A cock snatched it up as (though it were) the stake (in a race). The dog said, “You have done injustice-to me. Begone!

***

Ekmek parçasını horoz, hemencicik kapıverdi. Köpek dedi ki: Sen, bize zulmettin.

دانه‌ی گندم توانی خورد و من
عاجزم در دانه خوردن در وطن

You can eat a grain of corn, while I am unable to eat grains in my abode.

***

Buğday tanesi de yiyebilirsin. Hâlbuki ben yiyemem ki… Yerimde, yurdumda bundan âcizim ben.

گندم و جو را و باقی حبوب
می‌توانی خورد و من نه ای طروب

You can eat corn and barley and the rest of the grains, while I cannot, O jubilant one.

***

Sen buğday da yiyebilirsin, arpa da, darı, mısır gibi başka şeyler de… Hâlbuki ben bunları yiyemem.

این لب نانی که قسم ماست نان
می‌ربایی این قدر را از سگان

This crust of bread, the bread which is our portion—you are taking away from the dogs such a (small) quantity (of food) as this!”

***

Böyle olduğu halde bizim kısmetimiz olan şu bir parçacık ekmeği bile kapıyorsun!

پس خروسش گفت تن زن غم مخور
که خدا بدهد عوض زینت دگر

Then the cock said to him, “Be silent, do not grieve, for God will give you something else instead of this.

***

Bu sözü duyan horoz, “Merak etme, Allah sana buna karşılık başka şeyler verir.

اسپ این خواجه سقط خواهد شدن
روز فردا سیر خور کم کن حزن

The horse of this Khwája is about to die: to-morrow eat your fill and be not sorrowful.

***

Bu ev sahibinin atı sakatlanacak, yarın sabah, adamakıllı doyacaksın, kederlenme.

مر سگان را عید باشد مرگ اسپ
روزی وافر بود بی جهد و کسپ

The horse's death will be a feast-day for the dogs: there will be abundant provender without toil or earning.”

***

Atın ölümü, köpeklere bir bayram olacak… Çalışıp çabalamadan bir hayli rızık dökülüp kalacak“ dedi.

اسپ را بفروخت چون بشنید مرد
پیش سگ شد آن خروسش روی‌زرد

When the man heard (this speech), he sold the horse. That cock of his was disgraced in the eyes of the dog.

***

Adam, bu sözü duyunca derhal atı sattı. Horozun dediği çıkmadı, köpeğe karşı mahcup vaziyette kaldı.

روز دیگر همچنان نان را ربود
آن خروس و سگ برو لب بر گشود

Next day the cock carried off the bread in the same fashion (as before), and the dog opened his lips at him,

***

Ertesi günü yine horoz, ekmeği kapınca köpek ağzını açtı, dedi ki:

3 – 3316

کای خروس عشوه‌ده چند این دروغ
ظالمی و کاذبی و بی فروغ

Saying, “O beguiling cock, how long (will you tell) these lies? You are unrighteous and false and without lustre.

***

“A düzenbaz horoz… Bu yalan niceye bir? Niceye bir bu zulümkârlık, bu yalancılık, bu kara yüreklilik?

اسپ کش گفتی سقط گردد کجاست
کور اخترگوی و محرومی ز راست

Where is the horse that you said would die? You are (like) a blind man who tells of the stars and you are deprived of truth.”

***

Hani at sakatlanacak dediydin, nerde? Sen, düzenci körün birisin, sözünde hiçbir doğru yok!”

گفت او را آن خروس با خبر
که سقط شد اسپ او جای دگر

That knowing cock said to him, “His horse died in another place.

***

Her şeyden haberi olan horoz, köpeğe “Atı sakatlandı, sakatlandı ama başka yerde.

اسپ را بفروخت و جست او از زیان
آن زیان انداخت او بر دیگران

He sold the horse and escaped from loss: he cast the loss upon others;

***

Atını satıp ziyandan kurtuldu. Uğrayacağı ziyanı, başkalarına yükletti.

لیک فردا استرش گردد سقط
مر سگان را باشد آن نعمت فقط

But to-morrow his mule will die: that will be good fortune for the dogs, (so say) no more.”

***

Fakat yarın katırı sakatlanacak, o nimet, ancak köpeklere nasip olacak” dedi

زود استر را فروشید آن حریص
یافت از غم وز زیان آن دم محیص

The covetous man immediately sold the mule and at that instant obtained deliverance from grief and loss.

***

O haris adam, hemencecik katırı da sattı, dertten de kurtuldu, ziyandan da.

روز ثالث گفت سگ با آن خروس
ای امیر کاذبان با طبل و کوس

On the third day the dog said to the cock, “O prince of liars with your drums and kettledrums!”

***

Üçüncü günü köpek, horoza dedi ki: “Ey beyliği davulla dümbelekle ilân edilen yalancılar beyi, hani, nerede vaadin?”

گفت او بفروخت استر را شتاب
گفت فردایش غلام آید مصاب

He (the cock) said, “He sold the mule in haste, (but),” said he, “to-morrow his slave will be stricken down,

***

Horoz, “Acele katırı da sattı. Fakat yarın kölesi ölecek.

3 – 3324

چون غلام او بمیرد نانها
بر سگ و خواهنده ریزند اقربا

And when his slave dies, the next of kin will scatter pieces of bread upon the dogs and beggars.”

***

Ölünce de akrabası, yoksullara köpeklere ekmekler dağıtacaklar” dedi.

این شنید و آن غلامش را فروخت

رست از خسران و رخ را بر فروخت

He (the master) heard this and sold his slave: he was saved from loss and his face was lit up (with joy).

***

Adam, bunu duyunca köleyi de satıp ziyandan kurtuldu, yüzü parladı, neşelendi.

شکرها می‌کرد و شادیها که من
رستم از سه واقعه اندر زمن

He was giving thanks and making merry, saying, “I have been saved from three calamities in the world.

***

Şükürler etmekte, âlemde üç ziyandan da kurtuldum.

3 – 3327

تا زبان مرغ و سگ آموختم
دیده‌ی س القضا را دوختم

Since I learned the language of the fowl and the dog I have pierced the eye of evil destiny.”

***

Kümes hayvanlarıyla köpeklerin dillerini öğrendim de kötü takdirlerden kendimi kurtardım demekteydi.

روز دیگر آن سگ محروم گفت
کای خروس ژاژخا کو طاق و جفت

Next day the disappointed dog said, “O drivelling cock, where are the sundries (you promised me)?

***

Ekmekten mahrum kalan köpek, üçüncü gün “Ey tek, çift atıp duran herzevekil ve yalancı horoz!

چند چند آخر دروغ و مکر تو
خود نپرد جز دروغ از وکر تو

How long, pray, how long (will) your falsehood and deceit (continue)? Truly, nothing but falsehood flies out of your nest.”

***

Yalanın, düzenin niceye bir sürecek? Sen yalandan başka bir söz söylemez misin?” dedi.

گفت حاشا از من و از جنس من
که بگردیم از دروغی ممتحن

He said, “Far be it from me and from my kind that we should become afflicted with falsehood.

***

Horoz dedi ki: “Haşa… Ne ben yalan söylerim, ne benim cinsimden olan öbür horozlar. Biz yalandan yunmuş, arınmışız!

ما خروسان چون مذن راست‌گوی
هم رقیب آفتاب و وقت‌جوی

We cocks are veracious like the muezzin: we are observers of the sun as well as seekers of the (right) time.

***

Biz horozlar, müezzinler gibi doğru söyler, güneşi gözetler, vakit geldi mi ki diye bekler dururuz!

3 – 3332

پاسبان آفتابیم از درون
گر کنی بالای ما طشتی نگون

We are watchers of the sun inwardly, though you may turn a basin upside down over us.”

***

Bizi bir leğen altına kapatsalar yine içten içe güneşi gözler, onun nerede olduğunu anlarız.

پاسبان آفتابند اولیا
در بشر واقف ز اسرار خدا

The watchers of the Sun (of Reality) are the saints: in the flesh (they are) acquainted with the Divine mysteries.

***

Velîler, güneşin bekçileridir. İnsanlar içinde Allah sırlarını bilir, anlar onlar.

اصل ما را حق پی بانگ نماز
داد هدیه آدمی را در جهاز

“God gave our family as a gift to Man to call (him) to the ritual prayer (and) in preparation (for that purpose).

***

Allah, bizi namaz vaktini bildirmek üzere Âdemoğluna hediye etmiştir.

3 – 3335

گر بناهنگام سهوی‌مان رود
در اذان آن مقتل ما می‌شود

If a mistake be committed by us in (giving) the call to prayer at the wrong time, it will become the cause of our being killed.

***

İçimizden biri yanılır da vakitsiz öterse o ötüşü ölümüne sebep olur.

گفت ناهنگام حی عل فلاح
خون ما را می‌کند خوار و مباح

To say at the wrong time ‘Come to welfare’ will make our blood of no account and licit (liable to be shed with impunity).”

***

Vakitsiz “Haydin namaza” dememiz, kanımızı mubah eder.

آنک معصوم آمد و پاک از غلط
آن خروس جان وحی آمد فقط

’Tis only the (spiritual) cock, the Soul of (Divine) inspiration, that is protected (by God from sin) and purged of error.

***

Masum olan, yanılmayansa ancak vahye mahzar olan can horozudur.

آن غلامش مرد پیش مشتری
شد زیان مشتری آن یکسری

His (the master's) slave died in the house of the purchaser: that was the purchaser's loss entirely.

***

Kölesini de sattı. Köle satılır satılmaz öldü, alan da iki kat ziyana girdi.

او گریزانید مالش را ولیک
خون خود را ریخت اندر یاب نیک

He saved his money, but he shed his own blood. Understand (this) well!

***

Malını kaçırdı ama iyi bil ki kendi kanına girdi.

یک زیان دفع زیانها می‌شدی
جسم و مال ماست جانها را فدا

One loss would have prevented (many) losses: our bodies and money are the ransom for our souls.

***

Bir ziyana uğramak, birçok ziyanları defedecekti. Cismimiz, malımız, canlarımıza fedadır; canımıza gelecek belâ, cismimize, malımıza gelir.

پیش شاهان در سیاست‌گستری
می‌دهی تو مال و سر را می‌خری

In the presence of kings, in (the hour of their) dispensing punishment, you offer money and purchase your head (life):

***

Gazaba uğradın mı padişahlara malını verir, başını kurtarırsın.

اعجمی چون گشته‌ای اندر قضا
می‌گریزانی ز داور مال را

How (then) have you become, in (the case of Divine) destiny, (like) a churl— withholding your money from the (Supreme) Judge?

***

Fakat iş bilmez cahil misin? Kazaya düşünce padişahtan malını kaçırmaya kalkışırsın.

لیک فردا خواهد او مردن یقین
گاو خواهد کشت وارث در حنین

“But to-morrow he will certainly die: his heir, in mourning (for him), will slaughter a cow.

***

Fakat şimdi de yarınki gün ev sahibi ölecek. Mirasına konan feryat ve figan ederek bir öküz kesecek.

3 – 3344

صاحب خانه بخواهد مرد رفت
روز فردا نک رسیدت لوت زفت

The owner of the house will die (and) depart (from this world): lo, to-morrow a great deal of food will reach you.

***

Yarın, adam ölünce sana epeyce yemek düşecek.

پاره‌های نان و لالنگ و طعام
در میان کوی یابد خاص و عام

High and low will get pieces of bread and dainty morsels and viands in the midst of the street.

***

Köyde halk da, ileri gelenler de kurban etleri, lalangalar, yemekler yiyecekler.

گاو قربانی و نانهای تنک
بر سگان و سایلان ریزد سبک

(The flesh of) the sacrificed cow and thin loaves of bread will be scattered quickly over the dogs and the beggars.”

***

Yoksullara, köpeklere bir hayli öküz eti, koca koca ekmekler dağıtılacak.

مرگ اسپ و استر و مرگ غلام
بد قضا گردان این مغرور خام

The death of the horse and mule and the death of the slave were bringing round the doom of this foolish deluded man.

***

Atın, eşeğin, kölenin ölümü, bu ham mağrura gelecek kazayı defedecekti.

از زیان مال و درد آن گریخت

مال افزون کرد و خون خویش ریخت

He fled (escaped) from the loss of wealth and from grief thereat: he increased his wealth and shed his own blood.

***

Fakat o, malının ziyan olmasından ve bu yüzden derde düşmesinden kaçtı, malını çoğalttı… Çoğalttı ama kendi kanına girdi!

این ریاضتهای درویشان چراست
کان بلا بر تن بقای جانهاست

These austerities of dervishes—what are they for? (The reason is) that that tribulation (imposed) on the body is (in effect) the everlasting life of spirits.

***

Dervişlerin bu riyazatları neden? Çünkü cisme verilen o eziyetler, canların bakasına sebep olur.

تا بقای خود نیابد سالکی

چون کند تن را سقیم و هالکی

Unless a (mystic) traveller gains the everlasting life of his (spiritual) self, how should he make his body a sick and perishing (thing)?

***

Salik, ebediliğe erişmese nasıl olur da tenini hastalıklara uğratır, helâk eder?

دست کی جنبد به ایثار و عمل

تا نبیند داده را جانش بدل

How should he move his hand to (acts of) altruism and (devotional) work unless he sees (the salvation of) his soul in exchange for what is given (by him)?

***

Ruhu, karşılığında elde edeceği şeyleri görmese insan, elini açar da cömertlik eder, ibadette bulunur mu?

آنک بدهد بی امید سودها
آن خدایست آن خدایست آن خدا

That one who gives without expectation of (any) gains—that one is God, is God, is God,

***

Kâr ummaksızın veren ancak Allah’tır, Allah’tır, Allah!

یا ولی حق که خوی حق گرفت
نور گشت و تابش مطلق گرفت

Or the friend of God (the saint), who has assumed the nature of God and has become luminous and has received the Absolute Radiance;

***

Yahut da Allah huylarıyla huylanmış olan, nur olan, Allah parıltısını elde eden Allah velisi.

کو غنی است و جز او جمله فقیر
کی فقیری بی عوض گوید که گیر

For He is rich, while all except Him are poor: how should a poor man say “Take” without compensation?

***

Çünkü o ganidir, ondan başka herkes yoksul. Bir yoksul, karşılık ummadan al diyebilir, mal verebilir mi?

تا نبیند کودکی که سیب هست
او پیاز گنده را ندهد ز دست

Till a child sees that the apple is there, it will not give up from its hand the stinking onion.

***

Çocuk, elmayı görmedikçe kokmuş soğanı elinden bırakır mı hiç?

این همه بازار بهر این غرض
بر دکانها شسته بر بوی عوض

All these market-folk, for the sake of this (worldly) object, are seated on the benches (in the shops) in the hope of (receiving) compensation:

***

Bütün alışverişlerde maksat var. Herkes, bir şey elde etmek için dükkânına geçmiş, kurulmuştur.

صد متاع خوب عرضه می‌کنند
واندرون دل عوضها می‌تنند

They offer a hundred fine articles of merchandise, and within their hearts they are intent on compensations.

***

Yüzlerce güzel matahlar gösterir, gönlünden elde edeceği karşılığı düşünür durur.

یک سلامی نشنوی ای مرد دین
که نگیرد آخرت آن آستین

O man of the (true) Religion, you will not hear a single salaam (blessing) whereof the end will not pluck your sleeve (and demand something of you).

***

Ey din ulusu, bir selâm bile duymazsın ki selâm veren, sonunda yenini, yakanı yakalamasın.

بی طمع نشنیده‌ام از خاص و عام
من سلامی ای برادر والسلام

I have never heard a disinterested salaam from high or low, O brother—and (I give) the salaam (to thee)—

***

Kardeş, ben halkın ileri gelenlerinden de, geri kalanlarından da tamahsız bir selâm bile işitmedim vesselâm!

جز سلام حق هین آن را بجو
خانه خانه جا بجا و کو بکو

Except the salaam of God. Come, seek that (salaam) from house to house, from place to place, and from street to street!

***

Yalnız Allah’ın selâmında bir tamah yoktur… İşte o kadar. Sen ev ev, yer yer onu ara, gaflet etme!

از دهان آدمی خوش‌مشام

هم پیام حق شنودم هم سلام

From the mouth of the man who has a good scent (for spiritual things) I heard both the message and the salaam of God;

***

Ben ağzı güzel kokan adamın ağzından hem Allah haberini duydum, hem Allah selâmını!

وین سلام باقیان بر بوی آن

من همی‌نوشم به دل خوشتر ز جان

And in the hope of that (salaam) I am listening with my heart to the salaams of (all) the rest (as though they were) sweeter than life.

***

Bu Allah erlerinin selâmını da canla, gönülle kabul eder; Allah selâmını onların selâmından duyar, içerim.

زان سلام او سلام حق شدست
کتش اندر دودمان خود زدست

His (the saint's) salaam has become the salaam of God because he has set fire to the household of self.

***

Çünkü onun selâmı da Allah selâmı olmuştur. Çünkü o, kendi varlığını ateşlere atmış, yakmıştır.

مرده است از خود شده زنده برب
زان بود اسرار حقش در دو لب

He has died to self and become living through the Lord: hence the mysteries of God are on his lips.

***

Kendi varlığından ölmüş, Allah’ıyla dirilmiştir. Onun için Allah sırları, iki dudağının arasından çıkıp durmadadır.

مردن تن در ریاضت زندگیست
رنج این تن روح را پایندگیست

The death of the body in self-discipline is life: the sufferings of this body are (the cause of) everlastingness to the spirit.

***

Riyazatta tenin ölümü diriliktir. Bu bedenin eziyet çekmesi ruha ebedîlik verir.

گوش بنهاده بد آن مرد خبیث
می‌شنود او از خروسش آن حدیث

That wicked man had lent ear: he was hearing from his cock the news (of his death).

***

O habis herif de horoz ne diyecek diye kulak vermiş dinliyordu.

چون شنید اینها دوان شد تیز و تفت
بر در موسی کلیم الله رفت

When he heard these things, he started running in hot haste: he went to the door of Moses, with whom God conversed.

***

Bunları duyunca ateşlenip koşa koşa Musa Kelimullah’ın kapısına dayandı.

رو همی‌مالید در خاک او ز بیم
که مرا فریاد رس زین ای کلیم

He was rubbing his face in the dust from fear, saying, “Save me from this (doom), O Kalím!”

***

Korkudan kapısının toprağına yüz sürmekte, Ey Kelîm, feryadıma yetiş demekteydi.

گفت رو بفروش خود را و بره
چونک استا گشته‌ای بر جه ز چه

He (Moses) said, “Go, sell thyself and escape! Since thou hast become expert (in avoiding loss), jump out of the pit (of death)!

***

Musa, “Yürü, yüzünü yerlere döşe de kurtul. Mademki usta oldun, kuyudan sıçra, çık!

بر مسلمانان زیان انداز تو
کیسه و همیانها را کن دوتو

Throw the loss upon true believers! Make thy purses and scrips double (in size)!

***

Hadi Müslümanlara ziyan ver, keseni, dağarcığını iki kat doldur.

من درون خشت دیدم این قضا
که در آیینه عیان شد مر ترا

I beheld in the brick this destiny which to thee became visible (only) in the mirror.

***

Ben, sana aynada görünen bu kaza ve kaderi kerpiçte gördüm.

عاقل اول بیند آخر را بدل
اندر آخر بیند از دانش مقل

The intelligent man sees with his heart the end (final result) at the first (in the beginning); he that is lacking in knowledge sees it (only) at the end.”

***

Akıllı kişiye, sonda görülecek şey önceden görünür, gönlüne doğar; bilgisi az kişiye sonunda!” dedi.

باز زاری کرد کای نیکوخصال

مر مرا در سر مزن در روممال

Once more he (the doomed man) made lamentation, saying, “O thou who hast goodly qualities, do not beat me on the head, do not rub into my face (the sin I have committed).

***

Adam tekrar feryat edip dedi ki: “Ey iyi ahlâklı, lütfet. Başıma kakma yüzüme vurma.

از من آن آمد که بودم ناسزا
ناسزایم را تو ده حسن الجزا

That (sin) issued from me because I was unworthy: do thou give good recompense to my unworthy (action).”

***

Ben, iyiliğe lâyık bir adam değilim, ancak öyle hareket edebilirdim… Ettim de. Sen, benim liyakatsızlığıma iyi bir karşılık ver, lütfet.”

گفت تیری جست از شست ای پسر
نیست سنت کید آن واپس به سر

He (Moses) said, “An arrow sped from the (archer's) thumb-stall, my lad: ’tis not the rule that it should come back to the source (the place whence it started);

***

Musa, “Oğul, şastten bir oktur fırladı, geri gelmesi âdet değildir ki.

لیک در خواهم ز نیکوداوری
تا که ایمان آن زمان با خود بری

But I will crave of (God's) good dispensation that thou mayst take the Faith away with thee at that time (of departing from the world).

***

Fakat bir iyilikte bulunmak isterim; ölüm zamanı imansız kalmayasın, imanlı ölesin.

چونک ایمان برده باشی زنده‌ای
چونک با ایمان روی پاینده‌ای

When thou hast taken the Faith away (with thee), thou art living: when thou goest with the Faith, thou art enduring (for ever).”

***

İmanını yoldaş edindin mi dirisin… İmanla gittin mi ebedîsin” dedi.

هم در آن دم حال بر خواجه بگشت
تا دلش شوریده و آوردند طشت

At the same instant the Khwája became indisposed, so that he felt qualms, and they brought the basin.

***

Tam bu sırada adamın hali değişti gönlü bulandı, leğen getirdiler.

شورش مرگست نه هیضه‌ی طعام

قی چه سودت دارد ای بدبخت خام

’Tis the qualms of death, not indigestion: how should vomiting avail thee, O foolish ill-fortuned man?

***

Bu, yemekten meydana gelen gönül bulantısı değil, ölüm alâmeti! A ham betbaht, kay etmenin ne faydası var sana?

چار کس بردند تا سوی وثاق
ساق می‌مالید او بر پشت ساق

Four persons carried him to his house: he was rubbing (one) leg on the back of (the other) leg.

***

Dört kişi alıp evine götürdüler. Adamcağızın ayakları birbirine dolaşıyordu.

پند موسی نشنوی شوخی کنی
خویشتن بر تیغ پولادی زنی

(If) you hearken not to the counsel of (a) Moses and show disrespect, you dash yourself against a sword of steel.

***

Musa’nın öğüdünü dinlemiyor, halifelikte bulunuyorsun ha… Fakat kandini çeliği sağlam bir kılıcın üstüne atıyorsun!

شرم ناید تیغ را از جان تو
آن تست این ای برادر آن تو

The sword feels no shame (to restrain it) from (taking) your life: this is your own (fault), O brother, your own (fault).

***

Kılıç, senin canını alıverir, hiç utanıp sıkılmaz. Kardeş, bu senin lâyığındır, lâyığın!

موسی آمد در مناجات آن سحر
کای خدا ایمان ازو مستان مبر

At dawn Moses began (his) orison, saying, “O God, do not take the Faith from him, do not carry it away!

***

Musa, o seher çağı duaya başladı: “Yarabbi, sen, onun imanını alma.

3 – 3384

پادشاهی کن برو بخشا که او

سهو کرد و خیره‌رویی و غلو

Act in royal fashion, forgive him, for he has erred and behaved with impudence and transgressed exceedingly.

***

Padişahlıkta bulun, bağışla onu… O yanılmış, şaşırmış, haddini bilmemiş, haddinden fazla ileri gitmiş!

گفتمش این علم نه درخورد تست
دفع پندارید گفتم را و سست

I said to him, ‘This knowledge is not meet for thee,’ (but) he deemed my words a thwarting (of his desire) and vain.”

***

Bu bilgi, senin harcın değil dedim ama sözümü anlamadı. Başımdan savıyorum sandı.

دست را بر اژدها آنکس زند
که عصا را دستش اژدرها کند

That one lays hands on the dragon (and that one alone) whose hand makes the rod a dragon.

***

Sopasını ejderha yapabilen kişi ejderhaya el atabilir.

سر غیب آن را سزد آموختن
که ز گفتن لب تواند دوختن

To learn the secret of the Unseen is fitting for him (alone) who can seal his lips (and refrain) from speech.

***

Dudağını yumup söylemeyen, sırrı gizleyebilen, gayb sırrını öğrenebilir.

درخور دریا نشد جز مرغ آب
فهم کن والله اعلم بالصواب

None but the water-fowl is proper for the sea. Understand (this)—and God best knoweth the right course.

***

Su kuşundan başka kuş denize atılmaz, artık anlayıver… Doğrusunu Allah daha iyi bilir.

او به دریا رفت و مرغ‌آبی نبود
گشت غرقه دست گیرش ای ودود

“He (the obstinate man) went into the sea, and he was not a water-fowl: he sank. Take his hand (succour him), O Loving One!”

***

O da suda yaşayan kuş olmadığı halde denize atıldı, boğuluyor… Ey merhametli Allah, sen elini tut! “

گفت بخشیدم بدو ایمان نعم
ور تو خواهی این زمان زنده‌ش کنم

He (God) said, “Yes, I bestow the Faith upon him, and if thou wish I will bring him to life at this moment;

***

Allah dedi ki: “Peki… İmanını bağışladım. Hatta dilersen şimdi dirilteyim de…

بلک جمله مردگان خاک را
این زمان زنده کنم بهر ترا

Nay, I will at this moment bring to life all the dead in the earth for thy sake.”

***

Değil yalnız onu, hatırın için bütün ölüp gömülmüş olanları dirilteyim.

گفت موسی این جهان مردنست
آن جهان انگیز کانجا روشنست

Moses said, “This is the world of dying: raise (them to) that (other) world, for that place is resplendent.

***

Musa, “Yarabbi, bu dünya ölümlü dünyadır. Sen, onu aydınlık âlemde dirilt.

این فناجا چون جهان بود نیست
بازگشت عاریت بس سود نیست

Inasmuch as this abode of mortality is not the world of (real) Being, the return to a borrowed (impermanent) thing is not much gain.

***

Bu fena dünya, varlık dünyası değil. Sonunda yine ölecek değil mi… âriyet dirilmede ne fayda var?

رحمتی افشان بر ایشان هم کنون
در نهان‌خانه‌ی لدینا محضرون

Strew a gift of mercy upon them even now in the secret chamber of assembled in Our presence.”

***

Sen, şimdi onlara, gözlerden gizli olan “Ledeyna muhdarun“ yurdunda rahmet saç!“ dedi.

تابدانی که زیان جسم و مال
سود جان باشد رهاند از وبال

(I have related this story) that you may know that loss of the body and of wealth is gain to the spirit and delivers it from bane.

***

Ey insan, cisim ve mal ziyanı, cana faydadır canı vebalden kurtarır.

پس ریاضت را به جان شو مشتری
چون سپردی تن به خدمت جان بری

Therefore be a purchaser of (ascetic) discipline with (all) your soul: you will save your soul when you have given up your body to service (of God).

***

Sen de riyazata canla, başla müşteri ol. Tenini riyazata verdin mi canını kurtardın demektir.

3 – 3397

ور ریاضت آیدت بی اختیار
سر بنه شکرانه ده ای کامیار

And if the discipline come to you without free choice (on your part), bow your head (in resignation) and give thanks, O successful one.

***

Ey bahtı yaver kişi, gönlüne ihtiyatsız riyazat isteği gelirse secdeye baş koy, şükranelikler ver.

چون حقت داد آن ریاضت شکر کن
تو نکردی او کشیدت ز امر کن

Since God has given you that discipline, render thanks: you have not done (it); He has drawn you (to it) by the command, “Be!”

***

Mademki Allah, o riyazat isteğini verdi, şükürler et. O istek, sana kendiliğinden gelmedi, seni “Kün“ emriyle riyazata çekti.

آن زنی هر سال زاییدی پسر

بیش از شش مه نبودی عمرور

That woman used to bear a son every year, (but) he never lived more than six months;

***

Bir kadın vardı, her yıl bir çocuk doğururdu. Fakat çocuk, altı aydan fazla yaşamazdı.

یا سه مه یا چار مه گشتی تباه
ناله کرد آن زن که افغان ای اله

Either (in) three months or four months he would perish. The woman made lamentation, crying, “Alas, O God,

***

Üç aylıkken yahut dört aylıkken ölür giderdi. Kadın feryat ederek dedi ki: Yarabbi,

نه مهم بارست و سه ماهم فرح
نعمتم زوتر رو از قوس قزح

For nine months I have the burden (of pregnancy), and for three months I have joy: my happiness is fleeter than the rainbow.”

***

Bu çocuklar, bana dokuz ay yük oluyor, üç aycağız da ferahlık veriyor. Bana verdiğin nimet eleği sağmadan da tez geçip gidiveriyor!“

پیش مردان خدا کردی نفیر
زین شکایت آن زن از درد نذیر

That woman, because of the terrifying anguish (which she suffered), used to make this plaintive outcry before the men of God.

***

Allah erlerine ağlayıp yalvarmakta, çocuklarının ölümünden şikâyet etmekteydi.

بیست فرزند این‌چنین در گور رفت
آتشی در جانشان افتاد تفت

In this wise twenty children (of hers) went into the grave: a fire (of destruction) fell swiftly upon their lives,

***

Bu suretle tam yirmi oğlu öldü, ciğerine bir yaman ateştir düştü.

تا شبی بنمود او را جنتی
باقیی سبزی خوشی بی ضنتی

Till, one night, there was shown to her (the vision of) a garden everlasting, verdant, delectable, and ungrudged.

***

Nihayet bir gece o kadına rüyasında yemyeşil güze, kusursuz, ebediyet yurdunu, cenneti gösterdiler.

باغ گفتم نعمت بی‌کیف را

کاصل نعمتهاست و مجمع باغها

I have called the Unconditioned Bounty a garden, since it is the source of (all) bounties and the assembly of (all) gardens;

***

Keyfiyete sığmayan nimete cennet dedim. Bağ bahçe dedim. Çünkü orası, nimetlerin de aslıdır, bağların, bahçelerin de toplandığı yer.

ورنه لا عین رات چه جای باغ

گفت نور غیب را یزدان چراغ

Otherwise, (it is that which) no eye hath beheld: what place is there for (how is it proper to speak of) a garden? (Yet the term “garden” may be applied to it): God hath called the Light of the Unseen “a lamp.”

***

Yoksa ne bağı? Orada öyle şeyler var ki gözler görmemiştir.

مثل نبود آن مثال آن بود
تا برد بوی آنک او حیران بود

’Tis not a comparison, ’tis a parable thereof, (which is used) in order that he who is bewildered may get a scent (of the reality).

***

Bu ancak misaldir, onun misli değil. Bu misal de anlamaktan âciz olan bir koku alsın, anlasın diye getirilir.

حاصل آن زن دید آن را مست شد
زان تجلی آن ضعیف از دست شد

In short, the woman saw that (Bounty) and became intoxicated: at that revelation the weak (creature) fell into an ecstasy.

***

Hulâsa kadıncağız, cenneti görüp mest oldu. O teselliye uğrayınca elden çıktı, kendinden geçti!

دید در قصری نبشته نام خویش
آن خود دانستش آن محبوب‌کیش

She saw her name written on a palace: she who was of goodly belief knew that it (the palace) belonged to her.

***

Köşkün birinde adının yazılı olduğunu gördü, o âşık orasını kendinin sandı.

بعد از آن گفتند کین نعمت وراست
کو بجان بازی بجز صادق نخاست

After that, they said (to her), “This Bounty is for him who has risen up with constant sincerity in self-devotion.

***

Sonra ona dediler ki: “Bu nimet, canını feda etmede doğru olan ve bu fedakârlıkta doğruluktan ayrılmayan kişinindir.

خدمت بسیار می‌بایست کرد

مر ترا تا بر خوری زین چاشت‌خورد

Thou must needs have done much service (to God), in order that thou might’st partake of this repast;

***

Bir hayli hizmet etmek gerek ki sen de bu kuşluk kahvaltısından yiyesin!

چون تو کاهل بودی اندر التجا

آن مصیبتها عوض دادت خدا

(Hence), as thou wert remiss in taking refuge (with God), God gave thee those afflictions instead.”

***

Fakat sen, Allah’a sığınmada tembellik ediyorsun. Allah da ona karşılık olarak sana o musibetleri verdi.“

گفت یا رب تا به صد سال و فزون
این چنینم ده بریز از من تو خون

"O Lord," cried she, "give me such-like (afflictions) for a hundred years and more! Do Thou shed my blood!"

***

Kadın, "Yarabbi, yüzyıl, hatta daha fazla bir müddet benden kan dök, evlâtlarımı öldür… Razıyım "

اندر آن باغ او چو آمد پیش پیش

دید در وی جمله فرزندان خویش

When she advanced into that garden, she saw there all her children.

***

Yavaş yavaş, adım adım o bahçeye girince bütün çocuklarını orada gördü de,

گفت از من کم شد از تو گم نشد

بی دو چشم غیب کس مردم نشد

She said, “They were lost to me, (but) they were not lost to Thee.” Without (possessing) the two eyes of the Unseen, no one becomes the Man (pupil of the eye).

***

Dedi ki: “Yarabbi, ben kaybettim ama sen kaybetmemişsin! “Evet… İnsan, gaybi gören göze malik olmadıkça insan olamaz.

3 – 3416

تو نکردی فصد و از بینی دوید
خون افزون تا ز تب جانت رهید

You did not let blood (by cupping), and (therefore) the superfluous blood ran from your nose, to the end that your life might be saved from fever.

***

Sen istemezsin, sebep olamazsın ama burnun kanar, bir hayli de kan akar… Derken ateşin geçer, kurtulursun.

مغز هر میوه بهست از پوستش
پوست دان تن را و مغز آن دوستش

The core of every fruit is better than its rind: deem the body to be the rind, and its friend (the spirit) to be the core.

***

Her meyvanın içi, kabuğundan iyidir. Teni de kabuk, sevgiliyi iç bil!

مغز نغزی دارد آخر آدمی
یکدمی آن را طلب گر زان دمی

After all, Man has a goodly core: seek it for one moment, if you are of (if you belong to those inspired by) that (Divine) breath.

***

İnsan, pek lâtif bir içe maliktir. İnsansan bir an olsun onu ara!

اندر آخر حمزه چون در صف شدی
بی زره سرمست در غزو آمدی

Whenever at the end (of his life) Hamza went into the ranks (on the battlefield), he would enter the fray (like one) intoxicated, without a coat of mail.

***

Son zamanlarındaysa savaş saflarına zırhsız olarak katılır, sarhoşça savaşa atılırdı.

سینه باز و تن برهنه پیش پیش

در فکندی در صف شمشیر خویش

Advancing with open breast and naked body, he would throw himself into the sword-bearing ranks.

***

Göğsü açık, vücudu çıplak olarak kendini kılıçlara atardı.

خلق پرسیدند کای عم رسول
ای هزبر صف‌شکن شاه فحول

The people asked him, saying, “O uncle of the Prophet, O Lion that breakest the ranks (of the foemen), O prince of the champions,

***

Halk, “Ey Peygamber’in amcası, ey saflar yaran aslan, ey erlerin padişahı.

نه تو لا تلقوا بایدیکم الی
تهلکه خواندی ز پیغام خدا

Hast not thou read in the Message of God (theQur’án) ‘Do not cast yourselves with your own hands into destruction’?

***

Allah buyruğunda“ Nefislerinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın“ emrini okumadın mı ki?

پس چرا تو خویش را در تهلکه
می در اندازی چنین در معرکه

Then why art thou casting thyself thus into destruction on the field of battle?

***

Peki, neden kendini böyle bir savaş esnasında tehlikeye atıyorsun?

چون جوان بودی و زفت و سخت‌زه

تو نمی‌رفتی سوی صف بی زره

When thou wert young and robust and strongly-knit, thou didst not go into the battle-line without a coat of mail.

***

Gençken, iri yapılı ve kuvvetliyken saflara zırhsız katılmazdın.

3 – 3425

چون شدی پیر و ضعیف و منحنی

پرده‌های لا ابالی می‌زنی

Now that thou hast become old and infirm and bent, thou art knocking at the curtains (doors) of recklessness,

***

Şimdi ihtiyarladın, zayıfladın, belin büküldü… öyle olduğu halde hiçbir şeye aldırış etmez oldun.

لا ابالی‌وار با تیغ و سنان
می‌نمایی دار و گیر و امتحان

And with sword and spear, like one who recks of naught, thou art grappling and struggling and making trial (of thyself).

***

Her şeye boş veriyor; bir kılıç ve bir mızrakla savaşa atılıyor, âdeta kendini sınıyorsun.

تیغ حرمت می‌ندارد پیر را
کی بود تمییز تیغ و تیر را

The sword hath no respect for the old: how should sword and arrow possess discernment?”

***

Kılıç, ihtiyara hürmet etmez. Hiç kılıçla okun aklı, temyizi olur mu? “ dediler.

زین نسق غمخوارگان بی‌خبر

پند می‌دادند او را از غیر

In this manner were the ignorant sympathisers giving him counsel zealously.

***

O bîhaberler, Hamza’nın kaydına düşüyorlar, gayretlerinden ona bu çeşit öğütler veriyorlardı.

3 – 3429

گفت حمزه چونک بودم من جوان

مرگ می‌دیدم وداع این جهان

Hamza said, “When I was young, I used to regard farewell to this world as death.

***

Hazma dedi ki. “Gençken ölümü, bu dünyaya veda etme tarzında görürdüm.

3 – 3430

سوی مردن کس برغبت کی رود
پیش اژدرها برهنه کی شود

How should any one go to death eagerly? How should he come naked (unarmed) to meet the dragon?

***

Kim ölüme isteyerek gider? Kim ejderhanın karşısında soyunur?

لیک از نور محمد من کنون
نیستم این شهر فانی را زبون

But now, through the Light of Mohammed, I am not subject to this city (the world) that is passing away.

***

Fakat şimdi Muhammed’in nuruyla bu fâni şehre zebun değilim ki.

از برون حس لشکرگاه شاه
پر همی‌بینم ز نور حق سپاه

Beyond (the realm of) the senses, I behold the camp of the (Divine) King thronged with the army of the Light of God,

***

Duygudan hariç olan ve halk nuru askeriyle dolu bulunan padişah ordugâhını görmekteyim,

خیمه در خیمه طناب اندر طناب

شکر آنک کرد بیدارم ز خواب

Tent on tent and tent-rope on tent-rope. Thanks be to Him who awakened me from slumber!”

***

Çadırlar, çadırlara geçmiş, çadır direklerinin ipleri, iplere sarılmış… Şükürler olsun ki Allah, beni uykudan uyandırdı.

آنک مردن پیش چشمش تهلکه‌ست
امر لا تلقوا بگیرد او به دست

That one in whose eyes death is destruction—he takes hold of (clings to) the (Divine) command, “Do not cast (yourselves into destruction)”;

***

Ölüm, kimin nazarında tehlikeyse “Tehlikeye atılmayın“ emri de onadır.

و آنک مردن پیش او شد فتح باب
سارعوا آید مرورا در خطاب

And that one to whom death is the opening of the gate—for him in the (Divine) Allocution (the Qur’án) there is (the command), “Vie ye with each other in hastening.”

***

Fakat birisinin nazarında ölüm, hakikat kapısının açılışından ibaret olursa ona… “Haydin, çabuk olun“ hitabı gelir.

الحذر ای مرگ‌بینان بارعوا

العجل ای حشربینان سارعوا

Beware, O ye who regard death! Surpass one another (in dread of death)! Quick, O ye who regard the Resurrection! Vie ye with each other in hastening!

***

Ey ölümü görenler, uzaklaşın… Ey haşri, dirilmeyi görenler, çabuk olun!

الصلا ای لطف‌بینان افرحوا

البلا ای قهربینان اترحوا

Welcome, O ye who regard the (Divine) grace! Rejoice! Woe (to you), O ye who regard the (Divine) wrath! Be sorrowful!

***

Ey lütuf görenler, ferahlanın, sevinin… Ey kahır görenler, bu bir belâdır, gamlanın!

هر که یوسف دید جان کردش فدی
هر که گرگش دید برگشت از هدی

Whosoever deems it (death) to be (lovely as) Joseph gives up his soul in ransom for it; whosoever deems it to be (like) the wolf turns back from (the path of) right guidance.

***

Ölümü, bir Yusuf gören, canını feda eder, kurt olarak görense yolunu sapıtır!

مرگ هر یک ای پسر همرنگ اوست
پیش دشمن دشمن و بر دوست دوست

Every one's death is of the same quality as himself, my lad: to the enemy (of God) an enemy, and to the friend (of God) a friend.

***

Oğul, herkesin ölümü, kendi rengindendir. Düşmana düşmandır, dosta dost!

پیش ترک آیینه را خوش رنگیست
پیش زنگی آینه هم زنگیست

In the eyes of the Turcoman the mirror hath a fair colour; similarly in the eyes of the Ethiopian the mirror is (dark as) an Ethiopian.

***

Ayna Türk’e nazaran güzel renktedir. Zenciye nazaran o da zencidir.

آنک می‌ترسی ز مرگ اندر فرار
آن ز خود ترسانی ای جان هوش دار

Your fear of death in fleeing (from it) is (really) your fear of yourself. Take heed, O (dear) soul!

***

Ey can, aklını başına devşir… Ölümden korkup kaçarsın ya… Doğrucası sen, kendinden korkmaktasın.

روی زشت تست نه رخسار مرگ
جان تو همچون درخت و مرگ برگ

’Tis your (own) ugly face, not the visage of Death: your spirit is like the tree, and death (is like) the leaf.

***

Gördüğün, ölümün yüzü değil, kendi çirkin yüzün, canın ağaca benzer… Ölüm, yaprağıdır.

3 – 3443

از تو رستست ار نکویست ار بدست

ناخوش و خوش هر ضمیرت از خودست

It has grown from you, whether it is good or evil: every hidden thought of yours, foul or fair, is (born) from yourself.

***

İyiyse de senden yetişmiş, yeşermiştir, kötüyse de. Hoş, nahoş… Gönlüne gelen bir şey, senden senin varlığından gelir.

گر بخاری خسته‌ای خود کشته‌ای
ور حریر و قزدری خود رشته‌ای

If you are wounded by a thorn, you yourself have sown; and if you are (clad) in satin and silk, you yourself have spun.

***

Bir dikenle yaralanmışsan o dikeni sen dikmişsindir. Atlas olsun, ipek olsun, ne giymişsen kendin eğirmişsindir.

دانک نبود فعل همرنگ جزا
هیچ خدمت نیست همرنگ عطا

Know that the act is not of the same complexion as the requital: the service is nowise of the same complexion as the payment given (in return for it).

***

Bil ki iş, ona verilen karşılıkla aynı renkte olmaz. Hiçbir hizmet, o hizmete mukabil verilen şeyle bir renkte değildir.

مزد مزدوران نمی‌ماند بکار

کان عرض وین جوهرست و پایدار

The labourers' wage does not resemble the work, inasmuch as the latter is the accident, while the former is the substance and permanent.

***

Ücret alanların ücreti, yaptıkları işe benzemez. Çünkü o iş ârazdır, buysa cevher ve ebedî.

آن همه سختی و زورست و عرق
وین همه سیمست و زرست و طبق

The former is wholly hardship and effort and sweat, while the latter is wholly silver and gold and trays (of food).

***

İş, güçlükten, zordan, alın terinden ibarettir; buysa gümüştür, altındır, tabaklarla verilen ihsandır.

گر ترا آید ز جایی تهمتی
کرد مظلومت دعا در محنتی

If suspicion fall upon you from some quarter, (the reason is that) the person whom you wronged has invoked (God) against you in an affliction (which you have brought upon him).

***

Sana bir yerden bir töhmet gelse, mutlaka zulmettiğin birisi mihnete düşmüş, beddua etmiştir.

تو همی‌گویی که من آزاده‌ام
بر کسی من تهمتی ننهاده‌ام

You say, “I am free (from guilt): I have not laid suspicion on any one.”

***

Ama sen dersen ki ben bir şey yapmadım, kimse hakkında bir töhmette bulunmadım.

تو گناهی کرده‌ای شکل دگر
دانه کشتی دانه کی ماند به بر

(No; but) you have committed another form of sin; you sowed the seed: how should the seed resemble the fruit?

***

Fakat başka çeşit bir günah etmişsindir. Tohum ektin, nasıl olur da meyve vermez?

او زنا کرد و جزا صد چوب بود
گوید او من کی زدم کس را بعود

He (the celibate) committed adultery, and the penalty was a hundred blows with the stick. “When,” says he, “did I strike any one with wood?”

***

Zina edene yüz sopa vururlar da zinâkâr, ben kimseyi dövmedim ki der.

نه جزای آن زنا بود این بلا
چوب کی ماند زنا را در خلا

Was not this infliction the penalty for that adultery? How should the stick resemble adultery (committed) in secret?

***

Fakat bu belâ, bu dövüş, o zinanın cezası değil mi? Ama sopa, gizli bir yerde edilen zinaya nasıl benzer?

مار کی ماند عصا را ای کلیم
درد کی ماند دوا را ای حکیم

How should the serpent resemble the rod, O Kalím (Moses)? How should the pain resemble the remedy, O doctor?

***

Ey Kalîm, yılan hiç sopaya benzer mi? Ey hakîm, dert, devaya benzer mi?

تو به جای آن عصا آب منی
چون بیفکندی شد آن شخص سنی

When you, instead of (casting down) the rod, semen ejecisti (in uterum), that (semen) became (eventually) a fine (human) figure.

***

Sen de o sopa yerine meninin nasıl döktün de o meni, güzelim bir şahıs oldu?

یار شد یا مار شد آن آب تو
زان عصا چونست این اعجاب تو

That semen of yours became a friend (to you) or (like) a (noxious) serpent: why (then) is this astonishment at the rod (of Moses) on your part?

***

O menin, bir dost oldu yahut bir yılan kesildi. Asâ’nın yılan olduğuna şaşıyorsun değil mi? Fakat buna daha ziyade şaşmak icap etmez mi?

هیچ ماند آب آن فرزند را
هیچ ماند نیشکر مر قند را

Does the semen at all resemble that child? Does the sugar-cane at all resemble the candy?

***

Hiç meni, o çocuğa benzer mi? Hiç şeker kamışı, şekere benzer mi?

چون سجودی یا رکوعی مرد کشت
شد در آن عالم سجود او بهشت

When a man has sown a prostration (in prayer) or a genuflexion, in yonder world his prostration becomes Paradise.

***

Adam, bir rükû yahut sücud etti mi onun rükû ve sücudu, o âlemde bağ, bahçe olur.

چونک پرید از دهانش حمد حق
مرغ جنت ساختش رب الفلق

When praise of God has flown from his mouth, the Lord of the daybreak fashions it into a bird of Paradise.

***

Ağzından Allah’ya bir övüş utçumu tan yerini ağartan Allah, o övüşü bir cennet kuşu yapar.

3 – 3459

حمد و تسبیحت نماند مرغ را
گرچه نطفه‌ی مرغ بادست و هوا

Your praise and glorification does not resemble the bird, though the bird's semen is (naught but) wind and air.

***

Kuşun menisi de yeldir, havadır ama senin Allah’ı övüşün, Allah’ı tesbih edişin, hiç de kuşa benzemez.

3 – 3460

چون ز دستت رست ایثار و زکات
گشت این دست آن طرف نخل و نبات

When altruism and almsgiving have grown up (proceeded) from your hand, (the act of) this (generous) hand becomes on yonder side (in the world hereafter) date-palms and (fresh) herbage.

***

Yoksullara ihsanda bulundun, zekât verdin, elinle bir hayırda bulundun mu o âlemde bu hayır, ağaçlık, çayırlık, çimenlik olur.

آب صبرت جوی آب خلد شد
جوی شیر خلد مهر تست و ود

The water (semen), (namely) your renunciation, became a river of water in Paradise; your love and affection (for God) is a river of milk in Paradise.

***

Sabır suyun, cennetteki nehirler… Cennetin süt ırmağı, sevgin, aşkındır.

ذوق طاعت گشت جوی انگبین
مستی و شوق تو جوی خمر بین

Delight in devotion became a river of honey; behold your (spiritual) intoxication and longing as a river of wine.

***

İbadetten zevk alman, bal nehri, Allah aşkıyla sarhoş olman, şevk duyman şarap ırmağıdır.

این سببها آن اثرها را نماند
کس نداند چونش جای آن نشاند

These causes did not resemble those effects: none knows how He (God) installed it (the effect) in the place of that (cause).

***

Bu sebepler, o eserlere benzemez. Fakat Allah, nasıl oldu da bu sebeplerin yerine o eserleri getirdi? Kimse bilmez.

این سببها چون به فرمان تو بود
چار جو هم مر ترا فرمان نمود

Since these causes were (obedient) to your command, the four rivers (of Paradise) likewise showed obedience to you.

***

Bu sebepler, dünyada nasıl senin ihtiyarınla, senin fermanınla meydana geldiyse o dört ırmak da ahrette şüphe yok, senin fermanına tabi olur.

هر طرف خواهی روانش می‌کنی
آن صفت چون بد چنانش می‌کنی

You make them flow in whatever direction you wish: (even) as that quality (of disposition) was (in this world), such do you make it (the effect) to be (in the next world),

***

Onları ne tarafa dilersen akıtırsın. Sebepleri nasıl tasarruf ettiysen onları da öyle tasarruf edersin.

چون منی تو که در فرمان تست
نسل آن در امر تو آیند چست

As (for example) your semen, which is at your command— the progeny thereof are ready to (obey) your command.

***

Menin nasıl sana tabiyse meniden gelen soy sop da derhal senin emrine girer, sana tabi olur.

می‌دود بر امر تو فرزند نو
که منم جزوت که کردی‌اش گرو

Your young son runs (obediently) at your command, saying, “I am the part of thee which thou didst deposit (in my mother's womb).”

***

Oğlum, senin buyruğunla koşar, yürür… Ben senin cüz’ünüm, beni anamın karnında rehin olarak bırakan sendin, der.

آن صفت در امر تو بود این جهان
هم در امر تست آن جوها روان

That (praiseworthy) quality was (obedient) to your command in this world: likewise (in the next world) those rivers flow at your command.

***

O sıfat, bu âlemde senin emrindeydi. Cennette de o ırmaklar senin emrindedir.

3 – 3469

آن درختان مر ترا فرمان‌برند

کان درختان از صفاتت با برند

Those trees (of Paradise) are obedient to you, because those trees are (made) fruitful by your (good) qualities.

***

Cennetteki ağaçlar, senin fermanına tabidir, çünkü o ağaçlar, senin sıfatlarından yeşerdi, meyve verdi.

چون به امر تست اینجا این صفات
پس در امر تست آنجا آن جزات

Since these qualities are (obedient) to your command here, so your recompense is at your command there.

***

Bu sıfatlar, burada nasıl senin emrine tabiyse onlara karşılık olan şeyler de orada senin emrine tabidir.

چون ز دستت زخم بر مظلوم رست
آن درختی گشت ازو زقوم رست

When blows proceeded from your hand against the victim of injustice, they became a tree (in Hell): the Zaqqúm grew from them.

***

Bir mazluma karşı elinden bir zulüm çıktımı o zulüm bir ağaç olur, o ağaçtan zakkum biter.

چون ز خشم آتش تو در دلها زدی
مایه‌ی نار جهنم آمدی

When in anger you threw fire into (people's) hearts, you became the source of Hell-fire.

***

Kızgınlıkla gönüllere ateş saldın mı cehennem ateşinin aslı oldun gitti.

آتشت اینجا چو آدم سوز بود
آنچ از وی زاد مرد افروز بود

Since here (in this world) your fire was burning mankind, that which was born of it was kindling men (in Hell).

***

Ateşin burada nasıl adamları yakarsa ondan meydana gelen eser de orada seni yakar.

آتش تو قصد مردم می‌کند
نار کز وی زاد بر مردم زند

Your fire (of anger) makes an attack on the people (here): the fire that sprang from it rushes against the people (there).

***

Kızgınlığın ateşin adamlara saldırmakta ya… Ondan meydana gelen ateş de adamlara saldırır.

آن سخنهای چو مار و کزدمت
مار و کزدم گشت و می‌گیرد دمت

Your words resembling snakes and scorpions have become snakes and scorpions and are seizing your tail (assailing you from behind).

***

O yılana, akrebe benzeyen sözlerin yılan ve akrep olur da seni kuyruğundan yakalar.

اولیا را داشتی در انتظار
انتظار رستخیزت گشت یار

You kept the friends (of God) waiting: (hence) you will be kept waiting at the Resurrection.

***

Velîlere uymadın, onları bekletip durdun, orada da kıyamet gününün beklenmesi san yâr olur, bekler durursun.

وعده‌ی فردا و پس‌فردای تو
انتظار حشرت آمد وای تو

Your promise, “To-morrow” and “the day after to-morrow,” has become your waiting on the Day of Congregation: alas for you!

***

Hele yarın, hele öbür gün diye vaat eder, Allah’a dönmeyi sallar durursun ya… İşte bu bekleyiş, mahşerdeki beklemendir, vay sana!

منتظر مانی در آن روز دراز
در حساب و آفتاب جان‌گداز

You will remain waiting on that long Day, (engaged) in rendering an account (of your actions) and (standing) in the soul-consuming sun,

***

O uzun günde hesap için, canlar yakan güneşin altında bekler kalırsın…

کسمان را منتظر می‌داشتی
تخم فردا ره روم می‌کاشتی

Because you were wont to keep Heaven waiting and sow the seed of “I will go on the Way to-morrow.”

***

Çünkü sen dünyada göğü de, göktekileri de elbette yola girerim tohumunu eke eke beklemiştin!

خشم تو تخم سعیر دوزخست
هین بکش این دوزخت را کین فخست

Your anger is the seed of Hell-fire: take heed, extinguish this Hell of yours, for this is a trap.

***

Kızgınlığın, cehennem ateşinin tohumudur. Kendine gel de şu cehennemini söndür, çünkü o bir tuzaktır.

3 – 3481

کشتن این نار نبود جز به نور
نورک اطفا نارنا نحن الشکور

The extinction of this fire is not (to be effected) save by the Light: “thy light hath put out our fire, we are the grateful.”

***

Bu ateşi ancak nur söndürebilir. Cehennem mümine “Nurun ateşimizi söndürdü“ der… Allah’a şükürler olsun!

گر تو بی نوری کنی حلمی بدست
آتشت زنده‌ست و در خاکسترست

If you are devoid of the Light and do an act of clemency, ’tis evil: your fire (of anger) is (still) alive and is (still lurking) in the embers.

***

Nura sahip olmadığın halde yavaşlık, mülayimlik gösterirsen bu kötü bir şeydir. Çünkü ateşin sönmemiştir, küllenmiştir.

آن تکلف باشد و روپوش هین
نار را نکشد به غیر نور دین

Beware! That (clemency) is (mere) ostentation and masking (the truth): nothing will extinguish the fire (of anger) except the Light of Religion.

***

Bu hal, bir tekellüftür. Aklını başına al, ateşi din nurundan başka bir şey söndürmez.

تا نبینی نور دین آمن مباش
کاتش پنهان شود یک روز فاش

Do not be secure till you behold the Light of Religion, for the hidden fire will one day become manifest.

***

Din nurunu görmedikçe emin olma… Çünkü gizli ateş, bir gün olur ortaya çıkar.

3 – 3485

نور آبی دان و هم در آب چفس
چونک داری آب از آتش مترس

Deem the Light to be a water, and cleave to the water withal: when you have the water, be not afraid of the fire.

***

Nuru bir su bil, suya yapış… Suyu elde ettin mi ateşten korkma!

آب آتش را کشد کتش بخو
می‌بسوزد نسل و فرزندان او

The water will extinguish the fire, because the fire by its nature burns up its (the water's) progeny and children.

***

Ateşi su söndürür. Çünkü ateş, huyu muktezası suyun soyunu, sopunu, oğullarını, (yani ağaçları, otları) yakar, yandırır!

سوی آن مرغابیان رو روز چند
تا ترا در آب حیوانی کشند

Go, for a while, to those water-birds, that they may lead you to the Water of Life.

***

Birkaç günceğiz o su kuşlarının yanına git de seni Abıhayata ulaştırsınlar.

مرغ خاکی مرغ آبی همتنند
لیک ضدانند آب و روغنند

The land-bird and the water-bird have the same body (outward appearance), but they are (really) opposites: they are (like) water and oil.

***

Karakuşuyla su kuşu, suret bakımından birdir ama suyla yağ gibi hakikatte birbirine zıttır,

هر یکی مر اصل خود را بنده‌اند
احتیاطی کن بهم مانند‌ه‌اند

Each (of them) is devoted to its own origin; have a care (in discriminating between them): they resemble each other (externally),

***

Bunlar, birbirlerine benzerler ama her biri, kendi aslına kuldur, köledir. Dikkat ve ihtiyatla hareket et.

3 – 3490

همچنانک وسوسه و وحی الست
هر دو معقولند لیکن فرق هست

Just as both (Satanic) suggestion and Divine inspiration are intelligible, and yet there is a (great) difference (between them).

***

Nitekim vesveseyle Elest deminin vahyi… Her ikisi de duyguyla değil, akılla anlaşılır; fakat aralarında fark var.

هر دو دلالان بازار ضمیر
رختها را می‌ستایند ای امیر

Both (these) brokers in the market of Conscience extol their wares, O prince.

***

Her ikisi de gönül pazarının tellâlıdır, her ikisi de matahlarını över, durur.

گر تو صراف دلی فکرت شناس
فرق کن سر دو فکر چون نخاس

If you are a spiritual money-changer, one who recognises thought, distinguish the real nature of the two thoughts which resemble slave-dealers (commending the slaves they hope to sell);

***

Gönül sarrafıysan fikrini anla, gönlüne geleni bil de esir tellâlı gibi bu iki fikri birbirinden ayırt et.

ور ندانی این دو فکرت از گمان
لا خلابه گوی و مشتاب و مران

And if from (your own) opinion you do not know (the true nature of) these two thoughts, say, “No deception!” and be not in a hurry and do not push forward.

***

Eğer şüpheye düşüyor ve iki fikri ayırt edemiyorsan “Aldatmaca yok“ de; acele etme, koşma!

3 – 3494

آن یکی یاری پیمبر را بگفت
که منم در بیعها با غبن جفت

A certain friend said to the Prophet, “I am always being swindled in commerce.

***

Bir dost, Peygamber’e “Ben alışverişte daima aldanıyorum.

3 – 3495

مکر هر کس کو فروشد یا خرد
همچو سحرست و ز راهم می‌برد

The deceit of every one who sells or buys is like magic and leads me off the track.”

***

Bir şey satan yahut alan kişinin hilesi sanki sihir… Gelip benim yolumu kesiyor“ dedi.

گفت در بیعی که ترسی از غرار
شرط کن سه روز خود را اختیار

He (the Prophet) said, “When thou art afraid of being duped in a commercial transaction, stipulate (that thou shalt have) for thyself three days (in which) to choose,

***

Peygamber dedi ki: “Alışverişte aldanmaktan korkuyorsan alacağın şeyi üç gün muhayyer olarak al.

که تانی هست از رحمان یقین
هست تعجیلت ز شیطان لعین

For deliberation is assuredly from the Merciful (God); thy haste is from the accursed Devil.”

***

Çünkü şüphe yok, yavaş iş Rahman’dandır. Acele edşinse melûn Şeytan’dan.“

پیش سگ چون لقمه نان افکنی
بو کند آنگه خورد ای معتنی

When you throw a morsel of bread to a dog, he (first) smells, then he eats, O careful one.

***

Önüne bir lokma atsan köpek bile köpekliğiyle önce koklar da sonra yer a ihtiyatlı adam!

او ببینی بو کند ما با خرد

هم ببوییمش به عقل منتقد

He smells with the nose, we too (who are endowed) with wisdom smell it (the object submitted to us) with the purified intelligence.

***

O burnuyla koklar, biz aklımızla koklarız. Hele bir bak, demek ki biz de her şeyi inceleyen aklımızla kokluyoruz.

با تانی گشت موجود از خدا

تابه شش روز این زمین و چرخها

This earth and the (heavenly) spheres were brought into existence by God with deliberation (extending) to six days;

***

Allah bile bu yerlerle gökleri yavaşlıkla ve tam altı günde yarattı.

ورنه قادر بود کو کن فیکون

صد زمین و چرخ آوردی برون

Otherwise, He was able—“Be, and it is”—to bring forth a hundred earths and heavens (from non-existence).

***

Yoksa “Kün” der demez yerler de olurdu, gökler de; Allah, buna kadirdi. Hatta bir emreder etmez yüzlerce yer gök yaratabilirdi.

3 – 3502

آدمی را اندک آن همام
تا چهل سالش کند مرد تمام

Little by little till forty years (of age) that Potentate makes the human being a complete man,

***

Allah bütün kudretiyle beraber insanı, yavaş yavaş ve tam kırk yılda kemal sahibi eder.

گرچه قادر بود کاندر یک نفس
از عدم پران کند پنجاه کس

Although He was able in a single moment to set flying (raise up) fifty persons from non-existence.

***

Bir anda yokluktan elli kişiyi uçurup bu âleme getirmeye kadirdi ama.

عیسی قادر بود کو از یک دعا
بی توقف بر جهاند مرده را

Jesus by means of one prayer was able to make the dead spring up (to life) without delay:

***

İsa, bir dua ile hemencecik ölüyü diriltir de

خالق عیسی بنتواند که او
بی توقف مردم آرد تو بتو

Is the Creator of Jesus unable, without delay, to bring (full-grown) men in manifold succession (into existence)?

***

İsa’yı yaratan, insanları bir anda yaratmaya kadir değil midir? İsa’ya nazaran kudreti, kat kat üstün mü değil mi?

این تانی از پی تعلیم تست
که طلب آهسته باید بی سکست

This deliberation is for the purpose of teaching you that you must seek (God) slowly without (any) break.

***

Dilediğin şeyi yavaş yavaş, fakat sağlam bir halde yapman lâzım… İşte bu yavaşlık, sana bunu öğretmek içindir.

3 – 3507

جو یکی کوچک که دایم می‌رود
نه نجس گردد نه گنده می‌شود

A little rivulet which is moving continually does not become defiled or grow fetid.

***

Daima akıp duran küçük bir dere ne pislenir, ne kokar.

زین تانی زاید اقبال و سرور
این تانی بیضه دولت چون طیور

From this deliberation are born felicity and joy: this deliberation is the egg, fortune is like the birds (hatched from the egg).

***

Bu yavaşlıkla insan, ikbale, devlete erişir. Yavaşlık, yumurtadır, devlet de kuşlara benzer.

مرغ کی ماند به بیضه‌ای عنید
گرچه از بیضه همی آید پدید

How should the bird resemble the egg, O obstinate one, though it is produced from the egg?

***

A inatçı adam, kuş hiç yumurtaya benzer mi? Ama yumurtadan çıkar ya!

باش تا اجزای تو چون بیضه‌ها
مرغها زایند اندر انتها

Wait till your limbs, like eggs, hatch birds ultimately (at the Resurrection)!

***

Sen de davran da cüz’ülerin, yumurtalarından kuşlar çıkarsın.

بیضه‌ی مار ارچه ماند در شبه
بیضه گنجشک را دورست ره

Though the serpent's egg resembles the sparrow's egg in (outward) likeness, the distance (between them) is far.

***

Yılan yumurtası da serçe kuşu yumurtasına benzer, fakat aralarında ne fark var?

3 – 3512

دانه‌ی آبی به دانه سیب نیز
گرچه ماند فرقها دان ای عزیز

Again, though the seed of the quince resembles the seed of the apple, recognise the differences, O honoured (sir).

***

Armut da elmaya benzer, benzer ama aralarında farkları bil ey yüce kişi!

برگها همرنگ باشد در نظر

میوه‌ها هر یک بود نوعی دگر

Leaves are of the same colour to look at, (but) fruits, every one, are of a diverse sort.

***

Yapraklar da bakılınca bir renktedir. Fakat meyveleri çeşit çeşittir.

3 – 3514

برگهای جسمها مانندە‌اند
لیک هر جانی بریعی زندە‌اند

The leaves, (namely) the bodies, are similar, but every soul lives with a (different) produce (which it yields).

***

Yapraklara benzeyen bedenler de birbirine benzer… Benzer ama herkes bir iş için yaratılmıştır.

خلق در بازار یکسان می‌روند
آن یکی در ذوق و دیگر دردمند

In the bazaar the people go (about their business) all alike, (but) one is in glee and another sorrowful.

***

Halk yolda her bir tarzda yürür durur; fakat birisi zevk içinde, öbürü dertli, kederli!

همچنان در مرگ یکسان می‌رویم
نیم در خسران و نیمی خسرویم

Even so in death: we go all alike, (but) half of us are losers and (the other) half are (fortunate as) emperors.

***

İşte tıpkı bunun gibi ölürken de aynı çeşit ölürüz ama yarımız ziyan içindedir, yarımız padişah!

چون بلال از ضعف شد همچون هلال
رنگ مرگ افتاد بر روی بلال

When Bilál from weakness became (thin) as the new-moon, the hue of death fell upon Bilál's face.

***

Bilâl; zayıflıktan hilâle dönmüş, yüzüne ölüm rengi çökmüştü.

جفت او دیدش بگفتا وا حرب
پس بلالش گفت نه نه وا طرب

His wife saw him (in this state) and cried, “Oh, sorrow!” Then Bilál said to her, “Nay, nay! (Say), ‘Oh, joy!’

***

Karısı görüp “Ah, bu ne elem, bu ne keder” dedi. Bilâl, “Hayır hayır… Bu ne zevk ve ne neşe,

تا کنون اندر حرب بودم ز زیست
تو چه دانی مرگ چون عیشست و چیست

Until now I have been in sorrow from living: how shouldst thou know how delightful death is, and what it is (in reality)?”

***

Şimdiye kadar hayattan elem duymaktaydım, ölüm nasıl bir zevktir, nedir, nedir? Sen bunu ne bileceksin?”

این همی گفت و رخش در عین گفت
نرگس و گلبرگ و لاله می‌شکفت

He was saying this, and at the very moment of saying it his countenance was blooming with narcissi, rose-leaves, and red anemones.

***

Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nerkisler, güller, lâleler açılmaktaydı!

تاب رو و چشم پر انوار او
می گواهی داد بر گفتار او

The glow of his face and his eye full of radiance were giving testimony to (the truth of) his words.

***

Yüzünün parlaklığıyla nurlu gözleri, sözünün doğruluğuna şehadet ediyordu.

هر سیه دل می سیه دیدی ورا
مردم دیده سیاه آمد چرا

Every black-hearted one was regarding him as black (and despising him); (but) why is the man (pupil) of the eye black?

***

Her gönlü kara adam onun yüzünü simsiyah görürdü ama o, insanların gözbebeğiydi, neden gözbebeği de siyah?

مردم نادیده باشد رو سیاه

مردم دیده بود مرآت ماه

The man (spiritually) blind is black-faced, (but) the Man of the (inward) eye (the Seer) is the mirror for the Moon.

***

Yüzü kara olanlar, hakikati görmeyenlerdir. İnsanların gözbebeği olan adam ise ayın aynasıdır.

3 – 3524

خود کی بیند مردم دیده‌ی ترا

در جهان جز مردم دیده‌فزا

Who in the world, indeed, sees the man of your (inward) eye except the Man of piercing sight?

***

Zaten dünyada can gözüne sahip olanlardan başka, senin gözbebeğini kim görebilir ki?

3 – 3525

چون به غیر مردم دیده‌ش ندید
پس به غیر او کی در رنگش رسید

Since none but the Man of the eye beheld it, who, then, but he attained to (knowledge of) its (essential) colour?

***

Onu, gözbebeği haline gelenlerden başka kimse göremeyince artık ondan başka kim, onun rengini görüp anlar?

پس جز او جمله مقلد آمدند
در صفات مردم دیده بلند

Therefore all except him (the Seer) are imitators (without immediate knowledge) in regard to the attributes of the sublime man of the eye.

***

İnsanların gözbebeği olan kişiden başka herkes, mertebesi yüce insanın sıfatlarını taklit eder. Hakikati bilmez.

3 – 3527

گفت جفتش الفراق ای خوش‌خصال

گفت نه نه الوصالست الوصال

His (Bilál's) wife said to him, “(This is) the parting, O man of goodly qualities.” “Nay, nay,” said he, “’tis the union, the union (with God).”

***

Karısı “Ah ayrılık, ah ayrılık” deyince Bilâl, “Hayır, hayır… Vuslat, vuslat!” dedi.

گفت جفت امشب غریبی می‌روی
از تبار و خویش غایب می‌شوی

The wife said, “To-night thou wilt go to a strange country, thou wilt become absent from thy family and kindred.”

***

Karısı “Bu gece gurbete gidiyorsun… Soyunun sopunun gözlerinden kaybolacaksın” dedi.

گفت نه نه بلک امشب جان من
می‌رسد خود از غریبی در وطن

“Nay, nay,” he replied; “contrariwise, to-night in sooth from a strange country my spirit is coming home.”

***

Bilâl dedi ki: “Hayır, hayır… Bu gece ruhum, gurbet elinden vatanına ulaşacak!”

گفت رویت را کجا بینیم ما
گفت اندر حلقه‌ی خاص خدا

She said, “Where shall we behold thy face?” He answered, “In God's chosen circle.”

***

Karısı, “Gayri senin yüzünü nerede göreceğiz biz?” dedi. Bilâl dedi ki: “Allah haslarının halkasında!

حلقه‌ی خاصش به تو پیوسته است
گر نظر بالا کنی نه سوی پست

His chosen circle adjoins you, if you look upward, not downward.

***

Başını kaldırır da –aşağıya değil- yukarıya bakarsan Allah haslarının halkasını görürsün.

اندر آن حلقه ز رب العالمین
نور می‌تابد چو در حلقه نگین

In that circle the Light from the Lord of created beings is gleaming like the bezel in the circle (of the seal-ring).

***

Yüzük taşının yüzüğe nur saçtığı gibi Âlemlerin Rabbi de o halkayı nurlandırıp durmaktadır!”

گفت ویران گشت این خانه دریغ
گفت اندر مه نگر منگر به میغ

“Alas,” she said, “this house has been ruined.” “Look on the moon,” said he, “do not look on the cloud.

***

Karısı, “Yazıklar olsun, bu ev yıkıldı artık “ dedi. Bilâl dedi ki: “ Buluta bakma, aya bak! “

کرد ویران تا کند معمورتر
قومم انبه بود و خانه مختصر

He has ruined it in order that He may make it more flourishing: my kinsfolk were numerous and the house was (too) small.

***

Akrabam kalabalık, ev de küçük… Allah, daha mamur bir hale getirmek için yıktı!

من چو آدم بودم اول حبس کرب
پر شد اکنون نسل جانم شرق و غرب

Formerly, like Adam, I was imprisoned in grief; now East and West are filled with my spirit's progeny.

***

Ben evvelce sıkıntılar içinde hapis olmuş adama benzerdim, şimdi ruhumun nesli doğuyu da kapladı, batıyı da.

من گدا بودم درین خانه چو چاه
شاه گشتم قصر باید بهر شاه

I was a beggar in this dungeon-like house; (now) I have become a king: a palace is needed for a king.”

***

Bu kuyuya benzeyen evde bir yoksuldum, şimdi padişah oldum, padişaha bir köşk, bir saray lâzım!

قصرها خود مر شهان را مانسست
مرده را خانه و مکان گوری بسست

Truly, palaces are the place for (spiritual) kings to take their pleasure in; for him that is (spiritually) dead a grave is a sufficient house and dwelling.

***

Padişahlar, köşklerde, saraylarda otururlar, ölüye yurt olarak bir mezar kâfi!

انبیا را تنگ آمد این جهان
چون شهان رفتند اندر لامکان

To the prophets this world seemed narrow: like kings, they went into (the world of) spacelessness.

***

Peygamberlere bu dünya dar geldi de padişahlar gibi Lâmekân âlemine gittiler.

مردگان را این جهان بنمود فر
ظاهرش زفت و به معنی تنگ بر

To the (spiritually) dead this world appears splendid: its external (aspect) is large, but in reality it is narrow.

***

Kalbi ölmüş kişilereyse bu dünya nurlu göründü. Görünüşü büyük, geniş… Fakat hakikatte dar!

گر نبودی تنگ این افغان ز چیست
چون دو تا شد هر که در وی بیش زیست

If it were not narrow, for what reason is this lamentation? Why has every one become (more) doubled (bowed with affliction) the more he lived in it?

***

Dar olmasaydı bu feryat neden? Baksana… Daha evvel doğup bu âleme gelenlerin hepsi iki büklüm oldu!

در زمان خواب چون آزاد شد
زان مکان بنگر که جان چون شاد شد

When during the time of sleep the spirit is freed (from this world), behold how it rejoices in that place (to which it goes)!

***

İnsan, uyku zamanında bak, nasıl azat olmakta… Ruh, o vardığı, ulaştığı mekândan nasıl neşelenmekte.

ظالم از ظلم طبیعت باز رست
مرد زندانی ز فکر حبس جست

The wicked man is (then) delivered from the wickedness of his nature, the prisoner escapes from thoughts of confinement.

***

Zalim, zulüm tabiatından kurtuluyor, zindandaki mahpus, hapse düştüğünü, hapiste bulunduğunu unutuyor.

این زمین و آسمان بس فراخ
سخت تنگ آمد به هنگام مناخ

This very wide earth and heaven becomes exceedingly narrow at the time of lying down (to sleep).

***

Pek geniş olan bu yer, bu gök devenin çökeceği zaman pek daralmakta.

جسم بند آمد فراخ وسخت تنگ

خنده‌ی او گریه فخرش جمله ننگ

It (the world) is an eye-bandage (a spell that blinds the eye): (it is) wide (in appearance), and (in reality) mighty narrow: its laughter is weeping, its glory is entirely shame.

***

Bu dünyanın genişliği, bir gözbağı… Oysaki pek dar. Gülmesi ağlamaktan ibaret, övünmesi ardan, ayıptan başka bir şey değil.

همچو گرمابه که تفسیده بود
تنگ آیی جانت پخسیده شود

(This world is) like a bath-room which is very hot, (so that) you are distressed and your soul is melted (with anguish).

***

Hamam kızıştı, ısındı mı daralırsın, için sıkılır.

گرچه گرمابه عریضست و طویل
زان تبش تنگ آیدت جان و کلیل

Although the bath-room is broad and long, your soul is distressed and fatigued by the heat.

***

Oysaki hamam geniştir, uzundur. O hararetten sana dar gelir, ruhun sıkılır, usanırsın.

تا برون نایی بنگشاید دلت
پس چه سود آمد فراخی منزلت

Your heart does not expand (you feel no relief) till you come out: what advantage, then, is the spaciousness of the room to you?

***

Dışarı çıkmadıkça gönlün açılmaz peki… Mekânın genişmiş ne fayda?

یا که کفش تنگ پوشی ای غوی
در بیابان فراخی می‌روی

Or (it is) as though you should put on tight shoes, O misguided one, and go into a wide desert.

***

Yahut da meselâ dar bir ayakkabı giyersin de geniş bir ovada yürürsün.

آن فراخی بیابان تنگ گشت

بر تو زندان آمد آن صحرا و دشت

The spaciousness of the desert becomes narrow (distressing); that desert and plain becomes a prison to you.

***

Fakat o geniş ova, sana öyle daralır ki… o ova o sahra sana âdeta zindan kesilir.

هر که دید او مر ترا از دور گفت
کو در آن صحرا چو لاله تر شکفت

Whoever sees you from afar says, “He blooms like a fresh anemone (he is cheerful and happy) in that desert”;

***

Seni uzaktan gören ovada bir lâle gibi açılmış der.

3 – 3551

او نداند که تو همچون ظالمان
از برون در گلشنی جان در فغان

He does not know that you, like the wicked, are outwardly in the rose-garden, (while) your soul is in lamentation.

***

Bilmez ki sen, zalimler gibi görünüşte gül bahçesindesin, fakat ruhun, feryat edip duruyor!

خواب تو آن کفش بیرون کردنست
که زمانی جانت آزاد از تنست

Your sleep is to put those shoes off, for (then) your soul is free from the body for a while.

***

Uyuman, o dar ayakkabıyı çıkarmana benzer. Uykuda bir müddet ruhun, bedenden kurtulur.

اولیا را خواب ملکست ای فلان
همچو آن اصحاب کهف اندر جهان

To the saints, O reader, sleep is a kingdom, as (it was to) the Men of the Cave in this world.

***

Azizim, uyku, Allah velilerinin malı, mülküdür… Dünyadaki Eshabı Kehif gibi!

3 – 3554

خواب می‌بینند و آنجا خواب نه

در عدم در می‌روند و باب نه

They (sleep and) dream, and no (physical) sleep is there; they go into nonexistence, and no (material) door (is there).

***

Uyumadıkları halde rüya görürler, görünürde bir kapı yoktur, yokluğa giderler!

خانه‌ی تنگ و درون جان چنگ‌لوک
کرد ویران تا کند قصر ملوک

“(The body is) a narrow house, and the soul within is cramped: He (God) ruined it in order that He might make a royal palace.

***

Ev dar. Ruh bu daracık evde eli, ayağı çarpılmış gibi iki büklüm. O evi, padişahların sarayları genişletmek, mamur bir hale koymak için yıkar.

چنگ‌لوکم چون جنین اندر رحم
نه‌مهه گشتم شد این نقلان مهم

I am cramped like the embryo in the womb: I have become nine months old: this migration has become urgent.

***

Ben de ana rahminde iki büklüm oldum. Dokuz ay doldu, artık buradan göçmem gerek!

گر نباشد درد زه بر مادرم
من درین زندان میان آذرم

Unless the throes of childbirth overtake my mother, (what should I do?): in this prison I am amidst the fire.

***

Anamı doğum ağrısı tutmasa bu zindanda ateş içinde kalırım.

مادر طبعم ز درد مرگ خویش
می‌کند ره تا رهد بره ز میش

My mother, namely, my nature (natural body), in consequence of its death-throes, is giving birth (to the spirit), to the end that the lamb (the spirit) may be released from the ewe,

***

Bir anaya benzeyen tabiatın da kuzu, koyundan doğsun diye ağrıya düşüyor, bu ağrı, doğum yolunu açıyor.

تا چرد آن بره در صحرای سبز
هین رحم بگشا که گشت این بره گبز

So that the lamb may graze in the green fields. Come, open thy womb, for this lamb has grown big.”

***

Ey tabiat, rahmini aç… Kuzu büyüdü, çıksın da o yemyeşil ovada yayılsın, otlasın artık!

درد زه گر رنج آبستان بود
بر جنین اشکستن زندان بود

If the pain of childbirth is grievous to the pregnant (woman), it is, for the embryo, the breaking of (its) prison.

***

Doğum ağrısı, gebeye bir derttir ama çocuk için zindanın yıkılması gibidir.

3 – 3561

حامله گریان ز زه کاین المناص

و آن جنین خندان که پیش آمد خلاص

The pregnant woman weeps at childbirth, saying, “Where is the refuge?”—but the embryo laughs, saying, “Deliverance has appeared.”

***

Gebe, ne yapayım, nereye sığınayım? Diye ağlar… Çocuk kurtuluş vakti geldi diye güler!

هرچه زیر چرخ هستند امهات

از جماد و از بهیمه وز نبات

Whatever mothers (bodies) there are under the sky—mineral, animal, or vegetable—

***

Göğün altındaki analar (ateş, yel, su, toprak) la cansız şeyler, canlı mahlûklar, nebatlar. Hulâsa ne varsa,

هر یکی از درد غیری غافل اند
جز کسانی که نبیه و کامل‌اند

They are heedless, every one, of another's pain, except those persons that are discerning and perfect.

***

Hepsi, birbirlerinin derdinden gafildir. Yalnız bilen ve kemale sahip olan kişiler, bunların dertlerini bilir.

3 – 3564

آنچ کوسه داند از خانه‌ی کسان
بلمه از خانه خودش کی داند آن

How should the man with a bushy beard know of his own house that which the man with a few hairs on his chin knows of (other) people's houses?

***

Kösenin, başkalarının evinde olanları bildiği kadar kabasakal, kendi evindekini bilemez.

آنچ صاحب‌دل بداند حال تو
تو ز حال خود ندانی ای عمو

What the man of heart (the clairvoyant mystic) knows of your condition you do not know of your own condition, O uncle.

***

Amca, sen, kendi halini bilmezsin… Fakat gönül sahibi yok mu? Senin halini o bilir işte!

غفلت از تن بود چون تن روح شد
بیند او اسرار را بی هیچ بد

Heedlessness was (derived) from the body: when the body has become spirit, it inevitably beholds the mysteries (of the Unseen).

***

Gaflet, tenden ileri gelir. Ten, ruh oldu mu artık şüphesiz bir halde bütün sırları görür.

چون زمین برخاست از جو فلک
نه شب و نه سایه باشد نه دلک

When the earth is removed from the celestial atmosphere, there is neither night nor shade nor sunset.

***

Gök boşluğundan yeryüzü kalktı mı ne benim için gece ne gölge kalır, ne senin için.

3 – 3568

هر کجا سایه‌ست و شب یا سایگه
از زمین باشد نه از افلاک و مه

Wherever shade and night or shadowy place exist, ’tis (caused) by the earth, not by the heavens and the moon.

***

Nerede bir gölge, gece yahut gölgelik varsa yerdendir; göklerden aydan değil!

3 – 3569

دود پیوسته هم از هیزم بود
نه ز آتشهای مستنجم بود

Likewise, ’tis from the faggots that the smoke always arises, not from the resplendent fires.

***

Duman, kıvılcımlar saçan ateşten meydana gelmez, daima odundan meydana gelir.

وهم افتد در خطا و در غلط
عقل باشد در اصابتها فقط

The imagination falls into error and mistake; the intellect is (engaged) only in acts of true perception.

***

Vehim, hataya düşer, yanılabilir. Fakat akıl, mutlaka isabet eder, yanılmaz.

3 – 3571

هر گرانی و کسل خود از تنست
جان ز خفت جمله در پریدنست

Every state of heaviness (sloth) and indolence, indeed, is (derived) from the body; the spirit, from its lightness (subtlety), is all on the wing.

***

Her ağırlık, her yorgunluk, tenin muktezasıdır. Cansa hafifliği yüzünden uçup durur.

روی سرخ از غلبه خونها بود
روی زرد از جنبش صفرا بود

The face is red from the predominance of blood; the face is yellow from the movement (action) of the yellow bile.

***

Kırmızı beniz kanın çokluğundandır, sarı yüz safranın oynamasındandır.

رو سپید از قوت بلغم بود
باشد از سودا که رو ادهم بود

The face is white from the power of the phlegm; ’tis from the black bile that the face is swarthy.

***

Ak beniz, balgamın kuvvetindendir, sevdadan da beniz kararır.

در حقیقت خالق آثار اوست
لیک جز علت نبیند اهل پوست

In reality He (God) is the creator of effects, but followers of the husk (formalists) see nothing but the (secondary) cause.

***

Hakikatte eserleri halk eden odur. Fakat kışırda kalan, yalnız zahiri gören, ancak sebepleri görebilir!

3 – 3575

مغز کو از پوستها آواره نیست
از طبیب و علت او را چاره نیست

The kernel (intellect) that is not separated from the husks has no means (of escape) from doctor and disease;

***

Derilerden ayrı olmayan, sebeplerden kurtulmamış olan akıl, ne illetlerden kurtulur, ne doktordan fayda görür!

چون دوم بار آدمی‌زاده بزاد
پای خود بر فرق علتها نهاد

(But) when a son of man is born twice, he plants his foot upon the head of (all) causes:

***

Âdemoğlu, ikinci defa doğdu mu ayağını sebeplerin başına kor.

علت اولی نباشد دین او
علت جزوی ندارد کین او

The First Cause is not his religion; the particular (secondary) cause has no enmity against him (does him no harm).

***

Artık, onun dini illet-i ûlâ değildir. Cüz’i illet de ona bir zarar veremez.

3 – 3578

می‌پرد چون آفتاب اندر افق
با عروس صدق و صورت چون تتق

He flies, like the sun, in the (spiritual) horizon with the bride, sincerity; and (material) form (is) as a veil (for him).

***

O, doğruluk geliniyle ufuklarda uçup durur; sureti de ona ancak bir duvaktır.

3 – 3579

بلک بیرون از افق وز چرخها

بی مکان باشد چو ارواح و نهی

Nay, beyond horizons and skies he is without locality, like spirits and intelligences.

***

Hatta ufuktan da dışarıdadır, göklerden de. Ruhlar ve akıllar gibi mekânız bir âlemdedir.

بل عقول ماست سایه‌های او
می‌فتد چون سایه‌ها در پای او

Nay, our intellects are the shadows (reflexions) of him: they fall, like shadows, at his feet.

***

Hatta akıllarımız bile onun gölgesidir: akıllarımız bile gölgeler gibi onun ayağına düşer.

مجتهد هر گه که باشد نص‌شناس
اندر آن صورت نیندیشد قیاس

Whenever the mujtahid (legist) knows a Statute, in that case he will not think of (employing) analogy;

***

Müctehit, nassı görür, tanırsa herhangi bir hükümde artık kıyası düşünmez ki.

چون نیابد نص اندر صورتی
از قیاس آنجا نماید عبرتی

(But) in a case where he does not find a Statute, there he will produce an example from analogy.

***

Fakat bir şeyde nas yoksa orada kıyasa girişir, kıyastan ibret alır, kıyasla hüküm verir.

نص وحی روح قدسی دان یقین
وان قیاس عقل جزوی تحت این

Know for sure that Statute is the Revelation of the Holy Spirit and that the analogy made by the individual intellect is under (subordinate to) this.

***

Nassı Ruhulkudüs'ün vahyi bil, Aklı cüz'inin kıyası, bundan aşağıdır.

عقل از جان گشت با ادراک و فر

روح او را کی شود زیر نظر

The intellect is endued with apprehension and enlightenment by the Spirit: how should the Spirit become subject to its supervision?

***

Akıl, canla idrak sahibi olmuş, canla aydınlanmıştır. Ruh, nasıl olur da aklın tasarrufuna girer?

3 – 3585

لیک جان در عقل تاثیری کند
زان اثر آن عقل تدبیری کند

But the Spirit makes an impression on the intellect, and in consequence of that impression the intellect exercises a certain governance.

***

Fakat ruh, akla tesir eder de akıl, o tesir altında tedbire girişir.

نوح‌وار ار صدقی زد در تو روح
کو یم و کشتی و کو طوفان نوح

If the Spirit has declared a belief in you, as (in) Noah, where is the Sea and the Ship (Ark) and the Flood of Noah?

***

Ruh, Nuh’u tasdik ettiği gibi seni de tasdik etti, senin emrine de tabi olduysa nerede deniz, nerede gemi, nerede Nuh tufanı?

عقل اثر را روح پندارد ولیک
نور خور از قرص خور دورست نیک

The intellect deems the impression to be the Spirit, but the light of the sun is very far from (being) the orb of the sun.

***

Akıl, eseri ruh sanır ama güneşin nuru güneşin cirminden büsbütün ayrıdır.

زان به قرصی سالکی خرسند شد
تا ز نورش سوی قرص افکند شد

Hence a pilgrim (on the Mystic Way) is content with a loaf of bread (qursí), in order that by its light he may be thrown (directed) towards the (Divine) Orb (Qurs),

***

O yüzden salik, ruhun nurundan aslına ulaşmak için bir lokma ekmeğe kanaat etti.

زانک این نوری که اندر سافل است
نیست دایم روز و شب او آفل است

Because this light which is below is not lasting: it is sinking (every) day and night,

***

Çünkü aşağılara vuran nur, gece gündüz daimî değildir ki… Geçer gider.

وانک اندر قرص دارد باش و جا
غرقه‌ی آن نور باشد دایما

While he that has his abode and dwelling-place in the (Divine) Orb is plunged in that Light continually.

***

Fakat nurun aslına ulaşıp orada yurt edinen kişi, daima o nura gark olmuştur.

نه سحابش ره زند خود نه غروب
وا رهید او از فراق سینه کوب

Neither does cloud waylay him nor setting (of the sun): he is delivered from heart-wringing separation.

***

Ne bulut yolunu keser, ne nuru gurub eder. O, artık ayrılıktan kurtulmuş, güzelleşmiştir.

این‌چنین کس اصلش از افلاک بود
یا مبدل گشت گر از خاک بود

Such a person's origin was from the heavens, or if he was of the earth, he has been transmuted,

***

Bu makama eren kişinin aslı, ya göklerdendir. Yahut topraktır da topraklıktan tamamıyla çıkmıştır.

زانک خاکی را نباشد تاب آن
که زند بر وی شعاعش جاودان

Because a creature of earth cannot endure that its (the Sun's) beams should strike upon it everlastingly.

***

Çünkü bu güneşin şuaı daimî olarak dursa toprağa mensup olan tahammül edemez ki…

گر زند بر خاک دایم تاب خور
آنچنان سوزد که ناید زو ثمر

If the radiance of the sun strike upon the earth continually, it will be burned in such wise that no fruits will come from it.

***

Güneşin ziyası daima toprağa vurup dursa toprağı öyle bir yakar ki yeryüzünde hiçbir verim kalmaz, hiçbir meyve bitmez.

دایم اندر آب کار ماهی است
مار را با او کجا همراهی است

The business of the fish is always in the water: how has a snake the power of accompanying it (the fish) on its way?

***

Daima suda kalmak balığın harcıdır. Yılan, nereden balıkla yoldaşlık edebilecek?

لیک در که مارهای پر فن‌اند
اندرین یم ماهییها می‌کنند

But in the mountain are artful snakes (who) perform the actions of fish in this Sea.

***

Fakat dağlarda öyle düzenbaz yılanlar vardır ki bu denizde balıklık etmeye kalkışırlar.

مکرشان گر خلق را شیدا کند

هم ز دریا تاسه‌شان رسوا کند

Though their cunning make the people mad, still their aversion to the Sea exposes them (as hypocrites);

***

Hileleri halkın aklını başından alırsa da denizden nefretleri, nihayet kendilerini rezil eder gider.

واندرین یم ماهیان پر فن‌اند
مار را از سحر ماهی می‌کنند

And in this Sea are artful fish, (who) by magic turn snakes into fishes—

***

Bu denizde de öyle hünerli balıklar vardır ki yılana bile sihir yapar, balık haline koyarlar.

ماهیان قعر دریای جلال
بحرشان آموخته سحر حلال

The fish of the deepest depth of the Sea of (Divine) Majesty: the Sea has taught them lawful magic;

***

Ululuk denizinin dibindeki balıklara deniz, sihri helâl öğretmiştir.

بس محال از تاب ایشان حال شد

نحس آنجا رفت و نیکوفال شد

Therefore through their illumination the (thing that was) absurd became a fact: the ill-starred one went thither and became auspicious.

***

Olmayacak şey, onların himmetiyle olur. Pis, oraya vardı mı tertemiz olur, kutlu bir hale girer.

تا قیامت گر بگویم زین کلام
صد قیامت بگذرد وین ناتمام

Though I should speak on this topic till the Resurrection, a hundred Resurrections would pass, and this (discourse would still be) incomplete.

***

Bu sözü kıyamete kadar söylesem, bu bahsi kıyamete kadar uzatsam bitmez… Yüzlerce kıyamet kopar, geçer de yine bu bahis tamamlanmaz.

بر ملولان این مکرر کردنست
نزد من عمر مکرر بردنست

To the weary this is (only) repetition, (but) in my eyes it is the bringing of repeated life.

***

Bu sözlerim, insanlara bir tekrarlamadır, ama bence tekrarlanan, tazelenip uzayan bir ömürdür.

شمع از برق مکرر بر شود
خاک از تاب مکرر زر شود

The candle goes upward (burns higher) from repeated flashes (of flame); earth becomes gold in consequence of repeated heat.

***

Mum, birbiri üstüne çıkan kıvılcımlarla yanar, alevlenir. Toprak, birbiri üstüne vuran ziyalarla altın haline gelir, parlar.

گر هزاران طالب‌اند و یک ملول
از رسالت باز می‌ماند رسول

If there are thousands of (eager) seekers (of knowledge) and a single weary (disgusted) one, the Messenger will refrain from delivering his message.

***

Binlerce istekli olsa da bir de usanan kişi bulunsa elçi, elçilik yapmak istemez, gönlü soğur.

3 – 3605

این رسولان ضمیر رازگو
مستمع خواهند اسرافیل‌خو

These mystery-telling Messengers of the hidden Mind require a hearer who has the nature of Isráfíl.

***

Bu sır söyleyen gönül elçileri, İsrafil huylu dinleyici isterler.

نخوتی دارند و کبری چون شهان
چاکری خواهند از اهل جهان

They have a haughtiness and pride like (that of) kings: they require service from the people of the world.

***

Padişahlar gibi azamet sahibidir bunlar. Cihan halkından kulluk isterler.

تا ادبهاشان بجاگه ناوری
از رسالتشان چگونه بر خوری

Until you perform the observances due to them, how will you gain profit from their message?

***

Huzurlarında edebe riayet etmedikçe elçiliklerinden nasıl faydalanabilirsin?

کی رسانند آن امانت را بتو
تا نباشی پیششان راکع دوتو

How will they deliver that deposit to you till you are bowed double before them?

***

Önlerinde iki büklüm eğilmedikçe o emaneti sana verirler mi hiç?

3 – 3609

هر ادبشان کی همی‌آید پسند
کامدند ایشان ز ایوان بلند

How is every (kind of) observance acceptable to them?—for they have come from the Sublime Palace.

***

Onlarca öyle her edep, her terbiye de beğenilmez. Çünkü onlar, ulu bir tapıdan gelmişlerdir.

نه گدایانند کز هر خدمتی
از تو دارند ای مزور منتی

They are not beggars, that they should be grateful to you, O impostor, for every service.

***

Onlar yoksul değiller ki ettiğin hizmetlere karşı teşekkür etsinler, minnet altında kalsınlar a müzevir!

لیک با بی‌رغبتیها ای ضمیر
صدقه‌ی سلطان بیفشان وا مگیر

But, O (thou who art the) inmost consciousness (of God), notwithstanding (their) lack of desire (to hear thy message), scatter the (Divine) Sultan's charity: do not withhold it!

***

Fakat ey gönül, bunca rağbetsizliğie rağmen sen yine padişahın sadakasını saç, esirgeme!

اسپ خود را ای رسول آسمان
در ملولان منگر و اندر جهان

O heavenly Messenger, do not regard the disgusted ones and let thy horse bound onward!

***

Ey gökyüzünün elçisi, sen usananlara bakma, atını sıçratadur, oynatadur!

فرخ آن ترکی که استیزه نهد
اسپش اندر خندق آتش جهد

Blest is the Turcoman who lays contention aside and whose horse gallops into the moat of fire—

***

Ne mutludur ki o Türk ki savaşa girişir, dayanır da atını ateşler dolu hendeğe bile sürer, ateşler dolu hendekten bile sıçratır…

گرم گرداند فرس را آنچنان
که کند آهنگ اوج آسمان

(Who) makes his horse so hot (in the race) that it seeks to mount to the zenith of the sky;

***

Atını öyle sürer, öyle şahlandırır ki gökyüzüne çıkmaya kalkışır.

چشم را از غیر و غیرت دوخته
همچو آتش خشک و تر را سوخته

(Who) has shut his eyes to other (than God) and to jealousy; (who), like fire, has consumed (both) dry and wet.

***

Ne kimseyi görür, ne kimsenin hasedine bakar. Her şeyden gözünü yummuştur; ateş gibi kuruyu da yakmıştır, yaşı da.

گر پشیمانی برو عیبی کند
آتش اول در پشیمانی زند

If repentance find fault with him, he first sets fire to repentance.

***

Yaptığı işten bir pişmanlık duyar ve bu pişmanlık ona bir ayıp olursa o, önce pişmanlığa ateş salar, yakıp yandırır.

خود پشیمانی نروید از عدم
چون ببیند گرمی صاحب‌قدم

Verily, repentance does not spring forth from non-existence (does not show itself at all), when it sees the ardour of him whose presence brings fortune.

***

Zaten adam, bir işte ayak diredi mi hiç yoktan pişmanlık meydana gelmez ki!

3 – 3618

اسپ داند بانگ و بوی شیر را
گر چه حیوانست الا نادرا

The horse, though it is an animal, knows the roar and smell of the lion except in rare instances;

***

At, aslanın sesini de tanır, kokusunu da duyar. Hayvandır ama düşmanını bilmemesi, duymaması pek nadirdir.

بل عدو خویش را هر جانور
خود بداند از نشان و از اثر

Nay, every animal indeed knows its own enemy by sign and mark.

***

Hatta zaten yalnız at değil, her hayvan, düşmanını, nişanından, eserinden tanır, bilir.

روز خفاشک نیارد بر پرید
شب برون آمد چو دزدان و چرید

The little bat durst not fly in the daytime: it came out at night, like thieves, and pastured (got food for itself).

***

Yarasacık gündüz uçamaz, hırsızlar gibi geceleyin çıkar, yayılır.

از همه محرومتر خفاش بود

که عدو آفتاب فاش بود

The bat (bat-like man) was more damned than all (others), because he was the enemy of the manifest Sun.

***

Hayvanlardan hepsinden daha mahrum hayvan yarasadır. Meydanda ki güneşin düşmanıdır o.

نه تواند در مصافش زخم خورد
نه بنفرین تاندش مهجور کرد

He cannot be wounded in battle with him (the Sun), nor can he drive him (the Sun) away by cursing.

***

Fakat ne ben senin düşmanınım diye güneşe karşı koyabilir, ne nefretiyle onu uzaklaştırabilir!

آفتابی که بگرداند قفاش
از برای غصه و قهر خفاش

The Sun who turns his back on account of the rage and violence of the bat—

***

Güneş, yarasanın derdine, kahrına bakıp yüzünü döndürse, gizlense bu,

غایت لطف و کمال او بود

گرنه خفاشش کجا مانع شود

’Tis the extreme of kindness and perfection on his part; otherwise, how should the bat prevent him (from exacting vengeance)?

***

Güneşin son derece lütfuna, güneşin en üstün bir kemale sahip bulunuşuna delâlet eder. Yoksa hiç yarasa güneşe mâni olabilir mi?

دشمنی گیری بحد خویش گیر
تا بود ممکن که گردانی اسیر

(If) you take (any one as) an enemy, take within your limit (capacity), so that it may be possible for you to make (him your) prisoner.

***

Düşmanlığa kalkışacaksan düşmanlık edebileceğin birisiyle savaş ki onu esir edebilmek mümkün olsun.

3 – 3626

قطره با قلزم چو استیزه کند
ابلهست او ریش خود بر می‌کند

When (one like) a drop of water contends with the Ocean, he is a fool: he is tearing out his own beard.

***

Karta, denizle nasıl savaşa girişebilir? Girişirse aptaldır, kendi saçını, sakalını yolar.

حیلت او از سبالش نگذرد
چنبره‌ی حجره‌ی قمر چون بر درد

His cunning does not pass beyond his moustache: how should it penetrate the vaulted chamber of the Moon?

***

Hilesi, saçından sakalından ileri gidemez ki. Nasıl olur da ayın odasındaki perdeyi yırtabilir?

با عدو آفتاب این بد عتاب

ای عدو آفتاب آفتاب

This (preceding discourse) was a rebuke (addressed) to the enemy of the Sun, O enemy of the Sun of the Sun.

***

Güneşe düşmanlık eden şu azara uğrar: Ey güneşin güneşine düşman olan,

ای عدو آفتابی کز فرش
می‌بلرزد آفتاب و اخترش

O enemy of the Sun at whose glory His sun and stars tremble,

***

Sen öyle bir güneşe düşmansın ki onun ışığından güneş de titremektedir, yıldız da!

3 – 3630

تو عدو او نه‌ای خصم خودی
چه غم آتش را که تو هیزم شـدی

You are not His enemy, you are the adversary of yourself: what does the Fire care that you have become firewood?

***

Sen, onun düşmanı değilsin, kendinin düşmanısın. Sen odun olsan ateşe ne gam, o ne yapsın?

ای عجب از سوزشت او کم شود
یا ز درد سوزشت پر غم شود

Oh, marvellous! Shall He suffer defect through your burning, or shall He become full of sorrow for the pain of your burning?

***

Ne şaşılacak şey… Hiç senin yanışınla onun ışığı, onun harareti azalır mı? Yahut da hiç sen yanıp yakılıyorsun diye gamlanır mı?

3 – 3632

رحمتش نه رحمت آدم بود
که مزاج رحم آدم غم بود

His mercy is not the mercy of Adam, for sorrow is mingled with the mercy of Adam.

***

Onun merhameti, insanın merhametine benzemez. Çünkü insanın acımasında bir dert, bir elem vardır.

رحمت مخلوق باشد غصه‌ناک
رحمت حق از غم و غصه‌ست پاک

The mercy of the creature is anxious; the mercy of God is exempt from sorrow and anxiety.

***

Mahlûkun acıması elemle karışıktır. Allah’ın rahmetiyle dertten de paktır, elemden de.

3 – 3634

رحمت بی‌چون چنین دان ای پدر
ناید اندر وهم از وی جز اثر

Know that the mercy of the Unconditioned (God) is like this, O father; naught but the effect thereof comes into the imagination (is conceivable to us).

***

Babam, Allah rahmetini şöyle bil: O rahmet, vehme bile sığmaz, yalnız eseri görünür.

ظاهرست آثار و میوه‌ی رحمتش
لیک کی داند جز او ماهیتش

The effects and fruit of His mercy are manifest, but how should any one except Him know its quiddity?

***

Onun rahmet eserleriyle rahmet meyveleri meydandadır. Fakat onun mahiyetini ondan başka kim bilebilir?

هیچ ماهیات اوصاف کمال
کس نداند جز بثار و مثال

None knows the quiddities of the attributes of (Divine) Perfection except through (their) effects and by means of comparison.

***

Kemal vasıflarının mahiyetleri, yalnız eser ve misalleriyle bilinir. Bundan başka bir tarzda kimsecikler bilemez.

طفل ماهیت نداند طمث را
جز که گویی هست چون حلوا ترا

The child does not know the quiddity of concubitus, except that you say, “It is like sweetmeat to thee.”

***

Çocuk çiftleşmenin mahiyetini bilemez ki… Helva, yok mu? İşte onun gibi lezzetlidir dersen o başka.

کی بود ماهیت ذوق جماع
مثل ماهیات حلوا ای مطاع

How should the quiddity of the pleasure of sexual intercourse be like the quiddities of sweetmeat, O master?

***

Fakat ey taklide yapışmış adam, çiftleşmede ki lezzet, helvada ki lezzete benzer mi? O nerede, bu nerede?

لیک نسبت کرد از روی خوشی
با تو آن عاقل چو تو کودک‌وشی

But, since you are childish, that intelligent man offered you the analogy respecting the sweetness (of it),

***

Fakat sen çocuk gibisin de o akıllı adam, sana güzellikle o misali getirdi.

تا بداند کودک آن را از مثال
گر نداند ماهیت یا عین حال

In order that the child might know it by comparison, though he does not know the quiddity or essence of the matter.

***

Çocuk da işin mahiyet ve hakikatini bilmese bile misalle anlar hiç olmazsa.

پس اگر گویی بدانم دور نیست
ور ندانم گفت کذب و زور نیست

Therefore, if you say “I know,” ’tis not far (from the truth); and if you say, “I do not know,” ’tis not a lie and a falsehood.

***

Bu misalden sonra ben, bunu biliyorum desen yanlış olmaz, doğrudur… Fakat bilmiyorum desen sözün yine yalan ve uydurma olmaz.

گر کسی گوید که دانی نوح را
آن رسول حق و نور روح را

If some one say (to you), “Do you know Noah, the Messenger of God and the Light of the spirit?”—

***

Birisi “Nuh’u o Allah elçisini, o ruh nurunu biliyor musun?” dese,

گر بگویی چون ندانم کان قمر
هست از خورشید و مه مشهورتر

And if you reply, “How should not I know (him)? for that (spiritual) Moon is more celebrated than the sun and moon:

***

Sen de “Nasıl bilmem o ay yüzlüyü? Güneşten de meşhurdur, aydan da.

کودکان خرد در کتابها
و آن امامان جمله در محرابها

The little children at school and all the Imáms in the mosques

***

Küçücük çocuklar bile onu Tarih kitaplarında okuyorlar… Hocalar, bütün mihraplarda söylüyorlar.

نام او خوانند در قرآن صریح
قصه‌اش گویند از ماضی فصیح

Recite his name distinctly in the Qur’án and tell plainly his story (as it has come down) from the past”—

***

Kuran’da adı açıkça okunuyor. Geçmiş zamanlarda ki macerası fasih bir surette anlatılıyor” desen.

راست‌گو دانیش تو از روی وصف
گرچه ماهیت نشد از نوح کشف

You, veracious man, know him by way of description, though the quiddity of Noah has not been revealed (to you).

***

Doğru söylüyorsun, sana Nuh’un mahiyeti keşfedilmediyse de onu sana söylediler, övdüler: Sen de naklediyor, onu övüyorsun.

ور بگویی من چه دانم نوح را
همچو اویی داند او را ای فتی

And if you reply, “How should I know Noah? (Only) one like him can know him, O youth.

***

Fakat desen ki: “Ben Nuh’u ne bileyim? A yiğit, onu onun gibi bir er bilir.

مور لنگم من چه دانم فیل را
پشه‌ای کی داند اسرافیل را

I am a lame ant. How should I know the elephant? How should a gnat know Isráfíl?”—

***

Ben topal bir karıncayım, fili ne bileyim? Bir sivrisinek, İsrafil’i nereden bilecek?

این سخن هم راستست از روی آن
که بماهیت ندانیش ای فلان

This saying (answer) is also true in regard to the fact that you do not know him in his quiddity, O so-and-so.

***

Bu söz de doğru… Çünkü mahiyet bakımından Nuh’u bilmezsin ki.

عجز از ادراک ماهیت عمو
حالت عامه بود مطلق مگو

To be unable to perceive the quiddity, uncle, is the condition of common men: do not say it absolutely,

***

Mahiyetleri anlamaktan âciz olmak, halkın halidir ama bu sözü istisnasız söyleme.

زانک ماهیات و سر سر آن
پیش چشم کاملان باشد عیان

Inasmuch as quiddities and their inmost secret are clearly visible to the eyes of the Perfect.

***

Çünkü mahiyetlerle onların sırrının sırrı, kâmillerin gözü önünde apaçıktır.

در وجود از سر حق و ذات او

دورتر از فهم و استبصار کو

Where in existence is (anything) more remote from understanding and mental perception than the consciousness and essence of God?

***

Varlık âleminde Allah’ın sırrından Allah’ın zatından daha ziyade anlayıştan uzak ve bir görüşe sığmaz ne var?

چونک آن مخفی نماند از محرمان
ذات و وصفی چیست کان ماند نهان

Since that does not remain hidden from (His) familiars, what is the essence and attribute that should remain concealed?

***

O bile mahremlerden gizli kalmazsa artık bir şeyin mahiyeti bir şeyin vasfı nedir ki gizli kalsın?

عقل بحثی گوید این دورست و گو
بی ز تاویل محالی کم شنو

The intellect of the scholastic theologian says, “This is far (from reasonable) and deeply involved (in error): do not listen to an absurdity without some explanation.”

***

Akıl, bir bahiste bu olmayacak şey, akıldan uzak tevile sığmaz, olmayacak şeyi dinleme der.

قطب گوید مر ترا ای سست‌حال
آنچ فوق حال تست آید محال

The Qutb (the Head of the Saints) replies, “To thee, O infirm one, that which is above thy (spiritual) state seems absurd.”

***

Kutup da, sana der ki “A düşkün, anlayışından üstün gördüğün şeylere olmayacak şey diyorsun.

واقعاتی که کنونت بر گشود
نه که اول هم محالت می‌نمود

The visions which are now revealed to you, is it not the case that at first they seemed absurd to you?

***

Şimdi sana keşf olan vakalar da sana evvelce olmayacak şeyler görünmüyor muydu?

چون رهانیدت ز ده زندان کرم
تیه را بر خود مکن حبس ستم

Inasmuch as the (Divine) Bounty has released you from ten prisons, do not make the (wide) desert an oppressive prison to yourself.

***

Allah, keremiyle seni on tane zindandan kurtarmışken bu Tih ovasını kendine sitem hapishanesi yapma!”

3 – 3658

نفی آن یک چیز و اثباتش رواست
چون جهت شد مختلف نسبت دوتاست

It is possible to deny and affirm the same thing: when the point of view is different, the relation is twofold.

***

Bir şeyin hem nefyedilmesi caizdir, hem ispat edilmesi. Çünkü zahiri görünüş aykırıdır, nispet de iki türlü olabilir.

ما رمیت اذ رمیت از نسبتست
نفی و اثباتست و هر دو مثبتست

(The text) thou didst not throw when thou threwest is relative: it is negation and affirmation: both are authorised.

***

Allah’ın “O taşları attığın zaman yok mu? Onları sen atmadın ki… Allah attı” demesinde hem hem nefiy vardır, hem ispat ve ikisi de yerindedir.

آن تو افکندی چو بر دست تو بود

تو نه افکندی که قوت حق نمود

Thou threwest that (gravel), since it was on thy hand; thou didst not throw, for God manifested (His) power.

***

Onları sen attın, çünkü taşlar senin elindeydi. Fakat sen atmadın, çünkü o atış kuvvetini Allah izhar etti.

زور آدمزاد را حدی بود
مشت خاک اشکست لشکر کی شود

The strength of one born of Adam has a limit: how should a handful of earth become (the cause of) the rout of an army?

***

İnsanoğlunun kuvvetinin bir haddi, bir hududu vardır. Bir avuç toz, toprak nasıl olur da bir orduyu bozar, kırıp geçirir?

3 – 3662

مشت مشت تست و افکندن ز ماست
زین دو نسبت نفی و اثباتش رواست

“(O Mohammed), the handful is thy handful, and the throwing is from Me”: on account of these two relations (both) the denial and the affirmation of it (the throwing) are right.

***

Avuç, senin avucundur ama atış bizden. Bu iki nispetin nefyi de yerindedir, ispatı da.

يعرفون الانبيا اضدادهم
مثل ما لا يشتبه اولادهم

The prophets are known by their enemies, just as their (the enemies') children are not doubtful (to their parents).

***

Peygamberlerin zıtları olan kâfirler de Peygamberleri, evlâtlarını, tanıdıkları, bildikleri gibi tanırlar bilirler.

همچو فرزندان خود دانندشان
منکران با صد دلیل و صد نشان

The unbelievers know them (the prophets) as (they know) their children by a hundred indications and a hundred signs,

***

Münkirler onları yüzlerce delille, yüzlerce nişanla evlâtlarını tanır gibi tanırlar, bilirler ama

لیک از رشک و حسد پنهان کنند

خویشتن را بر ندانم می‌زنند

But, from jealousy and envy, they conceal (their knowledge) and attach themselves to (become addicted to saying) “I do not know.”

***

Kıskançlıkları, hasetleri yüzünden bildiklerini gizlerler “Bilmiyoruz ki” diye bilmezlikten gelirler.

پس چو یعرف گفت چون جای دگر
گفت لایعرفهم غیری فذر

Then, since He (God) hath said, “He (the unbeliever) knows,” how hath He said in another place?—“None knoweth them except Me, so leave off (seeking to know them);

***

Baksana, Allah bir yerde “Onları bilirler” dedi, bir yerde de “Onları benden başka kimse bilmez;

انهم تحت قبابی کامنون
جز که یزدانشان نداند ز آزمون

Verily, they are hidden beneath My tents.” None knows them by (immediate) experience except God.

***

Onlar, benim kubbelerimin altında gizlidir. Onları Allah’tan başka kimse bilmez, sınamakla bilinmezler ki” dedi.

هم بنسبت گیر این مفتوح را

که بدانی و ندانی نوح را

Regard also as (explicable) by means of relation this (subject) which was opened (above), (namely) that you know and do not know Noah.

***

Nuh’u hem bilirsin, hem bilmezsin, değil mi? İşte bunu da bu ayetle hadiste izhar edilen manaya kıyas et!

گفت قایل در جهان درویش نیست
ور بود درویش آن درویش نیست

The speaker said, “There is no dervish in the world; and if there be a dervish, that dervish is (really) non-existent.”

***

Birisi dedi ki. Âlemde derviş yok… Olsa bile o derviş dervişlik makamına erişmişse yok olmuş demektir.

هست از روی بقای ذات او
نیست گشته وصف او در وصف هو

He exists in respect of the survival of his essence, (but) his attributes have become non-existent in the attributes of Him (God).

***

Doğru, çünkü varlığı, sureti bakımındandır, görünüşe göre vardır. Fakat sıfatları, Allah sıfatında yok olmuştur.

چون زبانه‌ی شمع پیش آفتاب
نیست باشد هست باشد در حساب

Like the flame of a candle in the presence of the sun, he is (really) non-existent, (though he is) existent in (formal) calculation.

***

O, güneşe karşı yanmakta olan muma benzer. Mumun alevi de var sayılır ama güneşin önünde yoktur.

هست باشد ذات او تا تو اگر
بر نهی پنبه بسوزد زان شرر

Its (the flame's) essence is existent, so that, if you put cotton upon it, it (the cotton) will be consumed by the sparks;

***

Fakat muma bir pamuk tutun mu yanar… Şu halde vardır.

نیست باشد روشنی ندهد ترا
کرده باشد آفتاب او را فنا

(But) it is (really) non-existent: it gives you no light: the sun will have naughted it.

***

Öyle ama sana bir aydınlık vermez ki; güneş, onu yok etmiştir. Bu bakımdan da yoktur.

در دو صد من شهد یک اوقیه خل
چون در افکندی و در وی گشت حل

When you have thrown an ounce of vinegar into two hundred maunds of sugar, and it has become dissolved therein,

***

İki yüz batman bala bir okka sirke koydun mu, sirke balın içinde erir gider.

نیست باشد طعم خل چون می‌چشی

هست اوقیه فزون چون برکشی

The flavour of the vinegar, when you taste (the sugar), is non-existent, (though) the ounce exists (as a) surplus when you weigh.

***

Tattın mı sirke lezzeti olmadığından yoktur. Fakat tarttın mı balın okkası artmıştır, vardır.

3 – 3676

پیش شیری آهوی بیهوش شد
هستی‌اش در هست او روپوش شد

In the presence of a lion a deer becomes senseless: her existence becomes a (mere) veil for his existence.

***

Aslanın önünde ceylanın aklı başından gider, kendisinden geçer… Varlığı, aslanın varlığında mahvolur.

این قیاس ناقصان بر کار رب

جوشش عشقست نه از ترک ادب

These analogies drawn by imperfect men concerning the action of the Lord are (like) the emotion of love, (they are) not from irreverence.

***

Kemale ermeyenlerin Allah’a karşı yürüttükleri bu kıyas yok mu? Aşk coşkunluğundan ileri gelen bir şeydir. Ebedî, terbiyeyi terk etme değil!

3 – 3678

نبض عاشق بی ادب بر می‌جهد
خویش را در کفه‌ی شه می‌نهد

The lover's pulse bounds up without reverence, he lays himself on the scale of the King's balance.

***

Âşığın, nabzı, edepten dışarı atar. Âşık kendini padişahın terazisine kor, sevgilisinin tapısına varır.

3 – 3679

بی‌ادب‌تر نیست کس زو در جهان
با ادب‌تر نیست کس زو در نهان

None is more irreverent than he in the world (outwardly); none is more reverent than he in secret (inwardly).

***

Dünyada ondan edepsiz, ondan terbiyesiz kimse yoktur. Fakat hakikatte ondan terbiyeli, ondan edepli kimse de yoktur.

هم بنسبت دان وفاق ای منتجب
این دو ضد با ادب با بی‌ادب

Know, O chosen one, that these two opposites also, “reverent” and “irreverent,” are reconciled by means of relation.

***

Ey aslı, nesli belli kişi bu edeplilikle edepsizliği birbirine uygun bil.

بی‌ادب باشد چو ظاهر بنگری
که بود دعوی عشقش همسری

He (the lover) is irreverent when you regard the outward aspect, for his claim of love is (involves) equality (with the Beloved);

***

Zahirine bakarsan edepsiz gibi görünür. Çünkü başında aşk dâvası vardır (bu dâva da varlık alâmetidir).

چون به باطن بنگری دعوی کجاست
او و دعوی پیش آن سلطان فناست

(But) when you regard the inward aspect, where is the claim? He and (his) claim are naughted in the presence of that Sultan.

***

Fakat hakikatte dâva nerede? O padişahın önünde dâva da fanidir, âşık da!

مات زید زید اگر فاعل بود
لیک فاعل نیست کو عاطل بود

Máta Zaydun (Zayd died): if Zayd is the agent (grammatical subject), (yet) he is not the agent, for he is defunct.

***

Zeyd öldü desek bu cümlede Zeyd faildir ama hakikatte fail değildir, elinden bir şey gelmez ki!

او ز روی لفظ نحوی فاعلست
ورنه او مفعول و موتش قاتلست

He is the agent (only) in respect of the grammatical expression; otherwise, he is the one acted upon (the object of the action), and Death is his slayer.

***

Nahiv bakımından faildir… Yoksa hakikatte mefuldür, ölüm onu öldürüverir.

فاعل چه کو چنان مقهور شد
فاعلیها جمله از وی دور شد

What agent (is he), since he has been so overpowered and all the qualities of an agent have been removed from him?

***

Nerede Zeyd’in failliği? Öyle mahvolur ki bütün faillikler, ondan uzak kalır.

در بخارا بنده‌ی صدر جهان
متهم شد گشت از صدرش نهان

In Bukhárá the servant of the Sadr-i Jahán incurred suspicion and hid from his Sadr (prince).

***

Buhara’da Sadr-ı Cihan’ın kulu bir töhmete uğradı, mevkiinde düştü, gizlenmeye mecbur oldu.

مدت ده سال سرگردان بگشت
گه خراسان گه کهستان گاه دشت

During ten years he roamed distractedly, now in Khurásán, now in the mountain-land, now in the desert.

***

On yıl gâh Horasan’da, gâh Kuhistan ve gâh Deşt’te başıboş bir halde gezip dolaştı.

از پس ده سال او از اشتیاق
گشت بی‌طاقت ز ایام فراق

After ten years, through longing he became unable to endure the days of separation (from his beloved).

***

On yıl sonra iştiyaktan takati kalmadı, ayrılık günleri sabrını tüketti.

گفت تاب فرقتم زین پس نماند
صبر کی داند خلاعت را نشاند

He said, “Henceforth I cannot bear to be parted (from him) any more: how can patience allay (the lover's) state of abandonment?”

***

Dedi ki artık ayrılığa tahammülüm kalmadı. Sabır, insanı küstahlıktan alıkoyabilir mi hiç?

از فراق این خاکها شوره بود
آب زرد و گنده و تیره شود

From separation these soils are nitrous (barren), and water becomes yellow and stinking and dark;

***

Ayrılık yüzünden bu topraklar bile çoraklaşır… Sular bile sararır, kokar, bulanır!

باد جان‌افزا وخم گردد وبا
آتشی خاکستری گردد هبا

The life-increasing wind (air) becomes unhealthy and pestilential; a fire turns to ashes and dust.

***

Adamın canına can katan rüzgâr, ufunetli bir hale gelir, veba kesilir… Ateş kül haline gelir, savrulur!

باغ چون جنت شود دار المرض

زرد و ریزان برگ او اندر حرض

The orchard which resembled Paradise becomes the abode of disease, (with) its leaves yellow and dropping in decay.

***

Cennet gibi olan bağlar, bahçeler sararır solar, yapraklar kurur, dökülür… Bir hastalık yurdu olur!

عقل دراک از فراق دوستان
همچو تیرانداز اشکسته کمان

The penetrating intellect, through separation from its friends, (becomes) like an archer whose bow is broken.

***

Her şeyi anlayan akıl bile olsa dostların ayrılığıyla yayı kırılmış okçuya döner.

دوزخ از فرقت چنان سوزان شدست

پیر از فرقت چنان لرزان شدست

From separation Hell has become so burning; from separation the old man has become so trembling.

***

Cehennem bile ayrılık yüzünden, gençlik çağına hasret çeken ihtiyarın titrediği titrer, yandığı gibi yanar kavrulur.

گر بگویم از فراق چون شرار
تا قیامت یک بود از صد هزار

If I should speak of separation, (which is) like sparks of fire, till the Resurrection, ’twould be (only) one (part) out of a hundred thousand.

***

Kıvılcım gibi insanı yakan, mahveden ayrılığı kıyamete kadar anlatsam yine yüz binde birini olsun anlatamam.

پس ز شرح سوز او کم زن نفس
رب سلم رب سلم گوی و بس

Therefore do not breathe (a word) in description of its burning: say only “Lord, save (me)! Lord, save (me)!”

***

O halde onun yakıcılığını anlatmaya kalkışma sus, yarabbi, beni sen kurtar, sen kurtar da ancak.

3 – 3697

هرچه از وی شاد گردی در جهان
از فراق او بیندیش آن زمان

Everything by which you are rejoiced in the world—think at that time of the parting from it.

***

Dünyada neyin visaliyle neşelenirsen o vuslat zamanında ondan ayrıldığını bir düşün hele!

زانچ گشتی شاد بس کس شاد شد
آخر از وی جست و همچون باد شد

Many a one has been gladdened by what made you glad: at last it escaped from him and became even as wind.

***

Senin neşelendiğin şeyle çok kişiler neşelendi… Fakat sonunda sahibine vefa etmedi, yel gibi geçti gitti!

از تو هم بجهد تو دل بر وی منه
پیش از آن کو بجهد از وی تو بجه

It will escape from you also: set not your heart upon it. Do you yourself escape from it before it escapes (from you).

***

Gönül, sana da vefa etmez, seni de terk edip gider. O senden vazgeçmeden sen ondan vazgeçmeye çalış.

همچو مریم گوی پیش از فوت ملک
نقش را کالعوذ بالرحمن منک

Before the slipping away of your possessions, say to the form (of created things), like Mary, “(I take) refuge from thee with the Merciful (God).”

***

Fırsat elden çıkmadan Meryem gibi sen de surete “Senden Rahman’a sığınırım” de.

دید مریم صورتی بس جان‌فزا
جان‌فزایی دلربایی در خلا

Mary in her chamber saw a form that gave increase of life— a life-increasing, heart-ravishing one.

***

Meryem yapayalnızken canlara can katan birisini gördü. Bu adam, öyle güzeldi ki gönülleri alıyordu.

پیش او بر رست از روی زمین

چون مه وخورشید آن روح الامین

That trusted Spirit rose up before her from the face of the earth, like the moon and the sun.

***

Ruhulemin, onun gözünün ay gibi güneş gibi yerden doğuverdi.

از زمین بر رست خوبی بی‌نقاب
آنچنان کز شرق روید آفتاب

Beauty unveiled rose up from the earth (in) such (splendour) as the sun rises from the East.

***

Güneş, doğudan nasıl çıkarsa o da örtüsüz, nikâpsız Meryem’in önünde yerden doğdu.

لرزه بر اعضای مریم اوفتاد
کو برهنه بود و ترسید از فساد

A trembling came over Mary's limbs, for she was undressed and was afraid of evil.

***

Meryem çıplaktı, bir kötülük yapar diye korktu, eli ayağı titremeye başladı.

3 – 3705

صورتی که یوسف ار دیدی عیان
دست از حیرت بریدی چو زنان

(’Twas) such a form that if Joseph had beheld it plainly, he would have cut his hand in amazement, like the (Egyptian) women.

***

Gördüğü adam öyle dilberdi ki Yusuf bile görse Yusuf’u gören kadınlar gibi şaşırıp kalır, ellerini doğrardı.

همچو گل پیشش بروييد آن ز گل
چون خيالى كه بر آرد سر ز دل

It blossomed from the earth like a rose before her—like a phantasy which lifts its head from the heart.

***

Gönülden baş gösterip çıkan bir hayal gibi o gül yüzlü, Meryem’in önünde topraktan bitivermişti.

گشت بی‌خود مریم و در بی‌خودی
گفت بجهم در پناه ایزدی

Mary became selfless (beside herself), and in her selflessness she said, “I will leap into the Divine protection,”

***

Meryem, kendisinden geçti ve bu dalgınlık âleminde, bu adamdan Allah’a sığınayım dedi.

زانک عادت کرده بود آن پاک‌جیب
در هزیمت رخت بردن سوی غیب

Because that pure-bosomed one had made a habit of betaking herself in flight to the Unseen.

***

O yeni, yakası temiz kızın âdetiydi, bir şeyden ürktü mü pılısını pırtısını gayp âlemine çeker, Allah’a sığınırdı.

چون جهان را دید ملکی بی‌قرار

حازمانه ساخت زان حضرت حصار

Since she deemed the world a kingdom without permanence, she prudently made a fortress of that (Divine) Presence,

***

Dünyanın kararsız bir âlem olduğunu görmüş, ihtiyata riayet ederek Allah’a sığınmayı âdet edinmişti.

تا به گاه مرگ حصنی باشدش
که نیابد خصم راه مقصدش

In order that in the hour of death she should have a stronghold which the Enemy would find no way to attack.

***

Bu suretle de ölüm zamanına dek gideceği yolu düşmanın kesmemesini diler, Allah tapısının kendisine bir kale olmasını temin etmek isterdi.

از پناه حق حصاری به ندید
یورتگه نزدیک آن دز برگزید

She saw no better fortress than the protection of God: she chose her abidingplace near to that castle.

***

Allah’a sığınmadan daha iyi bir kale görmemişti; bu yüzden de kale civarında yurt edinmişti.

چون بدید آن غمزه‌های عقل‌سوز
که ازو می‌شد جگرها تیردوز

When she beheld those amorous reason-destroying glances whereby hearts were ever being pierced (as) by arrows
—

***

Meryem o akılları yakan, ciğerleri okşayan bakışları gördü.

شاه و لشکر حلقه در گوشش شده
خسروان هوش بیهوشش شده

King and army are enthralled by Him, the sovereigns of wit (intelligence) are made witless by Him;

***

Padişahta o bakışlara kulağı küpeli bir köle olmuştu, asker de… O bakışlar, akıl padişahlarının akıllarını almış, onları divaneye döndürmüştü!

صد هزاران شاه مملوکش برق
صد هزاران بدر را داده به دق

Hundreds of thousands of kings are held in servitude by Him; hundreds of thousands of full-moons He hath given over to (love's) wasting fever;

***

O güzel gözler, yüz binlerce padişahı fermanlı köle yapmış, yüzbinlerce dolunayı hilâl haline getirmişti.

زهره نی مر زهره را تا دم زند
عقل کلش چون ببیند کم زند

Zuhra hath not the courage to breathe (a word); Universal Reason, when it sees Him, humbles itself.

***

Zühre de bile ondan bahsetmeye kudret yoktu… Aklı kül bile onu görünce noksanlaşırdı.

من چگویم که مرا در دوخته‌ست

دمگهم را دمگه او سوخته‌ست

What shall I say? for He has sealed my lips: His furnace has consumed the place (channel) of my breath.

***

Ben ne söyleyebilirim, ağzı, ağzımı kapattı; söylemeye takatim kalmadı ki!

دود آن نارم دلیلم من برو
دور از آن شه باطل ما عبروا

“I am the smoke of that fire, I am the evidence for it”—far from that King be their false interpretation!

***

Ben, yalnız o ateşin bir dumanıyım ateşe delâlet etmekteyim. O padişahtan uzaktayken, onu görmeden hakkında ne söylenmişse hepsi de asılsız, hepsi de saçma!

خود نباشد آفتابی را دلیل
جز که نور آفتاب مستطیل

Verily, there is no evidence for a sun except the light of the lofty sun.

***

Zaten güneşe, âlemi kaplayan nurundan başka bir delil olamaz ki.

سایه کی بود تا دلیل او بود
این بستش کع ذلیل او بود

Who (what) is the shadow that it should be an evidence for Him? ’Tis enough for it that it should be abased before Him.

***

Gölgenin on delâlet etmesine imkân mı var? Gölge, onun yanında hor, hakir olup kalıyor ya… işte bu, kâfi ona!

این جلالت در دلالت صادقست
جمله ادراکات پس او سابقست

This majesty (which I have attributed to Him) in (the matter of) evidence declares the truth: all perceptions are behind (Him), He is outstripping (them).

***

Bu ululuk, ona tam doğru bir delil: bütün anlayışlar geridedir, o ilerde!

جمله ادراکات بر خرهای لنگ
او سوار باد پران چون خدنگ

All perceptions are (mounted) on lame asses; He is mounted on the wind that flies like an arrow.

***

Bütün anlayışlar topal eşeklere binmiş… O, ok gibi uçup giden rüzgâra!

گر گریزد کس نیابد گرد شه
ور گریزند او بگیرد پیش ره

If He flee, none (of them) finds the dust of the King; and if they flee, He bars the way in front (of them).

***

Padişah kaçarsa tozunu bile kimse bulamaz… Onlar kaçarlarsa padişah, yolarını kesiverir!

جمله ادراکات را آرام نی
وقت میدانست وقت جام نی

All the perceptions are unquiet: it is the time for battle, not the time for the (festal) cup.

***

Âlemde bütün anlayışlar, durup dinlenmezler… Meydanda koşup yelme zamanıdır, oturup zevkle içkiye dalma zamanı değil!

آن یکی وهمی چو بازی می‌پرد
وآن دگر چون تیر معبر می‌درد

One perceptive faculty is flying like a falcon, while another, (swift) as an arrow, is tearing its place of passage;

***

Birinin vehmi, bir doğan gibi uçup geçer, öbürünün vehmini mesafeleri delip geçen ok gibi uçar!

وان دگر چون کشتی با بادبان

وآن دگر اندر تراجع هر زمان

And another is like a ship with sails, and another is turning back every moment.

***

Öbürünün ki yelken açmış gemi gibi gider… Bir başkasınınkiyse her an gerileyip durur!

چون شکاری می‌نمایدشان ز دور

جمله حمله می‌فزایند آن طیور

When an object of chase appears to them from afar, all those birds (the perceptions) increase (the speed of) their onset.

***

Bütün bu vehimler, bütün bu anlayış kuşları, uzaktan bir av gördüler mi hep birden saldırırlar.

چونک ناپیدا شود حیران شوند
همچو جغدان سوی هر ویران شوند

When it vanishes from sight, they become lost: like owls, they go to every wilderness,

***

Av ortadan kayboldu mu şaşırırlar, baykuşlar gibi viranelere dalarlar!

منتظر چشمی به هم یک چشم باز
تا که پیدا گردد آن صید به ناز

Waiting, with one eye closed and one eye open, that the delectable prey may appear.

***

O av tekrar nazlana, nazlana salınsın, görünsün diye bir gözünü açıp bir tekini yumarak beklerler.

چون بماند دیر گویند از ملال
صید بود آن خود عجب یا خود خیال

When it tarries long, they say (from weariness), “We wonder whether it was a (real) prey or a phantom.”

***

Av gecikince beklemekten usanır, sıkılırlar da acaba gördüğümüz av mıydı, hayal miydi derler.

مصلحت آنست تا یک ساعتی
قوتی گیرند و زور از راحتی

The right course is that, for a short while, they should gather come strength and vigour by (taking) a rest.

***

Bir an istirahat ederek güçlenip kuvvetlenmeleri daha doğrudur.

گر نبودی شب همه خلقان ز آز
خویشتن را سوختندی ز اهتزاز

If there were no night, on account of cupidity all people would consume themselves by the agitation (of pursuit).

***

Eğer gece olmasaydı bütün halk, hırstan, isteklerinin üstüne titremeden kendilerini yakar, helâk ederlerdi.

از هوس وز حرص سود اندوختن
هر کسی دادی بدن را سوختن

From desire and greed of amassing gain, every one would give his body to be consumed.

***

Herkes bir şey elde etmek, bir kâr kazanmak hevesiyle bedenini ateşlere atmış, yanıp yakılmıştır.

شب پدید آید چو گنج رحمتی
تا رهند ازحرص خود یکساعتی

Night appears, like a treasure of mercy, that they may be delivered from their greed for a short while.

***

Bir müddet hırslarından kurtulsunlar diye gece, Allah rahmeti gibi zuhur etti.

چونک قبضی آیدت ای راه‌رو

آن صلاح تست آتش دل مشو

When a feeling of (spiritual) contraction comes over you, O traveller, ’tis (for) your good: do not become afire (with grief) in your heart,

***

Yolcu, sana da bir sıkıntı, bir gönül darlığı geldi mi alevlenme, meyus olma… Senin için muvafıktır o.

زآنک در خرجی در آن بسط و گشاد
خرج را دخلی بباید زاعتداد

For in that (contrary state of) expansion and delight you are spending: the expenditure (of enthusiasm) requires an income of (painful) preparation (to balance it).

***

Çünkü ferahlık ve genişlik zamanında varını, yoğunu harcedip duruyorsun demektir. Harcetmeye karşılık bir de gelir lâzım elbet!

گر همارہ فصل تابستان بدی
سوزش خورشید در بستان شدی

If it were always the season of summer, the blazing heat of the sun would penetrate the garden

***

Ya mevsimi sürüp gitseydi güneş, bağları, bahçeleri yakar kavururdu.

منبتش را سوختی از بیخ و بن
که دگر تازه نگشتی آن کهن

And burn up from root and bottom the soil whence its plants grow, so that the old (withered) ones would never again become fresh.

***

Nebatları kökünden yakardı, bir daha o yanıp kavrulan şeyler yenilemezdi, yeşerip tazelenmezdi.

3 – 3738

گر ترش‌رویست آن دی مشفق است
صیف خندانست اما محرقست

If December is sour-faced, (yet) it is kind; summer is laughing, but (none the less) it is burning (destroying).

***

Kışın yüzü ekşidir ama şefkatlidir... yaz gülümser ama yakar, yandırır!

چونک قبض آید تو در وی بسط بین
تازه باش و چین میفکن در جبین

When (spiritual) contraction comes, behold expansion therein: be fresh (cheerful) and do not let wrinkles fall on your brow.

***

Darlık geldi mi onda genişlik gör de canlan, alnını kırıştırma!

کودکان خندان و دانایان ترش
غم جگر را باشد و شادی ز شش

Children are laughing, and sages are sour: sorrow appertains to the liver, and joy arises from the lungs.

***

Çocuklar gülüp dururlar, bilenlerinse yüzü ekşidir. Gam karaciğerden meydana gelir, neşe akciğerden!

چشم کودک همچو خر در آخرست
چشم عاقل در حساب آخرست

The eye of the child, like (that of) the ass, is (fixed) on the stall; the eye of the wise man is (engaged) in reckoning the end.

***

Çocuğun gözü, eşek gibi ahırdadır… Akıllı adamsa gözünü işin sonuna diker.

او در آخر چرب می‌بیند علف
وین ز قصاب آخرش بیند تلف

He (the child) sees the rich fodder in the stall, while this (wise man) sees his ultimate end to be death by (the hand of) the Butcher.

***

Akılsız, ahırdaki otu tatlı görür… Akıllı, ahırdaki hayvanın nihayet kasap elinde telef olacağını görür, bilir.

آن علف تلخست کین قصاب داد

بهر لحم ما ترازویی نهاد

That fodder is bitter (in the end), for this Butcher gave it: He set up a pair of scales for our flesh.

***

Şu kasabın verdiği ot yok mu? Acıdır, acı! Kasap o otu bizi semirtmek, tartıda ağır gelmemizi temin etmek için veriyor.

رو ز حکمت خور علف کان را خدا

بی غرض دادست از محض عطا

Go, eat the fodder of wisdom which God hath given (us) disinterestedly from pure bounty.

***

Yürü, Allah’ın verdiği hikmet otunu ye! Çünkü Allah, onu ancak cömertliğinden, ihsanından dolayı karşılık istemeksizin vermiştir.

فهم نان کردی نه حکمت ای رهی
زانچ حق گفتت کلوا من رزقه

O slave (to your lusts), you have understood bread, not wisdom, (to be meant) in that (text) which God hath spoken unto you—Eat ye of His provision.

***

Allah “Allah’ın verdiği rızıktan yiyin” dedi. Sen, buradaki rızkı ekmek sandın, hikmet olduğunu anlamadın ha!

رزق حق حکمت بود در مرتبت
کان گلوگیرت نباشد عاقبت

God's provision in the (present) stage (of your existence) is wisdom that will not choke you at the last (in the world hereafter).

***

Allah’ın verdiği rızık, insan mertebesine göre hikmettir. O rızık sonunda senin boğazında durmaz, seni öldürüp mahvetmez!

3 – 3747

این دهان بستی دهانی باز شد
کو خورنده‌ی لقمه‌های راز شد

(If) you have closed this (bodily) mouth, another mouth is opened, which becomes an eater of the morsels of (spiritual) mysteries.

***

Bu ağzını kapadın mı başka bir ağız açılır… O ağız sır lokmalarını yer, yutar.

گر ز شیر دیو تن را وابری
در فطام اوبسی نعمت خوردی

If you cut off your body from the Devil's milk, by (thus) weaning it you will enjoy much felicity.

***

Bedenini Şeytan aslanından kurtarabilirsen Allah sofrasında nice nimetler yersin!

ترک‌جوشش شرح کردم نیم‌خام
از حکیم غزنوی بشنو تمام

I have given a half-raw (imperfect) explanation of it, (like) the Turcomans' illboiled meat: hear (it) in full from the Sage of Ghazna.

***

Ben bu sözü, Türklerin et yemeği gibi yarı pişmiş, yarı ham bir halde anlattım. Sen tamamını Hâkim-i Gaznevî’den duy!

در الهی‌نامه گوید شرح این
آن حکیم غیب و فخرالعارفین

In thelláhí-námathat Sage of the Unseen and Glory of them that know (God) explains this (matter).

***

O gayb hakîmi, o ariflerin övündükleri zat, bunu İlahînâme’de anlatır:

3 – 3751

غم خور و نان غم‌افزایان مخور
زانک عاقل غم خورد کودک شکر

(He says), “Eat (feel) sorrow, and do not eat the bread of those who increase (your) sorrow (hereafter), for the wise man eats sorrow, the child (eats) sugar (rejoices).”

***

Gam ye de, gam artıranların, seni derde sokanların ekmeğini yeme... çünkü akıllı adam gam yer, çocuksa şeker!

3 – 3752

قند شادی میوه‌ی باغ غمست
این فرح زخمست وآن غم مرهمست

The sugar of joy (hereafter) is the fruit of the garden of sorrow (here): this (sensual) joy is the wound and that (spiritual) sorrow is the plaster.

***

Neşe şekeri, gam bahçesinin meyvasıdır. Bu ferah yaradır, o gam merhem.

غم چو بینی در کنارش کش به عشق
از سر ربوه نظر کن در دمشق

When you see (spiritual) sorrow, embrace it with passionate love: look on Damascus from the top of Rubwa.

***

Gamı gördün mü aşkla kucakla… Şam’a Rübve tepesinden bak!

3 – 3754

عاقل از انگور می بیند همی
عاشق از معدوم شی بیند همی

The wise man is seeing the wine in the grape, the lover (of God) is seeing the thing (entity) in the non-existent.

***

Akıllı adam, şarabı üzümde görür… Âşık varı yokta bulur.

جنگ می‌کردند حمالان پریر

تو مکش تا من کشم حملش چو شیر

The day before yesterday the porters were quarrelling (and crying), “Don't you lift (it), let me lift his load (and carry it off) like a lion!”

***

Geçen gün hamallar, sen alma, o yükü ben aslan gibi taşırım diye birbirleriyle savaşıp duruyorlardı.

زانک زان رنجش همی‌دیدند سود

حمل را هر یک ز دیگر می‌ربود

Since they were seeing profit in that toil, each one was snatching the load from the other.

***

Neden? Çünkü o zahmette rahmet, o eziyette kâr görüyorlardı da yükü her biri, öbüründen kapıyordu.

3 – 3757

مزد حق کو مزد آن بی‌مایه کو
این دهد گنجیت مزد و آن تسو

What comparison is there between God's reward and the reward given by that worthless creature? The former gives you a treasure as your reward, and the latter a groat.

***

Nerede Allah’ın verdiği ücret, nerede o sermayesiz herifin verdiği ücret? Bu, sana ücret olarak bir hazine bağışlar, o birkaç mangır verir!

3 – 3758

گنج زری که چو خسپی زیر ریگ

با تو باشد ان نباشد مردریگ

(God gives you) a golden treasure that remains with you when you lie (buried) under the sand and is not left as a heritage.

***

Allah’ın bağışladığı altın, sen ölüp kumlar, topraklar altında yatsan bile seninledir… Öldükten sonra kalıp başkalarına nasip olan mal değildir o!

پیش پیش آن جنازه‌ت می‌دود

مونس گور و غریبی می‌شود

It runs before your hearse and becomes your companion in the tomb and in the state where all is strange.

***

Allah malı, adım, adım cenazenin önünden gider, kabirde sana gurbet arkadaşı olur.

بهر روز مرگ این دم مرده باش
تا شوی با عشق سرمد خواجه‌تاش

For the sake of your death-day be dead (to self), now, so that you may be (united) with everlasting Love, O fellow-servant.

***

Ebedi aşkla kapı yoldaşı olmak için ölüm gününe hazırlan da şimdiden öl!

صبر می‌بیند ز پرده‌ی اجتهاد
روی چون گلنار و زلفین مراد

Through the curtain of the struggle (against self) renunciation sees the face like a pomegranate-flower and the two tresses of the Desired One.

***

Sabır, gayret perdesi ardındaki sevgilinin nar gibi yüzünü, o isteğin, o dileğin ikiye ayrılmış saçlarını görmektedir.

غم چو آیینه‌ست پیش مجتهد
کاندرین ضد می‌نماید روی ضد

Sorrow is as a mirror before the struggler, for in this contrary there appears the face of the (other) contrary.

***

Gam, çalışıp çabalayan kimsenin önünde bir aynaya benzer… Bu zıt olan şeyde buna zıt olan şeyi görür, sabırda muradına ulaşmayı, gamda neşeyi seyreder.

بعد ضد رنج آن ضد دگر
رو دهد یعنی گشاد و کر و فر

After the (one) contrary, (which is) pain, the other contrary, that is, gladness and triumph, shows its face.

***

Zahmetten, eziyetten sonra da onun zıddı, yani genişlik, zevk ve neşe yüz gösterir.

3 – 3764

این دو وصف از پنجه‌ی دستت ببین
بعد قبض مشت بسط آید یقین

Observe these two qualities (contraction and expansion) in the fingers of your hand: assuredly after the closing of the fist comes the opening.

***

Bu iki hali, eline bak da gör, anla. Yumruğunu sıktıktan sonra mutlaka açarsın.

پنجه را گر قبض باشد دایما
یا همه بسط او بود چون مبتلا

If the fingers be always closed or entirely (invariably) open, he (their owner) is like an afflicted person.

***

Elin daima yumulu yahut daima açık olsa bu bir hastalık eseridir.

زین دو وصفش کار و مکسب منتظم
چون پر مرغ این دو حال او را مهم

His work and action is regulated by these two qualities: these two conditions are (as) important for him as the bird's wings (to the bird).

***

Elini açıp yummakla iş güç görür, çalışır, kazanır, işini düzene korsun. Bu el açıp yumma, kuşun iki kanadı gibi ele lâzım bir şeydir.

چونک مریم مضطرب شد یک زمان
همچنانک بر زمین آن ماهیان

When Mary was all at once dismayed, like those fishes on land,

***

Meryem bir müddet, karaya vurmuş balıklar gibi çırpındı.

بانگ بر وی زد نمودار کرم
که امین حضرتم از من مرم

The Exemplar of (Divine) Bounty cried out to her, “I am the trusted (messenger) of the Lord: be not afraid of me.

***

O Allah rahmetini gösteren melek, Meryem’e bağırdı: “Ben, Allah tapısının eminiyim, benden ürkme.

از سرافرازان عزت سرمکش

از چنین خوش محرمان خود درمکش

Do not turn thy head away from the exalted (favourites) of (Divine) Majesty, do not withdraw thyself from such goodly confidants."

***

Allah'ın yüceltiği kimselerden baş çekme. Bu çeşit güzel mahremlerden çekinme!"

این همی گفت و ذباله‌ی نور پاک
از لبش می‌شد پیاپی بر سماک

He was saying this, and (meanwhile) from his lips a wick (ray) of pure light was going up to Simák (Arcturus) step by step (uninterruptedly).

***

Hem bu sözleri söylüyordu, hem de dudaklarından pak nurlar çıkıyor, birbirine ulanıp göğe ağrıyordu.

3 – 3771

از وجودم می‌گریزی در عدم
در عدم من شاهم و صاحب علم

“Thou art fleeing from my existence into non-existence (the Unseen World): in non-existence I am a King and standard-bearer.

***

Melek diyordu ki: “Sen, benim varlığımdan yokluğa kaçıyorsun ama ben yokluktan bir padişahım, bir bayrak sahibiyim.

خود بنه و بنگاه من در نیستیست
یکسواره نقش من پیش ستیست

Verily, my home and dwelling-place is in non-existence: solely my (outward) form is before the Lady (Mary).

***

Zaten yurdum orası, ağırlığım da orada… Sana görünen bir suretimden ibaret.

مریما بنگر که نقش مشکلم
هم هلالم هم خیال اندر دلم

O Mary, look (well), for I am a difficult form (to apprehend): I am both a new moon and a phantasy in the heart.

***

Ey Meryem, bir bak hele… Ben, anlaşılması müşkül bir nakşım, hem hilâlim, hem gönüllerde ki hayal!

چون خیالی در دلت آمد نشست
هر کجا که می‌گریزی با توست

When a phantasy comes into thy heart and settles (there), it is (still) with thee wheresoever thou fleest—

***

Gönlüne bir hayal geldi de yerleşti mi nereye kaçsan o seninledir.

جز خیالی عارضی باطلی
کو بود چون صبح کاذب آفلی

Except an unsubstantial and vain phantasy which is one that sinks (and disappears) like the false dawn.

***

Ancak gelip geçici bir aslı olmayan hayal müstesna… O çeşit hayal yalancı sabah gibi gözden kayboluverir.

من چو صبح صادقم از نور رب
که نگردد گرد روزم هیچ شب

I am of the light of the Lord, like the true dawn, for no night prowls around my day.

***

Bensen Allah nurundan doğmuş düpedüz sabahım… Gündüzümün etrafında gece, hiç dönüp dolaşamaz.

هین مکن لاحول عمران زاده‌ام
که ز لاحول این طرف افتاده‌ام

Hark, do not cry Lá hawl against me, O daughter of ‘Imrán, for I have descended hither from Lá hawl.

***

Kendine gel… Lâhavle deyip durma ey İmran’ın kızı… Ben zaten buraya Lâhavle makamından gelip düştüm.

مر مرا اصل و غذا لاحول بود
نور لاحولی که پیش از قول بود

Lá hawl was my origin and sustenance—the light of that Lá hawl which was prior to the spoken word.

***

Daha Lâhavle denmeden önce Lâhavlenin nuru benim aslımdı, benim gıdamdı.

تو همی‌گیری پناه ازمن به حق
من نگاریده‌ی پناهم در سبق

Thou art taking refuge from me with God: I am in eternity the image of (Him who is) the (only) refuge.

***

Sen, benden Allah’a sığınmadasın ama ben o sığındığın Allah’ın ezelde düzüp koştuğu bir suretim zaten.

آن پناهم من که مخلصهات بوذ
تو اعوذ آری و من خود آن اعوذ

I am the refuge that was oft (the source of) thy deliverance. Thou takest refuge (from me), and I myself am that refuge.

***

Seni defalarca kurtaran o sığındığın makam, benim makamım… Allah’a sığınırım diyorsun ya; o sığınmak yok mu? Ben ta kendisiyim zaten.

آفتی نبود بتر از ناشناخت
تو بر یار و ندانی عشق باخت

There is no bane worse than ignorance: thou art with thy Friend and dost not know how to make love.

***

Tanımazlıktan beter bir afet yoktur. Sen, sevgilinin yanındasın da aşkbazlığı bilmiyorsun.

یار را اغیار پنداری همی
شادیی را نام بنهادی غمی

Thou art deeming thy Friend a stranger: upon a joy thou hast bestowed the name of a grief.”

***

Yâri, ağyar sanmada, neşeye gam adını takmaktasın.

اینچنین نخلی که لطف یار ماست
چونک ما دزدیم نخلش دار ماست

Such a date-palm, which is our Friend's favour—since we are robbers, His date-palm is our gallows.

***

eksik

اینچنین مشکین که زلف میر ماست
چونک بی‌عقلیم این زنجیر ماست

Such a musky (fragrant) object, which is the tress of our Prince—since we are demented, this (tress) is our chain.

***

Sevgilimizin şu miskler gibi saçları, biz deli olursak zincirimiz olur!

اینچنین لطفی چو نیلی می‌رود
چونک فرعونیم چون خون می‌شود

Such a (Divine) grace is flowing like a Nile—since we are Pharaohs, it is becoming like blood.

***

Nil gibi akıp duran şu lütuf, biz firavun muyuz? Kan kesilir bize!

خون همی‌گوید من آبم هین مریز
یوسفم گرگ از توم ای پر ستیز

The blood is saying, “I am water. Beware, do not spill (me)! I am (really) Joseph, (but) you make me the wolf, O contentious man.”

***

Kan, aklını başını al, ben suyum, dökme beni… Ben Yusuf’um fakat sana kurt gibi görünüyorum a savaşçı der.

3 – 3787

تو نمی‌بینی که یار بردبار
چونک با او ضد شدی گردد چو مار

Don't you see that a long-suffering friend becomes like a snake when you have grown hostile to him?

***

Sen görmüyorsun yoksa… Halim, selim sevgili, onunla zıt oldun mu yılanlaşır.

لحم او و شحم او دیگر نشد
او چنان بد جز که از منظر نشد

His flesh and fat (real nature) is unchanged: (’tis) only in appearance (that) he has become so evil.

***

Hâlbuki ne eti başkalaştı, ne yağı… Sen onu kötü gördün de ondan kötüleşti!”

شمع مریم را بهل افروخته

که بخارا می‌رود آن سوخته

Leave the candle of Mary lighted, for that aredent (lover) is going to Bukhara,

***

Meryem’in mumunu bırak, yana dursun… Evet… O yanıp yakılan âşık, Buhara ya dönüyordu.

سخت بی‌صبر و در آتشدان تیز

رو سوی صدر جهان می‌کن گریز

Mightily impatient and in the blazing furnace (of love). Go, make a transition to the (story of the) ?adr-i Jahan.

***

Gönül, ne de sabırsızsın, ateşler içindesin. Yürü, Sadr-ı Cihan’a doğru kaç!

این بخارا منبع دانش بود
پس بخاراییست هر کنش بود

This “Bukhara” is the source if knowledge; therefore every one who has that (knowledge) is a native of “Bukhara.”

***

Şu Buhara yok mu? Bilgi kaynağıdır. Kimde ateş varsa Buharalıdır zaten!

پیش شیخی در بخارا اندری
تا به خواری در بخارا ننگری

In the presence of a Shaykh you are in “Bukhara”: see that you do not look on “Bukhara” as lowly.

***

Şeyhin huzurunda oldukça Buhara’dasın, sakın Buhara’yı hor görme!

جز به خواری در بخارای دلش
راه ندهد جزر و مد مشکلش

Save with lowliness (shown by you), its difficult ebb and flow will not give (you) entrance into the “Bukhara” of his heart.

***

Şeyhin denize benzeyen gönlü taşar çekilir, taşar çekilir… Bu med ve cezir, o Buhara’ya horluktan başka bir surette gidene yol vermez.

ای خنک آن را که ذلت نفسه
وای آنکس را که یردی رفسه

Oh, happy he whose carnal soul is abased! Alas for that one whose recalcitrance destroys (him)!

***

Ne mutlu kişiye ki nefsini aşağılatmıştır. Vay o kişiye ki nefsinin tekmesi altında kalmıştır!

فرقت صدر جهان در جان او
پاره پاره کرده بود ارکان او

Separation from the?adr-i Jahan had shattered (the Wakil’s) foundations to pieces in his soul.

***

Sadr-ı Cihan’ın ayrılığı, o âşığın canına tesir etmiş, varlığını parçalamış gitmişti.

گفت بر خیزم همآنجا اروم
کافر ار گشتم دگر ره بگروم

He said, “I will rise up and go back thither: if I have become an infidel, I will believe once more.

***

Diyordu ki, yine oraya gideyim, kâfir olmuşsam bile tekrar imana geleyim.

واروم آنجا بیفتم پیش او
پیش آن صدر نکواندیش او

I will go back thither and fall before him-before its (Bukhara’s) kindly-thinking ?adr (Prince)

***

Oraya varayım da yerlere döşeneyim; o iyi düşünceli Sadr’ın huzurunda kendimi yerlere atayım.

گویم افکندم به پیشت جان خویش
زنده کن یا سر ببر ما را چو میش

I will say, ‘I throw myself before thee: revive (me) or cut off my head, like a sheep!

***

Diyeyim ki: İşte canımı önüne attım. İster dirilt, ister koyun gibi kes başımı!

کشته و مرده به پیشت ای قمر
به که شاه زندگان جای دگر

‘Tis better to be slain and dead before thee, O Moon, that to be the king of the living in another place.

***

Ey ay yüzlü, senin huzurunda kesilip ölmek, başka yerde dirilere padişah olmaktan yeğ.

3 – 3800

آزمودم من هزاران بار بیش
بی تو شیرین می‌نبینم عیش خویش

I have put it to the test more than a thousand times: I don not deem my life sweet without thee.

***

Ben bin kere, hatta daha da fazla sınadım, anladım: sensiz yaşamam pek acı, tahammül edilir şey değil!

غن لی یا منیتی لحن النشور
ابرکی یا ناقتی تم السرور

Sing to me, O object of my desire, the melody of resurrection! Kneel, O my she-camel! The joy is complete.

***

Ey emelim, maksadım sevgili, sur üfürür gibi nağmelerle terennüm et de beni dirilt… Ey devem, çök artık… Neşe tamamlandı!

3 – 3802

ابلعی یا ارض دمعی قد کفی

اشربی یا نفس وردا قد صفا

O earth, swallow my tears- surely they are enough. Drink, O my soul, a draught that is now pure!

***

Ey yeryüzü, gözyaşlarımı em, yeter gayri… Ey nefis, iç o tatlı suyu, bulanıklığı geçti, duruldu artık!

عدت يا عيدى الينا مرحبا
نعم ما روحت يا ريح الصبا

Thou hast returned to us, O my festival! Welcome! How goodly is the refreshment thou hast brought, O Zephyr!'"

***

Ey yeryüzü, gözyaşlarımı em, yeter gayri… Merhaba ey seher yeli! Bize dostun kokusunu getirdin, ne güzel de estin ya!

گفت ای یاران روان گشتم وداع
سوی آن صدری که امیرست و مطاع

He said, “Farewell, my friends: I have set out towards the?adr who commands and is obeyed.

***

Dostlar, dedi, ben gidiyorum, elveda. Ben o emîre, o emrine itaat edilen Sadr-ı Cihan’a gidiyorum.

دمبدم در سوز بریان می‌شوم
هرچه بادا باد آنجا می‌روم

Moment by moment I am being roasted in the flames. (of separation from him): I will go thither, come what may!

***

Anbean onun aşkıyla, onun ayrılığıyla yanmaktayım… Artık ne olursa olsun, gidiyorum ben!

گرچه دل چون سنگ خارا می‌کند

جان من عزم بخارا می‌کند

Although he is making his heart like a hard rock (against me), my soul is bound for Bukhara.

***

Sevgilinin gönlü mermerler gibi katı bir hale gelse bile ruhum yine Buhara’ya gitmek istiyor.

مسکن یارست و شهر شاه من
پیش عاشق این بود حب الوطن

It is the abode of my Friend and the city of my King: in the lover’s eyes this is (the meaning of) love of one’s native land.”

***

Orası sevgilimin konağı, padişahımın şehri; benim vatanım orası… Âşıklara vatan sevgisi budur!

گفت معشوقی به عاشق کای فتی
تو به غربت دیده‌ای بس شهرها

A loved one said to her lover, “O youth, thou hast seen many cities abroad.

***

Bir güzel, âşığına dedi ki: Yiğidim, gurbette birçok şehirler gördün.

پس کدامین شهر ز آنها خوشترست
گفت آن شهری که در وی دلبرست

Which of them, then, is the fairest?” He replied, “The city where my sweetheart is.”

***

Hangi şehir daha ziyade hoşuna gitti. Âşık, “Sevgilinin oturduğu şehir”

هرکجا باشد شه ما را بساط
هست صحرا گر بود سم الخیاط

Wherever the carpet is (spread) for our King, (there) is the (spacious) plain, though it (that place) be (as narrow as) the eye of a needle.

***

Padişahımız, nereye yaygısını yayar, oturursa orası, iğne deliği kadar dar bile olsa bize sahra gelir.

هر کجا که یوسفی باشد چو ماه
جنتست ارچه که باشد قعر چاه

Wherever a Joseph (beautiful) as the moon may be, ’tis Paradise, even though it be the bottom of a well.

***

Ay gibi Yusuf neredeyse orası, kuyunun dibi bile olsa cennettir.” dedi.

گفت او را ناصحی ای بی‌خبر
عاقبت اندیش اگر داری هنر

A candid adviser said to him, “O imprudent man, think of the end (consequence), if thou hast (any) skill.

***

O âşığa da öğütçünün biri dedi ki: “Ey bihaber, aklın varsa işin sonunu düşün.

درنگر پس را به عقل و پیش را
همچو پروانه مسوزان خویش را

Consider reasonably the future and the past: do not let thyself be burnt like a moth.

***

Aklını başına devşir de işin önüne, sonuna dikkat et. Pervane gibi kendini yakıp yandırma!

چون بخارا می‌روی دیوانه‌ای
لایق زنجیر و زندان‌خانه‌ای

How art thou going to Bukhárá? Thou art mad, thou art (only) fit for chains and the prison-house.

***

Delicesine Buhara’ya gidersen zincire vurulmaya, hapishaneye atılmaya lâyıksın.

او ز تو آهن همی‌خاید ز خشم
او همی‌جوید ترا با بیست چشم

He (the Sadr-i Jahán) is champing iron in his wrath against thee; he is seeking thee with twenty eyes.

***

Sadr-ı Cihan, sana kızgın… Âdeta demir çiğnemede, dişlerini gıcırdatıp durmada. Seni yirmi gözle bekliyor.

می‌کند او تیز از بهر تو کارد
او سگ قحطست و تو انبان آرد

He is sharpening the knife for thee: he is (like) the starving dog, and thou (like) the bag of flour.

***

Senin için bıçak bileyip duruyor. O âdeta kırlıkta kalmış bir köpek, sense unla dolu dağarcıksın!

چون رهیدی و خدایت راه داد
سوی زندان می‌روی چونت فتاد

After thou hast escaped and God has given thee the (open) road, thou art going (back) to prison: what is the matter with thee?

***

Allah, bir fırsat verdi, kurtuldun… Sonra da zindana gidiyorsun ha… Ne oldu sana?

3 – 3818

بر تو گر ده‌گون موکل آمدی
عقل بایستی کز ایشان کم زدی

Had there been ten sorts of custodians over thee, intelligence would have been needed in order that thou might'st become quit of them.

***

Sana on çeşit memur dikseler bile onlardan kaçıp gizlenmen lazım; akıl, bunu emreder.

چون موکل نیست بر تو هیچ‌کس
از چه بسته گشت بر تو پیش و پس

Since no one is a custodian over thee, wherefore have the future and the past become sealed to thee?”

***

Hâlbuki senin başında tek bir memur bile yok. Neden böyle önden, arttan yolun bağlandı?”

عشق پنهان کرده بود او را اسیر
آن موکل را نمی‌دید آن نذیر

Secret love had made him (the Wakíl) captive: the warner (his critic) was not seeing that custodian.

***

Gizli aşk, onu esir etmişti. O öğütçü, o korkutucu o gizli memuru görmüyordu ki!

هر موکل را موکل مختفیست
ورنه او در بند سگ طبعی ز چیست

Every custodian's custodian is hidden; else, wherefore is he (the wicked custodian) in thrall to (his) currish nature?

***

Her memurun başında gizli bir memur var. Böyle değil de o memur, neden köpeğe benzeyen tabiatına esir. Neden onun bağlarıyla bağlı?

خشم شاه عشق بر جانش نشست
بر عوانی و سیه‌روییش بست

The anger of Love, the King, settled upon his soul and chained him to the (base) office of a myrmidon and to ignominy.

***

Padişahın kızgınlığı ruhuna tesir etmiş, onu memurluğa, kara yüzlülüğe bağlamış.

می‌زند او را که هین او رابزن
زان عوانان نهان افغان من

It (anger) is striking him and saying, “Hark, strike him (thy captive)!” Woe is me on account of those hidden myrmidons.

***

Hadi vur şu adamı diye onu dövüp duruyor! Benim feryadım, işte o gizli memurlardan!

هرکه بینی در زیانی می‌رود
گرچه تنها با عوانی می‌رود

Whomsoever you see going in a (path of) detriment, he, though (apparently) alone, is going along with a (hidden) myrmidon.

***

Kimi ziyanda görürsen bil ki görünüşte yapayalnız bile olsa hakikatte o ziyana bir memurla sürüklenir, gider.

گر ازو واقف بدی افغان زدی
پیش آن سلطان سلطانان شدی

If he were aware of him, he would cry out in distress and go into the presence of the King of kings,

***

Bu hali bilseydin feryat eder, o padişahlar padişahına sığınırdın.

ریختی بر سر به پیش شاه خاک
تا امان دیدی ز دیو سهمناک

And scatter earth on his head before the King, that he might find security from the frightful Devil.

***

Padişahın huzurunda başına topraklar saçar da o korkunç Şeytan’dan kurtulurdun.

میر دیدی خویش را ای کم ز مور
زان ندیدی آن موکل را تو کور

(But) you, O less than an ant, deemed yourself a prince: hence, blind (as you are), you did not see that custodian.

***

A karıncadan daha aşağı, daha kuvvetsiz ve ehemmiyetsiz adam, kendini bey görüyorsun ha… sen körsün de ondan başına dikilmiş olan o memuru görmüyorsun.

3 – 3828

غره گشتی زین دروغین پر و بال
پر و بالی کو کشد سوی وبال

You were deluded by these false wings and plumes—the wings and plumes that lead to woe.

***

Bu yalancı kanatlarla gururlandın ha... Adamı suça, ziyankârlığa çeken kol kanat, ama da kol kanattır ya!

پر سبک دارد ره بالا کند
چون گل‌آلو شد گرانیها کند

(If) he keep his wings light (unencumbered), he journeys upward; when he becomes defiled with earth, he makes heavinesses (which weigh him down).

***

Kanat dediğin adamı yücelere çeker… Topraklara bulandı mı da ağırlaşır, adam uçamaz gayrı!

گفت ای ناصح خمش کن چند چند
پند کم ده زانک بس سختست بند

He said, “O counsellor, be silent! How long, how long (wilt thou chide)? Do not give advice, for the bonds (on me) are very grievous.

***

Âşık dedi ki: “Ey öğütçü, sus… Niceye bir öğüt vereceksin, niceye bir? Vazgeç bu öğütten; bağ, pek kuvvetli.

سخت‌تر شد بند من از پند تو
عشق را نشناخت دانشمند تو

My bonds are more grievous than thy advice: thy doctor (who taught thee) was not acquainted with love.

***

Senin öğüdünden daha da kuvvetlendi. Senin âlimin aşk nedir, tanımadı ki!

3 – 3832

آن طرف که عشق می‌افزود درد
بوحنیفه و شافعی درسی نکرد

In that quarter where love was increasing (my) pain, Bú Hanífa and Sháfi‘í gave no instruction.

***

Bir yerde aşk fazlalaştı, derdi arttırdı mı orada ne Ebû Hanîfe bir ders verebilir, ne Şâfiî!”

تو مکن تهدید از کشتن که من
تشنه‌ی زارم به خون خویشتن

Do not thou threaten me with being killed, for I thirst lamentably for mine own blood.”

***

Beni ölümle tehdit etme... Kendi kanıma susamış birisiyim ben zaten!

3 – 3834

عاشقان را هر زمانی مردنیست
مردن عشاق خود یک نوع نیست

For lovers, there is a dying at every moment: verily, the dying of lovers is not of one sort.

***

Âşıklara her an bir ölüm var… Âşıkların ölümü bir çeşit değil!

او دو صد جان دارد از جان هدی
وآن دوصد را می‌کند هر دم فدی

He (the lover) hath two hundred souls (lives) from the Soul of Guidance, and those two hundred he is sacrificing at every instant.

***

Âşık, doğru yolun ruhunu bulmuş, o ruhla iki yüz cana sahip olmuştur da her an iki yüzünü de feda edip durmadadır.

هر یکی جان را ستاند ده بها
از نبی خوان عشرة امثالها

For each soul (life) he receives ten as its price: read from theQur’án “ten like unto them.”

***

Feda ettiği her cana karşılık da on tana ecir alır. Kur’an’dan “ Kim bir iyilik yaparsa on mislini bulur” ayetini okusan a!

3 – 3837

گر بریزد خون من آن دوست‌رو

پای‌کوبان جان برافشانم برو

If that One of friendly countenance shed my blood, dancing (in triumph) I will strew (lavish) my soul (life) upon Him.

***

O güzel yüzlü sevgili, kanımı dökerse neşeyle dönerek, zevkimden ayaklarımı yerlere vurarak canımı saçarım!

آزمودم مرگ من در زندگیست
چون رهم زین زندگی پایندگیست

I have tried it: my death is (consists) in life: when I escape from this life, ’tis to endure for ever.

***

Ben sınadım, benim hayatım ölümümde. Bu hayattan kurtuldum mu ebediyete erişeceğim.

اقتلونی اقتلونی یا ثقات
ان فی قتلی حیاتا فی حیات

“Kill me, kill me, O trusty friends! Lo, in my being killed is life on life.”

***

Ey inanılacak, güvenilecek kişiler, beni öldürün, öldürülmemde hayat içinde hayat var.

يا منير الخد يا روح البقا
اجتذب روحی وجد لی باللقا

O Thou that makest the cheek radiant, O Spirit of everlastingness, draw my spirit to Thyself and generously bestow on me the meeting (with Thee).

***

Ey aydın yüzlü, ey daimî varlığın ruhu, ruhumu kendine çek, bana vuslatınla cömertlik et!

لی حبیب حبه یشوی الحشا
لو یشا یمشی علی عینی مشی

I have a Beloved whose love roasts the bowels (of my heart): if He wished to walk upon mine eye, He would walk (upon it, and be welcome).

***

Öyle bir sevgilim var ki sevgisi kalbimi yakıp kavurmada. Dilerse gözlerimin üstünde yürür!

پارسی گو گرچه تازی خوشترست
عشق را خود صد زبان دیگرست

Speak Persian, though Arabic is sweeter: Love indeed hath a hundred other tongues (besides these two).

***

Arapça daha hoş ama Farsça söyle. Zaten aşkın bunlardan başka daha yüzlerce dili var ama

3 – 3843

بوی آن دلبر چو پران می‌شود
آن زبانها جمله حیران می‌شود

When the scent of that Charmer of hearts begins to fly (abroad), all those tongues become dumbfounded.

***

Sevgilisinin kokusu uçup geldi mi o dillerin hepsi de şaşırır, lâl olur kalır.

بس کنم دلبر در آمد در خطاب
گوش شو والله اعلم بالصواب

I will cease (from speech): the Sweetheart has begun to speak, be (all) ear—and God best knoweth the right course.

***

Artık ben susayım, kâfi… Sevgili söylemeye başladı. Dinle, kulak kesil… Allah, doğruyu daha iyi bilir.

چونک عاشق توبه کرد اکنون بترس

کو چو عیاران کند بر دار درس

Since the lover has repented, now beware (of misapprehension), for he will lecture, like the adepts (in mystical love), on the gallows.

***

Âşık tövbe etti mi… işte o zaman kork. Çünkü âşık, ayyarlar gibi daracığında ders verir!

گرچه این عاشق بخارا می‌رود
نه به درس و نه به استا می‌رود

Although this lover is going to Bukhárá, he is not going to (attend) lectures or to (learn from) a teacher.

***

Bu âşık, Buhara’ya gidiyor ama ders okumaya, üstada hizmet etmeye değil.

عاشقان را شد مدرس حسن دوست
دفتر و درس و سبقشان روی اوست

For lovers, the (only) lecturer is the beauty of the Beloved, their (only) book and lecture and lesson is His face.

***

Âşıklara dostun güzelliği müderristir… Defterleri, dersleri, meşkleri de onun yüzü!

خامشند و نعره‌ی تکرارشان
می‌رود تا عرش و تخت یارشان

They are silent (outwardly), but the shrill noise of their repetition is going up to the throne and high-seat of their Friend.

***

Susarlar ama tekrar tekrar attıkları nâralar sevgilinin arşına, tahtına kadar ulaşır.

درسشان آشوب و چرخ و زلزله
نه زیاداتست و باب سلسله

Their (only) lesson is enthusiasm and the whirling dance and quaking agitation; not theZiyádátand the chapter on "the chain."

***

Dersleri fitne, oyun, dönüş ve titreyiştir. Onlar ne Ziyadat okurlar, ne Silsile.

سلسلەی این قوم جعد مشکبار

مسلەی دورست لیکن دور یار

The “chain” of these people (the lovers of God) is the musk-dropping curls (of the Beloved); they have the question of “the circle,” but it is the “circle” of the Friend.

***

Bu kavmin silsilesi, sevgilinin simsiyah ve kıvırcık saçlarıdır. Onlarda devir meselesinden bahsederler ama sevgilinin devrinden.

مسله‌ی کیس ار بپرسد کس ترا
گو نگنجد گنج حق در کیسه‌ها

If any one ask you about the question of “the purse,” tell (him) that God's treasure is not contained in purses.

***

Eğer birisi sana kese meselesini sorarsa ona de ki: Allah hazinesi keselere sığmaz ki!

گر دم خلع و مبارا می‌رود
بد مبین ذکر بخارا می‌رود

If talk ofkhul‘ andmubáráis going on (among them), do not disapprove: (inwardly) mention is being made of “Bukhárá.”

***

Âşıklara aralarında Hul ve Mübara’dan dem vururlarsa hoş gör. Hakikatte Buhara’yı anıyorlar demektir.

ذکر هر چیزی دهد خاصیتی
زانک دارد هرصفت ماهیتی

The mention (recollection) of any thing produces a particular (spiritual) effect, inasmuch as every quality has a quiddity.

***

Her şeyi anış, başka bir hassa verir… her sıfatın başka bir mahiyeti var.

در بخارا در هنرها بالغی
چون به خواری رو نهی ز آن فارغی

In Bukhárá you attain to (perfection in) the sciences: when you turn to lowliness (ba-khwárí), you are freed from them.

***

Buhara’da her hünere ermiş, olgun bir hale gelmişsin ama horluğa yüz kodun mu hepsinden vazgeçer, her şeyi unutursun.

3 – 3855

آن بخاری غصه‌ی دانش نداشت
چشم بر خورشید بینش می‌گماشت

That man of Bukhárá had not the vexation of knowledge: he was fixing his eyes on the sun of vision.

***

O Buhara’lı âşık da bilgi derdinde değildi… Gözünü görüş güneşine dikmişti o.

3 – 3856

هرکه درخلوت ببینش یافت راه
او ز دانشها نجوید دستگاه

No one who in solitude has found the way to vision will seek power by means of the (diverse) kinds of knowledge.

***

Kim, halvette görüşe yol bulur, hakikati görürse artık bilgilerle yücelmeyi dilemez.

با جمال جان چوشد هم‌کاسه‌ای
باشدش ز اخبار و دانش تاسه‌ای

When he has become a boon-companion to the beauty of the Soul, he will have a disgust of traditional learning and knowledge.

***

Can güzelliğiyle bir kâseden şarap içen, ağızdan duyulma haberlerle bilgilerden tasalanmaz.

دید بردانش بود غالب فرا
زان همی دنیا بچربد عامه را

Vision is superior to knowledge: hence the present world prevails (over the next world) in the view of the vulgar,

***

Görüş, ekseriyetle bilgiden üstündür, bilgiye galebe eder. Bu yüzden halk nazarında dünya galiptir, sevimlidir.

زانک دنیا را همی‌بینند عین
وآن جهانی را همی‌دانند دین

Because they regard this world as ready money, while they deem what concerns that (other) world to be (like) a debt.

***

Çünkü dünyayı gözler görür; bu, eldeki matahtır… ahireti ise verilmesi va’dedilen borç bilirler.

رو نهاد آن عاشق خونابه‌ریز
دل‌طپان سوی بخارا گرم و تیز

With throbbing heart the lover, who shed tears mingled with blood, set out for Bukhárá in hot haste.

***

Kanlı gözyaşları döken o âşık yüreği çarpa çarpa hararetle, iştiyakla koşarak Buhara’ya yüz tuttu.

ریگ آمون پیش او همچون حریر
آب جیحون پیش او چون آبگیر

The sands of Ámún seemed to him like silk, the river Oxus seemed to him like a pond.

***

İştiyakından çölün kumları, ona ipek geliyor, Ceyhun’un suyu küçücük bir şey görünüyordu!

آن بیابان پیش او چون گلستان
می‌فتاد از خنده او چون گل‌ستان

To him that wilderness was like a rose-garden: he was falling on his back from laughter, like the (full-blown) rose.

***

Çöl önünde gül bahçesi kesilmekte, gül gibi gülerek düşe kalka, yuvarlanarak koşup gitmekteydi!

در سمرقندست قند اما لبش
از بخارا یافت و آن شد مذهبش

The (material) candy is in Samarcand; but his lip got it from “Bukhárá,” and that (spiritual candy) became his creed.

***

Şeker, Semerkant’tadır ama o, şekeri Buhara’da bulmuş Buhara yolunu tutmuştu.

3 – 3864

ای بخارا عقل‌افزا بوده‌ای
لیکن ازمن عقل و دین بربوده‌ای

“O Bukhárá, thou hast increased understanding (in others) but thou hast robbed me of understanding and religion.

***

“Ey Buhara, sen akıllara akıl katardın ama benim aklımı da aldın dinimi de!

بدر می‌جویم از آنم چون هلال
صدر می‌جویم درین صف نعال

I am seeking the Full Moon: hence I am (thin) as the new moon. I am seeking the Sadr (Prince) in this ‘shoe-row’ (vestibule).”

***

Ben bir tolunay aramaktaydım, o yüzden hilâle döndüm. Kapı dibinde Sadr-ı (başköşeyi) istiyorum!” demekteydi.

چون سواد آن بخارا را بدید
در سواد غم بیاضی شد پدید

When he described that “Bukhárá” looming black (in the distance), a whiteness (a mystic illumination) appeared in the blackness of his grief.

***

Buhara’nın karaltısını görünce gam karanlığında bir beyazlıktır göründü.

ساعتی افتاد بیهوش و دراز
عقل او پرید در بستان راز

He fell (and lay) awhile senseless and outstretched: his reason flew into the garden of the mystery.

***

Yere yığıldı, uzun bir müddet kendisinden geçti. Aklı, sır bahçesine uçup gitti.

بر سر و رویش گلابی می‌زدند
از گلاب عشق او غافل بدند

They were sprinkling rose-water on his head and face; they were unaware of the rose-water of his love.

***

Onu ayıltacak, aşk gül suyuydu, bunu bilmediklerinden başına, yüzüne gül suları serptiler.

او گلستانی نهانی دیده بود
غارت عشقش ز خود ببریده بود

He had beheld a hidden rose-garden: the raiding foray of Love had cut him off from himself.

***

O gizli gül bahçesi görmüştü… Aşk, onu yakalamış kendisinden geçirmiş gitmişti.

3 – 3870

تو فسرده درخور این دم نه‌ای
با شکر مقرون نه‌ای گرچه نیی

Thou, frozen (in spirit), art not worthy of this (inspiring) breath (of love): though thou art a reed (cane), thou art not associated with sugar.

***

Sen donmuş, taş kesilmiş birisin; bu söze, bu nefese lâyık değilsin… Evet, sen de kamışsın ama içinde şeker yok!

رخت عقلت با توست و عاقلی

کز جنودا لم تروها غافلی

The baggage of intellect is with thee, and thou art (still) possessed of thy wits, for thou art unaware of armies which ye did not see.

***

Aklın başında, akıllısın sen. “Görmediğiniz askerleri yolladı” ayetinden gafilsin!

اندر آمد در بخارا شادمان
پیش معشوق خود و دارالامان

Joyously he entered Bukhárá near his beloved and (him who was) the abode of (his) security,

***

Sevine, sevine o emniyet şehrine sevgilisinin bulunduğu yere, Buhara’ya geldi.

همچو آن مستی که پرد بر اثیر
مه کنارش گیرد و گوید که گیر

Like the man intoxicated (with love) who (in imagination) flies to heaven: the Moon embraces him and says, “Embrace (me)!”

***

Gökyüzünde uçan, ay tarafından kucaklandığını, kendisine sen de beni kucaklasana dendiğini sanan sarhoşa benziyordu.

هرکه دیدش در بخارا گفت خیز
پیش از پیدا شدن منشین گریز

Every one that saw him in Bukhárá said (to him), “Arise (and go) before showing thyself! Do not sit (still)! Flee!

***

Onu Buhara’da her gören “Durma, görünmeden hemen bir tarafa sıvış!

که ترا می‌جوید آن شه خشمگین

تا کشد از جان تو ده ساله کین

For that Prince is seeking thee in anger, that he may wreak a ten years' vengeance on thy life.

***

Padişah gazap etmiş, tam on yıllık öcünü almak için seni arayıp duruyor.

3 – 3876

الله الله درمیا در خون خویش
تکیه کم کن بر دم و افسون خویش

By God, by God, do not plunge in thine own blood, do not rely on thy artful words and wiles.

***

Allah aşkına olsun kendi kanına girme… Kendine pek o kadar güvenme!

شحنه‌ی صدر جهان بودی و راد

معتمد بودی مهندس اوستاد

Thou wert the Sadr-i Jahán's constable and a noble; thou wert the trusted (agent) and master-engineer (in his affairs).

***

Sadr-ı Cihan’ın Şahnesiydin, itimadına mazhar olmuş üstat bir mühendistin.

غدو کردی وز جزا بگریختی
رسته بودی باز چون آویختی

(Then) thou didst act treacherously and flee from punishment: thou hadst escaped: how hast thou let thyself be caught again?

***

Ona hıyanette bulundun, cezadan da kaçtın… Neyse, bu suretle kurtulduğun halde şimdi nasıl oldu da tekrar geldin?

از بلا بگریختی با صد حیل
ابلهی آوردت اینجا یا اجل

With a hundred devices thou didst flee from tribulation: has folly brought thee hither or (thy) fate?

***

Yüzlerce hileyle belâdan kurtulmuştun, seni buraya aptallığın mı getirdi, ecelin mi?

ای که عقلت بر عطارد دق کند
عقل و عاقل را قضا احمق کند

O thou whose intellect jeers at Mercury (the celestial Scribe), Destiny makes a fool of intellect and the intelligent.

***

Aklın Utaridi bile beğenmez, kınardı… Fakat kaza ve kader, aklı da ahmak bir hale sokuyor, akıllıyı da!

نحس خرگوشی که باشد شیرجو
زیرکی و عقل و چالاکیت کو

Luckless is the hare that seeks (to encounter) the lion: where is thy cleverness and intelligence and quick-wittedness?

***

Sen, aslanı arayan talihsiz tavşansın. Nerede aklın, nerede bilgin, nerede çevikliğin, çabuk anlayışın?

هست صد چندین فسونهای قضا
گفت اذا جاء القضا ضاق الفضا

The wiles of Destiny are a hundred times as many (as thine): he (the Prophet) has said, ‘When Destiny comes, the wide field is straitened.’

***

Kaza ve kaderin böyle yüzlerce afsunları vardır. Kaza geldi mi âlem daralır derler.

صد ره و مخلص بود از چپ و راست
از قضا بسته شود کو اژدهاست

There are a hundred ways and places of refuge on left and right, (but) they are barred by Destiny, for it is a dragon.”

***

Sağda, solda yüzlerce yol, yüzlerce kaçıp kurtulunacak yer vardır da kaza ve kader, gelince hepsi bağlanır, kapanır; kaza ve kader bir ejderhadır” diyordu.

گفت من مستسقیم آبم کشد
گرچه می‌دانم که هم آبم کشد

He said, “I am dropsical: the water draws me, though I know that the water too will kill me.

***

Âşık dedi ki. “Ben, susuzluk hastalığına tutulmuş birisiyim. Biliyorum da… Su beni öldürür.”

3 – 3885

هیچ مستسقی بنگریزد ز آب
گر دو صد بارش کند مات و خراب

None afflicted with dropsy will flee from the water, even if it checkmate and ruin him two hundred times.

***

Fakat bu hastalığa tutulan, sudan kaçamaz ki… İsterse su onu yüzlerce defa öldürsün, harap etsin!

گر بیاماسد مرا دست و شکم
عشق آب از من نخواهد گشت کم

If my hands and belly become swollen, (yet) the passionate desire for the water will not abate (and depart) from me.

***

Elim, karnım şişse bile suya olan aşkım azalmıyor.

گویم آنگه که بپرسند از بطون
کاشکی بحرم روان بودی درون

At the time when they ask me of my inward state, I say, ‘Would that the Sea were flowing within me!’

***

Karnımı görüp bu ne diye sordukları zaman keşke bütün deniz, karnıma aksaydı diyorum.

خیک اشکم گو بدر از موج آب

گر بمیرم هست مرگم مستطاب

Let the water-skin, my belly, be burst by the waves of the water: if I die, my death is acceptable.

***

Bir tuluma benzeyen karnım, isterse su dalgalarından yırtılsın… Ölsem bile ne mutlu bir ölüm!

3 – 3889

من بهر جایی که بینم آب جو
رشکم آید بودمی من جای او

Wherever I see the water of a stream, jealousy comes over me (and I wish) that I might be in its place.

***

Ben, nerede bir ırmak görsem ah, o ırmak ben olsam diye haset etmekteyim.

دست چون دف و شکم همچون دهل
طبل عشق آب می‌کوبم چو گل

(With) hands (swollen) like a tambourine and belly like a drum, I am beating the drum of (I am proclaiming) my love for the water, as the rose (does).

***

Elim defe benzese; karnım davul gibi şişse yine gül gibi neşeyle onun sevda davulunu döver dururum.

3 – 3891

گر بریزد خونم آن روح الامین
جرعه جرعه خون خورم همچون زمین

If that Trusty Spirit spill my blood, I will drink draught on draught of blood, like the earth.

***

O, Ruhulemin, kanımı dökse yer gibi yudum, yudum kan içerim.

چون زمین وچون جنین خون‌خواره‌ام
تا که عاشق گشته‌ام این کاره‌ام

I am a blood-drinker, like the earth and like the embryo: (ever) since I became a lover I am (engaged) in this trade.

***

Ben yer gibi, karnındaki çocuk gibi kanlar içiyorum… Âşık oldum olalı işim gücüm bu!

شب همی‌جوشم در آتش همچو دیگ
روز تا شب خون خورم مانند ریگ

During the night I boil on the fire, like a kettle; (all) day till nightfall I drink blood, like the sand.

***

Geceleri tencere gibi ateş üstünde kaynamakta… Gündüzleri kum gibi akşamlara kadar kan içmekteyim.

من پشیمانم که مکر انگیختم
از مراد خشم او بگریختم

I repent that I set contrivance afoot (in order to escape) and fled from that which his anger desired.

***

Hileye saptım, o bana kızmıştı, yapmak istediğim şeye mâni oldum, hışmından kaçtım diye nadimim.

گو بران بر جان مستم خشم خویش
عید قربان اوست و عاشق گاومیش

Let him drive on (let him not restrain) his anger against my intoxicated soul: he is the Feast of the Sacrifice, and the lover is the buffalo (for slaughter).

***

Söyleyin… Kızgınlıkla bana ne yapmak istiyorsa yapsın. O kurban bayramıdır, âşık da kurbanlık!

گاو اگر خسپد وگر چیزی خورد
بهر عید و ذبح او می‌پرورد

Whether the buffalo sleep or whether it eat something, he nurtures (fattens) it for the Feast and the slaughter.

***

Öküz uyur, istirahat eder, bir şey yerse kurban bayramı için besleniyor demektir.

گاو موسی دان مرا جان داده‌ای
جزو جزوم حشر هر آزاده‌ای

Deem me to be (as) the cow of Moses that gave life (to the murdered man): each limb of me is the (means of) raising from the dead every one that is (spiritually) free.

***

Beni Musa’nın kurban edilerek ölüyü dirilten öküzü bil. Cüz’lerimin cüz’ü bile hür kişinin hasredilmesine sebeptir.

گاو موسی بود قربان گشته‌ای
کمترین جزوش حیات کشته‌ای

The cow of Moses was one offered in sacrifice: her smallest limb brought a murdered man to life.

***

Musa’nın öküzü de kurban olmuştu. En küçük cüz’ ü bile bir öldürülmüşe hayat verdi.

برجهید آن کشته ز آسیبش ز جا
در خطاب اضربوه بعضها

At its touch the murdered man sprang up from his place—at the words spoken (by God), Strike him with part of her.

***

Öküzün bazı yerleriyle ölüye vurun hitabı geldi; vurdular. O öldürülmüş adam dirildi, fırlayıp kalktı.

يا كرامى اذبحوا هذا البقر
ان اردتم حشر ارواح النظر

O my noble (friends), slaughter this cow (the fleshly soul), if ye desire to raise to life the spirits (possessed) of insight.

***

Eğer şu ruhların haşredilmesini istiyorsanız ey ulu kişilerim, bu sözü kesin!

3 – 3901

از جمادی مردم و نامی شدم

وز نما مردم به حیوان برزدم

I died to the inorganic state and became endowed with growth, and (then) I died to (vegetable) growth and attained to the animal.

***

Ben cemaattandım… Öldüm, yetişip gelişen bir varlık, nebat oldum. Nebatken öldüm, hayvan suretinde zuhur ettim.

مردم از حیوانی و آدم شدم
پس چه ترسم کی ز مردن کم شدم

I died from animality and became Adam (man): why, then, should I fear? When have I become less by dying?

***

Hayvanlıktan da geçtim, hayvanken de öldüm de insan oldum. Artık ölüp de yok olmaktan ne korkayım?

3 – 3903

حمله‌ی دیگر بمیرم از بشر
تا بر آرم از ملایک پر و سر

At the next remove I shall die to man, that I may soar and lift up my head amongst the angels;

***

Bir hamle daha edeyim, insanken öleyim de melekler âlemine geçip kol kanat açayım.

وز ملک هم بایدم جستن ز جو

کل شیء هالک الا وجهه

And I must escape even from (the state of) the angel:everything is perishing except His Face.

***

Melek olduktan sonra da ırmağı atlamak, melek sıfatını da terk etmek gerek, “Her, şey fanidir, helâk olur… ancak onun hakikati bakidir.”

بار دیگر از ملک قربان شوم
آنچ اندر وهم ناید آن شوم

Once more I shall be sacrificed and die to the angel: I shall become that which enters not into the imagination.

***

Bir kere daha melekken kurban olur da o vehme gelmeyen yok mu? İşte o olurum.

پس عدم گردم عدم چون ارغنون
گویدم که انا الیه راجعون

Then I shall become non-existence: non-existence saith to me, (in tones loud) as an organ, Verily, unto Him shall we return.

***

Yok olurum, suretlerin hepsini terk ederim de erganun gibi “ Biz, mutlaka geri dönenleriz, ona ulaşanlarız” derim…

مرگ دان آنک اتفاق امتست
کاب حیوانی نهان در ظلمتست

Know death to be (the thing signified by) what the (Mohammedan) community are agreed upon, namely, that the Water of Life is hidden in the (Land of) Darkness.

***

Ümmet, bunda ittifak etmiştir. Karanlıklarda gizli olan Âbıhayat yok mu? Ölümdür o.

همچو نیلوفر برو زین طرف جو
همچو مستسقی حریص و مرگ‌جو

Grow from this river-bank, like the water-lily, greedy and craving for death as the sufferer from dropsy.

***

Nilüfer gibi ırmağın bu tarafında bit… Susama hastalığına uğrayan adam gibi haris ol, ölümü ara!

مرگ او آبست و او جویای آب
می‌خورد والله اعلم بالصواب

The water is death to him, and (yet) he is seeking the water and drinking it— and God best knoweth the right course.

***

Susama hastalığına uğrayanın ölümü sudur da yine su arar, su içer durur. Allah, doğrusunu daha iyi bilir.

ای فسرده عاشق ننگین نمد
کو ز بیم جان ز جانان می‌رمد

Oh, the cold lover, clad in the felt (garment) of shame, who from fear of (losing) his life is fleeing from the Beloved!

***

Ey ayıp ve ar hırkasını giyinen donmuş, üşümüş âşık sen can korkusuyla candan kaçıyorsun.

سوی تیغ عشقش ای ننگ زنان
صد هزاران جان نگر دستک‌زنان

O thou disgrace (even) to women, behold hundreds of thousands of souls clapping their hands (and rushing) towards the sword of His love!

***

Ey karılara bile ayıp ve ar olan kişi, hele bak… onun aşk kılıcının önünde yüz binlerce can, elceğizlerini çırparak ölüme müştak!

جوی دیدی کوزه اندر جوی ریز
آب را از جوی کی باشد گریز

Thou hast seen the river: spill thy jug in the river: how should the water take flight from the river?

***

Irmağı gördün ya… Testideki suyu ırmağa döküver. Su, hiç ırmaktan kaçar, çekinir mi?

آب کوزه چون در آب جو شود
محو گردد در وی و جو او شود

When the water in the jug goes into the river-water, it disappears in it, and it becomes the river.

***

Testideki su, ırmağa döküldü mü ırmakta mahvolur, ırmak kesilir.

وصف او فانی شد و ذاتش بقا
زین سپس نه کم شود نه بدلقا

His (the lover's) attributes have passed away, and his essence remains: after this, he does not dwindle or become ill-favoured.

***

Vasfı yok olur da zatı kalır… Artık bundan böyle ne kaybolur, ne kötüleşir, pislenir!

خویش را بر نخل او آویختم
عذر آن را که ازو بگریختم

I have hanged myself on His palm-tree in excuse for having fled from Him.”

***

Ben de ondan kaçtığım için pişmanım, özrümü bildirmek üzere kendimi onun fidanına astım!”

همچو گویی سجده کن بر رو و سر
جانب آن صدر شد با چشم تر

Prostrating himself on face and head, like a ball, he went with wet eyes towards the Sadr (Prince).

***

Top gibi başının, yüzünün üstüne kapanıp secdeler ederek gözleri yaşlı bir halde Sad-ı Cihan’ın huzuruna gitti.

جمله خلقان منتظر سر در هوا
کش بسوزد یا برآویزد ورا

All the people were waiting, their heads in the air, (to see) whether he would burn or hang him.

***

Herkes, acaba onu yakacak mı, asacak mı diye başını havaya dikmiş bekliyordu.

این زمان این احمق یک لخت را
آن نماید که زمان بدبخت را

“Now” (they said) “he will show to this simpleton that which Time (Fortune) shows to the unfortunate.

***

Sadr-ı Cihan, işte o vakit zaman, talihsiz kişilere ne gösterirse bu bir avuç ahmağa onu gösterdi.

همچو پروانه شرر را نور دید
احمقانه در فتاد از جان برید

Like the moth, he (the lover) deemed the (fiery) sparks to be the light: foolishly he fell in and was cut off from (deprived of) life.”

***

İşten anlamayan ahmak, pervane gibi alevi nur sandı, ahmakçasına aleve atıldı, canından oldu.

لیک شمع عشق چون آن شمع نیست
روشن اندر روشن اندر روشنیست

But the candle of Love is not like that (external) candle: it is radiance in radiance in radiance.

***

Fakat aşk mumu, o muma benzemez ki. Aşk, aydınlıklar içindeki aydınlıklar aydınlığıdır.

او به عکس شمعهای آتشیست
می‌نماید آتش و جمله خوشیست

It is the reverse of the fiery candles: it seems to be fire, while (in reality) it is all sweetness.

***

O ateşli mumların aksine bir şeydir. Ateş gibi görünür ama baştanbaşa nurdur, güzellikten, hoşluktan ibarettir.

یک حکایت گوش کن ای نیک‌پی
مسجدی بد بر کنار شهر ری

Lend ear to a story, O well-conducted man! There was a mosque on the outskirts of the city of Rayy.

***

Ey izi, tozu güzel, bir hikâye söyleyeyim, dinle:

هیچ کس در وی نخفتی شب ز بیم
که نه فرزندش شدی آن شب یتیم

No one ever slept the night there but on the same night (he died) from terror (and) his children became orphans.

***

Rey şehrinin kıyısında bir mescit vardı.

بس که اندر وی غریب عور رفت
صبحدم چون اختران در گور رفت

Many the naked (destitute) stranger that went into it (at nightfall) and went at dawn, like the stars, into the grave.

***

Hiç kimse yoktu ki orada gecelesin, yatsın da korkudan ödü patlayıp ölmesin; oğlu o gece yetim kalmasın.

خویشتن را نیک ازین آگاه کن
صبح آمد خواب را کوتاه کن

Make thyself very attentive to this (tale)! The dawn is come, cut short thy slumber!

***

Ona nice aç, çıplak garip gitti… Hepsi de sabah çağı yıldızlar gibi battı, mezara girdi!

هر کسی گفتی که پریانند تند
اندرو مهمان کشان با تیغ کند

Every one used to say that in it there were fierce Jinnís who killed the guests with blunt swords.

***

Sen de bunu iyice anla, kendine gel. Sabah geldi çattı, uykuyu bırak artık!

آن دگر گفتی که سحرست و طلسم
کین رصد باشد عدو جان و خصم

Another would say, “It is the magic and talisman, for this enchantment is the foe and enemy of life.”

***

Herkes, orada kuvvetli periler var, orada konaklayanları kör kılıçla kesip öldürüyorlar derdi.

آن دگر گفتی که بر نه نقش فاش
بر درش کای میهمان اینجا مباش

Another would say, “Put an inscription (notice) conspicuously on its door—‘O guest, do not stay here.

***

Bazıları sihir ve tılsım var. Düşmanın canını almak için gözetip durmada diyordu.

شب مخسپ اینجا اگر جان بایدت
ورنه مرگ اینجا کمین بگشایدت

Do not sleep the night here, if you want to live; otherwise, death will unmask an ambush for you in this place.'”

***

Bazı kimseler, kapısına açıkça “Ey konuk, burada kalma. Canına kastın yoksa geceyi burada geçirme, burada yatıp uyuma. Yoksa ölüm sana pusu kurar” diye yazalım demekteydi.

وان یکی گفتی که شب قفلی نهید
غافلی کاید شما کم ره دهید

And another would say, “Bolt (the door) at night, (and when) a heedless person comes, do not admit him.”

***

Bir diğeri de derdi ki. “Geceleri kilitleyin de bilmeyen bir adam girip kalmasın!”

تا یکی مهمان در آمد وقت شب
کو شنیده بود آن صیت عجب

(So it continued) till a guest arrived at nightfall who had heard that marvellous rumour.

***

Nihayet bir gece vakti mescide bir konuk geldi… Mescidin o aşılacak şöhretini o da duymuştu.

از برای آزمون می‌آزمود
زانک بس مردانه و جان سیر بود

He was testing (it) in order to put (it) to the proof, for he was very valiant and surfeited with life.

***

Bir tecrübe etmek istiyordu. Çünkü hem pek yiğitti, hem de canından bezmişti, hayatına doymuştu.

گفت کم گیرم سر و اشکمبه‌ای
رفته گیر از گنج جان یک حبه‌ای

He said (to himself), “I take little account of a (sheep's) head and belly: suppose that one grain is gone from the spirit's treasure, (what does it matter?)

***

Dedi ki: “Bu başa, bu gövdeye pek o kadar aldırış etmem… tut ki can hazinesi için bir habbe gitmiş.. Ne çıkar?

صورت تن گو برو من کیستم
نقش کم ناید چو من باقیستم

Let the bodily form go: who am I (in reality)? Is not the (bodily) figure of small account when I am enduring for ever?

***

Ten sureti gidiversin, ben o suretten ibaret değilim ya. Ben baki oldukça suret eksik olmaz elbet.

چون نفخت بودم از لطف خدا
نفخ حق باشم ز نای تن جدا

Since by the grace of God the (Divine) spirit was breathed into me, I am the breath of God (which is) kept apart from the windpipe of the body,

***

Allah lütfuyla “Ben insana ruhumdan ruh üfürdüm” sırrına mazharım… Kamış gibi olan tenden ayrılırsam yalnız Allah nefesi olarak kalırım.

تا نیفتد بانگ نفخش این طرف
تا رهد آن گوهر از تنگین صدف

To the end that the sound of His breathing should not fall in this direction, and that that (spiritual) pearl should escape from the narrow (bodily) shell.

***

Allah’ın nefesi, bu tene gelmesin de inci de bu dar sedeften kurtulsun artık.

چون تمنوا موت گفت ای صادقین
صادقم جان را برافشانم برین

Since God said, ‘Desire death, O ye that aresincere,’ I am sincere: I will lavish my soul upon this (I will sacrifice my life for this object).”

***

Allah “Ey doğru kişiler, ölümü dinleyin” dedi. Ben de doğrucuyum, bu söze canımı veririm!”

قوم گفتندش که هین اینجا مخسپ
تا نکوبد جانستانت همچو کسپ

The people said to him, “Beware! Do not sleep here, lest the Taker of the soul pound thee like the dregs of sesame-grain,

***

Halk, “Sakın burada geceleme. Yoksa can alıcı, seni posa gibi eziverir!

که غریبی و نمی‌دانی ز حال
کاندرین جا هر که خفت آمد زوال

For thou art a stranger and ignorant of the fact that any one who sleeps in this place perishes.

***

Sen garipsin, bunu bilmezsin… Burada kim yattı, uyuduysa mahvoldu.

اتفاقی نیست این ما بارها
دیده‌ایم و جمله اصحاب نهی

This is not an (accidental) occurrence: we and all those possessed of intelligence have ofttimes witnessed this.

***

Bu bir tesadüf değil. Bunu biz de nice defalar gördük, akıllı bilgiler kişiler de.

هر که آن مسجد شبی مسکن شدش
نیم‌شب مرگ هلاهل آمدش

To whomsoever that mosque gave lodging for a single night, poisonous death came to him at midnight.

***

Kim bu mescitte konakladıysa gece yarısı müthiş bir zehirle zehirlendi gitti.

از یکی ما تابه صد این دیده‌ایم
نه به تقلید از کسی بشنیده‌ایم

We have seen this not (only) once but a hundred times: we have not heard it at second-hand from any one.

***

Bir kişiden yüz kişiye kadar nice ölenleri gördük. Birisinden duyup da rivayet etmiyoruz.

گفت الدین نصیحه آن رسول
آن نصیحت در لغت ضد غلول

The Prophet said, ‘The (Mohammedan) religion is (consists in) sincerity (nasíhat)’: that nasíhat etymologically is the opposite ofghulúl(unfaithfulness).

***

Peygamber “Din nasihattir” dedi. Nasihat, lûgatte hıyanetin zıddıdır.

3 – 3944

این نصیحت راستی در دوستی
در غلولی خاین و سگ‌پوستی

Thisnasíhatis ‘to be true in friendship’: in an act ofghulúlyou are treacherous and currish.

***

Bu nasihatte dostlukta doğruluktan ibarettir. Doğru söylemez, aldatırsan, hainsin, köpek postuna bürünmüşsün, köpeksin!

بی خیانت این نصیحت از وداد
می‌نماییمت مگرد از عقل و داد

We are showing this sincerity towards thee, without treachery, from (motives of) love: do not turn away from reason and justice!”

***

Sana bu nasihati muhabbetimizden veriyoruz. Sakın akıldan, insaftan ayrılma! dedi.

گفت او ای ناصحان من بی ندم

از جهان زندگی سیر آمدم

He said, “O sincere advisers, I have become unrepentantly weary of the world of life.

***

Âşık dedi ki: “Ey öğüt verenler, ben yaptığım dan nâdim değilim. Hayata doydum.

منبلی‌ام زخم جو و زخم‌خواه
عافیت کم جوی از منبل براه

I am an idle vagabond, seeking blows and desiring blows: do not seek rectitude from the vagabond on the road.

***

Ben yaralanmayı isteyen, arayan bir tembelim. Tembelden yola gitmeyi umma!

3 – 3948

منبلی نی کو بود خود برگ‌جو

منبلی‌ام لاابالی مرگ‌جو

(I am) not the vagabond who in sooth is a seeker of provender: I am the reckless vagabond (who is) the seeker of death.

***

Ama yiyecek, içecek tembeli değilim ben… Hiçbir şeye aldırış etmeyen, ölümünü arayan bir tembelim!

3 – 3949

منبلی نی کو به کف پول آورد
منبلی چستی کزین پل بگذرد

(I am) not the vagabond who gets small money into his palm, (but) the nimble vagabond who would cross this bridge (to the world hereafter)—

***

Âleme el avuç açan, kendisine para pul toplayan tembel değilim, bu köprüden çevikçe geçen bir tembelim.

آن نه کو بر هر دکانی بر زند
بل جهد از کون و کانی بر زند

Not the one who cleaves to every shop; nay, but (the one who) springs away from (phenomenal) existence and strikes upon a mine (of reality).

***

Her dükkâna başvuran, halini söyleyen tembel değilim. Varlıktan sıçrayıp kurtulan ve bir madene ulaşan tembelim.

مرگ شیرین گشت و نقلم زین سرا
چون قفص هشتن پریدن مرغ را

Death and migration from this (earthly) abode has become as sweet to me as leaving the cage and flying (is sweet) to the (captive) bird—

***

Kuşa, kafesi bırakıp uçmak nasıl hoş, tatlı gelirse bana da ölmek ve bu yurttan göçmek öyle hoş, öyle tatlı geliyor.

آن قفص که هست عین باغ در
مرغ می‌بیند گلستان و شجر

The cage that is in the very midst of the garden, (so that) the bird beholds the rose-beds and the trees,

***

Bahçeye konan kafesteki kuş, gülleri, ağaçları görür.

جوق مرغان از برون گرد قفص
خوش همی‌خوانند ز آزادی قصص

(While) outside, round the cage, a multitude of birds is sweetly chanting tales of liberty:

***

Dışarıda, kafesin çevresinde ötüşen kuşlar, hürriyete ait güzel, güzel hikâyeler söylerler.

مرغ را اندر قفص زان سبزه‌زار
نه خورش ماندست و نه صبر و قرار

At (the sight of) that verdant place neither (desire for) food remains to the bird in the cage, nor patience and rest,

***

Kafesteki kuş, onları duyar, o yeşilliği görürde ne iştahı kalır, ne sabrı, ne kararı!

سر ز هر سوراخ بیرون می‌کند
تا بود کین بند از پا برکند

(But) it puts out its head through every hole, that perchance it may tear off this fetter from its leg.

***

Başını kafesin her deliğinden çıkarır durur. Ayağındaki bağdan kurtulmak ister.

چون دل و جانش چنین بیرون بود
آن قفص را در گشایی چون بود

Since its heart and soul are (already) outside like this, how will it be when you open the cage?”

***

O kuşun gönlü de dışarıdadır, canı da… Böyleyken kafesi açıversen ne yapar?

3 – 3957

نه چنان مرغ قفص در اندهان
گرد بر گردش به حلقه گربگان

Not such is the bird caged amidst anxieties—cats round about it in a ring:

***

O kuş, kafese kapanmış kafesin etrafında da kediler birkaç halka olmuş kuşa benzemez ki.

کی بود او را درین خوف و حزن
آرزوی از قفص بیرون شدن

How, in this dread and sorrow, should it have the desire to go out of the cage?

***

Bu çeşit kuş korkuya, vehme düşer, hiç kafesten çıkmayı ister mi o?

او همی‌خواهد کزین ناخوش حصص
صد قفص باشد بگرد این قفص

It wishes that, (to save it) from this unwelcome plucking (of its feathers), there might be a hundred cages round about this cage (in which it is confined).

***

Hatta o kötülükler yüzünden kafesin etrafında daha yüz tane kafes olmasını ister.

آنچنانک گفت جالینوس راد
از هوای این جهان و از مراد

That is even as wise Galen said on account of (his) passion for this world and because of what he desired (in it)—

***

Bu şuna benzer: Akıl ve hikmette üstün olan Calinus da bu dünyanın havasına kapılmış, dünya muradına gönül vermiş olduğundan,

راضیم کز من بماند نیم جان
که ز کون استری بینم جهان

“I am content that (only) half of my vital spirit should remain, so that I may see the world through the arse of a mule.”

***

“Yarı canlı bir halde dünyayı bir katır götünden görmeye bile razıyım, tek ölmeyeyim” dedi.

گربه می‌بیند بگرد خود قطار
مرغش آیس گشته بودست از مطار

He sees around him cats in troops: his bird has despaired of flying;

***

Kafes etrafında kedilerin toplanmış olduğunu görmüş, bir kuşa benzeyen ruhu, uçmaktan meyus olmuştu.

یا عدم دیدست غیر این جهان
در عدم نادیده او حشری نهان

Or he has deemed all except this world to be non-existence and has not perceived in non-existence a hidden resurrection.

***

Yahut da bu cihandan başka her şeyi yok görmüş, yokluktaki haşri görmemişti.

چون جنین کش می‌کشد بیرون کرم
می‌گریزد او سپس سوی شکم

Like the embryo which (the Divine) Bounty is drawing forth: it is fleeing back towards the belly.

***

Ana karnındaki çocuk gibi hani. Allah’ın keremi, onu rahimden dışarı çeker de o yine rahme doğru kaçar durur.

لطف رویش سوی مصدر می‌کند
او مقر در پشت مادر می‌کند

(The Divine) Grace is turning its (the embryo's) face towards the place of exit, (while) it (the embryo) is making its abode in the mother's loins,

***

Allah’ın lütfu, onun yüzünü bu âleme çıkacağı tarafa döndürür, o yine büzülüp ana karnına sokulur.

3 – 3966

که اگر بیرون فتم زین شهر و کام
ای عجب بینم بدیده این مقام

Saying, “Oh, I wonder, if I fall outside of this city and (abode of) pleasure, shall I see with my eye this dwelling-place;

***

Bu şehirden, bu yurttan dışarı çıkarsam acaba bir daha burasını görebilir miyim?

یا دری بودی در آن شهر وخم

که نظاره کردمی اندر رحم

Or would there be in that noisome city a door, so that I might gaze into the womb,

***

Rahimde bir kapı olsaydı da o havası ufunetli şehir görünseydi.

3 – 3968

یا چو چشمه‌ی سوزنی راهم بدی

که ز بیرونم رحم دیده شدی

Or would there be for me a path, (narrow) as the eye of a needle, so that the womb might become visible to me from outside?”

***

Yahut da bir iğne yordamı kadar delik bulunsaydı da dışarısını bir görseydim der!

آن جنین هم غافلست از عالمی
همچو جالینوس او نامحرمی

That embryo, too, is unaware of a world (outside): it is one unfamiliar (therewith), like Galen.

***

Ana karnındaki çocuk da rahmin dışında bir âlem olduğundan gafildir, o da Calinus gibi nâmahremdir.

اونداند کن رطوباتی که هست
آن مدد از عالم بیرونیست

It does not know that the humours which exist (in the womb) are supplied (to it) from the external world,

***

Bilmez ki rahimdeki yaşlıklarda dışarıdaki âlemin feyziyledir.

آنچنانک چار عنصر در جهان
صد مدد آرد ز شهر لامکان

Even as the four elements in this world obtain a hundred supplies (means of support) from the City beyond space.

***

Dünyadaki dört unsur da kendilerine Lâmekân âleminden yüzlerce yardım geldiğini bilmezler.

آب و دانه در قفص گر یافتست
آن ز باغ و عرصه‌ای درتافتست

If it has found water and seeds in its cage, those have appeared (there) from a Garden and Expanse.

***

Kuş, kafeste su ve tane buluyor ama su da kafesin dışındaki bağdan, bahçeden gelmede, tane de!

جانهای انبیا بینند باغ
زین قفص در وقت نقلان و فراغ

The spirits of the prophets behold the Garden from this cage at the time of their being transported and freed (from the body);

***

Peygamberlerin canları bu âlemden göçer, bu âlemden kurtulurken o bağı, o bahçeyi görür de

پس ز جالینوس و عالم فارغند
همچو ماه اندر فلکها بازغند

Hence they are free of Galen and the world: they are shining like the moon in the skies.

***

Bu yüzden onlar, Calinus’a da aldırış etmezler, âleme de… Ay gibi göklerde doğar, göklere ışık saçarlar.

ور ز جالینوس این گفت افتراست
پس جوابم بهر جالینوس نیست

And if this saying (as related) from Galen is a fiction, then my answer is not for Galen,

***

Eğer bu söz, Calinus’a iftira ise cevabım Calinus’a değil…

این جواب آنکس آمد کین بگفت
که نبودستش دل پر نور جفت

(But) this is the answer to the person who said it, for the luminous heart has not been his mate.

***

Bunu söylemiş olan kişiye. Çünkü bunu söyleyen nurlarla dolu gönle eş olmamıştır.

مرغ جانش موش شد سوراخ‌جو
چون شنید از گربگان او عرجوا

The bird, his spirit, became a mouse seeking a hole, when it heard from the cats (the cry), “Halt ye!”

***

Can kuşu, kedilerden “ Hele durun bakalım” sesini duyunca delik arayan fareye dönmüştür.

زان سبب جانش وطن دید و قرار
اندرین سوراخ دنیا موش‌وار

On that account his spirit, mouse-like, deemed its home and abode to be in this world-hole.

***

O yüzden canı, fare gibi bu dünya deliğini vatan tutmuş, yurt edinmiştir.

هم درین سوراخ بنایی گرفت
درخور سوراخ دانایی گرفت

In this hole, too, it began to build and acquired a knowledge suitable to the hole;

***

Bu delikte yapılar yapmaya girişmiş, bu deliğe lâyık bilgilere sahip olmuştur.

پیشه‌هایی که مرورا در مزید
کاندرین سوراخ کار آید گزید

It chose the trades advantageous to it, which would be of use in this hole.

***

Ona bu delikte yarayacak onu burada yüceltecek sanatları seçti de diğerlerini bıraktı.

زانک دل بر کند از بیرون شدن
بسته شد راه رهیدن از بدن

Inasmuch as it turned its heart away from (relinquished the desire for) going forth, the way of deliverance from the body was barred.

***

Çünkü dışarı çıkmadan ümidini kesti, bedenden kurtulma yolu kapandı.

3 – 3982

عنکبوت ار طبع عنقا داشتی
از لعابی خیمه کی افراشتی

If the spider had the nature of the ‘Anqá, how should it have reared a tent (made) of some gossamer?

***

Örümcekte Anka tabiatı olsaydı tükürüğüyle çadır kurar mıydı hiç?

گربه کرده چنگ خود اندر قفص

نام چنگش درد و سرسام و مغص

The cat has put its claws into the cage: the name of its claws is pain and delirium and gripes.

***

Kedi pençesini kafese de atar. Pençesinin adı derttir, elemdir, ıstıraptır.

گربه مرگست و مرض چنگال او
می‌زند بر مرغ و پر و بال او

The cat is Death, and its claws are disease: it is striking at the bird and its plumage.

***

Kedi ölümdür, pençesi de hastalık, kuşu da, kuşun kanadını da pençeler.

گوشه گوشه می‌جهد سوی دوا
مرگ چون قاضیست و رنجوری گوا

He (the sick man) darts (like the bird) from corner to corner towards the remedy. Death is like the cadi, and the disease is the witness.

***

Kuş, bucak bucak ilâç bulmaya koşar. Ölüm kadıya benzer, hastalık şahide.

چون پیاده‌ی قاضی آمد این گواه
که همی‌خواند ترا تا حکم گاه

This witness comes (to you), like the cadi's footman (officer), who summons you to the place of judgment.

***

Bu şahit, kadıdan gelen adam gibidir. “Gel kadı, seni mahkemeye istiyor” der.

مهلتی می‌خواهی از وی در گریز
گر پذیرد شد و گرنه گفت خیز

You, in flight (from your doom), beg him (to grant you) a respite: if he consent, it is granted; otherwise, he says, “Arise (and go with me).”

***

Ondan kaçıp kurtulmak için bir mühlet istersin. Verirse ne âlâ… Vermezse “Olmaz, hadi kalk” diye emreder.

جستن مهلت دوا و چاره‌ها
که زنی بر خرقه‌ی تن پاره‌ها

The seeking of a respite consists in remedies and cures, that you may patch (thereby) the tattered cloak, the body.

***

Mühlet istemen, mühlet alman ilâçlardır, tedavidir. Âdeta ten hırkasını yamalarla yamarsın!

عاقبت آید صباحی خشموار
چند باشد مهلت آخر شرم دار

At last, one morning, he comes angrily, saying, “How long will the respite be? Now, prithee, be ashamed!”

***

Fakat nihayet bir sabah kızgın bir hale gelir. “ Bu mühlet niceye bir sürecek? Utan artık!” der.

عذر خود از شه بخواه ای پرحسد
پیش از آنک آنچنان روزی رسد

O envious man, ask your pardon of the King ere such a day as that arrives.

***

Ey hasetlerle dopdolu adam, o gün gelmeden önce davran da padişahtan özür iste!

وانک در ظلمت براند بارگی
برکند زان نور دل یکبارگی

And he who rides his horse into the darkness and altogether removes his heart from the Light

***

Atını karanlıklara süren adam, gönlünü o nurdan tamamıyla ayırır.

می‌گریزد از گوا و مقصدش
کان گوا سوی قضا می‌خواندش

Is fleeing from the witness and his purpose; for that witness is calling him to judgement.

***

Şahdan da kaçar, şahitten de, götürmek istediği yerden de. Çünkü o şahit, onu kazaya, hükme davet etmektedir.

قوم گفتندش مکن جلدی برو
تا نگردد جامه و جانت گرو

The people said to him, “Do not act with foolhardiness, depart, lest thy (bodily) vesture and thy soul become in pawn (to Death).”

***

Ahali dedi ki: “Babayiğitlik satma, yürü… bu sevdadan vazgeç de elbisen de burada rehin kalmasın, canın da!

3 – 3994

آن ز دور آسان نماید به نگر
که به آخر سخت باشد ره‌گذر

Froth afar it seems easy, (but) look well! for in the end the passage is grievous.

***

Burada gecelemek, uzaktan kolay görünür ama bu geçit sonunda güçleşir!

خویشتن آویخت بس مرد و سکست
وقت پیچاپیچ دست‌آویز جست

Many a man hanged himself and broke (his neck) and at the moment of agony sought something for his hand to cling to.

***

Nice kişiler vardır ki kasınır, böbürlenir... Fakat elem ve ıstırap zamanında yapışacak, el atacak bir şey arar!

پیشتر از واقعه آسان بود
در دل مردم خیال نیک و بد

Before the battle, the fancy of good or evil is slight (makes no deep impression) in a man’s heart;

***

Savaştan önce halkın gönlüne iyi ve kötü hayal kolay görünür.

چون در آید اندرون کارزار
آن زمان گردد بر آنکس کار زار

(But) when he enters into the fray, then to that person the matter becomes woeful.

***

Fakat adam savaşa girdi mi iş o zaman sarpa sarar!

چون نه شیری هین منه تو پای پیش
کان اجل گرگست و جان تست میش

Since you are not a lion, beware, do not step forward, for that Doom is a wolf, and your soul is the sheep;

***

Mademki aslan değilsin, ileriye ayak atma. Çünkü ecel kurttur, canınsa koyun!

ور ز ابدالی و میشت شیر شد

آمن آ که مرگ تو سرزیر شد

But if you are one of theAbdal(saints) and your sheep has become a lion, come on securely, for your death has been over thrown.

***

Yok… Eğer Abdal’dan olmuşsan, koyunun aslan haline gelmişse korkma, emin bir halde gel ileri… Ölümün sana mağlûp olur, bir şey yapamaz!

کیست ابدال آنک او مبدل شود
خمرش از تبدیل یزدان خل شود

Who is theAbdal? He that becomes transmuted, he whose wine is turned into vinegar by Divine transmutation.

***

Abdal kimdir? Varlığı değişmiş olan, Allah’ın değiştirmesiyle şarabı sirke kesilen!

لیک مستی شیرگیری وز گمان
شیر پنداری تو خود را هین مران

But you are drunken, pot and from (mere) opinion ihink yourself to be a lion: Beware, do not advance!

***

Fakat sarhoşsan kendini aslanları bile tutarım, emrime ram ederim sanıyor, sarhoşlukla aslan olduğunu zannediyorsan kendine gel, sakın ileri atılma!

گفت حق ز اهل نفاق ناسدید
باسهم ما بینهم باس شدید

God bath said of the unrighteous Hypocrites, “Their valour amongst themselves is a great valour.

***

Allah, doğru yolu bulmamış kötü münafıklar hakkında “Onların savaşmaları, kendi aralarında şiddetlenir” dedi.

در میان همدگر مردانه‌اند

در غزا چون عورتان خانه‌اند

Amongst one another they are manly, (but) in a warlike expedition they are as the women of the house.”

***

Kendi kendilerine kaldılar mı er kesilirler. Fakat savaşta evdeki karılara dönerler.

گفت پیغامبر سپهدار غیوب
لا شجاعة یا فتی قبل الحروب

The Prophet; the commander-in-chief of the things unseen, said, “There is no bravery, O youth, before the battles.”

***

O gayp askerinin başbuğu Peygamber dedi ki: “Ey yiğit, savaştan önce yiğitlik olamaz!”

3 – 4005

وقت لاف غزو مستان کف کنند

وقت جوش جنگ چون کف بی‌فنند

The drunken make a froth when there is talk of war, (but) when war is raging they are as unskilled (useless) as froth.

***

Sarhoşlar, savaş lâfına kalkıştılar mı ağızlarından köpük saçarlar ama savaş kızışınca köpük gibi kalırlar, hiçbir işe yaramazlar.

3 – 4006

وقت ذکر غزو شمشیرش دراز
وقت کر و فر تیغش چون پیاز

At the time when war is spoken Of, his (such a one’s) scimitar is long (drawn and extended); at the time of combat his sword is (sheathed) like an onion.

***

Bu çeşit adamın kılıcı savaş sözü olunca, uzar. Asıl savaştaysa soğan gibi kat, kat kınlara gömülür!

وقت اندیشه دل او زخمجو
پس به یک سوزن تهی شد خیک او

At the time of premeditation his heart is eager for wounds; then (in action) his bag is emptied (of air) by a single needle.

***

Savaşı düşündüğü zaman gönlü, yaraları arar, saflara dalar, erlikler gösterir. Savaş zamanındaysa bucak bucak kaçar?

من عجب دارم ز جویای صفا
کو رمد در وقت صیقل از جفا

I marvel at the seeker of purity who at the time of polishing shrinks from being handled roughly.

***

Cefaya uğrayıp cilâlanacağı zaman kaçan, sonra da safa dileyen kişiye şaşarım doğrusu.

عشق چون دعوی جفا دیدن گواه
چون گواهت نیست شد دعوی تباه

Love is like the lawsuit; to suffer harsh treatment is (like) the evidence: when you have no evidence, the lawsuit is lost.

***

Aşk dâvaya benzer, cefa çekmek de şahide. Şahidin yoksa dâvayı kazanamazsın ki!

چون گواهت خواهد این قاضی مرنج

بوسه ده بر مار تا یابی تو گنج

Do not be aggrieved when this Judge demands your evidence: kiss the snake in order that you may gain the treasure.

***

Kadı, senden şahit isterse incinme. Yılanı öp ki hazineyi elde edesin!

آن جفا با تو نباشد ای پسر

بلک با وصف بدی اندر تو در

That harshness is not towards you, O son; nay, towards the evil qualities within you.

***

Zaten o cefa sana değildir ki ey oğul! Sendeki kötü hulyadır.

بر نمد چوبی که آن را مرد زد
بر نمد آن را نزد بر گرد زد

The blows of the stick with which a man beats a rug he inflicts, not on the rug, but on the dust (in the rug).

***

Sopayla kilime vuran, kilimi dövmez, tozlarını silker!

گر بزد مر اسپ را آن کینه کش
آن نزد بر اسپ زد بر سکسکش

If that vindictive fellow lashes the horse, he directs the blows, not at the horse, but at its stumbling,

***

Kızıp atı döven, hakikatte atı dövmez, aksak yürüyüşünü döver.

3 – 4014

تا ز سکسک وا رهد خوش‌پی شود

شیره را زندان کنی تا می‌شود

In order that it may be delivered from (the vice of) stumbling and may move well: you imprison must (in the vat) in order that it may become wine.

***

Bu yürüyüşü bıraksın da iyi yürüsün, rahvanlaşsın der. Üzüm suyunu şarap olsun diye hapis edersin ya…

گفت چندان آن یتیمک را زدی

چون نترسیدی ز قهر ایزدی

He (some one) said, “Thou hast struck that little orphan so many blows: how wert not thou afraid of the Divine wrath?”

***

Birisi bir yetimi dövse gören der ki: O yetimceğizi neye dövüyorsun. Allah’tan korkmuyor musun?

گفت او را کی زدم ای جان و دوست
من بر آن دیوی زدم کو اندروست

He (the striker) said, “O (dear) soul and friend, when did I strike him? I struck at the devil that is in him,”

***

Döven de “Canım, dostum, ben onu ne vakit dövdüm ki? Ben, ondaki Şeytan’ı dövüyorum” der.

3 – 4017

مادر ار گوید ترا مرگ تو باد
مرگ آن خو خواهد و مرگ فساد

If your mother say to you, “Mayst thou die!” she wishes the death of that (evil) nature (of yours) and the death of iniquity.

***

Annen, sana “geber” dese bu sözüyle kötü huyunun, kötülüğünün gebermesini ister.

آن گروهی کز ادب بگریختند
آب مردی و آب مردان ریختند

The folk who fled from correction dishonoured’ their (own) manhood and (true) men.

***

Edepten, terbiyeden kaçanlar, erliğin yüzsuyunu da dökerler, erlerin yüzsuyunu da!

3 – 4019

عاذلانشان از وغا وا راندند
تا چنین حیز و مخنث ماندند

The railers drove them back from the war, so that they remained so infamous and effeminate.

***

Bunlar, kendilerini kınayanları da savaştan döndürürler… Nihayet böyle rezil ve kahpe bir halde kala kaldılar.

3 – 4020

لاف و غره‌ی ژاژخا را کم شنو

با چنینها در صف هیجا مرو

Do not thou hearken to the boasting and roaring of the driveller: do not go into the battle-line with such fellows.

***

Herzevekillerin herzelerini, manasız sözlerini saçma gururlarını az dinle, bu çeşit adamlarla savaş safına girme.

زانک زاد و کم خبالا گفت حق
کز رفاق سست برگردان ورق

Sincethey would have added to you (naught but) corruption, God said, “Turn the leaf (avert yourself) from pusillanimous comrades,

***

Allah, bunlar hakkında buyurdu ki “Onlar size uyunca sayınızı çoğaltmazlar, ancak hile ve fesadı çoğaltırlar", "Kaypak arkadaşlara uyma, çevir onların yaprağını!

که گر ایشان با شما همره شوند
غازیان بی‌مغز همچون که شوند

For if they go along with you, the warriors will become pith- less, like straw.

***

Çünkü onlar sizinle yoldaş olurlarsa gaziler de saman gibi içsiz bir hale düşerler.

خویشتن را با شما همصف کنند
پس گریزند و دل صف بشکنند

They put themselves in line with you (on the field of battle); then they flee and break the heart of the line.

***

Size uymuş görünür, sizinle beraber safa girerler ama sonra kaçarlar, safı da bozar perişan ederler.

پس سپاهی اندکی بی این نفر
به که با اهل نفاق آید حشر

Therefore, better a little army without these persons than (that) it should be mustered (reinforced) with the Hypocrites.”

***

Bu çeşit adamdansa… Münafıklardan pek kalabalık kişinin size uymadansa azlık asker daha iyi.

3 – 4025

هست بادام کم خوش بیخته
به ز بسیاری به تلخ آمیخته

A few well-sifted almonds are better than a great many (sweet ones) mixed with bitter..

***

Az, fakat adamakıllı olmuş güzel badem, acımış, kötü fakat çok bademden iyidir elbette.

تلخ و شیرین در ژغاژغ یک شی‌اند
نقص از آن افتاد که همدل نیند

The bitter and the sweet are one thing (alike) in respect of rattling (against each other, when poured out); the defect arises from their not being the same at heart.

***

Suret bakımından acı da birdir, tatlı da… Fakat hakikatte bunlar birbirine zıttır, ikidir.

گبر ترسان دل بود کو از گمان
می‌زید در شک ز حال آن جهان

The infidel is of timorous heart, for, (judging) from opinion, he lives in doubt as to the state of that (the other) world.

***

Kâfir, o âlemin varlığından şüphe eder, dirileceğini ummaz. Bu yüzden gönlünde korku vardır.

می‌رود در ره نداند منزلی
گام ترسان می‌نهد اعمی دلی

He is going along the road, (but) he does not know any stage: one blind in heart steps timidly.

***

Yola düşüp gider ama bir konak bile bilmez. Gönlü kör olan adam, korka korka adım atar.

چون نداند ره مسافر چون رود
با ترددها و دل پرخون رود

When the traveller does not know the way, how does he go? He goes with (many) hesitations, while his heart is full of blood (anguish).

***

Yolcu, yol bilmezse nasıl gider? Tereddütlerle, gönlü kanlarla dolu olarak!

هرکه گویدهای این‌سو راه نیست
او کند از بیم آنجا وقف و ایست

If anyone says (to him), “Hey! this is not the way he will o halt there and stand still in affright.

***

Birisi “Hay adam hay… Yol, burası değil ki!” dese korkusundan hemen oracıkta duruverir.

ور بداند ره دل با هوش او
کی رود هر های و هو در گوش او

But if his (the traveller’s) wise heart knows the way, how should every hey and ho go into his ear?

***

Fakat gönlüyle hakikati duyan, yolu bilen kişinin kulağına hiç öyle hay huylar girer mi?

پس مشو همراه این اشتردلان
زانک وقت ضیق و بیمند آفلان

Therefore do not journey with these camel-hearted (craven)ones, for in the hour of distress and danger they are the ones who sink;

***

Şu halde bu deve yüreklilerle yoldaş olma. Çünkü onlar, darlık ve korku zamanında kayboluverirler.

پس گریزند و ترا تنها هلند
گرچه اندر لاف سحر بابلند

Then they flee and leave thee alone, though in boasting they are (powerful as) the magic of Babylon.

***

Onlar, lâf da Bâbil sihrine maliktirler, her şeyi yapar, çatarlar ama iş dara geldi mi kaçar, seni yapayalnız bırakıverirler!

تو ز رعنایان مجو هین کارزار
تو ز طاوسان مجو صید و شکار

Beware! Do not thou request sybarites to fight; do not request peacocks to engage in the hunt and the chase.

***

Kendine gel ve züppelerden savaş umma. Tavus kuşlarından av avlama hünerini bekleme!

طبع طاوسست و وسواست کند
دم زند تا از مقامت بر کند

The carnal nature is a peacock: it tempts thee and talks idly, that it may remove thee from thy (spiritual) post.

***

Tabiat tavus kuşuna benzer, sana vesveseler verir, saçma sapan söylenir durur; nihayet seni yerinden yurdundan eder.

همچو شیطان در سپه شد صد یکم

خواند افسون که اننی جار لکم

As (for example) Satan became the hundred-and-first in the army (of the Quraysh) and spake beguiling words, saying, “Verily, I am a protector for you.”

***

Şeytan gibi… o da asker içine girdi, yüzün biri oldu, “ Ben size yardımcıyım” dedi, onlara afsun okudu, onları aldattı.

چون قریش از گفت او حاضر شدند
هر دو لشکر در ملاقان آمدند

When the Quraysh had assembled at his bidding, and the two armies confronted each other,

***

Fakat Kureyş, onun sözüne uyup hazırlanarak iki ordu karşılaşınca,

دید شیطان از ملایک اسپهی
سوی صف ممنان اندر رهی

Satan espied a host of angels on a road beside the ranks of the Faithful.

***

Müminlerin saflarında melek askerlerini gördü…

آن جنودا لم تروها صف زده
گشت جان او ز بیم آتشکده

(He espied)those troops that ye saw not, drawn up in ranks; and from terror his soul became (like) a fire-temple.

***

Sizin görmediğiniz o gayp askerlerinin saf kurduklarını görünce canı, korkudan bir ateşgede kesildi.

پای خود وا پس کشیده می‌گرفت
که همی‌بینم سپاهی من شگفت

Turning on his heel, he began to retreat, saying, “I behold a marvellous host”—

***

Ayağını gerisin geriye çekmeye başladı. “Ben pek kalabalık bir ordu görüyorum.

ای اخاف الله ما لی منه عون

اذهبوا انی اری ما لاترون

That is, “I fear God: I have no help from Him. Get ye gone! Verily, I see what ye see not.”

***

Allah’tan korkarım ben, o bana yardım etmez. Çekilin gidin… Ben, sizin görmediğinizi görüyorum” dedi.

گفت حارث ای سراقه شکل هین
دی چرا تو می‌نگفتی اینچنین

Hárith said, “Hey, O thou that hast the form of Suráqa, why wert not thou saying such-like words yesterday?”

***

Hâris dedi ki: “Ey Suraka, neden dün böyle söylemiyordun?”

گفت این دم من همی‌بینم حرب
گفت می‌بینی جعاشیش عرب

He replied, “At this moment I see destruction (before me).” He (Hárith) said, “Thou seest the most puny of the Arabs.

***

Suraka şekline girmiş olan Şeytan “Şimdi savaşın başlamak üzere olduğunu görüyorum” dedi. Hâris, “Sen, ancak Arapların hor hakir bir topluluğunu görmektesin.

می‌نبینی غیر این لیک ای تو ننگ

آن زمان لاف بود این وقت جنگ

Thou art seeing naught but this; but, O thou disgrace, that was the time of talk, and this is the time of battle.

***

Bundan başka bir şey görmüyorsun ama ey aşağılık herif, o zaman lâf zamanıydı, şimdi savaş zamanı.

دی همی‌گفتی که پایندان شدم
که بودتان فتح و نصرت دمبدم

Yesterday thou wert saying, ‘I pledge myself that victory and Divine aid will always be yours.’

***

Dün ben dayanır, ayak direrim, size yardımda bulunurum, bu suretle de üst gelirsiniz diyordun.

دی زعیم الجیش بودی ای لعین
وین زمان نامرد و ناچیز و مهین

Yesterday thou wert the surety for the army, O accursed one, and now thou art cowardly, good-for-nothing, and vile,

***

A melûn, dün ordu kumandanı kesilmiştin, şimdi namertleştin, bayağılaştın, korkaklaştın.

تا بخوردیم آن دم تو و آمدیم
تو بتون رفتی و ما هیزم شدیم

So that (after) we swallowed those (deceitful) words of thine and came (to battle), thou hast gone to the bath-stove and we have become the fuel.”

***

Senin sözüne kandık da geldik… Bu belâ tuzağına düştük” dedi.

چونک حارث با سراقه گفت این
از عتابش خشمگین شد آن لعین

When Hárith said this to Suráqa, that accursed one was enraged at his reproaches.

***

Hâris, bu sözleri söyleyince o melûn bu azardan kızdı, hiddetlendi.

دست خود خشمین ز دست او کشید
چون ز گفت اوش درد دل رسید

He angrily withdrew his hand from his (Hárith's) hand, since his heart was pained by his words.

***

Bu sözlerden gönlü dertlendi, kızgınlıkla elini, Hâris’in elinden çekti.

سینه‌اش را کوفت شیطان و گریخت
خون آن بیچارگان زین مکر ریخت

Satan smote his (Hárith's) breast and fled: by means of this plot he shed the blood of those wretched men.

***

Göğsünü döverek kaçıp gitti; o biçarelerin kanını da bu hileyle döktü.

چونک ویران کرد چندین عالم او
پس بگفت این بری منکم

After he had ruined so great a multitude, he then said, “Lo, I am quit of you.”

***

O, bunca âlemi yıktı, harap etti de sonra “Ben sizden değilim” dedi.

کوفت اندر سینه‌اش انداختش
پس گریزان شد چو هیبت تاختش

He smote him on the breast and overthrew him; then he turned to flee, since terror urged him on.

***

Meleklerin heybetini görünce Hâris’in göğsüne bir yumruk aşk edip yere yıktı, kaçıverdi!

نفس و شیطان هر دو یک تن بوده‌اند
در دو صورت خویش را بنموده‌اند

The fleshly soul and the Devil both have (ever) been one person (essentially); (but) they have manifested themselves in two forms,

***

Nefisle Şeytan, ikisi de birdir… Surette kendisini iki gösterdi.

چون فرشته و عقل کایشان یک بدند
بهر حکمتهاش دو صورت شدند

Like the angel and the intellect, which were (really) one, (but) became two forms for the sake of His (God's) wise purposes.

***

Melekle akıl da birdir, himmeti var da onun için iki suret oldu.

دشمنی داری چنین در سر خویش
مانع عقلست و خصم جان و کیش

You have such an enemy as this in your inward part: he is the preventer of the intellect, and the adversary of the spirit and of religion.

***

İçinde, aklı alan, cana da düşman, dine de düşman olan böyle bir düşmanın var.

یکنفس حمله کند چون سوسمار
پس بسوراخی گریزد در فرار

At one moment he dashes forward like the Libyan lizard; then (again) in flight he darts away into a hole.

***

Bir an kertenkele gibi saldırır… Derken hemencecik bir deliğe kaçıverir.

در دل او سوراخها دارد کنون
سر ز هر سوراخ می‌آرد برون

Just now he has (many) holes in the (human) heart, and from every hole he is putting out his head.

***

Gönlün de nice delikler var. Her delikten baş çıkarıp durmada!

نام پنهان گشتن دیو از نفوس
واندر آن سوراخ رفتن شد خنوس

The name that denotes the Devil's becoming hidden from (men's) souls and going into that hole iskhunús(slinking back),

***

Şeytanın insanlardan gizlenmesine, bir deliğe girip saklanmasına “Hunus” derler.

که خنوسش چون خنوس قنفذست
چون سر قنفذ ورا آمد شذست

For hiskhunúsis like thekhunúsof the hedgehog: like the head of the hedgehog, he pops in and out;

***

Onun gizlenmesi de kirpinin büzülüp gizlenmesine benzer. Kirpi büzülür de kafasını çıkarır, tekrar gizler ya… o da öyle işte.

که خدا آن دیو را خناس خواند
کو سر آن خارپشتک را بماند

For God hath called the DevilKhannás(the slinker), because he resembles the head of the little hedgehog.

***

Allah, Şeytan’a “Hannâs” dedi. Şeytan, kirpinin kafasına benzer.

می نهان گردد سر آن خارپشت
دمبدم از بیم صیاد درشت

The head of the hedgehog is continually being hidden because of its fear of the cruel hunter,

***

Kirpi, kötü avcıdan ürker de büzülür, başını gizler.

تا چو فرصت یافت سر آرد برون
زین چنین مکری شود مارش زبون

Until, when it has found an opportunity, it puts out its head: by such a stratagem the snake becomes its prey.

***

Fırsatını bulunca başını çıkarır… Bu hileyle yılanı bile zebun eder.

3 – 4063

گرنه نفس از اندرون راهت زدی
ره‌زنان را بر تو دستی کی بدی

If the fleshly soul had not waylaid you from within, how would the brigands have any power to lay a hand upon you?

***

Nefis senin iç âleminde yolunu kesmeseydi bu yol kesiciler, sana el atabilirler miydi?

زان عوان مقتضی که شهوتست
دل اسیر حرص و آز و آفتست

On account of the exigent myrmidon, who is Lust, the heart is captive to greed and cupidity and bane.

***

Seni kötü şeylere sevk eden şehvetten, o gizli memur yüzünden gönül, hırsa tamaha, afete esir olmuştur.

زان عوان سر شدی دزد و تباه
تا عوانان را به قهر تست راه

On account of that inward myrmidon you have become thievish and depraved, so that the way is (open) for the (external) myrmidons to coerce you.

***

O gizli memur yüzünden hırsız oldun, kendini berbat ettin de nihayet bu görünen memurlar, seni kahretmek için yol buldular.

در خبر بشنو تو این پند نکو
بیم جنبیکم لکم اعدی عدو

Hearken to this good counsel in the Traditions (of the Prophet)—“Your worst enemy is between your two sides.”

***

Hadisteki şu güzel öğüdü duy; Düşmanlarınızın en kuvvetlisi, içinizdedir!

3 – 4067

طمطراق این عدو مشنو گریز
کو چو ابلیسست در لج و ستیز

Do not listen to the pompous talk of this enemy, (but) flee, for she is like Iblís in obstinately wrangling and quarrelling.

***

Bu düşmanın palavrasını dinleme kaç ondan… Çünkü o da inatta İblis’e benzer.

بر تو او از بهر دنیا و نبرد
آن عذاب سرمدی را سهل کرد

For the sake of this world and for contention's sake she has made the everlasting torment (seem) easy (of small account) to you.

***

Dünya sevgisi, dünya geçimine savaşma yüzünden sana o ebedî azabı ehemmiyetsiz gösterir.

چه عجب گر مرگ را آسان کند
او ز سحر خویش صد چندان کند

What wonder, if she makes death (seem) easy? By her magic she does a hundred times as much (as this).

***

Ölümü bile ehemmiyetsiz bir hale getirirse bunda şaşılacak ne var ki? O, sihriyle bunun gibi yüzlerce iş yapar!

سحر کاهی را به صنعت که کند
باز کوهی را چو کاهی می‌تند

Magic makes a straw a mountain by artifice; (or) again, it weaves a mountain like a straw.

***

Sihir, bazen sanatla samanı dağ gösterir, bazen dağı saman!

زشتها را نغز گرداند به فن
نغزها را زشت گرداند به ظن

It makes ugly things beautiful by means of sleight; it makes beautiful things ugly by means of (false) opinion.

***

Gözbağcılıkla çirkinleri güzelleştirir, güzelleri, çirkin bir şekle sokar.

کار سحر اینست کو دم می‌زند
هر نفس قلب حقایق می‌کند

The work of magic is this, that it breathes (incantations) and at every breath (moment) transforms realities.

***

Sihrin hali budur; afsunlar, üfürür, her an hakikatleri başka bir şekle çevirir.

آدمی را خر نماید ساعتی
آدمی سازد خری را وآیتی

At one time it shows a man in the guise of an ass, (at another time) it makes an ass (look like) a man and a notable.

***

Bir an gelir, insanı eşek gösterir… Bir an gelir eşeği şaşılacak bir adam şekline bürür!

این چنین ساحر درون تست و سر

ان فی الوسواس سحرا مستتر

Such a magician is within you and latent: truly, there is a concealed magic in temptation (exerted by the fleshly soul);

***

İşte senin içinde böyle bir sihirbaz gizlidir. Vesveselerde daimî bir sihir kudreti vardır!

اندر آن عالم که هست این سحرها
ساحران هستند جادویی‌گشا

(But) in the world in which are these magic arts, there are magicians who defeat sorcery.

***

Fakat bu sihirlerin hüküm sürdüğü âlemde öyle sihirbazlar da var ki sihirlerin hükmünü gideriverirler.

اندر آن صحرا که رست این زهر تر
نیز روییدست تریاق ای پسر

In the plain where this fresh (virulent) poison grew, there has also grown the antidote, O son.

***

Bu kuvvetli zehrin bittiği ovada tiryak da bitmiştir ey oğul!

3 – 4077

گویدت تریاق از من جو سپر

که ز زهرم من به تو نزدیکتر

The antidote says to you, “Seek from me a shield, for I am nearer than the poison to thee.

***

Tiryak, sana “Gel, beni kendine siper et… Ben, sana zehirden daha yakınım.

گفت او سحرست و ویرانی تو
گفت من سحرست و دفع سحر او

Her (the fleshly soul's) words are magic and thy ruin; my words are (lawful) magic and the counter-charm to her magic.”

***

Onun sözü sihirdir, seni yıkar harap eder… Benim sözüm de sihir ama onun sihrini defeder” der!

3 – 4079

گفت پیغامبر که ان فی البیان
سحرا و حق گفت آن خوش پهلوان

The Prophet said, “Verily, there is a magic in eloquence”; and that goodly hero spake the truth.

***

O güzel yiğit, o Peygamber; “Sözde sihir hassası var” dedi, doğru da söyledi.

هین مکن جلدی برو ای بوالکرم
مسجد و ما را مکن زین متهم

“Hey, do not commit a foolhardy act, (but) depart, O generous man, and do not make the mosque and us suspected on this account;

***

Ey kerem sahibi kendine gel, yiğitlik taslama, mescidimizi de töhmet altında bırakma, bizi de!

که بگوید دشمنی از دشمنی
آتشی در ما زند فردا دنی

For an enemy will speak form enmity, and to-morrow the villain will rouse a fire (of suspicion) against us,

***

Bir düşman düşmanlığından bir söz söyler… Bir alçak, yarın bize bir ateştir salar…

که بتاسانید او را ظالمی
بر بهانه‌ی مسجد او بد سالمی

Saying, ‘Some wicked man strangled him, (knowing that) on the pretext of the mosque he was safe (from suspicion),

***

Onu zalimin birisi boğdu, mescidi de kurtulmak için bahane etti.

تا بهانه‌ی قتل بر مسجد نهد
چونک بدنامست مسجد او جهد

So that he might impute the murder to the mosque and, since the mosque has a bad name, might escape.’

***

Mescidin adı çıkmış zaten. O da konuk, mescitte konukladı da öldü derler, ben de kurtulurum dedi, diyebilir.

3 – 4084

تهمتی بر ما منه ای سخت‌جان

که نه‌ایم آمن ز مکر دشمنان

Do not lay any suspicion upon us, O man of valiant spirit, for we are not secure from the craft of (our) enemies.

***

Ey canı pek adam, bizi töhmet altında bırakma… Zaten düşmanların hilelerinden emin değiliz.

هین برو جلدی مکن سودا مپز
که نتان پیمود کیوان را بگز

Come now, depart! Do not be foolhardy, do not cherish vain desire, for it is impossible to measure (the planet) Saturn by the ell.

***

Hadi yürü, yiğitliğini bırak, bu ham sevdayı pişirmeye kalkışma. Zuhal yıldızı arşınla ölçülemez!

چون تو بسیاران بلافیده ز بخت
ریش خود بر کنده یک یک لخت لخت

Many like thee have prated of (their) luck, (and in the end) they have torn out their beards, one by one, piecemeal.

***

Senin gibi çokları bahttan, talihten dem vurdular ama sonunda birer birer, tutam tutam sakallarını yoldular!

هین برو کوتاه کن این قیل و قال
خویش و ما را در میفکن در وبال

Hey, begone ! Cut short this palaver ! Do not cast thyself and us into woe!"

***

Aklını başına al da bu dedikoduyu kısa kes, yürü git… Kendini de vebale sokma, bizi de!”

3 – 4088

گفت ای یاران از آن دیوان نیم
که ز لا حولی ضعیف آید پیم

He said, “O friends, I am not one of the devils, that (the strength of) my sinews should fail at a singlelá hawl.

***

Dedi ki: “Dostlar, ben bir Lâhavle’yle ürküp kaçacak şeytanlardan değilim.

کودکی کو حارس کشتی بدی
طبلکی در دفع مرغان می‌زدی

A boy, who was the guardian of a cornfield, used to beat a tomtom in order to keep off the birds,

***

Bir çocuk, ekin bekçiliği yapar ve yanındaki defi çalarak kuşları kaçırırdı.

تا رمیدی مرغ زان طبلک ز کشت
کشت از مرغان بد بی خوف گشت

So that the birds, at (the sound of) the tomtom, were scared away from the field, and the field became safe from evil birds.

***

Kuşlar, o küçücük defin sesini duyup tarladan kaçarlar, ekinler de zararlı kuşlardan kurtulurdu.

3 – 4091

چونک سلطان شاه محمود کریم
برگذر زد آن طرف خیمه‌ی عظیم

When the Sultan, the noble King Mahmúd, pitched a great tent in that neighbourhood as he passed on the way

***

Kerem sahibi Sultan Mahmud’un yolu, o taraflara düştü, koca otağı o civara kuruldu.

با سپاهی همچو استاره‌ی اثیر
انبه و پیروز و صفدر ملک‌گیر

With an army like the stars of heaven (in number), numerous and victorious, one that pierces the ranks (of the enemy) and takes possession of empire—

***

Gökteki yıldızlar kadar çok, talihleri aydın, saflar yaran, ülkeler alan ordusuyla oraya kondu.

اشتری بد کو بدی حمال کوس

بختیی بد پیش‌رو همچون خروس

There was a camel that carried the kettle-drum: ’twas a Bactrian (camel), going in front (of the army) like a cock:

***

Bir de horoz gibi önde giden esrik bir deve vardı ki nöbet davulunu sırtına yüklemişlerdi.

بانگ کوس و طبل بر وی روز و شب
می‌زدی اندر رجوع و در طلب

Day and night he (the driver) used loudly to beat the big kettle-drum and the (ordinary) drum on its back in returning (from an expedition) and in setting out.

***

Nöbet, gidişte de onun sırtında vurulurdu, gelişe de.

3 – 4095

اندر آن مزرع در آمد آن شتر
کودک آن طبلک بزد در حفظ بر

That camel entered the cornfield, and the boy beat his tom--tom to protect the corn.

***

O deve, tarlaya giriverdi. Çocuk, ekinleri korumak için o küçücük defi çalmaya başladı.

عاقلی گفتش مزن طبلک که او
پختهٔ طبلست با آنشست خو

An intelligent man said to him, ‘Don't beat the tomtom, for he (the camel) is well-seasoned by the drum; he is accustomed to it.

***

Bir akıllı kişi, çocuğa dedi ki: “Def çalıp durma. O esrik deve, zaten davul taşıyan deve… o sese alışmış.

پیش او چه بود تبوراک تو طفل
که کشد او طبل سلطان بیست کفل

What is thy little tomtom, child, to him, since he carries the Sultan's drum twenty times the size?’

***

A çocuk senin bu defceğizin ona vız gelir. O, bu defin yirmisi kadar olan koskocaman nöbet davulunu taşıyor!

3 – 4098

عاشقم من کشته‌ی قربان لا

جان من نوبتگه طبل بلا

I am a lover, one who has been sacrificed to Naught: my soul is the band-stand for the drum of tribulation.

***

Ben de Lâ kılıcıyla kurban olmuş bir âşığım. Canım, belâ davulunun nöbet vurulduğu yer!

خود تبوراکست این تهدیدها
پیش آنچ دیده است این دیدها

Verily, these threats (of yours) are (as) a little tomtom beside that which these eyes (of mine) have seen.

***

Sizin bu tehditleriniz yok mu? Bu gözlerin gördüğü şeylere karşı ancak bir defceğizin gümbürtüsünden ibaret!

ای حریفان من از آنها نیستم
کز خیالاتی درین ره بیستم

O comrades, I am not one of those (without experience), that because of idle fancies I should halt on the Way.

***

Erler, ben, hayallere kapılıp bu yolda duracaklardan değilim.

من چو اسماعیلیانم بی‌حذر
بل چو اسمعیل آزادم ز سر

I am unafraid (of death), like the Ismá‘ílís; nay, like Ismá‘íl (Ishmael) I am free from (care for my) head.

***

Ben, İsmail Peygambere mensup olanlardanım, öldürülmeden çekinmem yok… Hatta İsmail gibi başından geçmiş bir adamım ben!

فارغم از طمطراق و از ریا
قل تعالوا گفت جانم را بیا

I am done with pomp and ostentation. ‘Say, come ye’: He (the Beloved) said to my soul, ‘Come.’”

***

Gösterişlerden de geçmişim, riyadan da “Söyle geliniz” emri canıma gel demiştir.

3 – 4103

گفت پیغامبر که جاد فی السلف
بالعطیه من تیقن بالخلف

The Prophet has said that one who feels sure of the recompense will give generously beforehand.

***

Peygamber dedi ki: İhsan edilen şeye verilecek karşılığı iyice bilen bu dünyada ihsanda bulunur.

هر که بیند مر عطا را صد عوض
زود دربازد عطا را زین غرض

Whoever sees a hundred compensations for the gift will at once give away the gift with this object (in view).

***

Verilen şeye verilecek yüzlerce karşılığı gören derhal cömertliğe ihsana başlar.

جمله در بازار از آن گشتند بند

تا چو سود افتاد مال خود دهند

All have become tied (to their business) in the bazaar (this world), to the end that when (the chance of) gain occurs they may give their money.

***

Herkes, kâr elde etmek için malını vermek üzere pazara, çarşıya bağlanmıştır.

زر در انبانها نشسته منتظر
تا که سود آید ببذل آید مصر

With gold in their money-bags, they are seated expectantly (in the hope) that the gain may come and that he who persists (in waiting) may begin to squander (his gold).

***

Dağarcıktaki altın sahibi bir kâr elde etsin de onu yoksullara versin diye ısrarla oturmuş beklemektedir.

چون ببیند کاله‌ای در ربح بیش
سرد گردد عشقش از کالای خویش

When he sees a piece of merchandise exceeding (his own) in profit, his fondness for his own goods becomes chilled;

***

Satıcı, elindeki kumaşın fazla para ettiğini gördü mü ona olan aşkı soğuyuverir.

گرم زان ماندست با آن کو ندید
کاله‌های خویش را ربح و مزید

(For hitherto) he has remained enamoured of those, because he perceived no profit and advantage superior to his own goods.

***

Kumaşların fazla bir kâr getirdiğini görmez de o yüzden onlara ısınır, onları elden çıkarmaz.

همچنین علم و هنرها و حرف
چون بدید افزون از آنها در شرف

Similarly, (in the case of) knowledge and accomplishments and trades: (a man is engrossed with them) since he has not seen (anything) superior to them in excellence.

***

Bilgi, hüner ve sanatlarda böyledir. Bunlara sahip olanlar, bunlardan daha şerefli, daha üstün bir şey görmezler de o yüzden ehemmiyet verirler.

تا به از جان نیست جان باشد عزیز

چون به آمد نام جان شد چیز لیز

Whilst nothing is better than life, life is precious; when a better appears, the name of life becomes a slippery (futile) thing.

***

İnsan için candan iyi bir şey yoksa can azizdir. Fakat candan iyi bir şeye sahip oldu mu, canın adı hor, hakir olur gider.

3 – 4111

لعبت مرده بود جان طفل را
تا نگشت او در بزرگی طفل‌زا

The lifeless doll is as (dear as) life to the child until he has grown up to manhood.

***

Çocuğun canı, çocuk kaldıkça, büyümedikçe oyun için yapılan bebeciktir.

این تصور وین تخیل لعبتست
تا تو طفلی پس بدانت حاجتست

This imagination and fancy are (like) the doll: so long as you are (spiritually) a child, you have need of them;

***

Bu düşünceler bu hayallenmeler de bebeciklerdir. Sen çocuk kaldıkça onlara ihtiyacın vardır.

چون ز طفلی رست جان شد در وصال
فارغ از حس است و تصویر و خیال

(But) when the spirit has escaped from childishness, it is in union (with God): it is done with sense-perception and imagination and fancy.

***

Fakat çocuk, çocukluktan kurtuldu da kemale erişti mi, adam oldu mu artık duygulardan da vazgeçer, düşüncelerden de, hayallerden de!

نیست محرم تا بگویم بی‌نفاق
تن زدم والله اعلم بالوفاق

There is no confidant (familiar with this mystery), that I should speak without insincerity (reserve). I will keep silence, and God best knoweth the (true) accord.

***

Mahrem yok ki açıkça söyleyeyim… Sükût ettim; Allah hakikate uygun olanı daha iyi bilir.

3 – 4115

مال و تن برف‌اند ریزان فنا
حق خریدارش که الله اشتری

The goods (of this world) and the body are snow melting away to naught; (yet) God is their purchaser, for Godhath purchased.

***

Malla beden, hemencecik eriyip giden kardır. Fakat satılığa çıkarılınca onların alıcısı Allah’tır.

برفها زان از ثمن اولیستت
که هیی در شک یقینی نیستت

The snows seem to you better than the price, because you are in doubt: you have no certainty (no sure faith),

***

Bu kar, sana neden paradan daha iyi geliyor, bilir misin? Şüphedesin, yakinin yok da ondan.

وین عجب ظنست در تو ای مهین

که نمی‌پرد به بستان یقین

And in you, O contemptible man, there is this marvellous opinion that does not fly to the garden of certainty.

***

Behey aşağılık adam, bu sendeki zan, ne acayip zan ki yakin bahçesinde hiç uçmuyor.

3 – 4118

هر گمان تشنه‌ی یقینست ای پسر
می‌زند اندر تزاید بال و پر

O son, every opinion is thirsting for certainty and emulously flapping its wings (in quest thereof).

***

Oğul, her şüphe, yakına susamıştır. Şüphe arttıkça yakına ulaşmak için daha ziyade çırpınır, kol kanat açar, uçmaya çalışır...

چون رسد در علم پس پر پا شود
مر یقین را علم او بویا شود

When it attains to knowledge, then the wing becomes a foot, and its knowledge begins to scent certainty,

***

İlim mertebesine ulaştı mı kanadı ayak kesilir, gayri uçmaya ihtiyacı kalmaz. Çünkü bilgisi yakın kokusunu almaya başlamıştır.

زانک هست اندر طریق مفتتن
علم کمتر از یقین و فوق ظن

For in the tested Way knowledge is inferior to certainty, but above opinion.

***

Çünkü bu sınanmış yolda ilim yakından aşağıdır, şüphe yukarı.

3 – 4121

علم جویای یقین باشد بدان
و آن یقین جویای دیدست و عیان

Know that knowledge is a seeker of certainty, and certainty is a seeker of vision and intuition.

***

Bil ki ilim, yakını arar. Yakin de apaçık görüşü…

اندر الهیکم بجو این را کنون
از پس کلا پس لو تعلمون

Seek this (difference between knowledge and intuitive certainty) now, in (the Súra which begins with) Alhákum, after (the word)kalláand after (the words)lau ta‘lamún.

***

Elhâkümü suresinde “Kellâ lev ta’lemune” den sonrasını oku da bunu ara, bul, anla.

می‌کشد دانش ببینش ای علیم
گر یقین گشتی ببینندی جحیم

Knowledge leads to vision, O knowing one: if it (knowledge) became (intuitive) certainty, they would see Hell.

***

Ey bilgi sahibi, bilgi insanı görüşe götürür. Dünyadakiler yakin sahibi olsalardı cehennemi gözleriyle görürlerdi.

3 – 4124

دید زاید از یقین بی امتهال
آنچنانک از ظن می‌زاید خیال

Vision is immediately born of certainty, just as fancy is born of opinion.

***

Görüş, şüphe yok ki yakinden doğar; nitekim hayal de zandan doğmaktadır.

اندر الهیکم بیان این ببین
که شود علم الیقین عین الیقین

See inAlhákumthe explanation of this, (namely), that the knowledge of certainty becomes the intuition of certainty.

***

Elhâkümü suresinde bu anlatılmıştır. İlm-el Yakin olur, bak da gör!

از گمان و از یقین بالاترم
وز ملامت بر نمی‌گردد سرم

“I am higher than opinion and certainty, and my head is not to be turned aside by blame.

***

Bana gelince; Ben, şüpheden de yüceldim, yakinden de… Kınanmadan başım dönmüyor.

چون دهانم خورد از حلوای او
چشم‌روشن گشتم و بینای او

Since my mouth ate of His sweetmeat, I have become clear-eyed and a seer of Him.

***

Onun helvasını yedim; gözüm aydınlandı, onu gördüm gayri.

پا نهم گستاخ چون خانه روم
پا نلرزانم نه کورانه روم

I step boldly when I go (to my spiritual) home: I do not let my feet tremble, I do not walk like the blind.

***

Şu halde evime gidiyorum demektir, elbette ayağımı küstahça basarım… Ayağım titremez, körcesine gitmem ki!

آنچ گل را گفت حق خندانش کرد
با دل من گفت و صد چندانش کرد

That which God said to the rose, and caused it to laugh (in full-blown beauty), He said to my heart, and made it a hundred times more (beautiful).

***

Allah, güle bir söyledi de gülü güldürdü ya… Gönlüme de onu söyledi de gülden yüz kat fazla güldürdü.

آنچ زد بر سرو و قدش راست کرد
و آنچ از وی نرگس و نسرین بخورد

(He bestowed on my heart) that which touched the cypress and made its stature straight, and that of which the narcissus and wild-rose partook;

***

Selviye bir şey yaptı. Boyunu dümdüz etti… nergisle ağustos gülü de ondan feyz aldı, güzelleşti…

آنچ نی را کرد شیرین جان و دل
و آنچ خاکی یافت ازو نقش چگل

That which made sweet the soul and heart of the sugar-cane, and that from which the creature of earth gained the form of Chigil;

***

Bir tecellisiyle kamışı, canı da tatlı, gönlü de tatlı bir hale getirdi… Toprağa mensup insan, onun lütfuyla Çigil güzeli oldu.

آنچ ابرو را چنان طرار ساخت
چهره را گلگونه و گلنار ساخت

That which made the eyebrow so ravishing and made the face rose-coloured and (like) the pomegranate-flower;

***

Kaşı o dertçe fitneci, işveci bir hale getirdi; yüzü gül ve nar gibi kıpkırmızı bir renge boyadı…

مر زبان را داد صد افسون‌گری
وانک کان را داد زر جعفری

(That which) gave a hundred enchantments to the tongue, and that which gave the (pure) gold of Ja‘far to the mine.

***

Dile yüzlerce sihirbazlık öğretti; madene Caferi altın hassasını ihsan etti.

چون در زرادخانه باز شد

غمزه‌های چشم تیرانداز شد

When the door of the Armoury was opened, the amorous glances became archers,

***

Silâh deposunun kapısını açınca güzellerin bakışları âşıkları koklamaya başladı…

بر دلم زد تیر و سوداییم کرد
عاشق شکر و شکرخاییم کرد

And shot arrows at my heart and frenzied me and made me in love with thanksgiving and sugar-chewing.

***

Bu tecelli ile bu feyz ile benim gönlüme de ok attı, beni de sevdalara saldı… Beni şükre de âşık etti, şekere de!

عاشق آنم که هر آن آن اوست
عقل و جان جاندار یک مرجان اوست

I am the lover of that One to whom every ‘that’ belongs: of (even) a single pearl of His the bodyguard is Intellect and Spirit.

***

Öyle bir sevgiliye âşığım ki her alım, onun alımıdır. Akıl da onun bir kuluna kuludur, can da!

من نلافم ور بلافم همچو آب
نیست در آتش‌کشی‌ام اضطراب

I do not boast, or if I boast, (’tis only in appearance, for) like water, I have no trouble in quenching fire.

***

Ben kuru lâf etmem; bir söz söylesem bile su gibi söylerim de ateşi söndürmede hiçbir ıstırabım olmaz.

چون بدزدم چون حفیظ مخزن اوست
چون نباشم سخت‌رو پشت من اوست

How should I steal when He is the keeper of the treasury? How should not I be hard-faced (bold and resolute)? He is my support.

***

Ben nasıl bir şey çalabilirim? Hazinedar o… Nasıl kuvvetlenmem, arkam o…

هر که از خورشید باشد پشت گرم
سخت رو باشد نه بیم او را نه شرم

Every one whose back is warmed by the Sun will be hard-faced: he will have neither dread nor shame.

***

Kimin arkası güneşten kızar, ısınırsa yüzü pek olur, kuvvetlenir… Artık ona ne korku vardır, ne utanma!

همچو روی آفتاب بی‌حذر
گشت رویش خصم‌سوز و پرده‌در

His face has become foe-burning and veil-rending, like the face of the peerless Sun.

***

Yüzü, hiçbir şeye aldırış etmeyen güneş gibi düşmanı yakar, perdeleri yırtar.

هر پیمبر سخت‌رو بد در جهان

یکسواره کوفت بر جیش شهان

Every prophet was hard-faced in this world, and beat single-handed against the army of the kings,

***

Her peygamberin dünyada yüzü pektir, bir tek binici olduğu halde padişahların ordularına saldırır, onları ezer, bozar!

رو نگردانید از ترس و غمی
یک‌تنه تنها بزد بر عالمی

And did not avert his face from any fear or pain, (but) single and alone dashed against a (whole) world.

***

Bir şeyden korkmaz, gamlanmaz; bu yüzden de hiçbir şeyden yüz çevirmez… Tek başına bütün dünyayı mağlûp eder.

3 – 4143

سنگ باشد سخت‌رو و چشم‌شوخ
او نترسد از جهان پر کلوخ

The rock is hard-faced and bold-eyed: it is not afraid of the world that is full of brickbats;

***

Taşın yüzü pektir, gözü tok… Dünya dolusu kerpiç olsa korkmaz.

کان کلوخ از خشت‌زن یک‌لخت شد
سنگ از صنع خدایی سخت شد

For those brickbats were made solid by the brick-maker, (while) the rock was hardened by Divine art.

***

Çünkü kerpiç, kerpiççi tarafından o hale konmuştur, taşıysa Allah yapmıştır, ondan dolayı serttir, katıdır!

3 – 4145

گوسفندان گر برونند از حساب
ز انبهیشان کی بترسد آن قصاب

If the sheep are beyond count, (yet) how should the butcher be afraid of their numerousness?

***

Koyunlar, sayıya sığmayacak kadar çok olsa kasap, onların çokluğundan korkar mı hiç?

کلکم راع نبی چون راعیست
خلق مانند رمه او ساعیست

‘Each of you is a shepherd’: the prophet is as the shepherd. The people are like the flock; he is the overseer.

***

Hepiniz de çobansınız… Peygamber de çobandır. Halka gelince sürüye benzer… Peygamber, onların çobanıdır, onları sürer durur.

از رمه چوپان نترسد در نبرد
لیکشان حافظ بود از گرم و سرد

The shepherd is not afraid of the sheep in (his) contention (with them), but is their protector from hot and cold (from all calamities).

***

Çoban koyunlarla savaşa girişmekten korkmaz… bilâkis onları soğuktan, sıcaktan korur.

گر زند بانگی ز قهر او بر رمه
دان ز مهرست آن که دارد بر همه

If he cry out in wrath against the flock, know ’tis from the love which he hath for them all.

***

Kızar, kahreder de koyunlara bağırırsa bu bağırışı sevgisindendir, hepsini de sever de ondan bağırır!

هر زمان گوید به گوشم بخت نو
که ترا غمگین کنم غمگین مشو

(My) new Fortune says (whispers) into my ear every moment, ‘I will make thee sorrowful, (but) be not sorrowful (on that account).

***

Her an yeni bir talih kulağıma söyleyip duruyor: Seni gamlandırsam bile gamlanma!

من ترا غمگین و گریان زان کنم

تا کت از چشم بدان پنهان کنم

I will make thee sorrowful and weeping, to the end that I may hide thee from the eyes of the wicked.

***

Ben, seni kötü gözlerden gizlemek için gamlandırırım.

3 – 4151

تلخ گردانم ز غمها خوی تو
تا بگردد چشم بد از روی تو

I will cause thy temper to be soured with sorrows, in order that the evil eye may be averted from thy face.

***

Kötü gözler, yüzünden ırak olsun diye kederlendirir, ahlâkını acı bir hale getiririm.

نه تو صیادی و جویای منی
بنده و افکنده‌ی رای منی

Thou art not (really) a hunter and seeker of Me; (nay), thou art My slave and prostrate before My providence.

***

Sen, benim avcım değil misin, beni aramıyor musun? Benim kulum, emrime tabi değil misin?

حیله اندیشی که در من در رسی
در فراق و جستن من بی‌کسی

Thou art thinking of devices whereby thou mayst attain unto Me: (both) in quitting and in seeking Me thou art helpless.

***

Bana kavuşmak için tedbirler kurmadasın… Benim ayrılığımla herkesten ayrılmış, beni arayıp durmaktasın, kimsesiz bir hale gelmişsin!

چاره می‌جوید پی من درد تو
می‌شنودم دوش آه سرد تو

Thy anguish is seeking a means for (attaining unto) Me: I was hearkening yestereve to thy heavy sighs.

***

Dertlere düşmüş, izimi bulmak için çarelere başvurmuşsun… Dün senin yanık yanık ah ettiğini duydum.

من توانم هم که بی این انتظار
ره دهم بنمایمت راه گذار

I am even able, without this waiting, to give (thee) access and show unto thee the way of passage,

***

Seni bekletmeksizin de kendime kavuşturmaya, sana yol gösterip kendime almaya kadirim ben…

تا ازین گرداب دوران وا رهی
بر سر گنج وصالم پا نهی

That thou mayst be delivered from this whirlpool of Time and mayst set thy foot upon the treasure of union with Me;

***

Bu suretle bu devranın girdabından kurtulur, vuslat hazineme ayak basarsın.

لیک شیرینی و لذات مقر

هست بر اندازه‌ی رنج سفر

But the sweetness and delights of the resting-place are in proportion to the pain of the journey.

***

Fakat varılan yerin tatlılığı, lezzetleri, seferde çekilen zahmetlerle ölçülür.

3 – 4158

آنگه از شهر و ز خویشان بر خوری
کز غریبی رنج و محنتها بری

(Only) then wilt thou enjoy thy (native) town and thy kinsfolk when thou sufferest pains and tribulations from exile.'”

***

Ne kadar gurbet çeker, mihnetler, zahmetlere uğrarsan, şehrinden, akrabandan o derece lezzet alır, zevk bulursun!

بنگر اندر نخودی در دیگ چون
می‌جهد بالا چو شد ز آتش زبون

Look at a chickpea in the pot, how it leaps up when it is subjected to the fire.

***

Bir bak… Nohut tencerede ateşten zebun oldu mu yukarıya doğru sıçramaya başlar.

هر زمان نخود بر آید وقت جوش
بر سر دیگ و برآرد صد خروش

At the time of its being boiled, the chickpea comes up continually to the top of the pot and raises a hundred cries,

***

Tencere kaynamaya başlayınca nohut, tencerenin üstüne fırlamaya, yüzlerce coşkunluk göstermeye koyulur.

که چرا آتش به من در می‌زنی
چون خریدی چون نگونم می‌کنی

Saying, “Why are you setting the fire on me? Since you bought (and approved) me, how are you turning me upside down?”

***

“Neden beni ateşe attın, kaynatıyorsun? Mademki satın aldın, neye bu hallere uğratıyorsun” der.

می‌زند کفلیز کدبانو که نی
خوش بجوش و بر مجه ز آتش‌کنی

The housewife goes on hitting it with the ladle. “No!” says she: “boil nicely and don't jump away from one who makes the fire.

***

Nohut pişiren kadın da nohuda kepçeyle vurup der ki. “Yok… Güzelce kayna, tencereden çıkmaya kalkışma.

زان نجوشانم که مکروه منی
بلک تا گیری تو ذوق و چاشنی

I do not boil you because you are hateful to me: nay, ’tis that you may get taste and savour,

***

Seni sevmediğimden senden hoşlanmadığımdan kaynatmıyorum seni ki… Bir zevkle, bir çeşniye sahip ol da.

3 – 4164

تا غذی گردی بیامیزی بجان
بهرخواری نیستت این امتحان

So that you may become nutriment and mingle with the (vital) spirit: this affliction of yours is not on account of (your) being despised.

***

Gıda haline gel, yen, cana karış diye kaynatıyorum. Bu imtihan, seni horlamak için değil!

3 – 4165

آب می‌خوردی به بستان سبز و تر
بهراین آتش بدست آن آب خور

You, when green and fresh, were drinking water in the garden: that water-drinking was for the sake of this fire.”

***

Bostanda sular içtin, yeşerdin, terü taze bir hale geldin ya… İşte o su içiş, bu ateşe düşmen içindi.

رحمتش سابق بدست از قهر زان
تا ز رحمت گردد اهل امتحان

His (God's) mercy is prior to His wrath, to the end that by (God's) mercy he (the afflicted person) may suffer affliction.

***

Allah'ın rahmeti, kahrından ileridir, kahrından fazladır ve ezelîdir. Bu yüzden de bir kimseyi belâlara uğratması, rahmetindendir.

رحمتش بر قهر از آن سابق شدست
تا که سرمایه‌ی وجود آید بدست

His (God's) mercy (eternally) preceded His wrath in order that the stock-intrade, (which is) existence, should come to hand (be acquired);

***

Varlık sermayesi elde edilsin diye rahmeti, kahrından ileridir, üstündür.

زانک بی‌لذت نروید لحم و پوست
چون نروید چه گدازد عشق دوست

For, without pleasure, flesh and skin do not grow; and unless they grow, what shall the love of the Friend consume?

***

Etle deri lezzetsiz meydana gelmez. Fakat onlar meydana gelmedikçe sevgilinin aşkı, onları nasıl eritebilir?

زان تقاضا گر بیاید قهرها

تا کنی ایثار آن سرمایه را

If, because of that requirement, acts of wrath come to pass, to the end that you may give up that stock-in-trade,

***

İşte bu takdir neticesi olarak sen de kahırlara uğrarsan eseflenme… Bu kahırlar yüzünden elindeki sermayeyi sevgiliye bağışlarsın.

باز لطف آید برای عذر او
که بکردی غسل و بر جستی ز جو

(Yet) again (afterwards) the Grace (of God) will come in order to excuse it (the act of wrath), saying, “(Now) thou hast washed thyself (clean) and hast leaped forth from the river (of tribulation).”

***

Sonra bunun özrü olarak tekrar lütuf eder, yıkanıp arındın, dereden atladın, artık o mihnetler geçti der.

گوید ای نخود چریدی در بهار
رنج مهمان تو شد نیکوش دار

She (the housewife) says, “O chickpea, thou didst feed in the springtime: (now) Pain has become thy guest: entertain him well,

***

Der ki: Ey nohut, baharın otladın, yeştin… Şimdi zahmet ve eziyet, sana konuk oldu, hoş tut da

تا که مهمان باز گردد شکر ساز
پیش شه گوید ز ایثار تو باز

That the guest may return (home), giving thanks (for his entertainment), and may relate thy generosity in the presence of the King,

***

Konuk, şükürler ederek minnetler duyarak geri dönsün, padişaha gidip senin ikramını, ihsanını anlatsın.

تا به جای نعمتت منعم رسد

جمله نعمتها برد بر تو حسد

So that the Bestower of favour may come to thee instead of the favour, and that all favours may envy thee.

***

İkram ettiğin şeylere karşılık olarak da sana o nimetleri veren gelsin… Bütün nimetler sana haset etsinler!

من خلیلم تو پسر پیش بچک
سر بنه انی ارانی اذبحک

I am Khalíl (Abraham), and thou art my son: lay thy head before the knife:lo, I see (in a dream) that I shall sacrifice thee.

***

Ben Halil’im, sen de bıçağım önündeki oğlum… Başını koy, rüyada seni kestiğimi gördüm!

سر به پیش قهر نه دل بر قرار
تا ببرم حلقت اسمعیل‌وار

Lay thy head before (my) wrath, with heart unmoved, that I may cut thy throat, like (that of) Ismá'íl (Ishmael).

***

Gönlünü bozma, başını kahır önüne koy da İsmail gibi boğazını keseyim,

سر ببرم لیک این سر آن سریست

کز بریده گشتن و مردن بریست

I will cut off thy head, but this head is the head that is immune from being cut off and (from) dying;

***

Başını kopartayım. Fakat bu baş, zahiri kesilmekten, koparılmaktan münezzeh olan baştır.

لیک مقصود ازل تسلیم تست
ای مسلمان بایدت تسلیم جست

Yet thy giving thyself up is the object of (God's) eternal purpose: O Moslem, thou must seek to give thyself up.

***

Ancak ezelî maksat, senin teslim olmandır. Ey Müslüman teslim olmayı araman, dinlemen gerek!

ای نخود می‌جوش اندر ابتلا
تا نه هستی و نه خود ماند ترا

Continue, O chickpea, to boil in tribulation, that neither existence nor self may remain to thee.

***

Ey nohut, belâlara düş, kayna, piş de ne varlığın kalsın, ne sen kal!

اندر آن بستان اگر خندیده‌ای
تو گل بستان جان و دیده‌ای

If thou hast (formerly) laughed in that (earthly) garden, (yet) thou art the rose of the garden of the spirit and the (spiritual) eye.

***

O bostanda güldüyse can ve göz bostanının gülü olduğundan güldün.

گر جدا از باغ آب و گل شدی
لقمه گشتی اندر احیا آمدی

If thou hast been parted from the garden of water and earth, (yet) thou hast become food in the mouth and hast entered into the living.

***

Su ve toprak bahçesinden ayrıldıysan lokma oldun, dirilerin vücuduna girdin.

3 – 4181

شو غذی و قوت و اندیشه‌ها
شیر بودی شیر شو در بیشه‌ها

Become nutriment and strength and thoughts! (Formerly) thou wert milk (sap): (now) be a lion in the jungles!

***

Gıda ol, kuvvet ol, düşünce ol… Evvelce süttün, şimdi ormanlarda aslan kesil!

از صفاتش رسته‌ای والله نخست
در صفاتش باز رو چالاک و چست

By God, thou grewest from His (God's) attributes in the beginning: go back nimbly and fleetly into His attributes.

***

Vallahi sen, önce onun sıfatlarından ayrıldın da geldin. Tekrar çevikçe acele et, yine onun sıfatların ulaş!

ز ابر و خورشید و ز گردون آمدی
پس شدی اوصاف و گردون بر شدی

Thou camest from the cloud and the sun and the sky; then didst thou become (diverse) attributes and ascend to heaven.

***

Buluttan, güneşten, gökten geldin… Yine Allah sıfatları haline döndün mü göklere gidersin.

3 – 4184

آمدی در صورت باران و تاب
می‌روی اندر صفات مستطاب

Thou camest in the form of rain and heat: thou wilt go into the goodly (Divine) attributes.

***

Yağmur ve ışık suretinde geldin, Allah’ın tertemiz sıfatları suretine bürünüp gidiyorsun.

جزو شید و ابر و انجمها بدی
نفس و فعل و قول و فکرتها شدی

Thou wert a part of the sun and the cloud and the stars: thou becamest soul and action and speech and thoughts.”

***

Güneşin, bulutun, yıldızın cüzüydün… Nefis, iş, söz ve düşünceler oldun.

هستی حیوان شد از مرگ نبات
راست آمد اقتلونی یا ثقات

The existence of the animal arose from the death of the plant: (hence the command) “slay me, O trusty friends” is right.

***

Nebatın ölümü, hayvanın varlığı oldu; bu suretle de “Ey güvendiğim, inandığım kişiler, beni öldürün” sözü doğru çıktı.

چون چنین بردیست ما را بعد مات
راست آمد ان فی قتلی حیات

Since there is such a victory for us after the checkmate (of death), (the words) “verily, in my being slain there is a life” are true.

***

Mademki ölümden sonra bize böyle bir hayat var, “Şüphe yok ki ölümümde hayat vardır” sözü doğru.

فعل و قول و صدق شد قوت ملک

تا بدین معراج شد سوی فلک

Action and speech and sincerity became the food of the angel, so that by means of this ladder he mounted to heaven,

***

İş, söz ve doğruluk, meleğin gıdasıdır. Melek, bunlarla göğe ağar.

آنچنان کان طعمه شد قوت بشر

از جمادی بر شد و شد جانور

Just as (when) that morsel became the food of Man, it mounted from (the state of) inanimateness and became possessed of soul.

***

Nitekim o yemek de insana gıda olunca cemadat halinden yücelir, o canlı bir hale gelir.

این سخن را ترجمه‌ی پهناوری
گفته آید در مقام دیگری

As regards this topic, a wide (far-reaching) explanation will be given in another place.

***

Bunu, adamakıllı, etraflıca anlattık… Başka bir yerde gelecek.

کاروان دایم ز گردون می‌رسد
تا تجارت می‌کند وا می‌رود

“The caravan (of spirits) is incessantly arriving from heaven, that they may traffic (on the earth) and go back again.

***

Kervan, daima göklerden gelmekte, alışverişte bulunup yine göklere gitmekte.

پس برو شیرین و خوش با اختیار
نه بتلخی و کراهت دزدوار

Go, then, sweetly and gladly with free-will, not with bitterness and loathing, like a thief.

***

Şu halde hırsız gibi acılıkla zorla değil de istekle tatlı tatlı, güzel güzel git!

زان حدیث تلخ می‌گویم ترا

تا ز تلخیها فرو شویم ترا

I am speaking bitter words to thee, in order that I may wash thee (clean) of bitternesses.

***

Seni acılıklardan yıkayıp arıtmak için acı söylüyorum.

ز آب سرد انگور افسرده رهد
سردی و افسردگی بیرون نهد

The frozen grape is thawed by cold water and lays aside its coldness and congealment.

***

Donmuş, soğuk çalmış üzümü donukluğu gitsin diye soğuk suya atarlar.

تو ز تلخی چونک دل پر خون شوی

پس ز تلخیها همه بیرون روی

When, from (having endured) bitterness (self-mortification), thy heart is filled with blood (like the grape), then thou wilt escape from all bitternesses.

***

Seni de acılıklarla gönlün kanlara bulanırsa içindeki bütün acılıklar gider.

سگ شکاری نیست او را طوق نیست
خام و ناجوشیده جز بی‌ذوق نیست

(If) a dog is not (kept) for hunting, he has no collar: the raw and unboiled is naught but the insipid.”

***

Av köpeği olmayan köpeğin boynunda tasma yoktur. Ham ve kaynamamış şey, mutlaka lezzetsizdir.”

گفت نخود چون چنینست ای ستی
خوش بجوشم یاریم ده راستی

The chickpea said, “Since it is so, O lady, I will gladly boil: give me help in verity!

***

Nohut, bu sözleri duyunca “Mademki iş böyledir hanımcığım, güzel güzel kaynarım, sen de bana yardım et ama.

تو درین جوشش چو معمار منی
کفچلیزم زن که بس خوش می‌زنی

In this boiling thou art, as it were, my architect: smite me with the skimming spoon, for thou smitest very delightfully.

***

Sen, bu kaynatmada beni yapıp yoğuran bir mimara benziyorsun. Vur bana kepçeyle… Ne de güzel vuruyorsun.

همچو پیلم بر سرم زن زخم و داغ
تا نبینم خواب هندستان و باغ

I am as the elephant: beat and brand my head, that I may not dream of Hindustán and (its) gardens;

***

Ben fil gibiyim, vur başıma, yarala beni… Vur, yarala da Hindistan'ı, Hindistan bahçelerini görmeyeyim.

تا که خود را در دهم در جوش من
تا رهی یابم در آن آغوش من

So that I may yield myself (submit) to the boiling, to the end that I may find a way to that embrace (of the Beloved);

***

Bu suretle de kendimi kaynamaya, vereyim de onun kucağına ulaşayım, ona kavuşmaya bir yol bulayım!

زانک انسان در غنا طاغی شود
همچو پیل خواب‌بین یاغی شود

Because Man, in (the state of) independence, grows insolent and becomes hostile, like the dreaming elephant.

***

Çünkü insan, zenginlikte azgın olur. Rüyasında Hindistan’ı gören fil gibi azar, kudurur.

3 – 4202

پیل چون در خواب بیند هند را
پیلبان را نشنود آرد دغا

When the elephant dreams of Hindustán, he does not hearken to the driver and displays viciousness.”

***

Fil, rüyada Hindistan’ı gördü mü filciyi dinlemez, azgın bir hale gelir.

آن ستی گوید ورا که پیش ازین
من چو تو بودم ز اجزای زمین

The dame says to it, “Formerly I, like thee, was a part of the earth.

***

Hanım, nohuda der ki: “Ben de bundan önce senin gibi yeryüzü cüz’ülerindenim.

چون بنوشیدم جهاد آذری
پس پذیرا گشتم و اندر خوری

After I had drunk a (cup of) fiery self-mortification, then I became an acceptable and worthy one.

***

Ateş gibi mücadeleyi içercesine tadınca makbul oldum.

مدتی جوشیده‌ام اندر زمن

مدتی دیگر درون دیگ تن

For a long while, I boiled in (the world of) Time; for another long while, in the pot of the body.

***

Bir müddet yeryüzünde kaynadım, bir müddet de ten tenceresinin içinde.

زین دو جوشش قوت حسها شدم

روح گشتم پس ترا استا شدم

By reason of these two boilings I became (a source of) strength to the senses: I became (animal) spirit: then I became thy teacher.

***

Bu iki kaynayışla duygulara kuvvet oldum, ruh kesildim de sonra seni pişiriyorum.

در جمادی گفتمی زان می‌دوی
تا شوی علم و صفات معنوی

(Whilst I was) in the inanimate state I used to say (to myself), ‘Thou art running (to and fro in agitation) to the end that thou mayst become (endued with) knowledge and spiritual qualities.’

***

Cematken, bu sıfattan koşar, geçersen bilgi olur, manevi sıfatlar haline gelirsin, derdim.

چون شدم من روح پس بار دگر
جوش دیگر کن ز حیوانی گذر

Since I have become (animal) spirit, now (let me) boil once more and pass beyond animality.”

***

Ruh sahibi oldum ama bu sefer de diyorum ki: Bir kere daha coş, kayna da bu canlı suretten de geç!

از خدا می‌خواه تا زین نکته‌ها
در نلغزی و رسی در منتها

Beseech God continually that you may not stumble over these deep sayings and that you may arrive at the (journey's) end,

***

Allah’tan inayet iste… Bu ince bahislerde ayağın sürçmesin, mananın künhüne, işin ta sonuna eriş!

زانک از قرآن بسی گمره شدند
زان رسن قومی درون چه شدند

For many have been led astray by theQur’án: by (clinging to that rope a multitude have fallen into the well.

***

Çünkü çok kişiler Kur’an’ı anlayamadılar da yol azıttılar… Bazı kişilerse o ipe sarıldılar ama kuyunun dibine gittiler.

مر رسن را نیست جرمی ای عنود
چون ترا سودای سربالا نبود

There is no fault in the rope, O perverse man, inasmuch as you had no desire for (reaching) the top.

***

A inatçı, yücelere çıkmak sevdasında değilsen ipin ne suçu var?

آن غریب شهر سربالا طلب
گفت می‌خسپم درین مسجد بشب

That high-aspiring stranger to the town said, “I will sleep in this mosque at night.

***

O himmeti yüce garip dedi ki: “Ben, bu mescitte kalacak, bu mescitte uyuyacağım.

مسجدا گر کربلای من شوی
کعبه‌ی حاجت‌روای من شوی

O mosque, if thou become my Karbala, thou wilt be the Ka’ba that fulfils my need.

***

Ey mescit, bana Kerbelâ olsan yine aldırış etmem. Sen beni muradıma eriştiren bir Kâbe olacaksın!

هین مرا بگذار ای بگزیده دار
تا رسن‌بازی کنم منصوروار

Hark, give me leave, O chosen house, that I may perform a rope-dance, like Mansur (Hallaj)!

***

Ey seçilmiş ev, aman beni kurtar da Mansur gibi ipimle oynayayım.

گر شدیت اندر نصیحت جبرئیل
می‌نخواهد غوث در آتش خلیل

If in counselling (me) ye have become (as) Gabriel, (yet) Khalil (Abraham) will not crave succour in the fire’.

***

Size gelince: Öğüt vermede Cebrail bile olsanız Halil, ateş içinde medet istemez ki.

جبرئیلا رو که من افروخته
بهترم چون عود و عنبر سوخته

Begone, O (thou who art like) Gabriel, for, having been kindled (with the flame of love), I, like aloes-wood and ambergris, am better (when) burnt.

***

Ey Cebrail, git… Ben tutuşmuş yanmaktayım; amber ve öd ağacı gibi yanmakta, bana daha hoş geliyor.

جبرئیلا گر چه یاری می‌کنی
چون برادر پاس داری می‌کنی

O Gabriel, although thou art helping and guarding (me) like a brother,

***

Ey Cebrail, sen bana yardım ediyorsun, kardeş gibi beni görüp gözetiyorsun ama

3 – 4218

ای برادر من بر آذر چابکم
من نه آن جانم که گردم بیش و کم

(Yet), O brother, I am eager for the fire: I am not that (animal) spirit, that I should become more and (then) less.”

***

Ben ateşe atılmada pek çeviğim… Yanmakla azalacak, yanmakla çoğalacak, yaşayacak can değilim ki!

جان حیوانی فزاید از علف
آتشی بود و چو هیزم شد تلف

The animal spirit is increased by fodder: it (the animal spirit) was a fire and was consumed like firewood.

***

Ot yemekle artan, gelişen can hayvan canıdır… O can, ateşe mensuptur, odun gibi de telef olur gider.

3 – 4220

گر نگشتی هیزم او مثمر بدی

تا ابد معمور و هم عامر بدی

Had it not become firewood, it would have been fruitful: it would have prospered unto everlasting and would have caused prosperity.

***

Odun olmasaydı meyve verir, ebediyen mamur bir halde kalır, her şeyi de mahmurlaştırırdı.

باد سوزانت این آتش بدان
پرتو آتش بود نه عین آن

Know that this fire is a burning wind: it is a ray of fire, not the essence thereof.

***

Bu ateş, bil ki yakıcı bir yelden ibarettir… Asıl ateşin ışığıdır, kendisi değil!

3 – 4222

عین آتش در اثیر آمد یقین
پرتو و سایه‌ی ویست اندر زمین

Assuredly the essence of fire is in the aether: on the earth there is (only) its ray and shadow (reflexion).

***

Asıl ateş, esîrdedir. Yeryüzündeki onun ışığı, onun gölgesidir.

لاجرم پرتو نپاید ز اضطراب
سوی معدن باز می‌گردد شتاب

Of necessity, the ray, on account of quivering, does not endure: it is speedily returning to its source.

***

Hulâsa ışık ve gölge, daima oynar durur, baki kalmaz… Yine koşa koşa madenine gider, aslına kavuşur.

3 – 4224

قامت تو بر قرار آمد بساز
سایه‌ات کوته دمی یکدم دراز

Your stature is normally invariable, (but) your shadow is now short, now long.

***

Boyun daima olduğu gibidir de gölgesi bir an kısalır bir an uzar.

زانک در پرتو نیابد کس ثبات
عکسها وا گشت سوی امهات

Inasmuch as no one finds permanence in the ray, (all) the reflexions return to (their) origins.

***

Çünkü ışıkların hiç kimse sebat ettiğini görmemiştir; akisler yine döner; asıllarına, analarına giderler.

3 – 4226

هین دهان بر بند فتنه لب گشاد
خشک آر الله اعلم بالرشاد

Hark, close thy mouth: Mischief has opened its lips. Dry up! God best knoweth the right way.

***

Kendine gel… Ağzını yum; fitne, dudaklarını açtı… Kuru sözlere giriş, doğrusunu Allah daha iyi bilir!

پیش از آنک این قصه تا مخلص رسد
دود و گندی آمد از اهل حسد

Ere this tale reaches the conclusion, there comes from the envious a vapour of stench.

***

Bu hikâye sone ermeden hasetçilerden bir kötü dumandır geldi.

من نمی‌رنجم ازین لیک این لگد
خاطر ساده‌دلی را پی کند

I am not pained by it, but this kick may break the nerve of a simple-hearted man's mind.

***

Ben, bundan korkmam ama bu tekme, belki bir gönlü saf kişinin ayağını çeler.

خوش بیان کرد آن حکیم غزنوی
بهر محجوبان مثال معنوی

Well did the Sage of Ghazna set forth the (following) spiritual parable for the sake of those who are veiled (from perception of the truth),

***

O Hakîmi Gaznevî, perde ardında kalanlara ne güzel manevi bir misal getirdi.

که ز قرآن گر نبیند غیر قال

این عجب نبود ز اصحاب ضلال

(Saying) that if one see in theQur’ánnaught but words, this is not surprising on the part of them that have lost the (right) way,

***

Sapıklar, Kur’an’da sözden, lâftan başka bir şey görmezlerse şaşılmaz ki

کز شعاع آفتاب پر ز نور
غیر گرمی می‌نیابد چشم کور

Since the eye of the blind is sensible of naught but heat from the beams of the luminous sun.

***

Körün gözüne, nurlarla dolu güneşin ışıkları gelmez de yalnız bir hararet gelir.

خربطی ناگاه از خرخانه‌ای
سر برون آورد چون طعانه‌ای

Suddenly a great booby popped his head out of an ass-stable, like a railing woman,

***

Göbekli biri, ansızın eşek yurdundan şunu, bunu kınayan karılar gibi baş çıkararak,

کین سخن پستست یعنی مثنوی

قصه پیغامبرست و پی‌روی

(Saying) that this discourse, namely, the Mathnawí, is low; (that) it is the story of the Prophet and (consists of) imitation;

***

“Bu söz, yani Mesnevi, aşağılık bir söz… Peygamber’in hikâyesi ona uymayı anlatıp durmakta.

نیست ذکر بحث و اسرار بلند
که دوانند اولیا آن سو سمند

(That) there is no mention of (theosophical) investigation and the sublime mysteries towards which the saints make their steeds gallop;

***

Bunda öyle velilerin at koşturdukları makamlara ait yüce bahisler, yüksek şeyler yok…

از مقامات تبتل تا فنا
پایه پایه تا ملاقات خدا

(That) from the stations of asceticism to the passing away (from self-existence), step by step up to union with God,

***

Dünyadan ve Allah’tan başka her şeyden kesilmeden tut da yokluk makamına kadar derece derece, mertebe mertebe Allah’a ulaşıncaya kadar

شرح و حد هر مقام و منزلی
که بپر زو بر پرد صاحب‌دلی

(It contains not) the explanation and definition of every station and stage, so that by means of the wings thereof a man of heart (a mystic) should soar.

***

Her durağın, her konağın şehri de yok ki bir gönül sahibi onunla kanatlanıp uçsun” dedi.

چون کتاب الله بیامد هم بر آن
این چنین طعنه زدند آن کافران

When the Book of God (theQur’án) came (down), the unbelievers railed likewise at it too,

***

O kâfirler Allah’ın kitabını da bu çeşit kınadılar.

3 – 4238

که اساطیرست و افسانه‌ی نژند
نیست تعمیقی و تحقیقی بلند

Saying, “It is (mere) legends and paltry tales; there is no profound inquiry and lofty speculation;

***

“Bu esatirden eski masallardan ibaret… Öyle derin bahisler, yüce hakikatleri eşelemeler yok, bunda.

کودکان خرد فهمش می‌کنند
نیست جز امر پسند و ناپسند

The little children understand it; ’tis naught but things approved and disapproved—

***

Bunu küçücük çocuklar bile anlar. Kabul edilecek yahut edilmeyecek emirlerden nehiylerden ibaret.

ذکر یوسف ذکر زلف پر خمش
ذکر یعقوب و زلیخا و غمش

The account of Joseph, the account of his curly locks, the account of Jacob and Zalíkhá and her passion.

***

Yusuf, Yusuf’un büklüm, büklüm zülüfleri… Yakup, Zeliha, Zeliha’nın derdi…

ظاهرست و هرکسی پی می‌برد
کو بیان که گم شود در وی خرد

It is plain, and every one finds the way (to its meaning): where is the exposition in which the intellect becomes lost?”

***

Hep bunlar değil mi? Bunları herkes anlar, bilir. Nerede bir söz ki akıl, onu idrak edemesin de hayretlere düşsün” dediler.

گفت اگر آسان نماید این به تو
این چنین آسان یکی سوره بگو

He (God) said, “If this seems easy to thee, say (compose) one Súra (in the style that is) so ‘easy’ as this (Qur’án).

***

Allah’ta dedi ki: “Eğer bu sana kolay görünüyorsa bu çeşit kolay, basit bir sure söyleyiver.

جنتان و انستان و اهل کار
گو یکی آیت ازین آسان بیار

Let the Jinn and mankind and the skilled among you produce a single verse of this ‘easy’ (style).”

***

Cinlerinize, insanlarınıza kudret ve sanat sahibi olanlarınıza söyleyin de ehemmiyetsiz gördüğünüz ayetler gibi bir ayet meydana getirsinler!”

حرف قرآن را بدان که ظاهریست
زیر ظاهر باطنی بس قاهریست

Know that the words of the Qur’án have an exterior (sense), and under the exterior (sense) an interior (sense), exceedingly overpowering;

***

Bil ki Kur’an’ın bir zahiri var… Zahirin de gizli ve pek kuvvetli bir de içyüzü var.

زیر آن باطن یکی بطن سوم
که درو گردد خردها جمله گم

And beneath that inward (sense) a third interior (sense), wherein all intellects become lost.

***

O bâtının bir bâtını, onun da bir üçüncü bâtını var ki onu akıllar anlayamaz, hayran kalır.

بطن چارم از نبی خود کس ندید
جز خدای بی‌نظیر بی‌ندید

The fourth interior (sense) of theQur'ánnone hath perceived at all, except God the peerless and incomparable.

***

Kur'an'ın dördüncü bâtınıysa eşsiz, örneksiz Allah'tan başka kimse görmemiş, kimse bilmemiştir.

تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین
دیو آدم را نبیند جز که طین

In theQur’ándo not thou, O son, regard (only) the exterior: the Devil regards Adam as naught but clay.

***

Oğul, sen Kur’an’ın dış yüzüne bakma… Şeytan da Âdem’in topraktan ibaret gördü, hakikatine eremedi!

ظاهر قرآن چو شخص آدمیست
که نقوشش ظاهر و جانش خفیست

The exterior (sense) of theQur’ánis like a man's person, for his features are visible, while his spirit is hidden.

***

Kur’an’ın zahiri, insana benzer… Sureti görünür, meydandadır da canı gizli!

مرد را صد سال عم و خال او
یک سر مویی نبیند حال او

A man's paternal and maternal uncles (may see him) for a hundred years, and of his (inward) state not see (so much as) the tip of a hair.

***

İnsanın amcası, dayısı bile insana o kadar yakın olduğu halde yüzyıl beraber yaşasalar halini bir kıl ucu olsun göremez, anlayamaz.

آنک گویند اولیا در که بوند
تا ز چشم مردمان پنهان شوند

As for their saying that the saints are (dwelling) in the mountains in order that they may be hidden from the eyes of men,

***

Veliler, halkın gözünden gizlenmek için dağlara giderler derler ya…

پیش خلق ایشان فراز صد که‌اند

گام خود بر چرخ هفتم می‌نهند

In the sight of the people they are higher than a hundred mountains and plant their footsteps on the Seventh Heaven.

***

Hakikatte zaten halka nazaran bunlar yüz tane dağın tepesine çıkmışlar, ayaklarını yedinci kat göğün üstüne atmışlardır.

3 – 4252

پس چرا پنهان شود که‌جو بود
کو ز صد دریا و که زان سو بود

Why, then, should he who is beyond a hundred seas and mountains become hidden and seek (refuge in) the mountains?

***

Onla, halka nazaran yüzlerce denizden yüzlerce dağdan ötedeyken neden dağlara giderler de gizlenirler?

حاجتش نبود به سوی که گریخت
کز پیش کره‌ی فلک صد نعل ریخت

He has no need to flee to the mountains, he in pursuit of whom the colt, Heaven, has dropped a hundred horse-shoes.

***

Velinin dağa kaçmaya ihtiyacı yoktur ki… Gök tayı bile onun ardından koşar, ayağından yüzlerce nal sökülür, düşer de yine de izine yetişemez!

چرخ گردید و ندید او گرد جان
تعزیت‌جامه بپوشید آسمان

The celestial sphere revolved (so long) and never saw the dust of the spirit; (hence) Heaven donned the garb of mourning.

***

Gökyüzü bile döndü dolaştı da o canın tozuna erişemedi… Bu yüzden de yaslandı, gök elbiselere büründü!

گر به ظاهر آن پری پنهان بود
آدمی پنهان‌تر از پریان بود

If, outwardly, the peri is hidden, (yet) Man is a hundred times more hidden than the peris.

***

Hani zahiren peri gözden gizlidir ya… İnsan, perilerden daha gizlidir.

نزد عاقل زان پری که مضمرست
آدمی صد بار خود پنهان‌ترست

In the view of the intelligent, Man is indeed a hundred times more hidden than the peri who is concealed.

***

Akıllıya göre insan, gizli olan periye nazaran yüz kat daha gizli!

آدمی نزدیک عاقل چون خفیست
چون بود آدم که در غیب او صفیست

Since, in the view of the intelligent, Man is hidden, how (hidden) must be the Adam who is pure (chosen of God) in the unseen world!

***

Akıllıya nazaran insan bu kadar gizli olunca gayb âlemindeki seçilmiş insan nasıl olur?

آدمی همچون عصای موسی‌است
آدمی همچون فسون عیسی‌است

Man is like the rod of Moses; Man is like the incantation of Jesus.

***

İnsan, Musa’nın asasına benzer, İsa’nın afsunu gibidir.

در کف حق بهر داد و بهر زین
قلب مومن هست بین اصبعین

For the sake of justice and for the sake of decorum, the true believer's heart is in the hand of God, between (His) two fingers.

***

Müminin kalbi, adalet sahibi olan ve yardım dilenen Allah elindedir. Allah’ın iki parmağı arasındadır.

ظاهرش چوبی ولیکن پیش او
کون یک لقمه چو بگشاید گلو

Its (the rod's) exterior (form) is a piece of wood, but (all created) existence is one mouthful to it when it opens its throat.

***

Asa, görünüşte bir sopadan ibarettir ama ağzını açtı mı bütün varlık, ona bir lokmadır.

تو مبین ز افسون عیسی حرف و صوت

آن ببین کز وی گریزان گشت موت

In the incantation of Jesus do not regard (merely) the letter and the sound: regard the fact that Death turned and fled from it.

***

İsa’nın afsunundaki harfe, sese bakma. Ondan, ölüm bile kaçıyor, sen ona bak!

تو مبین ز افسونش آن لهجات پست
آن نگر که مرده بر جست و نشست

In his incantation do not regard the petty words: consider that the dead sprang up and sat down.

***

Afsunda ki o ehemmiyetsiz, o değersiz sözlere bakma, o afsunla ölünün sıçrayıp oturuşunu seyret.

تو مبین مر آن عصا را سهل یافت
آن ببین که بحر خضرا را شکافت

In (the case of) that rod, do not regard the easy getting (of it): regard the fact that it cleft the green sea.

***

O sopayı ehemmiyetsiz görme… Yemyeşil denizi nasıl böldü, onu gör!

3 – 4264

تو ز دوری دیده‌ای چتر سیاه
یک قدم فا پیش نه بنگر سپاه

You have seen from afar the black canopy: take a step forward and behold the army!

***

Uzaktasın da yalnız birer kara çadırdır görüyorsun… Bir adım ilerle de orduyu gör!

تو ز دوری می‌نبینی جز که گرد
اندکی پیش آ ببین در گرد مرد

From afar you see nothing but the dust: advance a little and see the man in the dust.

***

Uzak olduğundan yalnız bir toz dumandır görüyorum ama birazcık yaklaş, ileri var da topun içindeki adama bak!

3 – 4266

دیده‌ها را گرد او روشن کند
کوهها را مردی او بر کند

His dust makes eyes bright; his manliness uproots mountains.

***

Onun tozu, gözleri aydın eder… Onun erliği, dağları yerinden söker!

چون بر آمد موسی از اقصای دشت
کوه طور از مقدمش رقاص گشت

When Moses came up from the remotest part of the desert, at his advent Mount Sinai began to dance.

***

Musa, çölün bir ucundan kalkıp gelince Tur dağı, onun gelişinden neşelendi, rakkas kesildi!

روی داود از فرش تابان شده

کوهها اندر پیش نالان شده

The face of David shone with His glory: the mountains sang plaintively after him.

***

Davud’un yüzü Allah nuruyla parladı… Dağlar, onunla beraber feryada geldiler.

کوه با داود گشته همرهی
هردو مطرب مست در عشق شهی

The mountain became an accompanist to David: both the minstrels (were) drunken in love for a King.

***

Dağ Davud’a yoldaş oldu… Her iki çalgıcıda bir padişahın aşkıyla sarhoş oldu!

یا جبال اوبی امر آمده
هر دو همآواز و همپرده شده

Came the (Divine) command, “Oye mountains, repeat (the praise of God)”: both joined their voices and kept the tune together.

***

“Dağlar Davud’un sesine ses verin, onunla beraber ırlayın” diye emir geldi. Dağla Davud… İkisi de bir sesle seslendi, bir perdeden okudu.

گفت داودا تو هجرت دیده‌ای
بهر من از همدمان ببریده‌ای

He (God) said, “O David, thou hast suffered separation: for My sake thou hast parted from thine intimates.”

***

Allah dedi ki: “Ey Davud, sen yerinden, yurdundan ayrıldın… Benim için hemdemlerinden cüda düştün.

ای غریب فرد بی مونس شده
آتش شوق از دلت شعله زده

O lonely stranger who hast become friendless, from whose heart the fire of longing hath flamed up,

***

Ey garip olmuş, tek ve muinsiz kalmış olan Davud, iştiyak ateşi, gönlünden şule vermekte.

مطربان خواهی و قوال و ندیم
کوهها را پیشت آرد آن قدیم

Thou desirest minstrels and singers and boon-companions: the Eternal One brings the mountains unto thee.

***

Çalgıcılar, hanendeler, arkadaşlar istersin. O Kadîm Allah dağları senin huzuruna getirir.

مطرب و قوال و سرنایی کند
که به پیشت بادپیمایی کند

He makes (them) minstrels and singers and pipers: He makes the mountain blow in measure before thee,

***

Dağlar, sana çalgı çalarlar, şarkı okurlar, zurnacılık ederler. Hepsi de huzurunda yel gibi ses çıkarır, sesine ses verirler.”

تا بدانی ناله چون که را رواست
بی لب و دندان ولی را ناله‌هاست

To the end that thou mayst know that, since the mountain is permitted to sing, the saint (likewise) hath plaintive songs (uttered) without lips or teeth.

***

Dudağı, dişi yokken dağın ses vermesi, feryat etmesi caiz oluyor ya… Bil ki velinin de ağızsız, dudaksız sözleri, feryatları var!

نغمه‌ی اجزای آن صافی‌جسد
هر دمی در گوش حسش می‌رسد

The melody of the particles of that pure-bodied one is reaching his sensuous ear every moment.

***

O her şeyden arınmış mescidin cüzülerinden her an nağmeler çıkar. O nağmelerde her an, velinin can kulağına ulaşır.

همنشینان نشنوند او بشنود
ای خنک جان کو به غیبش بگرود

His companions hear it not, (but) he hears (it): oh, happy is the soul that believes in his hidden mystery.

***

Yanında oturanlar duymazlar, işitmezler de o duyar, işitir. Ne mutlu o cana ki gayba inanmıştır!

بنگرد در نفس خود صد گفت و گو
همنشین او نبرده هیچ بو

He (the saint) beholds a hundred discourses in himself, while his companion has gotten no scent (perception thereof).

***

Velî, kendi kendine yüzlerce söz söyler, dinler de yanında oturan kokusunu bile alamaz!

صد سال و صد جواب اندر دلت
می‌رسد از لامکان تا منزلت

Within thy heart a hundred questions and a hundred answers are coming from (the realm of) non-spatiality to thy dwelling-place.

***

Lâmekân âleminden gönlüne yüzlerce sual, yüzlerce cevap gelir, menziline kadar erişir!

بشنوی تو نشنود زان گوشها
گر به نزدیک تو آرد گوش را

Thou hearest (them); the ears (of another) do not hear (them), (even) if he bring his ear nigh to thee.

***

Bunları sen duyarsın da başkaları kulaklarını ağızlarına kadar yaklaştırsalar yine duymazlar!

3 – 4281

گیرم ای کر خود تو آن را نشنوی
چون مثالش دیده‌ای چون نگروی

O deaf man, I grant that truly thou hearest them not; (but) since thou hast seen their (external) emblem, how wilt not thou believe?

***

Tutalım, velilerin sessiz, harfsiz sözlerini duymuyor, işitmiyorsun; işte gördün ya… Misli sende de var; neden inanmıyorsun a sağır!

ای سگ طاعن تو عو عو می‌کنی
طعن قرآن را برون‌شو می‌کنی

O railing cur, you are bow-wowing and practising evasion for the purpose of railing at theQur’an.

***

Ey kınayan köpek, sen hav hav edip duruyor da Kur’an’ı kınamakla hükmünden kendimi kurtarırım mı sanıyorsun?

این نه آن شیرست کز وی جان بری

یا ز پنجه‌ی قهر او ایمان بری

This is not such a lion that you will save your life from it or carry off your faith (secure) from the claws of its vengeance.

***

Bu o aslan değil ki ondan canını halâs etmeğe muvaffak olasın yahut kahrının pençesinden imanını kurtarasın!

تا قیامت می‌زند قرآن ندی
ای گروهی جهل را گشته فدی

TheQur’anis proclaiming till the Resurrection- “O people devoted to ignorance,

***

Kur’an, kıyamete kadar, ey kendilerini bilgisizliğe feda edenler, diye nida eder.

که مرا افسانه می‌پنداشتید
تخم طعن و کافری می‌کاشتید

Who were deeming me to be an idle tale and were sowing the seed of raillery and infidelity,

***

Der ki: “Siz, beni masal sandınız da kınama ve kâfirlik tohumunu ektiniz!

خود بدیدیت آنک طعنه می‌زدیت

که شما فانی و افسانه بدیت

(Now) ye yourselves have seen (the truth of) what ye were scoffing at, (namely), that ye were perishable and idle tale.

***

Fakat kınayıp da aslı yok, masaldan ibaret dediniz ama gördünüz ya… Siz yok oldunuz, siz masal oldunuz.

من کلام حقم و قایم به ذات
قوت جان جان و یاقوت زکات

I am the Word of God and subsistent through the (Divine) Essence; I am the Food of the soul of the soul. And (I am) the Jacinth of purity.

***

Ben Allah’ın kelâmıyım, Allah’la kaimim. Canın canına gıdayım; arı duru, parlak bir yakutum.

نور خورشیدم فتاده بر شما
لیک از خورشید ناگشته جدا

I am the Sunlight that hath fallen upon you, but I have not become separate from the Sun.

***

Ben, güneşin nuruyum… Sizin üstünüze vurdum, sizi aydınlattım; fakat güneşten ayrılmış değilim.

3 – 4289

نک منم ینبوع آن آب حیات

تا رهانم عاشقان را از ممات

Lo, I am the Fountain of the Water of Life, that I may deliver the lovers (of God) from death.

***

Bakın, ben âşıkları ölümden kurtarmak için buracıkta akıp duran bir âbıhayatım.

گر چنان گند آزتان ننگیختی
جرعه‌ای بر گورتان حق ریختی

If your greed had not raised such a stench, God would have poured a draught (of that Water) on your graves.”

***

Hırsınız, hasediniz bu kötü kokuyu salmasaydı Allah, sizin mezarlarınıza da bundan bir katrecik saçardı.

نه بگیرم گفت و پند آن حکیم
دل نگردانم بهر طعنی سقیم

Nay; I will accept the rede and counsel of the Sage (of Ghazna): I will not let my heart be sickened (wounded) by every taunt.

***

O, Hakîm’in sözünü, o Hakîm’in öğüdünü tutmaz mıyım hiç? Her kötü ve yanlış kınama yüzünden gönlümü bozmam, işimden, sözümden kalmam.

آنک فرمودست او اندر خطاب
کره و مادر همی‌خوردند آب

As he has said in his discourse, the foal and its mother were drinking the water.

***

Hakîm-i Gaznevî, buyurmuştur ki: tayla anası su içerlerken,

3 – 4293

می‌شخولیدند هر دم آن نفر
بهر اسپان که هلا هین آب خور

Those persons (the grooms) were bawling incessantly at the horses, “Come on! Hey, drink!”

***

Seyisler, atlar gelsinler, su içsinler diye ıslık çalıyorlardı.

آن شخولیدن به کره می‌رسید
سر همی بر داشت و از خور می‌رمید

(The noise of) that bawling reached the foal: it was lifting its head and refusing to drink.

***

Tay ıslık sesini duyunca başını kaldırdı, ürküp su içmekten vazgeçti.

مادرش پرسید کای کره چرا
می‌رمی هر ساعتی زین استقا

Its mother asked, “O foal, why art thou always refusing to drink this water?”

***

Anası “Yavrucuğum, neye ürküyor su içmiyorsun?” diye sordu.

گفت کره می‌شخولند این گروه
ز اتفاق بانگشان دارم شکوه

The foal said, “These people are bawling: I am afraid of the occurrence of their shouts.

***

Tay dedi ki: “Bunlar ıslık çalıyorlar. Hep birden ıslık çalmalarından korktum.

پس دلم می‌لرزد از جا می‌رود
ز اتفاق نعره خوفم می‌رسد

Therefore my heart is trembling and jumping: dread of the occurrence of the outcry is coming on me.”

***

Yüreğim titredi, yerinden oynadı. Hep birden ıslık çalıp bağırmaları beni korkuttu.”

گفت مادر تا جهان بودست ازین
کارافزایان بدند اندر زمین

The mother said, “Ever since the world existed, there have been busybodies of this sort on the earth.”

***

Anası “Dünya kurulalı abes işler de bulunanlar vardır… Bu dünya böyle kurulmuş, böyle gider!

هین تو کار خویش کن ای ارجمند
زود کایشان ریش خود بر می‌کنند

Hark, do your own business, O worthy man: soon will they tear their beards (in sorrow).

***

Benim akıllı yavrucuğum, sen işine bak… Onların kendi saçlarını, sakallarını yolmaları yakındır!” dedi.

وقت تنگ و می‌رود آب فراخ
پیش از آن کز هجر گردی شاخ شاخ

The time is restricted, and the abundant water is flowing away: (drink) ere, through being parted (from it), you fall to pieces.

***

Vakit var, tertemiz ve gür su da akıp gidiyor. Sudan ayrılırsın, ayrılık seni şahrem şahrem eder… Bundan önce davran da,

شهره کاریزیست پر آب حیات
آب کش تا بر دمد از تو نبات

There is a famous conduit, full of the Water of Life: draw the Water, in order that verdure may grow up from you.

***

Âbıhayat'la dolu olan ırmaktan su içmeye bak… İç de senden nebatlar bitsin!

آب خضر از جوی نطق اولیا
می‌خوریم ای تشنه‌ی غافل بیا

We are drinking the water of Khizr from the river of the speech of the saints: come, O heedless thirsty man!

***

Ey gafil susuz, biz velilerin sözlerinden Hızır’ın Âbıhayat’ını içmekteyiz, gel!

3 – 4303

گر نبینی آب کورانه بفن
سوی جو آور سبو در جوی زن

If you do not see the water, artfully after the fashion of the blind bring the jug to the river, and dip it in the river.

***

Bu gür suyu görmüyorsan bari körler gibi gel de testini suya daldır.

چون شنیدی کاندرین جو آب هست

کور را تقلید باید کار بست

Forasmuch as you have heard that there is water in this river-bed, (go and try): the blind man must practise conformity.

***

Bu ırmakta su var, bunu duydun ya… Köre, taklitle iş yapmak gerek!

جو فرو بر مشک آب‌اندیش را
تا گران بینی تو مشک خویش را

Carry down to the river the water-skin that has thoughts of the water, so that you may find your water-skin heavy.

***

Suyu sayıklayıp duran testini ırmağa daldır… Daldırınca ağırlaştığını anlarsın…

چون گران دیدی شوی تو مستدل
رست از تقلید خشک آنگاه دل

When you have found it heavy, you will be led to infer (the truth): at that moment your heart is delivered from dry conformity.

***

Anlarsın da su olduğuna inanırsın, gönlün o zaman bu kuru taklitten kurtulur.

گر نبیند کور آب جو عیان
لیک داند چون سبو بیند گران

If the blind man does not see the river-water ocularly, yet he knows, when he finds the jug heavy,

***

Kör, ırmak suyunu açıkça göremez ama testinin ağırlaştığını anlayınca su olduğunu bilir.

که ز جو اندر سبو آبی برفت
کین سبک بود و گران شد ز آب و زفت

That some water has gone from the river into the jug; for this (jug) was light, and (now) it has become heavy and swollen with water;

***

Çünkü testi önce hafifti, ırmağa daldırılınca ağırlaştı, içi hayli suyla doldu.

زانک هر بادی مرا در می‌ربود
باد می‌نربایدم ثقلم فزود

“Because,” (he will say), “every wind used to sweep me away, (but now) the wind does not sweep me away: my weight has increased.”

***

Evvelce her yel beni kapıp beni götürürdü, fakat şimdi ağırlaştım” beni yel kapamaz artık.

3 – 4310

مر سفیهان را رباید هر هوا
زانک نبودشان گرانی قوی

The foolish are swept away by every gust of desire, because they have no weight (ballast) of (intellectual) faculties.

***

Akılsız kişileri her türlü yel kapıp gider. Çünkü onların kuvvetleri sağlam değildir.

کشتی بی‌لنگر آمد مرد شر
که ز باد کژ نیابد او حذر

The wicked man is an anchorless ship, for he finds no precaution (means of defence) against the perverse (contrary) wind.

***

Kötü ve hayırsız adam, lengersiz gemidir; ne demir atmıştır, ne bir yere bağlıdır; deli rüzgârlardan kurtulamaz ki.

لنگر عقلست عاقل را امان
لنگری در یوزه کن از عاقلان

To the intelligent man the anchor of intelligence is security: beg (such) an anchor from the intelligent.

***

Akıllıya emniyet ve huzur veren akıl lengeridir… Akıllılardan bir lenger dilen!

او مددهای خرد چون در ربود
از خزینه در آن دریای جود

Since he (the Sage) has borne away the succours (supplies) of intelligence from the pearl-treasury of that Sea of Bounty,

***

İnsan, o cömertlik denizinin inci hazinesinden akıl, fikir kazanırsa

زین چنین امداد دل پر فن شود
بجهد از دل چشم هم روشن شود

By such succours (replenishments) the heart is filled with knowledge: it (that knowledge) shoots from the heart, and the eye too becomes illuminated,

***

Bunların yardımıyla gönlü marifetler elde eder, gönüllükten çıkar, yücelir… Gözleri de nurlanır.

3 – 4315

زانک نور از دل برین دیده نشست
تا چو دل شد دیده‌ی تو عاطلست

Because the light from the heart has settled upon this eye so that your eye, having become the heart, is (physically) inactive.

***

Çünkü nur, gönülden doğar da bu göze vurur. Gönül olmasa gözün hiç bir şey göremez.

دل چو بر انوار عقلی نیز زد
زان نصیبی هم بدو دیده دهد

When the heart too has come into contact with the intellectual Lights, it bestows a portion thereof on the eyes also.

***

Gönül, akıl nurlarıyla nurlanırsa o nurlardan göze de bir pay verir.

پس بدان کاب مبارک ز آسمان
وحی دلها باشد و صدق بیان

Know, then, that the blessed Water from Heaven is the inspiration of (men's) hearts and the true explanation (of every mystery).

***

Bil ki gökten inen mübarek su, gönüllere gelen vahiydir, dillere gelen doğru sözlülüktür.

ما چو آن کره هم آب جو خوریم
سوی آن وسواس طاعن ننگریم

Let us also, like that foal, drink the water of the stream; let us pay no regard to the evil suggestions of the railer.

***

Biz de tay gibi ırmaktan su içelim de bizi kınayan vesveseciye bakmayalım, aldırış etmeyelim.

پی‌رو پیغمبرانی ره سپر
طعنه‌ی خلقان همه بادی شمر

(If) you are a follower of the prophets, tread the Way: deem all the railing of (human) creatures to be a (vain and empty) wind.

***

Peygamberlerin izini izliyorsan yola düş, halkın bütün kınamalarını hava say!

3 – 4320

آن خداوندان که ره طی کرده‌اند
گوش فا بانگ سگان کی کرده‌اند

When have the Masters who have traversed the Way lent ear to the clamour of curs?

***

Yol aşan, menzil alan yol erleri ne vakit köpeklerin havlamasına kulak astılar?

باز گو کان پاک‌باز شیرمرد
اندر آن مسجد چه بنمودش چه کرد

Relate what appeared in the mosque to that self-sacrificing valiant man, and what he did.

***

O tertemiz aslan adama mescitte neler göründü? Sen onu söyle yine!

خفت در مسجد خود او را خواب کو
مرد غرقه گشته چون خسپد بجو

He slept in the mosque, (but) where (how) in sooth had he sleep? How should a submerged man sleep in the river?

***

Mescitte, suya gark olmuş adam nasıl uyursa öyle uyudu.

خواب مرغ و ماهیان باشد همی
عاشقان را زیر غرقاب غمی

Always, for the lovers (of God) beneath the flood of a (great) passion, there is (only) the sleep of birds and fishes.

***

Gam denizine batmış âşıkların uykusu, daima kuş ve balık uykusudur.

نیمشب آواز با هولی رسید
کایم آیم بر سرت ای مستفید

At midnight came an awful voice, “I come, I come upon thee, O thou that seekest advantage.”

***

Gece yarısı korkunç bir sestir geldi: Ey kendisine fayda dileyen, geleyim mi, geleyim mi?

پنج کرت این چنین آواز سخت
می‌رسید و دل همی‌شد لخت‌لخت

Five times came such a terrible voice, and his heart was being rent piecemeal.

***

Bu şiddetli ses tam beş kere geldi, korkudan adamın yüreği çatlıyor, paramparça oluyordu.

تو چو عزم دین کنی با اجتهاد
دیو بانگت بر زند اندر نهاد

When you earnestly resolve to be religious, the Devil in your nature cries out at you,

***

Sen de din yoluna girmeyi, o yolda çalışmayı kurarsın ama şeytan, içinden seslenir:

که مرو زان سو بیندیش ای غوی
که اسیر رنج و درویشی شوی

“Go not in that direction! Bethink you, O misguided one; for you will become captive to distress and poverty.

***

“A sapık, o yola gitme, eziyetlere düşer, yoksul olur, kalırsın.

بی‌نوا گردی ز یاران وابری
خوار گردی و پشیمانی خوری

You will become destitute, you will be cut off from friends, you will be despised, you will feel sorry.”

***

Dostlarından ayrı düşer, hor hakir bir hale gelir, pişman olursun!”

تو ز بیم بانگ آن دیو لعین
وا گریزی در ضلالت از یقین

From fear of the outcry of that accursed Devil you flee away from certain truth into error,

***

Sen de o melun Şeytan’ın sesinden korkar, yakinden kaçar, sapıklığa düşersin.

که هلا فردا و پس فردا مراست
راه دین پویم که مهلت پیش ماست

Saying, “Ho, to-morrow is mine and after to-morrow: I will run in the Way of religion, I have (plenty of) time.”

***

“Hele yarın, hele öbür gün din yoluna girer, koşar, yürürüm… Daha önümüzde vakit var” dersin.

مرگ بینی باز کو از چپ و راست
می‌کشد همسایه را تا بانگ خاست

Then again you see Death killing your neighbours on left and right, so that the cry (of lamentation) is raised.

***

Sağdan, soldan ölümün gelip çattığını görürsün… Komşuların ölür, evlerinden feryatlar yücelir.

باز عزم دین کنی از بیم جان

مرد سازی خویشتن را یک زمان

Now, in fear of (your) life, you resolve to be religious: for a while, you make yourself a (true) man;

***

Derken yine can korkusuyla din yoluna girmeye niyetlenir, bir an olsun kendini adam edersin.

پس سلح بر بندی از علم و حکم
که من از خوفی نیارم پای کم

So you put on the armour of knowledge and wisdom, saying, “I will not shrink from any danger.”

***

Ben korkup ayağımı geri çekmem diye ilimden, hikmetten silahlar kuşanırsın.

باز بانگی بر زند بر تو ز مکر
که بترس و باز گرد از تیغ فقر

Again he (the Devil) deceitfully cries out at you—“Be afraid and turn away from the sword of poverty!”

***

Bu sırada şeytan yine hileye sapar, seslenir: “Bu kulluk kılıcından kork, geri dön!”

باز بگریزی ز راه روشنی
آن سلاح علم و فن را بفکنی

Once more you flee from the Way of Light and cast off that armour of knowledge and virtue.

***

Yine korkar, aydın yoldan kaçar, o ilim ve hüner silâhlarını atarsın.

سالها او را به بانگی بنده‌ای
در چنین ظلمت نمد افکنده‌ای

(For many) years, you are a slave to him because of a cry: you have laid down the blanket (have lain down to rest) in such darkness as this!

***

Yıllardır bir ses, bir bağırış yüzünden ona kulsun… Hırkanı böyle bir karanlığa atmışsın.

هیبت بانگ شیاطین خلق را

بند کردست و گرفته حلق را

Dread of the cry of the devils has bound the people and taken hold of their throats,

***

Şeytanların bağırışlarındaki heybet, halkı kıskıvrak bağlamış, boğazlarını sıkmıştır.

تا چنان نومید شد جانشان ز نور
که روان کافران ز اهل قبور

Till their souls have become as hopeless of the Light as the spirits of the infidels who dwell in the tombs.

***

Onların canları, nura kavuşmaktan öyle meyus olmuştur ki kâfirlerin ruhları da kabirdekilerin dirilmesinden ancak o kadar meyustur.

این شکوه بانگ آن ملعون بود

هیبت بانگ خدایی چون بود

Such is the terror of the cry of that accursed one: how (great) must be the dread of the Divine cry!

***

O melunun sesinin heybeti bu olursa gayrı Allah’ın sesindeki heybet ne olur?

3 – 4340

هیبت بازست بر کبک نجیب
مر مگس را نیست زان هیبت نصیب

Dread of the falcon is (falling) upon the noble partridge: the fly hath no portion of that dread,

***

Doğandan aslı, nesli belli olan keklik korkar. Sineğe o korkudan pay yoktur.

3 – 4341

زانک نبود باز صیاد مگس
عنکبوتان می مگس گیرند و بس

Because the falcon is not a hunter of flies: only spiders catch flies.

***

Çünkü doğan, sinek avlamaz ki… Sinekleri ancak örümcekler avlar.

عنکبوت دیو بر چون تو ذباب
کر و فر دارد نه بر کبک و عقاب

The spider, (which is) the Devil, hath dominion over flies like you, not over the partridge and the eagle.

***

Şeytan örümcek, senin gibi sineğe galiptir. Keklikle, karakuşla işi yok!

3 – 4343

بانگ دیوان گله‌بان اشقیاست

بانگ سلطان پاسبان اولیاست

The cry of the devils is the drover of the damned; the cry of the Lord is the guardian of the (blessed) saints,

***

Şeytanların bağırışları, kötü kişilere çobanlık eder. Padişahın sesiyse velilerin bekçisidir.

تا نیامیزد بدین دو بانگ دور
قطره‌ای از بحر خوش با بحر شور

To the end that, by reason of these two cries (being) far distant (from each other), not a drop of the sweet sea may mingle with the briny sea.

***

Bu suretle birbirinden uzak olan bu iki ses birbirine karışmaz… Tatlı denizden bir katra bile acı denize taşmaz.

بشنو اکنون قصه‌ی آن بانگ سخت
که نرفت از جا بدان آن نیکبخت

Now hear the tale of the terrible cry, by which that good-fortuned man was not dismayed.

***

Şimdi o şiddetli ses hikâyesini dinle. O iyi bahtlı konuk, sesi duyunca yerinden bile kıpırdamadı.

گفت چون ترسم چو هست این طبل عید
تا دهل ترسد که زخم او را رسید

He said, “How should I fear? for this is the drum of the Festival. Let the drum fear, since blows belong to it.

***

Dedi ki: “Bu ses, bayram davulu sesi… Neden korkacakmışım? Tokmağı yiyen davul; o korksun!

ای دهلهای تهی بی قلوب
قسمتان از عید جان شد زخم چوب

O empty drums without hearts, your share in the festival of the spirit is (naught but) blows of the (drum-)stick.

***

Ey kalbi olmayan boş davullar, can bayramınızdan kısmetiniz, tokmaktan ibaret.

شد قیامت عید و بی‌دینان دهل
ما چو اهل عید خندان همچو گل

The Resurrection is the Festival, and the irreligious are the drum: we, like the festive folk, are laughing as the rose.”

***

Kıyamet bayramında dinsizler davul… Biz ise gül gibi gülmekteyiz, bayrama erişenlere benziyoruz.

3 – 4349

بشنو اکنون این دهل چون بانگ زد
دیگ دولتبا چگونه می‌پزد

Now hear how, when this drum boomed, he (the guest) cooks the pot containing the broth of felicity.

***

Şimdi duy da bak, bu davul nasıl ses vermekte… Devlet tenceresi nasıl kaynamakta

چونک بشنود آن دهل آن مرد دید
گفت چون ترسد دلم از طبل عید

When that man of insight heard the drum, he said, “How should my heart be afraid of the drum of the Festival?”

***

O er, davulun sesini duyunca “Gönlüm, bayram davulundan nasıl olur da korkar?” dedi.

گفت با خود هین ملرزان دل کزین
مرد جان بددلان بی‌یقین

He said to himself, “Beware, do not let thy heart tremble, for (only) the souls of the faint-hearted who lack faith have died at this (noise of the drum).

***

Kendi kendisine dedi ki: “Gönül, titreme, korkma… yakine erişmiş kötü gönüllülerin canları öldü gitti.

وقت آن آمد که حیدروار من
ملک گیرم یا بپردازم بدن

The time has come for me, like Haydar (‘Alí), to seize a kingdom, or to quit the body.”

***

Haydar gibi ya ülkeyi zapt ederim ya canım bedenimden gider.”

3 – 4353

بر جهید و بانگ بر زد کای کیا
حاضرم اینک اگر مردی بیا

He sprang up and shouted, “O prince, lo, here am I: if thou art a man, come on!”

***

Yerinden fırladı bağırdı: “Ey ulu adam, işte buracıkta hazırım; hadi, ersen gel!”

در زمان بشکست ز آواز آن طلسم

زر همی‌ریزید هر سو قسم قسم

At his voice that talisman instantly was shattered: the gold poured down, diverse sorts, in every direction.

***

Tılsım, hemencecik bozuldu, her taraftan ulam ulam altın dökülmeye başladı.

ریخت چند این زر که ترسید آن پسر
تا نگیرد زر ز پری راه در

So much gold poured down that the youth feared lest, from its abundance, it might block the doorway.

***

Öyle altın döküldü ki oğlancağız, kapının bile kapanıp açılmayacağından korktu.

بعد از آن برخاست آن شیر عتید
تا سحرگه زر به بیرون می‌کشید

Afterwards that ready lion (valiant man) rose up, and till dawn he was carrying out the gold

***

Ondan sonra o kuvvetli aslan kalktı, ta seher çağına kadar altını dışarıya taşımakla uğraştı.

دفن می‌کرد و همی آمد بزر

با جوال و توبره بار دگر

And burying it and coming (back) to it once more with sack and bag.

***

Altınları gömmekte, sonra yine gelip çuvallara, torbalara doldurarak dışarıya götürmekteydi.

گنجها بنهاد آن جانباز از آن
کوری ترسانی واپس خزان

That self-devoting one laid by (great) stores thereof, to the confusion of (in despite of) the timidity of the backsliders.

***

O canıyla oynayan er, gerisin geriye çekilip kaçan korkakların rağmine definelerine sahip oldu.

این زر ظاهر بخاطر آمدست

در دل هر کور دور زرپرست

(The thought that) this (is) external (material) gold has occurred to the mind of every blind, God-forsaken gold-worshipper.

***

Her kör ve hakikatten uzak kalmış altına tapan kişinin hatırına bu hikâyeyi duyunca derhal zahiri altın gelir.

کودکان اسفالها را بشکنند
نام زر بنهند و در دامن کنند

(Similarly) children break potsherds, give the name of gold (to the fragments), and put them in their skirts.

***

Çocuklar saksıları kırar, o kırık parçalara altın adını takar eteklerine koyarlar.

اندر آن بازی چو گویی نام زر
آن کند در خاطر کودک گذر

When in that game you mention the name of gold, (the idea of) that (potsherd) crosses the child's mind.

***

Oyun oynarken o parçalara altın adını taktın ya… Artık ne vakit altın desen çocuğun aklına saksı kırıkları gelir.

بل زر مضروب ضرب ایزدی
کو نگردد کاسد آمد سرمدی

Nay, ('tis) the gold stamped with the Divine stamp, (the gold) which does not become obsolete, (but) is everlasting;

***

Fakat erlerin kastettikleri altın ne o altındır, ne bu altın. Onlar üstüne, Allah'ın adı basılmış hakikî altını kastederler.
O altın, ne kesada uğrar, ne ziyana… Ebedî ve daimîdir.

آن زری کین زر از آن زر تاب یافت
گوهر و تابندگی و آب یافت

The gold from which this (worldly) gold gained lustre and derived sheen and splendour and brilliance;

***

O altın, öyle bir altındır ki bu zahirî altın, parlaklığını ondan almış, kadir ve kıymeti ondan bulmuştur.

آن زری که دل ازو گردد غنی
غالب آید بر قمر در روشنی

The gold whereby the heart is made rich: it surpasses the moon in brightness.

***

Gönül, o altından ganileşir… Parlaklık ve aydınlıkta aydan bile üstündür.

شمع بود آن مسجد و پروانه او
خویشتن در باخت آن پروانه‌خو

That mosque was the candle, and he (the guest) was the moth: that man of moth-like nature gambled himself away (sacrificed himself).

***

O mescit, bir mumdu, adamda pervane… O pervane huylu, âdeta canıyla oynamaktaydı.

پر بسوخت او را ولیکن ساختش
بس مبارک آمد آن انداختش

It burnt his wings, but it complied with him (granted his desire): his throwing (himself into the flame) was very blessed.

***

Ateş, kanadını yaktı ama daha güzel kanat ihsan etti. O ateşe atılma, âşıka pek kutlu geldi, pek!

همچو موسی بود آن مسعودبخت
کاتشی دید او به سوی آن درخت

That man of happy fortune was like Moses who beheld a fire in the direction of the tree.

***

O bahtı kutlu, Musa’ya benziyordu. Ağacın civarında bir ateştir, görmüştü.

چون عنایتها برو موفور بود
نار می‌پنداشت و خود آن نور بود

Since the (Divine) favours were plenteously bestowed on him, he (only) fancied it was fire, and really it was the Light.

***

Allah, ona birçok inayetlerde bulunmuştu… O, gördüğünü ateş sanıyordu ama nurdu.

مرد حق را چون ببینی ای پسر
تو گمان داری برو نار بشر

O son, when you see a man of God, you suppose (that you see) in him the fire of human nature.

***

Oğul, sen de Allah erini görünce ondan insanlık ateşi var sanıyor, onu insan görüyorsun.

تو ز خود می‌آیی و آن در تو است
نار و خار ظن باطل این سو است

You are coming (to that conclusion) from yourself, and that (human nature) is in you (not in him): the fire and thorns of vain opinion are in this quarter.

***

Sen, onu kendiliğinden insan görüyorsun, hâlbuki o sıfat sende… bâtıl zannın ateşi de bu tarafta, dikeni de!

او درخت موسی است و پر ضیا
نور خوان نارش مخوان باری بیا

He is the tree of Moses and filled with radiance: come, now, call him the Light, do not call him fire.

***

O, Musa’nın ağacıdır; o, ışıklarla dopdoludur. Bir kerecik olsun ona ateş deme de nur de!

نه فطام این جهان ناری نمود

سالکان رفتند و آن خود نور بود

Did not the weaning from this world seem (as) a fire? The pilgrims went (on their way), and that (weaning) was really the Light.

***

Bu dünyadan vazgeçmek de ateş görünmedi mi? Fakat salikler o makama gittiler, bu âlemi terk ettiler de anladılar ki nurdan ibaretmiş!

پس بدان که شمع دین بر می‌شود
این نه همچون شمع آتشها بود

Know, then, that the Candle of Religion is always mounting (shining more and more): this is not like the candle of flames.

***

Bil ki din mumu yücedir, ateşten ibaret olan mumlara benzemez.

3 – 4374

این نماید نور و سوزد یار را

و آن بصورت نار و گل زوار را

This (flaming candle) seems to be Light, (but) it burns its friend, while that (Candle of Religion) is fire in appearance, but is (delicious as) roses to (its) visitors.

***

Bu zahirî mum nur görünür, fakat sevgiliyi yakar… Din mumuysa sureta ateş görünür, fakat ziyaretçilere gül kesilir!

این چو سازنده ولی سوزنده‌ای

و آن گه وصلت دل افروزنده‌ای

The former is like a complaisant (friend), but it is a burner, while that (other) is an illuminator of the heart at the moment of union.

***

Bu zahirî mum çok işler bitirir, fakat hakikatte adamı yakar. Din mumuysa vuslat zamanı gönül aydınlatır.

3 – 4376

شکل شعله‌ی نور پاک سازوار

حاضران را نور و دوران را چو نار

To those present (with God) the appearance of the spark of pure and worthy Light is luminous, while to those far (from God) it is like fire.

***

Allah’a lâyık olan pak nurun şulesi, ona ulaşanlara nur görünür ama ondan uzak kalanlara ateş gibidir.

آن بخاری نیز خود بر شمع زد
گشته بود از عشقش آسان آن کبد

The man of Bukhárá also cast himself upon candle: because of his passion that suffering had become ea to him.

***

O Buhara’lı âşık da kendisini muma atmıştı. O zahmet, aşkı yüzünden kendine kolay gelmekteydi.

آه سوزانش سوی گردون شده
در دل صدر جهان مهر آمده

His burning sighs went up to heaven: kindness (for him) came into the heart of the Sadr-i Jahán,

***

Her şeyi yakıp yandıran ahı, göklere yüceliyordu. Sadr-ı Cihan’ın gönlüne merhamet gelmişti.

گفته با خود در سحرگه کای احد
حال آن آواره‌ی ما چون بود

(Who) said, (communing) with himself at dawn, “O (Thou who art) One, how fareth that distraught wanderer of Ours?

***

O bir suç işledi, biz de o suçu gördük. Fakat “Ey Allah, acaba o avaremizin hali nasıl?

او گناهی کرد و ما دیدیم لیک
رحمت ما را نمی‌دانست نیک

He committed a sin, and We saw (it), but he was not well acquainted with Our mercy.

***

Bir seher vakti kendi kendisine diyordu ki merhametimizi adamakıllı bilmiyordu ki.

خاطر مجرم ز ما ترسان شود
لیک صد اومید در ترسش بود

The sinner’s heart becomes afraid of Us, but in his fear there are a hundred hopes.

***

Suçlu kişinin gönlüne bizden bir korkudur var… Fakat korkusunda yüzlerce ümit gizli.

من بترسانم وقیح یاوه را
آنک ترسد من چه ترسانم ورا

I frighten the impudent man who has lost the (right) way: why should I frighten him who is afraid?

***

Ben utanmayan ve korkmayan kişiyi korkuturum. Zaten benden korkanı neye korkutayım.

بهر دیگ سرد آذر می‌رود
نه بدان کز جوش از سر می‌رود

Fire is used for the cold pot, not for that (pot) which is boiling over.

***

Ateş, soğuk tencerenin altına konur; kaynayan coşkunluğundan baştan çıkan tencerenin altına değil!

آمنان را من بترسانم به علم
خایفان را ترس بردارم به حلم

I frighten the unafraid by (My) knowledge; I take away the fear of the afraid by (My) clemency.

***

Benden emin olanları bilgimle korkuturum; korkanlarınsa korkularını teskin ederim.

پاره‌دوزم پاره در موضع نهم
هر کسی را شربت اندر خور دهم

I am a patcher: I put the patch in (its proper) place; I give drink to every one in due measure.”

***

Ben yamacıyım, yamanması icap eden yeri yamarım. Herkese nabzına göre şerbet veririm.

هست سر مرد چون بیخ درخت

زان بروید برگهاش از چوب سخت

A man’s inmost consciousness is like the root of a tree; hence his leaves grow from the hard wood.

***

Kişinin sırrı ağacın köküne benzer. Yaprakları, o kökten feyz alırda kupkuru gövdesinden çıkar, yeşerir.

درخور آن بیخ رسته برگها
در درخت و در نفوس و در نهی

The leaves grow according to the root, in the tree and in souls and in minds.

***

Yapraklar, köke göredir. Ağaçta böyle olduğu gibi nefislerle akıllarda da böyledir.

برفلک پرهاست ز اشجار وفا
اصلها ثابت و فرعه فی السما

From the trees of faithfulness there are wings (that soar) to heavenits root is fast (in the earth), and its branch is in the sky.

***

Vefa ağaçlarından göklere yücelmiş kollar, kanatlar var... Kökleri yerli yerinde de ferileri gökte.

چون برست از عشق پر بر آسمان
چون نروید در دل صدر جهان

Since through love grew the wing (that soars) to heaven, how should it not grow in the heart of the adr-i Jahan?

***

Aşk yüzünden gökte kollar, kanatlar meydana gelirde Sadr-ı Cihan’ın gönlüne nasıl merhamet gelmez.

3 – 4390

موج می‌زد در دلش عفو گنه
که ز هر دل تا دل آمد روزنه

Forgiveness of the sin was surging in his heart, for as much as there is a window from each heart to (every other) heart;

***

Gönlünde o suçu affetme denizi dalgalanmaya başladı… Zaten gönülden gönüle pencere vardır!

که ز دل تا دل یقین روزن بود
نه جدا و دور چون دو تن بود

For assuredly there is a window from heart to heart: they are not separate and far (from each other), like two bodies.

***

Gönülden gönüle pencere olduğu muhakkak. İki gönül iki ten gibi birbirinden ayrı ve uzak kalamaz.

متصل نبود سفال دو چراغ

نورشان ممزوج باشد در مساغ

The earthenware (basins) of two lamps are not joined, but their light is mingled in (its) passage.

***

İki kandilin yağ konan kapları birbirine bitişik değildir ama ışıkları katışmış birleşmiştir.

هیچ عاشق خود نباشد وصل‌جو
که نه معشوقش بود جویای او

No lover, in sooth, is seeking union without his loved one seeking him;

***

Hiçbir âşık yoktur ki sevgilisinin vuslatını arasın. Dilesin de sevgilisi onu aramasın, dilemesin!

لیک عشق عاشقان تن زه کند
عشق معشوقان خوش و فربه کند

But the love of lovers makes the body (thin as) a bowstring, (while) the love of loved ones makes it comely and fat.

***

Fakat aşk, âşıkların vücutlarını inceltir, zayıflatır… Sevgililerin vücutlarını ise güzelleştirir, semirtir.

چون درین دل برق مهر دوست جست
اندر آن دل دوستی می‌دان که هست

When the lightning of love for the beloved has shot into this heart, know that there is love in that heart.

***

Bu gönülden sevgi ve şimşeği çaktı mı bil ki o gönülde de sevgi vardır.

3 – 4396

در دل تو مهر حق چون شد دوتو
هست حق را بی گمانی مهر تو

When love for God has been doubled in thy heart, without any doubt God hath love for thee.

***

Gönlünde Allah sevgisi arttı mı şüphe yok ki Allah seni seviyor.

هیچ بانگ کف زدن ناید بدر
از یکی دست تو بی دستی دگر

No sound of clapping comes forth from one hand of thine without the other hand.

***

Tek elin sesi çıkmaz. Öbür elin olmadıkça, iki elin birbirine vurulmadıkça ne ses çıkar, ne seda!

تشنه می‌نالد که ای آب گوار
آب هم نالد که کو آن آب‌خوار

The thirsty man is moaning, “O delicious water!” The water moans too, saying, “Where is the water-drinker?”

***

Susuz, ey tatlı su diye ağlar, inler ama su da nerede o susamış, diye ağlar, inler!

جذب آبست این عطش در جان ما
ما از آن او و او هم آن ما

This thirst in our souls is the attraction exerted by the Water: we are Its, and It is ours.

***

Bizdeki bu susuzluk suyun bizi çekmesinden ileri gelir… Biz suyunuz, su bizim.

حکمت حق در قضا و در قدر
کرد ما را عاشقان همدگر

The Wisdom of God in destiny and in decree made us loversof one another.

***

Allah hikmeti ezelde bizi birbirimize âşık etti.

جمله اجزای جهان زان حکم پیش
جفت جفت و عاشقان جفت خویش

Because of that fore-ordainment all the particles of the world re paired as mates and are in love with their own mate.

***

O ezeli hükme göre kâinatın büyük zerreleri çift çifttir ve her cüz'ü de kendi çiftine âşıktır.

هست هر جزوی ز عالم جفت‌خواه

راست همچون کهربا و برگ کاه

Every particle of the universe is desiring its mate, just like amber and the blade of straw.

***

Âlemde her cüz’ü de muhakkak kendi çiftini ister. Kehlibar nasıl saman çöpünü çekerse her cüz’ü de muhakkak kendi çiftini çeker.

آسمان گوید زمین را مرحبا
با توم چون آهن و آهن‌ربا

Heaven says to the earth, “Welcome! To thee I am (in the same relation) as the iron and the magnet.”

***

Gökyüzü yere merhaba der, demirle mıknatıs nasılsa ben de seninle öyleyim.

آسمان مرد و زمین زن در خرد
هرچه آن انداخت این می‌پرورد

In (the view of) the intellect, heaven is man and the earth woman: whatever that (heaven) casts forth this (earth) fosters

***

Gökyüzü aklen erkektir, yer kadın. Onun verdiğini bu, besler, yetiştirir.

چون نماند گرمیش بفرستد او
چون نماند تری و نم بدهد او

When it (the earth) hath no heat remaining, it (heaven) sends it; when no freshness and moisture remains, it bestows it.

***

Yerin harareti kalmadı mı gök hararet yollar… Rutubeti bitti mi rutubet verir.

برج خاکی خاک ارضی را مدد
برج آبی تریش اندر دمد

The terrene sign (of the zodiac) is (supplying) replenishment to the dust of the earth; the aqueous sign produces freshness therein;

***

Gökyüzünde bulunan ve toprağa mensup olan burç, yere yardım eder… Suya mensup burç, yere rutubet verir, yeri terü taze bir hale sokar.

برج بادی ابر سوی او برد
تا بخارات وخم را بر کشد

The aerial sign wafts the clouds towards it, that they may sweep away the pestilential vapours;

***

Yele mensup burç yele bulutları sevk eder, yerdeki buharları ufunetleri çeker alır.

برج آتش گرمی خورشید ازو
همچو تابه‌ی سرخ ز آتش پشت و رو

The fiery sign is the source of the sun’s heat, (which is) like a frying-pan (made) red-hot, back and front, by fire.

***

Ateş burcu da güneşe hararet verir… Güneşin önü de, ardı da o burçtan kızmış, tava gibi kızarmıştır.

هست سرگردان فلک اندر زمن
همچو مردان گرد مکسب بهر زن

Heaven is turning giddily in (the world of) Time, like men (prowling) around (in search of) gain for the wife’s sake;

***

Kadına nail olmak için kazancının etrafında dönüp dolaşan erkek gibi felek de zamane de dönüp dolaşmaktadır.

وین زمین کدبانویها می‌کند
بر ولادات و رضاعش می‌تند

And this earth practises housewiferies : it attends to births and to suckling that (which it bears).

***

Bu yeryüzü, hanımlıklar etmekte, doğurduğu çocukları emzirip yetiştirmektedir.

پس زمین و چرخ را دان هوشمند
چونک کار هوشمندان می‌کنند

Therefore regard earth and heaven as endowed with intelligence, since they do the work of intelligent beings.

***

Şu halde yerle göğün de aklı var; böylece bil. Çünkü akıllıların işlerini işliyorlar.

گر نه از هم این دو دلبر می‌مزند
پس چرا چون جفت در هم می‌خزند

Unless these two sweethearts are tasting (delight) from one another, then why are they creeping together like mates?

***

Bu iki güzel, birbirlerinden süt emmeseler, birbirlerini sevip koçmasalar nasıl olur da birbirlerinin muradına dolanırlardı?

بی زمین کی گل بروید و ارغوان
پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

Without the earth how should roses andarghawan-flowersgrow? What, then, would be born of the water and heat of heaven?

***

Yer olmasa güller, erguvanlar nasıl biter, gökyüzünün suyu, harareti olmasa yerden ne hâsıl olur?

بهر آن میلست در ماده به نر
تا بود تکمیل کار همدگر

The desire (implanted) in the female for the male is to the end that they may perfect each other’s work.

***

Dişinin erkeğe meyli, ikisinin de işi tamamlansın diyedir.

میل اندر مرد و زن حق زان نهاد
تا بقا یابد جهان زین اتحاد

God put desire in man and woman in order that the world! should be preserved by this union.

***

Bu birlikte âlem baka bulsun diye Allah erkekle kadına da birbirlerine karşı bir meyil verdi.

میل هر جزوی به جزوی هم نهد
ز اتحاد هر دو تولیدی زهد

lie also implants the desire of every part for another part:

***

Her cüz’e de, diğer bir cüz’e meyil verdi… İkisinin birleşmesinden bir şey doğar, bir şey vücut bulur.

شب چنین با روز اندر اعتناق
مختلف در صورت اما اتفاق

from the union of both an act of generation results. Likewise night and day are in mutual embrace: (they are) different in appearance, but (are really) in agreement.

***

Gece de böylece gündüzle sarmaş dolaş olmuştur. Geceyle gündüz, sureta birbirlerine aykırıdır ama hakikatte birdir.

روز و شب ظاهر دو ضد و دشمنند
لیک هر دو یک حقیقت می‌تنند

Day and night, outwardly, are two contraries and enemies, but they both attend on one truth—

***

Geceyle gündüz görünüşte birbirine zıttır, düşmandır; fakat her ikisi de bir hakikatin etrafında dönmekte, ağ kurmaktadır.

هر یکی خواهان دگر را همچو خویش

از پی تکمیل فعل و کار خویش

Each desiring the other, like kinsfolk, for the sake of perfecting their action and work.

***

İşini gücünü başarıp tamamlamak için her biri, canciğer gibi öbürünü ister.

زانک بی شب دخل نبود طبع را
پس چه اندر خرج آرد روزها

(Both serve one purpose) because, without night, the nature t (of man) would receive no income: what, then, should the days expend?

***

Çünkü gece olmayınca insanın geliri, kuvveti olmaz… bu gelir olmayınca da gündüzler neyi harceder?

خاک گوید خاک تن را باز گرد
ترک جان کن سوی ما آ همچو گرد

Earth says to the earth of the body, “Return! Take leave of the spirit, come to me like the dust.

***

Toprak, bedenin toprağına “Dön geri, canı bırak, toz gibi bize gel.

جنس مایی پیش ما اولیتری
به که زان تن وا رهی و زان تری

Thou art my congener, thou art more suited (to be) with me: ’tis better that thou shouldst escape from that body and that moisture.”

***

Sen, bizim cinsimizdensin, bedenden, o rutubetli yurttan kurtulup bize gelmen daha doğru” der.

گوید آری لیک من پابسته‌ام

گرچه همچون تو ز هجران خسته‌ام

It answers, “Yes; but I am fettered, although like thee I am weary of separation.”

***

Beden de “Doğru… Ben de senin gibi ayrılıktan perişanım, fakat ayağım bağlı” diye cevap verir.

تری تن را بجویند آبها
کای تری باز آ ز غربت سوی ما

The waters seek the moisture of the body, saying, “O moisture, come back to us from exile.”

***

Sular, “Ey yaşlı gurbetten gel, bize ulaş” diye bedenin yaşlığını aramakta.

گرمی تن را همی‌خواند اثیر
که ز ناری راه اصل خویش گیر

The aether is calling the heat of the body, saying, “Thou art of fire: take the way to thy origin.”

***

Esir, “Sen ateştensin… Aslına ulaşma yolunu tut” diye bedenin hararetini çağırıp durmaktadır.

3 – 4426

هست هفتاد و دو علت در بدن
از کششهای عناصر بی رسن

There are two-and-seventy diseases in the body, (caused) by the elements pulling without cord.

***

Unsurların ipsiz, halatsız çekişleri yüzünden bedende yetmiş iki türlü illet vardır.

علت آید تا بدن را بسکلد
تا عناصر همدگر را وا هلد

Disease comes to shatter the body, so that the elements may abandon each other.

***

İllet, unsurlar, birbirlerini bıraksınlar diye bedeni koparıp dağıtmak üzere gelir.

3 – 4428

چار مرغاند این عناصر بسته‌پا

مرگ و رنجوری و علت پاگشا

These elements are four birds with their legs tied (together): death and sickness and disease loose their legs.

***

Bu unsurlar ayakları bağlı dört kuştur. Ölüm, hastalık ve illet de onların ayak bağlarını çözer.

پایشان از همدگر چون باز کرد
مرغ هر عنصر یقین پرواز کرد

When it (death) has released their legs from one another, assuredly every bird-element flies away.

***

Birbirlerine bağlı olan ayakları çözüldü, açıldı mı her unsur kuşu hemencecik uçuverir.

جذبه‌ی این اصلها و فرعها
هر دمی رنجی نهد در جسم ما

The pull between these originals and derivatives continually implants some pain in our bodies,

***

Bu asıllarla feri’lerin birbirlerini çekişi yüzünden her an bedenimizde bir illet zuhur eder.

تا که این ترکیبها را بر درد
مرغ هر جزوی به اصل خود پرد

In order that it may rend these coalitions asunder (and that) each part, like a bird, may fly to its home;

***

Kuşa benzeyen her cüz’ün aslına uçması için bu ulaşmayı bozup yırtmak ister

حکمت حق مانع آید زین عجل
جمعشان دارد بصحت تا اجل

(But) Divine Providence hinders them from this hastening and keeps them together in health till the appointed term,

***

Fakat Allah’ın hikmeti, bu aceleye mâni olur. Onları ecel gelinceye kadar sıhhat vasıtasıyla toplu tutar.

گوید ای اجزا اجل مشهود نیست
پر زدن پیش از اجلتان سود نیست

And says, “O parts, the term is not certainly known (to you): ’tis useless for you to take wing before the term.”

***

“Ey cüz’ler, daha ecel gelip görünmedi. Ecelden önce kanat çırpmanızda bir fayda yok” der.

چونک هر جزوی بجوید ارتفاق
چون بود جان غریب اندر فراق

Inasmuch as every part (of the body) seeks support, what must be the state of the soul, a stranger, in separation (from its home)?

***

Her cüz’ü, kendi aslına arkadaş olmayı diler, ararsa ayrılıkta kalan bu garip canın hali ne olur. Var, sen kıyas et!

گوید ای اجزای پست فرشیم
غربت من تلختر من عرشیم

It (the soul) says, “O my base earthly parts, my exile is more bitter (than yours): I am celestial.”

***

Can der ki: “Ey benim şu yeryüzüne mensup cüz’ülerim benim garipliğim sizin garipliğinizden daha acı… Ben, arşa mensubum.”

میل تن در سبزه و آب روان
زان بود که اصل او آمد از آن

The desire of the body for green herbs and running water is because its origin is from those;

***

Tenin meyli, yeşilliğe, akarsuya… Çünkü aslı ondan.

3 – 4437

میل جان اندر حیات و در حی است
زانک جان لامکان اصل وی است

The desire of the soul is for Life and for the Living One, because its origin is the Infinite Soul.

***

Canın meyli ise diriliğe, diriye… Çünkü aslı Lâmekân’ın canı!

میل جان در حکمتست و در علوم
میل تن در باغ و راغست و کروم

The desire of the soul is for wisdom and the sciences; the desire of the body is for orchards and meadows and vines.

***

Can, hikmete, bilgilere… Ten, bağa, bahçeye, üzüme meyleder.

میل جان اندر ترقی و شرف
میل تن در کسب و اسباب علف

The desire of the soul is for ascent and exaltedness; the desire of the body is for gain and the means of procuring fodder.

***

Can, yücelmeye, yükselmeye can atar; ten, kazanca, ota, yiyeceğe, içeceğe!

میل و عشق آن شرف هم سوی جان

زین یحب را و یحبون را بدان

That exaltedness too hath desire and love towards the soul: from this (fact) understand (the meaning of)He loves themandthey love (Him).

***

O yücelmenin aşkı, o yücelmenin meylide canadır. “Allah onları sever onlarda Allah’ı” ayetini bundan anla!

حاصل آنک هر که او طالب بود

جان مطلوبش درو راغب بود

If I explain this, ’twill be endless: theMathnawíwill amount to eighty volumes.

***

Bunu anlatmaya kalkışsam sonu, ucu gelmez… Mesnevi’ye, daha böyle sekiz misli kâğıt bile yetişmez!

گر بگویم شرح این بی حد شود
مثنوی هشتاد تا کاغذ شود

The gist is that whenever any one seeks, the soul of the object sought by him is desiring him.

***

Hâsılı kim bir şey isterse istediği şey de ona rağbet eder.

آدمی حیوان نباتی و جماد
هر مرادی عاشق هر بی‌مراد

(Whether it be) man, animal, plant, or mineral, every object of desire is in love with everything that is without (has not attained to) the object of desire.

***

İnsan, hayvan, nebat, cemat… Her şey, birbirine âşıktır. Bir adam, bir şeyi sevdi de muradı o oldu, başka bir şey dilemez bir hale geldi mi o muradı olan sevgilide muratsız hale gelen âşığına âşıktır.

بی‌مرادان بر مرادی می‌تنند

و آن مرادان جذب ایشان می‌کنند

Those who are without their object of desire attach themselves to an object of desire, and those desired ones draw them (on);

***

Muratsız hale gelen âşıklar, bir murat etrafında döner, dolaşır, yalnız sevgililerini dilerler ama muratları, maksatları olan sevgililer de onları kendilerine çekip dururlar.

لیک میل عاشقان لاغر کند
میل معشوقان خوش و خوش‌فر کند

But the desire of the lovers makes them lean, (while) the desire of the loved ones makes them fair and beauteous.

***

Fakat âşıkların meyil ve muhabbetleri, âşıkları zayıf bir hale getirir… Maşukların meyil ve muhabbeti ise onları güzelleştirir, parlak bir hale sokar!

عشق معشوقان دو رخ افروخته
عشق عاشق جان او را سوخته

The love of the loved ones illumines the cheeks; the love of the lover consumes his soul.

***

Sevgililerin aşkı onların yanaklarını parlatır; âşıkların aşkı, âşıkların canlarını yandırır!

کهربا عاشق به شکل بی‌نیاز
کاه می‌کوشد در آن راه دراز

The amber loves (the straw) with the appearance of wanting naught, (while) the straw is making efforts (to advance) on that long road.

***

Kehlibar, niyazdan müstağni davranan bir âşıktır…o uzun yola düşen, o uzun yolda savaşansa saman çöpü!

این رها کن عشق آن تشنه‌دهان
تافت اندر سینه‌ی صدر جهان

Leave this (topic). The love of that thirsty-mouthed man shone (was reflected) in the breast of the Sadr-i Jahán.

***

Bunu bırak… O susamış âşığın aşkı, Sadr-ı Cihan’ın gönlünde parladı.

دود آن عشق و غم آتش‌کده
رفته در مخدوم او مشفق شده

The smoke of the love and pain of the fire-temple (his burning heart) entered his lord (and) turned into compassion.

***

O aşkın, o ateşgedenin dumanı ona kadar vardı, gönlünü yumuşattı.

لیکش از ناموس و بوش و آب رو
شرم می‌آمد که وا جوید ازو

But on account of (his) glory and pride and magnificence he was ashamed to inquire for him:

***

Fakat onu aramayı namusuna, kibrine yediremiyordu.

رحمتش مشتاق آن مسکین شده
سلطنت زین لطف مانع آمده

His mercy had begun to yearn after that lowly man, (but) his majesty hindered (him) from (showing) this kindness.

***

Merhameti, o yoksula müştak olmuştu; saltanat bu lütfa mâni oluyordu.

عقل حیران کین عجب او را کشید
یا کشش زان سو بدینجانب رسید

The intellect is bewildered, wondering whether this one (the Sadr-i Jahán) attracted him (the lover), or whether the attraction came from that quarter (from the lover) to this side.

***

Akıl burada hayran… Acaba bu mu onu çekti, yoksa bu çekiş, o taraftan mı oldu?

ترک جلدی کن کزین ناواقفی

لب ببند الله اعلم بالخفی

Abandon presumption, for thou art ignorant of this. Close thy lips: God best knoweth the secret.

***

Cür'etten vazgeç… Sen, bunu bilmezsin, anlamazsın. Dudağını yum, gizli sırrı Allah daha iyi bilir.

این سخن را بعد ازین مدفون کنم
آن کشنده می‌کشد من چون کنم

Henceforth I will bury this topic. That Drawer is drawing me (in another direction): what can I do?

***

Bundan böyle bu sözü, gizleyeyim… Beni o çeken, çekmekte; ne yapayım ben?

کیست آن کت می‌کشد ای معتنی
آنک می‌نگذاردت کین دم زنی

Who is he that is drawing thee, O solicitous one? He who doth not allow thee to utter this word.

***

Ey bir işe sarılıp savaşan, onu güzelce başarmaya uğraşan, seni çeken… Bundan bahsetmeye bırakmayan kim?

صد عزیمت می‌کنی بهر سفر

می‌کشاند مر ترا جای دگر

Thou makest a hundred resolutions to journey (to a certain spot): He draweth thee to some other place.

***

Bir yere gideyim diye yüzlerce defa karar verir, davranırsın… Fakat seni bir saik, başka yere çeker durur.

زان بگرداند به هر سو آن لگام
تا خبر یابد ز فارس اسپ خام

He turns the (horse's) bridle in every direction in order that the untrained horse may gain knowledge of the rider.

***

Binici, dizgini her tarafa çevirir, ta ki ham at üstünde bir binicinin bulunduğunu, başıboş bulunmadığını anlasın diye.

اسپ زیرکسار زان نیکو پیست
کو همی‌داند که فارس بر ویست

The clever horse is well-paced because it knows that the rider is (mounted) on it.

***

Fakat terbiyeli at, üstünde binici olduğunu bilir, bundan dolayı iyi yürür.

او دلت را بر دو صد سودا ببست
بی‌مرادت کرد پس دل را شکست

He fixed thy heart on a hundred passionate desires, disappointed thee, and then broke thy heart.

***

O yok mu? Senin gönlünü yüzlerce sevdaya bağlamış, nihayet seni muratsız bir hale getirmiş de sonrada gönlünü kırıvermiştir.

چون شکست او بال آن رای نخست
چون نشد هستی بال‌اشکن درست

Inasmuch as He broke the wings of that first intention (of thine), how was not the existence of the Wing-breaker perfectly established (in thy mind)?

***

İlk kararının kolunu kanadını kırdı ya… Peki, niçin o kanat kıranın varlığı doğru olmuyor, niçin kendini ona teslim etmiyorsun?

چون قضایش حبل تدبیرت سکست
چون نشد بر تو قضای آن درست

Since His ordainment snapped the cord of thy contrivance, how was not God's ordainment perfectly established (clearly proven) to thee?

***

Onun kaza ve kaderi senin tedbir ipini koparıverdi… Pekâlâ, neden kaza ve kaderine inanmıyor, niçin kazasına rıza vermiyorsun?

عزمها و قصدها در ماجرا
گاه گاهی راست می‌آید ترا

In the course of events your resolutions and purposes now and then come right (are fulfilled),

***

Yapacağın işlere iyice niyetlenir, yapmayı kurar, kararlaştırırsın. Bazen bu kararın denk gelir.

تا به طمع آن دلت نیت کند

بار دیگر نیتت را بشکند

In order that, through hope of that (fulfilment), your heart may form an intention, and that He may once more destroy your intention.

***

Gönlün tamahtan düşer, niyetini sağlamlarsın. Sonra tekrar o niyet bozuluverir!

ور بکلی بی‌مرادت داشتی
دل شدی نومید امل کی کاشتی

For if He were to keep you wholly unsuccessful, your heart would despair: how would it sow (the seed of) expectation?

***

Seni tamamıyla muratsız bir hale getirseydi gönlün ümitsizlenirdi, dilek tohumunu nasıl ekebilirdin?

ور بکاریدی امل از عوریش
کی شدی پیدا برو مقهوریش

And unless it sowed (the seed of) expectation, how from its barrenness would its subjection (to the Divine will) become apparent to it?

***

Ama emel tohumunu ekseydin, akılsız bir hale düşseydin Allah hükmünde olduğun, onun emrinin altında bulunduğun nasıl meydana çıkardı

عاشقان از بی‌مرادیهای خویش
باخبر گشتند از مولای خویش

By their failures (to achieve success) the lovers are made aware of their Lord.

***

Âşıklar, muratsız kaldılar da Allah’larından haber aldılar.

بی‌مرادی شد قلاوز بهشت
حفت الجنه شنو ای خوش سرشت

Unsuccess is the guide to Paradise: hearken, O man of goodly nature, to (the tradition), “Paradise is encompassed (with pains).”

***

Muratsızlık, cennete kılavuzdur. Ey yaradılışı güzel, “Cennet, istenmeyen, hoşa gitmeyen şeylerle, murada nail olmayışlarla kaplanmıştır” hadisini işit!

که مراداتت همه اشکسته‌پاست
پس کسی باشد که کام او رواست

(Granted) that all that you desire is broken-legged (unsuccessful), then there is One whose pleasure is fulfilled.

***

Senin muratlarının, görüyorsun ya, ayakları kırık… Ama öyle adam vardır ki bütün muratları olur.

پس شدند اشکسته‌اش آن صادقان

لیک کو خود آن شکست عاشقان

Therefore the sincere (believers) have become broken (abased) before Him; but where indeed is (their abasement in comparison with) the abasement of those who love (Him)?

***

Şu halde onun tarafından gönülleri kırılanlar, onun yolunda onun aşkında doğru olanlardır. Fakat nerede âşıkların gönül kırıklığı, nerede başkalarından gönül kırıklığı,

عاقلان اشکسته‌اش از اضطرار
عاشقان اشکسته با صد اختیار

The intelligent are abased before Him from necessity; the lovers are abased with hundredfold free-will.

***

Akıllıların gönülleri, mecburî kırılır… Dilediklerini yapamazlar, meyus olurlar. Âşıklarda ise yüzlerce ihtiyar var, dilediklerini yüzlerce kere yapabilirler, öyle olduğu halde ona tabi olurlar, gönülleri bu yüzden kırılır; emellerine bu yüzden erişememişlerdir.

عاقلانش بندگان بندی‌اند
عاشقانش شکری و قندی‌اند

The intelligent are bond-slaves to Him; the lovers are like sugar and candy to Him.

***

Akılı başında olanlar, bağla bağlanmış kullardır, âşıklar ise hürdür, şekerlenmiş, ballanmış canlardır onlar!

ائتیا کرها مهار عاقلان
ائتیا طوعا بهار بی‌دلان

“Come against your will” is the toggle for the intelligent; “come willingly” is the spring-time of them that have lost their hearts.

***

Akıllıların yuları “zorla gelin” emridir; gönlünü kaptıranların baharı “dileyerek gelin” emri!

دید پیغامبر یکی جوقی اسیر

که همی‌بردند و ایشان در نفیر

The Prophet saw a troop of captives being taken along, and they were in loud lamentation.

***

Peygamber, bir bölük esir gördü. Onları çekip sürüklüyorlardı, hepsi de feryadü figan ediyordu.

دیدشان در بند آن آگاه شیر
می نظر کردند در وی زیر زیر

That wary Lion saw them in chains: (he saw them) looking askance at him,

***

O sırları bilen aslan, zincirlere vurulmuş olduklarını gördü, gizlice onlara bakmaya başladı.

تا همی خایید هر یک از غضب
بر رسول صدق دندانها و لب

So that each (of them) was gnashing his teeth and chewing his lips in anger against the veracious Prophet;

***

Her biri hiddetinden o Hak Peygambere dişlerini gıcırdatmakta, dudaklarını çiğnemekteydi.

3 – 4476

زهره نه با آن غضب که دم زنند
زانک در زنجیر قهر ده‌منند

(But) notwithstanding that anger, they dare not utter a word, because they are in the ten-maund chain of violence.

***

Fakat bu kadar kızgın oldukları halde ağız açmaya kudretleri yoktu… Hepsi de on batmanlık kahır zincirine vurulmuştu.

می‌کشاندشان موکل سوی شهر
می‌برد از کافرستانشان به قهر

Their custodian is marching them along to the city: he is taking them by force from the land of the infidels.

***

Memur, onları şehre doğru çekmekte, küfür ülkesinden alıp kahırla sürüklemekteydi.

نه فدایی می‌ستاند نه زری
نه شفاعت می‌رسد از سروری

(They say to each other), “He (the Prophet) will not accept any ransom or any gold: no intercession is coming from any prince.

***

Ne yerlerine başkası kabul ediliyor, ne koyuverilmeleri için para alınıyor, ne de bir ulu kişi onlara şefaat ediyordu.

رحمت عالم همی‌گویند و او
عالمی را می‌برد حلق و گلو

He is called a mercy to the world, and he is cutting the throats and gullets of a (whole) world (of people).”

***

Peygamber’e “Âlemlere rahmet” diyorlar ya… Öyle olduğu halde bütün bir âlemin boynunu, boğazını kesiyordu.

با هزار انکار می‌رفتند راه
زیر لب طعنه‌زنان بر کار شاه

With a thousand (feelings of) disbelief they marched along, railing under their breath at the actions of the (spiritual) king,

***

Onlar Peygamber’i binlerce defa inkâr ederek, ağızlarının içinden hareketini kınayarak gidiyorlardı.

چاره‌ها کردیم و اینجا چاره نیست
خود دل این مرد کم از خاره نیست

(Saying), “We remedied (our former troubles), but in this case there is no remedy: truly this man's heart is not inferior (in hardness) to a rock.

***

Diyorlardı ki: Nice çarelere başvurduk, çare olmadı. Zaten bu adamın yüreği taş gibi katı .

ما هزاران مرد شیر الپ ارسلان

با دو سه عریان سست نیمجان

We, thousands of men brave as lions, (fighting) with two or three feeble and half-dead naked fellows,

***

Biz, binlerce Alpaslan’ken iki üç çıplak ve yarı canlının elinde.

این چنین درمانده‌ایم از کژرویست
یا ز اخترهاست یا خود جادویست

Are left helpless like this: is it on account of (our) wrong-doing or (unlucky) stars, or is it sorcery?

***

Bu derece âciz kaldık… Uygunsuz hareketimizden mi, yıldızımızın düşüklüğünden mi… yoksa sihirden mi?

بخت ما را بر درید آن بخت او
تخت ما شد سرنگون از تخت او

His fortune tore up our fortune; our throne was overturned by his throne.

***

Bahtı, bahtımızı yırttı; tahtı, tahtımızı baş aşağı etti.

کار او از جادوی گر گشت زفت
جادوی کردیم ما هم چون نرفت

If his cause became mighty (was made to prevail) by sorcery, we too practised sorcery: how did not it succeed?

***

İşi, sihirle yüceldi, büyüdüyse bir de sihir yaptık, neden tutmadı, neden tesir etmedi?

از بتان و از خدا در خواستیم
که بکن ما را اگر ناراستیم

We besought the idols and God, saying, ‘Destroy us if we are untrue.

***

Eğer dâvamız doğru değilse bizim kökümüzü sök diye putlara da dua ettik, Allah’a da.

آنک حق و راستست از ما و او
نصرتش ده نصرت او را بجو

Whichever is right and true, between us and him, give the victory to that one and desire him to be victorious.’

***

Hak kimdeyse, kim doğrucuysa ona yardım et, onun yardımında bulun, biz doğruysak bize, o doğruysa ona muin ol dedik.

این دعا بسیار کردیم و صلات
پیش لات و پیش عزی و منات

Ofttimes we made this invocation and (bowed down in) prayer before Lát and ‘Uzzá and Manát,

***

Bu duada çok bulunduk, Lât, Uzzâ ve Menât’a nice secdeler ettik;

که اگر حقست او پیداش کن
ور نباشد حق زبون ماش کن

Saying, ‘If he is in the right, make him manifest; if he is not in the right, make him subject to us.’

***

Dedik ki: Eğer Muhammed haksa meydana çıkart, değilse onu bize zebun et.

چونک وا دیدیم او منصور بود
ما همه ظلمت بدیم او نور بود

When we recognised (what had come to pass), he was the one to whom victory was given: we all were darkness, he was the light.

***

Şimdi onun Allah yardımına mazhar olduğunu gördük işte… Biz, umumiyetle zulmetmişiz, o nur!

این جواب ماست کانچ خواستید
گشت پیدا که شما ناراستید

This is our answer (from God)—‘(Concerning) that which ye desired (to know), it has become evident that ye are the untrue.’”

***

Bu, bize cevap: Dilediğiniz işte meydana çıktı, hanginizin doğru olduğu açığa vuruldu.”

باز این اندیشه را از فکر خویش
کور می‌کردند و دفع از ذکر خویش

Then, again, they were blindfolding (hiding) this thought from their reflective faculty and banishing it from their memory,

***

Sonra yine fikirlerindeki bu düşünceyi körletiyorlar, bu sözleri bırakarak diyorlardı ki:

کین تفکرمان هم از ادبار رست
که صواب او شود در دل درست

Saying, “This thought too has arisen from our ill-luck, (namely, the thought) that his being in the right should be perfectly established (proven beyond doubt) in our minds.

***

“Bu düşüncemiz de işimizin tersine gitmesinden meydana geldi; gönlümüzde onun doğru olduğuna dair bir düşüncedir peydahlandı.

خود چه شد گر غالب آمد چند بار
هر کسی را غالب آرد روزگار

What, indeed, does it matter if he has prevailed (against us) several times? Time (Fortune) brings every one to predominance (now and then).

***

Birkaç kere galip geldiyse ne oldu ki… Bundan ne çıkar? Zaman da herkese galebe çalıyor!

3 – 4495

ما هم از ایام بخت‌آور شدیم
بارها بر وی مظفر آمدیم

We also were made successful by the Days (Fortune), and at times became victorious over him.”

***

Biz de zamaneden kâm aldık, bizim bahtımız da yaver oldu… Biz de ona birkaç kere üst geldik.”

باز گفتندی که گرچه او شکست
چون شکست ما نبود آن زشت و پست

(But) again they were saying (to themselves), “Although he was defeated, it was not disgraceful and vile like our defeat,”

***

Sonra yine “O da mağlûp oldu ama mağlûp oluşu, bizim mağlup oluşumuz gibi çirkince, alçakça değildi.

زانک بخت نیک او را در شکست
داد صد شادی پنهان زیردست

Because in (the hour of) defeat (his) good fortune gave him underhand a hundred secret joys;

***

İyi bahtı o bozgunlukta, o mağlûbiyette bile ona el altından gizlice yüzlerce neşe verdi.

کو باشکسته نمی‌مانست هیچ

که نه غم بودش در آن نه پیچ پیچ

For he did not at all resemble one defeated, as he felt no sorrow or distress thereat,

***

Hatta o, hiç de mağlûba benzemiyordu. Ne gamı vardı, ne üzülüyordu” demekteydiler.

چون نشان ممنان مغلوبیست
لیک در اشکست ممن خوبیست

Since to be vanquished is the mark of the true believers; yet in the true believer's defeat there is goodness.

***

Müminlerin nişanesi mağlûbiyettir ama müminin alt oluşunda da bir güzellik var!

گر تو مشک و عنبری را بشکنی
عالمی از فوح ریحان پر کنی

If you crush some musk or ambergris, you will fill a (whole) world with (a scent like) the exhalation of sweet herbs;

***

Misk ve amberi kırsan dünyayı güzel kokularla doldurursun.

ور شکستی ناگهان سرگین خر
خانه‌ها پر گند گردد تا به سر

And if you suddenly crush the dung of an ass, the houses will be filled to the top with stench.

***

Fakat ansızın eşek tezeğini kırsan evler, baştanbaşa pis kokuyla dolar.

وقت واگشت حدیبیه بذل

دولت انا فتحنا زد دهل

At the moment of the (Prophet's) ignominious return from Hudaybiya, the empire ofLo, We have opened(to thee the way to a conspicuous) victory proclaimed itself.

***

Peygamber, perişan bir halde Hudeybiye’den dönerken “İnna Fetahnâ” devletinin davulu çalındı.

آمدش پیغام از دولت که رو
تو ز منع این ظفر غمگین مشو

From the (Divine) empire came to him the message, “Go, be not saddened by the withholding of this victory,

***

Allah devletinden haber geldi: “Yürü, bu zafere erişemediğinden gam yeme.

کاندرین خواری نقدت فتحهاست
نک فلان قلعه فلان بقعه تراست

For in this present abasement of thee there are victories: lo, such and such a fortress, such and such a town, are (given) to thee.”

***

Şimdi elindeki bu horluk yok mu? Nimetlere erişmen demektir. İşte şuracıktaki filân kale, filân yer senin!”

بنگر آخر چونک واگردید تفت
بر قریظه و بر نضیر از وی چه رفت

Consider, after all, when he retreated in haste, what (great things) he did against Qurayza and Nadír.

***

Hakikatten de oradan çabucak dönünce bak hele, Kurayza’nın Nazîr’in başına neler geldi,

قلعه‌ها هم گرد آن دو بقعه‌ها
شد مسلم وز غنایم نفعها

The fortresses, also, round those two settlements submitted (to him), and (many) advantages (in the shape) of spoils (came into his hands).

***

O iki kaleyle çevrelerindeki yerler teslim oldu, ganimetlerden faydalar elde ettiler.

ور نباشد آن تو بنگر کین فریق

پر غم و رنجند و مفتون و عشیق

And if that be not so, consider that this class (of persons) are sorrowful and woeful and distraught and enamoured (of God).

***

Öyle olmasa bile şu taifeye bak… Onlar gam içinde, keder içinde Allah’a meftun ve âşıklar.

زهر خواری را چو شکر می‌خورند
خار غمها را چو اشتر می‌چرند

They eat the poison of abasement, like sugar; they feed, like camels, on the thistle of sorrows.

***

Zehri şeker gibi yemekteler… Gam dikenlerini deve gibi otlamaktalar!

بهر عین غم نه از بهر فرج
این تسافل پیش ایشان چون درج

(This they do) for the sake of the sorrow itself, not for the sake of relief (from sorrow): in their eyes this lowliness is as a ladder.

***

Hem de bunu, gamdan kederden kurtulmak için de yapmıyorlar; gama uğradıklarından yapıyorlar. Bu horluk, onlarca rütbelere, mevkilere erişmek!

آنچنان شادند اندر قعر چاه

که همی‌ترسند از تخت و کلاه

So glad are they at the bottom of the pit that they are afraid of the throne and the tiara.

***

Kuyunun dibinde öyle neşeliler ki oradan çıkıp taca, tahta nail olacağız diye korkuyorlar.

هر کجا دلبر بود خود همنشین
فوق گردونست نه زیر زمین

Every place where the Beloved himself is their companion is above the sky, not below the earth.

***

Sevgiliyle beraber oturduğum yer, yerin altı da olsa yine arştan yücedir.

گفت پیغامبر که معراج مرا
نیست بر معراج یونس اجتبا

The Prophet said, “No preference is (to be given) to my ascension as being superior to the ascension of Yúnus (Jonah).

***

Peygamber dedi ki: Benim miracım, Yunus’un miracından üstün değildir.

آن من بر چرخ و آن او نشیب
زانک قرب حق برونست از حساب

Mine was up to heaven, and his was down below (in the belly of the Fish), because nighness unto God is beyond calculation.”

***

Benimki göklere çıkmakla oldu, onun ki yerlere inmekle… Zaten Allah yakınlığı hesaba sığmaz ki.

قرب نه بالا نه پستی رفتنست
قرب حق از حبس هستی رستنست

To be nigh (unto God) is not to go up or down: to be nigh unto God is to escape from the prison of existence.

***

Yakınlık, ne yukarıya çıkmaktır, ne aşağıya inmek. Allah yakınlığı, varlık hapsinden kurtulmaktır.

نیست را چه جای بالا است و زیر
نیست را نه زود و نه دورست و دیر

What room hath non-existence for “up” and “down”? Non-existence hath no “soon” or “far” or “late.”

***

Yok olana yukarı nedir, aşağı ne? Yok olanın ne yakınlığı olur, ne uzaklığı, ne geç kalışı!

3 – 4516

کارگاه و گنج حق در نیستیست

غره‌ی هستی چه دانی نیست چیست

The laboratory and treasure of God is in non-existence. Thou art deluded by existence: how shouldst thou know what non-existence is?

***

Allah’ın sanat yurdu da yokluktandır, hazinesi de. Sen, varlığa aldanmış kalmışsın, yokluk nedir, ne bileceksin?

3 – 4517

حاصل این اشکست ایشان ای کیا
می‌نماند هیچ با اشکست ما

The sum of the matter (is that) this defeat of theirs, O sire, does not resemble our defeat at all.

***

Hulâsa onların kırıklığı hiç bizim kırıklığımıza benzer mi a ulu kişi?

آنچنان شادند در ذل و تلف
همچو ما در وقت اقبال و شرف

They rejoice in being abased and destroyed, just as we (rejoice) in the hour of success and honour.

***

Onlar, biz ikbale erişip yücelince nasıl neşelenirsek horluğa düşüp ellerindekini telef edince öyle neşelenirler.

برگ بی‌برگی همه اقطاع اوست
فقر و خواریش افتخارست و علوست

The provision of unprovidedness is all (that has been assigned to the Prophet as) his fief: poverty and lowliness are his pride and glory.

***

Bu çeşit adamın malı, geliri, yokluk varlığından ibarettir. Yoksulluk, horluk, ona iftihardır, yüceliktir.

آن یکی گفت ار چنانست آن ندید
چون بخندید او که ما را بسته دید

One (of the captives) said, “If that adversary (of ours) is such (as you describe), how did he laugh when he saw us bound (in chains)?

***

Esirlerden biri dedi ki: “Peki niçin Peygamber, bizim halimizi görmedi. Bizi böyle zincirlere vurulmuş görünce nasıl oldu da güldü.

چونک او مبدل شدست و شادیش
نیست زین زندان و زین آزادیش

Since (as you assert) he has been transmuted, and (since) his joy is not caused by this (worldly) prison and this freedom of his (from worldly embarrassments),

***

Hani onun huyları değişmişti, hani o Allah huylarıyla huylanmıştı da neşesi ne bu zindanın lezzetlerindendi, ne bu zindandan kurtulduğundan.

پس به قهر دشمنان چون شاد شد
چون ازین فتح و ظفر پر باد شد

How, then, did he rejoice at the subjection of (his) enemies? How was he puffed up by this victory and conquest?

***

Pekâlâ ya neden düşmanlarının kahroluşundan neşeleniyor, neden bu fetihten bu zaferden gururlanıyor?

شاد شد جانش که بر شیران نر
یافت آسان نصرت و دست و ظفر

His soul rejoiced because he easily gained the (Divine) help and the upper hand and the victory over fierce lions (like us).

***

Erkek aslanlara kolayca üstün geldi, muzaffer oldu diye neşelenmekte.

پس بدانستیم کو آزاد نیست
جز به دنیا دلخوش و دلشاد نیست

Hence we knew that he is not free (from the bondage of the flesh), and that only on account of this world is he happy and glad at heart.

***

Gayri anladık ki o da hür değil… Dünyadan başka hiçbir şeyle memnun değil, başka bir şeyden gönlü şad olmuyor?

ورنه چون خندد که اهل آن جهان

بر بد و نیک‌اند مشفق مهربان

Else, how should he laugh (at us)? for the otherworldly are compassionate and kind to the evil and the good (alike).”

***

Yoksa nasıl gülebilir ki? O dünya ehli, iyiye de merhamet eder, kötüye de... İyiyi de esirger, kötüyü de”

این بمنگیدند در زیر زبان

آن اسیران با هم اندر بحث آن

Thus did those captives mutter to each other under their breath in discussing that (question),

***

Esirler, birbirleriyle bunu konuşuyor, birbirlerine bunu fısıldıyorlardı.

تا موکل نشنود بر ما جهد
خود سخن در گوش آن سلطان برد

(Saying, “Beware) lest the custodian hear (us) and spring upon us and personally carry our words to the ear of that (spiritual) Sultan.”

***

Memur duymasın, duyarsa o padişaha söyler, sözlerimiz kulağına gider diye fısıltıyla konuşuyorlardı.

گرچه نشنید آن موکل آن سخن
رفت در گوشی که آن بد من لدن

Though the custodian did not hear those words, they entered into the ear that was (hearing) from the presence (of God).

***

Memur, o sözü duymadı ama Allah bilgisine sahip olan Peygamber'in kulağına vardı.

3 – 4529

بوی پیراهان یوسف را ندید
آنک حافظ بود و یعقوبش کشید

The scent of Joseph's spirit was not perceived by its keeper, but Jacob inhaled it.

***

Yusuf’un gömleğini alıp götüren, gömleğin kokusunu duymadı da Yakup duydu.

آن شیاطین بر عنان آسمان
نشنوند آن سر لوح غیب‌دان

The devils on the high front of Heaven do not hear the secret of the mystery-knowing Tablet;

***

Şeytanlar, gökyüzünün çevresinde döner, dolaşırlar da yine Levh-i Mahvuz’daki gayp sırlarını duyamazlar.

آن محمد خفته و تکیه زده
آمده سر گرد او گردان شده

(But when) Mohammed went to sleep and reclined (on his bed), the secret came (to him) and circled round him.

***

Muhammed’se dayanıp yatmış, uyurken o sır gelir, başucunda döner durur!

او خورد حلوا که روزیشست باز
آن نه کانگشتان او باشد دراز

He whose allotted portion is open (for him to take) eats the sweetmeat, not he whose fingers are long.

***

Helvayı kime nasipse o yer; parmakları uzun olan değil!

نجم ثاقب گشته حارس دیوران
که بهل دزدی ز احمد سر ستان

The gleaming star became a watchman and drove the devils away, saying, “Abandon theft and receive the secret from Ahmad (Mohammed).”

***

Delici Şahab, şeytanları, hırsızlığı bırakın da Ahmed’ den sır öğrenin diye kovar, sürer.

ای دویده سوی دکان از پگاه

هین به مسجد رو بجو رزق اله

O thou whose eyes from early (in the day) are (turned) towards (thy) shop, hark, go to the mosque and seek the portion allotted by God.

***

Ey iki gözünü de dükkâna dikmiş, ümidini oraya bağlamış adam, kendine gel, mescide yürü de rızkını Allah’tan iste!

پس رسول آن گفتشان را فهم کرد
گفت آن خنده نبودم از نبرد

The Prophet, then, apprehended their words and said, “That laughter of mine was not from hostility.

***

Peygamber, onların sözlerini duyup söylediklerini anladı da dedi ki: O gülüş, savaşta galebe ettim diye değil ki.

مرده‌اند ایشان و پوسیده‌ی فنا
مرده کشتن نیست مردی پیش ما

They (the captives) are dead and rotted by decay: in my judgement it is not the part of a (true) man to kill the dead.

***

Onlar ölmüşlerdir, yokluk âleminde çürüyüp gitmişlerdir. Bizce ölüyü öldürmeye kalkışmak erlik değildir.

خود کیند ایشان که مه گردد شکاف
چونک من پا بفشرم اندر مصاف

Who are they indeed? for the moon is split when I plant my foot on the battlefield.

***

Onlar da kim oluyor ki? Ben savaşta ayak diredim mi ay bile yarılır!

آنگهی کزاد بودیت و مکین

مر شما را بسته می‌دیدم چنین

At the time when ye were free and powerful, I was seeing you bound (in chains), like this.

***

Hani hür olduğumuz, mevki ve şeref sahibi olduğunuz zamanlar yok mu? İşte ben, o vakit sizi böyle bağlanmış zincirlere vurulmuş görüyordum.

ای بنازیده به ملک و خاندان

نزد عاقل اشتری بر ناودان

O thou that pridest thyself on thy possessions and household, in the view of the intelligent thou art (as) the camel on the water-spout.

***

Ey malla, mülkle, soyla, sopla nazlanan, sen akıllı kişinin yanında oluk üstündeki devesin!

نقش تن را تا فتاد از بام طشت
پیش چشمم کل آت آت گشت

(Ever) since the bowl, (which is) the bodily form, fell from the roof, there has rolled before my (inward) eye (the reality denoted by the words) ‘Everything that is (destined) to come shall come.’

***

Ten suretinin leğeni damdan düşünce gelecek gelir çatar sözü gözümün önünde tahakkuk etti, gelecek şeyler geldi çattı!

بنگرم در غوره می بینم عیان
بنگرم در نیست شی بینم عیان

I look on the unripe grape, and I see the wine clearly; I look on nonentity, and I see the entity clearly.

***

Üzüme bakıyor, şarabı görüyorum… Yok’a bakıyorum, açıkça var’ı görüyorum.

بنگرم سر عالمی بینم نهان

آدم و حوا نرسته از جهان

I look on the inmost consciousness, and I see a universe hidden, (with) Adam and Eve not (yet) arisen from the world.

***

Sırra bakmakta, daha dünyada Âdem’le Havva vücuda gelmemişken gizli bir âlem görmekteyim.

مر شما را وقت ذرات الست
دیده‌ام پا بسته و منکوس و پست

You I have seen, fettered and overthrown and abject, at the time (when mankind were assembled in the shape) of ants (on the Day) ofAlast.

***

Siz, daha Elest deminde zerrelerden ibarettiniz… Daha vakit ayaklarınız bağlı, baş aşağı ve alçalmış bir haldeydiniz; sizi öyle görüyordum ben.

از حدوث آسمان بی عمد
آنچ دانسته بدم افزون نشد

That which I had (already) known was not increased by the coming into existence of the pillarless heaven.

***

Direksiz, desteksiz gökyüzü yaratılmadan bildiğim şeyler, âlem yaratıldıktan sonra da hep o… hiç artmadı.

3 – 4545

من شما را سرنگون می‌دیده‌ام
پیش از آن کز آب و گل بالیده‌ام

I have ever seen you (fallen) headlong, ere I grew from the water and the clay.

***

Ben, daha sudan, topraktan vücut bulmamış, bu surete bürünmemişken sizi baş aşağı olmuş görüyordum.

نو ندیدم تا کنم شادی بدان
این همی‌دیدم در آن اقبالتان

I did not see (anything) new, that I should rejoice thereat: I used to see this (same thing) during your former prosperity.

***

Siz ikbaldeyken de bunu böyle görüyordum. Yeni bir şey görmedim ki sevineyim!

بستهٔ قهر خفی وانگه چه قهر
قند می‌خوردید و در وی درج زهر

Bound in (the chains of) invisible Wrath—and then what (a fearful) Wrath!— ye were eating sugar wherein poison was contained.

***

Gizli bir kahra uğramış, gizli bir kahırla bağlamıştınız. Gayri bu ne kahırdır, bunu kim anlar? Siz şeker yerdiniz de o şeker de zehir olurdu.

این چنین قندی پر از زهر ار عدو
خوش بنوشد چت حسد آید برو

If thy enemy delight in eating such a poisonous sugar, what envy of him would come to thee?

***

Böyle zehirlerle dolu şekeri düşman yerse afiyet olsun… Neden ona haset ediyorsun ki?

با نشاط آن زهر می‌کردید نوش
مرگتان خفیه گرفته هر دو گوش

Ye were eating that poison with glee, (while) Death had secretly laid hold of both your ears.

***

Sizde o zehri neşe ile içiyordunuz: eceliniz, gizlice kulaklarınızı tıkamıştı.

3 – 4550

من نمی‌کردم غزا از بهر آن
تا ظفر یابم فرو گیرم جهان

I did not make war for the sake of gaining victory and conquering the world,

***

Ben üst geleyim de dünyayı zapt edeyim diye harp etmiyorum ki.

3 – 4551

کین جهان جیفه‌ست و مردار و رخیص
بر چنین مردار چون باشم حریص

For this world is a carcase and carrion and vile: how should I be covetous of such carrion as this?

***

Çünkü bu cihan murdardır, pistir. Ben böyle pis bir şeye nasıl haris olurum?

سگ نیم تا پرچم مرده کنم
عیسی‌ام آیم که تا زنده‌ش کنم

I am not a dog that I should tear off the top-knot of the dead; I am (like) Jesus: I come to make him (the dead) living.

***

Köpek değilim ki ölünün perçemini çekip koparayım. Ben İsa'yım, ölüyü diriltmeye gelirim.

زان همی‌کردم صفوف جنگ چاک
تا رهانم مر شما را از هلاک

I was cleaving the battle-ranks for the purpose that I might deliver you from destruction.

***

Sizi helak olmaktan kurtarayım diye savaş saflarını yarmaktayım.

زان نمی‌برم گلوهای بشر
تا مرا باشد کر و فر و حشر

I do not cut men's throats in order that power and glory and followers may be mine,

***

İnsanların başlarını; yüceleyim, devlete erişeyim diye kesmem.

زان همی‌برم گلویی چند تا
زان گلوها عالمی یابد رها

(But) I cut some throats in order that a (whole) world (of people) may obtain deliverance from those throats,

***

Kessem kessem bütün âlem kurtulsun diye birkaç baş keserim.

که شما پروانه‌وار از جهل خویش
پیش آتش می‌کنید این حمله کیش

For ye in your ignorance make a habit of rushing thus, like moths, at the fire,

***

Çünkü siz, bilgisizliğinizden pervane gibi ateşe atılmaktasınız.

من همی‌رانم شما را همچو مست
از در افتادن در آتش با دو دست

(While) I, (furiously) as a drunken man, drive you away with both hands (to save you) from falling into the fire.

***

Bense sizi ateşe düşmeyesiniz diye sarhoşçasına iki elimle ateşten kovmaktayım.

آنک خود را فتحها پنداشتید
تخم منحوسی خود می‌کاشتید

That which ye deemed victories for yourselves—(thereby) ye were sowing the seed of your damnation.

***

Siz kendinizi fetihler elde ettiniz, üst geldiniz sanıyorsunuz ama asıl o vakit bahtsızlık tohumu ekiyordunuz.

یکدگر را جد جد می‌خواندید
سوی اژدرها فرس می‌راندید

Ye were calling one another most earnestly (to fight against me), (and by doing so) ye were riding your horses towards the dragon.

***

Hadi gayret, hadi gayret diye birbirinizi teşvik ediyordunuz ama âdeta ejderhanın üstüne at sürüyordunuz.

قهر می‌کردید و اندر عین قهر
خود شما مقهور قهر شیر دهر

Ye were overpowering (me), whilst in the very act of overpowering ye yourselves were being overpowered by the lion (which is) Time.”

***

Gûya kahır ediyordunuz, hâlbuki kahrın ta kendisine çatmıştınız… Asıl siz zaman aslanının kahrıyla kahrolmuştunuz!

دزد قهرخواجه کرد و زر کشید
او بدان مشغول خود والی رسید

The robber overpowered (murdered) the merchant and carried off the gold: he was just engaged in that (business), (when) the magistrate arrived.

***

Hırsız, ev sahibini kahreder, altın çalar… Hırsızlıkla meşgulken valinin adamları gelip çatar.

گر ز خواجه آن زمان بگریختی

کی برو والی حشر انگیختی

If at that time he had fled from the merchant, how should the magistrate have set the police on him?

***

Eğer o anda ev sahibinden kaçsaydı vali, ona o adamları yollar mıydı hiç?

قاهری دزد مقهوریش بود
زانک قهر او سر او را ربود

The robber's overpowering (the merchant) was (in reality) his being overpowered (and punished), because his act of violence took away his head (life).

***

Hırsızın kahredişi, kahrolmasıdır; çünkü onun kahredişi, kendi başını kapar.

غالبی بر خواجه دام او شود
تا رسد والی و بستاند قود

(His) prevailing over the merchant becomes a trap for him, in order that the magistrate may arrive and take retaliation (on the murderer).

***

Ev sahibine üstün oluşu, hırsıza bir tuzaktır... Bu suretle vali gelir, hırsızı kısas eder.

ای که تو بر خلق چیره گشته‌ای
در نبرد و غالبی آغشته‌ای

O thou that hast become mighty over the people and art steeped in warfare and victory,

***

Sen halka galip geldin, savaşta üst oldun ama,

آن به قاصد منهزم کردستشان
تا ترا در حلقه می‌آرد کشان

That One (God) hath purposely caused them to be routed, that all the while drawing thee on He may (at last) bring thee into the net.

***

Allah, seni çeke çeke zincire vurmak için onları mahsustan mağlûp etmiştir.

هین عنان در کش پی این منهزم
در مران تا تو نگردی منخزم

Beware, draw rein! Do not push on in pursuit of this fugitive, lest thou have thy nostrils pierced with a nose-ring.

***

Kendine gel de mağlûp olanın ardını bırak, dizginini kas, pek at sürme… Ezilir, paralanırsın sonra!

چون کشانیدت بدین شیوه به دام
حمله بینی بعد از آن اندر زحام

When by this device He hath drawn thee into the trap, after that thou wilt see the onset (of the people) pressing in crowds (upon thee).

***

Seni bu suretle tuzağa düşürdü mü ondan sonra o kalabalığın saldırışını görürsün sen.

عقل ازین غالب شدن کی گشت شاد
چون درین غالب شدن دید او فساد

When did the intellect (ever) rejoice in this victory, inasmuch as in this victory it saw ruin?

***

Akıl, bu üstünlükte bozgunluğu görürken nasıl olur da sevinir?

تیزچشم آمد خرد بینای پیش

که خدایش سرمه کرد از کحل خویش

The intellect is keen-eyed, possessed of foresight, for God hath powdered it with His own collyrium.

***

İleriyi gören akıl gözü keskindir. Allah, o gözü kendi sürmesiyle sürmelemiştir.

گفت پیغامبر که هستند از فنون
اهل جنت در خصومتها زبون

The Prophet said that the folk of (destined for) Paradise are feeble (worsted) in quarrels, because of (their noble) accomplishments—

***

Peygamber, “Cennet ehli olanlar, bazı şeyler yüzünden savaşlarda, düşmanlıklarda mağlup ve zebun olurlar” dedi.

از کمال حزم و س الظن خویش
نه ز نقص و بد دلی و ضعف کیش

Because of the perfection of their prudence and thinking ill (of themselves), not from deficiency (of intellect) and cowardice and weakness of (religious) faith.

***

Bu alt oluş, bu zebunluk; noksan yüzünden, gönüllerinin kötülüğünden yahut da din zayıflığından değil, son derecede ihtiyata riayet ettiklerinden, düşüncelerine inanmadıklarındandır.

در فره دادن شنیده در کمون

حکمت لولا رجال مومنون

In giving the advantage (to their enemies) they have hearkened in secret to the wisdom of (the text),Had not there been true-believing men…

***

Peygamber, Hudeybiye’de kâfirlere üstün gelmişken gizlice “İman etmiş erler olmasaydı” hikmetini işitti.

دست‌کوتاهی ز کفار لعین
فرض شد بهر خلاص ممنین

To keep their hands off the accursed infidels became a duty for the sake of delivering the true believers.

***

Müminlerin halâs olması için melûn kâfirlerden el çekmek farz oldu.

قصه‌ی عهد حدیبیه بخوان

کف ایدیکم تمامت زان بدان

Read the story of the covenant of Hudaybiya: (it was)He(who)restrained your hands (from them): from that (saying) perceive (what is the meaning of) the whole (story).

***

Hudeybiye ahdi nasıl oldu, oku da “Allah, kâfirlerin ellerini çekti, size dokunamadılar” ne demektir tamamıyla anla!

نیز اندر غالبی هم خویش را
دید او مغلوب دام کبریا

Even in victory he (the Prophet) deemed himself subdued by the snare of Divine Majesty.

***

Peygamber galip gelmişken bile kendisini Allah tuzağında mağlup olmuş gördü de

زان نمی‌خندم من از زنجیرتان
که بکردم ناگهان شبگیرتان

“’Tis not because I suddenly marched against you before dawn (and took you captive) that I laugh at your chains;

***

“Ben sizi ansızın bastırdım, zincirlere vurdum diye gülmüyorum.

زان همی‌خندم که با زنجیر و غل
می‌کشمتان سوی سروستان و گل

I laugh because I am dragging you in chains and shackles to the cypress garden and the roses (of Paradise).

***

Sizi zincirlerle, bukağılarla selviliklere, güllük, gülistanlıklara çekiyorum da ona gülüyorum.

ای عجب کز آتش بی‌زینهار
بسته می‌آریمتان تا سبزه‌زار

O wonder, that we are bringing you in bonds from the merciless fire to the place abounding in verdure;

***

Ne şaşılacak şey… Sizi zincirlere vurup amansız ateşten çayırlıklara, çimenliklere götürüyorum.

3 – 4580

از سوی دوزخ به زنجیر گران
می‌کشمتان تا بهشت جاودان

With heavy chains I am dragging you from the direction of Hell to the everlasting Paradise.”

***

Cehennemden ağır zincirlerle ta ebedî cennete kadar sürükleyip götürüyorum, dedi.

هر مقلد را درین ره نیک و بد
همچنان بسته به حضرت می‌کشد

Every blind follower in this Way, be he good or evil, He (God) is dragging, bound like that, into His Presence.

***

İyi, kötü: Bu yolda her mukallidi de böylece bağlı olarak Allah kapısına çekerler.

جمله در زنجیر بیم و ابتلا
می‌روند این ره بغیر اولیا

All go along this Way in the chains of fear and tribulation, except the saints.

***

Velilerden başka herkes, bu yolu korku ve belâ zinciriyle aşar.

می‌کشند این راه را بیگاروار
جز کسانی واقف از اسرار کار

They are dragged along this Way reluctantly, except those persons who are acquainted with the mysteries of the (Divine) action.

***

eksik

جهد کن تا نور تو رخشان شود
تا سلوک و خدمتت آسان شود

Endeavour that thy (inward) light become radiant, so that thy travelling (in the path of devotion) and service (to God) may be made easy.

***

Gayret et de nurun parlasın, aydın olsun… sülûkun, hizmetin kolaylaşsın.

3 – 4585

کودکان را می‌بری مکتب به زور
زانک هستند از فواید چشم‌کور

You take children to school by force, because they are blind to the benefits (of knowledge);

***

Çocukları da zorla mektebe götürürsün ya… Çünkü onların gözleri kördür, faydalarını görmezler.

چون شود واقف به مکتب می‌دود
جانش از رفتن شکفته می‌شود

(But) when he (the child) becomes aware (of the benefits), he runs to school: his soul expands (with joy) at going.

***

Ama mektebin faydasını anladılar mı koşa koşa giderler, içleri açılır, neşe duyarlar.

می‌رود کودک به مکتب پیچ پیچ
چون ندید از مزد کار خویش هیچ

A child goes to school in sore distress because he has seen nothing of the wages for his work;

***

Çocuk mektebe kıvrana, kıvrana gider. Çalışmasına karşılık hiçbir şey görmemiştir ki!

چون کند در کیسه دانگی دست‌مزد
آنگهان بی‌خواب گردد شب چو دزد

When he puts in his purse a single dáng earned by his handiwork, then he goes without sleep at night, like the thief.

***

Fakat kesesine birkaç para gündelik kondu mu geceyi hırsız gibi uykusuz geçirir.

3 – 4589

جهد کن تا مزد طاعت در رسد
بر مطیعان آنگهت آید حسد

Endeavour that the wages for obedience (to God) may arrive: then you will envy the obedient.

***

Gayret et de ibadetinin karşılığı gelsin… Bak o zaman ibadet edenlere nasıl haset edersin.

ائتیا کرها مقلد گشته را

ائتیا طوعا صفا بسرشته را

(The command)come against your willis for him that has become a blind follower (of religion);come willinglyis for him that is moulded of sincerity.

***

Mukallitlere “Zorla gelin”, yaradılışı temiz kişilere de “İsteyerek gelin” denmiştir.

این محب حق ز بهر علتی
و آن دگر را بی غرض خود خلتی

The former loves God for the sake of some (secondary) cause, while the other hath indeed a pure disinterested love.

***

Bu, Allah’ı bir maksat için sever, öbürünün dostluğunda hiçbir garez, hiçbir maksat yoktur.

این محب دایه لیک از بهر شیر
و آن دگر دل داده بهر این ستیر

The former loves the Nurse, but for the sake of the milk, while the other has given his heart for the sake of this Veiled One.

***

Bu, dadısını sever ama süt için sever. Öbürünü ancak onu âşık olduğundan, o görünmeyen güzele gönül verdiğinden sever.

طفل را از حسن او آگاه نه
غیر شیر او را ازو دلخواه نه

The child (the blind follower) hath no knowledge of Her beauty: he hath no desire of Her in his heart except for milk,

***

Çocuk, dadının güzelliğini anlamaz ki… Onda sütten başka bir istek yoktur.

و آن دگر خود عاشق دایه بود
بی غرض در عشق یک‌رایه بود

While the other is, truly, the lover of the Nurse: he is disinterested, single-minded in (passionate) love.

***

Öbürüyse zaten dadıya âşıktır... Bu sevgide muradı, maksadı ancak ona ulaşmaktır.

پس محب حق باومید و بترس

دفتر تقلید می‌خواند بدرس

Hence he that loves God because of hope and fear reads studiously the book of blind conformity,

***

Şu halde Allah’tan bir şey umarak, Allah’tan korkarak sevenler, taklit defterinden ders okumaktadırlar.

و آن محب حق ز بهر حق کجاست
که ز اغراض و ز علتها جداست

While he that loves God for God's sake—where is he? for he is apart from (all) self-interests and (secondary) causes.

***

Nerede Hakk’ı ancak hak için seven, garezlerden, maksatlardan ayrılmış âşık?

گر چنین و گر چنان چون طالبست
جذب حق او را سوی حق جاذبست

Whether he be like this or like that, inasmuch as he is a seeker (of God), God's attraction is drawing him towards God.

***

Fakat ister öyle sevsin, ister böyle… Mademki Allah'ı diliyor, onu Hakk'a çeken yine Hakk'tır.

گر محب حق بود لغیره
کی ینال دائما من خیره

Whether he love God for something other than He, that he may continually partake of His good,

***

Daima Allah’ın hayrına nail olayım diye Allah’ı seven de,

یا محب حق بود لعینه
لاسواه خائفا من بینه

Or whether he love God for His very Self, for naught besides Him, in fear of separation from Him—

***

Allah’tan başkasına gönül vermekten korkup ancak onu seven de.

هر دو را این جست و جوها زان سریست
این گرفتاری دل زان دلبریست

The quests and seekings of both (these lovers) are from that Source: this captivation of the heart is from that Heart-ravisher.

***

Her ikisinin bu sevgisi, bu arayıp taraması da o âlemdendir… Bu gönül kaptırma, o dilberden. O güzelin güzelliğinden ileri gelmedir.

آمدیم اینجا که در صدر جهان
گر نبودی جذب آن عاشق نهان

We came to this point (in the tale), that if the attraction of that lover had not been hidden in the Sadr-i Jahán,

***

Şimdi şuraya geldik: Eğer Sadr-ı Cihan o âşıkı gizlice çekmese, dilemese, istemeseydi.

ناشکیباکی بدی او از فراق
کی دوان باز آمدی سوی وثاق

How would he (the lover) have been impatient of separation, and how would he have come running back to his home?

***

O âşık, ayrılığa tahammül edemeyecek bir hale gelir, ona kavuşmak için tekrar koşa koşa yollara düşer miydi?

میل معشوقان نهانست و ستیر
میل عاشق با دو صد طبل و نفیر

The desire of loved ones is hidden and veiled; the desire of the lover is (accompanied) with a hundred drums and trumpets.

***

Sevgililerin meyli gizlidir, örtülüdür… Fakat âşığın meyli iki yüz davul zurnayla ilan edilir, o kadar meydandadır.

یک حکایت هست اینجا ز اعتبار
لیک عاجز شد بخاری ز انتظار

Here is (the place for) a story (worthy) of consideration, but the man of Bukhárá has become desperate from waiting expectantly;

***

Burada ibret için bir hikâye söylemek var ama Buhara'lı âşık beklemekten âciz oldu.

ترک آن کردیم کو در جست و جوست
تاکه پیش از مرگ بیند روی دوست

(So) we omit it, for he is (engaged) in search and seeking, that before death he may see the face of his beloved,

***

Sevgilisini arayıp duruyor, ölmeden kavuşsun, yüzünü görsün diye söylemekten vazgeçtik.

تا رهد از مرگ تا یابد نجات
زانک دید دوستست آب حیات

To the end that •he may escape from death and gain deliverance, because the sight of the beloved is the Water of Life.

***

Ölümden kurtulsun, kurtuluşa erişsin… Çünkü sevgiliyi görmek, Âbıhayat içmektir.

هر که دید او نباشد دفع مرگ
دوست نبود که نه میوه‌ستش نه برگ

Any one the sight of whom does not repel death is not the beloved, for he hath neither fruit nor leaf.

***

Görülmesi, ölümü gidermeyen sevgili, sevgili değildir. Onun ne meyvesi vardır, ne yaprağı!

کار آن کارست ای مشتاق مست
کاندر آن کار ار رسد مرگت خوشست

The (essential) matter, O intoxicated longing lover, is that matter in which death, if it thee, is sweet.

***

Ey iştiyak çeken sarhoş, iş, o iştir ki sen o işteyken ölüm bile gelip çatsa sana hoş gelsin.

شد نشان صدق ایمان ای جوان
آنک آید خوش ترا مرگ اندر آن

O youth, the token of sincerity of faith is that (matter) in which death comes sweet to thee.

***

Delikanlı, iman doğruluğunun nişanesi, o sırada ölsen bile sana ölümün hoş gelmesidir.

گر نشد ایمان تو ای جان چنین
نیست کامل رو بجو اکمال دین

If thy faith, O (dear) soul, is not like this, it is not perfect: go, seek to make (thy) religion perfect.

***

Canım, imanın böyle değilse kâmil değildir demek… Yürü, dini tamamlamaya savaş!

هر که اندر کار تو شد مرگ‌دوست
بر دل تو بی کراهت دوست اوست

Whosoever in (this) matter of thine has become death-loving (and desires thy death) without dislike (without being hateful) to thy heart, he is (thy) beloved.

***

Hangi işe girişirsin de o işte sana ölüm bile hoş gelirse sevdiğin iş, işte o iştir.

3 – 4612

چون کراهت رفت آن خود مرگ نیست
صورت مرگست و نقلان کردنیست

When dislike is gone, verily ‘tis not death: ‘tis (only) the semblance of death, and (in reality) ‘tis a migration.

***

Ölümün kötülüğümü gitti mi zaten artık o ölüm, değildir, ölümün bir suretidir, bir göçmeden ibarettir, o.

چون کراهت رفت مردن نفع شد
پس درست آید که مردن دفع شد

When dislike is gone, dying becomes advantageous; hence it comes true that death is repelled.

***

Ölümdeki kötülük gitti mi ölümde fayda var demektir. Gayri dosdoğru anlaşıldı ki ölüm geçti gitti!

دوست حقست و کسی کش گفت او

که توی آن من و من آن تو

The beloved is God and the person to whom He hath said, “Thou art Mine and I am thine.”

***

Sevgili dediğin bir Hak’tır, bir de Allah’ın “Sen benimsin, ben senin” dediği.

گوش دار اکنون که عاشق می‌رسد
بسته عشق او را به حبل من مسد

Now listen, for the lover is coming whom Love boundwith a cord of palm-fibre.

***

Şimdi kulak ver de dinle: Aşk, âşığı liften örme ipliklerle bağlamış… Sürükleyip getirdi.

چون بدید او چهره‌ی صدر جهان
گوییا پریدش از تن مرغ جان

When he beheld the countenance of the Sadr-i Jahán, you might say the bird, his spirit, flew out of his body.

***

Sadr-ı Cihan’nın yüzünü görür görmez sanki can kuşu, bedeninden uçup gitti.

3 – 4617

همچو چوب خشک افتاد آن تنش
سرد شد از فرق جان تا ناخنش

His body fell like dry wood: his vital spirit became cold from the crown of his head to his toes.

***

Bedeni kuru bir ağaç gibi kalakaldı… Tepesinden tırnağına kadar buz kesildi!

هرچه کردند از بخور و از گلاب
نه بجنبید و نه آمد در خطاب

Whatsoever they applied of incense and rose-water, he neither stirred nor spoke.

***

Yüzüne gül suları serptiler, yanında buhurlar yaktılar… Neler yaptılarsa faydasız… Kıpırdamadı, seslenmedi bile!

شاه چون دید آن مزعفر روی او
پس فرود آمد ز مرکب سوی او

When the Kong saw his saffron-coloured (pallid) face, he dismounted from his steed (and came) towards him.

***

Padişah, onun safran gibi sararmış yüzünü görünce atından indi, yanına geldi.

گفت عاشق دوست می‌جوید بتفت
چونک معشوق آمد آن عاشق برفت

He said, “The lover hotly seeks the beloved: when the beloved comes, the lover is gone.”

***

Dedi ki: “Âşık hararetle sevgiliyi arar… Fakat sevgili geldi mi o âşık yok olur, kendisinden geçer gider!

عاشق حقی و حق آنست کو
چون بیاید نبود از تو تای مو

Thou art a lover of God, and God is such that when He comes there is not a single hair of thee (remaining).

***

Sen Allah âşığısın; Allah, ona derler ki geldi mi sen de bir kıl kadar olsun varlık kalmaz.

صد چو تو فانیست پیش آن نظر
عاشقی بر نفی خود خواجه مگر

At that look (of His) a hundred like thee vanish away: me-thinks, sire, thou art in love with self-naughting .

***

O nazarın karşısında senin gibi yüzlercesi fanidir… Hocam, meğerse sen kendini yok etmeye âşıkmışsın!

سایه‌ای و عاشقی بر آفتاب
شمس آید سایه لا گردد شتاب

Thou art a shadow and in love with the sun: the sun comes, the shadow is naughted speedily.

***

Sen bir gölgesin, güneşe âşıksın… Şems geldi, elbette gölge derhal yok olur!

پشه آمد از حدیقه وز گیاه

وز سلیمان گشت پشه دادخواه

The gnat came from the garden and the grass, and the gnat began to demand justice from Solomon,

***

Bir sivrisinek, çayırlıktan, çimenlikten gelip Süleyman'ın huzuruna çıkarak hakkını istedi de dedi ki:

کای سلیمان معدلت می‌گستری
بر شیاطین و آدمی‌زاد و پری

Saying, “O Solomon, thou dealest out justice to the devils and the children of men and the Jinn.

***

“Ey Süleyman, Şeytanlar, insanoğulları ve periler arasında adaleti yaydın;

مرغ و ماهی در پناه عدل تست
کیست آن گمگشته کش فضلت نجست

Bird and fish are under the protection of thy justice: who is the lost one whom thy bounty hath not sought out?

***

Kuş da senin adaletine sığınmış, balık da. Kimdir o kaybolan, kimdir o mahrum ki adaletin, onu arayıp bulmamış olsun?

داد ده ما را که بس زاریم ما

بی‌نصیب از باغ و گلزاریم ما

Give justice to us, for we are very miserable: we are deprived of the orchard and the rose-garden.

***

Bize de insaf et, bizim de hakkımızı al… Çok perişanız… Bağdan da nasibimiz yok, gül bahçesinden de!

مشکلات هر ضعیفی از تو حل
پشه باشد در ضعیفی خود مثل

The difficulties of every weakling are solved by thee: the gnat in sooth is the (proverbial) similitude for weakness.

***

Her zayıf kişinin müşkülünü halledersin… Sivrisinek, zaten zayıflığın misalidir.

شهره ما در ضعف و اشکسته‌پری
شهره تو در لطف و مسکین‌پروری

We are celebrated for weakness and frailty: thou art celebrated for kindness and care of the lowly.

***

Biz, zayıflıkla, kanadı kırık olmakla, acizlikle tanınmışız… Sen lütufla, yoksullara yardımla tanınmışsın.

ای تو در اطباق قدرت منتهی

منتهی ما در کمی و بی‌رهی

O thou who hast reached the limit in (traversing) the stages of Power, (while) we have reached the limit in failure and aberration,

***

Sen, kudret derecelerinin en sonuna varmışsın… Biz, acizliğin, zavallılığın son derecesine varmışız!

داد ده ما را ازین غم کن جدا
دست گیر ای دست تو دست خدا

Do justice, relieve us from this sorrow, take our hand (to help us), O thou whose hand is the hand of God.”

***

İmdat et, bizi bu gamdan kurtar… Ey eli, Allah eli olan, elimizi tut!

پس سلیمان گفت ای انصاف‌جو
داد و انصاف از که میخواهی بگو

Then Solomon said, “O seeker of equity, tell (me), against whom art thou demanding justice and equity?

***

Süleyman; Ey hak isteyen, kimden şikâyet ediyorsun? Söyle.

کیست آن کالم که از باد و بروت
ظلم کردست و خراشیدست روت

Who is the oppressor that in (his) insolence has done thee injury and scratched thy face?

***

Kimdir o zalim ki ululuk satarak sana zulmetti, yüzünü, gözünü tırmaladı?

ای عجب در عهد ما ظالم کجاست
کو نه اندر حبس و در زنجیر ماست

Oh, wonderful! Where, in Our epoch, is the oppressor that is not in Our prison and chains?

***

Bizim zamanımızda zalim nerede? Şaşılacak şey… Nasıl oluyor da hapsedilmemiş, nasıl oluyor da bizim zindanımızda değil?

چونک ما زادیم ظلم آن روز مرد
پس بعهد ما کی ظلمی پیش برد

When We were born, on that day Injustice died: who, then, hath produced (committed) in Our epoch an act of injustice?

***

Bizim doğduğumuz gün zulüm öldü… Kimdir bizim zamanımızda zulmeden?

چون بر آمد نور ظلمت نیست شد

ظلم را ظلمت بود اصل و عضد

When the light dawned, the darkness vanished: darkness is the origin and support of injustice.

***

Nur geldi mi zulmet yok olur. Zulmün aslı ve arkası da zulmettir.

نک شیاطین کسب و خدمت می‌کنند
دیگران بسته باصفادند و بند

Look, (some of) the devils are doing work and service; the others are bound in shackles and bonds.

***

Bak, şeytanlar, bizim için çalışmada, kazanmada, bize hizmet etmede… Hizmetten çekinenler de zincirlerle bağlanmış, bukağılarına vurulmuş!

اصل ظلم ظالمان از دیو بود

دیو در بندست استم چون نمود

The origin of the injustice of the oppressors was from the devil: the devil is in bondage: how did violence appear?

***

Zalimler, Şeytan'ın iğvasiyle zulmederler, zalimlerin zulmünün aslı Şeytan'dan gelir… Şeytan, bağlarla bağlanmış, zincirlere vurulmuşken nasıl olup da zulümde bulunabilir?

ملک زان دادست ما را کن فکان
تا ننالد خلق سوی آسمان

(The Divine Will uttered in) ‘Be, and it was’ hath bestowed the kingdom on Us, that the people may not cry out in lament to Heaven;

***

Allah, bize padişahlığı; halk göklere el açıp ağlamasın diye verdi.

تا به بالا بر نیاید دودها

تا نگردد مضطرب چرخ و سها

That burning sighs may not soar upward; that the sky and the stars may not be shaken;

***

Ah ve feryatların yücelere çıkmasın, gökyüzüyle süha yıldızı ıstıraba düşmesin.

تا نلرزد عرش از ناله یتیم
تا نگردد از ستم جانی سقیم

That the empyrean may not tremble at the orphan's wail; that no (living) soul may be marred by violence.

***

Arş yetim feryadıyla titremesin, hiç kimse sitemle perişan olmasın diye bize saltanat ihsan etti.

زان نهادیم از ممالک مذهبی
تا نیاید بر فلکها یا ربی

We established a law (of justice) throughout the kingdoms (of the earth), to the end that no (cry of) ‘O Lord!’ should go up to the skies.

***

Göklere “Yarabbi” sesi çıkmasın diye ülkelerde yol yordam olarak bu adaleti, bu ihsan kaidesini bir kanun haline getirdik.

منگر ای مظلوم سوی آسمان
کاسمانی شاه داری در زمان

O oppressed one, do not look to Heaven, for thou hast a heavenly king in the temporal world.”

***

Ey mazlum gökyüzüne bakma… Zamanede gök gibi ihsan ve feyz sahibi bir padişahın var, dedi.

گفت پشه داد من از دست باد
کو دو دست ظلم بر ما بر گشاد

The gnat said, “My appeal is against the hand (might) of the Wind, for he opened the two hands of oppression against us.

***

Sivrisinek dedi ki: “Benim feryadım rüzgârın elinden… O bize zulüm ellerini uzattı, bize zulmetti.

3 – 4645

ما ز ظلم او به تنگی اندریم
با لب بسته ازو خون می‌خوریم

Through his oppression we are in sore straits: with closed lips we are drinking blood (suffering torment) from him.”

***

Onun zulmünden daraldık, onun yüzünden dudağımız yumulu, kanlar yutmaktayız!

پس سلیمان گفت ای زیبادوی
امر حق باید که از جان بشنوی

Then Solomon said, “O thou with the pretty voice, it behoves thee to hearken with (all thy) soul to the command of God.

***

Süleyman, “Ey güzel sesli, Allah emrini candan dinlenmek gerek.

حق به من گفتست هان ای دادور
مشنو از خصمی تو بی خصمی دگر

God hath said to me, ‘Beware, O Judge! Do not hear one litigant without the other litigant.

***

Allah bana dedi ki: “Ey adalet sahibi, hasmı da hazır olmadıkça kimsenin şikâyetini dinleme.

تانیاید هر دو خصم اندر حضور
حق نیاید پیش حاکم در ظهور

Until both litigants come into the presence, the truth does not come to light before the judge.

***

İki hasım da hazır olmazsa hâkim, hak hangisindedir, bilemez.

خصم تنها گر بر آرد صد نفیر

هان و هان بی خصم قول او مگیر

If the (one) litigant alone raise a hundred clamours, beware, beware! Do not accept his word without (hearing) his adversary.’

***

Birisi yalnız gelse de yüzlerce şikâyette bulunsa, yüzlerce feryat etse bile sakın ha, sakın... Hasmı olmadıkça sözünü kabul etme.

من نیارم رو ز فرمان تافتن
خصم خود را رو بیاور سوی من

I dare not avert my face from the (Divine) command. Go, bring thy adversary before me.”

***

Ben fermandan yüz çeviremem. Hadi git, hasmını al, öyle gel” dedi.

گفت قول تست برهان و درست
خصم من بادست و او در حکم تست

It (the gnat) said, “Thy words are an argument (conclusive) and sound. My adversary is the Wind, and he is in thy jurisdiction.”

***

Sivrisinek dedi ki: “Sözün doğru, delilin tam yerinde… Düşmanım rüzgâr, o da senin emrinde!”

بانگ زد آن شه که ای باد صبا
پشه افغان کرد از ظلمت بیا

The King shouted, “O East-wind, the gnat complains of thy injustice: come!

***

O padişah “Ey seher yeli, sivrisinek, zulmünden feryat ediyor… Gel,

هین مقابل شو تو و خصم و بگو
پاسخ خصم و بکن دفع عدو

Hark, come face to face with thy adversary and reply to thy adversary and rebut thy opponent.”

***

Hadi, geç hasmının karşısına da anlat, ona cevap ver, dâvasını reddet!” dedi.

باد چون بشنید آمد تیز تیز
پشه بگرفت آن زمان راه گریز

When the Wind heard (the summons), he came very rapidly: the gnat at once took to flight.

***

Rüzgâr, bu emri duyunca çabucacık esip geldi… Fakat sivrisinek kaçma yolunu tuttu!

پس سلیمان گفت ای پشه کجا

باش تا بر هر دو رانم من قضا

Then Solomon said, “O gnat, where (art thou going)? Stop, that I may pass judgement on (you) both.”

***

Süleyman “A sivrisinek nereye? Dur da ikinizi de dinleyip hüküm vereyim” dedi.

گفت ای شه مرگ من از بود اوست
خود سیاه این روز من از دود اوست

It (the gnat) answered, “O King, my death is from his being: verily, this day of mine is black from his smoke.

***

Sivrisinek dedi ki: “Padişahım, ölümüm, onun varlığından… Zaten günüm, onun dumanından kararmakta.

او چو آمد من کجا یابم قرار

کو بر آرد از نهاد من دمار

Since he has come, where shall I find rest? for he wrings the (vital) breath out of my body.”

***

O gelince ben nasıl durabilirim? Benim kökümü kazan o!”

همچنین جویای درگاه خدا
چون خدا آمد شود جوینده لا

Even such is the seeker of the Court of God: when God comes, the seeker is naughted.

***

Tıpkı bunun gibi Allah tapısını arayan da Allah geldi mi yok olur.

گرچه آن وصلت بقا اندر بقاست
لیک ز اول آن بقا اندر فناست

Although that union (with God) is immortality on immortality, yet at first that immortality (baqá) consists in dying to self (faná).

***

O vuslat ebedîlik içinde ebedîliktir ama o ebedîlik yokluk suretinde tecelli eder.

سایه‌هایی که بود جویای نور
نیست گردد چون کند نورش ظهور

The reflexions that are seeking the Light are naughted when His Light appears.

***

Nur arayan gölgeler, nur zuhur etti mi yok olur.

3 – 4661

عقل کی ماند چو باشد سرده او

کل شیء هالک الا وجهه

How should the reason remain when He bids it go?Everything is perishing except His Face.

***

Âşık, başını verince akıl kalır mı gayrı? Her şey helâk bulur, yalnız onun hakikati kalır.

هالک آید پیش وجهش هست و نیست
هستی اندر نیستی خود طرفه‌ایست

Before His Face the existent and the non-existent perish: existence in nonexistence is in sooth a marvellous thing!

***

Onun hakikatine karşı var da yok olur, yok da. Yoklukta varlık… Bu, pek acayip bir şey!

اندرین محضر خردها شد ز دست

چون قلم اینجا رسیده شد شکست

In this place of presence (all) minds are lost beyond control; when the pen reaches this point, it breaks.

***

Bu makamda akıllar elden çıkar, kalem buraya vardı mı kırılır, bir şey yazamaz olur!

می‌کشید از بیهشی‌اش در بیان
اندک اندک از کرم صدر جهان

The Sadr-i Jahan, from kindness, was drawing him little by little from senselessness into (the capacity for) clear expression.

***

Sadr-ı Cihan, o âşığı yavaş, yavaş istiğrak âleminden çekmekte, söz söyleme makamına getirmekteydi.

3 – 4665

بانگ زد در گوش او شه کای گدا
زر نثار آوردمت دامن گشا

The Prince cried into his ear, “O beggar, I bring gold to scatter o’er thee; spread out thy skirt.

***

Padişah âşığın kulağına dedi ki: “Ey yoksul, eteğini aç, sana altın saçmaya geldim.

جان تو کاندر فراقم می‌طپید
چونک زنهارش رسیدم چون رمید

Thy spirit, which was quivering (with distress) in separation. from me—since I have come to protect it, how has it fled?

***

Canın ayrılığımla halecan içindeydi… İmdadına geldim, nasıl oldu da ürküp kaçtı?

ای بدیده در فراقم گرم و سرد
با خود آ از بی‌خودی و باز گرد

O thou who hast suffered heat and cold in separation from me, come to thyself from selflessness and return!”

***

Ey ayrılığımla dünyanın soğuğunu, sıcağını, kahrını, kahrını, lütfunu gören âşık, kendine gel, dön geriye!

مرغ خانه اشتری را بی خرد

رسم مهمانش به خانه می‌برد

The domestic fowl, in the manner of a host, foolishly brings a camel to her house.

***

Akılsız bir tavuk, deveyi evine konuk götürür.

چون به خانه مرغ اشتر پا نهاد
خانه ویران گشت و سقف اندر فتاد

When the camel set foot in the hen’s house, the house was destroyed and the roof fell in.

***

Fakat deve, tavuğun evine ayak atar atmaz ev yıkılır, dam çöker!

خانه‌ی مرغست هوش و عقل ما
هوش صالح طالب ناقه‌ی خدا

The hen’s house is our (weak) intelligence and understanding the good intelligence is a seeker of God’s she-camel

***

Bizim aklımız, fikrimiz de tavuk kümesinden ibaret. Salih’in aklıysa Allah devesini arar.

ناقه چون سر کرد در آب و گلش
نه گل آنجا ماند نه جان و دلش

When the she-camel put her head into its water and clay, neither its clay remained there (in existence) nor its soul and heart.

***

Deve, başını suya, toprağa daldırınca orada ne toprak kalır, ne can, ne gönül.

کرد فضل عشق انسان را فضول
زین فزون‌جویی ظلومست و جهول

Pre-eminence in love made Man overweening: because of this desire for excess he is veryunjustandvery ignorant.

***

Aşk öyle bir fazilettir ki insanı faziletler sahibi yapar… Fakat insan, bu haddinden fazla dileyiş yüzünden hem pek zalimdir, ham de pek cahil!

جاهلست و اندرین مشکل شکار
می‌کشد خرگوش شیری در کنار

He is ignorant, and in this difficult chase the hare is clasping a lion in his arms.

***

İnsan hakikaten bilgisizdir; Hele bu müşkül avda büsbütün bilgisiz. Bir tavşan, aslanı kucaklamaya çalışıyor!

کی کنار اندر کشیدی شیر را
گر بدانستی و دیدی شیر را

How would he clasp the lion in his arms, if he knew and saw the lion?

***

Eğer aslanı bilseydi, görseydi hiç kucaklamaya kalkışır mıydı, buna imkân mı var?

ظالمست او بر خود و بر جان خود
ظلم بین کز عدلها گو می‌برد

He is unjust to himself and to his own soul: behold an in-justice that bears away the ball (the palm) from (all) justices!

***

İnsan, canına da zulmeder, nefsine de… Fakat şu zulme bak, şu zulmü gör ki adaletlerden bile topu kapar, adaletlerden bile üstündür, ileridir.

جهل او مر علمها را اوستاد
ظلم او مر عدلها را شد رشاد

His ignorance is the teacher to (all) knowledges, his injustice has become the right way for (all) justices.

***

Bilgisizliği ilimlere üstattır… Zulmü, adaletlere doğru yol gösterir.

دست او بگرفت کین رفته دمش
آنگهی آید که من دم بخشمش

He (the Sadr-i Jahán) took his (the lover’s) hand, saying, “This man whose breath has departed will (only) then come (to life) when I give him (spiritual) breath.

***

Sadr-ı Cihan, bu nefesi kesilmiş âşık, ona ben nefes bağışlayınca dirilir, kendine gelir diye âşığın elini tuttu,

چون به من زنده شود این مرده‌تن
جان من باشد که رو آرد به من

When this man whose body is dead shall become I through Me, (then) it will be My spirit that turns its face towards Me.

***

“Bu bedeni ölü, bu canı uyanık âşık, benimle diriliyor. Şu halde o, benim canım… Bana yüz tutuyor.

من کنم او را ازین جان محتشم
جان که من بخشم ببیند بخششم

By means of this spirit I make him possessed of high estate:(only) the spirit that I give sees (experiences) My bounty.

***

Ben onu bu candan yücelteyim, bu cana muhtaç olmasın. Ona bir can bağışlayayım da ihsanımı onunla görsün!

جان نامحرم نبیند روی دوست

جز همان جان کاصل او از کوی اوست

The unfamiliar (unprivileged) spirit does not see the face of the Beloved: (none sees it) except that spirit whose origin is from His dwelling-place.

***

Nâmahrem can, sevgilinin yüzünü göremez. Dostun yüzünü ancak aslı onun civarında olan can görür.

در دمم قصاب‌وار این دوست را
تا هلد آن مغز نغزش پوست را

Butcher-like, I breathe upon this dear friend, in order that his goodly inward part may leave the skin.”

***

Bu dosta kasap gibi üfüreyim de o lâtif ruhu derisinden çıksın deyip,

گفت ای جان رمیده از بلا
وصل ما را در گشادیم الصلا

He said, “O spirit that hast fled from tribulation, We have opened the door to union with Us; welcome!

***

Âşıka “Ey belâlar yüzünden bedeni terk edip giden can, vuslat kapımızı açtık, gel gel!

ای خود ما بی‌خودی و مستی‌ات
ای ز هست ما هماره هستی‌ات

O thou whose selflessness and intoxication is (caused by) Our Self, O thou whose being is incessantly (derived) from Our Being,

***

Ey varlığımız, yokluğuna, sarhoşluğuna sebep olan… Ey varlığı, varlığımızdan ibaret bulunan âşık!

با تو بی لب این زمان من نو بنو

رازهای کهنه گویم می‌شنو

Now, without lip, I tell thee the old mysteries anew: hearken!

***

Şimdi ben sana dilsiz, dudaksız yeniden yeniye eski sırlar söyleyeceğim dinle!

3 – 4685

زانک آن لبها ازین دم می‌رمد

بر لب جوی نهان بر می‌دمد

(I tell thee silently) because those (bodily) lips are fleeing from (are unable to apprehend) this Breath (Word); it is breathed forth on the lip (bank) of the hidden River.

***

Dilsiz, dudaksız söyleyeceğim, çünkü şu diller, dudaklar, bu nefesten ürkerler. Bu nefes, gizli bir ırmağın kıyısında yetişir, meyve verir!

گوش بی‌گوشی درین دم بر گشا
بهر راز یفعل الله ما یشا

At this moment open the ear of earlessness for the sake of ‘(hearing) the mystery ofGod doeth what He -willeth.”

***

Şimdi can kulağını aç da “Allah dilediğini yapar sırrını duymaya hazırlan” dedi.

چون صلای وصل بشنیدن گرفت
اندک اندک مرده جنبیدن گرفت

When he began to hear the call to union, little ‘by little, the dead man began to stir.

***

Âşık, vuslata çağrıldığını duyunca yavaş yavaş kımıldanmaya başladı.

3 – 4688

نه کم از خاکست کز عشوه‌ی صبا
سبز پوشد سر بر آرد از فنا

He (the lover of God) is not less than the earth which at the zephyr’s blandishments puts on (a garment of) green and lifts up it head from death;

***

Âşık, topraktan da aşağıyı değil ya… Toprak bile sabah rüzgârının işvesiyle yeşiller giyinir, yokluktan başını kaldırır!

کم ز آب نطفه نبود کز خطاب
یوسفان زایند رخ چون آفتاب

He is not less than the seminal water from which at the (Divine) bidding there are born Josephs with faces like the sun;

***

Meniden de aşağı değil ya… Meni bile Allah emrini duyar da güneş yüzlü Yusuflar meydana getirir!

کم ز بادی نیست شد از امر کن
در رحم طاوس و مرغ خوش‌سخن

He is not less than a wind (from which) at the command “Be!” peacocks and sweet-voiced birds came to being in the (bird’s) womb

***

Rüzgârdan da aşağı değil ya… Kün emrini işitir de rahimde tavus olur, güzel güzel söz söyleyen kuş kesilir!

کم ز کوه سنگ نبود کز ولاد
ناقه‌ای کان ناقه ناقه زاد زاد

He is not less than the mountain of rock which by parturition brought forth the she-camel that brought forth a she-camel

***

Taştan, topraktan meydana gelen dağdan da aşağı değil ya... Deve doğurur da o deveden de deve yavrusu doğar!

زین همه بگذر نه آن مایه‌ی عدم
عالمی زاد و بزاید دم بدم

Leave all this behind. Did not the substance of non bring forth, and will it not bring forth continually, a (whole)Universe?

***

Bunların hepsini bir tarafa bırak, yokluk koskoca bir âlem doğurmadı mı? Hâlâ da her an bütün varlıklar ondan doğmuyor mu?

بر جهید و بر طپید و شاد شاد
یک دو چرخی زد سجود اندر فتاد

He (the man of Bukhárá) sprang up and quivered and whirled once or twice (in dance) joyously, joyously; (then) fell to worship.

***

Âşık, sıçradı, titredi, neşeli neşeli bir iki döndü, bir iki çark vurdu… Yere kapandı, secdeye vardı!

گفت ای عنقای حق جان را مطاف
شکر که باز آمدی زان کوه قاف

He said, “O ‘Anqa of God, (thou who art) the place of the spirit’s circling flight, (give) thanks that thou hart come back from yonder mountain of Qaf.

***

Dedi ki: “Ey çevresinde canın tavaf edip durduğu Allah ankası… Şükrolsun, kaf dağından geri döndük,

ای سرافیل قیامتگاه عشق
ای تو عشق عشق و ای دلخواه عشق

O Siráffl (Seraphiel) of Love’s resurrection place O Love of love and O Heart’s-desire of love,

***

Ey aşkın kıyamet yerinde İsrafillik eden sevgili… Ey aşkın aşkı, ey aşkın dileği!

اولین خلعت که خواهی دادنم
گوش خواهم که نهی بر روزنم

I desire, as the first gift of honour thou wilt give me, that thou lay thine ear on my window.

***

Bana hilât vermeden önce dilerim, kulağını pencereme daya…

3 – 4697

گرچه می‌دانی بصفوت حال من
بنده‌پرور گوش کن اقوال من

Albeit through (thy) purity thou knowest my feelings, lend ear to my words, O cherisher of thy slave.

***

Kalbim tertemizdir, bu yüzden halimi bilirsin… Ey kulları yetiştiren, ey kullarına lütuflarda bulunan sevgili, sözlerimi duy!

صد هزاران بار ای صدر فرید
ز آرزوی گوش تو هوشم پرید

Hundreds of thousands of times, O unique Prince, did my wits fly away in longing for thy ear—

***

Ey misli olmayan Sadr, nice zamandır halimi duymanı arzulayıp durdum. Bu arzuyla aklım, fikrim uçtu gitti.

آن سمیعی تو وان اصغای تو
و آن تبسمهای جان‌افزای تو

That hearing of thine and that listening of thine, and those life-quickening smiles of thine;

***

Nice zamandır sözlerimi dinlemeni, derdimi duymanı, o cana canlar katan gülüşlerini,

3 – 4700

آن بنوشیدن کم و بیش مرا

عشوه‌ی جان بداندیش مرا

That hearkening unto my lesser and greater (matters), (and unto) the beguilements of my evil-thinking (suspicious) soul.

***

Benim eksik, artık sözlerimi işitmeni, benim kötülükler düşünen canımın işvesini düşünüp durdum, özleyip yattım.

قلبهای من که آن معلوم تست
بس پذیرفتی تو چون نقد درست

Then my false coins, which are well-known to thee, thou didst accept as (though they were) genuine money;

***

Benim sence mâlum olan kalp akçelerimi sağlam para gibi kabul ettin.

3 – 4702

بهر گستاخی شوخ غره‌ای
حلمها در پیش حلمت ذره‌ای

For the sake of the boldness (importunity) of one (who was) impudent and deluded, O thou beside whose clemency (all) clemencies are (but) a mote!

***

Şuh bir küstahın küstahlığına gösterdiğin hilme karşı bütün hilimler, bir zerreden ibaretti.

اولا بشنو که چون ماندم ز شست
اول و آخر ز پیش من بجست

Firstly, hear that when I abandoned (thy) net the first and the last {this world and the next) shot away (disappeared) from before me;

***

Dinle bak, hizmetinden ayrıldığım andan itibaren nelere uğradım: İlk önce benim için ne evvel kaldı, ne âhir... Ön de gözümden kalktı, son da!

ثانیا بشنو تو ای صدر ودود
که بسی جستم ترا ثانی نبود

Secondly, hear, O loving Prince, that I sought long, (but) there was no second to thee;

***

İkinci, ey güzel sevgili, çok aradım ama sana bir ikinci bulamadım.

ثالثا تا از تو بیرون رفته‌ام
گوییا ثالث ثلاثه گفته‌ام

Thirdly, since I have gone away from thee, ‘tis as though I have said, ‘the third of three’

***

Üçüncüsü senden ayrıldım ayrılalı Allah, üçün üçüncüsüdür demiş gibi oldum.

رابعا چون سوخت ما را مزرعه
می ندانم خامسه از رابعه

Fourthly, forasmuch as my cornfield is burnt-ups, I do not know the-fifth (linger) from the fourth

***

Dördüncüsü, ayrılık, tarlamı, ekinimi yaktı; Hâmise’yi Râbia’dan ayırt edemez oldum!

هر کجا یابی تو خون بر خاکها
پی بری باشد یقین از چشم ما

Wherever thou findest blood on the sods, (if) thou investigate, it will certainly (prove to) be (blood) from mine eye.

***

Nerede topraklar üstünde kan görürsen hiç şüphe etme ki biz oradan geçtik, kanlı gözyaşlarımızı takip ederek izimizi izleyebilirsin!

گفت من رعدست و این بانگ و حنین

ز ابر خواهد تا ببارد بر زمین

My words are (as) the thunder, and this noise and moaning demands of-the cloud that it should rain upon the earth.

***

Sözlerim, bu feryad ü figanın âdeta gök gürültüsü… Yeryüzüne bulutlardan yağmur yağdırmak istiyor!

من میان گفت و گریه می‌تنم

یا بگریم یا بگویم چون کنم

Between words and tears I continue (in doubt) whether I should weep or speak: hew shall I do?

***

Söylemekle ağlamak arasında mütereddidim… Nasıl edeyim; ağlayayım mı söyleyeyim mi?

گر بگویم فوت می‌گردد بکا
ور نگویم چون کنم شکر و ثنا

If I speak, the weeping will be lost; and if I weep, how shall I render thanks and praise?

***

Söylesem ağlayamam; fakat ağlarsam sana nasıl şükredebilir, seni nasıl övebilirim?

3 – 4711

می‌فتد از دیده خون دل شها
بین چه افتادست از دیده مرا

Heart’s blood is falling from mine eye, O King: see what has befallen me from mine eye!”

***

Padişahım, gözlerimden gönül kanları akmakta. Bak, gözlerimden neler akıyor?”

این بگفت و گریه در شد آن نحیف
که برو بگریست هم دون هم شریف

The emaciated man said this and began to weep (so violently) that both base and noble wept for him.

***

O zayıf âşık, bunları söyleyip ağlamaya başladı… Haline aşağılık kişilerde ağladılar, yüce kişiler de!

از دلش چندان بر آمد های هوی
حلقه کرد اهل بخارا گرد اوی

So many ecstatic cries ca up from his heart (that) the people of Bukhára made a ring around him.

***

İçinden öyle bir hay haydır coştu ki Buhara halkı etrafına toplandı.

خیره گویان خیره گریان خیره‌خند
مرد و زن خرد و کلان حیران شدند

(He was) speaking crazily, weeping crazily, laughing crazily: men and women, small and great were bewildered.

***

Hayran hayran söylemekte, hayran hayran ağlamakta, hayran hayran gülmekteydi. Kadın, erkek, büyük, küçük, herkes ona şaştı kaldı!

شهر هم همرنگ او شد اشک ریز
مرد و زن درهم شده چون رستخیز

The (whole) city, too, shed tears in conformity with him: men and women were gathered together as (at) the Resurrection.

***

Bütün şehir, onun rengine boyandı; herkes, onunla beraber ağlamaya başladı. Kadın, erkek birbirine karıştı, kıyametten bir alâmet oldu!

آسمان می‌گفت آن دم با زمین
گر قیامت را ندیدستی ببین

At that moment the heaven was saying to the earth, “If thou hast never seen the Resurrection, behold it (now)!”

***

O anda gökyüzü yere, kıyameti görmedinse gör diyordu!

عقل حیران که چه عشق است و چه حال
تا فراق او عجب‌تر یا وصال

The (intellect (was) bewildered, saying, “What is love and what is ecstasy? (I know not) whether separation from .Him or union with Him is the more marvellous.”

***

Akıl, bu ne aşktır, bu ne haldir… Onun ayrılığına mı şaşmalı, kavuşmasına mı? Hangisi daha ziyade şaşılacak şey diye hayran olmuştu.

چرخ بر خوانده قیامت‌نامه را
تا مجره بر دریده جامه را

The sky read the letter (announcement) of Resurrection (and was so distraught that) it rent its garment up to the Milky Way.

***

Gök, o anda kıyametnameyi okumuş, saman uğrusuna kadar elbisesini yırtmıştı!

با دو عالم عشق را بیگانگی

اندرو هفتاد و دو دیوانگی

Love bath estrangement with (is a stranger to) the two worlds: in it are two-and-seventy madnesses.

***

Aşk, iki âleme de yabancıdır; aşkta yetmiş iki türlü divanelik var!

سخت پنهانست و پیدا حیرتش
جان سلطانان جان در حسرتش

It is exceedingly hidden, and (only) its bewilderment is manifest the soul of the spiritual sultans is pining for it

***

Aşk, pek gizlidir ama şaşkınlığı meydanda… Padişahların canları bile ona hasret çekmektedir.

غیر هفتاد و دو ملت کیش او
تخت شاهان تخته‌بندی پیش او

Its religion is other than (that of) the two-and-seventy sects: beside it the throne of Kings is (but) a splint-bandage.

***

Aşk dini, aşk mezhebi, yetmiş iki şeriatta da dışarıdır. Padişahların tahtları, aşka karşı alelâde bir tahta parçasından ibarettir.

مطرب عشق این زند وقت سماع

بندگی بند و خداوندی صداع

At the time of thesama’ Love’s minstrel strikes up this (strain): “Servitude is chains and lordship headache.”

***

Aşk çalgıcısı, semâ vaktinde şunu çalar: Kulluk bir bağdır, efendilik baş ağrısı!

پس چه باشد عشق دریای عدم
در شکسته عقل را آنجا قدم

Then what is Love? The Sea of Not-being: there the foot of the intellect is shattered’

***

Şu halde aşk nedir? Yokluk deryası! Aklın ayağı, orada kırıktır!

بندگی و سلطنت معلوم شد
زین دو پرده عاشقی مکتوم شد

Servitude and sovereignty are known: loverhood is concealed by these two veils.

***

Kulluk da malûm sultanlık da… Âşıklık bu iki perdeden gizli!

3 – 4725

کاشکی هستی زبانی داشتی
تا ز هستان پرده‌ها برداشتی

Would that Being had a tongue; that it might remove the veils from existent beings!

***

Keşke varlığın bir dili olsaydı da varlardan perdeyi kaldırsa, hakikati anlatsaydı!

هر چه گویی ای دم هستی از آن
پرده‌ی دیگر برو بستی بدان

O breath of (phenomenal) existence, whatsoever words thou mayest utter, know that thereby thou hast bound another veil upon it (the mystery). .

***

Ey varlık nefesi, ona ait ne söylersen bil ki onun üstüne bir perde daha örttün.

آفت ادراک آن قالست و حال

خون بخون شستن محالست و محال

That utterance and (that) state (of existence) are the bane of (spiritual) perception: to wash away blood with blood is absurd, absurd.

***

Onu anlamanın afeti, sözdür, haldir; kanı kanla yıkamanın imkânı yok!

من چو با سودائیانش محرمم
روز و شب اندر قفص در می‌دمم

Since I am familiar with His frenzied ones, day and night I am breathing forth (the secrets of Love) in the cage (of phenomenal existence).

***

Ben, onun sevdalılarının mahremiyim… Gece, gündüz kafes içinde ondan bahsetmedeyim!

سخت مست و بی‌خود و آشفته‌ای

دوش ای جان بر چه پهلو خفته‌ای

Thou art mightily drunken and senseless and distraught: yesternight on which side hast thou slept, O (my) soul?

***

Ey can, pek sarhoşsun, pek kendinden geçmiş, pek perişan ve harap olmuşsun… Dün gece hangi yanına yattın ki?

هان و هان هش دار بر ناری دمی
اولا بر جه طلب کن محرمی

Beware, beware! Take heed lest thou utter a breath! First spring up and seek a trusted friend.

***

Kendine gel, kendine… bu sırdan pek bahsetme; önce bir sıçra, kendine mahrem bir dost iste!

عاشق و مستی و بگشاده زبان
الله الله اشتری بر ناودان

Thou art a lover and intoxicated, and thy tongue (is) loosed!

***

Âşıksın, sarhoşsun, dilin açılmış… Allah, Allah… Sen, oluk üstünde bir devesin!

چون ز راز و ناز او گوید زبان
یا جمیل الستر خواند آسمان

—God! God! thou art (like) the camel on the water-spout'! When the tongue tells of His mystery and coquetry, Heaven chants (the prayer), "O Thou that art goodly in covering!

***

Dil, onun sırrından, onun nazından bahse kalkıştı mı gök, "Ey hakikatini güzelce örten Allah" demeye başlar.

ستر چه در پشم و پنبه آذرست
تا همی‌پوشیش او پیداترست

What covering (can there be)? The fire is in the wool cotton whilst thou art covering it up, it is (all the) more manifest.

***

Fakat aşkı örtmek nedir? Ateşi yün ve pamuk içinde gizlemek! Ne kadar örtersen o kadar meydana çıkar!

چون بکوشم تا سرش پنهان کنم
سر بر آرد چون علم کاینک منم

When I endeavour to hide His (Love’s) secret, He lifts up His head, like a banner, saying, ‘Look, here am I!”

***

Ben, onu örtmeye çalıştım mı o, bayrak gibi başkaldırır, işte buracıktayım der.

3 – 4735

رغم انفم گیردم او هر دو گوش

کای مدمغ چونش می‌پوشی بپوش

In despite of me He seizes both my ears, saying, “O scatter-brain, how wilt thou cover it Cover it (if thou canst)!”

***

Benim inadıma o, iki kulağımdan yakalar da, a kendi bildiğine giden, beni nasıl örteceksin, nasıl gizleyeceksin? Hadi, gizle bakalım der.

گویمش رو گرچه بر جوشیده‌ای
همچو جان پیدایی و پوشیده‌ای

I say to Him, “Begone! Though thou hast bubbled up (hast become fervid), (yet) thou art (both) manifest and concealed, like the soul.”

***

Derim ki: Hadi git, coşmuşsun ama can gibi hem meydandasın, hem gizli!

گوید او محبوس خنبست این تنم
چون می اندر بزم خنبک می‌زنم

He says, “This body of mine is imprisoned in the jar, (but) like wine I am clapping hands (making a merry noise) at the banquet.”

***

Der ki: Bu tenim küp içinde mahpus… Fakat şarap gibi küp içinde ıslık çalmaktayım!

گویمش زان پیش که گردی گرو
تا نیاید آفت مستی برو

I say to Him, “Go ere thou art put in pawn (confinement) lest the bane of intoxication befall (thee).”

***

Derim ki: bir yere rehin olmadan, sarhoşluk afeti gelmeden çekil, git.

3 – 4739

گوید از جام لطیف‌آشام من
یار روزم تا نماز شام من

He says, “I befriend the day with (my) delicious cup until the evening-prayer.

***

Der ki: İçimi güzel lâtif kadehin içinde ta akşam namazı vaktine kadar gündüzün dostuyum.

چون بیاید شام و دزدد جام من
گویمش وا ده که نامد شام من

When evening comes and steals my cup, I will say to it, ’Give (it) back, for my evening hath not come.”

***

Akşam gelip de kadehimi çaldı mı, ona daha benim akşamım gelmedi, kadehimi ver derim!

زان عرب بنهاد نام می مدام
زانک سیری نیست می‌خور را مدام

Hence the Arabs applied the samemudamto wine, because the wine-drinker is never sated.

***

Şarap içmeye alışmış olan, şaraba doyamaz. Arap, onun için şaraba müdam adını taktı,

عشق جوشد باده‌ی تحقیق را
او بود ساقی نهان صدیق را

Love makes the wine of realisation to bubble: He is the cup- bearer to the?iddiq(true lover) in secret.

***

Hakikat şarabını aşk, kaynatır coşturur. Doğru sözlü, doğru özlü âşıka gizlice saiklik eden aşktır.

3 – 4743

چون بجویی تو بتوفیق حسن
باده آب جان بود ابریق تن

When you seek (the reality) with good help (from God), the water (essence) of the spirit is the wine, and the body is the flagon.

***

Allah inayetiyle aşka ulaşmayı dilersem şarap, can suyudur, sürahi de beden!

چون بیفزاید می توفیق را
قوت می بشکند ابریق را

When He increases the wine of His help, the potency of the wine bursts the flagon.

***

Hidayet şarabı çoğaldı, arttı mı şaraptaki kuvvet, sürahiyi kırar.

آب گردد ساقی و هم مست آب
چون مگو والله اعلم بالصواب

The water (the spirit) becomes the Cup-bearer, and the water (is) also the drunken man. Tell not how! And Go best knoweth the right.

***

Sâki de su kesilir, sarhoş da… Nasıl olur deme, doğrusunu Allah daha iyi bilir.

پرتو ساقیست کاندر شیره رفت
شیره بر جوشید و رقصان گشت و زفت

‘Tis the radiance of the Cup-bearer that entered into the must: the must bubbled up and began to dance and waxed strong.

***

Şaraba vuran ışık, sâkinin ışığıdır… Şarap, bu ışıkla coşar, köpürür, oynar kuvvetlenir!

اندرین معنی بپرس آن خیره را
که چنین کی دیده بودی شیره را

On this matter, ask the heedless (sceptic), “When did you (ever) see must like this?”

***

Gayri sen o şaşkına sor: Sen şarabın bu halini ne vakit gördün?

بی تفکر پیش هر داننده هست
آنک با شوریده شوراننده هست

To every one who hath knowledge it is (self-evident) without reflection, that together with the person disturbed there is a Disturber.

***

Düşünceye hacet yok, her bilinene aşikârdır: Coşana elbette bir coşturan var!

یک جوانی بر زنی مجنون بدست
می‌ندادش روزگار وصل دست

A certain youth was madly enamoured of a woman: the fortune of union was not granted to him.

***

Bir delikanlı, kızın birine delicesine âşık olmuştu. Fakat bir türlü vuslat zamanı gelmiyordu.

بس شکنجه کرد عشقش بر زمین
خود چرا دارد ز اول عشق کین

Love tortured him exceedingly on the earth: why, in sooth, does Love bear hatred (to the lover) from the first?

***

Aşk ona yeryüzünde bir hayli işkenceler etmişti. Aşk neden, önce âşıka kinlenir?

عشق از اول چرا خونی بود
تا گریزد آنک بیرونی بود

Why is Love murderous from the first, so that he who is an outsider runs away?

***

Neden, önce kanlı katil gibi davranır? Doğru âşık olmayan kaçsın, aşktan vazgeçsin diye!

3 – 4752

چون فرستادی رسولی پیش زن
آن رسول از رشک گشتی راهزن

Whenever he sent a messenger to the woman, the messenger because of jealousy would become a highwayman (barring the way against him);

***

O delikanlı da kadına birisini yollasa o yolladığı adam, hasedinden zavallının yolunu vururdu.

ور بسوی زن نبشتی کاتبش

نامه را تصحیف خواندی نایبش

And if his secretary wrote (a letter to be sent) to the woman, his delegate (messenger) would read the letter (to her) withtashíf;

***

Sevgilisine bir mektup yazıp yollasa okuyan, kelimeleri yanlış okurdu.

ور صبا را پیک کردی در وفا
از غباری تیره گشتی آن صبا

And if in good faith he made the zephyr his envoy, that zephyr would be darkened by a (cloud of) dust.

***

Sabah rüzgârını, vefatını arz etmek üzere gönderse rüzgâr, toza dumana gark olur, kararırdı.

رقعه گر بر پر مرغی دوختی
پر مرغ از تف رقعه سوختی

If he sewed the letter on the wing of a bird, the bird's wing would be burnt by the ardour of the letter.

***

Kuşun kanadına bir kâğıt parçası bağlayıp uçursa kâğıttaki ateşli sözlerden kuşun kanadı yanardı.

راههای چاره را غیرت ببست
لشکر اندیشه را رایت شکست

The (Divine) jealousy barred (all) the ways of device and broke the banner of the army of cogitation.

***

Allah’ın kıskançlığı çare yollarını bağlamış, düşünce askerinin bayrağını kırmıştı!

بود اول مونس غم انتظار
آخرش بشکست کی هم انتظار

At first, expectation was the comforting friend of (his) sorrow; at last, there broke him—who? Even (the same) expectation.

***

Önceleri bekleyiş, gamına munisti… Sonradan bekleyiş, o bekleyişi de kırdı, geçirdi, mahvetti!

گاه گفتی کین بلای بی‌دواست
گاه گفتی نه حیات جان ماست

Sometimes he would say, “This is an irremediable affliction”; sometimes he would say, “No, it is the life of my spirit.”

***

Gâh derdi ki: Bu derdin devası yok… Gâh derdi ki: Hayır… Bu dert bizim, canımıza can ve hayat!

گاه هستی زو بر آوردی سری
گاه او از نیستی خوردی بری

Sometimes (self-) existence would lift up a head from him (appear in him); sometimes he would eat of the fruit of non-existence.

***

Gâh varlığı galebe eder, bir şeyler yapmaya niyetlenirdi; gâh yokluğa düşer, yokluktan meyveler yer, gıdalanırdı.

چونک بر وی سرد گشتی این نهاد

جوش کردی گرم چشمه‌ی اتحاد

When this (bodily) nature became cold (irksome and useless) to him, the fountain of union (with the beloved) would boil hotly.

***

Nihayet bu hale bir çare bulamayıp ümitsizliğe düşünce birlik kaynağı kızıştı, coştu!

3 – 4761

چونک با بی‌برگی غربت بساخت
برگ بی‌برگی به سوی او بتاخت

When he put up with (contented himself with) the unprovidedness of exile, the provision of unprovidedness hastened towards him.

***

Gurbet azıksızlığıyla azıklanınca azıksızlık azığı, çaresizlik çaresi, ona doğru koştu!

خوشه‌های فکرتش بی‌کاه شد
شب‌روان را رهنما چون ماه شد

The wheat-ears of his thought were purged of chaff: he became, like the moon, a guide to the night-travellers.

***

Düşünce salkımları çöpsüz bir hale geldi… O âşık, ay gibi gece yolcularına kılavuz kesildi!

3 – 4763

ای بسا طوطی گویای خمش
ای بسا شیرین‌روان رو ترش

Oh, there is many a parrot that speaks though it is mute; oh, there is many a sweet-spirited one whose face is sour.

***

Nice güzel sözlü dudular vardır ki susarlar… Nice tatlı özlüler vardır ki ekşi yüzlüdürler!

رو به گورستان دمی خامش نشین
آن خموشان سخن‌گو را ببین

Go to the graveyard, sit awhile in silence, and behold those eloquent silent ones;

***

Yürü, bir an mezarlığa var da susarak otur. O söz söyleyip duran susmuşları gör!

لیک اگر یکرنگ بینی خاکشان
نیست یکسان حالت چالاکشان

But, if you see that their dust is of one colour, (yet) their active (spiritual) state is not uniform.

***

Onların topraklarını bir renkte, bir halde görürsün ama halleri bir değildir ki!

شحم و لحم زندگان یکسان بود
آن یکی غمگین دگر شادان بود

The fat and flesh of living persons is uniform, (yet) one is sad, another glad.

***

Dirilerin da yağları, etleri bir… Fakat birisi gamlı, öbürü neşeli!

3 – 4767

تو چه دانی تا ننوشی قالشان
زانک پنهانست بر تو حالشان

Until you hear their words, what should you know (of their feelings), inasmuch as their (inward) state is hidden from you?

***

Sözlerini duymadıkça hallerini ne bileceksin. Halleri senden gizli kalır.

بشنوی از قال های و هوی را
کی ببینی حالت صدتوی را

You may hear words—(cries of)háy, húy; (but) how will you perceive the (inward) state that hath a hundred folds?

***

Söyletsen de sözlerinden ancak bir hay huydur duyarsın. Yüz kat gizli olan hallerini nereden göreceksin ki?

3 – 4769

نقش ما یکسان بضدها متصف
خاک هم یکسان روانشان مختلف

Our (human) figure is uniform, (yet) endued with contrary qualities: likewise their dust is uniform, (yet) their spirits are diverse.

***

Bir olan suretimizde bile birbirine zıt vasıflar var. Toprak da bir ama ruhlar ayrı ayrı!

همچنین یکسان بود آوازها
آن یکی پر درد و آن پر نازها

Similarly, voices are uniform (as such), (but) one is sorrowful, and another full of charms.

***

Seslerde böyle… Ses olmak bakımından bir, fakat birisinin sesi dertli, öbürünün nazlı, edalı!

بانگ اسپان بشنوی اندر مصاف
بانگ مرغان بشنوی اندر طواف

On the battle-field you may hear the cry of horses; in strolling round (a garden) you may hear the cry of birds.

***

Savaşta atların kişnemelerini… Koşuşup uçuşurken kuşların cıvıltılarını duyarsın ya…

آن یکی از حقد و دیگر ز ارتباط
آن یکی از رنج و دیگر از نشاط

One (voice proceeds) from hate, and another from harmony; one from pain, and another from joy.

***

Birisi kızgınlığından, hasedinden, öbürü arkadaşlarıyla birleşme yüzünden kişner, cıvıldar. Biri derdinden bağırır, öbürü neşesinden!

هر که دور از حالت ایشان بود
پیشش آن آوازها یکسان بود

Whoever is remote from (ignorant of) their (inward) state, to him the voices are uniform.

***

Fakat onların hallerini anlamaktan uzak olana göre o sesler hep birdir!

آن درختی جنبد از زخم تبر
و آن درخت دیگر از باد سحر

One tree is moved by blows of the axe, another tree by the breeze of dawn.

***

O ağaç baltadan titrer, şu ağaç seher yelinden!

3 – 4775

بس غلط گشتم ز دیگ مردریگ

زانک سرپوشیده می‌جوشید دیگ

Much error befell me from (I was greatly deceived by) the worthless pot, because the pot was boiling (while) covered by the lid.

***

Bu arada kalası tencere yüzünden çok yanıldım… Çünkü kapağı kaynıyor!

جوش و نوش هرکست گوید بیا
جوش صدق و جوش تزویر و ریا

The fervour and savour of every one says to you, “Come”— the fervour of sincerity and the fervour of imposture and hypocrisy.

***

Doğrulukla kaynayan da o kaynayışıyla, o coşkunluğuyla seni çağırır, gel der… Yalanla, riya ile kaynayan da!

3 – 4777

گر نداری بو ز جان روشناس
رو دماغی دست آور بوشناس

If you have not the scent (discernment derived) from the soul that recognises the face (reality), go, get for yourself a (spiritual) brain (sense) that recognises the scent.

***

Eğer insanları yüzlerinden tanıyan candan bir koku almadıysan, eğer o kabiliyet sende yoksa yürü… Kokudan anlayan bir dimağa sahip olmaya çalış!

آن دماغی که بر آن گلشن تند
چشم یعقوبان هم او روشن کند

The brain (sense) that haunts yon Rose-garden—’tis it that makes bright the eyes of (all) Jacobs.

***

O gül bahçesinde dönüp dolaşan dimağa sahip olmaya uğraş… Yakupların gözünü bile o dimağ, aydınlatır.

هین بگو احوال آن خسته‌جگر
کز بخاری دور ماندیم ای پسر

Come now, relate what happened to that heart-sick (youth), for we have left the man of Bukhárá far behind, O son.

***

Hadi, o gönlü hasta âşıkın ahvalini anlat… Oğul, neye Buhara’lı âşıktan uzak düştün.

کان جوان در جست و جو بد هفت سال
از خیال وصل گشته چون خیال

(It happened) that for seven years that youth was (engaged) in search and seeking: from (cherishing) the phantasy of union he became like a phantom.

***

O delikanlı, tam yedi yıl sevgilisini aradı, durdu; vuslat hayaliyle hayale döndü!

3 – 4781

سایه‌ی حق بر سر بنده بود
عاقبت جوینده یابنده بود

(If) the shadow (protection) of God be over the head of the servant (of God), the seeker at last will be a finder.

***

Allah’ın gölgesi kulun başı üstündedir. Arayan, nihayet aradığını bulur.

گفت پیغامبر که چون کوبی دری
عاقبت زان در برون آید سری

The Prophet said that when you knock at a door, at last a head will come forth from that door.

***

Peygamber dedi ki: Bir kapıyı çalar durursan nihayet o kapıdan bir baş çıkar, görünür.

3 – 4783

چون نشینی بر سر کوی کسی
عاقبت بینی تو هم روی کسی

When you sit (wait) on the road of a certain person, at last you will see also the face of a certain person[#]

***

Bir adamın oturduğu yerin civarında oturursan sonunda elbette o adamın yüzünü görürsün.

چون ز چاهی می‌کنی هر روز خاک

عاقبت اندر رسی در آب پاک

When, every day, you keep digging the earth from a pit, at last you will arrive at the pure water.

***

Bir kuyudan her gün toprak çeker, çıkarırsan onunla tertemiz suya erişirsin elbet.

جمله دانند این اگر تو نگروی
هر چه می‌کاریش روزی بدروی

(Even) if you may not believe (it), all know this, (that) one day you will reap whatsoever you are sowing.

***

Sen inanmazsan da bunu herkes bilir. Ne ekersen bir gün gelir, onu biçersin.

3 – 4786

سنگ بر آهن زدی آتش نجست
این نباشد ور بباشد نادرست

You struck the stone (flint) against the iron (steel): the fire did not flash out! This may not be; or if it be (so), ’tis rare.

***

Taşı, demire vur da kıvılcım çıkmasın… Böyle şey olmaz, olsa bile nadirdir.

آنک روزی نیستش بخت و نجات
ننگرد عقلش مگر در نادرات

He to whom felicity and salvation are not apportioned (by God)—his mind regards naught but the rarities.

***

Bir adamın bahtı yaver olmaz, bir adamın nasibinde kurtuluş bulunmazsa o adam, ancak nadir olan şeylere bakar!

کان فلان کس کشت کرد و بر نداشت
و آن صدف برد و صدف گوهر نداشت

(He says) that such and such a one sowed seed and had no crop, while that (other) one bore away an oyster-shell (from the sea), and the shell had no pearl (within it).

***

Filân kişi ekin ekti de mahsul devşirmedi, feşman adam sedef buldu da içinde inci yoktu.

بلعم باعور و ابلیس لعین
سود نامدشان عبادتها و دین

(He says that in the cases of) Bal‘am son of Bá‘úr and the accursed Iblís, their acts of worship and their religion availed them not.

***

Baûroğlu Bel’amla melûn İblis bu kadar ibadet ettiler, ne dinleri fayda verdi, ne ibadetleri der de.

صد هزاران انبیا و ره‌روان

ناید اندر خاطر آن بدگمان

The hundreds of thousands of prophets and travellers on the Way do not come into the mind of that evil-thinking man.

***

O kötü zanlı kişinin hatırına yüz binlerce peygamber, yüz binlerce hak yoluna gidenler gelmez bile!

این دو را گیرد که تاریکی دهد
در دلش ادبار جز این کی نهد

He takes these two (examples) which produce (spiritual) darkness: how should (his) ill fate put aught but this in his heart?

***

Bula bula gönlüne kasvet veren, gönlünü karartan bu iki misali bulur… Fakat bahtsızlık, gönlüne bundan başka bir misal getirebilir mi ki?

بس کسا که نان خورد دلشاد او

مرگ او گردد بگیرد در گلو

Oh, there is many a one that eats bread with a glad heart, and it becomes the death of him: it sticks in his gullet.

***

Nice kişiler vardır ki neşeli neşeli ekmek yerken ekmek, boğazlarına durur, ölümlerine sebep olur!

پس تو ای ادبار رو هم نان مخور
تا نیفتی همچو او در شور و شر

Go, then, O ill-fated man, do not eat bread at all, lest thou fall like him into bale and woe!

***

A musibet, sen de ekmek yeme de onun gibi kötülüğe uğrama bari!

صد هزاران خلق نانها می‌خورند
زور می‌یابند و جان می‌پرورند

Hundreds of thousands of folk are eating loaves of bread and gaining strength and nourishing the (vital) spirit.

***

Nice yüz binlerce adam da vardır ki ekmek yer, kuvvetlenir, can besler.

3 – 4795

تو بدان نادر کجا افتاده‌ای
گر نه محرومی و ابله زاده‌ای

How hast thou fallen into that rare (calamity), unless thou art deprived (of blessedness) and art born a fool?

***

Ezelden mahrum ve bir ahmağın oğlu değilsen o arada bir olup gelen şeye neden saplandın?

این جهان پر آفتاب و نور ماه
او بهشته سر فرو برده به چاه

He (the ill-fated man) has forsaken this world full of sunshine and moonlight and has plunged his head into the pit,

***

Şu âlem, güneşin, ayın nuruyla dopdolu da o, başını kuyunun dibine eğmiş.

که اگر حقست پس کو روشنی
سر ز چه بردار و بنگر ای دنی

Saying, “If it is true, then where is the radiance?” Lift up thy head from the pit and look, O miserable wretch!

***

“Aydınlık var diyorlar, bu söz doğruysa nerede, hani?” deyip duruyor. A alçak, başını kuyudan kaldır da bak!

جمله عالم شرق و غرب آن نور یافت
تا تو در چاهی نخواهد بر تو تافت

The whole world, east and west, obtained that light, (but) whilst thou art in the pit it will not shine upon thee.

***

Bütün dünya… Doğu, batı, o nurla nurlanmış… Fakat sen kuyudayken o nur, sana vurmaz ki!

3 – 4799

چه رها کن رو به ایوان و کروم
کم ستیز اینجا بدان کاللج شوم

Leave the pit, go to the palace and the vineyards; do not wrangle here, know that quarrelling is unlucky.

***

Kuyuyu bırak, köşklere, bağlara git; burada inat edip durma, inat meş’umdur denmiş!

3 – 4800

هین مگو کاینک فلانی کشت کرد

در فلان سالی ملخ کشتش بخورد

Beware! Do not say, “Mark you, such and such a one sowed seed, and in such and such a year the locusts devoured what he had sown.

***

Kendine gel, filân adam filân yıl ekin ektide mahsulünü çekirgeler yedi…

پس چرا کارم که اینجا خوف هست
من چرا افشانم این گندم ز دست

Why, then, should I sow? for there is danger in this respect. Why should I scatter this corn(-seed) from my hand?”

***

Ben neye ekeyim, burası korkulu bir yer… Neden elimdeki buğdayı yerlere saçayım deme.

و آنک او نگذاشت کشت و کار را
پر کند کوری تو انبار را

And (meanwhile) he who did not neglect to sow and labour fills his barn (with grain), to your confusion.

***

Ekin ekmeyi terk etmeyen, işten güçten kalmayan ekti de sen, kör gibi durup dururken ambarlar doldurdu.

چون دری می‌کوفت او از سلوتی

عاقبت در یافت روزی خلوتی

Since he (the lover) was patiently knocking at a door, at last one day he obtained a meeting in private.

***

O delikanlı da ümitle, neşeyle bir kapıyı çalıp duruyordu; nihayet bir gün sevgilisini tenhaca buldu, vuslatına erdi.

جست از بیم عسس شب او به باغ
یار خود را یافت چون شمع و چراغ

From fear of the night-patrol he sprang by night into the orchard: (there) he found his beloved, (radiant) as candle and lamp.

***

Bir gece bekçinin korkusundan kaçıp bir bağa girdi. Orada sevgilisini mum gibi buluverdi.

گفت سازنده‌ی سبب را آن نفس
ای خدا تو رحمتی کن بر عسس

At that moment he said to the Maker of the means (by which he had attained to his desire), “O God, have mercy on the night-patrol!

***

O sebebi halk eden Allah’a o anda hamd ederek dedi ki. “Yarabbi, sen bekçiye rahmet et!”

ناشناسا تو سببها کرده‌ای

از در دوزخ بهشتم برده‌ای

Unbeknown (to me), Thou hast created the means: from the gate of Hell Thou hast brought me to Paradise.

***

Bilinmez, anlaşılmaz sebepler halk etmişsin. Beni cehennem kapısından cennete almışsın!

بهر آن کردی سبب این کار را
تا ندارم خوار من یک خار را

Thou hast made this affair (dread of the night-patrol) a means, to the end that I may not hold (even) a single thorn in contempt.”

***

Hiç kimseyi, hiçbir şeyi hor görmeyeyim diye şu işe bunu sebep ettin.

در شکست پای بخشد حق پری
هم ز قعر چاه بگشاید دری

In (consequence of) the fracture of a leg God bestows a wing; likewise from the depths of the pit He opens a door (of escape).

***

Ayak kırıldı mı Allah kanat ihsan eder. Kuyunun dibinden bile bir kapı açar da.

تو مبین که بر درختی یا به چاه
تو مرا بین که منم مفتاح راه

(God saith), “Do not consider whether thou art on a tree or in a pit: consider Me, for I am the Key of the Way.”

***

Sen ağaç üstünde ol, kuyu dibinde bulun, buna bakma… Beni gör, bana bak ki yolun anahtarı benim, yolu ben açarım der!”

گر تو خواهی باقی این گفت و گو
ای اخی در دفتر چارم بجو

If you wish (to read) the rest of this tale, seek (it), O my brother, in the Fourth Book.

***

Kardeşim, gayrı bu hikâyenin arda kalan kısmını anlamak istersen dördüncü ciltte ara!